Kütüphanedeki Beden

Edebi bir modern tıp antolojisi

Iain Bamforth

Charles Dickens Nikolay Gogol Gustave Flaubert
Søren Kierkegaard Friedrich Nietzsche
Anton Çehov Arthur Conan Doyle
G. K. Chesterton Mihail Bulgakov
Virginia Woolf George Orwell
Franz Kafka John Berger
Samuel Beckett Robert Musil
Louis-Ferdinand Céline
Bertolt Brecht Alfred Döblin Albert Camus
Oliver Sacks Susan Sontag

ÇEVİREN: BEGÜM KOVULMAZ

Ginar

Tıp tarihi, insan zekâsının hastalığa karşı verdiği kıyasıya mücadelenin tarihidir. Edebiyat tarihi de bu mücadelenin kaydını bazen roman ya da öykü, bazen de günlük ve denemelerle tutarak insanın hastalık ve ölümle nasıl bir ilişki kurduğunu yorumlamaya çalışır.

Iain Bamforth tarafından derlenen, Charles Dickens'tan Franz Kafka'ya, Virginia Woolf'tan Susan Sontag'a, John Berger'dan Oliver Sacks'e uzanan bir yelpazeyle zenginleşen bu antoloji, tıbbın toplumsal tarihini edebiyat aracılığıyla aydınlatıyor. Usta yazarların eserlerinden seçilmiş bölümler, varoluşumuza dair soruları sormak için neden edebiyata başvurduğumuzu bize yeniden hatırlatıyor.

Tıp gerçekten bir kütüphanedir,
ama doğru biçimde okunması gerekir.

çınar
www.cinaryayinlari.com
www.facebook.com/cinaryayinevi
twitter.com/cinaryayinevi
instagram.com/cinaryayinlari

Iain Bamforth
Meslek hayatını Avrupa ve Avustralya'nın farklı yerlerinde sürdüren hekim Iain Bamforth'ın denemeleri ve makaleleri *The Lancet*, *Times Literary Supplement*, *London Review of Books*, *New York Times* ve *Bulletin of the World Health Organisation*'da yayımlandı. Yazarın İskoçya Sanat Konseyi Kitap Ödülü ve Eric Gregory Ödülü'ne layık bulunan bir de şiir kitabı vardır.

Begüm Kovulmaz
İÜ İngiliz Dili Edebiyatı mezunu. 2000'den beri çeviri ve editörlük yapıyor.

Çınar Yayınları: 153
Dünya edebiyatı: 13

Özgün adı: The Body in the Library
İlk yayım: Verso 2003
Derleme © Verso 2003
Sunuş © Iain Bamforth 2003
© 2019, Çınar Yayınları

Bu çeviri ilk olarak Agora Kitaplığı tarafından 2004'te yayımlanmıştır.
Türkçe yayın hakkı Verso'yla yapılan anlaşmayla alınmıştır.

Yayın yönetmeni: Derviş Şentekin

Çeviren: Begüm Kovulmaz
Editör: Yankı Enki
Kapak tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Sayfa tasarımı: Pınar Demirhan

1. basım: Mayıs 2019, İstanbul
ISBN 978-975-348-424-4
Çınar Yayınları sertifika no: 40620

ÇINAR YAYINLARI
Ömer Avni M. Emektar S. No:18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
Telefon: (0850) 277 04 15

Baskı: Optimum Basım
Tevfikbey Mahallesi Doktor Ali Demir Caddesi No 51/1 34295
Küçükçekmece/ İstanbul
Tel: 0212 463 71 25 Sertifika no: 41707

Çınar Yayınları, Kırmızı Kedi Yayınevi'nin tescilli markasıdır.

KÜTÜPHANEDEKİ BEDEN

EDEBİ BİR MODERN TIP ANTOLOJİSİ

DERLEYEN:
IAIN BAMFORTH

Çeviren: Begüm Kovulmaz

çınar

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ		9
CHARLES DICKENS	Kara Peçe	35
GEORG BÜCHNER	Woyzeck ile Doktor	50
FANNY BURNEY	1812 Senesinden Bir Mektup	53
RENÉ THÉOPHILE HYACINTHE LAËNNEC Müzikle İlgili Bir Sorun Olarak Hastalık		60
JOHANN PETER HEBEL	Tedavi	64
GEORGE ELIOT	Lydgate'in Görevlendirilmesi	68
NIKOLAY GOGOL	Burun Meselesi	85
GUSTAVE FLAUBERT	Ameliyat	88
SØREN KIERKEGAARD	Teşhis Koymak	104
EMILY DICKINSON	Şiirler	105
SAMUEL BUTLER	Erewhon'da Bir Duruşma	107
FRIEDRICH NIETZSCHE	Hekimlerin Geleceği	114
LYTTON STRACHEY	Florence Nightingale	116
LÉON DAUDET	Charcot'nun Tasviri	137
ANTON ÇEHOV	Sibirya'dan Mektup	146
WILLIAM OSLER	Tıpta Milliyetçilik	161
ARTHUR CONAN DOYLE	Havva'nın Laneti	165
HJALMAR SÖDERBERG	Doktor Glas	181

JEROME K. JEROME Tam Yüz Yedi Ölümcül Hastalığın Kurbanı 185
ÇEŞİTLİ ÖZDEYİŞLER 198
MARCEL PROUST Nevrozlu İnsanlar 200
G. K. CHESTERTON Tıbbi Hata 206
MİHAİL BULGAKOV Katil 211
GOTTFRIED BENN Üç Dışavurumcu Şiir 227
ALAIN Tıp Hakkında 230
FRANZ KAFKA Bir Taşra Hekimi 233
GEORGES DUHAMEL İçimizdeki Makine 242
BERTOLT BRECHT Bir İşçinin Bir Hekime Yaptığı Konuşma 249
WILLIAM CARLOS WILLIAMS Jean Beicke 251
ALFRED DÖBLIN Adaşım 260
JULES ROMAINS Tıbbın Zaferi 264
ROBERT MUSIL Oedipus Tehlikede 273
VIRGINIA WOOLF Hastalık 277
GOTTFRIED BENN Usdışıcılık ve Modern Tıp 290
KURT TUCHOLSKY Endişe 301
GEORGE ORWELL Fakirler Nasıl Ölür? 303
KARL KRAUS Aforizmalar 317
LOUIS-FERDINAND CÉLINE Semt Doktoru 318
DEZSÖ KOSZTOLÁNYI Yabancı 326
PAUL VALÉRY Sokrates ve Hekimi 330
ERNST WEISS Kalp Dikişi 337
MICHEL LEIRIS İki Hatıra 353
MIGUEL TORGA Günlük 357
ALBERT CAMUS Humma Koğuşu 384
PETER BAMM Ahlaki Bir Mesele Olarak Tedavi 394

GUIDO CERONETTI	Bedenin Sessizliği	400
SAMUEL BECKETT	Yeminli Bir Reklam	407
KARL VALENTIN	Sağırlar Diyaloğu	408
JEAN STAFFORD	İç Kale	412
RICHARD HUELSENBECK	Amerika'yı Niçin Terk Ettim?	419
RAYMOND QUENEAU	Sakinleştirici Kullanma Talimatları	424
JEAN REVERZY	Hekim ve Para	427
WELDON KEES	Klinik	432
W. H. AUDEN	Tedavi Sanatı	434
R. D. LAING	Klinik Görüntüler	437
JOHN BERGER	Tutanak Yazmanı	446
PHILIP LARKIN	Bina	456
ANTHONY DANIELS	Ivan Illich'in Ölümü	459
GAEL TURNBULL	Hekimin Bir Ayı	466
DANNIE ABSE	Bir Patoloji Uzmanıyla Öğle Yemeği	472
OLIVER SACKS	Bir Söyleşi	473
ROBERT PINSKY	Şen Doktor	481
ROBERTSON DAVIES	Kurnaz Adam	483
MIROSLAV HOLUB	Istırap	491
SUSAN SONTAG	Düz Anlamıyla	494
PETER GOLDSWORTHY	Bir İstatistikçiden Sevgilisine	500
THOM GUNN	Sakla O Sözcüğü	501
BERT KEIZER	Babamın Ölümü	503
MARTIN WINCKLER	Küçük Bir Tıbbi Sözlük	515
JONATHAN KAPLAN	Yeraltında Çalışmak	526
KAYNAKÇA		537

SUNUŞ

" 'Aydınlanma Nedir?' Sorusunun Cevabı" (1784) adlı kısa denemesinde Kant, yeni çağa, "Sapere Aude!" diye sesleniyordu; kendi aklını kullanmaya cesaret et! Oysa hekimler, en azından bazı hekimler, bu cesareti çok eski zamanlardan beri zaten göstermekteydi.

Bu tıbbi cüretkârlığın tarihine bir başlangıç noktası aranıyorsa, 1543 milat kabul edilebilir. Bu tarihte, İtalya Padua Üniversitesi'nde anatomi kürsüsüne henüz atanmış olan Güney İtalya asıllı hekim Andreas Vesalius, matbaa merkezlerinden biri olan Basel'de *İnsan Vücudunun Yapısı Üzerine* adlı eserini yayımladı. Yeni tıp anlayışının beden üzerinde yepyeni iddiaları vardı; bu tarihten sonra tıp, o zamana dek yazılmış klasik bilgilerin, özellikle Romalı büyük hekim Bergamalı Galenos'un otoritesiyle yönlendirilmeyecekti. *Medici*, yani tıp doktorları, artık öncüllerinin bildikleriyle yetinmek zorunda kalmayacaktı. Vesalius'un yazdığı gibi: "Bedenin ihlali onun gerçeklerini ortaya çıkaracaktır." Önemli olan bedendi. Vesalius'un anatomi atlasındaki bedenler klasik manzaraların önünde zarif pozlar verirler; başlarının tepesi olmayan adamlar, kendi mezarlarını kazan iskeletler vardır kitapta. Disseksiyonun kuşaklar boyunca tıp öğrencileri için önemli bir geçiş töreni kabul edilmesinin nedenini anlamak kolaydır; tıp öğrencisi, şu derinden sarsıcı düşünceyi, ancak bu sınırı aştıktan sonra kavrar: Bedeni ihlal ona kendini vakfetmektir, onu parçalara ayırmaksa onarmak anlamına gelir. Öğrenciye toplum adına sosyal bir tabuyu yıkma yetkisi verilmiştir.

Descartes'ın felsefeye, Galileo'nun fiziğe yaptığı katkılar ve Bacon'ın deneyleri gibi, Vesalius'un ölü bir dilin otoritesi tarafından yönetilmeye karşı gelmesi de, bizi moderniteye ulaştıran önemli adımlardan biridir; insanlar ve bedenleri arasında katı bir ikiliği dayatarak bedeni, insanlığın dünyada var olma aracı haline getirmiştir.

Marguerite Yourcenar'ın 1968'de yayımlanan *Zenon* (*L'oeuvre au noir*) adlı romanının kahramanı, on altıncı yüzyıl hekimi ve simyager Zenon, Montpellier'deki öğrencilik günlerini şöyle anar:

> Üzerinde çalışacak kadavramız olmamasının nedeni toplumun önyargılarıydı. Rondelet adlı, adı gibi tombul bir hekim lekeli humma hastalığına kurban vermişti oğlunu; yirmi iki yaşında genç bir öğrenci olan bu delikanlıyla sık sık Grau-du-Roi bölgesine, şifalı ot toplamaya giderdik. Hastalığa tutulduktan bir gün sonra ölmüştü. Sirke kokan odada onun ölü gençliğini parçalara ayırırken, artık bizim için bir oğul ya da arkadaş değil, insan denilen makinenin güzel bir örneğiydi yalnızca. Matematik ile mekaniğin ve diğer yanda büyük simya sanatının, evrenle ilgili çalışmalarımızda bize bedenlerimizin de öğrettiği aynı dersi verdiğini ilk kez hissettim; Bütün'ün yapısı, bedenlerimizin içinde tekrarlanıyordu.

Zenon'un mantığı kusursuzdur. Hıristiyan doktrininde beden bir nefret nesnesi olabilir, fakat onu açınca öğrenileceklerin yanında, toplumsal hayatta özellikle onu yaşarken tanımış olanlar için yalnızca bir nesne olmadığı gibi rahatsız edici bir gerçeklik de vardır. Üstelik beden Tanrı'nın meskeni de değil midir?

Bu çift odaklı gerçeklik görüşü özellikle Batı'da görece kısa bir süre için geçerli oldu. Yine de Batı tıbbı kendi tarihinden bihaberdir. Bağdatlı hekimler ve bilginler olmasa Avrupa tıp

geleneği bugünlere gelemezdi, Avrupa topraklarındaki ilk tıp fakültesi, dokuzuncu yüzyılda Müslümanlar tarafından Salerno'da kurulmuştu. Çinlilerse, bilindiği üzere barutu herkesten önce keşfetmiş fakat onu silah yerine havai fişek yapmak için kullanmışlardı. Benzer biçimde Çin tıbbı da klasik bilgi düzenini koruyarak geleneğe kararlılıkla bağlı kaldı. İnsan bedeni doğal ve toplumsal dünyaların mikrokozmosuydu; kozmoloji ile psikoloji içli dışlıydı. Bu da tedavi etmeyi felsefi bir sorun haline getiriyor, tedavi, sistemli benzerlikleri temel alan bir bütüne yitirdiği uyumu geri kazandırma anlamına geliyordu. Hipokratik tıp da pek çok yönden böyleydi. Dolayısıyla, iki bin yıldır süren, antik Yunan saygınlığını taşıyan bir geleneğin yerini başka bir geleneğe bırakması oldukça fevkalade bir durumdur; yeni gelenek geçmişin iddialarını açıkça reddediyor, belleğin iddialarına değer vermiyor, her şeye kuşkuyla yaklaşıyordu. Öyle de olsa, kendi düşünce biçimini kendisine karşı kullanmaktan hoşlanmadı ve Berz Keizer'in sözleriyle, "Tıp, söz verdiği teslimatı yapmasa da faturayı gönderebilir," suçlamasına katılmadı. Çin'deyse hekimler sadece hastalarını sağlıklı tutabildikleri zaman para alıyorlardı.

1609'dan sonra Hollanda'dan ithal edilmeye başlanan mercekler sayesinde küçük şeylerin sonsuz dünyasına giriş yapıldı ve bu sayede Rönesans dönemi boyunca önemli keşifler gerçekleştirildi. Kâşifler dünya haritasını çizmek için yolculuklara çıkarken insan bedeni de araştırıldı, parça parça incelenir hale geldi ve bedenin keşfedilen kıtaları da kâşiflerinin isimleriyle tanınmaya başladı; Fallop tüpleri, Malphigi tabakası, Graaf folikülü, Bartholin bezi, Willis poligonu. William Harvey, kan dolaşımını (canlı bir köpek üzerinde) göstererek Galenik tıptaki soylu organları gölgede bıraktı; bu kayıtsız ama hareketli ve kanlı gösteri Avrupa'da hızla gelişmekte olan ticaret toplumu için ilkel baskı yöntemlerinden daha ikna edici bir örnekti. "Hücre" sözcüğünü İngiliz biliminsanı Robert Hooke ilk kez 1665'te, *Micrographia* adlı eserinde kullandı.

Bundan sonra, barok bir bilgi çağı başladı; incelemeler, tezler, monograflar ve mektuplar hızla yığılmaya başladı. Modern kimyanın temelleri atıldı, daha sonraları fizyoloji olarak adlandırılan alanda ilerlemeler kaydedildi. Morgagni'nin 1761 tarihli *Hastalıkların Yerleri ve Sebeplerinin Anatomik Araştırması* adlı eserinde, hastalıklar ilk kez bedende bulundukları yerlere göre sınıflandırıldı.

Bu buluşlar ve daha binlercesi; kahramanların ve azizlerin, biliminsanlarının ve önderlerin kayıtları, geleneksel tıp tarihinin belli bir bölümünü oluşturur. Tıp, Rönesans'a dek bölünmüş bir meslekti; Hıristiyan doktrininde ruh bedenden daha önemliydi. Cerrahi müdahale ve genel olarak bedenle uğraşmak, eğitimli hekimler tarafından küçümsenen berber-cerrahların göreviydi. Kilise, kandan nefret ediyordu. Hastaneler, düşkünler evleri, bakımevleri hep hayırseverlik fikrine adanmış yerlerdi. Buralarda yapılan tıbbi müdahaleler, bu yerlerin maneviyat üzerine kurulu esas doğasına kıyasla ikinci planda kalmaktaydı; asıl amaç, beden bütünüyle çökmeden önce ruhu tedavi etmekti. Oysa şüphesiz, beden kudretin asıl tahtıydı; hiçbir kral ya da kraliçe, her ne kadar zaman zaman onları en ağır işkencelere mahkûm etse de, hekimleri el üstünde tutmaktan geri kalmazdı. Rahiplerin ve hekimlerin işlevsel açıdan ortak bir amacı vardı ve ikisi de efendinin masasında yemek yiyordu. Tıp, bir dizi tören, öğreti ve alıştırmadan meydana geliyordu; bir tür tedavi veya arındırma tiyatrosuydu; sahnede hekim de yaşamdaki herkes gibi rolünü oynuyordu. Pascal, *Düşünceler*'de bu konuda şöyle diyordu: "Şayet eğitimli hekimler kocaman kare başlıklar takıp üstlerine dört beden büyük gelen cüppeler giymeselerdi, böyle olağandışı gösterileri karşı konulmaz bulan insanları asla kandıramazlardı. Şayet hakikaten güvenilir ve hakikaten insanları iyileştirme becerisine sahip olsalardı, o kare başlıklara ihtiyaç duymazlardı zaten; böyle kutsal bir ilmin görkemi, hak ettiği saygıyı kendiliğinden görürdü." Tıp bir gös-

teriydi; hatta Molière, bu görüşün en mükemmel örneğini, tıbbın, tiyatronun ve inancın etkileyici bir incelemesi olarak da okuyabileceğimiz *Hayali Hasta* adlı oyunuyla vermişti.

Sıradan insanlardan oluşan –ve eğitimli tıbbi söylemde sesleri asla duyulmayan, yüzleri asla görülmeyen– kitlelere gelince; onlar, geleneksel tedavi yöntemlerinden, kocakarı ilaçlarından veya hâlâ kozmik örneksemeler üzerinden mantık yürüten dünyanın ecza dolabını oluşturan şifalı otlardan başka tedavi yöntemi bilmezlerdi. Barnaby Factotum pazar yerinde diş çekebilirdi fakat bilgi sözeldi ve tedavi bir kurumda değil evde yapılırdı. Bilginin çoğu kadınların elinde ve belleğindeydi; matbaalar yaygınlaşınca bu tür bilgileri içeren, mesela bölgesel ağızla yazılmış *İngiliz Ev Hanımı* (1615) gibi kitaplardan binlerce satıldı.

Yeni teknolojilerle birlikte yeni kitaplar türedi; on sekizinci yüzyıl başında kişisel gelişim kitapları ve ahlak dersleri veren eserler çok popülerdi. Tıp tarihçisi Roy Porter, o dönemin taşkın ve ferahlatıcı denebilecek ölçüde zalim siyasi karikatürlerinde konu edilen basmakalıp doktor figürünü yazılarında anlatır. Tıp ve hastalık, insana aynı ölçüde eziyet eden işkencelerdi; hekimin tedavi edebilmek için hastasının canını yakması gerektiğine inanılırdı. Rowlandson'ın karikatürlerinden birindeki şehvet düşkünü hekime verdiği isim durumu anlatmaktadır: Doktor Çiftedoz. *Tristram Shandy*'de Laurence Sterne, talihsiz hekim-kahramanına gülünç bir isim vererek alay eder onunla: Dr. Slop [Çirkef]. Tıbbın kendisi de, yarı-dini ahlaki bir dramadan daha doğalcı bir değerler sistemine doğru kaymaktaydı; Aydınlanma, insan doğasına güvenin yanında, dünyevi esenliğe ilgi duyulmasına da yol açtı. Cezai ıslahatçılar bedensel cezanın faydasız olduğuna karar vermiş, bedenin kamusal alandan uzmanın tabi kılan bakışları altına taşınmasını planlamışlardır. Bu tür görüşlerin savunucularından, faydacı Jeremy Bentham, ölümden sonra işe yaramamayı reddetmiş, cesedini sergilenmek üzere Londra

Üniversite Fakültesi'ne bağışlamıştı. Mumyalanmış cesedini bugün bile görmek mümkündür. Fakat belli bir ironi o dönemde bile kendini hissettirmeye başlamıştı; insanlar, sağlığı bir kazanç olarak görüp onun peşinden koştukça hastalananların sayısı da giderek artmaktaydı.

1789 Paris Devrimi, tıpta yeni bir galvanik şok etkisi yaptı. Devrim avukatları, hayır kurumlarını kilisenin elinden söküp aldı. Bütün büyük Fransız şehirlerinde sağlık komisyonları kuruldu, fakültelerdeki eğitim gözden geçirildi, Bonaparte'ın darbesinin ve Jean-Antoine Chaptal adlı bir hekimin içişleri bakanlığının başına atanmasının ardından, tıbbi hizmetler bütünüyle yeniden düzenlendi. Geleneksel olarak Avrupa'nın en tutucu tıp eğitimini veren Fransız fakülteleri baştan aşağı değişti, özellikle de Paris adeta bir tıp merkezi haline geldi; Paris hastanelerinde İngiltere'nin bütün hastanelerinden daha çok yatak vardı. Yalnız, bir yüzyıl sonra Orwell'in keşfedeceği üzere, bu hastaneler çok da keyifli yerler değildi. Örnek bir yurttaş-hasta tipi doğdu, hijyen de saygın bir felsefi konu haline geldi; hastalık, sosyal sınıf, kentsel coğrafya ve meslek arasındaki ilişkileri belirleyen bir konuydu artık. Bilgi, kamu yararına kullanılacaktı. Devrim sayesinde yapılan düzenlemeler, tıp mesleğine saygın bir statü kazandırdı ve "bon docteur" figürü doğdu; sabahları yerel hastanede fakir hastaları tedavi ediyor, akşamüstleri de şık muayenehanelerinde zengin burjuva müşterilerine hizmet ediyorlardı.

İlk olarak on altıncı yüzyılda ortaya çıkan, anatomi biliminin kadavralara duyduğu açlık ile cellatlık mesleği arasındaki çıkar ilişkisi, bu dönemde gerçekten şüpheli sonuçlar doğurmaya başlamıştı. Tıp çevrelerinde Paris otopsileriyle ünlenmiş, mezar soyguncuları Edinburgh'da, 1832'de ilan edilen Anatomi Yasası'na değin iyi kazanç sağlamışlardı. *Libido sciendi*: John Donne, bu gelişmeleri "insani bilgilere ve dillere duyulan ölçüsüz, aşırı susuzluk" olarak nitelendirmiş, gelişmeleri daha yakından takip etme şansına ulaşan De Quincey,

bunları "marazi erdem" sahibi kimselerin işi olarak gördüğünü belirtmişti. Xavier Bichat'ın *Hücreler Üzerine Bir İnceleme* (1799) adlı eseri, hastanın kendi acısıyla ilgili anlattıklarını çoktan ıskartaya çıkarmıştı. Onun sık sık alıntılanan cümlelerinden biriyle söylemek gerekirse: "Hiçbir şeye karşılık gelmeyen semptomlar, tutarsız fenomenlerdir. Oysa birkaç kadavra açıverirseniz, müşahedenin tek başına asla ortadan kaldıramayacağı belirsizliklerin hemen ortadan kalktığını göreceksiniz." Hayat, gerçekten önemli olduğuna inanılan şeyler söz konusu olunca, geri plana atılabiliyordu.

René Laënnec, kıvrılmış bir tomar kâğıt sayesinde, bedenin içinden gelen sesleri daha iyi duymanın mümkün olduğunu – tek kulağı hastanın gövdesine yaslayarak "direkt" oskültasyon yapmanın tersi olan "indirekt" oskültasyonu– keşfetmişti; bulduğu araç, hasta yatağının başında olup biten her şeyi değiştirecekti. Hekimin dikkatini dağıtabilecek, güvenilmez, hatta yıkanmamış hastaları bile daha iyi muayene etmek mümkündü artık. Kısa bir süre sonra öğrenciler, hastalık işaretlerini ve seslerini algılama eğitimi de almaya başladılar; artık hekimin tüm duyuları eğitiliyordu. Stetoskopu, tıp dünyasında devrim yaratan başka aygıtlar izledi; termometreler, deri altı şırıngaları, laringoskoplar. Pierre Louis'nin farklı tedavilerin sonuçlarını sayısal olarak ölçmeyi önermesinden kısa bir süre sonra, ilk sosyal istatistikler detaylı bir biçimde hazırlanmaya başlandı. 1840'ta Adolphe Quetelet, bütün bir ulusun ahlaki durumunu sayılara dökmeyi başardı. Hasta birey olmaktan çok örnek vaka incelemesi olma yolundaydı; eski Hipokratik üçgen –hastalık, hekim, hasta– söylemi, hekim ile hastalık arasında bir ikiliğe dönüşmüştü.

Tuhaftır, hijyen ve şehir planlaması konusunda dünyanın önde gelen teorisyenleri olan Fransızlar, sosyal hizmetler konusunda oldukça başarısızdılar. Oysa İngiltere'de devlet hastalanan yoksullara tıbbi bakım sağlamak zorunda olduğunu kabul etmiş, 1834'te Yoksulluk Yasası yürürlüğe girmişti.

1840'a gelindiğinde Londra'nın bütün caddeleri ve sokakları kazılıyor, şehre temiz içme suyu sağlanması ve kanalizasyonun şehir dışına taşınması için borular döşeniyordu. Bu sosyal yenilikler, kolonileri de yavaş yavaş dönüştürüyordu. Kloroform, ilk olarak 1847'de bir doğum esnasında kullanıldı; yaklaşık yirmi yıl sonra James Lister, ameliyathanesini karbolik asit buharıyla dezenfekte ettirmeye başladı. Hekimler ve bedenler hakkındaki müstehcen şakalar Viktorya döneminde kabul edilemez hale geldi. Tıp daha erdemli ve kutsal hale geldikçe fiziksel muayene, konsültasyonun on sekizinci yüzyılda hastalara tuhaf (hatta belki de münasebetsizlik; nitekim Smollett'in romanlarında anlatıldığı üzere, teşhis mektup aracılığıyla konulabiliyordu) gelecek olan bir parçası haline dönüştükçe, merhametsiz ve şehvet düşkünü hekim tiplemesi yok oldu. Tıp silkelenip kendine gelmek zorundaydı ve bunu başardı da.

Klinik beceriler hasta yatağının başında öğrenilebiliyordu, fakat hekimler yazıyor, yazıyorlardı; tıp, yeniden kütüphaneye dönüyordu. Soylu adamlar kalın biyografiler çağı başlamıştı. 1823'te ünlü İngiliz tıp dergisi *The Lancet* yayın hayatına başladı. Derginin kurucusu ve ilk editörü cerrah Thomas Wakley standartları yükseltmek için var gücüyle çabaladı. Tıbbın insani yönü giderek ön plana çıkmaktaydı; kan akıtmak, özellikle filebotomi, tedavi yöntemi dahi sayılmıyordu artık. İngiliz Tıp Derneği kuruldu, Tıp Danışma Kurulu hangi hekimlerin hekimlik yapmaya hakkı olduğunu bildiren bir denetim mekanizması haline geldi. Perakende satış yapan tüccarlar gibi arz ve talep kuralına bağlı olsalar da, bazı hekimler birer centilmen olmayı bile hayal etmekteydi. 1870'lere gelindiğinde, İngiltere'de kadınlar da hekimlik mesleğine katkıda bulunmaya başlayarak herkesi sevince boğdular; bu sırada Florence Nightingale'ın İstanbul'da, Üsküdar'daki başarılı çalışmalarından sonra yeniden düzenlenen hemşirelik mesleği iyiden iyiye idealize edilmekteydi. Hemşirelerin, hekimlerin profesyonel saygınlığını tehdit etmediği anlaşılmıştı.

Fransızların teoride pratikten daha başarılı olduğu herkesçe bilinen bir suçlamadır; belki de bunun sebebi *Maître*, yani katı ve dogmatik baba figürüdür. Büyük nörolog Jean-Martin Charcot, o çağın yeni ahlaki söyleminin en karakteristik örneğidir. Günlükleriyle tanınan Léon Daudet ve –1920'lerde ünlü bir sosyete hekimi (hatta bundan çok daha fazlası) olan– İsveçli Axel Munthe, Charcot'yu soğuk tıp dininin başrahibi olarak betimlemişlerdir. Ünlü hekimin her tavrı, her sözü, hekimin bilgisi ile hastanın bilinci arasındaki mesafeyi vurgulamaktaydı. Kendisiyle aynı çağda yaşayan hekimlerin pek çoğu gibi Charcot da dini gericilik kokan her şeye karşı yazarlarla ittifak içinde bulunsa da –Daudet'in babası Alphonse'la dost olduğu biliniyor, fakat akla Zola da geliyor–, onda Yunan kâhinlerini hatırlatan, hatta cehennem ateşini akla getiren bir yan bulunduğunu söylemek mümkündür. Yıllar sonra Thomas Szasz, *Akıl Hastalığı Efsanesi* (1961) adlı eserinde, Charcot'nun, organik ve psikolojik hastalıkları karıştırma hatasını yapıp nöropati alanındaki klinik bilgileri ve sosyal konumu sayesinde hastalığı, metaforik olarak bulaşıcı hale getiren bir hekim olduğunu söyleyecekti. Kastedilen, hasta olmanın artık bir felaket anlamına gelmediği, nimetleri ve faydaları da olduğuydu. Fakat Charcot'nun, cömert ve zengin hastalarına selamet sözü de vermediği apaçık ortadadır.

Kültürel klişeleştirme Charcot'yu bir başrahibe dönüştürdüyse, Southsea'li genç pratisyen hekim Arthur Conan Doyle da hastalar kapısını pek çalmadığı için dedektiflik öyküleri yazmaya başlamış, hekimlerin daha kolay özdeşleştiği, hatta mesleği yüz yıl boyunca tanımlayacak bir öz-imge yaratmayı başarmıştı. Doyle'un öykülerindeki hekim aslında Sherlock Holmes'un şaşkın sağ kolu Watson olsa da, Doyle, büyük kriminolog karakterini, Edinburgh Üniversitesi'ndeki profesörlerinden birinin, "dünyanın görüp görebileceği en mükemmel muhakeme ve gözlem makinesinin" karakterinden ilham alarak yaratmıştı. Doyle'un da fark ettiği üzere, gerçekler hi-

yerarşik bir düzene sahip değildi; her türlüsü vardı. Tıbbi gizemler de, tıpkı cinayetler gibi, hastanın "geçmişindeki" pek çok ipucunun bir araya getirilmesi ve zayıf düşen bedendeki belirtilerin incelenmesi yöntemiyle çözülebilir; kriminolojik ilkelerin takip edilmesiyle, sonuçlardan sebeplere ulaşılabilirdi. Göstergebilim (çünkü bu odur) bir tıbbi beceri olarak başlamıştı. Yine de, Doyle'un öykülerindeki itici güç Watson'dır; çoğumuz gibi –Holmes bundan şikâyetçi olsa bile– o da iyi bir öykü dinlemeyi, biraz dedikodu yapmayı sever. Ustasının klinik mantık yürütme yetkinliğine sahip değildir henüz. Kurmaca dünyanın başka dedektifleri de tıp ile suç arasındaki benzerliğin çekimini hissedeceklerdi; Simenon'nun Komiser Maigret adlı ünlü dedektifi de insanların "yazgılarını tamir etmek" istemektedir kendince, fakat polis olmak için tıp eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır.

Belki de tıp ile suç dünyası arasındaki benzerlik daha rahatsız edici gelmeliydi. Suç tam olarak neydi? Suçu kim işlemişti? Kurban (hasta) gerçekten masum muydu, yoksa suçluyu (hastalık) bir şekilde kendisi mi davet etmişti? Üstelik, kütüphanede nasıl suç işlenirdi?

Bu arada tıp, sınırlarını başka yöntemlerle başka ülkelerde genişletmeye devam etmekteydi. Viyana da Paris'in izinden gitti ve büyük bir patolojik anatomi merkezi haline geldi. Hâlâ feodal bir imparatorluğun zengin ve liberal başkenti olduğu için seyyar hekimleri mıknatıs gibi çekiyordu. İnsan bir zamanlar tıpkı doğanın olduğu gibi ne yapacağı önceden kestirilemez hale gelmişlerdi. Böylece Viyana psikanalizin kuvözüne dönüştü. Psikanalizin ilgi görme-açlık temaları, hekim-yazar Arthur Schnitzler'in öykülerinde ustaca işlendi. Bir adım daha atmaya sadece Sigmund Freud cesaret edebildi; klasik mitleri, infantil cinsel kompleksler olarak yeniden anlamlandırdı. Freud, kendini bir doğabilimci, hatta kahraman bir doğabilimci olarak görüyordu; oysa düşünceleri, temelde eski Platonik kast düşüncesini andır-

maktaydı; Platon'a göre, bilgeler, düzene arka çıkmalıydılar, düzen de onların üstün bilgeliğini doğruluyor ve meşru kılıyordu. Freud, psişeyi mülkiyet sahibi yeni bir orta sınıf haline getirmek istiyor, bunu başarmak için de, narsisistik egoyu ıslah etmesi ve id çetesini zihnin demokratik yöntemleri ve yurttaş olmanın zevki konusunda eğitmesi gerekiyordu. Bu nezih sınıf azmi yıllar boyunca Amerika'da yaşamaya devam edecekti; ta ki Woody Allen analistinden daha zekice analizler yapmaya başlayana dek.

Almanya temel araştırmalara en başından beri önem vermişti, ilk ve en iyi laboratuvarların bazıları Alman üniversitelerinde kurulmuştu. Fiziko-kimyasal bileşimlerini çözmek için canlı organizmalara detaylı kimyasal analizler uygulanıyordu. Claude Bernard'ın "iç ortam" ve "homeostazi" –canlı organizmanın ortam denge arayışı– kavramları fizyoloji alanında etkili olsa da, dönemin en ünlü biliminsanlarının çoğu Almandı: Müller, Helmholtz, Du Bois-Reymond ve Schwann. 1895'te Wilhelm Roentgen'in eşinin elini gösteren ilk röntgen filmini yayımlaması tüm dünyada yankılar uyandırdı; artık hastaları kemiklerine kadar soymak mümkün olacaktı. Röntgen cihazının geliştirilmesiyle yumuşak dokularla gövdenin içindeki boşlukları da görmek mümkün oldu. Justus Liebig, et özünün Alman versiyonunu icat ederek modern farmakoloji endüstrisinin temellerini attı. Metabolik süreçler daha iyi anlaşılmaya başlandı, hücrenin zoolojik yaşamın temel birimi olduğu hipotezi ortaya atıldı. Çalışkan bir hekim olan Rudolf Virchow, Xavier Bichat'nın doku için yaptığı çalışmaları hücre üzerinde gerçekleştirdi; kanserli urları inceledi ve teşhis etti. Fransa ile Almanya arasında, başka akademik alanlarda olduğu gibi bu konuda da rekabet vardı; Virchow'un hastalığın hücrelerin içinden kaynaklandığı yönündeki nosyonuyla Pasteur'ün hastalığın bakteriyel (dolayısıyla harici) sebepleri alanında yaptığı çalışmalar bu rekabetin örneğidir. Pasteur'ün keşiflerini geliştiren Koch, kolera ve tüberküloza sebep olan

bakterileri tanımladı. Bir patojen, bir hastalık; Devrim sonrası dönemde hastalığa karşı takınılan tutumun acısı çıkartılmaya başlanmıştı. Tıpkı Kayzer'in ordusu gibi, bu Alman bilgi imalatçıları da Amerika Birleşik Devletleri'nde hayranlıkla karşılandı ve onlara öykünüldü: Şair William Carlos Williams, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce eğitim almak için Almanya'ya giden on beş bin Amerikalı öğrenciden biriydi. Williams öğrenimini tamamlamak için Leipzig'e gitmişti; bir-iki kuşak önce olsa, Edinburgh, Leiden veya Paris'e gidebilirdi.

Üzerinde çalışılan tek şey ölü dokular değildi. Virchow, hastalıkların büyük bölümünün ekonomik refahın sağlanmasıyla önlenebileceğini düşünüyordu ve onun görüşleri devletin halk sağlığını korumak için bilimsel faaliyetlerde bulunması gerektiği konusundaki teknokratik nosyonu destekledi. Bunun için öncelikle sosyal mühendislik ve etik propaganda çalışmaları yapmak gerekiyordu. Öte yandan sosyalist tıp teorileri hastalıkların nedenini temelde ekonomi ve sosyal sınıf ilişkilerine bağlıyor, gücün ve kaynakların yeniden dağıtılması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Yirminci yüzyılda bu yönde çalışmalar yapıldıysa da, tıp çoktan siyasetin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Bakteriyolojik hastalık modelinin buzdağının görünen kısmı olduğu görüşü giderek yaygınlaşmaya başladı; hastalığın gelir, beslenme, alışkanlıklar ve meslek gibi konuları da içeren toplumsal bir mesele olarak kavramlaştırılması gerektiği düşünülüyordu. 1883'te, "geciken ulus"un yazarı Bismarck, bilinen ilk devlet idaresindeki sağlık sigortası planını yürürlüğe soktu. Tıp bir tür sosyal faydaya dönüşmüştü; oy toplama yöntemi, "müstesna bir iyilik" (Sir William Osler) haline gelmişti. Ataların memleketi anne kucağına dönüşüyor, Fransız Devrimi gibi canlı canlı yemek yerine, bir anne rahmi gibi koruyup gözetmeye başlıyordu. İngilizler, bir Alman erdemi olan verimliliğe de (Chesterton, pratik bilginin karşısına saf teknik bilgiyi koyan Alman anlayışından "Prusya zehiri" diye söz eder), Fransızların *dirigiste*

(mutlak devletçi) devlet yapısına da derinden şüpheyle yaklaşıyordu fakat Boer Savaşı sırasında askere alınan acemilerin fiziksel açıdan kötü durumda olduğunu İngiliz hükümeti bile kabul etmek zorundaydı. Zinde olmak şarttı, bunu da ancak hekimler sağlayabilirdi. 1911'de yürürlüğe koyduğu Ulusal Sigorta Kanunu aracılığıyla Bismarck'ın planının öngörülülüğünü sessizce kabul etmiş olan Lloyd George, bir yandan da, "Dilerim Almanlarla yarıştığımız tek alan silahlanmadan ibaret olmayacaktır," diye haykırıyordu. Tıbbın örgütlenmek için devlet desteğine ihtiyacı vardı; tıbbi müdahalenin özel bir alışveriş olduğu yönündeki nosyona ideolojik bağlılığı süren ABD'de bile müteşebbis "tek kişilik tıbbi hizmet" dönemi artık geçmişte kalmıştı. İlerici bir sosyal anlayış yönetimindeki İsveç, tıpta sonradan kötü şöhrete kavuşacak olan öjenik akımı benimsemişti. Çarlık Rusya başka alanlarda modernize olmakta yavaş davranmış olsa da, ülke, vilayetler veya *zemstvo*'lar tarafından yönetilen oldukça etkin bir taşra hastaneleri sistemine sahipti. 1917'de bu kliniklerden birinde çalışan Mihail Bulgakov'a göre hekim kimi zaman gerçekten de karanlık bir okyanusta yol gösteren deniz feneri rolünü üstleniyordu.

1900'lere gelindiğinde, pek çok ülkede hekimler kanunen lisans belgeleri olmadan çalışamıyorlardı, fakat iyi bir hekim olmak yine hekimlerin elindeydi; sıkı bir denetleme mekanizması yoktu. Sonuçta kendi kendini denetlemek her meslek dalı için temel önemdedir; üyeliği pazar koşullarından başka nedenlerle kısıtlayan bir şirkettir meslek dediğimiz. İngiltere'de tıp mesleği, rakip meslek dallarının üzerinde "hâkimiyet" kurmayı başarmıştı; şifacılar eczacılara dönüştürülmüş, ihtiyaç dolayısıyla ebelerin büyük tıp kurumunun parçası olmasına izin verilmiş, hatta dişçiler bile Ulusal Tıp Konseyi'nin yönetmeliklerine uymak zorunda bırakılmışlardı. Tıp pek çok kez "dünyanın en kıskanç mesleği" olarak betimlenmiştir. Uzman bilgisine sahip olduğunu iddia eden ya da biyotıptan farklı bir teorik sisteme uyuyormuş gibi yapan herkes

yukarıdan birilerinin gazabına uğrayacağına emin olabilirdi. Bu durum akla kilise tarihini getiriyordu. Kiropodistler gibi yükselmek isteyen gruplar, ancak egemen kastın tavırlarını taklit ederek yükselebiliyorlardı. Fransa'da ebeler ve berber-cerrahlarla bir yüzyıl boyunca sürdürülen mücadeleden sonra, 1892'de devlet tıp tekelini kurmayı başarmıştı. Amerikan Tıp Derneği 1910'dan itibaren egemenliğini ilan etti. Sağlık sisteminin önemine inanan yeni toplum düzeninde, sıra tıbbi işbölümüne gelince hekimler hemen lider konumuna yükselmeyi başardılar. On dokuzuncu yüzyıl sonunda hekimlerin hemen hepsi hastalarla bizzat ilgilenerek çalışıyorlardı. Yirminci yüzyıl sonuna gelindiğinde, (boyutları ve karmaşık yapısıyla askeri-endüstriyel kompleksi andıran) endüstriyel tıbbın ezici gücü dünyayı sardığında pratisyen hekimlerin sayısı yirmide bire düşmüş, usulsüz çalışan şifacıların sayısı lisanslı genel pratisyenlerin sayısını aşmıştı.

On dokuzuncu yüzyıl sonunda el üstünde tutulmasına rağmen (Lytton Strachey'nin *Victorians* adlı incelemesinde ilan ettiği üzere, 1918'den sonra eski saygıdan eser kalmayacaktı), terapi, diyagnozun epey gerisinde kalacaktı. Jean Nicholas Corvisart'ın, tıbbın "insanları tedavi etme sanatıyla ilgisi olmadığı" iddiası besbelli hâlâ geçerliydi. 1900'lerin başlarında, mesleğin ünlü, ılımlı seslerinden Kanadalı hekim Osler'in "Doktor Diyeti" ve "Doktor Dinlenmesi"nden başka verecek tavsiyesi kalmamıştı. Lewis Thomas, *Tıp 1933* adlı biyografisinde, yirminci yüzyıl başlarında hekimlik yapan babasının gece yarısı kalkıp çantasında sadece biraz morfin, birkaç tane aspirin ve teşhis sezgisiyle hastalarını görmeye gidişini anlatır. Hastalıklar bilinse de tedavi yöntemleri yetersizdi. İki sanayi devrimi gelip geçmişti fakat hekimler hâlâ *faute de mieux*, yani "sağaltıcı nihilistler" olmaktan kurtulamamışlardı. Derken 1910'da Ehrlich'in frengiyle mücadele etmek üzere "606"yı (Salversan) bulması, 1922'de diyabet tedavisinde insülinin, 1935'te ilk sulfanomidli ilaçların (Prontosil) ve 1942'de penisilinin bu-

lunmasıyla hekimlerin çeşitli bulaşıcı hastalıkları tedavi etmesi mümkün oldu. Bu "sihirli mermiler" sayesinde, yüzyılın ikinci yarısında doğanlar bir zamanlar son derece yaygın olan bulaşıcı hastalıkları hiç tanımadı. Doğum hem anne hem çocuk için daha güvenli hale geldi. 1950'lerde başlayan "ilk farmakolojik devrim"; kortizonun, plastik cerrahinin, kardiyolojik müdahalenin gelişmesi, DNA kodunun çözülmesi ve bağışıklık sisteminin işleyişinin daha iyi anlaşılması sayesinde hekimler on dokuzuncu yüzyılda kazandıkları sosyal statüyü teknik beceriyle destekleyerek sağlamlaştırabildi.

İkinci Dünya Savaşı, terapötik çağın iyiden iyiye hız kazanmasına sebep oldu; üstelik sadece temel araştırmalar (ilaçlar ile aşıların seri üretimi ve savaş teknolojisinin tıp aletlerini de geliştirmesi) alanında değil, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi konusunda da ilerleme kaydedildi. Milletler Cemiyeti'nin çalışmalarından filizlenen Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre'de kuruldu; dünyadaki tüm sorunların etkili yönetim, askeri nizam ve ortak hedefler konulmasıyla çözülebileceği düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştu. Savaşın ardında bıraktığı manevi yıkımla yüzleşen Fransız ve Alman hükümetleri, demokrasiyi canlandırmak için canla başla çalışmaya koyuldular ve anayasal değişiklikler yapmaya başladılar. Yeni çağın erdemi ılımlılıktı. Devletin gücü, sosyal refahı da kapsaması için ekonomi alanının dışına taşacak biçimde genişletildi. İki savaş arası dönemdeki kolektivizmden ne pahasına olursa olsun kaçınılacaktı. Tarihçi Norman Davies'in de yazdığı gibi; "Avrupa'nın Anonim Savaş Mağdurları Derneği'ne katılıp nekahet dönemini bizim gibi acı çeken komşularımızla birlikte atlatmak en iyisidir." Tehlikeden ve riskten uzak durmak da yeni Avrupa'nın erdemlerindendi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle ve ekonomik başarıyla çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nde de tıp alanında uzmanlaşmaya, yeni ve sürekli gelişen teknolojiye önem veriliyor, ABD bilimi kadar ticari zekâsına da güveniyordu. ABD tıb-

bı başından beri saldırgan ve müdahaleciydi; Max Weber, bu "yapabiliriz, yapmalıyız" düsturunun Protestanlığın mirası olduğu görüşündeydi. Lynn Payer'ın, ender bir karşılaştırmalı tıp çalışması olarak nitelendirebileceğimiz eseri *Tıp ve Kültür*'de gözlemlediği gibi, Rousseau'nun gerçek çocukları doğuştan sağlıklı olduklarına inanmaktaydılar. "Bu yüzden, hastalandıkları takdirde hastalığın mutlaka bir nedeni olduğunu, bu nedenin büyük olasılıkla harici bir kaynaktan geldiğini ve çabucak başa çıkılabilecek bir şey olduğunu düşünmeleri normaldir." Geniş çaplı laboratuvar hizmetlerini ve büyük hastanelerde tedaviyi kapsayan özel sağlık sigortası büyük bir sektör haline geldi, "ücret karşılığında hizmet" sistemi 1960'ların sonuna dek hızla yaygınlaştı. Her modern sanayi gibi bu alanda da emek bölünmüştü; uzman olmak kârlıydı. 1930'larda başlayan, zenginlere daha kapsamlı sağlık hizmetleri sunmaya yatırım yapma akımı yavaş yavaş tüm sermayeyi yutmaya başladı. Ivan Illich, *Tıbbi Düşman* adlı incelemesinde, sağlık endüstrisini hastalardan başka herkesin çıkarını gözeten hileli bir sistem olmakla suçladı. Kongreye sunulan resmi bir raporda, 1974'te 2,4 milyon gereksiz ameliyat yapıldığı ve 12 bin kişinin bu operasyonlar yüzünden hayatını kaybettiği anlatılıyordu. Günümüzde 35 milyon Amerikalının sağlık sigortası yok; oysa sağlık harcamaları, GSYİH'nin yüzde 15'ini tüketiyor. Fakat hemen herkes terapötiyi öven koroya katıldı; terapi, hükümetin ve vatandaşın vazifelerini ve sorumluluklarını ifade etmesinin başat yöntemi haline geldi adeta. Yüzlerce uyduruk terapi, kişisel gelişim grupları ve özsaygı destekçileri, Amerikan bireyciliği ve psikolojizmi arasında bir tür ikili delilik olduğuna işaret eder; hepsinden önemlisi de, olumsuz düşünmemektir! Bilim kisvesi altında sunulan düstur budur.

Tüketim toplumunun ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda yazan Hegel, gidişattaki çelişkiyi *Grundlinien der Philosophie des Rechts*'te dile getirmişti: "İngilizlerin 'rahatlık' dediği, bitmez tükenmez, sınırsız bir şeydir. Başkaları, sizin rahatlık

diye nitelendirdiğiniz şeyin aslında rahatsızlıktan başka bir şey olmadığını kanıtlayabilir size, üstelik bu keşiflerin sonu gelmez. Bundan dolayı, rahatlık ihtiyacı, doğrudan içinizden gelen, tam olarak kendinizden kaynaklanan bir ihtiyaç değildir; onu size, varlığından kazanç sağlamayı umanlar gösterir. Liberal ekonomi, toplumun refahıyla ilgili hiçbir şey söylemez." Başka bir deyişle, insanın bildikleriyle rahat etmesi -ki bu da muhafazakârlığın tanımı sayılır-, gelecekte yeniliğin ve değişimin büyüsüne kapılmaya dönüşecektir. Tuhaf bir muhafazakârlık! Değişim, toplumsal yaşantının ana ilkesi haline gelmişti, tıp da varlıklı sınıfın ve medyanın körüklediği artan beklentilerden kaçmayı başaramayacaktı. 1960'lara gelindiğinde, medyada bulaşıcı hastalıkların yerini elektromanyetik bulaşıcı dedikodular alacaktı. "Sağlık felaketi" paniği, Albert Camus'nün *Veba* romanının adına benzer; fiziksel olması gerekmez. Pekâlâ varoluşsal olabilir.

Doğu Avrupa'da sağlık sektörleri kamulaştırılırken, devletin hayırseverliğine inanan İngiltere'de ve Kuzey Avrupa ülkelerinde sosyal yardım sistemi için vergilendirmeye gidildi, böylece ihtiyacı olan ücretsiz hizmet alabilecekti; bütün vatandaşların asgari minimumdan faydalanabilme hakkı olmalıydı. Savaşı kazanan İngilizler, onları büyük bir ulus yaptığına inandıkları şeyden vazgeçmek istemiyorlardı. İşçi Partili Sağlık Bakanı Aneurin Bevan, hekimlerin istememesine karşın tıp sistemini örgütledi ve sonuçta tıp İngiltere'de daha da güçlendi. Pratisyen hekimler devletten maaş alan, sözleşmeli çalışan bağımsız memurlardı fakat bu düzenleme öyle dolambaçlı biçimde yapılmıştı ki, klinik özerkliklerine dokunulmamıştı. Diğer tüm Batı Avrupa toplumları rasyonalize edilip mütehassısların ve eksperlerin yetki alanına sokulurken, İngilizler modernliğe Heath Robinson'ın karmaşık karikatürleri gibi yaklaşmışlardı. Bunlar genel pratisyenliğin altın yıllarıydı; alçakgönüllü İngiliz tıbbı mesleğin standartlarını belirlemeyi başarmıştı.

Şayet tıp Roy Porter'ın söylediği gibi bir tiyatro sahnesiyse, Brecht de onun dramatoloğuydu; yanılsamalardan kaçınılmalıydı, tıp sahnesinde alavere dalavereye yer yoktu; "*die Wahrheit ist konkret*"; gerçek betondandı. Hekimlerden, biliminsanları gibi nesnel düşünmeleri beklenmekteydi. Hekimler, ancak neden yanılıyor olabileceklerini göstermek için yeterince çabaladıkları takdirde haklı olabileceklerini bilecek ölçüde bilimsel ruhu (Popper aracılığıyla) özümsemişlerdi; kuşkucu ve saygın bir zihnin göstergesi bu düşünce biçimiydi. Özeleştiri, Sovyetlerin özeleştiri geleneğine pek benzemese de, kötü niyete karşı en iyi savunmaydı. Psikiyatr Michael Balint, şöyle diyordu: "Ütopya'da uzmanlar üstünlüklü, her şeyi bilen akıl hocası rolünden feragat etmenin avantajlarını uzun zaman önce kavradılar ve hastalarının sorumluluğunu tamamen üstlenen genel pratisyenin uzman asistanı rolünün çok daha gerçekçi ve faydalı olduğunu kabullendiler."

Ütopya'daki bir başka bir sorun (Thomas Moore'un 400 yıl önce yazdığı gibi: "ilk önce halka açık hastanelerde tedavi gören hastalar gelir") siyaseti bir köşeye atmasıdır. John Berger'ın 1967 tarihli, bir taşra hekimini anlatan *Talihli Bir Adam*'ında teşhis ettiği üzere İngiltere, halkının yurttaşlık kimliğinden mahrum bırakılmasının acısını uzun süre çekmişti; "sanayileşme İngilizlerin kendini ifade etme yöntemlerini ellerinden almıştı." Sadece bu kadarla da kalmamıştı. Ada halkı birliği fikirleriyle değil adabı muaşeretle korumaya çalışmıştı ve erken dönem İngiltere'sinde deneyimlenen kısıtlı toplumsal hareketlilik, toplumsal mobilite ile temsili hükümet arasındaki derin ilişkiyi anlayan bir topluma asla yansımamıştı. İmparatorluk sınıf sistemini destekledi; sistem ortadan kaybolduğunda hekimler eski paternalizm ve riayet rejimiyle ilişkilendirilir olmuşlardı. Onlarınki hem bir meslek hem de bir roldü. "Hekimler, havarilere özgü işlevleriyle, insanları çocukluklarından itibaren doktora gittikleri zaman olacaklar ve olmayacaklar konusunda eğitirler." Bu cümleyi şimdi kim yazabilir?

1970'lerin kargaşa ortamında doğan Thatcherizm, İngiltere'nin iki yüz sene geç kalan Fransız Devrimi'ydi. Devletin parçası olmayan bütün kurumlara düşmanca davranan Thatcherizm, ekonomik tavır ile sosyal tavır arasında ayrım yapma anlayışından, sivil toplumu destekleme düşüncesinden yoksundu. Hekimler kısa sürede üretim araçlarını yitirip sağlık sisteminin sahipleri ve yöneticilerinin kontrolü altında maaşlı işçilere dönüştüler. Eski günlerde "hesap sorulabilir" olmak hekime hasta karşısında doğrudan etik bir sorumluluk veriyordu; şimdiyse doktorun yöneticiye karşı akdi yükümlülüğünü anlatıyor çünkü yalnızca hesap sorulabilir olanlar dahil olabilir yeni dünya düzenine. "İlahi göreve çağrı" duygusunun artık tam olarak anlaşılmaz bir şeye dönüştüğünü, hatta bundan kuşku duyulduğunu söylemeye bile gerek yok. Yaşlı İngiliz pratisyen hekimler altın bir çağdan, 1950'lerin ve 1960'ların büyük bölümünü niteleyen hakiki coşku ve ahlaklılığın daha masum döneminden hâlâ söz ediyorlar. Oysa devlet denetimi dolaylı yoldan da olsa, Bevan'ın İngiltere sağlık sistemini yeniden düzenleme deneyinde bile ne yazık ki her zaman vardı. Bugünse yok. Şimdi artık hikâyede kötü adamlar değil, yalnızca muhasebeciler var.

1989, Avrupa'nın birleştiği sene oldu ve Aydınlanma'dan doğan bir ideolojinin de sonu geldi; dünyada kendimizi yuvamızda hissetme denemeleri bitti. Artık piyasa kontrolü ele geçirmiş, tıp da tuhaf bir konuma gelmişti; bazı açılardan Ortaçağ'da kilisenin konumundan çok da farklı bir yerde değildi. Bazılarının oluşmasına bizzat katkıda bulunduğu sosyal koşullarla yüz yüze geldi; insanlar daha önce hiç olmadıkları kadar sağlıklıydı ve sıra tıbbın etki alanını olabildiğince genişletmeye; sıradan olaylara tıbbi bir bakış açısıyla bakmaya, riskleri hastalık haline getirmeye, insan bedenini bütünüyle kontrol altına almaya gelmişti. Televizyondaki baş döndürücü *heroi iatroi* (kahraman hekimler) çözümün değil, bu sorunun işaretçisiydi.

Hayatının sonuna doğru, "[İnsan] kendini iyi *hissedebilir*, ama sağlıklı olup olmadığını asla *bilemez*," diye yazan Kant, Lynn Payer'in *Disease-Mongers* adlı kitabında incelediği ironiyi tarif ettiğini biliyor olamazdı; Batı toplumu sağlığına kavuştukça, tıbbın nimetlerinden daha çok yararlanmak istiyordu, uluslararası sağlık hizmetleri harcamalarının yüzde 87'si dünya nüfusunun yüzde 16'sı için yapılmaktaydı. Shakespeare'in Falstaff adlı karakteri de "hastalığı bir emtiaya çevireceğini" söyleyip böbürlenmez mi? Fakat siyasi gücü olmayan vatandaşlar tüketiciden başka bir şey olamazlar. Tıbbi tüketimcilik, vatandaşı kendini tüketmeye mahkûm eder. Postmodernizm, kişiye dayalı politika ve seçme özgürlüğü ideolojisi, düş kırıklığını ve yalnızlığı artırmaktan başka işe yaramaz. Sağlık ahlakçılıkla süslendiği zaman, ki gizli paranoid bir toplumda olan genellikle budur, sağlıklı olma peşinde koşturmanın bilmeye cüret etmenin tarihiyle yakından uzaktan ilgisi kalmaz. Güvenliğin kurtuluş doktrininin bir parçası haline gelir ve bu da dinin ilgi alanına girer; güvenliğin bedeli de hayatın kendisidir çünkü fenomenal dünyada yaşayanların sığınağı yoktur. Melville'in *Güvenilir Adam*'ı, satıcının bir rahibin parodisi olduğunu anlatır. Peki ya kendisinin bir nevi ilaç olduğunu bilen hekimin durumu? Tıbbın işe yaramadığı yerde hekim kendi doktrinini "satmalı" mıdır? "Teknolojinin yöntemlerini, teknolojinin hükmedemeyeceği eylemlere ve davranışlara uygulayarak," diye yazmıştı Karl Jaspers, "bilimsel bâtıl inanç, kendine özel, yıkıcı bir etkinlik haline gelir; büyünün asla aşılamayan sapkınlığını andırır."

Beden uzun zaman önce sessizce çıkarılmıştı kütüphaneden; şimdi bizi meşgul eden, bedenin içindeki kütüphanedir. Amerikalı hekim Walter Alvarez 1943'te şöyle diyordu: "İnsanlar bir hekime gittiklerinde şikâyetlerinin geçmişini anlatmaya ya da muayene olmaya bile gerek olmadığını sanıyorlar." İlk anatomistler sanatçılarla birlikte beden üzerine bahse girmişlerdi; insanlar "evrenin merkezinde olmanın bü-

yük ayrıcalığı"nı yitirecek (Goethe), bunun karşılığında insan eliyle yapılmış gereçler, makineler ve protezler dolacaktı dünyaya. Bu yapay zooloji, cennetten kovulan insan ve ilahi lütuf arasındaki üçüncü boyutu; insanlığın işlerini oluşturur. Teknoloji, tıbbı sadece daha insani bir hale getirerek –ameliyatları ve genel olarak tıp hizmetini daha az acı verici hale sokarak– değil, insan bedenini şeffaf ve okunabilir hale getirerek dönüştürdü. Artık milyonlarca insan, etten kemikten bedenleri içinde protez eklemler ve valflar taşıyor. 1987'de, piyasada, basit kan testlerinden endoskopiye, tomografiden manyetik rezonansla görüntülemeye, tam bin dört yüz tane diagnoz testi bulunuyordu. ABD'de yürüyerek içine girebileceğiniz ve bütün bedeni inceleyen tarayıcılar şimdiden var. Şayet dijital görüntü elle muayeneyle öğrenilebilecek her şeyden daha ayrıntılı sonuç veriyorsa, hekimlerin teşhis koymadan önce hastayı görmelerine bile gerek kalmamış demektir. Bilgi çağında beden "kapalı bir kutu" olmaktan çok uzaktır. Teknik tıbbın başarısı ve analitik bilgisayar teknolojisi, dijital görüntüleri ve detaylı analiz yapma yetisiyle, hekimleri –en azından teşhis alanında uzmanlaşmış hekimleri– gereksiz kılabilir. Yeni biyoloji de, bedenin yekûn bir varlık olduğunu varsayan geleneksel tıbbı kuşatma altına almıştır; beden organizma şeklini almış bir toplumsa, o zaman, normal mikrobiyal ekolojideki bozulmalar hastalık kadar mikrokozmik yeniliklerin de habercisi olabilir. Dickens'ın *Zor Zamanlar*'da acı bir şekilde fark ettiği üzere, istatistiksel yaşantımız, kaderin dize getirilmesi, bireyin gerçekliğin temel birimlerinden biri olabilmesine karşı çıkmaktadır. Evrensel kayıtsızlığın ortasında, hürmetimiz benliğedir. İstesek de istemesek de, kişisellikten en uzak çağda, amansızca içedönük bir yönetime tabiyiz.

Fakat olayların hiçbir zaman önceden tahmin edildiği gibi gerçekleşmediğini de unutmamak gerek. Yine de bütün işi makinelere bırakmak, eski hekim-hasta ilişkisine kıyasla çok daha pasif bir ilişkinin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Has-

taya neresinin ağrıdığını, ağrısı olup olmadığını bile sormaya gerek kalmayacaktır. Viktorya döneminde yaşayan küçük bir çocuk gibi, hasta görülebilecek (görülmek zorundadır) fakat duyulmayacaktır. Peki insan bedeninin sınırlarını aşmaya yarayan teknolojiler için ne demeli; gerçekten insanlığın olanaklarının sınırlarını zorlamaya yönelik bir çaba mı var ortada, yoksa Gnostik bir memnuniyetsizlik; yalnızca insan olmanın yetmediğine dair bir his mi söz konusu? Depresyon belirtileri gösteren hastaların giderek artmasından, 1970'ten itibaren depresyonun dünyadaki en yaygın psikiyatrik rahatsızlık haline gelmesinden ne anlam çıkarmalıyız? Eğitimli liberal tüm değerlerin kişisel ve özel olduğundan emindir, oysa gelişen teknoloji onu insanlar arası tam karşılıklı bağımlılığı kabul etmeye zorlamaktadır. Aynı biçimde, eğer somut benliğimizle, varlığımızın bedensel kaynağıyla bağlantımızı yitirirsek, Leibniz'in zamanından beri sürekli genişleyen Babil Kütüphanesi'nde birer turist haline geliriz; burası artık işlek caddelerle, karanlık arka sokaklarla ve hatta bakımsız gecekondu mahalleleriyle dolmuştur ve bunlar sıcaklık ve neşeden uzak, soğuk ve rüzgârlı yerlerdir. Jorge Luis Borges şöyle anlatıyordu:

> Kütüphane'de bütün kitapların bulunduğu ilan edilince başta herkes çok mutlu oldu. Bütün insanlar, kusursuz ve gizli bir hazineye kavuştuklarını düşündüler. Çözümü bir kitabın kapakları arasında bulunmayan bir tek kişisel ya da genel sorun kalmayacaktı dünyada. Evren anlam kazanmış, umudun sınırsız boyutlarına kavuşmuştu. O sırada, Hak Yazıtları'yla ilgili pek çok söylenti dolaşmaya başladı; mazeret ve kehanet kitapları da denilen bu kitaplarda, evrendeki her insanın bütün hareketlerini temize çıkaran açıklamalar ve geleceğiyle ilgili olağanüstü bilgiler bulunduğu söyleniyordu. Binlerce açgözlü, kendi Hak Yazıtları'nı bulma arzusuyla yanıp tutuşarak tatlı altıgenlerini bıraktı, koşarak kütüphanenin merdivenlerini tırmandı. Bu hacılar dar kori-

dorlarda kavgaya tutuştular, sayıp söverek kutsal merdivenlerde birbirlerini gırtlakladılar, yalancı kitapları hava boşluklarından aşağı fırlattılar, kendileri de uzak yerlerden gelenler tarafından aşağı atılarak öldüler. Başkaları da çıldırdı... Hak Yazıtları gerçekten var (ben gelecekte yaşayacak olan, belki de hayal ürünü olmayan iki kişinin kitabını gözlerimle gördüm), fakat hacılar, bir kimsenin kendi kitabını ya da onun tehlikeli bir uyarlamasını bulmasının sıfıra ulaşmak anlamına gelebileceğini hiç düşünmemişlerdi.

Melek yüzlü, beyaz giysili kütüphane yöneticileri, insanların bir zamanlar hekim dediği kimselerdi.

* * *

Bu kitabı derlemek oldukça uzun zamanımı aldı, bu yüzden bazı arkadaşlarımın bunu vekaleten bir tür gelişim romanı olarak görmekte haklı olduklarını düşünüyorum. İlk olarak, özellikle arkadaşım Jim Campbell'a teşekkür etmek istiyorum; onun *Picador Book of Blues and Jazz* isimli kitabı, tıp gibi ağırbaşlı bir kurum bile söz konusu olduğunda, edebiyat ve gazetecilik araçlarını kullanarak sosyal ve zihinsel tarihi bir araya getirmenin mümkün olduğunu gösterdi bana. Bu kitapta da görülebileceği üzere tıp, kurumsal saygınlık ve her zaman evcilleştirilmiş ya da sosyalleştirilmiş olmayan dehşetin arasında bir yerde, rahatsız bir konumda yer alıyor. Bu kitabı oluşturmaya çalışırken tıbbın güce ve zafere ulaşma yolculuğunu anlatmak yerine, Randall Jarrell'in deyişiyle, "profesyonel açıdan şaşırtıcı" metinleri aradım. Hatta tıpla ilgili klasik edebiyat metinlerinden bazılarını kullanmaktan vazgeçtim; mesela, Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* adlı eserinin büyülü etkisini anlayabilmek için baştan sona okunması gerektiğine inandım. Moliére, Rabelais ve hatta Smollett'ten de parçalar almayı çok isterdim, fakat karşımda o kadar zengin kaynaklar buldum ki, tıbbı bir kamu hizmetine dönüştüren olaydan,

yani Fransız Devrimi'nden sonra kaleme alınan eserlere öncelik vermeye karar verdim. Sinclair Lewis'in *Arrowsmith*'i gibi olası başka metinler de eskidikçe önemlerini yitirmişlerdi. Amerikan patolog F. Gonzales-Crussi'nin karmaşık ve etkileyici denemelerinden birini de eklemeyi düşündüm, fakat en sonunda, Guidi Ceronetti'nin daha az bilinen çalışmasının aynı işlevi gördüğüne karar verdim. Genel olarak, Raymond Queneau'nun "edebişkence" diye nitelendirdiği kategoriden uzak kalmaya çalıştım; Queneau, "hastaların hastalıklarını anlatması için" özel bir dil olduğunu bile iddia etmişti, oysa Virginia Woolf bunu ondan önce denemiş, ama o dilin aslında dilsizlik olduğuna kanaat getirmişti. Edebiyatın daha iyi doktorlar yarattığı iddiasına da kuşkuyla yaklaşıyorum. Kitabımda yazıları bulunan hekim-yazarların çoğu, yazı yazan doktorlar değil, bir şekilde doktor olmuş yazarlardır ve tıp mesleğini farklı sebeplerden dolayı icra etmek durumunda kalmışlardır. En yeteneklileri bile, "edebi yazarın en büyük silahının tetiğine" (William Empson); yani indirgeyici bakış açısına, hayatı salt semptomlar, hastalıklar veya ölüm olarak görmelerine sebep olabilecek her türlü hekimlik özelliğine karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Tıp gerçekten bir kütüphanedir, ama doğru biçimde okunması gerekir.

Tıp antropoloji, felsefe ve tıp tarihi bilgisiyle bir araya gelince, tıp ile toplumun birbirlerine nasıl yardımcı olduğunu ve zaman zaman nasıl suç ortaklığı yaptığını anlamamıza yardımcı olur; bir miktar karşılaştırmalı etnografinin, Avrupa'nın dar görüşlü hekimleri üzerinde harika etkileri olabilirdi. Felsefeci Bernard Williams'ın da söylediği gibi, tıp başka birçok modern kurumla birlikte, mütefekkir olmak zorundadır; "kendini hem hizmet hem ticaret hem de uygulamalı bilim olarak anlamak zorundadır." Tıp, dengesizliğini başarıyla korumayı beceren ve onu siperlerinden birine dönüştüren medeniyete katkıda bulunur; geleceğin hekimi –Philip K. Dick ona romanlarından birinde "Dr. Gelecek" adını vermiştir– tıbbın geniş bir bilgiler

ağının parçası olduğunu keşfedecektir; bu bilgi ağının içindeki kesintisiz bilişsel gelişim ve teknik beceri, atalarımız gibi bizim de kendimize dair imgemizden rahatsız olmamıza yol açacaktır. İnsanlık durumu zamandan azade değildir; hepimiz daha önce olan bitenlerin biçimlendirdiği, tarihi bir dünyada yaşarız. Bize özgü tehlikeyse ağırsızlığımız gibi görünüyor. On altıncı yüzyılda simyacı Robert Fludd'ın betimlediği Yaşam Ağacı'nda bilgi dediğimiz şey, merhamet, güzellik ve akıl gibi başka değerlerle birlikte dünyanın veçhelerinden yalnızca bir tanesiydi; oysa artık bütün dünya bilginin içinde yer almakta. Bu bakış açısını hesaba katmadan yazan yazar, modern yaşamla ilgili anlamlı şeyler söyleyemez.

Pek çok kişiye teşekkür etmem gerekiyor. Alec Logan, John ve Mary Gillies, Christian ve Barbara Schuetze, Ulrich ve Franziska Spandau, Olivier Wong, Douglas ve Alex Shenson, eskiden Basel'li olan John Shreffler, Desmond ve Ann Avery, Cenevre'deki Peter ve Maria McCarey, Bruce Charlton, George Szirtes, Michael Schmidt, Isabel Coutinho ve bu kitap hakkında görüşlerini bildiren, fazla bilinmeyen yazarların izini bulmama yardımcı olan herkese teşekkür etmek istiyorum. Tam da burada, Strazburg'daki Ulusal Üniversite Kütüphanesi çalışanlarına minnettarlığımı belirtmem gerek. Marjorie Farquharson, cömert bir biçimde, zamanını ve yeteneğini Rusça metinleri çevirmeye ayırdı. Bu kitap yaklaşım ve içerik açısından çok farklı olsa da, D.J. Enright tarafından yüzlerce farklı kaynaktan derlenen, baskısı tükenmiş olan *Faber Book of Fevers ve Frets* (1989), benim için örnek bir antolojiydi. Sevgiyle andığım Roy Porter'ın tıp hakkında yazdığı denemeler, kelimenin tam anlamıyla kışkırtıcıydı. Eski hastam Jean Cowderoy'a, her zamanki becerikliliğiyle beni Robertson Davies'in *A Cunning Man* adlı eseriyle tanıştırdığı için teşekkür ederim. *British Journal of General Practice* dergisinin ve çevirilerimden bazılarını yayımlayan Avustralya'daki *Quadrant*'ın editörlerine teşekkür etmek istiyorum. Eşim

Cornelia'ya zor anlarda –özellikle muayenehanemi manav dükkânı gibi işletmenin mümkün olmadığını anladığım zaman– beni cesaretlendirdiği ve desteklediği için minnettarım. 1999'da, The Authors Foundation of the Society of Authors derneğine, araştırmalarımın bir bölümünü tamamlamama yardımcı olan ödülü bana layık gördükleri için şükranlarımı sunuyorum. Editörlerim Tim Clark ve Emma Smith'e de emeklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Kitaptaki tüm hatalar elbette bana aittir.

Iain Bamforth
Strazburg, Eylül 2003

KAYNAKÇA

Balint, Michael, *The Doctor, His Patient and the Illness*, Edinburgh, 1957.
Borges, Jorge Luis, "The Library of Babel", *Labyrinths*, Harmondsworth, 1987.
Bynum, W.F. ve Porter, Roy (ed.), *Medicine and the Five Senses*, Cambridge, 1993.
Breton, David Le, La Chair à Vif: *Usages médicaux et mondains du corps humain*, Paris, 1993.
Crussi, F. Gonzalez, *The Notes of an Anatomist*, New York, 1985.
Hegel, G.W.F., *Philosophie des Rechts*, Frankfurt am Main, 1983.
Kant, Immanuel, *Gesammelte Schriften*, Berlin ve Leipzig, 1904.
Laqueur, Thomas, "Even Immortality", *London Review of Books*, 29 Temmuz 1999.
McLuhan, Marshall, *The Gutenberg Galaxy*, Toronto, 1962.
Pascal, Blaise, *Pensées*, Paris, 1976.
Payer, Lynn, *Medicine and Culture*, New York, 1988.
Porter, Roy, *Blood and Guts: A Short History of Medicine*, Londra, 2002.
Porter, Roy, *The Greatest Benefit to Mankind: A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, Londra, 1997.
Rieff, Philip, *The Triumph of the Therapeutic: Uses of Faith after Freud*, Chicago, 1966.
Sloterdijk, Peter, *Kränkungen durch Machinen, Nicht Gerettet: Versuche nach Heidegger*, Frankfurt am Main, 2000.
Williams, Bernard, *Ethics and the Limits of Philosophy*, Londra, 1985.
Worsley, Peter, *Knowledges: Culture, Counterculture, Subculture*, Londra, 1997.
Yourcenar, Marguerite, *L'œuvre au Noir*, Paris, 1968.

CHARLES DICKENS

Kara Peçe

Bu tekinsiz gotik öykü, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Londra'da yaşayan ve hiç aklında yokken kendini kuşkulu bir olayın içinde bulan –Dickens, öykünün sonuna kıssadan hisse, ahlaki bir ders koymadan edemez– genç bir hekimin öyküsüdür. Öykünün yazıldığı yıllarda Londra, sokakları gaz lambalarıyla aydınlatılan, polisin devriye gezdiği İmparatorluk başkenti haline henüz gelmemiş olsa da, köklü bir teknolojik ve toplumsal değişim sürecine girmişti. Öyküde adı geçen Burke, Robert Louis Stevenson'ı da etkileyen Edinburgh'lu ünlü mezar soyguncusudur; emtia olarak ceset, bu doktorun meslek yaşamının başlangıcının temelini oluşturan gizli dayanak noktasıdır. "Kara Peçe", Dickens'ın çoğu daha önce gazetelerde yayımlanan 1836 tarihli ilk kitabı Sketches by Boz'dan [Boz'un Karalamaları] *alıntıdır.*

1800 senesinin sonlarıydı veya o asrın sonuna bir-iki sene kalmış olmalıydı. Mesleğine yeni başlamış genç bir hekim, küçük salonundaki şöminede neşeyle yanan ateşin başına oturmuş, yağmur damlalarını patırtıyla cama savuran, kasvetli bir uğultuyla bacanın içinde dolaşan rüzgârın sesini dinliyordu. Islak ve soğuk bir geceydi; bütün gün yağmur altında, çamurlara bata çıka dolaşmıştı. Şimdi robdöşambrını giyip terliklerini ayağına geçirmiş, yarı uyur yarı uyanık halde koltuğuna yerleşmiş istirahat ediyor, yorgunluğunu atarken bir yandan da düşünceler aklında dört dönüyordu. Önce rüzgârın ne kadar şiddetli estiğini, huzur içinde evinde oturuyor olmasa, soğuk ve şiddetli yağmurun yüzünü nasıl kamçılayacağını düşündü.

Derken aklına, her sene yaptığı gibi bu sene de Noel'de memleketini ziyaret edeceği, sevgili dostlarına kavuşacağı geldi; onu görünce kimbilir nasıl sevineceklerdi. Rose'a, en sonunda bir hastayı tedavi ettiğini, başka hastaların da onu çağıracağını umduğunu, her şey yolunda giderse birkaç ay sonra dönüp onunla evleneceğini söylediği zaman, sevgilisini nasıl da mutlu edecekti. Rose'u, şimdi yalnız başına oturduğu ateşin karşısındaki koltuğu paylaşması için evine getirecek, onun sayesinde hayatında yeni bir sayfa açacaktı. Sonra, ilk hastasının ne zaman ortaya çıkacağını düşünmeye koyuldu; yoksa takdir-i ilahi, ona asla bir hastayı iyileştirme şansını vermemeyi mi uygun bulmuştu? Derken, yeniden Rose'u düşünmeye başladı, uyuyakaldı ve rüyasında onu gördü; sevgilisinin tatlı ve şen sesi kulaklarında yankılanıyor, onun ufacık, yumuşacık elini omzunda hissediyordu.

Omzunda gerçekten de bir el duruyordu, fakat ne yumuşak ne küçük bir eldi bu; elin sahibi, haftada bir şilin ve her gün üç öğün yemek karşılığında mahallede ilaç ve haber taşıyan şişman, yuvarlak kafalı çocuktu. İlaçlara talep olmadığından, haber iletmeye de gerek kalmadığından, çocuk –günde ortalama on dört saati bulan– boş vaktini, naneli pastilleri yürütmek ve bir hayvan gibi yiyip uyumakla geçiriyordu.

Çocuk, "Bir hanım geldi, bayım; bir hanım!" diye fısıldayarak efendisini sarstı.

Dostumuz, "Ne hanımı?" diye haykırarak yerinden fırladı; rüyasının etkisinden henüz kurtulamamıştı, uykulu gözleriyle karşısında Rose'u bulmayı umuyordu. "Ne hanımı? Nerede?"

"Orada, efendim," diye cevap veren çocuk, muayenehaneye açılan camlı kapıyı işaret etti. Yüzünde, ansızın ortaya çıkan bu beklenmedik müşteriyle karşılaşmaktan doğan heyecanlı, korku dolu bir ifade vardı.

Bakışlarını kapıya çeviren hekim, ansızın çıkıp gelen ziyaretçisini görünce bir an için irkildi.

Tuhaf denecek kadar uzun boylu ziyaretçi, koyu renkli yas giysilerine bürünmüş bir kadındı ve kapının önüne dikilmişti; yüzü neredeyse cama değecekti. Belden yukarısına, gözlerden uzak olması istenmiş gibi kapkara bir şal dikkatle sarılmış, yüzüne de kalın, kara bir peçe örtülmüştü. Dimdik duruyor, upuzun boyuyla kapının önünde bekliyordu. Hekim, peçenin altındaki gözlerin üzerine dikilmiş olduğunu hissediyordu; fakat kadın hâlâ kımıltısız bekliyor, hekimin ona baktığını fark ettiğini belli eden en ufak bir hareket yapmıyordu.

Kapıyı aralayan hekim duraksayarak, "Benimle görüşmeye mi gelmiştiniz?" diye sordu. Kapı içeriye doğru açıldığı için kadının yer değiştirmesine gerek kalmadı; hiç kımıldamadan aynı yerde beklemeye devam etti.

Kadın başını hafifçe, onaylar gibi eğdi.

"Rica ederim, içeri buyrunuz," dedi hekim.

Siyahlı kadın öne doğru bir adım attı; derken başını odada bekleyen –korkudan ödü kopmuş– çocuğa çevirip duraksadı.

"Çıkabilirsin, Tom," dedi hekim, faltaşı gibi açılmış gözleriyle kadınla arasında geçenleri izleyen çocuğa. "Perdeyi çek, kapıyı da arkandan kapat."

Camlı kapının üzerindeki yeşil perdeyi çeken çocuk muayenehaneye geçti, kapıyı arkasından kapadı ve koca gözlerinden birini hemen anahtar deliğine yapıştırıp içeride olan biteni izlemeye koyuldu.

Bir sandalyeyi ateşin başına çeken hekim, ziyaretçisine oturmasını işaret etti. Gizemli şahıs yavaşça sandalyeye yaklaştı. Alevler kadının kara giysilerini aydınlatınca, hekim eteklerinin yağmurdan ıslanıp çamurla kaplanmış olduğunu gördü.

"Sırılsıklam olmuşsunuz," diye mırıldandı.

"Öyle," diye cevapladı yabancı, cansız, boğuk bir ses tonuyla.

"Hasta mısınız?" diye sordu hekim, müşfik bir biçimde; kadının sesinin fazlasıyla acı çeken birine ait olduğuna şüphesi yoktu.

"Öyle," diye cevap verdi kadın, "çok hastayım; fakat hastalığım bedenimde değil, zihnimde. Size gelmemin sebebi," diye devam etti anlatmaya, "kendimi iyileştirmek değil. Vücudumda bir hastalık olsaydı, böyle bir gecede, böyle geç bir saatte tek başıma dışarı çıkamazdım. Tanrı biliyor ya, zaten öyle bir hastalığım olsaydı, kendimi yere atar, öleyim diye dua etmeye başlardım. Yardımınızı kendim için değil, bir başkası için rica ediyorum, efendim. O kişi için yardım istemek belki de deliliktir, zaten ben de bir deliyim; fakat geceler boyunca, sıkıntılı saatler boyunca her şeye seyirci kalıp ağlamakla yetindim, oysa yardım isteme düşüncesi hep aklımdaydı. Bir insanın ona yardım etmesinin ne kadar faydasız olduğunu *ben* bile görüyorum, fakat bu insani yardımı almayı denemeksizin onu mezara yatırma düşüncesi kanımı donduruyor!" Derken, kadıncağızın gövdesi baştan aşağı titremeye başladı; böyle bir numarayı en yetenekli aktrisin bile yapamayacağını gayet iyi biliyordu hekim.

Bu kadının hal ve tavırlarındaki umutsuz kararlılık genç adamın yüreğine dokunmuştu. Mesleki açıdan henüz yolun en başındaydı, meslektaşlarının her gün karşılaştığı acı dolu sayısız olaya henüz şahit olmamış, acı çeken insanların ıstırabına karşı yüreği kabuk bağlayıp katılaşmamıştı.

Aceleyle ayağa fırlayarak, "Sözünü ettiğiniz kişi anlattığınız gibi umutsuz bir durumdaysa, kaybedecek bir saniyemiz bile yok demektir," dedi. "Hemen sizinle geleceğim. Şimdiye dek niçin bir hekime danışmadınız?"

"Çünkü daha önce yardım çağırmak beyhude olacaktı. Hatta şu anda kalkıp benimle gelmeniz bile boşuna olur,"

diye cevap veren kadın, ateşli bir tavırla ellerini dua eder gibi birleştirdi.

Hekim bir an gözlerini kara peçeye dikti; sanki kumaşın ardındaki yüzün hatlarını, ifadesini görmeye çalışıyordu, fakat kalın, kapkara kumaş bunu imkânsız kılıyordu.

"Hastasınız siz," dedi yumuşak bir ses tonuyla, "fakat bunun farkında değilsiniz. Belli ki çok yorulmuşsunuz, fakat hâlâ içinizi yakan humma, bu bitkinliği hissetmenize engel olmuş. Şundan bir yudum alınız," dedi ve bir bardağa su doldurdu, "biraz kendinizi toplayın, sonra sakin olmaya çalışarak bana cevap verin; hastanın nesi var ve bu alametler ne zamandır sürüyor? Bilmem gereken her şeyi sizden öğrendiğim zaman, ona yardım etmek ve hizmetimi sunmak için sizinle birlikte gelmeye hazır olacağım."

Gizemli kadın, bardağı dudaklarına götürdü fakat peçesini kaldırmadı, sudan bir yudum bile almadan bardağı indirip gözyaşlarına boğuldu.

Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayarak, "Size anlattıklarımın," dedi, "hummalı birinin sayıklamalarına benzediğinin farkındayım. Daha önce de duydum aynı şeyi, üstelik sizin kadar nazik bir dille söylenmemişti bunlar bana. Genç bir kadın değilim, beyefendi. Derler ki, insanın hayatı nihai sona yaklaşırken, kalan o son kısacık seneler herkese önemsiz, değersiz görünür, oysa sahibine, toprağa karışmış eski dostların, insanı çoktan ölmüş de gömülmüş gibi unutuveren gençlerin –belki de kişinin çocuklarının– hatıralarıyla dolu senelerden, yani geçip giden tüm senelerden daha tatlı gelirmiş. Artık fazla uzun yaşayacağımı sanmıyorum, bu yüzden kalan senelerimin benim için kıymetli olması gerek, fakat size şimdi anlatacaklarım yalan ya da hayal olsaydı, gıkımı çıkarmadan –keyifle– saadet içinde vazgeçerdim kalan ömrümden. Biliyorum ki, size sözünü ettiğim kişi –tam tersini düşünmek beni ne kadar bahtiyar ederdi bilseniz– yarın sabah yardımsever bir insan elinin

ulaşamayacağı bir yerde olacak; oysa bu gece, ölümcül bir tehlikeyle karşı karşıya olmasına rağmen, siz onu göremez, kendisine yardımcı olamazsınız."

Kısa bir süre tereddüt eden hekim, en sonunda, "Söylediklerinizhakkında fikir beyan ederek," dedi, "ya da tedirgin bir tavırla gizlemeye çalıştığınız olayları kurcalamaya hevesli görünerek sizi daha fazla üzmek istemiyorum. Fakat anlattıklarınızda, onları ihtimal dahilinde kabul etmeme engel olan bir tutarsızlık var. Söylediğinize göre bu kişi bu gece ölecek, oysa siz, ona yardım edebilecek durumda olmama rağmen benim kendisini görmemi istemiyorsunuz; yarın her şey için çok geç olacak, diyorsunuz, bir yandan da onu bugün değil, yarın ziyaret etmemi istiyorsunuz. Kendisini, sözleriniz ve tavırlarınızla belli ettiğiniz kadar çok seviyorsanız, niçin hemen onun hayatını kurtarmak için harekete geçmiyor, hastalığın tedavi edilemez bir hale gelmesini bekliyorsunuz?"

"Tanrı yardımcım olsun!" diye haykırdı kadın, acı acı ağlamaya devam ederek. "Bana bile inanılmaz gelen bir şeye, bir yabancının inanmasını nasıl beklerim? O halde, kendisini görmeyi reddediyorsunuz, öyle mi beyefendi?" diyerek birden ayağa kalktı.

"Onu görmeyi reddettiğimi söylemedim," diye cevap verdi hekim. "Fakat sizi uyarıyorum, anlaşılmaz inadınız yüzünden bu zavallı kişi hayatını kaybederse, korkunç bir günaha girmiş olacaksınız."

"O sorumluluk başka birine ait olacak," dedi kadın, sert bir ses tonuyla. "Bana ait olan sorumluluğu taşımaya ve vakti geldiğinde hesabını vermeye hazırım."

"İsteğinize boyun eğerek bir vebal altına girmediğime göre," diye kararını açıkladı hekim, "adresi bırakırsanız, sabah onu görmeye geleceğim. Saat kaçta gelmem uygundur sizce?"

"Dokuzda," diye cevapladı yabancı.

Hekim, "Affınızı rica ederek sormak istiyorum," diye söze devam etti, "kendisi sizin gözetiminiz altında mı?"

"Hayır," cevabını aldı.

"O zaman, size talimatlar versem, gece boyunca bunları uygulayıp kendisini rahatlatamazsınız, değil mi?"

Kadın cevap verirken yeniden acı acı gözyaşı dökmeye başladı: "Hayır, bunu yapamam."

Konuşmayı uzatarak daha fazla bilgi almanın mümkün olmadığını anlayan ve başlangıçta duygularını kontrol etmek için tüm gücüyle çabalayan, fakat artık içindeki hisleri zapt edemeyerek hüngür hüngür ağlayan kadıncağızı daha fazla üzmek istemeyen hekim, sabah karar verilen saatte hastanın evine uğrayacağına bir kez daha söz verdi; ziyaretçisi de, Walworth'ün karışık bir mahallesindeki evin yerini tarif ettikten sonra, geldiği gibi gizemli bir tavırla hekimin evini terk etti.

Böylesine olağandışı bir ziyaretçinin, genç hekimin aklını epey karıştırdığını söylemek şaşırtıcı olmayacaktır. Genç hekim, gizemli ziyaretçinin anlattıkları hakkında çeşitli tahminler yürüttüyse de duruma gerçekçi bir açıklama bulmayı başaramadı. Çevresindeki insanların çoğu gibi, o da bir ölümün hangi gün, hatta hangi dakikada olacağını sezen ve açıklayan insanlarla ilgili şeyler duymuş, sağda solda böyle doğaüstü olayları anlatan yazılar okumuştu. Bir an, başına gelen olayın da böyle bir önceden sezme vakası olabileceğini düşündü, fakat sonra, duyduğu bütün hikâyelerin kendi ölümünü önceden hisseden insanlarla ilgili olduğunu hatırladı. Oysa bu kadın, başka birinden, bir adamdan söz etmişti; sadece bir rüya, kuruntu ya da hayal yüzünden bir adamın ölümüyle ilgili, böyle kendinden emin bir biçimde konuştuğuna inanmak mümkün değildi. Belki de adam sabah bir cinayete kurban gidecekti, kadın da bu olaydan haberdardı ve kimseye hiçbir şey açıklamamaya yemin etmişti; kurbanın katledilmesine engel olması mümkün olmasa da, ona

acıyıp merhamete gelmiş ve tam zamanında yapılacak bir tıbbi müdahaleyle ölümüne engel olmaya çalışmaya karar vermiş olabilirdi pekâlâ. Fakat şehrin göbeğinde böyle bir olayın gerçekleşmesi akla hayale sığmazdı. Derken, yeniden kadının akıl sağlığının yerinde olmadığını düşünmeye başladı; karşılaştığı durumu ancak bu şekilde tatminkâr bir biçimde açıklayabiliyordu. Böylece, inatla kadının aklından zoru olduğuna karar vermeye zorladı kendini. Bu kez, çeşitli şüpheler beynini kemirmeye başladı ve bütün gece onu rahatsız etti; sabaha kadar gözünü kırpması mümkün olmadı, tüm çabalarına rağmen, kara peçe gözünün önünden bir an bile gitmedi ve allak bullak olan zihnini başka düşüncelere yöneltmeyi başaramadı.

Walworth'ün şehir merkezinden en uzak bölümü olan arka mahalleleri, bugün bile karmakarışık, düzensiz, sefil yerlerdir; otuz beş sene önceyse, mahallenin büyük bölümü kasvetli yıkıntılardan ibaretti. Burada, daha iyi bir semtte oturacak maddi gücü olmayan ya da yaşam biçimleri ve uğraşları yüzünden bu ıssız yerde yaşamayı tercih eden ne idüğü belirsiz, karanlık tipler otururdu. Bugün o sokaklarda gördüğünüz evlerin çoğu, size anlattığım olaydan birkaç yıl sonra yapılmaya başlandı; düzensiz aralıklarla mahalleye kondurulan bu binaların büyük çoğunluğunun yerinde eskiden harabe, perişan evler vardı.

Dolayısıyla, sabah olunca yola koyulup vardığı semtin görüntüsü, genç hekimin moralini hiç düzeltmedi, yapacağı ziyaretin içinde uyandırdığı endişe ve tedirginlik bir nebze olsun hafiflemedi. Ana yoldan çıkıp bir çamur deryasına daldı, düzensiz dar sokaklar boyunca ilerlemeye başladı. Arada bir, bakımsızlık ve ihmal yüzünden hızla çürümekte olan derme çatma bir kulübenin önünden geçiyordu. Yol kenarında, büyümesi erkenden durmuş cılız bir ağaç ve dün gece yağan şiddetli yağmurun biraz da olsa hareketlendirdiği, hafifçe dalgalanan pis su birikintileri vardı.

Karşısına, perişan durumda küçük bahçeler de çıkıyordu; bahçelerin içinde birkaç tahta parçası çardak niyetine birbirine çivilenmiş bekliyordu, eski tahta çitler yan bahçelerin parmaklıklarından sökülüp yürütülmüş kazıklarla beceriksizce onarılmıştı. Mahalle sakinlerinin yoksulluğu ve başka insanların mallarını kullanırken sergiledikleri vicdan rahatlığı hemen dikkati çekiyordu. Bazen, harap evlerden birinin kapısında beliren kirli bir kadın elindeki kabın içindeki yemek artıklarını evin önündeki oluğa boşaltıyor ya da neredeyse kendisi kadar büyük bir başka çocuğu sırtına yüklenmiş, evin önünden birkaç adım ayrılma hatasına düşmüş, küçük, üstü başı darmadağın bir kızın arkasından öfkeyle haykırıyordu. Bunlardan başka hiçbir kımıltı görünmüyordu çevrede; tüm semti kaplayan yoğun, soğuk, nemli sisin arkasında seçilen her şey, tıpkı biraz önce tarif ettiğimiz yerler gibi yalnız, mutsuz ve kasvetliydi.

Çamurlara bata çıka dolaşmaktan yorulan, verilen adresi karşılaştığı herkese soran ve karşılığında birbiriyle çelişkili cevaplar alan genç adam, en sonunda gizemli kadının tarif ettiği evin önünde buldu kendini. Küçük, alçak, tek katlı bir kulübeydi karşısındaki ev; önünden geçtiği tüm binalardan daha ıssız, daha yıkık dökük görünüyordu. Üst kat penceresi sarı renkli, sıkı sıkı çekilmiş, eski bir perdeyle örtülmüştü, salonun kepenkleri de kapatılmış ama kilitlenmemişti. Dar bir sokağın ucunda bulunan ev diğer binalardan çok uzaktaydı, etrafında başka bir bina yoktu.

Genç hekimin kararsızlığa düştüğünü, cesaretini toplayıp kapıyı çalmadan önce oradan çekip gitmeyi düşündüğünü, hatta birkaç adım atıp sonra geri döndüğünü söylediğimiz zaman, cesur okurlarımız gülümsemesinler lütfen. O zamanlar Londra polisi, günümüzde olduğundan çok daha farklı bir kuruluştu; inşaat yapma tutkusu ve kalkınma çalışmaları, kenar mahalleleri henüz şehrin ana bedeniyle ve çevresiyle birleştirmemişti; kenar ma-

hallelerin çoğu –özellikle de size anlattığım semt– en acımasız suçluların ve ahlaksız kimselerin mesken tuttuğu yerlerdi. O zamanlar, Londra'nın en hareketli bölgeleri bile iyi aydınlatılmıyordu, Walworth gibi kenar mahallelerse geceleri tamamen ayın ve yıldızların insafına terk ediliyordu. Tehlikeli kimseleri bulmak, onları inlerine kadar takip etmek mümkün olmuyordu, böylece bu ayaktakımı da giderek cesaretlenmiş, açıktan açığa suç işlemeye başlamıştı; günlük deneyimleri, onlara nispeten güvende oldukları duygusunu aşılamıştı. Bu arada, genç doktorumuzun şehrin devlet hastanelerinde çalışmış olduğunu da eklemekte fayda var; ne Burke ne de Bishop, o zamanlar bugünkü korkunç şöhretlerine sahiplerdi, yine de genç doktor, bu suçlulardan ilkinin, yaptığı kötülükleri nasıl kolayca gerçekleştirdiğini kendi gözlemleri sonucunda anlamış olabilirdi. Durum ne olursa olsun, aklından ne geçmiş olursa olsun, genç hekimimiz gerçekten de bir an tereddüt etti, fakat sağlam karakterli ve son derece cesur bir genç olduğu için, tereddüdü sadece bir an sürdü; hemen geri dönerek yavaşça kapıyı tıklattı.

Kapıyı çalar çalmaz, içeride birilerinin alçak sesle fısıldaşmaya başladığını duydu; sanki koridorun sonunda duran biri, merdiven sahanlığında duran başka biriyle alçak sesle konuşuyordu. Arkasından, çıplak zeminde yankılanan ağır çizmelerin sesi kapıya doğru yaklaşmaya başladı. Kapının sürgüsü yavaşça açıldı, kapı aralandı ve karşısında uzun boylu, siyah saçlı, üstü başı darmadağın, çirkin bir adam belirdi. Daha sonra hekim bu yüzü sık sık yeniden hatırlayacak, adamın yüzünün bir ölününki gibi solgun ve bitkin göründüğüne kanaat getirecekti.

Alçak sesle, "İçeri girin bayım," dedi adam.

Hekim kendisine söyleneni yaptı, adam kapıyı arkasından kapatıp sürgüsünü taktı, sonra hekimi peşine takıp, onu koridorun diğer ucundaki küçük salona götürdü.

"Zamanında yetişebildim mi?"

"Erken geldiniz," diye cevap verdi adam. Hekim, korkuyla karışık bir şaşkınlıkla hemen adama döndü, çok istemesine rağmen korkusunu gizlemeyi başaramamıştı.

"Bu odaya gelirseniz, bayım," dedi, onun bu hareketini fark eden adam, "içeri girerseniz, bayım, emin olun beş dakikadan fazla beklemeyeceksiniz. Sizi temin ederim!"

Hekim, hemen gösterilen odanın kapısından içeri girdi. Kapıyı kapatan adam genç hekimi odada tek başına bıraktı.

Küçük, soğuk bir odadaydı; içeride çam ağacından yapılmış iki sandalye ve aynı malzemeden bir masadan başka mobilya yoktu. Önünde ızgarası olmayan çıplak şöminede küçük bir ateş yanıyordu, salyangoz izleri gibi duvarlardan aşağı yol yol inen sağlıksız küf izlerine bakılırsa, bu ateş odayı ısıtmaktan çok rutubeti iyice ortaya çıkarmaktaydı. Birkaç yerden kırılmış ve özensizce onarılmış camdan dışarı bakınca, neredeyse tamamı suyla kaplı bir toprak parçası görünüyordu. Evin içinde de, dışarıda da çıt çıkmıyordu. Ateşin başındaki sandalyelerden birine oturan genç hekim bu mesleki ziyaretin sonucunu beklemeye koyuldu. Birkaç dakika geçmişti ki, yaklaşan bir araçtan gelen sesler kulağına çalındı. Araç durdu, sokak kapısı açıldı, birileri alçak sesle konuşmaya başladı; bir yandan koridordan ve merdivenlerden ayak sesleri geliyordu. Seslerden çıkarabildiği kadarıyla, iki ya da üç kişi ağır bir şeyi merdivenlerden yukarı, odaya taşıyordu. Derken ses kesildi, birkaç saniye sonra merdivenler yine gıcırdamaya başladı; demek ki gelen adamlar işlerini bitirmiş, evi terk ediyorlardı. Dış kapı tekrar açıldı ve kapandı, araç uzaklaştı, ev eskisi gibi sessizliğe gömüldü.

Beş dakika daha geçince, hekim varlığını ve ziyaret sebebini hatırlatmak üzere evi dolaşıp birini bulmaya karar verdi. Ayağa kalktığı anda odanın kapısı açıldı ve gece gelen gizemli ziyaretçi, aynı giysiler içinde, peçesiyle yüzünü örtmüş olarak karşısında belirdi, yaklaşmasını işaret etti.

Karşısındaki figürün uzun boyu ve konuşmaması, hekimin aklına bir an onun kadın kılığına girmiş bir erkek olabileceğini getirdiyse de, peçenin arkasından gelen hıçkırıkları duyup siyahlı figürün tir tir titrediğini görünce bu fikri hemen kafasından atıp aceleyle onun peşinden gitti.

Önden giden kadın merdivenleri tırmandı, odanın kapısına gelince durup hekime yol verdi. Bu oda da önceki oda gibi neredeyse çıplaktı; bütün mobilya, eski bir dolap, birkaç tane sandalye ve üzerine yamalı bir yatak örtüsü serilmiş perdesiz bir yataktan ibaretti. Dışarıdan da gördüğü eski, sarı renkli kalın perdenin arkasından sızan loş ışık odanın içini daha iyi görmesine engel oluyor, eşyaları aynı karanlık gölgelerle kaplıyordu. Bu yüzden, yanındaki kadın hızla koşarak yatağın başucuna geçip dizlerinin üstüne çökene dek, bakar bakmaz gözlerini bir daha alamadığı nesneyi fark etmedi.

Yatağın üzerinde, keten beze sıkı sıkı sarılmış ve üzeri battaniyeyle örtülmüş bir insan yatıyordu; kaskatı kesilmiş bedeni kımıltısızdı. Bir erkeğe ait olan yüzü ve başı açıktaydı, alnını ve çenesini bir sargı kaplıyordu. Gözleri kapalıydı. Sol kolu yatağın ortasına doğru uzanmış, kımıltısız duruyor, siyahlı kadın da adamın hareketsiz eline yapışmış, ağlıyordu.

Kadını nazikçe kenara çeken hekim yataktaki bedenin elini avcuna aldı.

"Aman yarabbi!" diye haykırarak gayriihtiyari adamın elini bıraktı. "Bu adam ölmüş!"

Ayağa fırlayan kadın ellerini çırparak dövünmeye başladı. "Ah, ne olur öyle demeyin efendim," diye haykırdı, neredeyse delilik ölçüsünde ani bir öfkeyle. "Ah! Ne olursunuz öyle demeyin! Buna dayanamam; hakikaten dayanamam! Beceriksiz insanlar öldü dedikten sonra bile hayata döndürülen cesetler vardır, doğru çarelere başvurulursa ölümden dönebilir insan! Onu kurtarmayı denemeden öylece yatmasına izin vermeyin, ne olursunuz! Ruhu şu anda

uçup gidiyor olabilir. Lütfen, deneyin efendim, ne olur, Tanrı aşkına!" Konuşurken bir yandan yatakta uzanmış yatan cansız bedenin alnını ve göğsünü aceleyle ovuşturuyordu. Derken cesedin soğuk ellerini yakalayıp var gücüyle sarsmaya başladı, en sonunda bıraktığı zaman, eller cansız ve kaskatı bir biçimde yatak örtüsünün üzerine düştü.

Elini cesedin göğsünden çeken hekim kadını yatıştırmaya çalışarak, "Artık ona yardım edemeyiz, hanımefendi," dedi. "Durun, şu perdeyi aralayın."

"Neden?" dedi kadın doğrularak.

"Perdeyi aralayın, dedim," diye tekrarladı hekim, heyecanlı bir ses tonuyla.

Perdeyi açmak için pencereye doğru bir adım attığı zaman kadın, "Ben odayı bilerek kararttım," diye haykırarak dizlerine kapandı. "Ah! Bayım, ne olur acıyın bana! Eğer ona yardım etmenin yolu yoksa, gerçekten öldüyse, bu cesedi başka gözler görmesin, ne olur!"

"Bu adam eceliyle ölmemiş, ölümü kolay da olmamış," dedi hekim. "Cesedi görmeliyim!" Kadının ne yaptığını anlamasına fırsat vermeden, ani bir hareketle pencerenin yanına gitti, perdeyi yırtarcasına açtı ve gün ışığı içeri dolunca yatağın başına döndü.

Kadının artık peçesiz olan yüzüne bakarak parmağıyla cesedi işaret etti. "Zor kullanılmış," dedi. Birkaç dakika önceki heyecan nöbeti sırasında başındaki şapkayı ve peçeyi çekip atan kadın şimdi gözlerini hekimin yüzüne dikmiş bekliyordu. Elli yaşlarında görünüyordu, bir zamanlar güzel bir kadın olduğu yüz hatlarından belliydi. Seneler boyunca üzülmekten ve gözyaşı dökmekten, zamanın tek başına oluşturamayacağı kadar derin çizgiler belirmişti yüzünde; bir ceset gibi bembeyazdı, dudağının kenarı sinirden seğiriyordu, gözlerinde doğal olmayan bir ateş vardı; fiziksel ve zihinsel gücünün seneler boyunca çektiği ıstıraplar yüzünden yok denecek kadar azaldığı anlaşılıyordu.

Hekim, kadının yüzünü dikkatle incelemeye devam ederek tekrarladı: "Zor kullanılmış."

"Öyle!" diye haykırdı kadın.

"Bu adam bir cinayete kurban gitmiş."

"Tanrı şahidimdir ki öyle oldu," diyen kadın tutkuyla ekledi, "merhametsiz, insanlık dışı bir cinayet işlendi!"

Hekim onu kolundan yakalayıp, "Kim işledi peki bu cinayeti?" diye sordu.

"Kasapların bıraktığı izlere bakın da, ondan sonra sorun bana bunları," diye mırıldandı kadın.

Yatağa doğru dönen hekim pencereden gelen ışığın altında, yatağın üzerinde boylu boyunca yatmakta olan cesedin üzerine eğildi. Cesedin şişmiş boynunu parlak renkli bir morartı kaplıyordu. Birden gerçeği anladı.

"Bu adam, bu sabah idam edilen mahkûmlardan biri!" diye bağırdı ve ürpererek arkasını döndü.

Soğuk, donuk bakışlarını hekimin yüzüne diken kadın, "Öyle," diye cevap verdi.

"Peki, kim bu?"

Kadın, "*Benim oğlum*," dedi ve kendinden geçerek hekimin ayaklarının dibine yığıldı.

Kadının söyledikleri doğruydu. Suç ortağı delil yetersizliğinden serbest kalmış, bu adamsa ölüm cezasına çarptırılmış ve idam edilmişti. Üzerinden uzun süre geçmiş olsa bile, olanları ayrıntısıyla anlatmak gereksizdir, hâlâ yaşayan bazı kimselere acı verebilir. Zaten bu olayın da her gün duyduğumuz acıklı olaylardan bir farkı yoktu. Anne, ona destek olacak arkadaşları ve parası olmayan bir duldu; yetim oğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yokluk içinde yaşamıştı. Annesinin dualarına aldırış etmeyen, onun kendisi için çektiği sıkıntıları –sürekli endişe içinde bir zihin, gönüllü olarak aç kalan bir beden– unutan evlat, elinde avcunda ne varsa har vurup harman savurmuş, alkole düşkün bir adam haline gelmiş ve ahlak yoksunu bir hayat

sürmeye başlamıştı. Sefahat hayatı, onun celladın ellerine teslim edilmesine, annesinin de bu utanca fazla dayanamayıp aklını yitirmesine yol açmıştı.

Başkası olsa, bu hadisenin üzerinden uzun seneler geçtikten sonra, kazançlı ve yorucu uğraşların peşine takılıp bu perişan kadıncağızı unutabilirdi fakat genç hekim, bu zararsız kadını her gün ziyaret etti; sadece varlığı ve şefkatiyle onu teselli etmekle kalmadı, rahat etmesi ve tedavi olması için gereken maddi desteği de cömertlikle sundu. Ölmeden bir süre önce, bilinci kısa süreliğine yerine gelen kadıncağız, hekimin refah içinde yaşaması için, şimdiye dek bir ölümlünün dudakları arasından çıkan en coşkulu ve içten duayı etti. Bu zavallı, yapayalnız yaratığın ettiği dua Cennet'e yükseldi ve orada duyuldu. Dostumuz, aracı olduğu iyiliklerin her birinin karşılığını bin kat fazlasıyla aldı; fakat o zamandan beri hakkıyla yükseldiği toplumsal konum ve kazandığı başarılar arasında ona en çok huzur veren, Kara Peçe'yle alakalı hatıralarıdır.

"Kara Peçe", *Boz'un Karalamaları*, 1836.

GEORG BÜCHNER

Woyzeck ile Doktor

Georg Büchner'in yazıları, Alman edebiyat çevreleri tarafından, yazıldıktan seksen sene sonra keşfedildi; Alman tarihi de edebiyatın birkaç sene gerisinden gelerek ulaştı bu eserlere. Strazburg'lu bir tıp hekimi olan Büchner, yirmi dört yaşında Zürih'te tifüsten ölmeden önce, kendini bir tiyatro oyununu parçalar halinde kâğıda dökmeye adamıştı. Bu oyun, Birinci Dünya Savaşı'na dek okunmadı ve sahneye konulmadı. Savaş esnasındaysa, çağdaş tiyatronun en önemli eserlerinden biri haline geldi. Aşağıda okuyacağınız sahnede, Nazilerin ilk örneklerinden biri olan doktor, üç aydır bezelye diyeti yaptırdığı Woyzeck'i, doğanın çağrısına uyarak doktorun saat başı topladığı idrar koleksiyonunu bozduğu için azarlamaktadır. Dönüşerek yücelen bireysellikle ilgili cümleler, kuşkusuz oyunun en vurucu bölümlerindendir, çünkü asıl makineleşmiş olan Woyzeck değil, doktorun kendisidir.

DOKTOR: Bu da ne demek oluyor, Woyzeck? Bir de sözüne sadık bir adam olduğunu söylerdiṇ, öyle mi?

WOYZECK: Anlayamadım, Doktor?

DOKTOR: Seni gördüm, Woyzeck. Sokağa salıverdin çişini, bir köpek gibi duvara işedin! Hem de günde üç *groschen* kazanmana rağmen! Yanlış, Woyzeck, çok yanlış. Dünyanın çivisi çıkmış, çivisi.

WOYZECK: Ama Doktor, çok sıkışmıştım, doğanın çağrısına karşı koyamadım!

DOKTOR: Çok sıkışmış, doğanın çağrısıymış! Doğa

mı? Ben, sana mesanenin büzücü kasının iradeyle kontrol edilebileceğini kanıtlamadım mı? Doğaymış! Woyzeck, insan özgürdür, insanlık dönüşerek yücelmiş, özgürlüğe dönüşmüş bireyliktir. Mesanesini kontrol edemiyormuş! [*Başını sallar, ellerini arkasında kavuşturur, bir aşağı bir yukarı yürümeye başlar.*] Bezelyelerini yedin mi, Woyzeck? Unutma, bezelyeden başka şey yemek yok, yoksa Tanrı yardımcın olsun! Bilimde bir devrim yapılacak ve bu devrimi zirveye çıkaracak olan benim! Yüzde bir üre, amonyum, hidroklorür, peroksit... Woyzeck, hatırım için bir kere daha küçük su dökebilirsin, değil mi? Paravanın arkasına geç de bir dene.

WOYZECK: Yapamam, Doktor.

DOKTOR [*hiddetle*]: Ama duvara işemeyi biliyorsun! Elimde yazılı sözleşme var, işte burada, bak, üzerindeki senin imzan! Seni gördüm, kendi gözlerimle gördüm. Başımı bir dakikalığına pencereden uzatmış, güneş ışığının paroksimal aksırık nöbeti yaratıp yaratmadığını anlamaya çalışıyordum. [*Woyzeck'i boğacakmış gibi ellerini uzatır.*] Hayır, Woyzeck, öfkeli değilim; öfke sağlıksız bir duygudur ve bilimsel bir yaklaşım değildir. Sakinim ben, son derece sakin; nabzım her zamanki gibi 60, bunu sana en ufak bir heyecan duymaksızın söylüyorum. Aman Tanrım, kim bir insanı, bir adamı düşünmekle vakit kaybetmek, başını ağrıtmak ister ki? Karşımda bir semender ölüyor olsa, hadi neyse... Hay lanet olsun Woyzeck, çişini duvara yapmamalıydın.

WOYZECK: Bilirsiniz, Doktor, bazı insanlar böyle yaratılmıştır, mizaçları böyledir. Ama Doğa'ya gelince iş değişir, bilirsiniz ya, Doğa... [*Parmak eklemlerini çıtlatır.*] Nasıl desem, mesela...

DOKTOR: Yine felsefeye mi başladın, Woyzeck!

WOYZECK [*sır verirmiş gibi*]: Doktor, her zaman sereserpe önümüzde olmasına rağmen aslında saklanan Doğa'nın, bir an için gözünüze iliştiği oldu mu? Kimi zaman, günün ortasında, güneş en tepedeyken, dünya alev alev yanıyormuş gibi görünürken, korkunç bir ses kulaklarımda yankılanmaya başlıyor.

DOKTOR: Woyzeck, sende aberasyon belirtisi var!

WOYZECK [*parmağını burnuna koyar*]: Mantarlar, Doktor, hepsi mantarlarda gizli. Toprakta büyürken nasıl şekiller oluşturduklarını fark ettiniz mi hiç? Ne söylediklerini bir çözebilseydik.

DOKTOR: Woyzeck, şahane bir şey bu, ikinci derece aberasyon belirtileri gösteriyorsun, oldukça renkli bir vaka hem de. Bir ikramiyeyi hak ettin, Woyzeck. İkinci derecenin belirtileri şunlardır; kişiye mahsus saplantılar haricinde genel olarak rasyonel düşünceler. Günlük hayatında bir değişiklik olmadı, değil mi? Subayını hâlâ tıraş ediyorsun, değil mi?

WOYZECK: Evet, efendim.

DOKTOR: Bezelyelerini yiyorsun?

WOYZECK: Emrettiğiniz gibi istikrarlı yaşıyorum, Doktor. Paraları da karıma veriyorum.

DOKTOR: Vazifelerini yerine getiriyor musun?

WOYZECK: Evet, efendim.

DOKTOR: Enteresan bir vakasın, Woyzeck. Böyle devam edersen, sana bir ikramiye verilecek. Nabzını uzat bakayım. Güzel!

"Beim Doktor", *Woyzeck*, 1836-1837,
Münih'te sahneye konulan ilk oyundan, 1913.

FANNY BURNEY

1812 Senesinden Bir Mektup

Bir Fransızla evli olan ve Paris'te yaşayan roman ve oyun yazarı Fanny Burney, 1811 senesinde memesinde bir tümör olduğunu öğrendi. Uzun süre, hatta birazdan okuyacağınız üzere son âna dek tereddüt ettikten sonra ameliyat olmaya karar verdi. Kız kardeşi Esther'e gönderdiği, tüyleri diken diken eden bu mektupta –aşağıda anlattıklarını yaşam öyküsünü kaydettiği günlüğüne eklemek onun için büyük bir zevksizlik örneği olacaktı– on yedinci yüzyıl sonlarına dek sıradan bir hadise olarak görülen ameliyatı ayrıntısıyla anlatır. Fanny Burney, "peccant atom"undan kurtulduktan sonra kırk sene daha yaşadı.

Odadaki yığınla sargı bezini, kompresi, süngeri, bandajı görünce midem biraz bulandı; bütün duygularımı dizginleyene dek bir ileri bir geri yürüdüm, yavaş yavaş sakinleştim, hatta biraz sersemledim; başım ağırlaşmıştı, hissizleşmiştim, adeta kendimde değildim. Çalar saat üçü vurana dek bu ruh hali içindeydim. Saatin sesini duyunca birden canlandım, artık dikkatle korumam, kullanmamam için bir neden kalmayan zavallı koluma başkaldırarak uzun süredir ihmal ettiğim kalemimi elime aldım, M. d'Arblay'a ve Alex'e[1] bir-iki satır yazdım; hani ameliyat ölümcül bir biçimde sonuçlanırsa diye Alex için birkaç satır daha ekledim mektuba. Tam bu kısacık mektupları güvenli bir köşeye kaldırmıştım ki, bir, iki, üç, dört tane atlı araba hızla yaklaşıp bahçe kapısının önünde peş peşe durdu. Dr. Moreau he-

1 Fanny Burney'nin eşi ve oğlu. (ç.n.)

men odamın kapısında belirdi, hâlâ hayatta olup olmadığımı kontrol etti. Bana bir miktar şurup içirdi ve salona geçti. Zili çalıp hizmetçimi ve hemşireleri çağırdım, fakat onlarla konuşmama fırsat kalmadan, siyahlar giymiş yedi tane beyefendi bana haber vermeden odama girdiler. Gelenler, Dr. Larry, M. Dubois, Dr. Moreau, Dr. Aumont, Dr. Ribe, Dr. Larry'nin bir öğrencisi ve M. Dubois'nın bir öğrencisiydi. Artık üzerimdeki uyuşukluk tamamen kalkmıştı; biraz da hissettiğim öfkenin etkisiyle tabii, neden bu kadar kalabalıktılar? Neden iznimi almadan odama doluşmuşlardı? Fakat tek kelime bile edemedim. M. Dubois başkumandan rolündeydi. Dr. Larry gözden uzakta bir köşeye çekiliverdi, M. Dubois odanın ortasına bir yatak getirilmesini emretti. Hayretler içinde, sadece bir koltuğun yeterli olacağı konusunda beni temin etmiş olan Dr. Larry'ye döndüm; başını önüne eğmiş, yüzüme bakmaktan kaçınıyordu. Arkasından M. Dubois iki tane eski şilte ve eski bir çarşaf getirilmesini emretti. Artık tir tir titremeye başlamıştım; acıdan korktuğum için değil, bu tatsız ve dehşet verici hazırlıktan tiksindiğim için titriyordum. Getirilen eşyanın istediği gibi yerleştirildiğine kanaat getirince, bu yatağın üzerine çıkmamı istedi benden. Bir an için olduğum yerde kalakaldım, derhal buradan kaçsam mı diye düşündüm –kapıya, pencerelere baktım; umutsuzluk içindeydim– ama sadece bir an sürdü tereddüdüm; mantığım, içimdeki dürtüleri hâkimiyeti altına aldı; korkularım ve duygularım boşu boşuna ona karşı savaşıyordu. Kapının eşiğinde donakalmış hizmetçime – bana bakarak ağlıyordu– ve hemşirelere seslendim. "Bu kadınların hepsi odadan çıksın!" diye bağırdı M. Dubois. Bu emri duyunca sesim hemen dudaklarımın arasındaki yerine döndü; "Hayır!" diye haykırdım, "Bırakın kalsınlar! *Qu'elles restent!*" Bunun üzerine çıkan ufak tartışma beni yeniden canlandırdı fakat hizmetçim ve hemşirelerden biri odadan kaçıvermişti bile. Diğer hemşireye yaklaşmasını buyurdum,

o da dediğimi yaptı. M. Dubois bir general gibi emirler yağdırıyordu, fakat karşı koyabildiğim bütün isteklerine itiraz ettim. Yine de, uzun sabahlığımı çıkarmak zorunda bırakıldım, oysa üzerimde kalmasını istiyordum. Ah, işte o anda kız kardeşlerimi nasıl da yanımda istedim! Böyle korkunç bir anda, beni koruyacak, yardımcı olacak, elimi tutacak kimsecikler yoktu yanımda; Mme. de Maisonneuve, Mme. Chastel; onların tekliflerini geri çevirdiğim için nasıl da üzüldüm! Güvenebileceğim kimsecikler yoktu yanımda. Cennetteki meleğim! Nasıl da düşündüm onu! Nasıl da özledim Esther'imi, Charlotte'umu! Aklımdan geçenleri bilemeyecek olsalar da, çektiğim sıkıntı yüzümden okunuyor olacak ki, M. Dubois bile biraz yumuşadı ve beni teskin etmek ister gibi konuşmaya başladı. "Siz," diye haykırdım ona, "size son derece basit ve önemsiz gelen bir ameliyata girmek üzere olan hastanın neler hissettiğini anlayabilir misiniz?" "Basit ve önemsiz mi?" diye tekrarladı; eline aldığı bir kâğıt parçasını dalgın dalgın yırtıp bin parçaya böldü. "Evet, ufak bir şey, ama..." diye kekelemeye başladıysa da sözlerine devam edemedi. Başka kimseden çıt çıkmadı, fakat M. Dubois'nın bile heyecanlanıp üzüldüğünü görünce ben de yumuşadım; her zaman mesafeli biri olan Dr. Larry'nin yüzüne göz atınca, bembeyaz olduğunu gördüm. O sırada, karşı karşıya olduğum tehlikenin tam olarak farkında değildim, fakat bütün deneyimlerim, bu ameliyat yapılmadığı takdirde tehlikenin pençesinden asla kurtulamayacağımı söylüyordu. Bu sebeple, teklifin yenilenmesine fırsat bırakmadan, tek başıma yatağın üzerine tırmandım. M. Dubois şiltenin üzerine uzanmamı istedi, yüzüme de keten kumaştan beyaz bir mendil yerleştirdi. Fakat mendilin arkasından etrafı görebiliyordum, yedi adamın ve hemşirenin hemen yatağın çevresine toplandığını fark ettim. Kollarımın ve bacaklarımın tutulmasını reddettim, fakat keten kumaşın arkasında ışıldayan parlak çeliği görünce gözlerimi sıkı sıkı

yumdum. Korkunç kesik açma anını görüp de korkunun pençesine düşmek istemiyordum. Birkaç dakika süren derin bir sessizlik oldu, bu arada işaretlerle emirler veriyor ve beni muayene ediyorlardı tahminimce. Ah, ne korkunç bir gerilimdi! Nefes bile almıyordum ve M. Dubois boşu boşuna nabzımı bulmaya çalışıyordu. Sessizliği en sonunda bozan Dr. Larry oldu, ciddi bir tavırla ve hüzünlü bir sesle, "Memeyi kim tutacak?" diye sordu.

Kimse cevap vermedi, en azından yüksek sesle cevap vermediler; fakat bu soru beni uyuşuk ve itaatkâr halimden kurtardı; çünkü mememin tamamının enfekte olduğunu düşündüklerini sandım –ne kadar da haklıymışım–, ayrıca, mendilin altından, M. Dubois'nın elini kaldırdığını, işaret parmağıyla mememin üzerinde bir şeyler gösterdiğini de gördüm; önce işaret parmağıyla havada, mememin en üstünden altına kadar bir çizgi çekti, derken bir haç, son olarak da bir daire çizdi; mememin tamamının alınacağına dair işaretlerdi bunlar. Bu durum beni çok ürkütmüştü, hemen doğruldum, yüzümdeki peçeyi bir kenara attım ve sorusuna karşılık, "Ben yapacağım, beyefendi!" diyerek elimi mememin altına koydum, onlara şikâyetlerimi yeniden anlatmaya başladım; ağrıların hepsi aynı noktadan çıkıyor fakat dağılarak bütün mememe yayılıyordu. Beni dikkatle, fakat hiç ses çıkarmadan dinlediler, sonra M. Dubois beni yeniden şiltenin üzerine yatırdı ve beyaz mendili yüzüme koydu. Maalesef çabam boşa gitmişti! O ölümcül parmağın havada yeniden bir haç ve bir daire çizdiğini gördüm. Umudum tükenmişti, çaresizliğe kapılmıştım, kendimi bıraktım, gözlerimi yeniden sıkı sıkı yumdum; onları izlemekten, karşı koymaktan, engellemekten vazgeçip, ne yazık ki kaderime azimle boyun eğmeye karar verdim.

Sevgili Esther'ciğim ve bu kederli, kısa mektubu paylaştığı bütün sevgili dostlarım, bu kararı bir kere verdikten sonra, sebatla direndiğimi, kelimelerle anlatılamayacak ka-

dar yoğun bir korkuya ve korkunç bir işkenceyi andıran acılara tahammül etmeye çalıştığımı duymak hepinizi sevindirecektir umarım. Fakat o korkunç çelik neşter mememe daldırıldığı ve damarları-atardamarları-eti-sinirleri keserek ilerlemeye başladığı zaman, bana istersem bağırabileceğimi söylemelerine gerek kalmadı. Neşterle etimi kestikleri sırada gücümün yettiğince, aralıksız haykırdım; kendi çığlığımın hâlâ kulaklarımda yankılanıyor olmamasına ben bile şaşıyorum! Acı o kadar şiddetliydi ki! Eti istedikleri gibi açtıktan sonra neşteri memeden çektiler, oysa acı bir nebze bile azalmamıştı çünkü o hassas bölgelere aniden dolan hava, sivri ve çentikli bir hançer gibi adeta etimi oyuyordu. Derken neşteri yeniden tenimde hissettim; bu kez kavis çizerek ilerliyor, ne kadar doğru bilmiyorum ama, galiba bir adaleyi kesiyordu; etim bıçağa öyle şiddetle karşı koyuyordu ki, cerrahın eli yoruldu ve sağ taraftan sola geçmek zorunda kaldı ve ondan sonra acıdan öleceğim sandım. Bir daha gözlerimi açmaya kalkışmadım; sımsıkı yummuştum onları, hatta o kadar sıkı yummuştum ki, göz kapaklarımın yanaklarıma baskı yaptığını hissediyordum. Neşteri yeniden çektiler, ben de ameliyatın sona erdiğini sandım ama ah, hayır! Biraz sonra, korkunç kesme işlemini bir daha tekrarladılar, hem de eskisinden bile feci bir biçimde; korkunç meme bezini kökünden kazımaya, yapıştığı kas ve etlerden ayırmaya başladılar... O an yaşadıklarımı tarif edebilmem mümkün değil, fakat ameliyat hâlâ bitmemişti! Dr. Larry bu kez kendi elini uzattı ve –Aman Tanrım!–, bıçağın göğüs kafesime değdiğini hissettim; kemiği kazıyorlardı! Sessizce bu işkenceye de katlandım, arkasından M. Larry'nin son derece üzgün çıkan sesini duydum –diğerlerinden hiç ses çıkmıyordu–, odada bulunan herkesten, yapacak başka bir şey kalmadığını tasdik etmelerini istedi; onlardan onay alınca, ameliyatın tamamlandığını ilan edecekti. Hekimlerin çoğu istediği onayı verdi fakat

M. Dubois'nın parmağı –hiçbir şey görmüyordum, fakat açılan yara o kadar hassastı ki, elini uzatıp yaranın ortasını işaret ettiğini hissettim– yeniden bir noktayı işaret etti ve kazıma faaliyeti yeniden başladı! Bundan sonra, Dr. Moreau bir peccant attom daha bulduğunu söyledi, M. Dubois da hâlâ, ısrarla "attom" aranmasını talep ediyordu. Sevgili Esther, günler, haftalar değil, aylar boyunca, bu korkunç ameliyatı yeniden yaşıyormuş gibi hissetmeden anlatmam mümkün olmadı! Her aklıma geldiğinde kendimi yeniden cezalandırılıyormuş gibi hissettim! Tek bir soru bile midemi bulandırıyor, beni hasta ediyordu. Hatta şimdi dahi, ameliyatın üzerinden dokuz ay geçmiş olmasına rağmen, olanları sana anlatırken başıma ağrılar giriyor! Üç ay önce yazmaya başladığım bu kederli, sıkıntılı anlatıyı gözden geçirip düzeltmeye, okumaya bile tahammül edemeyeceğim; hatırası bile hâlâ acı veriyor bana.

Sonuç olarak, uğursuz tümör o kadar derinde, koşullar o kadar nazik, hastalığın tekerrür etmesine mani olacak tedbirler o kadar çoktu ki, ameliyat tedavi ve pansuman da dahil olmak üzere toplam yirmi dakika sürdü! Böylesine şiddetli bir acıya katlanabilmek için fazlasıyla uzun bir zamandı, fakat ben, toplayabildiğim bütün cesareti sarf ederek üstesinden gelmeye çalıştım; hiç kımıldamadım, onları engellemeye kalkışmadım, karşı koymadım, şikâyet etmedim, sadece pansuman yapılırken bir ya da iki kere, "Ah beyler! Sizler için üzgünüm," diye mırıldanabildim, çünkü çektiğim acılar sırasında bir yandan endişeyle beni izlediklerinin farkındaydım, onların da son derece tedirgin olduğunu biliyordum. Fakat sözlerim en çok da Dr. Larry içindi. Bunun haricinde tek kelime bile etmedim, sadece, yeniden başıma toplandıkları zaman, "Haber verin, beyler, bana haber verin!" diye haykırabildim. Sanırım iki kere bayıldım; en azından, bu ameliyatla ilgili hatıralarımda iki tane derin uçurum var, olan biteni tam olarak, sırasıyla ha-

tırlayamıyorum. Her şey olup bittikten sonra, beni yatağıma götürmek için kaldırdıklarında gücüm son kertesine kadar tükenmişti, bu yüzden beni taşımak zorunda kaldılar. Ellerime ve kollarıma bile hâkim olamıyordum, cansız bir bedenin kolları gibi iki yandan sarkıyorlardı; hemşirenin sonradan anlattığına göre, yüzüm de kül gibi bembeyazdı. Beni taşımak için kaldırdıklarını hissedince gözlerimi araladım; sevgili doktorum Dr. Larry'nin beti benzi atmış yüzünü gördüm; alnına kanlar sıçramıştı, yüzünde üzüntü, endişe ve dehşet dolu bir ifade vardı.

Esther Burney'ye yazılan mektuptan,
Mart-Haziran, 1812.

RENÉ THÉOPHILE HYACINTHE LAËNNEC

Müzikle İlgili Bir Sorun Olarak Hastalık

Bu kitabın, tıp alanında yapılan büyük keşifleri anlatmak gibi bir iddiası bulunmuyor, fakat Laënnec'in stetoskobu keşfetmesinin öyküsünü görmezden gelmek akıllıca olmazdı. Basit bir teknolojik cihaz olan stetoskop, yalnızca hastalığın teşhis edilmesi alanında değil, Foucault'nun bize hatırlattığı üzere, hekimin hastaya karşı tutumunda da devrim yaratacaktı. Hava ve sıvılarla dolu bedene 'indirekt' oskültasyon yapmak (yani tek kulağı hastanın gövdesine yaslayarak 'direkt' oskültasyon yapmanın tersi), aynı zamanda başarılı bir flütist olan Laënnec'in aklına, müzikle olan yakın ilişkisi sayesinde gelmiş olmalıydı. Sonradan sesin gücünü artıran diyaframlar ve esnek boruyla desteklenerek geliştirilen cihaz, bugün de hekimlik mesleğinin simgesi konumundadır.

1816 senesinde, kalp hastalığı semptomlarından şikâyetçi olan genç bir kadın bana muayene olmaya geldi. Cüsseli bir hanım olduğundan, elimi ve perküsyon usulünü kullanarak vaziyeti hakkında yeterli bilgi edinmem mümkün olmadı. Hastanın yaşı ve cinsiyeti, az önce tasvir ettiğim muayene usulüne (kulağı doğrudan göğüse yaslamak) başvurmama engel teşkil ediyordu. O esnada, aklıma, herkes tarafından bilinen akustik bir hadise geldi; ahşap bir tahta parçasının bir ucunu kulağınıza dayarsanız, diğer ucunu bir iğneyle bile kazısalar, bu hafif sesi rahatlıkla duyarsınız. Bu deneyin, muayene etmekte olduğum hasta üzerinde isabetli bir netice verebileceğine karar verdim. Elime bir tomar kâğıt alarak, bunları kıvırıp yuvarladım ve elde ettiğim silindirin bir ucunu kalp cephesine yasladım, diğer

uca da kulağımı dayadım. Kalbin atışını, daha önce çıplak kulağımla yaptığım muayenelere nispeten çok daha belirgin ve net duyduğumu fark edince hem çok şaşırdım hem de memnun oldum.

Yöntemin, yalnızca kalp sesini değil, toraks boşluğunda bulunup ses çıkaran tüm organları daha iyi dinleyebilmek için kullanılabileceğini hemen fark ettim. Aynı yöntemle hastanın teneffüsünü, ciğerlerini, hırıltıları, hatta göğüs boşluğu ve perikardiyumdaki sıvıların hareketlerini tetkik etmek bile mümkün olacaktı.

Bunlara kanaat getirince, Necker Hastanesi'nde derhal bir dizi araştırma yapmaya koyuldum, incelemelerime hâlâ devam etmekteyim. Araştırmalarım sonucunda, pek çok yeni ve kati netice elde ettim; bunların çoğu şayanı dikkat ve hemen onaylanacak malumatlardır. Bu yöntem sayesinde, ciğerler, göğüs kafesi ve kalp bölgelerindeki şikâyetler hakkında, yalnızca kulak ve eller aracılığıyla yapılan cerrahi muayenelere kıyasla, çok daha kati ve teferruatlı veriler elde etmek mümkün olmaktadır.

* * *

Kullandığım ilk edevat, beş santim çapında ve otuz santim uzunluğunda, sıkıca silindir biçiminde dürülmüş, zamklı kâğıtla tutturulmuş, iki ucu düzleştirilmiş, yirmi beş yapraktan teşekkül bir kâğıt tomarından ibaretti. Kâğıt tomarı ne kadar sıkı dürülmüş olursa olsun, silindirin ortasında her zaman iki-üç santimlik boşluklar kalacaktır, çünkü kâğıt yapraklarından, içi büsbütün dolu silindirler elde etmek mümkün değildir. Şans eseri fark ettiğim bu hadise, görüleceği gibi, mühim bir netice elde etmeme sebep oldu; bu boşluğun, sesleri dinlemede vazgeçilmez bir unsur olduğunu fark ettim. Kalbi dinlemek için en iyisi, içinde boşluk olmayan, katı bir nesne kullanmaktır; böyle bir edevat, teneffüsle alakalı sesleri ve hırıltıları dinlemek için de kâfi

gelecektir; fakat bu son iki sesin dinlenmesi için, bir ucu huni gibi genişletilmiş, içi boş bir koniden yararlanılırsa, çok daha müspet neticelere ulaşılabilir.

Herkesçe bilinen emsallerin aksine, bu cins edevatları imal ederken kalın ve ağır maddeler kullanmak verimli olmamaktadır. Cam ve madeni malzeme, hem ağır, hem de kış aylarında rahatça kullanılamayacak kadar soğuk olacaklardır; hem de kalp atışlarını ve teneffüsle hırıltıların sebep olduğu daha hafif sesleri hakkıyla iletemeyeceklerdir.

Kâğıt, ahşap, kamış gibi daha seyreltik maddeleri, her zaman diğerlerine tercih ettim. Vardığım bu netice, fizik kurallarını yadsıyor gibi görünse de, yaptığım deneyler bana bu neticenin doğru olduğunu göstermektedir.

Şu anda kullanmakta olduğum edevat, ahşap bir silindir biçimindedir; içinde, boylu boyunca uzanan, üç santim çapında bir boşluk bulunmaktadır. Bir vida yardımıyla ikiye bölünebildiği için zahmetsizce taşınabilmektedir. Parçalardan birinin ucu huni şeklindedir, bu huninin ince ucunda, diğer parçadaki deliğe girecek, iki-üç santim uzunluğunda, içi boş bir çubuk daha vardır. Böyle şekillendirilmiş bir silindir, teneffüs seslerini ve hırıltıları tahkik etmek için en elverişli alettir. Huni şeklindeki parça, sesleri ve kalp atışlarını duyabilmek için, kalın duvarlı bir tüpün ortasına yerleştirilir. Kalp atışlarım daha iyi duyabilmek için, huni şeklindeki uca, aynı malzemeden yapılma, ağız bölümünü sıkıca kapatan bir kapak yerleştirilir, kapağın içinden geçen, pirinçten yapılma, ufak bir tüp, silindirin içine doğru, belirli bir mesafeye kadar uzanır. Bu alet, tüm vakalarda rahatlıkla kullanılabilir, fakat yine de, daha önce belirttiğim gibi, içinde boşluk olmayan bir edevatın, kalp atışlarını dinlemek için daha münasip olması mümkündür.

Yukarıda belirttiğim ebatlar pek de ehemmiyetsiz sayılmaz; silindirin çapı daha büyük olursa, göğüs cephesinin tüm noktaları ayrıntılı bir şekilde incelenemez; alet daha

uzun olursa, yaslandığı yerde sabit tutmak zorlaşacaktır; daha kısa olursa, hekim, muayeneyi rahatsız bir pozisyonda gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Oysa, müşahededen kati neticeler almak isteyen bir hekim, her şeyden çok bundan kaçınmalıdır.

Araştırmalarımdan tek tek söz ederken, deneyimlerim sayesinde öğrendiğim en rahat ve hasta ve hekim için en az yorucu olan muayene pozisyonlarını da tarif edeceğim.

Şimdilik, sadece, stetoskobun kalem gibi tutulması gerektiğini ve hekimin, aleti muntazam bir biçimde kullanabilmek için elini hastanın göğsüne yakın bir yere yerleştirmesinin münasip olduğunu belirtmekle yetineceğim.

Edevatın bir ucu, yani kapağın takıldığı ve hastanın göğsüne yaslanan ucu, hafifçe çukur olmalıdır; böylece, çukura kolayca dolan deri sayesinde, göğüs kesiminin en düz satıhına yaslansa bile, enstrüman daha az titreyecektir.

On Mediate Auscultation'dan alınmıştır, 1819; İngilizceye 1834'te John Forbes tarafından çevrilmiştir.

JOHANN PETER HEBEL

Tedavi

Johann Peter Hebel (1760-1826), Alman edebiyatının en iyi öykücülerinden biridir. Bir papaz ve öğretmen olan yazar, hoşgörü mesajları veren, bilgelik dolu ve komik öykülerini almanak formatında yayımlamış, eserlerini yayımlarken, memleketi Baden'de yaşayan eğitimsiz, fakat asla cahil denemeyecek halkın eğitimine katkıda bulunmayı hedeflemişti. Tolstoy ve Kafka'nın onun öykülerini sevmesinin sebebi belki de sevgi dolu babacan tavrı (kendisinden "ailenizin dostu" diye söz ederdi) ve samimi dilidir. Birazdan okuyacağınız, siyaseten doğrucu diyemeyeceğimiz öyküsü (hastasını tedavi etmek için "aldatmaca"ya başvuran bir doktorun öyküsü), Hazine Sandığı *adlı derleme kitabından alınmıştır. Öyküde sözü geçen dev solucan, efsanelere konu olan kanatsız bir ejderha veya dybbuk'tur.*

Zenginler, çuvallar dolusu paraya sahip olmalarına rağmen, kimi zaman, Tanrı'ya şükürler olsun ki, fakirlerin hiç bilmediği hastalıklara tutulur, onların bilmediği dertlerle uğraşmak zorunda kalırlar. İnsan, bazı hastalıkları havadan değil, kristal tabaklardan ve bardaklardan, yumuşak minderli koltuklardan ve saten çarşaflardan kapar.

Amsterdam'da yaşayan zengin bir adam, sorsanız bir sürü şey anlatabilirdi size bu konu hakkında! Her sabah kadife koltuğuna serilir, doldurmaya üşenmezse piposunu tüttürür ya da pencereden dışarıdaki manzarayı seyrederek yan gelir yatarmış bu adam, fakat öğle yemeğinde, tarlada çalışmaktan gelmiş bir köylü gibi iştahla yemek yermiş, öyle ki, bazı geceler, komşuları birbirlerine sormadan

edemezlermiş: "Acaba bir fırtına mı çıkacak, yoksa bizim komşu horlamaya mı başladı?"

Öğleden sonra da yemeye ve içmeye devam eder, önce soğuk et dilimi atıştırır, derken ara sıcaklara geçermiş; aç olduğu için veya canı çektiği için değil, akşam yemeğine dek vakit geçsin diye yaparmış bunu. Dolayısıyla, öğle yemeği ne zaman biter, akşam yemeği ne zaman başlar anlaşılmazmış. Akşam yemeğinden sonra, sanki bütün gün taş taşımış ya da odun kesmiş gibi bitkin bir halde, küt diye yatağına gömülür, horlamaya başlarmış.

Zamanla, vücudu bir mısır çuvalı gibi şişmiş ve iyiden iyiye tombullaşmış. Yemek ve uyumak giderek daha sıkıntılı olmaya başlamış, fakat, genelde bu tür vakalarda olduğu üzere, uzunca bir süre boyunca, ne çok hasta ne de çok sağlıklı hissetmiş. Gerçi, kendisine soracak olsanız, senenin her günü için başka bir hastalık bulur, size 365 tane farklı hastalığı olduğunu anlatmaktan geri durmazmış. Amsterdam'daki bütün hekimler çağrılmış, hepsi çeşitli tedaviler denemiş. Zengin adam kovalar dolusu şurup içmiş, kürekler dolusu merhem sürünmüş, bıldırcın yumurtası büyüklüğünde haplar yutmuş, iki bacaklı bir ecza deposu gibi dolaşır hale gelmiş.

Fakat hekimlerin yazdığı reçetelerin, salık verdiği ilaçların hiçbiri işe yaramamış çünkü zengin adam onların tavsiyelerini dinlemiyor, kendi kendine, "Hepsinin canı cehenneme, bir sokak köpeği gibi hasta olacaksam, bütün servetime rağmen beni iyileştirecek bir hekim bulamayacaksam, zengin olmanın ne anlamı var?" diye homurdanıp duruyormuş.

Sonunda bir gün, şehir dışında yaşayan, yüz saatlik yürüyüş mesafesinde oturan bir hekimin methini duymuş. Bu hekim o kadar ustaymış ki, hastalar onun yüzüne bakar bakmaz iyileşiyor, hatta Ölüm bile onun geldiğini görünce yolundan çekiliyormuş. Böylece, bizim zengin adam bütün

umudunu bu hekime bağlamış ve ona bir mektup yazarak rahatsızlığını etraflıca anlatmış.

Hekimin, sorunun ilaçlarla değil de idman yaparak ve zayıflayarak çözülebileceğini anlaması uzun sürmemiş. Kendi kendine, "Biraz sabret bakalım, seni tedavi etmem uzun sürmeyecek," diye mırıldanmış. Sonra, zengin adama aşağıdaki mektubu göndermiş; "Sevgili dostum, durumun gerçekten de pek vahim, fakat dediklerimi harfiyen uygularsan hâlâ kurtulma şansın var. Senin midende, pis bir yaratık; yedi ağızlı bir dev solucan var. Bu yaratıkla bizzat ilgilenmem gerekiyor, bu yüzden beni ziyaret etmen gerekecek. Fakat, öncelikle, at arabası ya da at üstünde gelemeyeceğini hemen belirtmeliyim; yoksa solucanı rahatsız edersin, o zaman bu canavar iç organlarına saldırır ve bağırsağının yedi kısmını da paramparça eder. İkincisi, günde iki kez bir tabak sebze, öğlen yemeğinde bir tane sosis, akşamları bir yumurtadan fazlasını yemeyecek, sabah kahvaltısında da frenksoğanı serpilmiş et suyu çorba içeceksin. Bundan fazlasını yersen, solucan büyür ve karaciğerini ezmeye başlar; o zaman vücut ölçülerini terzinin değil, cenaze kaldırıcısının alması gerekir. Sana vereceğim öğütler şimdilik bu kadar. Söylediklerimi harfiyen yerine getirmezsen, gelecek bahar guguk kuşunun ötüşünü duyamayacaksın! Artık gerisi sana kalmış!"

Mektubu ertesi sabah alan zengin hasta, doktorun nasihatlarını okur okumaz çizmelerini güzelce cilalattırmış ve doktorun tavsiyesine uyarak yola koyulmuş. İlk gün o kadar yavaş ilerlemiş ki, bir salyangoz bile geçebilirmiş onu, üstelik yolda selam verenleri terslemiş, karşısına çıkan bütün minik yaratıkları ezip geçmiş. Fakat ikinci ve üçüncü sabahlarda, kuşların ötüşü her zamankinden daha tatlı gelmeye başlamış kulağına; sabah çiyi taptaze, tarlalardaki gelincikler her zamankinden daha al, yoluna çıkan herkes arkadaş canlısıymış; o da öyle hissediyormuş. Her sabah yola çıktığında,

dünya ona bir önceki günden daha güzel görünüyormuş; daha rahat yürüyor, adımları giderek hafifliyormuş.

On sekizinci günün sabahı, hekimin yaşadığı kasabaya varmış. Ertesi sabah uyanınca çok zinde hissettiğini fark edince, "Tam da hekimi görmek üzereyken bu kadar iyi hissetmem ne büyük bahtsızlık," demiş kendi kendine, "keşke kulaklarım biraz olsun çınlasa, başım azıcık dönseydi!"

Muayenehanesine girince, hekim onun elini tutmuş ve beklenen soruyu sormuş: "Şimdi en baştan anlatın bakalım, ne gibi şikâyetleriniz var?"

Adam şöyle cevap vermiş: "Tanrı'ya şükürler olsun ki hiçbir şikâyetim kalmadı hekim bey, hatta dilerim sizin sağlığınız da benimki kadar iyidir."

"Görüyorum ki iyi huylu bir melek sana verdiğim tavsiyeleri dinlemeni sağlamış," demiş hekim. "Fakat canavarın yumurtaları hâlâ içinde, o yüzden eve yürüyerek dönmek zorundasın. Eve varınca, yumurtalardan yeni canavarlar çıkmasın diye, kimsenin seni göremeyeceği bir yerde her gün odun kesecek ve yemeğe oturunca karnın doyar doymaz masadan kalkacaksın; bunları yaptığın takdirde, huzur içinde yaşlanabilirsin." Hekim, böyle deyip gülümsemiş.

Şehirli zengin adam şöyle cevap vermiş hekime: "Muhterem hekimciğim, tuhaf bir adamsınız fakat merak etmeyin, anlatmaya çalıştığınız şeyi gayet iyi anladım."

O günden sonra hekimin öğütlerini tutmuş ve tam seksen yedi yıl, dört ay, on gün yaşamış; hayatının sonuna dek elden ayaktan düşmemiş, yaşadığı sürece her yılbaşında hekime yirmi altın para ve en içten selamlarını göndermeyi asla ihmal etmemiş.

"Der geheilte Patient,"
Erzählungen des Rheinländischen Hausfreundes, 1810.

GEORGE ELIOT

Lydgate'in Görevlendirilmesi

Virginia Woolf, George Eliot'ın romanı Middlemarch*'ın "yetişkinler için yazılmış" birkaç İngiliz romanından biri olduğunu söylemişti. Kitabın zengin ve incelikli, maddi bolluk ve yeni fikirlerle dolu bir toplumu, "istemsizce küt küt atan hayatı" yansıttığına hiç kuşku yok. Paris'te eğitim alan ve stetoskop kullanan Lydgate, yeni tür bir doktordur; yerleşik hekimler (Minchin ile Sprague) ve eczacılar (Toller ile Wrench) arasında yarattığı huzursuzluk, onun değişimi temsil ettiğini gösteren örtülü kanıtlardır. Dinamik Lydgate, sonunda muhafazakârlığın kitlesel güçlerine yenilir; ne de olsa Viktorya dönemi İngilteresi taşrası söz konusudur.*

Lydgate'in Dorothea'ya taslağını çizdiği Yeni Humma Hastanesi'ne yapılan muhalefet de diğer mukavemetler gibi pek çok farklı açıdan değerlendirilebilirdi. Lydgate'e göre kıskançlık ve ahmakça bir önyargıydı itirazların nedeni. Bay Bulstrode itirazların yalnız tıbbi kıskançlıktan değil, ona karşı gelme azminden de kaynaklandığı görüşündeydi, bunun temel nedeni de etkin bir şekilde sivil temsilciliğini yapmaya çalıştığı ehemmiyetli dine duyulan nefretti–bu nefreti gerekçelendirmek için dinin yanında insan eylemlerinin karmaşıklığında da kolayca nedenler bulunabilir ve bunlara araçsal görüşler de denebilirdi. Fakat muhaliflerin emrinde sınırsız sayıda itiraz mevcuttu ve bunların bilginin sınırına gelince durması da gerekmiyordu, engin cehaletten sonsuza dek beslenebiliyorlardı. Middlemarch'taki muhaliflerin Yeni Hastane ve yönetimi hakkında söyledikleri sıklıkla yinelemeler içeriyordu, sonuçta herkesin fikir

babası olmayacağı Tanrı katında garantilenmişti; fakat yine de, Dr. Minchin'in nazik itidalinden Slaughter Yolu'ndaki Tankard'ın sahibesi Bayan Dollop'un keskin ifadelerine, her toplumsal kesimin görüşlerini temsil eden farklar da vardı muhalefet cephesinin itirazlarında.

Bayan Dollop kendi iddialarının gerçekliğine giderek daha fazla ikna oluyordu; ona göre Doktor Lydgate insanların hastanede ölüp gitmesine göz yumacak, hatta belki onları zehirleyecekti çünkü izinleri olsun olmasın, kesip içlerini açmak istiyordu; onun Bayan Goby'yi kesip açmak istediği herkesin bildiği bir "hakkikattı" ki, evlenmeden önce de himayesinde parası olan Bayan Goby, Parley Sokağı'nın en saygın hanımlarındandı–bir hekim için olumsuz bir hikâyeydi bu, çünkü işe yarar bir hekimin derdinizin ne olduğunu siz ölmeden önce bulması, ölümünüzden sonra içinizi açıp dikizlemeye kalkışmaması gerekirdi. Bayan Dollop'a göre mantık bunu gerektiriyordu ve onu dinleyenlerin çoğu fikirlerinin bir tür savunma duvarı olduğu kanaatindeydi; bu istihkâm yıkılırsa kesilip biçilen bedenlerin haddi hesabı olmayacağı belliydi, neler olacağı reçineli bezleriyle insanları bayıltan katiller Burke ile Hare'in davasında görülmüştü işte–böyle idamlık işlere yer yoktu Middlemarch'ta!

Slaughter Yolu'ndaki Tankard'da söylenenlerin tıp mesleği açısından önem taşımadığı zannedilmesin; bu eski ve otantik meyhane –Dollop'ların adıyla bilinen orijinal Tankard– büyük Yardım Kulübü'nün uğrak yeriydi ve birkaç ay önce, uzun zamandır kulübün hekimliğini yapan "Doktor Gambit"in yerine olağanüstü tedavi yöntemleri bilen, başka hekimlerin umudu kestiği hastaların hayatını kurtaran "şu Doktor Lydgate"in geçirilip geçirilmemesi yönünde oy kullanılmıştı. Lydgate seçimi iki oyla kaybetmişti ve bu iki oyu verenler de kendilerine özgü nedenlerden ötürü, bir ayağı mezarda sayılabilecek insanları hayata döndür-

menin kuşkulu bir durum olduğuna, Tanrı'nın takdirine karşı gelmek olarak yorumlanabileceğine inanıyorlardı. Fakat yıl içinde halkın Lydgate hakkındaki genel görüşünde birtakım değişimler olmuştu ve Dollop'un mekânındaki oybirliği de bunun kanıtıydı.

Bir yıldan uzun zaman önce, Lydgate'in becerileri hakkında henüz bir şey bilinmezken, onun hakkında doğal olarak farklı görüşler öne sürülüyordu ve mide boşluğundan veya epifiz bezinden gelen tahminler uyarınca ortaya atılan bu görüşler nihai hükümleri açısından farklı olsa da, kanıt yokluğunda rehber olarak tamamen değersiz sayılmazdı. Kronik hastalıklardan mustarip veya hayatları uzun zamandır pamuk ipliğine bağlı olan, mesela yaşlı Featherstone gibi hastalar onu hemen denemek istemişlerdi; doktor faturalarını ödemekten hazzetmeyenler de haklı olarak yeni doktorun muhasebe defterinde yeni bir hesap açtırmayı ve çocuklarının mizacı bir doz ilaç gerektirdiğinde masraftan kaçınmadan onu çağırtmayı makul bulmuşlardı, eski hekimler bu tür konularda huysuzluk ediyordu zira; ve Lydgate'e bu şekilde iş verenlerin hepsi onun zeki bir adama benzediği konusunda hemfikirdi. Bazıları, "karaciğer söz konusu olduğunda" diğerlerinden daha fazlasını yapabileceğine inanıyordu; en azından ondan birkaç şişe "ilaç" almanın zararı olmazdı, çünkü bunlar işe yaramadığı takdirde, sarılığı yok etmese de insanı hayatta tutan arıtıcı haplara dönmek her zaman mümkündü. Fakat bu insanlar ehemmiyetsiz kişilerdi genelde. Middlemarch'ın en iyi ailelerinin durup dururken doktorlarını değiştirmeye niyeti yoktu tabii; Bay Peacock'ın hizmetinden yararlananlar halefi karakterinde bir adamı kabul etmeye mecbur hissetmiyor, "Peacock'ın dengi olmayacağını" söyleyerek onu çağırmaya itiraz ediyorlardı.

Lydgate'in kasabaya gelişinin üzerinden fazla zaman geçmeden, hakkında kulaktan kulağa dolaşan ayrıntılar çok

daha kesin beklentiler doğurmaya başladı ve onunla ilgili görüş ayrılıkları iyiden iyiye keskinleşti; ayrıntılardan bazıları, önemi tamamen belirsiz, etkileyici şeylerdi; kıyaslama yapılabilecek ölçütlerden muaf istatistik rakamları mesela, fakat sonuna ünlem eklenmiş türden. Yetişkin bir erkeğin her yıl kaç metreküp oksijen tükettiği bilgisi Middlemarch çevrelerinde tüyleri öyle ürpertmişti ki! "Oksijen! Bunun ne olduğunu kimse bilmiyor; koleranın Dantzic'e ulaşmış olmasına şaşmamak lazım! Karantinanın işe yaramadığı bile söyleniyor!"

Hemen dedikoduya dönüşen ayrıntılardan biri de, Lydgate'in ilaç dağıtmadığı yönündeki bilgiydi. Biricik imtiyazları ihlal edilen hekimler de, arasına mesafe koyduğu cerrah-eczacılar da gücenmişti buna; kısa süre öncesine dek, Londra'da yetişmiş bir hekim olduğunu söyleyen ve ilaç vermediği halde hizmeti karşılığında para istemeye cüret eden bir adama karşı kanunun onların yanında olacağına güvenebilirlerdi. Lydgate, çizdiği bu yeni yolun meslekten olmayanları daha da gücendireceğini tahmin edebilecek kadar deneyimli değildi; Büyük Pazar'ın önemli bakkallarından Bay Mawmsey, hastası olmadığı halde Lydgate'i cana yakın bir tavırla bu konuda sorguya çekince, doktor gerekçeleri konusunda aceleci ve genel bir açıklama yapacak kadar ihtiyatsız davranarak Bay Mawmsey'ye hekimlerin hizmetleri karşılığında ödeme almasının tek yolunun şuruplar, kapsüller ve karışımlar için uzun faturalar kesmekten geçmemesi gerektiğini, bu uygulamanın hekimlerin karakterini zedelediğini ve cemiyete zarar verdiğini söyledi.

"Çalışkan hekimler böyle böyle zararlı şarlatanlara dönüşebilir sonunda," dedi Lydgate, oldukça düşüncesiz biçimde. "Ekmeklerini kazanmak için kralın vasallarına aşırı doz ilaç vermeleri gerekiyor, oysa bu feci bir hıyanettir, Bay Mawmsey, bünyeyi temelinden çürütür."

Bay Mawmsey yalnızca bir idareci değildi (Lydgate'i yoksullara bağış konusunda görüşmek için yolundan alıkoymuştu), aynı zamanda astımlıydı ve giderek kalabalıklaşan bir ailesi vardı; dolayısıyla, hem tıbbi bakış açısıyla hem kendi fikrince önemli biri, müstesna bir bakkaldı gerçekten; saçları alevlerden yapılma bir piramiti andırırdı, satışçılara özgü hürmetli tavırları sıcak ve cesaretlendiriciydi–neşeyle iltifat eder, zihninden geçenlerin hepsini paylaşmaktan ihtiyatlı bir sakınganlıkla geri dururdu. Bay Mawmsey'nin dostane latifeciliği, Lydgate'in açıklamasının tonunu belirlemişti. Fakat akıllı insan açıklama yapmakta fazla hevesli davranmamalıdır; çünkü o zaman hata yapma olasılığı artar ve hesap sorma peşinde olanlara daha fazla koz vermiş olur.

Söyleyeceklerini söyleyen Lydgate gülümsedi, ayağını üzengiye attı, Bay Mawmsey de kral vasallarının kim olduğunu bilse güleceğinden daha fazla gülerek, zihninde soru işareti olmayan birinin edasıyla, "İyi sabahlar, beyefendi, iyi sabahlar," dedi. Gerçekte aklı karışmıştı. Yıllardır ona özel hazırlanan ilaçların faturasını ödüyordu ve ödediği her yarım kron ve on sekiz peni karşılığında mühim bir şey teslim aldığından emindi. Bu faturaları memnuniyetle ödemiş, bir koca ve baba olarak sorumlulukları arasında saymış, her zamankinden daha uzun faturaları sözü edilmeye değer bir itibar vesilesi kabul etmişti. Dahası, ilaçların "ona ve ailesine" sağladığı muazzam faydaların yanında, alır almaz nasıl etki ettikleri konusundaki kesin görüşlerini Bay Gambit'e bildirerek onu yönlendirmenin de keyfini çıkarmıştı; statüsü Wrench veya Toller'dan birazcık daha düşük olan bu hekim, özellikle saygın bir doğum doktoru olarak tanınırdı ve başka her türlü konuda hünerden yoksun olduğunu düşünse de, Bay Mawmsey doktorluk konusunda diğerlerinin Gambit'in eline su dökemeyeceğini sık sık ve alçak sesle tekrarlardı.

Kasabaya yeni gelen adamın yüzeysel laflarından daha derinlikli gerekçelerdi bunlar, üstelik konuşulanları dükkânının üst katındaki evinin oturma odasında Bayan Mawmsey'ye tekrarlarken Lydgate'in sözleri daha da entipüften gelmeye başlamıştı bile; karısı doğurgan bir anne olduğundan üstüne düşülmesine alışkındı ve genellikle Bay Gambit tarafından sık sık ziyaret edilir, arada bir geçirdiği ataklar yüzünden Dr. Minchin'in çağrılmasına ihtiyaç duyardı.

"Bu Bay Lydgate ilaç almanın işe yaramadığını mı söylemeye çalışıyor yani?" dedi Bayan Mawmsey, her zamanki gibi sözcükleri hafiften uzatarak. "Kuvvet şurubumu bir ay önceden almaya başlamazsam panayır zamanını nasıl atlatacağımı söylemesini isterdim bana. Gelen müşterilere hazırlamak zorunda olduğum siparişleri düşünsene canım!" Böyle diyen Bayan Mawmsey, yanında oturan samimi hanım arkadaşına dönerek ayrıntılı bir açıklama yapmaya girişti: "Kocaman dana etli börekler–fileto sarmalar–biftek, jambon, dil, vesaire, vesaire! Fakat beni asıl ayakta tutan pembe karışım, kahverengi olan değil. Bu konudaki onca deneyiminize rağmen onu dinlemeye nasıl sabredebildiniz bilmem, Bay Mawmsey. Yerinizde olsam yanıldığını derhal söylerdim ona."

"Yo, yo, yo," dedi Bay Mawmsey. "Ona aklımdan geçenleri söyleyecek değildim. İnsan her şeyi dinlemeli, sonra kendi kararını vermeli derim ben. Gerçi o kiminle konuştuğunu bilmiyordu. Beni parmağında oynatabileceğini sandıysa yanılıyor. İnsanlar sık sık bir şeyler söyler gibi yapar bana, aslında 'Mawmsey, sen ahmağın birisin,' demeye çalışırlar. Fakat güler geçerim; herkesin zaaflarını bilir, huyuna giderim ben. İlaçlar bana ve aileme zarar verse bunu şimdiye çoktan anlardım."

Ertesi gün, Bay Gambit'e Lydgate'in sağda solda ilaçların işe yaramadığını söylediği anlatıldı.

"Demek öyle!" dedi Bay Gambit, kaşlarını temkinli bir şaşkınlıkla kaldırarak. (Elinin dördüncü parmağında iri bir yüzük taşıyan, tıknaz ve dinç bir adamdı.) "Hastalarını nasıl iyileştirecekmiş o zaman?"

"Ben de aynen böyle dedim," diye karşılık verdi, zamirleri vurgulayarak konuşmasına ağırlık kazandırmayı alışkanlık edinmiş olan Bayan Mawmsey. "İnsanların gelip yanlarında otursun sonra da çekip gitsin diye onu çağırıp üstüne para ödeyeceğini mi sanıyor nedir?"

Bayan Mawmsey, Bay Gambit'i sık sık çağırıp misafir eder, adamın kendi bedeninin alışkanlıklarını ve başka konuları uzun uzun anlatmasını dinlerdi fakat Bay Gambit onun bir şey ima etmediğini biliyordu çünkü boş zamanlarında Bayan Mawmsey'yle oturup ona kişisel hikâyesini anlatmak için ücret talep etmemişti hiç. Bu yüzden esprili bir karşılık verdi: "Eee, Lydgate yakışıklı bir genç adam, biliyorsunuz."

"Hizmetlerinden faydalanacağım biri değil," dedi Bayan Mawmsey. "Başkalarının ne yaptığı onların bileceği iş."

Böylelikle Bay Gambit kasabanın en büyük bakkalının evinden rekabet korkusuna kapılmadan ayrılabildi, fakat Lydgate'in kendi dürüstlüğünü ilan etmek suretiyle başkalarını itibarsızlaştırmaya çalışan riyakârlardan biri olduğu intibasını edinmişti, onun ne mal olduğunu herkese göstermek bazılarının işine gelebilirdi. Tabii Bay Gambit'in perakende satış üzerinden işleyen tatminkâr bir iş düzeni vardı fakat ilaç satmazsa hesabına giren nakit miktarı düşerdi. Yine de nasıl yapacağından emin olana dek Lydgate'i ifşa etmeye değmeyeceğini düşünüyordu. Fazla eğitimli değildi ve bulunduğu yere gelmek için mesleki horgörüye karşı sık sık mücadele etmesi gerekmişti ama nefes almayı kolaylaştıran cihazın adını bilmemesi onu daha kötü bir doğum uzmanı yapmazdı.

Diğer tıp adamları kendilerini daha ehliyetli buluyorlardı. Kasabanın en prestijli hekimi Bay Toller eski bir Midd-

lemarch ailesinden geliyordu; perakende satış hattının üstündeki her alanda, hukukçu Toller'lar bile vardı. Çabuk parlayan dostumuz Wrench'in aksine, onu sinirlendirmesi gereken şeylere aldırış bile etmezdi, kibar, örtülü espriler yapan, güzel bir evi olan, fırsat bulunca biraz spor yapmaktan hoşlanan bu adam, Bay Hawley'yle can ciğer kuzu sarması ve Bay Bulstrode'a düşmandı. Hoş karakteri ve alışkanlıkları düşünülünce, kişisel açıdan başkalarına nasıl örnek olduğuna hiç aldırış etmeden hamasi tedaviye, kan almaya, hastalarını hacamat etmeye ve aç bırakmaya meyilli olmasını tuhaf bulanlar olabilirdi fakat bu uyumsuzluk sayesinde hastaları onun hekimlik becerisi konusunda daha olumlu düşünüyor, ağırkanlı bir adam olan Bay Toller'ın tedavi yöntemlerinin, karakterinin aksine olabildiğince aktif olduğunu söylüyorlardı, hiç kimse işini ondan daha ciddiye alamazdı; çağrılınca belki biraz yavaş gelirdi ama geldiği zaman bir şeyler yapardı mutlaka. Kendi camiasında çok sevilirdi ve başkalarının aleyhinde söylediği her şey aldırışsız ve ironik ses tonu yüzünden iki kat etki ederdi.

Bay Peacock'ın halefinin ilaç dağıtmaya niyeti olmadığı söylenince gülümsemekten ve "Ah!" demekten sonunda doğal olarak sıkıldı; yemek masasında toplandıkları bir akşam Bay Hackbutt şarap kadehinin üstünden aynı şeyi tekrarlayınca gülerek şöyle dedi: "Dibbitts bayat ilaçlarından kurtulmak zorunda kalacak demek ki. Küçük Dibbitts'i severim ben, talihin yüzüne gülmesi hoşuma gidiyor."

"Ne demek istediğini anlıyorum Toller," dedi Bay Hackbutt, "ve seninle tamamen aynı fikirdeyim. İzninizle bu konuda görüşümü belirteyim. Bir tıp adamı hastalarının tükettiği ilaçların kalitesinden sorumlu olmalıdır. Şimdiye dek sürdürülen ücretlendirme sisteminin mantığı budur ve ayrıca, gerçek bir ıslah söz konusu olmadığı halde büyük reformlar hayata geçiriliyormuş gibi gösteriş yapmaktan daha çirkin bir şey düşünemiyorum."

"Gösteriş mi, Hackbutt?" dedi Bay Toller, alayla. "Bana öyle gelmiyor. Bir insan kimsenin inanmadığı bir konuda gösteriş yapamaz. Reform da söz konusu değil ve asıl soru şu; ilaçların üzerine konan kâr tıpçıya eczacı tarafından mı ödenecek yoksa hasta tarafından mı? Ayrıca, hizmet adı altında ilave ücret alınacak mı?"

"Ah, tabii ya; eski dümene yeni kılıf uydurmaktan başka bir şey değil," dedi Bay Hawley, karafı Bay Wrench'e uzatırken.

Genelde fazla içmeyen Bay Wrench, bu tür toplantılarda şarabı bol bol tüketir, dolayısıyla giderek hırçınlaşırdı.

"Dümene gelince, Hawley," dedi, "o lafı ortaya atmak kolay. Benim karşı çıktığım şey, tıpçıların yattığı yere pislemesi, ilaç dağıtan bir pratisyen hekim aynı zamanda bir centilmen olamazmış gibi ortalığı ayağa kaldırması. Bu ithamı istihfafla iade ediyorum ve diyorum ki, bir adamın işleyebileceği, centilmenliğe en aykırı suç, meslektaşlarının nesillerdir saygı duyulan klasik yöntemlerini karalayan yeniliklerle ortaya çıkmaktır. Görüşüm budur ve bana karşı çıkacak herkese karşı savunmaya hazırım onu." Bay Wrench'in sesi yükselip keskinleşmişti.

"Bu konuda seni memnun edemeyeceğim Wrench," dedi Bay Hawley, ellerini pantolonunun ceplerine sokarak.

"Sevgili dostum," dedi Bay Wrench'e bakarak barışçıl bir şekilde söze karışan Bay Toller. "Hekimlerin ayaklarına bizimkinden daha fazla basıldı. Bu bir haysiyet meselesidir diyorsan konu Minchin ile Sprague'i daha yakından ilgilendiriyor."

"Tıp içtihat bilimi bu ihlaller hakkında bir şey söylemiyor mu?" dedi fikrini belirtmek isteyen Bay Hackbutt, ilgisiz bir tavırla. "Yasalar ne diyor Hawley?"

"Yapacak bir şey yok," dedi Bay Hawley. "Sprague için araştırdım konuyu. Lanet olası bir yargıcın kararı duvar gibi dikilir karşınıza."

"Peh! Yasalara gerek kalmayacak," dedi Bay Toller. "Tıp uygulamaları açısından tamamen saçma bir teşebbüs bu. Hastaların hiç hoşuna gitmeyecek, özellikle de Peacock'un ilaç tüketmeye alışkın hastalarının. Şarabı uzatın."

Bay Toller'ın tahmini bir ölçüde doğru çıktı. İlaçlara karşı olduğu yönündeki beyanı Lydgate'in hizmetlerine başvurmaya niyetleri olmayan Bay ve Bayan Mawmsey'i huzursuz ettiyse, onu hizmetleri için evlerine çağıranların biraz da endişeyle tedavi için "bütün yöntemlere başvurduğundan" emin olmak istemesi de kaçınılmazdı. Lydgate'in davranışlarını cömertlikle yorumlayan iyi kalpli Bay Powderell bile, onun vazifeşinaslıkla daha iyi bir yöntem peşinde olduğunu düşünme eğiliminde olmasına rağmen, karısının geçirdiği yılancık hastalığı atağı sırasında kendini tutamayıp Lydgate'e benzer bir durumda Bay Peacock'ın, karısına –hakkında sıcak bir ağustos ayında başlayan hastalığı Aziz Mikael Yortusu'ndan önce iyileştirip Bayan Powerell'i ayaklandırdığından başka bir şey hatırlamadığı– bir dizi kapsül yutturduğunu söylemekten alamadı kendini. Sonunda, Lydgate'i rencide etmeme arzusuyla her "imkânı" kullanma yönündeki endişesi arasındaki çatışma öyle bir hal aldı ki, karısını gizlice Widgeon'un Arıtıcı Hapları'nı almaya ikna etti; Middlemarch'ın saygı gören ilaçları arasında olan bu hapların, derhal kana etki ederek hastalığı kaynağında yok ettiğine inanılıyordu. Bu pekiştirici yöntemden Lydgate'e söz edilmeyecekti ve aslında Bay Powderell da hapların işe yaradığından emin değildi fakat iyi geleceklerini umuyordu.

Kasabadaki kariyerinin başlangıcında, Lydgate'e biz ölümlülerin pek düşünmeden iyi talih diye nitelendirdiğimiz şey de yardımcı oldu. Yeni bir yere gelen her hekim birilerini şaşırtan tedavilere imza atmıştır sanıyorum; kaderin tasdiknameleri olarak nitelendirilebilecek bu tedaviler yazılı veya basılı belgeler kadar hak eder itibar görmeyi.

Lydgate'in bakımı altındaki pek çok hasta iyileşmiş, bazıları onun sayesinde tehlikeli hastalıkları atlatmıştı; yeni yöntemleriyle yeni doktorun en azından insanları ölümün kıyısından döndürecek kadar marifetli olduğu söyleniyordu. Bu tür durumlarda kulaktan kulağa yayılan saçmalıklar Lydgate'in canını sıkıyordu çünkü ona tam da beceriksiz ve ilkesiz bir adamın arzu edeceği türde bir prestij kazandırıyorlardı ve fokurdayan hoşnutsuzluklarıyla diğer tıpçıların bu cahilce söylentileri körüklediğini zannedip ona bu tür bir prestij isnat ettiğine kuşkusu yoktu. Fakat gururlu açıksözlülüğüne gem vurdu çünkü cahilce yorumlara karşı mücadele etmenin havadaki sisi kamçıyla dağıtmaya çalışmaktan farkı olmadığını ayırt edebiliyordu ve "iyi talih" bu yorumları kullanmakta ısrar ediyordu.

Gündelikçisinin telaşlandırıcı hastalık belirtilerini fark edip merhametli bir şekilde endişelenen Bayan Larcher, ziyarete gelen Dr. Minchin'den kadını oracıkta muayene etmesini ve ona revir sevk belgesi vermesini istedi; temizlikçiyi muayene eden doktor, kadında tümör olduğuna kanaat getirdi ve Nancy Nash'i ayakta tedavi için revire sevk etti. Revire gitmeden önce eve uğrayan Nancy, evlerinin çatı katında kiracı olarak kaldığı ev sahibi korse imalatçısının ve karısının Dr. Minchin'in verdiği kâğıdı okumasına izin verdi ve böylece Churchyard Yolu'ndaki birbirine komşu dükkânlar arasında dolaşan şefkatli söylentilere konu oldu; başlangıçta tümörünün bir ördek yumurtası kadar iri ve sert olduğu söylenirken, günün sonunda tümörün "yumruk kadar" olduğu kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştı. Çoğunluk tümörün ameliyatla alınması gerektiği konusunda hemfikirdi fakat yeterli miktarda tüketilen yağlar ve başka "içsürdürücülerin" bedendeki her türlü yumruyu yumuşatıp küçültebileceği de söyleniyordu; yağlar tümörü tedricen "gevşetiyor," içsürdürücüler yavaş yavaş eritiyordu.

Fakat Nancy revire gittiği zaman, Lydgate'in çalışma günlerinden birine denk geldi. Lydgate, kadını sorgulayıp muayene ettikten sonra, revir cerrahına alçak sesle, "Tümör değil bu," dedi, "kramp." Kadına yakı ve çelik karışımı reçete etti, evine gidip dinlenmesini söyledi, aynı zamanda en iyi işverenim dediği Bayan Larcher'a iletmesi için verdiği notta iyi beslenmesi gerektiği yazıyordu.

Nancy çatı katındaki odasında giderek kötüleşti, sözde tümör yakının altında gerçekten de kaybolmuştu fakat vücudunun başka bir yerine geçmişti ve ağrısı daha şiddetliydi. Korse imalatçısının karısı gidip Lydgate'i getirdi ve Lydgate iki hafta boyunca Nancy'yi evinde ziyaret ederek tedavi etti, bu sürenin sonunda kadın iyileşip işine döndü. Fakat Churchyard Yolu'nda ve başka sokaklarda hastalığının tümör olduğu söyleniyordu hâlâ, hatta Bayan Larcher bile öyle diyordu; çünkü Lydgate'in dikkate şayan tedavi yöntemi Dr. Minchin'e anlatıldığında, "Bir tümör vakası değildi, öyle sanmakla yanılmışım," demek doğal olarak adamın hoşuna gitmedi ve bunun yerine, "Öyle mi! Ah! Cerrahi bir vaka olduğunu ama ölümcül olmadığını anlamıştım," demekle yetindi. Oysa revire iki gün önce sevk ettiği kadının akıbetini sorduğunda, onu fütursuzca sinirlendirmekten çekinmeyen genç revir cerrahından tam olarak ne olduğunu öğrenince canı sıkılmıştı; bir genel pratisyenin başka bir hekimin teşhisini bu şekilde açıkça tekzip etmesinin uygunsuz olduğunu düşünmüş, bunun üzerine Lydgate'in adabı muaşeret kurallarını can sıkıcı bir şekilde hiçe saydığını söyleyen Wrench'e hak vermişti. Lydgate bu olayı kendi değerini gösterme veya (özellikle de) Minchin'i küçümseme zemini olarak kullanmadı; bu tür düzeltmeler eşit nitelikli meslektaşlar arasında sık sık olabilecek şeylerdi. Fakat bu olağanüstü tümör vakası hakkındaki söylentiler aldı yürüdü yine de; kanserden ayırt edilemeyen tümör vücutta dolaşan türde olduğundan daha da

korkunçtu ve Lydgate'in ilaçlar konusundaki tavrıyla ilgili önyargılar Nancy Nash'in acıdan kıvranmasına neden olan sert ve inatçı tümöre boyun eğdirmekte ve kadını hızla tedavi etmekte gösterdiği müthiş başarının gölgesinde kaldı.

Lydgate'in elinden ne gelirdi? Becerinizi hayranlıkla öven bir kadına tamamen yanıldığını ve hayranlık duymasının yanlış olduğunu, hatta ahmaklığa kaçtığını söylemek yakışık almazdı. Hastalığın doğasını ayrıntısıyla açıklamaksa tıp adabını ihlal etmek anlamına gelirdi. Böylece, bütün meşru meziyetleri yok sayan kof övgülerin başarı vaadi altında yüzünü buruşturarak sabretmek zorunda kaldı.

Daha dikkat çekici bir hasta olan Bay Borthrop Trumbull vakasında, Lydgate sıradan bir hekim olmadığını kanıtladığının farkındaydı fakat kazandığı yine tartışmalı bir üstünlüktü. Belagatli mezatçı Bay Trumbull zatürreye yakalanmıştı ve Bay Peacock'ın hastası olduğundan himayesi altına almaya niyetli olduğunu söylediği Lydgate'i çağırtmıştı. Dinç bir adam olan Bay Trumbull, muhtemel bir teoriyi tecrübe etmek için uygun kişiydi, ilginç bir hastalığın mümkün olduğunca kendi seyrine bırakıldığında nasıl bir seyir izleyeceğini görmek ve gelecekte kılavuzluk etmek üzere safhalarını kaydetmek onun sayesinde mümkün olacaktı; deneyimlediklerini tarif etme biçimi, Bay Trumbull'un hekimin bir nevi sırdaşı olmak ve kendi tedavisine ortak rolünü oynamak istediğini düşündürdü Lydgate'e. Mezatçı, bünyesinin (tabii özenli bir takip eşliğinde) kendi haline bırakılıp bir hastalığın tüm safhalarını ayıntılarıyla güzel bir şekilde örneklendirmeye uygun olduğu görüşünü pek şaşırmadan dinledi; rasyonel bir prosedürü sınava tabi tutmak ve böylelikle akciğer fonksiyonlarındaki bozukluğu cemiyetin genel faydası için kullanmak ancak onunki gibi ender rastlanan kuvvette bir zihin sayesinde mümkün olabilirdi.

Bay Trumbull teklifi hemen kabul etti ve hastalığının tıp ilmi için sıradan bir hadise olmadığına fazlasıyla ikna oldu.

"Hiç endişelenmeyin, beyefendi, vis medicatrix'ten bütünüyle habersiz biri yok karşınızda," dedi her zamanki kibirli konuşma tarzıyla, zorlukla nefes alabildiği için kulağa acıklı gelen sesine rağmen. Hiç çekinmeden ilaç perhizine başladı, ateşinin önemini vurgulayan termometrenin sık sık kullanılması ve mikroskopla gözlemlenecek şeyler tedarik ettiği düşüncesi ona güç verdi, salgılarının itibarına uygun yeni sözcükler öğrenmekten memnun kaldı. Lydgate onu bazı teknik terimleri öğrenmekten mahrum bırakmayacak kadar düşünceli davrandı.

İyileşip kanepesinden kalkan Bay Trumbull'un zihninin ve bünyesinin sağlamlığını ispatlayan hastalık hakkında konuşmak istemesi doğaldı; tedavisini üstlendiği hastanın üstün niteliklerini hemen fark eden hekimden övgüyle söz etmekten de geri kalmadı. Mezatçı hasis bir adam değildi ve gücünün buna yeteceğini hissettiğinden hak edenlerin hakkını teslim etmekten hoşlanırdı. Aklında kalan "muhtemel metot" sözcüklerini ve benzer teknik terimleri her yerde şevkle tekrarlayarak Lydgate'in "diğer doktorlardan daha bilgili ve meslek sırlarına meslektaşlarının çoğundan daha hâkim olduğu" konusunda herkesi temin etti.

Bunlar, Bay Wrench'in Lydgate'e beslediği husumetin Fred Vincy'nin hastalığı yüzünden daha kişisel bir zemine taşınmasından önceydi. Yeni hekim yarattığı rekabet ortamıyla baş belası olduğunun işaretlerini vermiş ve denenmemiş kavramlarla uğraşmaktan daha önemli işleri olan büyüklerinin yöntemlerini eleştirerek çekilmez biri olduğunu kanıtlamıştı. Şimdiden birkaç mahalleden daha çağrılmaya başlanmış, iyi bir aileden geldiği duyulunca her yere davet edilir olmuştu. Diğer tıpçılar kasabanın en iyi evlerindeki akşam yemeği davetlerinde onunla yüz yüze gelmek zorunda kalıyorlardı; hoşlanmadığınız biriyle karşılaşmak her zaman karşılıklı iyi ilişkiler geliştirmekle sonuçlanmıyordu. Lydgate'in kibirli bir genç olduğu konusunda başka hiçbir

konuda olmadıkları kadar hemfikirdiler fakat bir yandan da eninde sonunda onlara üstün gelmek amacıyla Bulstrode'a yaltaklandığını düşünüyorlardı. Bulstrode'a muhalif tarafın en önemli isimlerinden Bay Farebrother'ın sürekli Lydgate'i savunması ve onunla ahbaplık etmesi, Farebrother'ın sorumsuzca iki cephede de mücadele ettiği anlamına geliyordu.

Bay Bulstrode'un belirlediği Yeni Hastane yönetim kurallarının profesyonel horgörü ve infialle karşılanmasına yetecek birikim artık mevcuttu; onun iradesine ve keyfine müdahale edememek durumu dah da can sıkıcı kılıyordu. Müdahale edemiyorlardı çünkü Lord Medlicote hariç herkes binanın inşasına yardım etmeyi Eski Revir'e destek olacakları bahanesiyle reddetmişti. Bütün masrafları Bay Bulstrode karşılamıştı ve önyargılı yardımcıların ilerleme nosyonlarına engel olamama hakkını satın aldığını fark edince duruma üzülmeyi bırakmıştı; fakat büyük meblağlar ödemesi gerekiyordu ve inşaatın tamamlanması geciktikçe gecikiyordu. İş yönetimini üstlenen Caleb Garth süreci yürütmekte başarısız olunca, binanın iç donatımlarının yerleştirilmeye başlanmasından önce idarecilikten istifa etmişti ve hastane konusu açıldığında hep şunu söylüyordu; Bulstrode nasıl biri olursa olsun, sağlam ve kaliteli marangoz ve taş işçiliğinden anlıyor, tahliye boruları ve bacalar konusunda ne istediğini biliyordu. Hatta Bulstrode hastane inşaatıyla çok yakından ilgileniyordu ve bir yönetim kuruluna ihtiyaç duymadan doğrudan yönetebileceğini bilse, hastaneye her yıl yüksek meblağlar ödemeye devam ederdi, fakat yakından ilgilendiği ve yine çok para gerektiren başka bir konu daha vardı; Middlemarch civarında bir arazi satın almak istiyordu ve dolayısıyla hastanenin idamesi için önemli miktarda bağış toplamayı arzuluyordu. Bir yandan da yönetim planını tasarlıyordu. Hastanede her türlü humma ve ateş vakası tedavi edilecekti; Lydgate baş-

hekim olacak, önemine özellikle Paris'te şahit olduğu mukayeseli araştırmalarını serbestçe sürdürecek, diğer tıpçılar ziyaretçi danışman konumunda ve istişare yetkisine haiz olacak fakat Lydgate'in nihai kararlarına karşı gelemeyeceklerdi; genel idare münhasıran Bay Bulstrode'la işbirliği içindeki, oy hakları katkılarına göre belirlenen beş idarecinin elinde olacak, yönetim kurulunda boşalan koltuklara gelecek isimleri yine kurul üyeleri seçecek, az miktarda katkıda bulunan gruplar idarede söz sahibi olmayacaktı. Kasabadaki tıpçıların hepsi Humma Hastanesi'nde danışmanlık yapmayı reddedeceğini söylüyordu.

"Peki o zaman," dedi Lydgate, Bay Bulstrode'a, "mükemmel bir cerahımız ve eczacımız var, aklı başında, işinin ehli biri; Crabsley'den Webb'i de çağırırız, en az buradakiler kadar iyi bir taşra hekimi, haftada iki gün gelir ve olağandışı bir ameliyat yapmamız gerekirse Protheroe'dan Brassing'i davet ederiz. Daha sıkı çalışmam gerekecek, hepsi bu, Revir'deki görevimden de istifa etmek zorunda kalacağım. Planımız onlara rağmen işleyecek, çok geçmeden onlar da sevine sevine gelecekler hastanemize. Her şey olduğu gibi kalamaz; yakında her alanda değişiklikler olacak ve genç hekimler buraya gelip mesleği öğrenmek isteyecek." Lydgate'in morali yüksekti.

"Sözümden asla dönmeyeceğimden emin olabilirsiniz Bay Lydgate," dedi Bulstrode. "Soylu hedeflerimiz için coşkuyla çalıştığınız sürece desteğime her zaman güvenebilirsiniz. Bu kasabadaki meşum tabiatlılara karşı mücadelemi şimdiye dek destekleyen inayetin elini üstümden çekmeyeceğine dair acizane inancımı da koruyorum. Bana yardım edecek münasip idareciler bulacağıma kuşkum yok. Tipton'dan Bay Brooke her yıl belli bir miktar katkıda bulunacağına şimdiden söz verdi; miktarın ayrıntısını belirtmedi, belki de meblağ fazla büyük değildir. Fakat yönetim kurulu için faydalı bir üye olacak muhakkak."

Faydalı bir üye derken adamın ortaya yeni bir fikir atmayacağını ve her zaman Bay Bulstrode'un görüşleri lehine oy kullanacağını kastediyordu belki de.

Diğer tıp adamlarının Lydgate konusundaki hoşnutsuzluğu gizlenecek gibi değildi artık.

45. Bölüm, "Ölü El," *Middlemarch*, 1871-72.

NIKOLAY GOGOL

Burun Meselesi

Az sonra okuyacağınız doktor betimlemesi, Gogol'un kaybedilen bir burnu anlattığı ünlü öyküsünden alınmıştır. Bu öykünün ilham kaynağıysa, Laurence Sterne'in, Dr. Slop'un Tristram Shandy'nin burnunu "bir pamuk parçası ve Susannah'nın korsesinden alınma ince bir balina kemiğiyle" yeniden biçimlendirmesini anlattığı bölümdür. Öykünün mizahi yanı, gücünü art arda kullanılan metonimilerden alır.

Pembe yanaklı, kanlı canlı bir kadınla evli olan bu doktor, boylu boslu bir adamdı, zift karası favorileri göz alırdı. Her sabah bir elma yer, diş temizliğine özen gösterir, sabahları ağzını kırk beş dakika boyunca çalkalar ve dişlerini, beş farklı diş fırçası kullanarak dakikalar boyunca titizlikle ovalardı. Çağrılır çağrılmaz şıp diye kapıda belirivermişti. Binbaşı'ya talihsiz kazanın nasıl gerçekleştiğini sorduktan sonra, Kovalyov'u çenesinden tutarak yüzünü kaldırdı ve bir zamanlar burnunun olduğu yerdeki boşluğu öyle şiddetli dürttü ki, başını acıyla geri çeken Binbaşı kafasını duvara çarptı. Doktor ona huysuzlanmamasını, duvardan biraz uzaklaşmasını ve başını önce sağa eğmesini söyledi. Burundan kalan boşluğu eliyle itinayla muayene ederken "Hımm!" diye mırıldandı. Sonra Binbaşı'dan başını hafifçe sola eğmesini istedi ve yine "Hmm!"ladı. En sonunda, Kovalyov'u yeniden dürtünce, Binbaşı, dişleri muayene edilen bir at gibi şiddetle geriye doğru savurdu başını.

Muayene sona erince, doktor başını iki yana sallayarak görüşünü bildirdi: "Hayır, yapılacak bir şey yok. Olduğu

gibi bırakmak en iyisi, yoksa daha kötü hale gelebilir. Elbette, burnu yapıştırmak mümkün, hatta isterseniz hemen yapabilirim bunu. Fakat korkunç görüneceğinden hiç şüpheniz olmasın."

"Ne müthiş bir haber! Burunsuz nasıl yaşarım, söylesenize bana?" dedi Kovalyov. "Ne yaparsanız yapın, şu anda olduğundan daha kötü görünmesine imkân yok! Durumum o kadar korkunç ki! Bu hilkat garibesi halimle nasıl çıkarım insanların karşısına? Seçkin insanlarla görüşüyorum ben! Bu akşam, iki resmi ziyafete bekleniyorum. En kalburüstü insanların hepsini tanırım: Eyalet Şansölyesi Çektaryev'in eşini, kurmay subay Podtoçin'in eşini... gerçi yaptıklarından sonra onunla sadece polis aracılığıyla haberleşeceğiz artık. Çok rica ediyorum sizden," diye yalvarmaya başladı Kovalyov, "elinizden hiçbir şey gelmez mi yani? Şu burnu tutturuverin yüzüme; berbat görünse bile yapın bunu, düşecek olursa ustalıkla yakalar, tutarım onu yerinde. Üstelik, ne şans ki, dans etmem ben, yani dikkatsiz bir hareket yapıp yerinden çıkarmam mümkün değil. Dahası, sizi temin ederim ki, zahmetinizin karşılığında fazlasıyla ödüllendireceğim sizi, tabii imkânlarımın elverdiği ölçüde..."

"Bilmelisiniz ki," diye söze başladı doktor, ne sert, ne yumuşak, ama son derece ikna edici ve inandırıcı bir ses tonuyla, "hastalarımı tedavi etmemin sebebi, asla maddi çıkarlarım değildir. Hem senelerdir itinayla koruduğum düsturlara hem de mesleğime zıt bir tavır olurdu bu. Hususi ziyaretler için belli bir bedel talep ettiğim doğrudur, fakat bunu yapmamın tek sebebi, para almayı reddetmemin insanları gücendirmesidir. Behemehâl, burnunuzu yerine takabilirdim. Fakat şerefim adına yemin ederim ki, bunu yaparsam şimdi olduğundan daha kötü görünecektir. Bırakın doğa ana bildiği gibi onarsın yüzünüzü. Yaralı bölgeyi sık sık soğuk suyla durulayın, inanın bana, kısa süre sonra burunsuz da kendinizi iyi hissedeceksiniz. Burnunuza gelin-

ce, size tavsiyem onu alkol dolu bir kavanoza koymanızdır, veya, daha iyisi, burnunuzu iki kaşık sek votka ve ısıtılmış sirkeye batırın; böylece onu satarsanız iyi para kazanabilirsiniz. Hatta, fazla yüklü bir miktar talep etmezseniz, ben bile satın alabilirim burnunuzu."

"Hayır, asla satmam burnumu!" diye haykırdı, umutsuzluğa kapılan Binbaşı. "Onu yeniden kaybetmeyi tercih ederim!"

Doktor, "O zaman üzgünüm," dedi ve dışarı çıkmadan önce eğilip selam verdi. "Size yardımcı olmaya çalıştım... Artık yapabileceğim ne kaldı ki? En azından niyetimin iyi olduğunu anlamışsınızdır."

Bu kelimeleri söyleyen doktor, ağırbaşlı bir tavırla odayı terk etti. Kovalyov o kadar sersemlemişti ki, onun yüzünü bir an için bile seçemedi. Tek gördüğü, doktorun ceketinin kara yenlerinden uzanmış bakan manşetlerin pirüpak beyazlığı oldu.

The Nose'dan alınmıştır,
Rusçadan İngilizceye çeviren: Marjorie Farquharson.

GUSTAVE FLAUBERT

Ameliyat

Charles Bovary, doktorluğun Fransa'da artık icra edilmeyen bir dalında çalışıyordu, bir askeri doktordu. Flaubert'in başyapıtının bu bölümünde, Bovary, görev yaptığı kasabada itibarını yükseltmek amacıyla, kasabanın delisi Hippolyte'in topal bacağını düzeltmek için ameliyat etmeye karar verir. Bu ameliyat konusunda hiçbir deneyimi olmamasına rağmen, onu esas başarısızlığa uğratan, bu tecrübesizliğinden ziyade aseptik tekniğindeki yetersizliği olur. Hikâyenin sonunda, Charles Bovary'nin doktorluk konusunda sağlam bir şöhret edinememesinin utancı, karısı Emma'yı havai âşığının kollarına itecektir. Parçada adı geçen Ambroise Paré, Fransız cerrahisinin babasıdır.

Homais, geçenlerde bir tıp dergisinde, topal bacakların iyileştirilmesinde uygulanan yeni bir yöntemin övgüsünü okumuştu. İlerleme yanlısı olduğundan, çağın uygarlık düzeyine erişebilmesi için Yonville'de de ayak sakatlıklarını gideren ameliyatlar yapılması gerektiği yönünde pek yurtsever bir düşünceye kapılmıştı.

Emma'ya, "Nihayetinde yitirilecek ne var ki?" diyordu. "Bakın, siz de düşünün" –ve girişimin yararlarını parmaklarıyla bir bir sayıyordu– "hemen hemen kesin bir başarı, hastanın rahatlaması ve etrafındakilerin göz zevkini bozan bir garabetten kurtulması, cerrahın çabucak elde edeceği ün. Neden kocanız, sözgelimi, Altın Aslan'daki şu zavallı Hippolyte'i o dertten kurtarmak istemesin? Şunu da gözden kaçırmayın ki, adam nasıl iyileştiğini kesinlikle önüne gelen herkese anlatmaktan geri kalmayacaktır, sonra da..."

(Homais bunları derken sesini kısıyor ve kuşkucu gözlerle çevresine bakıyordu) "... bu konu üzerine gazetelere küçük bir yazı yollamama kim engel olabilir ki? Ey Tanrım! Bir gazete yazısı elden ele dolaşır... insanlar ondan söz eder... en sonunda da ünü çığ gibi büyür. Ve sonra, sonrasını düşünün, artık kim bilir? Kim bilir?"

Kısacası, Charles Bovary muvaffak olacaktı. Emma'nın kocasının bunu beceremeyeceğini düşünmesi için hiçbir neden yoktu. Kendi açısından da kocasının ününü, servetini artıracak böyle bir girişime önayak olmak ne büyük bir saadet olacaktı. Aşktan daha sağlam, daha güçlü bir şeye yaslanmaya can atıyordu.

Eczacının ve Emma'nın özendirmesiyle kısa sürede Charles'ın da bu işe aklı yattı. Rouen'dan Dr. Duval'ın kitabını getirtti; her akşam başını ellerinin arasına alıp dikkatle kitabı okumaya dalıyordu.

Charles Bovary ekinovarus ve ekinovalgus biçim bozukluklarını, yani *strephocatopodie*, *strephendopodie*, *strephexopodie* (ya da daha açık bir deyimle, ayağın aşağı, içeri ve dışarı doğru çeşitli çarpıklıkları) ile, *strephypopodie* ve *strephanopodie* (yani alta bükülme ve yukarı kalkma) konularını inceleyedursun, Mösyö Homais bin dereden su getirerek hancı uşağını ameliyata ikna etmeye çalışıyordu.

"Belki ancak hafif bir acı duyarsın; küçük bir hacamat gibi bir şey, basit bir iğne batması, kimi nasırların çıkarılmasından bile daha kolay," diyordu.

Derin derin düşünen Hippolyte, donuk gözlerini devirerek bakıyordu.

Öte yandan eczacı da, "Hem zaten, benim ne üstüme vazife, canım! Senin iyiliğin için söylüyorum," diye üsteliyordu. "Salt insanlık namına! Dostum, ne dersen de, mesleğini yerine getirmekte sana tarifsiz sıkıntı veren, zorluk çektiren belindeki şu kaymayla şu çirkin topallığından bir an önce kurtulmanı istiyorum, hepsi bu."

Ardından Homais, Hippolyte'e ameliyattan sonra kendini ne kadar dinç, sağlıklı ve çevik hissedeceğini, böylelikle hanımların bile daha çok hoşuna gidecek duruma gelebileceğini anlattı, seyis de aptal aptal sırıttı. Sonra Homais garibin gururuna taarruz etti: "Sen erkek değil misin, yahu? Vatani görevini yapman, gidip orduda savaşman gerekse ne olacak, ha, söyler misin? Ah! Hippolyte, ah!" Bilimin iyiliklerinden yararlanmayı yüz geri eden bu dik kafalılıktan, bu aymazlıktan hiçbir şey anlamadığını söyleyerek çekti gitti Homais sonunda.

Bahtsız adam sonunda ameliyata razı oldu, zira herkes ağız birliği etmiş gibi aynı konuda başının etini yiyordu. Ömründe hiç kimsenin işine burnunu sokmamış olan Binet, Madam Lefrançois, Artémise, tüm komşular, hatta belediye başkanı Mösyö Tuvache'a varıncaya kadar herkes onu bu yola özendirdi, öğüt verdi, onu utandırdı; fakat Hippolyte'i bu işe asıl razı etmeye yeten *cebinden tek kuruş çıkmayacağına* garanti verilmesi oldu. Charles Bovary ameliyat için gerekli olan araç gereci bile sağlayacaktı. Bu cömertlik eylemi Emma'nın aklına gelmiş, Charles da yüreğinin en derinlerinden gelen bir duyguyla karısının bir melek olduğunu düşünerek razı olmuştu.

Charles Bovary, eczacının öğütleriyle ve tam üç kez yeniden başlayarak, çilingirin de yardımıyla, marangoza, demirin, ahşabın, çelik kaplamanın, derinin, vida ve somunların hiçbir şekilde esirgenmediği, yaklaşık dört kilo ağırlığında bir çeşit kutu yaptırdı.

Fakat Hippolyte'in ayağında hangi kirişlerin kesileceğini saptamak için, önce sakatlığının ne tür bir ayak çarpıklığı olduğunu anlamak gerekiyordu.

Hippolyte'in bacağıyla hemen hemen düz bir çizgi oluşturan bir ayağı vardı, ama bu durum ayağın içeri doğru dönük olmasını engellemiyordu, öyle ki, bu bir parça içeri doğru çarpık ayağa ek olarak, parmakların uçlarına

basan bir ayak sakatlığı, ya da pek belirli biçimde parmak uçlarına basan ayak sakatlığına ek olarak hafif bir içe basan ayak sakatlığıydı. Fakat gerçekten de bir beygirin ayağı gibi kocaman, sert derili, kalın tendonlu, deforme parmaklı ve tırnakları at nalına çakılan çiviler kadar kara olan bu sakat ayak üstünde, sabahın köründen ta gece yarılarına kadar tıpkı bir geyik gibi koşuyordu. Kasaba meydanında, at arabalarının çevresinde, aksak bacağını savurarak sekip durduğunu görüyorlardı. Hatta bu bacak öbüründen bile daha güçlü görünüyordu. Hizmet ede ede, sabır ve güç gibi erdemler kazanmışa benziyordu bu sakat bacak. Çok çalıştırılmaya meyilli bir hali vardı.

Fakat madem bu bir yumru ayak vakasıydı, o halde topuk kirişini kesmek gerekiyordu; daha sonra da, ayaktaki çarpıklıktan kurtulmak için ön tibil kasını ameliyat etmek gerekecekti. Doktor, tek seferde iki ameliyatı birden göze almaya cesaret edemiyordu. Hatta şimdiden, anatomik açıdan önemli fakat tanımadığı bir bölgeyle karşılaşma korkusuyla tir tir titriyordu.

Celsus'dan beri, on beş yüzyıl aradan sonra bir atardamarı doğrudan bağlayacak olan Ambroise Paré; kalın beyin tabakası arkasındaki apseyi delmek üzere olan Dupuytren; üst çene kemiğine ilk kesiği atmak üzere olan Gensoul... Hiçbirinin kalbi parmaklarının arasında kiriş kesiciyle Hippolyte'e yaklaşan Mösyö Bovary kadar dehşetli bir çarpıntıya tutulmamış; elleri onunki gibi titrememiş, zihinleri onunki kadar gerilmemişti.

Tıpkı hastanelerde olduğu gibi, yandaki masanın üzerinde, bir yığın pamuk, mumlanmış iplikler, bir sürü sargı bezi görülüyordu, eczacıda ne kadar sargı bezi varsa hepsi getirildiğinden bir sargı bezi dağı yaratılmıştı. Bütün bu hazırlıkları Mösyö Homais daha sabahın erken saatlerinde, halkı hayran etmek için olduğu kadar kendi ününü de parlatmak amacıyla düzenlemişti.

Charles deriyi kesti; tok bir çatırtı duyuldu. Kiriş kesilmiş, ameliyat bitmişti, Hippolyte'in şaşkınlıktan adeta dili tutulmuştu, ne diyeceğini bilemiyordu; tekrar tekrar öpmek için Bovary'nin ellerini kapıyordu.

Eczacı, "Hadi, hadi bakalım, sakin ol!" diyordu. "Veli nimetine minnetini daha sonra gösterirsin."

Avluda bekleyen ve Hippolyte'in dimdik yürüyerek dışarı çıkacağını sanan beş-altı meraklıya sonucu anlatmak üzere Mösyö Homais aşağı indi. Ardından, Charles hastasının ayağını kutu şeklinde imal edilen düzeneğe bağladıktan sonra evine döndü. Emma merak içinde, kocasını kapıda bekliyordu. Onu görür görmez hemen boynuna atıldı. Sofraya oturdular. Charles bol bol yemek yedi, hatta ancak pazar günleri, misafir ağırlarken yaptığı aşırılıktan kendini alamadı: Yemekten sonra tatlıyla birlikte bir fincan kahve içti.

Tatlı sohbetlerle, ortak düşlerle geçen akşam oturması pek zevkli oldu. Karı koca gelecekteki servetlerinden, yuvalarına getirecekleri refahtan söz ettiler. Erkek saygınlığının arttığını, konumunun yükseldiğini, karısının onu sonsuza dek sevdiğini görüyordu. Kadınsa daha sağlıklı ve sağlam, yepyeni duygular içinde ferahlamanın, en sonunda kendisini deliler gibi seven şu zavallı adama bir parçacık sevgi duymanın mutluluğuna erişiyordu. Bir an için Rodolphe aklına geldi ama gözleri Charles'a yöneldi; kocasının dişlerinin hiç de çirkin olmadığını büyük bir hayretle fark etti.

Mösyö Homais, aşçı kadının bütün itirazlarına karşın elinde yeni yazılmış bir sayfayla yatak odasına daldığında karı koca yataktaydı. *Fanal de Rouen* gazetesine yollayacağı haber-tanıtım yazısıydı bu. Okumaları için onlara getirmişti.

Bovary, "Siz okuyun," dedi.

O da okudu: "Bir peçe gibi Avrupa'nın yüzünün bir bölümünü hâlâ örten önyargılara karşın, ışık gene de köylerimize girmeye başladı. Çünkü salı günü, küçük Yonville kasabamız büyük bir insani eylem olan cerrahi bir dene-

meye sahne oldu. En ünlü hekimlerimizden biri olan Mösyö Bovary..."

Heyecandan neredeyse boğulacak hale gelen Charles, "Yoo! Bu kadarı fazla! Bu kadarı fazla!" diyordu.

"Hayır, hayır efendim, hiç de değil! Ne demek efendim... 'Sakat bir ayağı ameliyat etti.' Burada bilimsel terimi kullanmadım, çünkü bilirsiniz, bir gazetede... okuyan herkes anlayamaz; halk kitlesinin..."

Charles, "Ne kadar da haklısınız," dedi. "Siz devam edin hele."

Eczacı, "Nerede kalmıştım," dedi. "En ünlü hekimlerimizden biri olan Mösyö Bovary, Armes alanında, Madam Lefrançois'nın işlettiği Altın Aslan hanında yirmi beş yıldan beri seyislik yapan Hippolyte Tautain adındaki bir adamın sakat ayağını ameliyatla düzeltti, girişimin yeniliği, konuya karşı duyulan ilgi öyle bir kalabalık toplamıştı ki, hanın önünde gerçek bir izdiham oldu. Ameliyat bir mucize gibi geçti, kafa tutan kirişin bilimin çabaları altında en sonunda boyun eğdiğini bildirmek istermiş gibi, derinin üzerinde ancak birkaç damla kan belirdi. Hasta, inanılmaz bir şey ama –görgü tanığı olarak, biz bunu kesinlikle söyleyebiliriz– hiç acı duymadı. Durumu şu âna kadar sevinç vericidir. Her şey nekahet döneminin çok kısa süreceğini gösteriyor ve kimbilir, belki de gelecek tarım şenliğinde Hippolyte'çiğimizi neşeli bir arkadaş topluluğu ortasında coşkulu danslar yaparken görebiliriz. Böylece girginliğiyle, canlılığıyla ve çeşitli dans figürleriyle, sakatlığının tümüyle geçmiş olduğunu bütün gözlere kanıtlar. Ne mutlu yüce gönüllü bilginlere! Ne mutlu ömürlerini insanların iyiliğine, rahata kavuşmasına adamış olan o yorulmak bilmez insanlara! Ne mutlu! Üç kere ne mutlu! Körlerin göreceğini, sağırların işiteceğini, topalların yürüyeceğini haykırmanın, dünyaya ilan etmenin zamanı gelmedi mi? Geçmişte bağnazların ancak seçkin kullarına vaat ettiğini şimdi bilim

bütün insanlar için gerçekleştiriyor! Bu dikkate değer, parlak tedavi hakkında bundan sonraki gelişmeleri okurlarımıza bildireceğiz."

Ne var ki, bütün bu süslü cümleler beş gün sonra Lefrançois Ana'nın avaz avaz haykırarak dehşet içinde koşup gelmesine engel olamadı: "Yetişin! Adam ölüyor!.. Ne yapsak bilmem ki!"

Charles hemen fırlayıp Altın Aslan'a koştu. Onun başında şapkası olmadan koşarak meydandan geçtiğini gören eczacı da tezgâhını bırakıp eczaneden fırladı. O da soluk soluğa, kıpkırmızı, kaygılı bir yüzle koşup geldiği gibi merdivenden çakmakta olanlara, "Topalımızın nesi var kuzum?" diye sorarak içeri girdi.

Topal şiddetli sancılar içinde kıvranıyordu, öyle ki ayağının hapsedildiği aygıtı kıracakmış gibi habire duvara çarpıyordu.

Ayağının durumunu bozmamak için büyük bir dikkatle kutuyu çıkardılar ve korkunç, tüyler ürpertici bir manzarayla karşılaştılar: Ayağın biçimi öyle bir şişkinlik altında kaybolmuştu ki derisi gerilmekten patlayacak gibi görünüyordu ve üstü sözümona mucizevi aygıtın neden olduğu morluklarla kaplanmıştı. Hippolyte daha önce de ayağının sancısından yakınmıştı ama kulak asan olmamıştı. İşte şimdi adamın hiç de haksız olmadığını kabul etmek zorunda kaldılar ve ayağını birkaç saat açıkta bıraktılar. Ne var ki şişlik bir parça kaybolur kaybolmaz, iki bilgin hemen ayağı yeniden aygıtın içine yerleştirmenin uygun olacağına karar verdiler ve iyileşmeyi hızlandırmak amacıyla vidaları bu kez iyice sıkıştırdılar. Nihayet, aradan üç gün geçince, Hippolyte, artık dayanamaz hale geldiğinden, aygıtı gene çıkardılar ve karşılaştıkları sonuca pek şaştılar: Bacak mosmor olmuş, şişmişti, derisinde yer yer kapkara bir sıvının sızdığı kabarcıklar görülüyordu. İş artık iyice sarpa sarıyordu.

Hippolyte bıkıp usanmaya başlamıştı. Lefrançois Ana da onu, hiç değilse bir parça oyalanabilmesi için, mutfağın yanındaki odaya yerleştirdi. Fakat her gün mutfakta yemek yiyen tahsildar böylesi bir komşuluktan şiddetle yakındı. Bunun üzerine Hippolyte'i bilardo odasına taşıdılar.

Adamcağız orada kalın battaniyeler altında inleyerek yatıyordu, sakalı uzamış, gözleri çökmüştü. Arada sırada ter içindeki başını sineklerin cirit attığı kirli yastığın üzerinde döndürüyordu. Madam Bovary onu görmeye geldi. Yara lapası için bezler getirdi, onu avutmaya çalıştı, cesaret verdi. Doğrusu özellikle pazarın kurulduğu günler Hippolyte hiç yalnız kalmıyordu. Çevresinde köylüler bilardo topunu ittikleri ıstakalarla boğuşuyor, sigaralarını tüttürüyor, içki içiyor, şarkı söylüyor, bağrışıyorlardı.

Hippolyte'in omzuna vurarak, "Eee? Nassın bakalım?" diyorlardı. "Ah! Söylediklerine bakılırsa durumun hiç de parlak değilmiş! Ama kabahat sende değil." Sonra da ona neler yapması gerektiğini anlatıyorlardı.

Oturup uzun uzun ona uygulanandan çok daha başka yöntemlerle iyileştirilen kimselerin öykülerini anlatıyorlardı; sonra da onu avutmak için, "Sen kendini çok dinliyorsun da ondan!" diyorlardı. "Hadi, hadi, kalk ayağa, yahu! Paşalar gibi kendini naza çekiyorsun! Ah! Neyse önemi yok, seni koca maskara seni, gerçi hiç de iyi kokmuyorsun!"

Kangren gitgide daha yukarılara çıkıyordu. Bu durum karşısında Charles Bovary de adeta hasta olmuştu. Her saat, her an koşup geliyordu. Hippolyte ona dehşet dolu gözlerle bakıyor ve hıçkırarak, "Ben ne zaman iyileşeceğim?.." diye kekeliyordu. "Ah! Ah! Bu dertten kurtarın beni!.. Ne kadar talihsizmişim! Ne kadar talihsizim!" Hekim de ona perhiz önerilerinde bulunup gidiyordu.

Lefrançois Ana, "Sen onu dinleme, oğlum," diye atılıyordu. "Sana zaten yeteri kadar işkence ettiler! Daha da zayıf düşeceksin. Al bakayım, iç şunu!"

Kadıncağız ona mis gibi et suyundan güzel bir çorba, kızarmış kuzu budundan birkaç dilim, bir parça yağlı et, kimi zaman da Hippolyte'in dudaklarına götürmeye cesaret edemediği küçük içki kadehlerini uzatıyordu.

Rahip Bournisien adamın durumunun ağırlaştığını haber alınca, onu görmek istedi. Hastalığı için üzüldüğünü fakat Tanrı'nın isteği böyle olduğuna göre durumdan memnun olmak, Tanrı'yla barışmak için çarçabuk fırsattan yararlanmak gerektiğini belirtti.

Din adamı, "Çünkü," diyordu, "sen görevlerini biraz savsaklıyordun. Ayinlerde seni pek seyrek görüyorduk, sunağın önünde diz çökmeyeli kaç yıl oldu acaba? Anlıyorum, işlerin, dünya gaileleri, seni ruhunun kurtuluşu çabasından uzaklaştırdı. Ama artık konuyu düşünmenin zamanı geldi. Gene de umudunu kesme, kedere kapılma, Tanrı'nın huzuruna çıkmak üzereyken –sen daha o noktaya gelmedin, biliyorum– O'nun rahmetini dileyen, hiç kuşkusuz daha iyi düşünce ve eğilimlerle ölmüş bulunan nice büyük günahkârlar tanımışımdır. Umalım ki, tıpkı onlar gibi sen de bize iyi örnek olursun! Bu nedenle ilk önlem olarak, sabah akşam Selam sana Meryem, bir de Göklerdeki Babamız dualarını okumana kim engel olabilir? Evet ya, bunları okuyuver. Benim hatırım için. Ne kaybedersin ki?.. Söz veriyor musun?"

Zavallı adamcağız söz verdi. Ertesi günler rahip gene geldi. Hancı kadınla konuşuyordu, Hippolyte'in anlamadığı şakalarla, kelime oyunlarıyla karışık bir sürü öyküler anlatıyordu. Ardından da, durum elverince, uygun tavır takınarak, din konularına dönüyordu.

Rahip Bournisien'in çabaları başarı sağlar gibi oldu; çünkü kısa bir süre sonra, sakat adam iyileşirse, Bon-Secours'a hacca gitmek istediğini söyledi, rahip de bunda hiçbir sakınca görmediğini bildirdi; bu kadarı bile hiç yoktan iyiydi. Sonunda ne yitirirdi ki?

Eczacı rahibin entrikaları dediği şeylere fena halde öfkeleniyordu, bunların Hippolyte'in iyileşmesine engel olduğunu, düzelmesini geciktirdiğini ileri sürüyordu. Madam Lefrançois'ya, "Rahat bırakın onu! Rahat bırakın! Mistisizminizle adamın ruh sağlığını allak bullak ediyorsunuz," diye yineliyordu.

Ama kadıncağız onu dinlemek bile istemiyordu. Olanların hepsi eczacının suçuydu. Eczacıya inat olsun diye hastanın başucuna bir şimşir dalı, bir de ağzına kadar dolu bir kutsal su kabı astı.

Bununla birlikte Hippolyte'e dinin de cerrahiden daha fazla yardımı dokunmuşa benzemiyordu. Bir türlü alt edilemeyen kangren ayaklarından karnına doğru yükselerek ilerliyordu. İlaçları, hapları, yakıları istedikleri kadar değiştirsinler, çeşitlendirsinler, kaslar her gün biraz daha eriyordu. En sonunda, yaşlı Madam Lefrançois artık başka çare kalmadığından gidip Neufchâtel'den ünlü cerrah Mösyö Canivet'yi getirtmesini istediği zaman Charles olumlayan bir baş işaretiyle cevap verdi.

Elli yaşlarında, iyi bir mevki ve üne sahip, kendinden emin bir tıp doktoru olan meslektaş, diz kapağına kadar kangren olan bacağı görünce horgörüsünü saklayamadı. Ardından, bacağın kesilmesi gerektiğini kesin olarak bildirip zavallı adamcağızı böyle bir duruma sokabilmiş olan eşeklere sövüp saymak üzere eczaneye gitti. Mösyö Homais'yi ceketinin düğmelerinden yakalamış, sarsarak eczanenin içinde avaz avaz bağırıyordu: "Paris buluşları bunlar! İşte başkent beylerinin görüşleri! Tıpkı şaşılık, kloroform, mesane taşlarını kırma ameliyatı gibi hükümetin yasaklaması gereken bir sürü canavarlık! Fakat kurnazlık etmek isterler ve sonuçlarını hiç düşünmeden size bir yığın ilaç sokuştururlar. Bizler pek o kadar kibirli ve havalı değiliz. Bilgin görünmek, kendini beğendirmek isteyen züppeler, cici beyler değiliz biz, doktoruz, doktor, şifa verici kimse-

leriz, aslan gibi sapasağlam bir insanı ameliyat etmeyi aklımızın ucundan bile geçirmeyiz. Çarpık ayakları düzeltmekmiş! Çarpık ayaklar düzeltilir mi hiç? Bir kamburu düzeltmeye kalkışmak gibi bir şey bu."

Homais bu konuşmayı dinlerken huzursuzlukla kıvranıyordu ama, kimi zaman reçeteleri Yonville'e kadar gelen Mösyö Canivet'yi hoş tutmak zorunda olduğu için de sıkıntısını bir dalkavuk gülümsemesi altına gizliyordu. Bu yüzden de Charles Bovary'yi savunmaya kalkışmadı, hatta en ufak bir itirazda bile bulunmadı, hiçbir görüş belirtmedi, ilkelerini bir yana bırakarak, onurunu ticaretinin daha önemli çıkarları uğruna gözden çıkardı.

Doktor Canivet'nin bacak kesme ameliyatı kasabada büyük bir olay oldu. O gün, bütün kasaba halkı şafakla birlikte yataktan kalktı, tıklım tıklım insanla dolu ana caddede bir idam cezası gerçekleştirilecekmiş gibi, üzüntülü, kasvetli bir hava vardı. Bakkalda Hippolyte'in hastalığı konusunda tartışılıyordu, dükkânlarda hiçbir şey satılmıyordu, belediye başkanının karısı Madam Tuvache da operatörün gelişini görme sabırsızlığıyla pencereden hiç ayrılmıyordu.

Operatör kendi kullandığı tek atlı arabasıyla geldi. Ama arabanın sağdaki yayı doktorun iri gövdesinin ağırlığı altında zamanla çöktüğünden, araba biraz yana yatıyordu. Öbür minderin üstünde, doktorun yanında, kırmızı meşin kaplı, üç bakır kilidi olağanüstü bir parıltıyla ışıldayan büyük bir kutu duruyordu.

Araba Altın Aslan hanının kemerleri altına fırtına gibi girince, doktor pes sesiyle atının koşumlarının çıkarılmasını emretti, sonra da atının verilen yulafı güzelce yiyip yemediğini görmek için ahıra gitti. Onun alışkanlığıydı bu; hastalarına gider gitmez, her şeyden önce kısrağı ve arabasıyla ilgilenirdi. Hatta bu nedenle kendisi için, "Ah! Mösyö Canivet tam bir karakter!" derlerdi. Bu sarsılmaz metaneti ve kendine olan güveninden ötürü onu daha da çok beğe-

nirlerdi. Yeryüzünde kıyamet kopsa bile, Mösyö Cavinet alışkanlıklarının en küçüğünden bile asla vazgeçmezdi.

Homais çıkageldi.

Doktor ona, "Size güveniyorum," dedi. "Hazır mıyız? Başlayalım!" Fakat eczacı kızarıp bozararak, böyle bir ameliyata yardım edemeyecek kadar hassas biri olduğunu açıkça itiraf etmek zorunda kaldı. "İnsan sadece seyirci olunca," diyordu, bildiğiniz gibi, zihin çok etkilenir! Hem sinir sistemim o kadar..."

Canivet onun sözünü kesti: "Yok canım! Bana öyle geliyor ki, tam tersine, sizde daha çok inme eğilimi var. Doğrusu buna hiç şaşmam; çünkü siz eczacı beyler, hep laboratuvarlarınıza tıkılır kalırsınız, bu da sonunda sağlığınızı bozar elbette. Bir de bana bakın hele! Ben her sabah saat dörtte kalkarım, soğuk suyla tıraş olurum. Hiç üşümem. Fanila giymem, hiç nezle olmam, öküz gibi sağlamım! Kimi zaman şu şekilde, kimi zaman bu şekilde, filozofçasına, kaşığıma ne düşerse öyle yaşarım. Onun için sizin gibi çıtkırıldım biri değilim, ayaklarım yere sağlam basar, önüme çıkan bir kümes hayvanını kesebileceğim gibi, Tanrı'nın imanlı bir kulunu kesmek de beni etkilemez, umurumda bile olmaz. Bunlar hep alışkanlık meselesi, sizce de öyle değil mi? İşin sırrı alışkanlıklarda."

Çarşafların altında ecel terleri döken Hippolyte'i zerre kadar dikkate almayan beyler, eczacının, cerrahın soğukkanlılığını bir generalin soğukkanlılığına benzetmesi üzerine hararetli bir sohbete daldılar; bu benzetmeden pek hoşlanan Canivet uzun uzun sanatının zorluklarını sayıp döktü. Sağlık memurlarının mesleğin onurunu lekelemelerine karşın, doktor gene de mesleğini kutsal bir görev olarak kabul ediyordu. En sonunda, hastayı hatırlayan Canivet, Homais'nin getirdiği ve sakat ayak ameliyatı sırasında ortaya çıkan aynı sargı bezlerini inceledi, ayağı tutmak için birini istedi. Lestiboudois'yı çağırmak için adam gönder-

diler. Kollarını sıvayan Mösyö Canivet bilardo salonuna geçti; beri yanda eczacı, her ikisinin de yüzü üstlerindeki önlüklerinden daha beyaza dönmüş olan Artémise ve hancı kadınla birlikte, kulağı kapıda öylece orada kaldı.

Bütün bu işler olup biterken Charles Bovary evinden çıkmaya cesaret edemiyordu. Aşağıda, salonda, çenesi göğsüne düşmüş, ellerini kavuşturmuş, bakışları bir noktaya saplanmış, ateşi yanmayan ocağın kenarında oturuyordu. "Ne korkunç bir aksilik!" diye düşünüyordu. "Ne feci bir düş kırıklığı!" Oysa, akla gelebilecek tüm önlemleri almıştı. Bu işe kötü talih karışmıştı. Yapacak bir şey yoktu. İleride Hippolyte ölecek olursa, onu kendisi öldürmüş olacaktı. Hem sonra, hasta ziyaretlerinde kendisine sordukları zaman hangi nedeni gösterecekti? Bununla birlikte, acaba bir şeyde yanılmış olamaz mıydı? Durumun kötüye gitmesinin nedenini araştırıyor, bulamıyordu. Fakat en ünlü cerrahlar bile pekâlâ hata yapabilirdi. İşte, insanların asla inanmak istemeyecekleri bir şey! Tersine, gülecekler, alay edeceklerdi, dedikodu yapacaklardı. Şimdi bu olay ta Forges'tan Neufchâtel'e, Rouen'e kadar yayılacaktı! Meslektaşlarının aleyhinde yazı yazmayacakları ne malumdu? Ardından ortaya bir polemik çıkacaktı, gazetelere cevap vermek gerekecekti. Hippolyte ona dava bile açabilirdi. Charles Bovary kendisini onuru lekelenmiş, iflasa sürüklenmiş, mahvolmuş, bitmiş görüyordu. Bir yığın varsayımın saldırısına uğrayan zihni, denize düşen ve dalgalar üzerinde yuvarlanan boş bir fıçı gibi yalpalayıp duruyordu.

Emma, Charles'ın karşısında oturmuş, ona bakıyordu. Onun utancını, küçük düşmesini paylaşmıyordu, başka bir utanç, başka bir aşağılanma hissediyordu: Daha önce, kimbilir kaç kez ikinci sınıf biri olduğunu kadar fark etmemiş gibi, böyle bir adamın bir değeri olabileceğini düşünmüş olmanın utancıydı bu.

Charles odada volta atmaya başladı. Potinleri döşeme tahtaları üzerinde gıcırdıyordu.

"Otur yerine," dedi karısı, "sinirlerimi bozuyorsun." Adam hemen oturdu.

Emma düşünüyordu: O kadar akıllı bir kadındı, nasıl olmuştu da onun hakkında bir kez daha yanılmıştı? Hangi içler acısı tutku uğruna bütün yaşamını böyle sürekli özverilerle, yoksunluklarla ziyan etmişti? Genç kadın bütün görkemli yaşam içgüdülerini, ruhunun yoksun kaldığı güzellikleri, evliliğin, aile yaşamının bayağılıklarını, yaralı kırlangıçlar gibi çamura düşen güzelim düşlerini, arzuladığı her şeyi, kendini yoksun bıraktığı her şeyi, sahip olabileceği her şeyi birer birer hatırladı. Neden, neden böyle olmuştu?

Kasabadaki yoğun sessizliğin ortasında keskin, acı bir çığlık yükseldi. Charles Bovary bayılacakmış gibi bembeyaz oldu. Emma kaygıyla kaşlarını kaldırdı, sonra yeniden düşüncelere daldı. O çığlığın nedeni hiçbir şey anlamayan, hiçbir şey hissetmeyen şu yaratık, karşısındaki şu adamdı! İşte şimdi şurada, sakin sakin, adının düştüğü gülünçlüğün bundan böyle kendisi gibi karısını da kirleteceğini aklına bile getirmeden oturuyordu. Emma onu sevmek için hayli çaba göstermiş, kendini bir başkasına verdiği için acı acı ağlayarak pişman olmuştu.

Derin derin düşünüp duran Charles Bovary ansızın, "Belki de bir dışadönük çarpıklıktı?" diye haykırdı.

Gümüş bir tabağın içine düşen bir mermi gibi düşüncelerinin ortasına inen bu cümlenin beklenmedik etkisiyle ürperen Emma adamın ne demek istediğini anlamak için başını kaldırdı. Düşünceleri birbirlerinden o kadar uzaktı ki, göz göze gelince şaşırmış gibi sessizce bakıştılar. Charles bacağı kesilen adamın boğazlanan bir hayvanın uzaktan uzağa işitilen bağırtısını andıran haykırışını, tiz çığlıklarla kesilen tekdüze dalgalar halinde birbirini kovalayan son feryatlarını hiç kıpırdamadan dinlerken sarhoş bir adamın bulanık bakışlarıyla Emma'ya bakıyordu.

Emma solgun dudağını ısırdı, kopardığı bir mercan dalını parmaklarının arasında yuvarlarken fırlamaya hazır ateşten birer oku andıran gözbebeklerini Charles'ın üzerine dikmişti. Şimdi artık adamın her şeyi, yüzü, giysileri, söylemediği şeyler, kişiliği, kısacası varlığı onu öfkelendiriyordu. Genç kadın, geçmişte namuslu bir hayat sürdüğüne pişman oluyordu. O namuslu geçmişten arta kalanlar da gururunun şiddetli darbeleri altında yıkılıyordu. Zinanın bütün temel çelişkilerini üstün buluyordu şimdi. Âşığının anısı baş döndürücü bir çekicilikle gözünün önünde canlanıyordu. Yepyeni bir coşkuyla bu hayale sürüklenen ruhu yeni bir hevesle dolmuştu. Charles sanki ölecekmiş, gözlerinin önünde can çekişiyormuş gibi geliyordu; yaşamından öylesine kopmuş, öylesine sonsuza kadar yok olmuş, öylesine imkânsızlaşmış ve hiçleşmişti ki.

Kaldırımda ayak sesleri duyuldu. Charles gizlice dışarı baktı, inik panjurların arasından, pazar yerinin yanında, güneş altında duran, kocaman mendiliyle alnını silen Canivet'yi gördü. Arkasından elinde büyük bir kırmızı kutu, Homais geliyordu. İkisi birlikte eczaneye doğru ilerliyorlardı.

Charles ani bir sevgi ve umutsuzlukla karısına doğru dönerek, "Öp beni sevgilim," dedi.

Genç kadın öfkeden kıpkırmızı kesilerek, "Beni rahat bırak," diye karşılık verdi.

Şaşıran Charles, "Neyin var? Ne oldu sana? Neyin var?" deyip duruyordu. "Sakinleş, kendine gel! Pekâlâ biliyorsun ki seni seviyorum... Hadi, gel bana..."

Emma yüzünde dehşetli bir ifadeyle, "Yeter," diye bağırdı.

Salondan dışarı kaçarken Emma kapıyı öyle hızlı çarptı ki barometre duvardan fırladı, yere düşüp kırıldı.

Charles perişan bir halde koltuğuna yığıldı. Şaşkındı, karısının nesi olabileceğini düşünüyordu. Karısının bir sinir hastalığına tutulduğunu sanarak üzüntüsünden ağlamaya

başladı, çevresinde uğursuz, anlaşılmaz bir şeyin dolaştığını belli belirsiz sezinler gibi oluyordu.

Akşam Rodolphe bahçeye geldiği zaman sevgilisini merdivenin alt başında, ilk basamağın üzerinde bekler buldu. Birbirlerine sarıldılar ve öpücüklerinin sıcaklığında, eriyen kar gibi, bütün acı ve üzüntüleri yok oluverdi.

Madame Bovary, Kısım XI, Bölüm II, 1857.

SØREN KIERKEGAARD

Teşhis Koymak

Nietzsche'nin halk sağlığı konusundaki görüşlerinin aksine, varoluşçu filozof Kierkegaard'a göre, çoğulluk çağında tıbbın asıl sıkıntısı, hastaların benzersiz olma konusundaki bıkıp usandırıcı ısrarıdır.

Demonik olan, terapötik bir bakış açısıyla görülür. Alışılagelmiş bir önlem olarak: "Mit Pulver und mit Pillen (toz halindeki ilaçlar ve haplar); lavmanı da unutmayın!" Şimdi, hekim ve eczacı baş başa vermişlerdir. Başkaları korkmasın diye, hasta tecrit edilmiştir. Yaşadığımız bu cesaret çağında, hastaya öleceği söylenmez; hasta korkudan canından olmasın diye, bir rahip çağırmaya bile cüret edilmez; hastaya, yakın geçmişte başka birinin aynı hastalık yüzünden hayatını yitirdiği anlatılmaz. Hasta tecrit edilmiştir, acısı paylaşılır ve araştırmalar yapılır; hekim, ortalamayı hesaplamak için çizelge halinde bir istatistiksel rapor hazırlayacağına söz verir. Ortalama bir kere bulununca, her şey açıklanacaktır. Vakayı incelemenin terapötik yöntemi, olguya bütünüyle fiziksel ve somatik açıdan bakmakta yatar ve doktorların sık sık –özellikle Hoffman'ın romanlarından birinde– yaptığı gibi, bir tutam enfiye alınır ve "Bu vaka, insanı epey kaygılandırıyor," denir.

"İyi Olana Dair Kaygılar"dan alınmıştır,
Kaygı Kavramı, 1844.

EMILY DICKINSON

Şiirler

Emily Dickinson, 1862 tarihli şiirinde uygarlığımız kadar eski bir ideali –bir karşı-ideali– dile getirir: kendimizi bilmenin doğru yolunun mantığın bildiğini varsaydıklarını sakıngan bir şekilde bilmezden gelmekte yattığını, mantığın insani ve kısıtlı olduğunu, kişisel olana dayandığını. Uzgörü ve ameliyat yapar gibi kesip açmak temelde aynı şeydir bu noktada; fakat şiirini şaşırtıcı ve muğlak bir imgeyle sonlandırır Dickinson; kalp bir bomba mıdır yoksa bir balsam mı? Hıristiyan tevazudan yoksun bırakılınca, aynı dürtü, olduğumuzu sandığımız şeyi örtmek yerine olabileceğimizi hayal ettiğimiz şeyi geri kazanma yönünde güçlü bir çağdaş özlemi besler. İdeali dile getiren Sokrates'tir elbette; hakiki bilgi, ona sahip olabilsek, mutluluk anlamına gelirdi.

Olduğumuz şeyi saklamak
Bilimden–ve ameliyattan–
Fazlasıyla teleskopik gözleri
Gölgesiz dikilen üstümüze–
Kendileri için– bizim için değil–
Şaşırtırdı bu onları–
Bizse–titreyebilirdik–
Fakat bir bombamız olduğundan–
Ve onu göğsümüzde tuttuğumuzdan–
Yok hayır–tutun onu–sakin çünkü–

Bu yüzden–yapıyoruz hayatın işlerini–
Hayatın ödülü–bitmiş olsa da–

Titiz bir eksiklikle–
Duyularımız–devam etsin diye–

*

Cennet bir hekim midir?
İyileştirebilir diyorlar;
Oysa ölümden sonra
Yoktur ilaç.

Cennet bir maliyeci midir?
Borçlarımızdan söz ediyorlar;
Oysa o pazarlıkta
Taraf değilim ben.

*

Acıda bir boşluk vardır;
Anımsayamaz;
Ne zaman başladığını, veya
Bir zamanlar olup olmadığını.

Kendinden başka geleceği yoktur,
Sonsuz toprakları içerir
Geçmişini, algılamak için aydınlanmış
Yeni acı dönemlerini.

443., 47., 19. şiirlerden alıntılar.

SAMUEL BUTLER

Erewhon'da Bir Duruşma

Butler'ın Erewhon *adlı eseri (1872), Victoria dönemi toplumunu ve onların kutsal değerlerini konu alan bir hicivdir. Biz, insanın fiziksel nedenler ve davranışlardan dolayı hasta olduğunu –ve hastalıkların tıp mesleğinin yetki alanına dahil olduğunu– kabul ettiğimiz, hastalığı ahlaki bir sorun olarak görmediğimiz için, bir veremlinin hastalığı yüzünden mahkemeye çıkarılıp hapse atılması bize büyük bir haksızlık gibi gelebilir. Doğrusu, mahkemeler sadece özgür irademizle gerçekleştirdiğimiz davranışlarımızdan dolayı yargılayabilir bizi. Butler'ın hicvettiği dünyadaysa, doktorlar birer suçludur; mahkemenin karşısına çıkarılan tutuklunun kabahati de, hasta olmayı seçmek ya da hastalıktan sakınmayı başaramamaktır. Bizim dünyamız, henüz bu anlatılanlardan çok uzak, fakat kendi dünyamızda da, bilimsel bakış açısının her türlü neden-sonuç ilişkisine egemen olması ve özgür irademizi kullanmaya hemen hiç fırsat kalmaması mümkün; savunma avukatları şimdiden, Alan Dershowitz'in "istismar mazereti" diye nitelendirdiği savunma yöntemine başvurmaktan kaçınmıyor. Öyleyse, suçlamalar niçin giderek daha yüksek sesle yapılıyor?*

Belki de, bu olağandışı insanların zihniyetlerindeki sapkınlığı okura açık seçik anlatmanın en iyi yolu, akciğerlerinde verem mikrobu taşımakla suçlanan bir adamcağızın halka açık bir mahkemede yargılanışını aktarmamla mümkün olacaktır; bu suçu işlediği anlaşılanlar, yakın zamana değin ölümle cezalandırılmaktaydı! Birazdan detaylarını nakledeceğim duruşma cereyan ettiği esnada, birkaç aydır bu ülkede bulunmaktaydım, dolayısıyla, bu olayı şimdi anla-

tarak, hikâyemin kronolojik akışını bozmuş olacağım; fakat belki de, başka konulara geçmeden önce bu konuda anlatacaklarımı tamamen tüketmem daha hayırlı olacaktır. Bunun yanı sıra, her gördüğümü sırasıyla, teferruatlı bir şekilde anlatmaya kalkarsam hikâyem bitmek bilmez; üstelik, her gün karşılaştığım sonsuz sayıdaki tuhaflıklardan yeri geldiğinde söz etmem daha uygun düşer.

Zanlı, kürsünün karşısındaki parmaklıkların arkasına geçirildi, mahkeme heyeti de, tıpkı Avrupa'da yapıldığı gibi yemin etti; usullerin hemen hepsi bizim mahkemelerimizdeki gibiydi, hatta zanlıdan, suçlu olup olmadığını mahkemeye söylemesi bile istendi. Zanlı suçsuz olduğunu iddia etti ve duruşmaya devam edildi. İddia makamının kanıtları hakikaten kuvvetliydi, fakat dürüst davranmam gerekirse, duruşma sahiden de tarafsız bir biçimde yürütülüyordu. Müdafaa vekilinin, müvekkilini savunmak için sunması gereken her türlü kanıtı tek tek mahkemeye takdim etmesine izin verildi; müdafaa vekili, zanlının, bir sigorta şirketini dolandırmak amacıyla verem olmuş numarası yaptığını iddia etti. Şirketten özel emeklilik sigortası almayı planlayan zanlı, verem hastalığına tutulmuş gibi yaparak, daha çok para koparabileceğini ummaktaydı. Hadisenin böyle cereyan ettiği ispat edilebilseydi, dava düşecek, zanlı da ahlaki rahatsızlığının tedavi edilmesi için bir hastaneye gönderilecekti. Fakat bu iddia, ülkenin en meşhur avukatlarından biri olan vekilin tüm kabiliyetini ve belâgat hünerlerini kullanmasına rağmen, mahkemeye makul gelmedi. Olanlar aşikârdı, zira zanlı artık hastalıktan ölme raddesine gelmişti; çoktan yargılanıp mahkûm edilmemiş olması bile hayret vericiydi. Duruşma süresince öksürüğü hiç kesilmedi, başında bekleyen iki gardiyan da olmasa ayakta bile duramayacak, yere yığılıverecekti.

İddia makamının fezlekesi, hakikaten de takdire şayan bir konuşma oldu. Zanlının lehine sayılabilecek her hu-

susa tek tek değinildi, fakat kapanış konuşması sürdükçe, kanıtların hiçbir şüpheye yer vermeyecek kadar ikna edici olduğu da belli oldu; mahkeme heyeti kürsüsünden çekildiği zaman, duruşma salonunda, bir süre sonra açıklanacak hükümle ilgili görüş birliğine varılmıştı bile. Heyet, on dakika boyunca toplantı yaptı ve salona döndükleri zaman, heyet başkanı kararı açıkladı: Suçlu. Salonda, hükmü onaylayan mırıltılar ve alkış sesleri duyuldu, fakat bu sesler derhal susturuldu. Sonra, hâkim, bir daha asla unutamadığım kelimelerle, kararı resmen bildirdi. Bu konuşma, ertesi gün ülkenin önde gelen gazetelerinden birinde yayımlandı, ben de oradan defterime not ettim. Konuşmayı biraz kısaltmam gerekiyor, fakat bilmenizi isterim ki, hâkimin konuşmayı yaptığı esnadaki azametli, hatta fevkalade sert tavrını tasvir etmem mümkün değil. Hüküm, aşağıdaki gibiydi:

Parmaklıkların arkasındaki hükümlü, akciğer veremi olduğun halde çalışmak gibi mühim bir suçtan yargılandın ve tarafsız bir duruşmadan sonra, vatandaşlarından oluşan bir heyet tarafından suçlu bulundun. Bu hükmün adaletine karşı diyecek bir sözüm yok; aleyhindeki kanıtlar tüm şüpheleri ortadan kaldırdı, bana da seni kanuna uygun bir biçimde mahkûm etmek düşüyor. Sana vereceğim ceza, pek ağır olmak zorundadır. Bu kadar genç, hayattan beklentileri yüksek olması gereken birinin, böylesine acımasız bir hastalık yüzünden ıstırap verici bir halde karşıma çıkması, inan bana da çok acı veriyor, fakat bir yandan da, merhameti hak eden bir durum değil seninki; bu senin ilk suç işleyişin değil çünkü. Bilakis, suç işlemeyi bir meslek haline getirmişsin adeta, geçmişte sana müşfik davrananlar da bu durumu körüklemiş, böylece ülkenin kanun ve mahkemelerinin karşısına her seferinde daha ağır suçlar işleyerek çıkmışsın. Geçen sene, ağır bir bronşit geçirmekten suçlu bulunmuşsun, hatta, henüz yirmi üç yaşında olmana rağmen, şimdiye dek en az on dört kez

iğrenç hastalıklar sebebiyle suçlanmış ve mahkûm edilmişsin; aslına bakarsan, hayatının çoğunu hapiste geçirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Sağlıksız ebeveynlerden dünyaya geldiğini ve çocukluğunda geçirdiğin ağır bir hastalıktan sonra bünyenin iyiden iyiye güçsüzleştiğini iddia ediyorsun, bunları söylemesi kolay; bu çeşit mazeretler, her suçlunun sık sık başvurduğu sığınaklardır; fakat bilmelisin ki, adaletin kulağı bu bahaneleri asla duymaz. Ben burada, tuhaf metafizik sorulara cevap vermek için bulunmuyorum; zaten bu tür soruların sorulmasına bir kere müsamaha etsem, bu soruların sonu gelmezdi; sonuçta bütün suç ilk uzvi hücreler ya da asli gazlara atılırdı. Sorun, senin nasıl kötü bir insan haline geldiğin değil, kötü bir insan olup olmadığındır. Kötü bir insan olduğun konusunda görüş birliğine varılmış bulunmaktadır, kararın adil bir şekilde verildiğine kimse itiraz edemez. Sen, kötü ve tehlikeli bir insansın, vatandaşlarının önünde, tiksinti verici ve korkunç bir suçla damgalanmış olarak durmaktasın.

Kanunu haklı çıkarmak ya da savunmak, asla benim görevim değildir; kanun, bazı durumlarda kaçınılmaz meşakkatler çıkarır suçlunun karşısına, kimi zaman da hüküm getirmek zorunda olduğum cezayı hafifletememenin sıkıntısını ve pişmanlığını hissederim. Fakat senin vakanda böyle bir sıkıntı hissetmemekteyim; tam aksine, verem hastalığının ölümle cezalandırılması yasaklanmış olmasaydı, şu durumda muhakkak ölüm cezasını tasdik ederdim.

Senin gibi dehşet saçan bir emsalin cezasız kalması, muhakkak ki tahammül edilmez bir adaletsizlik olurdu. Namuslu ve saygın insanların arasında ceza almadan yaşaman, daha sağlıksız insanların tüm hastalıkları hafife almasına yol açabilirdi, ayrıca, henüz doğmamış varlıkları kirletmene, onlara zarar vermene de müsaade edilemez. Doğal düşmanlarımız olan doğmamışların senin yanına yaklaşmaması gerek; üstelik bu, sadece onları değil, bizi korumak için de

şart. Doğmamışların, kendilerini kirletme ihtimali en düşük kimselerle bir arada bulunması, en doğrusudur.

Fakat bu hususta da bağımsız olarak ve seninki gibi büyük bir suçla bağlantılı olan fiziksel suçluluk duygusundan da öte, buna meyilimiz olsa da, sana merhamet göstermememizin başka bir nedeni daha var. Burada, gizlice aramızda yaşamakta olan bir zümreden, başka bir deyişle, kendilerine hekim diyen insanlardan söz ediyorum. Kanunlar biraz daha yumuşatılsa veya ülkemizde bu insanlara karşı gösterilen katı muamele biraz gevşetilse, şimdi gizlice hizmet veren, kendileriyle görüşenlere ağır cezalar dağıtılan bu çaresiz adamlar, ülkemizdeki her evin gedikli ziyaretçileri olacaklardır. Teşkilatları ve tüm aile sırlarına kolayca ulaşmaları sayesinde, hiçbir şeyin karşısında duramayacağı sosyal ve siyasi güçlere kavuşacaklardır. Aile reisi, kendisiyle karısı, efendiyle kölesi arasına giren aile hekiminin hizmetine girecek, sonunda, hekimler tüm milleti yönetmeye başlayacak, hepimizi kendilerine kul köle edeceklerdir. Sonuç olarak, dünyanın her köşesine, hayatın her sahasına yayılmaya başlayacaklardır; sokaklarımız ilaç satıcılarıyla dolacak, gazetelerimiz ilaç ilanlarıyla kaplanacaktır. Bunu engellemek için tek çıkar yolumuz, tek çaremiz var. Bu ülkenin kanunları, zaten uzun senelerdir bu amaç doğrultusunda çalışıyor, kanunun gözü, mevcudiyetlerinden haberdar olur olmaz, tüm hastalıkları engellemek ve bastırmak için amansız bir savaş veriyor. Keşke bu göz daha da iyi görebilseydi, demekten alamıyorum kendimi.

Bununla beraber, zaten gün gibi ortada olan şeyler hakkında yaptığım bu konuşmayı daha fazla uzatmayacağım. Husul bulanların senin suçun olmadığını iddia ettiğini biliyoruz. Fakat bu iddiana karşılık cevabımız hazırdır; eğer sağlıklı ve hali vakti yerinde ebeveynlerden doğsaydın, ayrıca ihtimamla yetiştirilseydin, ne ülkenin kanunlarına karşı gelir, ne de şu anki rezil konumda karşımıza çıkardın. Şayet, bana yetiştirilme tarzının ve aldığın eğitimin kendi suçun

olmadığını, dolayısıyla şu anki vaziyetinden ötürü suçlanamayacağını söyleyecek olursan, sana şöyle cevap veririm; ciğerlerindeki verem hastalığı senin suçun olsa da olmasa da, senin içindedir ve milletimizi böyle kusurlardan korumak benim görevimdir. Bugün karşımızda bir suçlu olarak durmanın sebebinin talihsizlik olduğunu söyleyebilirsin; buna karşılık ben de sana talihsizliğin senin suçun olduğunu bildirmeyi görev bilirim.

Son olarak, belirtmek isterim ki, şayet mahkeme heyeti senin beraatine karar vermiş olsaydı bile –gerçi böyle bir şey yapmalarına imkân olmadığını biliyoruz–, sana şimdi vereceğim cezadan daha hafif bir cezaya çarptırılmamanı sağlamayı, görevim kabul ederdim. Zira, mahkemenin karşısına çıkarılmana yol açan suçu işlemediğin, masum olduğun anlaşılsaydı, bu kez, en az onun kadar ağır başka bir suçlamayla karşı karşıya kalacaktın; yani haksız yere adını lekeletmek suçuyla.

Bunlardan ötürü, seni, sefil hayatının sonuna dek ağır hapis cezasına çarptırırken hiç tereddüt etmiyorum. Sana tavsiyem, ömrünün kalan süresi boyunca, işlemiş olduğun suçlardan pişmanlık duyman gerektiğini her an hatırlaman ve sağlığını kazanmaya çabalayıp, vücudunu geliştirmeye çalışmandır. Bu tavsiyemi dikkate almanı ummuyorum doğrusu; her şeyden vazgeçmiş bir insan olduğunun farkındayım. Bana kalsa, cezanı hafifletecek hiçbir uygulamaya izin vermezdim, fakat, kanunun merhametli kurallarına göre, en ağır suçu işleyenlerin bile mahkûm edildikten sonra üç resmi ilaçtan birini almaya hakkı vardır. Bundan ötürü mahkeme bu konuda bir değişiklik yapmadığı sürece, sana her gün iki kaşık hint yağı verilmesini emrediyorum.

Hüküm ilan edilince, mahkûm, zor duyulan sesiyle, aldığı cezayı hak ettiğini ve adil bir biçimde yargılandığını söyledi. Sonra, bir daha asla çıkamayacağı hapishaneye götürüldü. Hâkim konuşmasını bitirince yeniden bir alkış koptu, fakat ilk seferindeki gibi bu alkışlar da hemen sus-

turuldu. Mahkemede hazır bulunan herkes mahkûmun suçlu olduğuna inanıyordu, fakat hiçbir şiddet gösterisi olmadı, sadece, mahkûm cezaevi aracına götürülürken kenarda bekleyenler onu yuhaladılar. Sahiden de, bu ülkede kaldığım süre boyunca, kanuna ve düzene gösterilen koşulsuz bağlılık kadar dikkatimi çeken başka bir şey olmadı.

Erewhon,
"Bazı Erewhonian Duruşmaları"ndan, 1872.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Hekimlerin Geleceği

Nietzsche'nin toplum sağlığını iyileştirme amacıyla yazdığı reçeteleri pek ünlüdür. "Pozitivist" diye nitelenen döneminde yazdığı bu talimatlarda, başka koşullar altında derhal nefret edeceği "kamu yararına çalışan hayırsever" tipini onaylayarak tarif edişi, oldukça korkutucudur.

Günümüzde hiçbir meslek, saygınlığını daha da artırmaya hekimlik mesleği kadar, hazır ve kararlı görünmemektedir; özellikle, şu zihin bulandırıcıların –hani, sözde ruh doktorlarının– sihirli sanatlarını eskisi gibi herkesin alkışları arasında sürdürememesi hekimlere bu konuda yardımcı oluyor; hakikaten, kültürlü bir insan uzak durur böylelerinden. Bir hekimin zihinsel güçlerinin en yüksek noktasında olmasının sebebi, sadece en son ve yeni yöntemleri her türlü teferruatıyla bilmesi, bu yöntemleri beceriyle uygulaması ya da teşhis uzmanı hekimlerin ünlü yöntemiyle, belirtilerden yola çıkarak nedenlere kolayca ulaşması değildir artık. Bunun yanı sıra, her şahsa intibak edebilecek ve gerekirse karşısındakinin yüreğini söküp alabilecek türden bir hitap yeteneğine; mizacında, bunalımı (her hastanın içindeki yara) dağıtacak kadar canayakınlığa, iyileşmek için mutlu olmaya ihtiyaç duyanlarla, onların sağlığı uğruna mutlu olmalarını sağlamak zorunda olanlar (ve sağlayabilecekler) arasında arabuluculuk etmek için bir diplomatın yapmacık nezaketine, insan ruhunun sırlarını öğrenmek fakat bunlara ihanet etmemek için bir polisin ya da avukatın nabza göre şerbet verme yeteneğine ihtiyaç duyar; kısacası, gü-

nümüzde iyi bir hekimin, bütün profesyonel mesleklerin becerisine ve imtiyazlarına ihtiyacı vardır. Bu silahlarla donandıktan sonra, hayırlı çalışmaları, zihinsel mutluluğu ve verimliliği artırmak; kötü düşünceleri, kem maksatları ve – rezil membası genelde hep karın olan– hoyratlığı tehcir etmek; bir evlilik simsarı ve sansürcü olarak zihinsel-fiziksel bir aristokrasi üretmek; yaygın tabirle ruh sancısı ve vicdan sızlaması olarak bilinen haletleri budamak gibi görevler üstlenerek kamu yararına çalışan bir hayırsever olarak varlık gösterebilir. Böylece, bir "tıp adamı" iken bir kurtarıcıya dönüşecektir; fakat ne mucizeler göstermesi gerekecek ne de çektiği acıların sonu çarmıha gerilmek olacaktır.

İnsanca, Pek İnsanca, 1878.

LYTTON STRACHEY

Florence Nightingale

Hekimlerle ilgili bir kitap, hasta bakımı konusuna değinmeden, yani vasıfsız bir iş olduğu için hemşirelere emanet edilen bu göreve bir bölüm ayırmadan tamamlanmış sayılmazdı. Geleceğin bilgi bombardımanı dünyasında, hemşireliğin az bulunur bir "kaynak" olacağını iddia etmek yanlış olmaz (bu mesleği bir "kaynak" olarak görmek de sorunun parçasıdır belki). Aslında, on dokuzuncu yüzyılda hastaların çoğu, yalnızca basit bakımla iyileşirdi; Kırım Savaşı sırasında Üsküdar'daki hastaneyi baştan aşağı temizleyen Florence Nightingale, ölüm oranını yüzde 42'den yüzde 2'ye indirmeyi başarmıştı; "kader"in bu şekilde tersine çevrilmesi, Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan benzer hastane temizliği seferberlikleri veya Ignaz Semmelweis'ın Viyana'da otopsi ve lohusa humması arasındaki bağlantıyı buluşuyla karşılaştırılabilir ancak. Lytton Strachey'nin, Florence Nightingale'ın "heyecanlı ve destansı macerası"nı dönemin şartlarına tepeden bakarak anlattığı bu anlatı, yazarın, dünya tarihinin en büyük gelişme çağındaki ahlaki ciddiyeti yıkıp yok etmeyi amaçlayan ünlü çabalarının ürünüdür.

Kader kapısını çaldığında, Bayan Nightingale yaklaşık bir senedir Harley Sokağı'ndaki bakımevinde çalışmaktaydı. Kırım Muharebesi başlamış, Alma çarpışması gerçekleşmişti; Üsküdar'daki askeri hastanelerin içler acısı durumu hakkındaki haberler İngiltere'de yankı uyandırmaya başlamıştı. İlahi takdirin niyetini anlamak kimi zaman güçtür, fakat bu kez Florence Nightingale için her şey gün gibi açıktı; her şey mükemmel bir ahenkle gerçekleşiyordu. Hemşire Nightingale senelerdir hazırlanıyordu; en sonun-

da, kader kapısını çaldığında, görevine hazırdı. Tecrübeli, hür, yetişmiş ve hâlâ genç –otuz dört yaşındaydı–, hizmet etmek için yanıp tutuşuyordu, emir almaya alışmıştı; tam bu esnada büyük bir ulus acil bir hizmete ihtiyaç duydu ve Florence Nightingale onların bu hayati çağrısına cevap verdi. Muharebe birkaç sene evvel başlasa, ihtiyaç duyduğu tecrübeye hatta belki böyle bir görevin üstesinden gelecek güce bile sahip olmayacaktı; muharebe birkaç sene sonra başlasa, şüphesiz, başka bir görev uğruna nefes almadan çalışıyor olacak dahası yaşlanmış olacaktı. Dikkate değer olan sadece zamanlamanın mükemmelliği değildi. Tesadüfen Bayan Nightingale'ın yakın dostu Sidney Herbert da o senelerde Savaş Dairesi ve Kabine üyesiydi. Kendisi, hayır işlerinde birlikte çalışırken, hemşirenin üstün becerilerine şahit olmuştu. Bu şartlar altında, Florence Nightingale'ın Doğu'da hizmet etmek için görev talep ettiği mektubun ve Sidney Herbert'ın müspet cevabını içeren mektubun taraflara ulaşması zaman meselesiydi. Böylece hiçbir engel çıkmadan, her şey yerli yerine oturuverdi. Tayin gerçekleşti, atıldığı maceranın büyüklüğünden başı dönen hemşireye de sadece tayinini tasdik etmek kaldı. Ona çok bağlı birkaç arkadaşı kişisel yaveri olmak için gönüllü oldular; otuz sekiz hemşire toplandı, mektupların gidiş-gelişinden bir hafta sonra, Bayan Nightingale, hevesli hayranları tarafından Konstantinopolis'e uğurlandı.

Yola çıkmadan önce eline geçen pek çok mektuptan biri, Bayswater'da çalışan, o dönemde hiç tanınmayan bir Katolik rahibi olan Dr. Manning'den geliyordu: "Tanrı sizi koruyacaktır," diye yazmıştı mektubunda, "sizin için edeceğim dualarda, Yüce Efendimiz'in Kutsal Kalbi'nin tek ibadet nesneniz olmasını, onu örnek almanızı, teselliyi onda bulmanızı ve gücünüzü ondan almanızı dileyeceğim."

Dr. Manning'in dualarına cevap alıp alamadığını bilemiyoruz fakat şuna şüphe yok; o günlerde duaya en çok

ihtiyacı olan kişi Florence Nightingale'dı. *Times* muhabirinin gönderdiği raporlarda ve pek çok özel mektupta, Üsküdar'daki hastanelerin vaziyeti hakkında İngiliz kamuoyuna karanlık bir tablo çizilmişti, oysa gerçekte her şey çok daha kötüydü. Özetle, muharebe mevkiisindeki tıbbi tertibatımız tamamen çökmüştü. Bu müthiş başarısızlığın nedenleri çapraşık ve çeşitliydi; asli olarak, İngiltere'de senelerdir süren sulh ve aldırışsızlık dönemiyle ilgiliydi fakat idari yetersizliklerin dallanıp budaklanması, tutarsız sistemlerde doğal olarak gelişen hatalar, önemsiz mevkilerdeki memurların beceriksizliği, hükümetin bilgisizliği, sınırlı sürelerde vaktinde müdahale etme yetersizliği gibi pek çok farklı olumsuzluk yatmaktaydı bu meselenin temelinde. Vaziyetin günışığına çıkmasından sonra gerçekleştirilen tetkikler sonucunda, kötülüğün, kötülüklerin en beteri olduğu meydana çıktı; durumun istisnai bir gerekçesi yoktu, vaziyetten belli biri mesul değildi. Savaş mekanizması bütünüyle yetersizdi, hurdaya dönmüştü. Yaşlı Dük, bir nesildir Atlı Muhafaza Birliği'nin başında oturuyor, önerilen her türlü yeniliği demir yumrukla eziyordu. Yetkiler üst üste binmişti, mesuliyetler bir o yana, bir bu yana sürüklenip duruyordu. Ordunun ihtiyaçlarına yetecek ölçekte tıbbi hizmet verebilecek bir müessesenin yaratılması ve korunmasına gelince; senelerdir süren kargaşa ortamında kimin aklına gelecekti bu vazife? Muharebeden önce, Westminster'daki uysal görevliler, doğallıkla her şeyin yolunda olduğuna inanıyorlardı; en azından öyle sanıyorlardı. Misal, birisi, muharebe hemşirelerinden bir birlik oluşturulması gerektiğini iddia etmeye cüret edince, kahkahalarla yüzüne gülünüyordu. Muharebe patlak verince, idaredeki yiğit İngiliz subaylarının tıbbi teşkilat gibi önemsiz bir teferruatı düşünmekten çok daha önemli işleri olduğu ortaya çıktı. Yarımadada savaşırken, kim böyle değersiz meselelerle uğraşmaya zahmet edecekti? Üstelik,

o muharebeden alnımızın akıyla çıkmıştık. Böylelikle, en mühim tedbirler ihmal edildi ve en ehemmiyetli talimler ertelendi. Ordunun askeri tabiplerinin başı olan Dr. Hall, derhal Hindistan'dan çağrıldı ve cephedeki görevinin başına geçmeden önce İngiltere'ye uğramaya fırsat bulamadı. Üstelik, Üsküdar'da bin yataklı bir hastane elde etmemiz, Alma çarpışmasından sonra yani muharebenin başlamasından aylar sonra vuku buldu. Bu süreçte şüphesiz pek çok kişi hatalar, akılsız hareketler, ahlaksızlıklar yapmıştır, fakat vaziyet bütün olarak değerlendirildiğinde, bu şahsi hataların fazla önem taşımadığı görülür; bunlar, siyasi teşekküldeki derin hastalığın emaresidir, asli hata, idari çöküntünün yarattığı devasa felakettedir.

Bayan Nightingale, Üsküdar'a –Konstantinopolis'in, Boğaziçi'nin Asya tarafındaki bir mahallesi– 4 Kasım 1854'te vardı. Balaklava çarpışmasının üzerinden on gün geçmişti, Inkerman çarpışması da bir gün sonra gerçekleşecekti. Alma çarpışmasından sonra yetersizliği zaten anlaşılan hastane teşkilatları, bu iki ağır ve kanlı çarpışmadan sonra büyük sıkıntı altına girecekti. Yaralılardan oluşan müfrezeler hastanelere dolmaya başlamıştı bite. Kırım'daki küçük hastanelerde, koşullar dahilinde ilk müdahaleleri yapılan askerler, iki yüz kişilik bölükler halinde gemilere bindiriliyor, Karadeniz'den geçirilip Üsküdar'a ulaştırılıyordu. Yolculuk, olağan zamanlarda dört buçuk gün sürerken, muharebe başladığından beri ancak iki ya da üç haftada tamamlanabiliyordu. Bu yolculuğa "araf" denmesi boşuna değildi. Yaralılar, hastalar ve ölmek üzere olan askerler –kolları ya da bacakları ampute edilmiş, hummalı veya soğuk ısırmasından mustarip, dizanterinin ve koleranın son safhalarında olan adamlar– kamaralara, kimi zaman güverteye tıkış tıkış dolduruluyordu; yatak yoktu, hatta çoğunun battaniyesi veya doğru dürüst giyeceği bile yoktu. Gemideki bir-iki cerrah, hastalar için elinden geleni yapıyordu, fakat tıbbi

malzeme yetersizdi, hastabakıcılığı yapmak ayakta durabilen bir avuç askere düşmüştü; yolculuğun sonunda bunlar da bitkin düşüp iş göremez hale geliyorlardı. Günde bir kez dağıtılan bir kap yemekten başka yiyecekleri yoktu, hatta su bile, güçsüz düşenlerin kolayca ulaşamayacağı bir yere depolanıyordu. Aylar boyunca, bu yolculuklarda, gemiye binen her bin askerden vasati yetmiş dördü hayatını kaybetti; cesetler denize atılıyordu fakat gemide ölenlerin en şanssızlar olduğunu kim iddia edebilir ki? Doğu zekâsının inatçılığının bir eseri olan Üsküdar'daki limana yanaşmak, büyük zorluklarla gerçekleştirilebiliyor hatta kötü havalarda limana yaklaşmak imkânsız bir uğraşa dönüşüyordu. Limana varılınca, evvela sağ kalan askerler gemiden indiriliyor, sonra yarım kilometrelik dik bir meyilden çıkarılarak en yakındaki hastanelere naklediliyorlardı. En ağır vakalar sedyelerle taşınırken, herkese yetecek miktarda sedye tedarik edilemediğinden, geriye kalan yaralılar, nekahet dönemindeki askerler arasından toplanan ve aslında bu görev için dermanı olmayan adamlar tarafından çekilerek, bazen sürüklenerek taşınıyordu. Yolculuğun sonu, işte böylece geliyordu; yaşayanlar, ölüler ve yaralılar birer birer hastanelere taşınıyorlardı. Peki hastanelerde onları neler bekliyordu?

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate: Hastanenin hain kapılarının üstünde "Buraya giren umutlarını geride bıraksın" yazısı yoktu fakat kapıların arkasında gerçek bir cehennem bekliyordu. Hastane olarak kullanılan devasa askeri kışlanın büyük salonları ve sonu gelmez koridorları –her türlü ve yoğunlukta– yoksulluk, ihmal, kargaşa ve sefalet doluydu. Kışla, elzem hazırlıklar yapılmaksızın, basiretsizce, aceleyle savaş kurbanlarının esas barınağı olarak tayin edilmişti. Binanın kendisi, temelinden kusurluydu. Binanın altında muazzam gerizler vardı, pislikle dolu lağım sularının zehri üst katlara ulaşıyordu. Döşemeler öyle

çürümüştü ki ne kadar fırçalansa fayda etmiyordu. Duvarlarda kat kat pislik birikmişti, haşereler ve fareler her köşede cirit atıyordu. Dahası, bina devasa olmasına rağmen, yine de yetersizdi. Dört upuzun sıra halinde yerleştirilmiş yataklar birbirine öyle yakındı ki, aralarından zorlukla geçilebiliyordu. Bu şartlar altında, en mutena havalandırma tertibatı dahi işe yaramazdı, oysa hastane, böyle bir tertibattan bütünüyle yoksundu. Dolayısıyla, içerideki havayı tarif etmeye imkân yoktu. Bayan Nightingale, bir mektubunda, "Avrupa'nın en büyük şehirlerindeki," diye anlatır, "ikametgâhların en berbatlarını bile bizzat görmüşümdür, fakat bunları Askeri Hastane'nin akşam vakti koşullarıyla kıyaslamak mümkün değil." Binanın inşaatındaki kusurlara, bir de hastanelerde bulunması gereken en basit eşyaların bile tedarik edilememesi ekleniyordu. Kâfi miktarda yatak yoktu, yatak örtüleri çadır bezinden yapılmıştı ve öyle sertti ki, yaralı askerler bu çarşaflardan nefret ediyor, battaniyelerine sarılıp yatmalarına izin verilmesi için yalvarıyorlardı; odalarda ne bir dolap ne bir masa vardı; boş bira şişeleri şamdan niyetine kullanılıyordu. Leğen, lavabo, sabun, süpürge, tepsi, tabak; bunların hiçbiri yoktu. Terlik, makas, ayakkabı fırçası ya da cilası, hatta bıçak, çatal ya da kaşık bile bulmak mümkün değildi. Sürekli yakacak sıkıntısı çekiliyordu. Yemeklerin veriliş saatleri ve miktarları düzensiz ve yetersizdi, çamaşırlar hemen hiç yıkanmıyordu. Tıbbi malzemelere gelince, onların durumu içler acısıydı. Sedye, atel, sargı bezi; bunların hepsinden yoksundular, her hastanede bulunan ilaçların pek çoğu bulunmuyordu.

Bu ihtiyaçları tedarik etmekle ve zorluklarla mücadele etmekle görevlendirilmiş bir avuç adam, bitmek tükenmek bilmeyen işlerin yükü altında ezilmişlerdi; resmi usuller ellerini kollarını bağlıyor, ilerlemiş yaşları, tecrübesizlikleri ya da beceriksizlikleri koşulları iyileştirmelerine engel teşkil ediyordu. Üzerlerine düşen vazifeyi başaracak mertebe-

de olmadıkları anlaşılmıştı. Başhekim, yaşlılığın verdiği bir iyimserlikle çabalıyor ama iyimserliği yüzünden koşulların feciliğini göremiyordu. Hastanenin ihtiyaçlarını tedarik etmekle görevli zavallı memurların elleri kolları bürokrasinin ipleriyle sımsıkı bağlanmıştı. Genç hekimlerden bazıları var güçleriyle çabalıyordu fakat onların da elinden fazla bir şey gelmiyordu. Koşullar herkesi hazırlıksız yakalamıştı, düzensiz bir biçimde gece gündüz çalışıyor, ayağa kalkabilecek durumdaki deneyimsiz askerlerin yardımıyla hastalara yardımcı olmaya çalışıyor, çevrelerini saran ve giderek kalabalıklaşan hastalıkların, sakatlığın ve ölümün en feci halleriyle mücadele ediyorlardı. Batmakta olan gemideki insanlara benziyor, güvenlik için değil, bir an sonrası için savaşıyor, cinnet geçirmiş gibi çabalayarak kudurmuş dalgalardan kurtulup karaya çıkmayı deniyorlardı.

Bu şartlar altında, insanların çektiği acılara uzun süredir aşina olanlar bile –dünyadaki her türlü ıstıraba tanık olmuş hekimler, katliamlardan çıkmış, kıyımlardan kurtulmuş askerler, açlık ve veba tecrübelerini birinci elden yaşamış misyonerler–, daha önce hiç şahit olmadıkları dehşetlerle yüz yüze gelmişlerdi. Üsküdar'daki Askeri Hastane'de öyle anlar, öyle koşullarla karşılaşıyorlardı ki, en güçlü el bile titriyor, en cesur göz bile başka tarafa bakmayı tercih ediyordu.

Bayan Nightingale, işte bu cehenneme gönderildi ve ne olursa olsun, umudunu asla yitirmedi. Beraberinde getirdiği maddi yardım ve malzemeye güveniyordu. Londra'dan ayrılmadan önce, Dr. Andrew Smith'e ve Ordunun Tıbbi Yönetim Kurulu'na başvurup, Üsküdar'a giderken beraberinde erzak ve stok götürüp götürmemesi gerektiğini sormuştu. Dr. Andrew Smith, ona, "Hiçbir şeye ihtiyaç duyulmadığını", söylemişti. Hatta kendisine benzer teminatlar veren Sidney Herbert bile, ufak bir dikkatsizlik sebebiyle, İngiltere'den gönderilen "bol miktarda" tıbbi malzemenin hastaneye ulaşmasının geciktiğini, fakat bu sorunun "dört

gün içinde" çözüleceğini iddia etmişti. Hemşire Nightingale, kendi sezgilerine güvenmeyi tercih etti, Marsilya'ya varınca, bol miktarda muhtelif malzeme tedarik etti ve satın aldığı malzemeler Üsküdar'da pek çok hayatı kurtardı. Bayan Nightingale, yanında para da getirmişti; Doğu'da kaldığı yıllar boyunca özel kaynaklardan kendisine toplam 7000 pound ulaşmıştı, ayrıca kendisine, başka bir önemli destekçi daha bulmuştu. *Times*'tan Bay Macdonald da Bayan Nightingale'la aynı zamanda Üsküdar'a gelmişti. Kendisi, gazete aracılığıyla hastalara ve yaralılara yardım için toplanan bağışların idaresiyle görevlendirilmişti; Bay Macdonald, *Times* aracılığıyla toplanan parayı kullanmanın en hayırlı yolunun, parayı Bayan Nightingale'ın idaresine teslim etmek olduğunu anlayacak kadar sağduyulu bir adamdı. Olaylara şahit olan biri, anılarını anlatırken şöyle diyordu: "Inkerman'dan gelen yaralıların hastaneye ulaştırılmasından sonra geçen üç haftayı sakin bir kafayla yeniden gözden geçirince, Bayan Nightingale orada olmasaydı ve Bay Macdonald ona maddi kaynak sağlamasaydı, başımızdaki felaketlerden nasıl kurtulurduk, bilemiyorum." Fakat resmi kaynakların başka türlü düşündüklerini görüyoruz. Ne?! Kamu hizmeti, dışarıdan sadaka kabul ederek, özel ve düzensiz yardımlar olmaksızın kendi görevlerini yerine getiremeyeceğini kabul mu edecekti? Asla! Aynı görüş dahilinde Bay Macdonald, o zamanlar Konstantinopolis sefirimiz olan Lord Stratford de Redcliffe'e, *Times* aracılığıyla toplanan bağışların nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda fikir danıştığında, bağışları vermenin çok yerinde olduğu bir kurum bulunduğu cevabını almıştı: Pera'daki İngiliz Protestan Kilisesi.

Bay Macdonald, Lord Stratford'la daha fazla zaman kaybetmedi ve gücünü derhal Bayan Nightingale'la birleştirdi. Fakat, yüksek mevkilerin meyilli olduğu düşünce biçimi göz önüne alınırsa, birtakım amatörlerin ve kadın-

ların birdenbire işlerine karışmasının, sıradan memurları ve askeri tabipleri nasıl tiksindirip telaşa verdiğini hayal etmek mümkündür. Durumu anlayamıyorlardı; kadınların savaşta ne işi vardı? Dürüst Albaylar, öfkelerini, savaşın ortasına düşen bu küçük "kuş" hakkında kaba şakalar yaparak dışa vururken, mizacı huysuz bir av köpeğini andıran, rütbesinin yükseleceği günlerin ümidiyle yaşayan Dr. Hall'un en başta şaşkınlıktan dili tutulmuş, bir süre sonra, Bayan Nightingale'ın Üsküdar'a tayin edilmesinin son derece tuhaf ve gülünç olduğuna karar vermişti.

Bayan Nightingale resmi bir görevle gelmişti, fakat bu durum işini kolaylaştırmaktan çok zorlaştırmaktaydı. Hastanelerdeki görevi, doktorlar ondan ve hemşirelerinden yardım istemedikçe onların işine karışmamaktan ibaretti. Başlangıçta bazı cerrahlar onunla konuşmayı dahi reddettiler, Üsküdar Askeri Hastanesi'ndeki varlığı bazıları tarafından hoş karşılanırken, büyük çoğunluk tarafından düşmanca ve şüpheyle karşılandı. Fakat yavaş yavaş herkesin güvenini kazandı. İyi niyetli olduğuna kimse şüphe duymuyordu, son derece kabiliyetli bir hemşire olduğu da su götürmezdi. Zamanın ve durumun gerektirdiği biçimde davranmadaki üstün becerisi ve nazik, fakat kuvvetli mizacı sayesinde, en sonunda kendisini, çevresindeki kolayca etkilenen, bitkin düşmüş, cesareti kırılmış, aciz yönetici erkeklere ispatlamayı başardı. Ayakları yere sapasağlam basıyordu, kudurmuş dalgaların arasında sığınacak bir kara parçası gibiydi, emniyet, teselli ve hayat saçıyordu çevresine. Üsküdar'da umut, işte böyle filizlendi. Kargaşanın ve karanlığın saltanatı sarsılmaya başladı, nizam ve telâkki, basiret, istikrar, Askeri Hastane'deki büyük koridorlardan birindeki, Âmir Hanım'ın gece gündüz vazifesi başında olduğu küçücük odadan etrafa yayılmaya başladı. Tekâmül belki yavaştı ama katiydi. Büyük değişimin ilk emaresi, hastanelerin aylardır yoksun olduğu bazı elzem ihtiyaçlara

kavuşmasıyla başladı. Hastalar, havlulara, sabunlara, çatal-bıçağa, tarak ve diş fırçalarına kavuştular. Dr. Hall, bir askerin diş fırçasını ne yapacağını sorup omuz silkse de, çalışmalara devam edildi. Sonunda Bayan Nightingale bütün hastanelerin ihtiyaçlarını tedarik eder hale geldi. Görünüşe göre, durum ne olursa olsun, ihtiyaç duyulan her şeyi elde etmeyi becerebilen sadece oydu, stoklarını seve seve her ihtiyacı olana açıyor, hepsinden önemlisi, sadece o resmi görgü kurallarını yeri geldiğinde çiğneyebiliyordu. Onun en büyük düşmanı bürokrasinin katı kurallarıydı, hatta bazen bu kurallar onun bile kafasını karıştırabiliyordu. Bir seferinde, onun talebi üzerine İngiltere Hükümeti tarafından gönderilen yirmi yedi bin gömlek Üsküdar'a gelmiş ve limana indirilmiş, dağıtılmayı bekliyordu. Fakat yetkili tedarikçi, müdahale edip "bir heyet hazır bulunmadan sandıkları açamayacağını" bildirmişti. Bayan Nightingale, boşu boşuna adama yalvardı; giyecekleri olmayan yaralılar ve hastalar soğuktan titrerken, heyet, gömlekleri üç hafta sonra dağıttı. Fakat kısa bir süre sonra benzer bir durumla karşılaşan Bayan Nightingale, kendi velayetini iddia etti. Zavallı tedarikçi bir kenarda durup şubesindekilere has bir üzüntüyle çaresizce beklerken, Bayan Nightingale hükümetin gönderdiği bir teslimatı zorla açtırdı.

Bayan Nightingale, İngiltere'den gönderilen bol miktarda kıymetli erzak ve stokun, Türk Gümrük İdaresi'nin dipsiz uçurumunda yok olup gittiğini keşfetti. Gemiler dolusu stok, Balaklava'daki cepheye gönderilen mühimmatla birlikte Üsküdar'ın yanından geçip gidiyor, hastane malzemeleri, gönderildikleri yere varmadan önce kimi zaman Karadeniz'i üç kez boydan boya dolaşıyordu. Nizamın bozuk olduğu gün gibi ortadaydı; Bayan Nightingale, memleketindeki görevlilere, Üsküdar'da, teslimatların karşılanması ve dağıtılması için bir Hükümet Deposu kurulmasını teklif etti. Onun Üsküdar'a gelişinden altı ay sonra bu depo kuruldu.

Bu arada, hastanelerdeki mutfakları ve çamaşırhaneleri de yeniden tanzim etti. O zamana dek hastalara düzensiz olarak verilen tek karavana kötü pişmiş et parçalarından ibaretti. Bunun yerini, dakik bir biçimde servis edilen, güzelce hazırlanmış, iştah açıcı, bünyeyi kuvvetlendirecek yemekler aldı; ihtiyacı olan herkese –Dr. Hall'un "yakışıksız lüks" diye burun kıvırdığı– çorba, şarap ve marmelat dağıtıyordu. Fakat ne kadar çabaladıysa da, bir şeyi değiştirmesi mümkün olmadı. Et parçalarının kemiklerden ayrılması, ordu aşçılarının görevi değildi; kurallara göre, yemeğin eşit porsiyonlara ayrılması gerekiyordu, porsiyonların bazıları tamamen kemikten oluşabiliyordu; yemek yiyebilmek şansa kalmıştı. Kuralın saçmalığı aşikârdı, fakat değiştirmek mümkün değildi. Bayan Nightingale'a, "Eti kemikten ayırmak için," denilmişti, "yeni bir vazife tanzimi yapılması gerekir." Çamaşırhaneye gelince, bu alanda bir reform yaratıldı. Bayan Nightingale gelene dek, yetkililer, toplamda sadece yedi tane gömleğin yıkanmasını sağlamışlardı. Yatak örtüleriyse soğuk suda "yıkanıyordu". Bayan Nightingale bir Türk evi satın aldırdı, bu eve kazanlar yerleştirildi ve çamaşırları yıkama görevi askerlerin eşlerine verildi. Masrafları, kendi bütçesinden ve *Times*'a gelen bağışlardan karşıladı; artık hastalar ve yaralılar temiz çarşaflarda uyuyabileceklerdi.

Daha sonra, dikkatini giyecek sorununa yönlendirdi. Askeri nizamnameler uyarınca, askerlerin büyük çoğunluğu, hastaneye gelmeden önce teçhizatlarını teslim etmişlerdi; çantaları kaybolup gitmişti; sadece üzerlerindeki giysilere sahiplerdi, bunlar da genelde parçalanmış ya da parçalanmaya yüz tutmuş haldeydi. Tabii ki, "tedarikçi", nizamnameye göre askerlerin hastaneye gelirken yanlarında gerekli kıyafetleri getirmesi gerektiğinin belirtildiğini, onların kusurundan kendisinin mesul olmadığını bildirdi. Görünüşe göre, bu görevi de Bayan Nightingale

üstlenecekti. Bol miktarda çorap, çizme, gömlek buldu; pantolonlar diktirdi, gecelikler yaptırdı. Sidney Herbert'a bir mektubunda, "İşin doğrusu, şimdi İngiliz Ordusu'nu ben giydiriyorum," demişti.

Kırım'dan gelen son haberlere göre, kısa bir süre sonra çok sayıda hasta ve yaralı Üsküdar'a gönderilecekti. Peki bu adamlar nerede yatırılacaktı? Koğuşların her köşesi doluydu, oysa durum ciddiydi, acil bir çözüm bulunması şarttı; yetkililer dehşete düşmüşlerdi. Askeri Hastane'de, insanların kalması mümkün olmayan, köhne odalar vardı. Bayan Nightingale, gerekli düzenlemeler yapılırsa bu odaların yüzlerce yatak alabileceğine inanıyordu. Hekimlerden biri onunla aynı fikirdeydi fakat yetkililer karşı çıkıyordu; bu teşebbüsün çok pahalıya patlayacağını, bir binanın elden geçirilmesi gerektiğini, bu sorumluluğu üstlenmek istemediklerini söylüyorlardı. Gerekli izinleri almak için öncelikle Londra'daki Ordu Tabipleri Şubesi'nin başmüdürüne dilekçe gönderilmesi gerekiyordu; arkasından, başmüdür Atlı Muhafaza Birliği'ne başvuracak, Atlı Muhafaza Birliği talebi Ordu Donatım'a iletecek, Ordu Donatım Hazine'ye müracaat edecek, şayet Hazine talebi tasdik ederse, aylar sonra, artık ihtiyaç kalmadığı zaman çalışmalara başlanacaktı. Fakat Bayan Nightingale kararını vermişti; Lord Stratford'u, gerekli masrafın yapılmasını tasdik etmeye ikna etti –en azından ikna ettiğini sandı– ve kiralanan yüz yirmi beş işçi, hemen çalışmalara başladı. Bir süre sonra işçilerle anlaşmazlığa düşüldü ve işi bıraktılar; bunun üzerine Lord Stratford çalışmaları artık desteklemediğini bildirdi. Bayan Nightingale, kendi velayetini kullanarak iki yüz işçi kiraladı ve masrafları kendi bütçesinden karşıladı. Yaralılar Üsküdar'a vardığında koğuşlar artık hazırdı; beş yüz hasta yataklarına yerleştirildi, onların bıçak, kaşık, bardak ve havlu gibi ihtiyaçları da yine Bayan Nightingale tarafından karşılandı.

Bu olağanüstü kadın, aslında idari bir şefin görevini üstlenmişti. Peki bu nasıl olmuştu? Aslında onun tek vazifesi hastalarla ilgilenmek değil miydi? Kendisiyle aynı dönemde yaşayan insanların zihninde, yardımsever bir melek olarak, nazik bir "lambalı kadın" olarak yer etmemiş miydi? Şüphesiz öyleydi; fakat kendisinin de belirtmiş olduğu üzere, hemşirelik mesleğinin temel hizmetleri, "alakadar olmak zorunda kaldığı görevlerin en önemsiziydi." Üsküdar'daki hastanelerin içinde bulunduğu kargaşa halinde en önemli, en hayati ihtiyaç, hemşirelikten daha fazlasıydı; medeni hayatın elzem unsurlarına duyulan ihtiyaçtı bu; en basit günlük eşyalar, temizlik, temel düzen ve otorite alışkanlığı. Konstantinopolis'e yaklaşırken, hemşirelerden birisi, "Ah, sevgili Bayan Nightingale," demişti ona, "karaya çıktığımızda, hiç vakit kaybetmeden, hemen zavallı yaralıların yardımına koşalım!" Bayan Nightingale, "En güçlülere çamaşırhanede ihtiyacımız olacak," diye karşılık vermişti. Kendisi de, en büyük gayreti çamaşır teknesinin başında, çamaşır teknesinin simgelediği şeyler uğruna göstermişti. Fakat belki de böyle demek çok fazla şey söylemek olur. Onu çalışırken bizzat izleyenler, sarsılmayan cesaretiyle, yorulmak bilmeyen, her an tetikte olan iradesiyle hastaların arasında çalışırken, sabahtan akşama yataklar arasında mekik dokurken görenler, asla eksilmeyen ve benzersiz bir bağlılığın yoğun gücünün bile işin sadece bu yönünün başarıyla tamamlanmasına yetmeyeceğini düşünmekten alamıyorlardı kendilerini. Nerede olursa olsun, o büyük koğuşlardan birinde hastalardan birinin ıstırabı iyice arttığı zaman en çok yardıma ihtiyaç duyulan anda, mucizevi bir biçimde beliriveriyordu. İnsanüstü soğukkanlılığıyla, dehşet verici bir ameliyatın ortasında bile kurbanı sakinleştiriyor hatta ona neredeyse ümit aşılıyordu. Şefkatiyle ölüm sancılarını bile hafifletiyor, hâlâ yaşamakta olanlara, hayatın unutulan o tatlı büyüsünden esintiler getiriyordu. Hekimlerin bile te-

davisinden ümit kestiği pek çok hastayı, yorulmak bilmez çabaları sayesinde hayata döndürdü. Sadece varlığı bile, tuhaf bir biçimde tesir ediyordu çevresindekilere. Hastalar ona tapıyor, geçerken gölgesini öpüyorlardı. Dahası da vardı. Hastalardan biri, "O gelmeden önce," demişti, "pis laflar eder, küfrederdik ama o geldikten sonra hastane kilise gibi kutsal bir yer oldu." Muharebeye katılan adamlar, Bayan Nightingale'ın hatırına, en sevdikleri imtiyazlarından bile vazgeçmişlerdi. Kendisinin de söylediği gibi, "sefaletin en yoğun haliyle yaşandığı hastanede" bir kere bile, "kibar bir hanımı üzecek" tek bir laf duymamıştı.

Bir kahramandı o; bunlar da, daha kaba bir kalıpta yoğrulmuş olanların ona takdirlerini göstermesinin alçakgönüllü bir yoluydu. Kesinlikle, bir kahramandı o. Fakat onun kahramanlığı, roman okurlarının veya saygın kimselerin biyografilerini toplayanların pek sevdiği cinsten basit bir tür kahramanlık değildi; insanın seçtiği bazı kimseleri tarif ederken kullandığı cinsten romantik, içli kahramanlıktan çok uzaktı; daha sert bir malzemeden yapılmıştı. Acılar içinde yatağında kıvranan bir askere, iyi kalpli bir merhamet meleği gibi görünmüş olması muhtemelken, askeri tabipler, hademeler, kendi hemşireleri, "tedarikçi", Dr. Hall ve hatta Lord Stratford bile başka türlü anlatacaktır onu. Üsküdar'daki hastaneleri kargaşadan kurtarıp düzene sokarken, masrafını kendi bütçesinden karşılayarak İngiliz Ordusu'nu giydirirken, resmi dünyanın ona karşı omuz omuza veren gönülsüz güçleri üzerinde egemenlik kurarken, nazik, tatlı ve kadınsı usuller kullanmadı; sıkı bir düzen, amansız bir disiplin, detaylara gösterdiği katı özen, sürekli çalışma ve boyun eğmez iradesinin yorulmaz azmi sayesinde gerçekleştirdi her şeyi. Soğukkanlı ve sakin tavırlarının altında korkunç bir azim ve irade yatıyordu. Sade giysisi içinde, sessizce, alçakgönüllü bir tavırla koğuşlardan geçerken, insanın gözüne mükemmel bir hanımefendi gibi

görünse de, dikkatli bir göz çok daha fazlasını görebilirdi; geniş alnında, son derece temkinli bir insanın dinginliği okunuyordu, ince burnundaki kemerden güçlü bir mizacı olduğu anlaşılıyor, küçük ve narin ağzından da, haşin ve tehlikeli bir tabiatı olduğu –hırçın, alaycı fakat titiz– seçiliyordu. Bu yüzde nüktedanlık da vardı, fakat meraklı izleyici, bu nüktedanlığın herkesin hoşuna gidecek cinsten olup olmadığını merak etmekten alamıyordu kendini; onun gülüşünü duysa da, hastalarının ruh halini düzeltmek için yaptığı tatlı şakaları dinlese de, bu hanımefendinin, odasına çekildiği zaman ne tür alaycı şakalar yapabileceğini merak etmekten geri kalmıyordu. Sesine gelince, hakikaten, çehresinden çok sesinde "ancak buyurganlık diye tarif edilebilecek" bir ton vardı. Berrak sesi sayesinde, bir söylediğinin altını vurgularla çizmesine bir daha gerek kalmıyordu. Arkadaşlarından biri, "Sesini yükselttiğini asla duymadım," demişti. Yalnız, konuştuğu zaman, itaat etmekten başka seçenek bırakmıyordu etrafındakilere. Bir keresinde, bir talimat verdiğinde, bir tabip, isteğinin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını söyleme cüretini göstermişti. "Fakat yapılması gerek," demişti Bayan Nightingale, ona cevap olarak. Tesadüfen konuşulanları duyan bir görgü tanığı, Bayan Nightingale'ın sesindeki karşı konulmaz kudreti ömrü boyunca unutamamıştı. Oysa, son derece alçak sesle konuşmuştu Bayan Nightingale; adeta fısıldamıştı.

Gece geç saatlerde, sıra sıra yataklar karanlığa gömüldüğü zaman, Bayan Nightingale küçük odasına dönüp çalışmaya başlar, mektuplarını yazmaya koyulurdu. En çetin görevlerinden birisi de bu mektupları yazmaktı. Askerlerin arkadaşlarına ve ailelerine yüzlerce mektup yazması gerekiyordu, tanzim etmesi gereken yığınla resmi belge onu bekliyordu, özel mektuplarını kaleme almayı ihmal etmemek zorundaydı ve en önemlisi, Sidney Herbert'a yazdığı uzun ve gizli raporlar vardı. Bu sonuncusu, hiçbir şekilde

resmi bir haberleşme değildi. Gün boyunca ağır sorumlulukların baskısı altında kalan ruhu, artık en sonunda bu mektuplarda, tabiatındaki öfkeyi, açık bir bent kapağından fışkıran sel suları gibi ortaya döküyordu. En sonunda, bu mektupları yazarken meseleler hakkında yapmacık bir nezaketle konuşmak zorunda kalmıyordu. Etrafında olup biten dehşet dolu sahneleri en karanlık haliyle Sidney Herbert'a yazdığı mektuplarda tasvir eder, rezil gerçeği saran son örtüleri acımasızca söküp her şeyi dile getirirdi. Sonra, hevesli bir biçimde, sayfaları tavsiyeler ve önerilerle, teşkilatın en küçük detayları hakkında eleştirilerle, detaylı ihtimal hesaplarıyla, etraflı tahliller, istatistikler ve hesaplarla doldurur, bunları arka arkaya yığardı. Derken, kaleminden zehir akmaya başlar, şahıslar hakkındaki fikirlerini kâğıda dökmeye koyulur; yeteneksiz bir hekimi kınar veya beceriksiz bir hemşireyle alay ederdi. Hicivleri, ölümcül bir makineli tüfek gibi subayların arasında dolaşırdı. Onlara bulduğu lakaplar korkunçtu. Kimseye saygı duymazdı; Lord Stratford, Lord Raglan, Lady Stratford, Dr. Andrew Smith, Dr. Hall, Heyet Başkanı General, Tedarikçi; hepsi onun sivri dilinden nasibini alırdı. İnsanların beyhude yaşamaları, bir kâbus gibi etkiliyordu onu, bunu düşününce dişlerini gıcırdatmaya başlıyordu. "Öfkeli olmakta haklıyım," diye dile getiriyordu sıkıntısını. Üsküdar'da kaç adam vardı? Bunların kaç tanesi hastalarla ilgilenmiş, onların dertlerine çare bulmak için çabalamıştı? On kişi mi? Beş kişi mi? Yoksa bir kişi bile yok muydu? Emin olamıyordu.

Bir keresinde, acımasız eleştiri oklarını, Sidney Herbert'a da haftalar boyunca yöneltmişti. Sidney Herbert, Bayan Nightingale'ın isteklerini yanlış anlamış, onun kesin isteklerini görmezden gelerek kendince kararlar almıştı. Hatasını fark edip itiraf edene, gururunu hiçe sayarak özür dileyene dek Bayan Nightingale ona tek satır yazmamıştı. Bu yanlış anlaşılma sürerken, soylu bir genç adam, bir ba-

kanın tavsiye mektubuyla Üsküdar'a gelmişti. İngiltere'den kalkıp gelmesinin sebebi, rüyalarındaki meleksi kahramana hürmetlerini sunmaktı. Söylediğine göre konforlu hayatını elinin tersiyle bir kenara itmişti; gece gündüz hanımefendiye hizmet etmek amacındaydı, en adi işleri yapacak, hanımefendi için "ter dökecek," onun uşaklığını yapacak, hizmetlerinin karşılığında hanımefendinin gülümsemesi ona yetecekti. Hanımefendi ona gerçekten de gülümsedi, ama beklediği gibi bir gülümseme değildi bu. Başlangıçta, Bayan Nightingale genç adamı görmeyi reddetti, fakat sonra onun Sidney Herbert tarafından gönderilen, aralarındaki çekişmede Bayan Nightingale'ı haksız çıkarmayı amaçlayan bir casus olduğuna karar verdi ve genç adamı görmeyi kabul etti. Genç adamla konuşurken söylenenleri bir kâğıda yazdı ve konuşma sona erince kâğıdı imzalaması için ısrar etti. Genç adam, bir sonraki gemiyle İngiltere'ye döndü. Fakat Sidney Herbert'la aralarındaki bu anlaşmazlık, istisnai bir hadiseydi. Sidney Herbert gibi, onun Savaş Dairesi'ndeki halefi Lord Panmure da, Bayan Nightingale'ı her zaman destekledi. Üsküdar'da kaldığı süre boyunca hükümetin arkasında olması, hastane görevlileriyle ilişkilerinde her zaman etkili oldu. Onu destekleyen sadece hükümet değildi; İngiltere kamuoyu da Bayan Nightingale'ın görevinin önemine en başından beri inanmış, çalışmalarına verilen destek, kısa süre sonra iyice artmıştı. Kraliçe bile ondan çok etkilenmişti. Sık sık Bayan Nightingale'ın yaşam şartları hakkında bilgi alıyor, yaralılar hakkında verdiği raporları bizzat okuyor, onu, taht ve askerler arasında bir aracı olarak görüyordu. Savaş Bakanı'na şöyle yazmıştı: "Bayan Herbert'a şöyle deyin; Bayan Nightingale ve beraberindeki hanımlar, zavallı, soylu yaralılarımıza, hastalarımıza, Kraliçelerinin, onların acılarını herkesten çok paylaştığını, cesaretlerine ve kahramanlıklarına herkesten çok hayran olduğunu bildirsinler. Kraliçe, gece gündüz sevgili asker-

lerini düşünmektedir. Prens de öyle. Bayan Herbert'tan, sözlerimi bu hanımlara bildirmesini isteyiniz, çünkü biliyorum ki soylu askerlerimiz, bizim şefkatimize çok değer verirler." Mektup, hastane rahibi tarafından yüksek sesle koğuşlarda okunmuştu. "Müteessir edici bir mektuptu," demişti askerler. Böylece aylar geçti ve Inkerman çarpışmasıyla başlayan, Sivastopol'de süren çarpışmaların ağırlığıyla çok yavaş geçen kara kış sona erdi. 1855 Mayıs'ında, altı ay süren yoğun çalışmaların ardından, Bayan Nightingale Üsküdar'daki hastanelerin durumundan memnun kalmaya başlamıştı. Üzerlerine yüklenen ağır sorumlulukla başa çıkmakla yetinselerdi bile, çetin bir iş başarmış sayılırlardı; fakat bundan çok daha fazlasını gerçekleştirmişlerdi; hastanelerin durumu mucizevi biçimde düzelmeye devam ediyordu. Koğuşlardaki karmaşa ve şaşkınlık yerini düzene ve temizliğe bırakmıştı; bol miktarda stok vardı, sıhhiyat alanında büyük ilerleme kaydedilmişti. Bu büyük değişimi gözler önüne sermek için rakamlara bir göz atmak bile yeterlidir; tedavi edilen hastalar arasında ölüm oranı, yüzde 42'den binde 22'ye düşmüştü. Fakat yorulmak bilmeyen Bayan Nightingale, hâlâ tam anlamıyla tatmin olmuş değildi. En büyük sorunlar çözüme kavuşturulmuştu; askerlerin fiziksel ihtiyaçları giderilmişti; fakat zihinsel ve ruhsal ihtiyaçları hâlâ karşılanmamıştı. Mobilyalı okuma odaları ve dinlenme odaları yaptırdı. Dersler ve konferanslar başladı. Subaylar, onun askerlere insan gibi davranmasını hayretle karşılıyor, tek yaptığının "hayvanları şımartmak" olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat Bayan Nightingale aynı fikirde değildi, nitekim çok geçmeden haklı olduğu ortaya çıkacaktı. Erler daha az içki içmeye, hatta, –imkânsız gibi gelse de– maaşlarını biriktirmeye başladılar. Bayan Nightingale ordunun bankası haline gelmişti; her ay İngiltere ve Üsküdar arasında yüklü miktarlar gidip geliyor, bunların hesabını bizzat o tutuyordu. Sonunda isteksizce de olsa, Hükümet

onun başarısını taklit etti ve para gönderimi için kendi mekanizmasını kurdu. Fakat Lord Panmure, hâlâ şüpheyle yaklaşıyordu; "İşe yaramaz," diyordu, "İngiliz askeri para biriktirmekten anlamaz." Oysa, sonraki altı ay içinde, İngiltere'ye askerler tarafından 71.000 pound gönderildi.

Tüm bu faaliyetlerin arasında, Bayan Nightingale, Kırım'daki hastaneleri denetleme görevini de üstlendi. İş çok yorucuydu, şartlar da dayanılmayacak kadar ağırdı. Eyer üzerinde günler geçiriyor ya da atlı bir yük arabasında soğuk ve sarp dağları aşıyordu. Bazen lapa lapa yağan karın altında saatlerce beklemesi gerekiyor, tehlikeli vadilerde saatler boyunca yürüdükten sonra, gecenin köründe kulübesine ancak varıyordu. Dayanma gücü eşsizdi, fakat bir gün geldi, o da yoruldu. Hastalandı, ateşlendi ve yatağa düştü, hatta ölüme çok yaklaştı. Yine de çalışmaya asla ara vermedi; eğer yerinden kalkamıyorsa, en azından yazabilirdi. Zihni bulanana dek ara vermeden yazdı, hatta bilinci kapandıktan sonra, ölümün ağırlığıyla kendinden geçmişken bile yazmaya devam etti. Haftalar sonra iyileşip ayağa kalkınca, İngiltere'ye dönmesi rica edildi, fakat bunu kati bir tavırla reddetti. Üsküdar'daki askerlerin sonuncusu vatanına kavuşmadan önce, asla dönmeyecekti İngiltere'ye.

Bu mutlu eve dönüş ânı iyiden iyiye yaklaşmışken, hastane yöneticilerinin Bayan Nightingale'a karşı düşmanlığı, ansızın yeniden alevleniverdi. Dr. Hall'un çalışmaları, bir şövalyelik unvanıyla ödüllendirilmişti –Bayan Nightingale'a göre, o ancak Kırım'daki mezarların şövalyesi olabilirdi– ve kendisine bahşedilen bu onur, adamın başını döndürmüştü. O artık Sir John'du, kimse önünü kesemezdi. Bayan Nightingale ve Kırım hastanelerindeki bazı hemşireler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu zaten bilinmekteydi. Dini uyuşmazlıklarla alakalı dedikodular, vaziyeti daha da vahim bir hale sokmuştu. Anlaşılan Kırım hemşireleri Roma Katolik Kilisesi'ne bağlıyken, Üsküdar Has-

tanesi'ndekilerin çoğu, Dr. Pusey'nin inançlarına eğilim duymaktaydı. Bu mezhep ayrılıkları, Bayan Nightingale'ı hiç rahatsız etmemekteydi, fakat Ordu'daki tüm hemşirelerden daha yüksek bir konumda olduğunu inkâr eden en ufak bir laf bile şüphesiz onu öfkelendirmekteydi. Görünüşe göre, Kırım hastanelerinin Muhterem Anne'si Bayan Bridgeman, onun iktidarını sorgulamaya girişmişti. Sir John Hall, beklediği fırsatın eline geçtiğine karar verdi ve Bayan Bridgeman'ı –Bayan Nightingale ona "Muhterem Brickbat" [sözlü sataşma] demeyi tercih ediyordu– var gücüyle desteklemeye başladı. Taraflar arasında şiddetli bir çarpışma başladı; Bayan Nightingale'ın öfkesi korkunçtu. Dr. Hall'un, kendisini Kırım'dan defetmek için elinden geleni ardına koymadığını söyledi. Buna katlanmaya niyeti yoktu; Savaş Dairesi kendisine haksızlık ediyordu, başvuracak son bir çaresi kalmıştı; Sidney Herbert, Avam Kamarası'na bilgi verecek, dolayısıyla, kendisi ve düşmanları arasında bir tercih yapmak, halka bırakılacaktı. Sidney Herbert, onu güçlükle yatıştırabildi. Onun üstünlüğü hakkında kuşkuya yer bırakmayacak emirler derhal gerekli mercilere iletildi ve Muhterem Brickbat sahneden çekildi. Fakat Sir John, çok daha inatçıydı. Birkaç hafta sonra, Bayan Nightingale ve hemşireleri, son kez Kırım'ı ziyaret edince, Sir John'un aklına parlak bir fikir geldi. Bayan Nightingale'ı, gayet basit bir yordamla ezebilir, onu, kendisine boyun eğmeye zorlayabilirdi; ona, hiçbir surette yiyecek verilmemesini emretti. Bu usulü, daha önce, Kırım'daki varlığını kendi iktidarına tecavüz saydığı bahtsız bir hekim üzerinde denemiş, son derece başarılı olmuştu; gelgelim, böyle basit tertiplerin Bayan Nightingale üzerinde hiçbir tesiri olmayacağını pek yakında öğrenecekti. Olacakları önceden sezen Bayan Nightingale, beraberinde bol miktarda yiyecekle gelmişti, hatta, masrafları kendisi karşılamak suretiyle, daha çok yiyecek temin etmiş, böylece on gün süresince ona düşman

olan topraklarda kendisini ve yirmi dört hemşiresini beslemeyi başarmıştı. Neticede ordu yetkilileri duruma müdahale edip Bayan Nightingale'ı sıkıntıdan kurtardılar, Sir John da yenildiğini kabul etmek zorunda kaldı.

Bayan Nightingale, 1856 senesinin temmuz ayına –Barış Bildirisi'nin ilanından dört ay sonra– dek Üsküdar'ı terk edip İngiltere'ye dönmedi. Vatanına döndüğü zaman, artık şöhretli bir insandı ve halk ona sınırsız bir sevgi duyuyordu. Kraliyet ailesi de minnettarlıklarını bir broş ve bir mektupla dile getirdi. Majesteleri, mektubunda şöyle diyordu: "Bu büyük ve kanlı muharebe süresince sergilediğiniz Hıristiyanlara münhasır bağlılığının benim için ne kadar kıymetli olduğunu bildiğinizin farkındayım. Hizmetleriniz karşılığında, ki bu hizmetler, acılarını merhametli bir tavırla hafifletme imtiyazına sahip olduğunuz sevgili ve cesur askerlerimin hizmetinden asla aşağı kalır değildir; sizi ne kadar sıcak hislerle takdir ettiğimi tekrarlamama dahi gerek yok. Lâkin, hislerimi, sizin de hoşunuza gidecek bir şekilde göstermeyi arzulamaktayım; bu sebeple size bu mektupla birlikte bir broş gönderiyorum; şekli ve arması sizin büyük ve kutsal çalışmalarınızın anısına şayandır, umut ediyorum ki, bu broşu Hükümdarınızın takdirinin timsali olarak takarsınız!"

Majesteleri, mektubuna şunları da eklemişti: "Cinsimize böyle umut verici bir biçimde örnek olan biriyle tanışmak, bana kıvanç verecektir."

Kraliçenin eşi prens tarafından tasarlanan broşun üzerine, kırmızı mine taşından Aziz Yorgos hacı ve kraliçenin isminin elmaslarla çevrili baş harfleri işlenmişti. Bunları, şu kelimeler çevrelemekteydi: "Merhametliler Kutsanmıştır."

Viktorya Devrinde Yaşayan Ünlüler,
"Florence Nightingale" başlıklı kısmın ikinci bölümü, 1918.

LÉON DAUDET

Charcot'nun Tasviri

Profesör Charcot hakkında herkesin belirttiği ortak izlenimlerden birisi, kartal bakışlı gözlere sahip olduğudur. Kendisi de birçok kez bu görüşü onaylarcasına konuşmuş, "Ben sadece bir fotoğrafçıyım, gördüğümü tarif ediyorum," demişti. Charcot, 1880'lerde ve 1890'larda o kadar ünlenmişti ki, –bir psikiyatristten çok, o zaman denildiği gibi, bir nörolojist– olan Freud bile bu büyük adamla tanışmak için kalkıp Paris'teki Salpêtriére Hastanesi'ne gitmişti. Charcot'nun asistanları arasında, Babinski ve Sollier gibi nöroloji alanında isim yapmış pek çok hekim vardı; Gilles de la Tourette de onun sekreterliğini yapıyordu. Léon Daudet'nin babası Alphonse, Charcot'nun yakın dostuydu, birazdan okuyacağınız oldukça şeytani tasviri kaleme alırken babasının bu büyük yazarla ilgili izlenimlerinden bilgilerinden yararlanmış olduğuna şüphe yok. Freud, nörolojistin ölümünden sonra gazetelere verdiği ilanda, Charcot için, "Bir sanatçının tabiatına sahipti; kendisinin de söylediği gibi, bir vizyoner, yani gören bir adamdı," demişti; oysa kendisinin savunduğu analitik metotlar, görmek ve bunun gizledikleriyle ilgili yepyeni şüpheler ortaya atmaktaydı. Daudet'nin kaleme aldığı tasvir, Axel Munthe'nin San Michele'in Hikâyesi *(1929) adlı ünlü ve aynı ölçüde etkileyici yaşam öyküsünde yaptığı Charcot tasvirini onaylar niteliktedir.*

Charcot, alnı yeterince geniş değilse de, irikıyım bir Napoléon'un buyurgan yüz hatlarına sahipti. Tahminimce, gizliden gizliye özenle korumaya çabaladığı bu benzerlik onun alışkanlıklarını da etkilemiş, belki hayatına bile yön vermişti. Charcot kadar otoriter, etrafındakilere tam anlamıyla hükmetmeyi onun kadar seven bir başkasına öm-

rüm boyunca rastlamadım. Masa başı toplantıları esnasında etrafına toplanan talebelerine attığı şüpheli bakışlar veya onlardan birinin konuşmasını cümlesinin ortasında aksi bir tavırla kesivermesi, bu huyunu iyice belli eden hareketleriydi. Kısa boylu bir adamdı, yüzünü asla tıraşsız göremezdiniz. Ağzı, sert ve düşünceli bir çizgiydi, yanakları sarkıktı, saçlarını geriye doğru tarardı. Kalın boyunlu ve tıknazdı, kısa, şişman bacaklarıyla hızlı adımlar atardı. Otururken gözlüğüyle oynar, biçimli, fakat yumuşak ve soğuk elini bakışlarınıza sergilerdi. Buyurgan bir tavırla, alçak sesle ve biraz sertçe konuşur, sıklıkla alaycı ve ısrarcı kelimeler seçerdi. Gözleri, dikkate değer bir ışıkla parıldardı. Gözlem yapma konusunda tam bir dâhiydi. Bir bakışta, hastalarının bedenleri ve zihinleri arasındaki bağlantıları görür, kuluçka evresindeki hastalıkları bile hemen fark eder, hastaların itiraf etmekten kaçındığı rahatsızlıkları ve alametleri derhal anlardı. Gözlemlerini, Ingres'in çizimlerini, Forain ya da Goya'nın eskizlerini hatırlatan kısa ve öz cümlelerle özetlerdi. Hanımların odayı terk etmesini istediği zaman, "Klinik şimdi açıldı," diye söze başlar, arkasından bir hikâye anlatmaya koyulurdu: "En meşhur meslektaşlarımdan birisiydi –bir Almandı– ve müşkülatını benimle paylaşmak için uzun bir yolculuk yapmıştı. Anlattığı, pek de enteresan bir vaka değildi doğrusu. Çalışma masasının üzerinde duran Rönesans tarzı minik bir faun heykelciğine çok fazla bakınca, aniden, kendi cinsinden hoşlanmaya başladığını fark etmiş." Arkasından, yüzünde kocaman bir gülümsemeyle şöyle derdi: "Görüyorsunuz ya beyler, şaheserler de sıklıkla kendilerine mahsus bir zehir yayarlar." Bir an konuşmasına ara verip eklerdi: "Ekseriyetle yaparlar bunu, evet."

İnanılmaz bir bilgi birikimine sahipti. Büyük şairlerin, özellikle de Aiskhylos'un, Dante'nin, Shakespeare'in, başta Yunan filozoflar olmak üzere pek çok felsefecinin eserlerini yürekten bilir, Avrupa resminden çok iyi anlardı. Beet-

hoven'a hayrandı, fakat Wagner'den nefret ederdi, bunun için pek de haksız sayılmayacak bir gerekçesi vardı; onun eserlerinin tumturaklı ve yaygaracı olduğunu iddia ederdi. İnsanlara asla hoşgörüyle yaklaşmazdı, fakat hayvanlara karşı son derece müşfikti; köpeklerini ve kanişlerini çocuğu gibi şımartır, huzurunda avlanmak veya avcılık bahsinin geçmesine bile asla izin vermezdi. O, bilimden söz ederken bilimin soyut, kitabi niteliklerinin kaybolduğunu, hayati ve heyecan verici bir şeye dönüştüğünü, sizi hemen güçlü etkisi altına aldığını hissederdiniz. Bilimin sistemli güzelliğine ve temel kurallarına iyiden iyiye aşina olduğu için palyatif müdahalelerden hiç hoşlanmaz, insan vücuduna sıkıntı veren muhtelif hastalıkları, bir astronomun gezegenlerin hareketlerini izleyişi gibi kayıtsız bir tavırla incelerdi. Montaigne'in şüpheciliğini paylaşırdı. Sadece inançsız değildi; aynı zamanda sık sık, külliyen gerici olduğunu söylediği Katolik mezhebine muhalif olduğunu da dile getirirdi. Hiçbir zaman öğrenemediğim, belki kendisinin de bilmediği bir sebepten dolayı, Buda'ya bir çeşit mistik yakınlık duyardı.

Bir siyasetçi kafası yoktu onda, fakat bu durum, siyaset konusundaki peşin hükümlerinde dediğim dedik olmasını etkilemezdi. Gambetta'nın fanatik bir destekçisiydi, eğitimi ve sınıfı gereği bir cumhuriyetçiydi, Devrim'in kitleleri özgürlüğe kavuşturduğuna inanıyordu. Hayatı boyunca tanıdığı insanlar arasında, bir unvanı olup da iki gram akla sahip tek kişi olduğunu iddia ediyordu; o da, çocuk emziren annelerin karaciğerleri hakkında dikkate değer bir çalışma yapmış olan Dr. de Sinety'ydi. Bir esnaf çocuğu olduğu için kendisini yetiştirmek üzere çok çabalamıştı, harika bir klinik hekimi olmasına rağmen halk kitlelerini ve devleti idare eden kanunları tahlil etme konusunda bir okul çocuğundan farksızdı. Bugün, Action Française'in gün geçtikçe büyüdüğüne şahit olsa, eminim öfkeden köpürürdü! Nasıl tepki vereceğini hayal edince bile gülmeye başlıyorum.

Charcot, konu ne olursa olsun, kimsenin kendisine karşı çıkmasına tahammül edemezdi. Hatırlıyorum da, bir keresinde, genellikle insanın midesini bulandıracak kadar pohpohçu olan tanınmış bir hekim, kendisiyle aynı düşüncede olmadığını belirtince ona şöyle demişti: "Beyefendi, lütfen peçetenizi bırakıp defolun buradan!" Bu ahlaksız adamcağızı affetmesi için ailesinin araya girmesi gerekmişti. Maalesef, Charcot, kıskanç fiskosçuların, özellikle muayene yarışmaları esnasında kulağına bol bol boca ettiği lafları, bunların başka insanlara kara çalmalarını ve dedikodularını dinlemeye her zaman hazırdı. Kendisine hak ettiği saygıyı göstermediğine veya sinir sistemi, histeri, afazi, ya da karaciğer ve böbrekler hakkındaki hipotezleri alanında kendisiyle yarıştığına kanaat getirdiği kimseleri yargılayıp sonra da hırpalarken, son derece darkafalı ve hatta gaddar bir tutum sergilerdi. Kanaati pekişince, rakibinin meslek yaşamını mahvetmek için çevrilmedik dolap bırakmaz, düşmanını yok edene veyahut kusurundan feragat etmek zorunda bırakana dek tatmin olmazdı. Bu tutumu, pek çok genç hekimin düşmanlığını kazandırmıştı ona; ölüm haberini alınca bu genç hekimler, başlarına talih kuşu konmuş gibi sevindiler. Bir zorba gibi davranmak, şanlı şöhretli, zengin, keskin zekâlı ve kavrayış sahibi bir adama ne tür bir haz veriyordu, anlayamıyordum doğrusu.

Yorulmak nedir bilmeden çalışan Charcot için gecenin en güzel bölümü, histolojik bir problem üzerinde çalıştığı ya da afazinin türlerini gösteren çizimlerine benzer diyagramlar veya açıklayıcı çizimler yapmakla uğraştığı saatlerdi. Afaziyle ilgili diyagramı yapmak, üç aylık uykusuna mal olmuştu. Buna rağmen ortaya çıkardığı iş onu asla tatmin etmiyordu. Beş sene sonra bile, yeni bir vakayı ele alır, çizimlerini yeniden gözden geçirmeye başlar, daha açıklayıcı yaklaşımlar getirmeye, çizimini berraklaştırmaya çalışır, Doğa'nın derinliklerine inmeye çabalamaktan vazgeçmezdi. Charcot, Saint- Germain Bulvarı 217 numarada otururken,

Saint Simon Sokağı'na bakan güzel bahçesinin duvarının hemen dibinde, bir nalbant vardı. Nalbant, hiç durmadan çekiciyle çalışırdı. Tıpkı Bellechasse Sokağı, 31 numarada oturan komşusu Alphonse Daudet gibi, Charcot da çekicin ritmik sesinin onu yatıştırdığını ve çalışmasına yardım ettiğini iddia ederdi. Babam ve o, çekiçle ilgili şakalar yapar, "Bakalım nalbantın gürültüsünden önce hangimiz kurtulacak?" diyerek gülüşürlerdi. Charcot'nun hastasından daha uzun yaşayacağına hiç şüphesi yoktu. Bununla birlikte hayata gözlerini ilk yuman o oldu, *L'Immortel*'in yazarı da, küçük piposunu doldururken hüzünle, "Şeytan Charcot'nun talihi yaver gitti de, en sonunda huzura kavuştu!" diye mırıldandı.

Charcot aptallıkla karşılaşınca öfkeden çıldıracak hale gelmesine rağmen, gördüğü her şeyi yönetmek istediği için etrafını vasat kişilerle doldurmuştu. Bu sebeple, yazarlarla ve sanatçılarla arkadaşlık etmek onun için bir huzur kaynağı ve canlandırıcı bir ihtiyaçtı. Sanatçı takımına yağcılık etmekle suçlanmıştı, fakat bu ifade onun içindeki cevhere haksızlık yapan, haince bir laftan ibaretti. Aynen dua etmeyi gurur kırıcı, alçaltıcı bulanlar gibi, Charcot'nun entelektüel tavrı da, hayattaki büyük dertler karşısında kendisini zayıf ve önemsiz hissetmek gibi eşsiz bir lüksün keyfini çıkarmaktan yoksun bırakıyordu onu. Ahlâki mükemmeliyetten nasibini almış sayılmazdı; Pascal'ın cesaretinden uzaktı anlayacağınız. Fakat, zorluk çıkarmayı nasıl da seven, tuhaf bir yaratıktı ve birbirinden korkunç pek çok manzaraya şahit olmuş gözlerinde bazen nasıl da şeytani bir ışık parıldardı!

Eliaçık, hatta savurgan biriydi, misafir ağırlamaktan anlardı. Oğlunu ve kızını taparcasına sever, onlar da babalarının sevgisine içtenlikle karşılık verirdi; evinin içinde sürekli yankılanan kahkahalarımıza, gürültü patırtımıza, haykırışlarımıza, şarkılarımıza ve oyunlarımıza kayıtsız şartız müsamaha gösterirdi. Ev, sinir hastalıkları sebebiyle gelen hastalar için bir cehennem, genç insanlar içinse bir

cennetti. Quai Malaquais'de, Chimay Oteli'nde otururken hatta Saint-Germain bulvarındaki evinde bile, biz çocuklar odadan odaya koşarak oynar, doktorları ve hemşireleri eşliğinde koltuklarda ya da divanlarda oturup bekleyen asık suratlı ve tedirgin hastalara dönüp bakmazdık. O zamanlar, ortaçağ taklidi mobilyalar, vitraylar, sahte deriler, yamalı duvar halıları; XI. Louis, XII. Louis zamanından veya Gotik dönemden kalma görünen süslemeler pek modaydı. Hipokondri ve ataksi gibi rahatsızlıklardan mustarip hastalar, tuhaf şekilli 13. yüzyıl dua taburelerinin üzerinde kıvranır, muskuler atrofi hastaları çöp gibi bacaklarını çörtenlerle, grifonlarla ya da armalarla süslenmiş sandalyelere uzatır beklerlerdi. Biz çocuklar, patolojik hilkat garibeleri müzesine dalan sarhoşlar gibi odadan odaya koşarken nasıl görünüyorduk kimbilir! Nux kesesi tohumu, bromür ya da Lamalou suyu ihtiva eden reçetelerini almak için yüce nevroloji kralının huzuruna çıkmayı bekleyen Alman, Rus, Amerikan, Türk, İngiliz ve Leh asıllı milyonerlere vücuda gelmiş kâbuslar gibi görünüyor olmalıydık.

Tüm ilim dünyasının önünde iki seksen uzandığı Charcot'nun acımasız bir espri anlayışı vardı; kasten Rabelais üslubunda deyişler kullanırdı. Anlattığına göre, kendi hastalığının karmaşık belirtilerini sayıp döken nörastenik bir hastaya şöyle demişti: "Ona dedim ki, 'Bir gübre yığının üzerine tünemiş bir adamsınız siz, başınızın üzerinde de sallanan bir kılıç var; ya pisliklerin arasına dalacak, ya kellenizi kaybedeceksiniz.'" Teselli etmeye çalışmanın ehemmiyeti yoktu onun nazarında. Veya dişlerinin arasından tıslayarak bir İspanyol ya da İngiliz atasözü mırıldanırdı: "Haylaz çocuklar için sinekler neyse, tanrılar için de biz aynı şeyiz; keyif için öldürüyorlar bizleri." Bazen elinde kauçuktan yapılma küçük tendon çekiciyle hastasını muayene ederken, hastasının şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış gözlerine aldırış etmeden kendi kendine bir şarkı mırıldanırdı. Hasta daha oda kapısından

içeri girer girmez, şaşmaz bakışlarıyla muhtemel hastalığı tahmin ediverirdi. Üstelik, hastanın anlatmaya hazırlandığı şikâyetleri bile ondan önce sayıp dökerdi: "Şöyle hissediyorsun... Evet, ayaklarını birleştirip dik durunca, başın hafifçe dönüyor... Evet, özellikle akşama doğru her şeyi çift görmeye başlıyorsun... Şikâyetlerini yorumlamana gerek yok. Şuraya oturuver, ayakkabılarını ve pantolonunu çıkart..."

Tuhaftır; iş kadınlara gelince aniden utangaçlaşıverirdi; aslında nefret ettiğini iddia ettiği kadınlara kimi zaman kaba çıkışlarda bulunmasının sebebi de, onlara karşı hissettiği utangaçlıktı. Bunu pek çok kez fark ettim; hayatının duygusal ve tensel yönüyle ilgili, yani en akıllı insanların her zaman dikkatle başkalarından sakladığı yönüyle ilgili daha fazla şey bilmeyi çok isterdim. Fakat Charcot, benim gibi bir psikoloji talebesi olma heveslisini, bu konuda bir imada bile bulunsa, ağlatarak kaçırırdı yanından. Kimi zaman, derin bir rüya tarafından büyülenmiş gibi dalar gider, kendine geldiği zaman hoşnutsuz bir ruh haline bürünür, öfkesi burnunda bir adama dönüşür, yolunu şaşırmış bir yolcu gibi, çevresindeki insanları ve şeyleri suçlamaya başlardı, insana dilini yutturacak laflar ederdi bazen: "Çok sayıda güzel kadını çıplak görüyorlar. Beyinleri uyuşuyor tabii." Unutulmamalı ki, otuz sene boyunca insan vücuduna rahiplik yapmıştı; vücut, derhal tatmin olmak için harekete geçen ve kendisini tatmin etmekten başka bir şey bilmeyen bir itirafçıydı ona göre. Başka bir inanışına göre rüyalar bilinçli yaşantıda, zaten hatırı sayılır bir önem kazanmış olmalarına rağmen, genelde kabul edildiğinden daha da önemli bir yer tutmaktaydı. Peki ya kendi bilinçdışı onun hayatında nasıl bir rol oynamaktaydı?

Bir akşam, muayenehanesinin duvarlarını çevreleyen devasa kütüphanesinin balkonunda, bir tıp kitabına göz atmak için her zamankinden daha uzun süre kalmış ve aniden odaya dalmasıyla şaşırıp kalmıştım. Merakıma yenik düşmüş ve çömeldiğim yerden, trabzanların arasından bu

hüzünlü adamı uzun uzun seyretmiştim. Masa lambasının ışığında üzüntülü ve çökmüş görünüyordu; kımıldamadan oturuyor, yüzünde daha önce hiç rastlamadığım bir ifadeyle boşluğa bakıyordu. Hem tutkulu hem umutsuz bir bakıştı bu; şeytanla bir anlaşma yapmış olan ve artık borcunu ödeme zamanı gelen bir adamın bakışıydı gördüğüm. Neredeyse bir saat boyunca öylece oturdu. Sonra, sekreterine –galiba o zamanlar Gilles de la Tourette idi– bir emir vermek için odayı terk etti. İliklerime kadar ürperdiğimi hissetmiştim: "Demek meşhur olmak böyle bir şeymiş," diye düşünmüştüm: "Nedense pek eğlenceli görünmüyor." Kütüphanesi, büyü ve demonoloji hakkında eserlerle doluydu, akıl hastalıklarıyla ilgili belgelerden oluşan kusursuz bir arşive de sahipti. Kütüphanesinin kötü bir şöhreti vardı; lâkin büyük ihtimalle nadir bulunur bazı eserleri de barındırıyordu. Charcot, İngilizce, Almanca, İspanyolca ve İtalyancayı rahatça okuyabiliyordu; insanları okumayı da iyi biliyordu, kendisine herhangi bir konuda kesin ve doğru bir bilgi getiren oldu mu, kulak kesilip onu dikkatle dinlerdi. Kısacası, hakiki bir mütehassısın yöntemleriyle çalışırdı.

Yaz aylarında ailesiyle birlikte Neuilly Saint-James'teki rutubetli fakat sevimli küçük yazlığına giderdi. Pazar günleri, onu küçük bahçesinde oturmuş, kitap okur ve açıklayıcı notlar alırken bulmanız mümkündü. Babamı görünce, elindeki *Rougon-Macquart* romanlarından birini sallayarak: "Senin şu Zola tam bir domuz, pisliğin teki," diye haykırmaya başlardı. Balzac'tan övgüyle söz eder, Flaubert'le alakalı fazla yorum yapmaktan kaçınır, bir edebiyat eserinde her zaman ilk önce fizyolojik ya da psikolojik gerçekliği, özellikle de yazarın görüp, bilinçsizce kaydettiği ayrıntıları arardı. *L'Arlésienne* adlı romanını okuduktan sonra, babama şunları söylemişti: "Bir aşk meselesi yüzünden kendini öldüren adamın ailesine, geri zekâlı bir çocuk eklemen çok hoşuma gitti; nefis bir detaydı bana kalırsa." Charcot, irsi

hastalıkların gizemi hakkında çağdaşlarının hepsinden daha bilgiliydi; bu husus hakkında bilimsel bir araştırma bırakmamış olması çok büyük bir kayıptır; çünkü böyle bir bilimsel araştırmayı sadece o yazabilirdi.

Souvenirs des Milieux Littéraires, Politiques, Artistiques et Médicaux, 1913-1922.

ANTON ÇEHOV

Sibirya'dan Mektup

Oyunları ve öyküleriyle tanınan Çehov en önemli eserlerini, 1890 senesinde Japonya yakınlarındaki Sahalin adasına, buradaki cezaevi kolonisine yaptığı muazzam yolculuktan sonra kaleme almıştır. Üç ay boyunca bu adada yaşamış, bir nüfus sayımı yapmış ve mahkûmların tüyler ürpertici hayat şartlarını detaylı biçimde kaydetmiştir. Tüberküloz hastalığı olan Çehov'un, Rusya'nın eskiden beri mahkûmlara, belalı tiplere, etnik gruplara, aşırı dincilere ve delilere tahsis edilen bu bölgesine yaptığı tehlikeli yolculuğa niçin çıktığı bilinmemektedir. Fakat, Sahalin adası, Moskova'da yaşarken ailesine bakmak için niteliksiz gazete yazıları yazan kâtip Çehov'u, mucizevi bir biçimde olgun bir sanatçıya dönüştürmüştür. Çok düşkün olduğu kız kardeşi Maria'ya yazdığı bu uzun mektupta, Sibirya tundrasında yaptığı yolculuğu capcanlı ve keyifli bir üslupla anlatıyor; "dizginlerin başında uyuyakalan" ve az kalsın dünya edebiyatını en büyük yazarlarından birinden mahrum bırakacak olan bir arabacıdan da söz ediyor.

14 Mayıs, 1890, Krasnoyarsk, Tomsk yakınları

Canım Anneciğim, bir tanecik Maşa'm, tatlı Mişa ve tüm ev ahalisi,

...Öksürüğümün ve hemoroidimin bir nebze şifa bulması için iki-üç gün Ekaterinburg'da durakladıktan sonra 3 Mayıs günü Tümen'den ayrıldım. Bir an önce başlamak istediğim Trans-Sibirya yolculuğunu hem posta arabaları hem de hususi arabalarla yapmam mümkünmüş. Doğrusu, benim için fark etmediğinden, ikinci seçeneği kullan-

mayı tercih ettim. Naçizane kulunuzu, sazdan örülmüş bir sepete benzeyen arabaya yerleştirdiler, atlar hemen yola koyuluverdi. Sepetin içinde otururken insanın aklından tek düşünce dahi geçmiyor; kafesindeki bir kuş gibi Tanrı'nın yarattığı dünyayı seyrediyor sadece. Bana öyle geldi ki, Sibirya ovası Ekaterinburg'dan başlayıp, şeytan bilir nerelere kadar uzanan uçsuz bucaksız bir yer; kanımca şurada burada karşımıza çıkan ufak huş ağacı koruları ve insanın yanaklarını çimdikleyen soğuk da olmasa, tıpkı bizim güney Rusya steplerine benzeyecek bu topraklar. Bahar buralara henüz gelmedi. Etrafımızda yeşillikten eser yok; ormanlar çıplak, kar erimeye başlamamış bile; ışıl ışıl buz, göl sularını gizliyor. 9 Mayıs'ta, yani Aziz Nikola Günü'nde şiddetli bir don bastırdı ve bugün, yani 14 Mayıs'ta kar on santime çıktı. Burada baharın tek habercisi, yaban ördekleri... O kadar çok ördek var ki! Hayatım boyunca bu kadar çok ördeği bir arada görmemiştim. Başımın üzerinden geçiyor, at arabasıyla yarışıyor, göllerde ve su birikintilerinde yüzüyorlar; kısacası, uyduruk bir tüfeğim olsa bir günde bin tanesini avlamıştım bile. Yaban kazlarının ötüşünü de duyuyorum, onlardan da çok var burada. Sık sık, bizimle aynı yöne uçan turnalar ve kuğular görüyoruz. Huş korularının yakınından geçerken orman tavukları ve ağaçkakanların telaşla kanat çırptığını duyuyoruz. Burada kimsenin avlamadığı, etleri de yenmeyen tavşanlar, tasasız tavırlarla arka ayakları üstünde doğrulup kulaklarını dikiyor, her geçeni merakla, gözden kaybolana dek izliyorlar. Araba yolundan o kadar sık geçiyorlar ki, buralarda uğursuzluk saymıyorlar bunu.

Meğer seyahat etmek, insanı iliklerine kadar donduran bir faaliyetmiş. Koyun derisi ceketimi hiç çıkarmıyorum. Gövdemden şikâyetçi değilim, yeterince ısınıyor, fakat ayaklarım sürekli üşüyor. Ayaklarımı deri paltoma sardım, ama bu bile işe yaramadı. İki pantolonu sürekli

üst üste giyiyorum. İşte böylece yolculuk sürüp gidiyor. Yol tabelaları, gölcükler, küçük huş korularının yanından geçip gidiyoruz... Buralara yeni gelmiş birkaç göçmenin yanından geçip gidiyoruz, derken yol kenarında tek sıra halinde yürüyen mahkûmlar çıkıyor karşımıza... Tencerelerini tavalarını sırtlarına yüklenmiş dolaşan serserilere de sık sık rastlıyoruz; bu beyefendiler, hiçbir engelle karşılaşmaksızın Sibirya ovasının her tarafında dolaşıyorlar. Arada sırada, eteğinden dizlik yapmak için zavallı, yaşlı bir kadını öldürebilirler veya yol tabelalarındaki tenekeden yapılmış sayıları, belki bir işlerine yarar diye sökebilirler, oradan geçmekte olan bir dilencinin beynini patlatabilir, veya kendileri gibi sürülmüş kardeşlerinden birinin gözlerini oyabilirler, fakat at arabalarına asla dokunmazlar. Aslına bakarsanız, insan burada soyulma korkusu olmadan rahatça seyahat edebiliyor. Tümen-Tomsk güzergâhı arasında çalışan posta arabacıları da, yolcu arabalarının sürücüleri de, en ufak bir hırsızlık olayı dahi hatırlayamıyorlar; bir istasyona varınca eşyalarımı dışarıda bırakıyorum, başlarına bir iş gelmez mi, çalınmazlar mı diye sorduğumda, cevap olarak sadece gülümsüyorlar. Seyahat ederken hırsızlık ve cinayetlerden söz etmek kabalık sayılıyor. Hakikaten, paramı bir istasyonda kaybedecek ya da bir arabanın içinde düşürecek olsam, hiç şüphem yok ki, arabacı parayı bulduğu takdirde doğruca bana getirir, hak yemezliğiyle böbürlenmeye de kalkmazdı. Nihayetinde, bu toprakların halkı temiz yürekli, nazik insanlar, harika gelenekleri var. Evlerini sade eşyalarla döşüyor ama tertemiz tutuyorlar, fakat gösterişi elden bıraktıkları sanılmasın; kuş tüyü şilteli yatakları yumuşacık, yastıkları kocaman, döşemeleri ya boyuyorlar ya da el yapımı keten kilimlerle süslüyorlar. Tabii bunların hepsini refah içinde yaşamalarına borçlular; burada her aileye elli dönüm vasıflı toprak tahsis ediliyor, bu topraklarda birinci

kalite buğday yetişiyor (burada buğday ununun yaklaşık yirmi kilosu 30 kopek ediyor). Ne var ki, her şeyi rahat hayat koşulları ve yiyecek içeceğin bolluğuyla açıklamak mümkün değil; hayat tarzlarından da söz etmek gerek. Geceleyin, uyuyan insanlarla dolu bir odaya girince, burnunuzun direği sızlamıyor; özellikle, hani şu kötü şöhretli Rus kokusundan eser yok. Bir keresinde, yaşlı bir hanım çay kaşığını bana uzatmadan önce önlüğüyle sildi, ama yine de çay masasına peçetesiz oturulmuyor, insanlar yüzünüze baka baka geğirmiyor, saçlarının arasında bir şeyler arıyormuş gibi kafalarını kaşıyıp durmuyorlar, su veya süt dolu bardağı uzatırken parmaklarını bardağın içine sokmuyorlar, tabak çanaklar tertemiz, kvas da bira kadar berrak... Esasında, Küçük Ruslar'ın rüyasında bile göremeyeceği kadar temizler, üstelik, hiç şüphe yok ki, Küçük Ruslar'ımız, Büyük Ruslar'dan kat kat münezzehtir! Dünyanın en lezzetli ekmeğini burada pişiriyorlar, itiraf etmeliyim ki, ilk birkaç gün domuz gibi tıkındım. Çörekler, gözlemeler, hamur işleri ve francalalar da bir o kadar nefis; Küçük Ruslar'ın tatsız tuzsuz süngerimsi pidelerini anımsadım da... Gözlemeleri incecik açıyorlar. Diğer taraftan, mutfaklarının geri kalanı, Avrupalı damak tadına uygun değil. Mesela "ördek çorbası" denen bulamaç her yerde karşıma çıktı. Gerçekten de berbat bir aş, içinde parçalanmış yaban ördeği eti ve çiğ soğanlar yüzen bulanık bir sıvıdan ibaret, üstelik ördeklerin iç organlarını ayıklamakla da uğraşmıyorlar, bu yüzden sakatatları ısırıverince ağzıyla kıçı yer değiştirmiş gibi geliyor insana. Bir gün, kızarmış tatlı su levreği ve et çorbası ısmarladım. Çorba, bulanık ve zehir gibi tuzluydu, etin içinde sertleşmiş deri parçaları vardı, balığa gelince, pulları ayıklanmadan getirildi önüme. Burada, lahana çorbasına salam katıyorlar, ayrıca salamı da mutlaka kızartıyorlar. Biraz önce tadına baktım şu kızarmış salamın; gerçekten ber-

battı, bir iki lokma çiğneyip tabağı kenara ittim. En sevdikleri içecek, sıkıştırılmış, tablet haline getirilmiş, sıcak suda çözülen çay. Hem tadı hem de rengi yüzünden sanki adaçayı ve hamamböcekleri birlikte demlenmiş gibi geliyor insana; çaydan çok bizim Taganrog birasına benziyor.

Ekaterinburg'dan ayrılmadan önce, birkaç yüz gram çay, yarım kilo şeker ve üç tane limon almıştım. Çayım tükendi ve alacak bir dükkân da yok. Küçük, harap kasabalarda, resmi görevliler bile tablet çay içiyorlar, en iyi dükkânlarda bile kilosu bir rubleden daha pahalı kaliteli çay bulunmuyor. O yüzden ben de adaçayı içiyorum.

İstasyonlar arasındaki mesafe, köylerin birbirinden uzaklığına muadil hesaplanıyor, bu da genelde yirmi ile kırk kilometreye tekabül ediyor. Köyler oldukça büyük, iki köy arasında küçük yerleşim yerlerine ya da çiftliklere rastlamak mümkün değil. Her yerde kiliseler ve okullar göze çarpıyor. İstasyonlara gelince, bazıları iki katlı, ahşap kulübelerden ibaret.

Akşama doğru, göletler ve yollar donmaya başlıyor, geceleri muntazaman ayaz çıkıyor; fazladan bir kürk paltom olsa fena olmazdı hani. Bırrr! Yoldaki çamur donup tümseklere dönüştüğü için akşamları araba daha çok sarsılıyor. Yolculuk çok zorlu geçiyor. Şafak sökerken soğuktan, yorgunluktan, sarsıntıdan, atların boynundaki çıngırakların sesini duymaktan bitkin düşüyor insan; sıcacık bir yatakta uyumak için can atmaya başlıyor. İstasyonda atlar değiştirilirken bir köşeye kıvrılıp hemen uyuyakalıyorsun, ama bir an sonra arabacı başına dikilip kolunu çekiştirmeye, "Kalk arkadaş, gitme zamanı geldi!" diye homurdanmaya başlıyor. Yolculuğun ikinci gecesi, topuklarıma aniden şiddetli bir ağrı saplandı. Katlanılmaz bir acıydı; acaba soğuk ısırması mı diye çok endişelendim.

Ayaklarımdaki acının suçlusu soğuk değil, ordu tipi dizaltı çizmelerimmiş; meğer topukları vurmuş. Tatlı Mişa'm, bir gün çocuk sahibi olduğunda –ki bunun gerçekleşeceğine hiç şüphem yok–, onlara ucuz mal satın almamalarını iyice tembihle. Rus mallarının ucuzluğu, adi olduklarının da teminatıdır. Fikrimce, çıplak ayakla dolaşmak bile ucuz çizme giymekten daha hayırlı... Işim'den keçe çizmeler almak zorunda kaldım... Rutubetten ve çamurdan parça parça olana kadar keçe çizmelerle dolaşmak zorundayım.

İstasyonlarda, bazen sabah beşe altıya kadar çay içiliyor. Seyahat ederken çay içebilmek gerçek bir nimetmiş meğer. İnsanın içini ısıtıyor, uykusunu dağıtıyor ve yanında bol bol ekmek yeniyor; başka yemek olmadığı zaman ekmek yemeli; zaten köylüler de bu sebeple bu kadar çok ekmek ve nişastalı yemek tüketiyorlar. Yolda, köylü kadınlarla birlikte çay içip sohbet etme şansını da elde ediyor insan, kadınların hepsi aklı başında, yuvasına düşkün, yufka yürekli, hamarat ve Avrupa'daki kadınlardan daha serbestler; bu kadınların kocaları, sırf efendileri kadar uzun boylu, güçlü kuvvetli ve akıllılar diye onlara küfür edip dayak atmıyor; hatta kocaları evde yokken at arabalarını onlar sürüyorlar. Karşılaştığım kadınların hepsi pek hoşsohbetti. Çocuklarını katı ve hoşgörüsüz yordamlarla yetiştirmiyorlar, hatta onları şımartmaya meyilliler. Ufaklıklar, küçük yataklarında canları istediği kadar yatıyor, çay içiyor, köylülerle birlikte ata biniyor ve köylüler onlara muziplik yapınca bazen küfürle karşılık veriyorlar. Kuşpalazı, burada hiç bilinmiyor. Çiçek hastalığıysa oldukça yaygın, fakat tuhaftır ki, başka yerlerde olduğu kadar bulaşıcı değil; iki üç kişi çiçeğe tutulup ölüyor, derken salgın sona eriyor. Hastane ya da hekim yok. Asistan hekimler bu açığı kapatmaya çalışıyorlar. Hacamat, yakı yapıştırma ve bardak kapatma yöntemleri gad-

darlık denilebilecek sıklıkta kullanılıyor. Yolda, karaciğer kanseri olan bir Yahudi'yi muayene ettim. Adamcağız bir deri bir kemik kalmış, güçlükle nefes alıyordu fakat asistan hekim gözünü kırpmadan on iki tane bardağı kapattı zavallının sırtına. Söz Yahudilerden açılmışken, burada yaşayan Yahudiler toprağı işliyor, arabacılık yapıyor, tekne taşımacılığıyla ve ticaretle uğraşıyor, köylü (yani Hıristiyan) olduklarını söylüyorlar, çünkü gerçekten de işlerini hakkını vererek yapan gerçek köylüler gibi yaşıyorlar. Herkesten saygı bekliyorlar, zaten konuştuğum bir polis memuruna göre sık sık köylerin ihtiyar heyetlerine seçiliyorlarmış. Polis memuru açık saçık şakalar yapmaya başlayınca, oradaki uzun boylu, ince yapılı bir Yahudi iğrenerek yüzünü buruşturdu ve yere tükürdü; efendi bir insandı, karısı da nefis balık çorbası pişiriyordu. Kanserli Yahudi'nin karısı da turnabalığı yumurtası ve ağzıma layık beyaz ekmek ikram etti bana. Burada, Yahudiler tarafından sömürülmek diye bir şeyi duyan dahi olmamış.

Gelelim Lehler'e. 1864'te Lehistan'dan gelen sürgünlere rastladım. Nazik, misafirperver ve çok düşünceli insanlar. Bazılarının hali vakti yerinde, bazıları çok yoksul, hayatlarını istasyonlarda kâtiplik yaparak kazanıyorlar. Genel aftan sonra zengin Lehler memleketlerine dönmüş ama birkaç sene içinde hayat şartlarının daha rahat olduğu Sibirya'ya gelmişler yeniden; yoksullarsa, yaşlı ve hasta olmalarına rağmen memleket hayaliyle yaşamaya devam ediyorlar. Işim'de, Pan Zalesski adlı, epey zengin ve kızı Saşa Kiseleva'ya benzeyen bir Leh, bir ruble karşılığında bana mükellef bir yemek yedirdi, üstelik bir oda da kiraladı; o gece çok rahat uyudum. Pan Zalesski bir hancı; iliklerine kadar bir kulak'a dönüşmüş, önüne geleni dolandırmaya çalışıyor. Fakat davranışlarından, kurduğu masadan, her hareketinden, aslında bir beyefendi olduğu anlaşılıyor. Açgözlülüğü sebebiyle, asla vatanına dönmeyi düşünmüyor,

doymak bilmezliği yüzünden Aziz Nikola Günü'nü karlar arasında geçirmeye tahammül etmek zorunda; öldüğü zaman, Işim'de doğmuş olan kızı ömrünün sonuna dek burada yaşayacak; böylece, Sibirya'da kara gözler ve narin yüz hatları çoğalacak! Farklı kanların böyle karışması iyi, çünkü Sibiryalılar pek güzel değiller. Aralarında bir tane bile esmer yok. Belki Tatarları da biraz anlatmamı istersin. Kısaca özetleyeyim. Sayılan pek fazla değil. İyi insanlar. Kazan eyaletinde, rahipler bile övgüyle söz ediyor onlardan, Sibirya'da, "Ruslardan daha iyi," oldukları söyleniyor. Bunu bana hem de Rusların önünde söyleyen, bir polis memuruydu, Rusların sessiz kalması da söyleneni doğrular nitelikteydi. Tanrım, Rusya'da o kadar çok iyi insan var ki! Yaz mevsimini çalan dondurucu soğuk, köylüleri ve sürgünleri yozlaştıran resmi görevliler olmasa, Sibirya, dünyanın en zengin ve mutlu bölgelerinden biri olabilirmiş.

Akşam yemeklerinin dikkate değer bir yanı yok. Yolculuk boyunca sadece iki kez akşam yemeği yedim, tabii midemi çayla şişirdikten sonra içtiğim Yidiş çorbasını saymazsak. Yola çıktığımdan beri votka içmiyorum, Sibirya votkasının tadı berbat, ayrıca Ekaterinburg'a varmadan önce votka içme alışkanlığımı yitirdim. Yalnız, mutlaka votka içmeli tabii. Yolculuk boyunca sarsılmaktan uyuşup tembelleşen, insanı da zayıf düşüren ve aptallaştıran beyni çalıştırır...

Yolculuğun ilk üç günü boyunca, sarsılmaktan ve sallanmaktan köprücük kemiklerim, omuzlarım ve omurgam ağrımaya başladı. Oturamıyor, yürüyemiyor, uzanıp yatamıyordum. Diğer yandan, göğüs ağrılarım ve baş ağrım tamamen kayboldu; iştahım akıllara durgunluk verecek kadar açıldı, hemoroidlerim –aman nazar değmesin– son nefeslerini verdiler. Yolculuk gerilimi yüzünden, bavullarım için sürekli kaygılanmaktan ve benzeri şeylerden ötürü, belki de Moskova'daki veda buluşmasında arka arkaya yuvarladığımız votkalar yüzünden sabahları biraz kan

tükürdüm, bu da beni umutsuzluğa sürükledi ve karanlık düşünceler uyandırdı içimde, ama yolculuğun sonuna doğru hepsi geçti; artık öksürmüyorum bile. Bu kadar az öksürdüğümü hiç hatırlamıyorum; temiz havada iki hafta geçirmek sağlığıma yaradı.

Yolculuğun ilk üç gününden sonra bedenim de sarsılmaya alıştı ve sabah mı, öğlen mi yoksa akşam mı bastırdı, ayırt edememeye başladım. Günler, ağır bir hastalık geçiriyormuşum da zaman mefhumunu yitirmişim gibi çabucak akıp gidiyor.

Şimdi size, Sibiryalıların araba sürme alışkanlıklarına borçlu olduğum bir maceramı anlatayım. Yalnız, annemden, ağlayıp sızlamamasını rica ediyorum, çünkü hikâyenin sonu iyi bitti. 6 Mayıs günü, şafak sökmeden önce, çok sevimli, yaşlı bir adamın kullandığı iki atlı bir arabada yolculuk ediyordum. Küçük, kapalı bir arabanın içindeydim. Bir yandan hafifçe kestiriyor, bir yandan vakit geçirmek için huş korularının ve tarlaların üzerinden yükselen alevleri izliyordum; burada, insanlar geçen seneden kalma ekin saplarını, tarlaları yakarak yok ediyorlar. Dalıp gitmiştim, derken hızla yaklaşan tekerlek gürültüleri duyunca kendime geldim. Üç tane atın çektiği yan yatmış bir araba, yırtıcı bir kuş gibi üzerimize atıldı. Bizim yaşlı arabacı çabucak sağa doğru hamle yaptı, diğer araba yanımızdan geçti. Gölgelerin arasından seçebildiğim kadarıyla, dönüş yolculuğunu yapmakta olan, üç tane atın çektiği, kocaman, ağır bir posta vagonuydu. Hemen arkasından, hızla yaklaşan bir arabanın daha gelmekte olduğunu fark ettim. Yeniden sağa çekilmek için harekete geçtik, fakat o esnada, beni hayretler içinde bırakan ve çok korkutan bir şey oldu; atlar sağa değil de sola doğru koşmaya başladı. Kendi kendime "Aman Tanrım, çarpışacağız!" dediğim anda korkunç kaza meydana geldi; atlar birbirine girdi, boyundurukları düştü, arabam bir yana savruldu, ben de bavullarımla birlikte

yere yuvarlandım. Fakat hepsi bu kadar değil, üçüncü bir araba da tüm hızıyla bize bindirdi. Bavullarımla birlikte ezilebilirdim, neyse ki uyumuyordum, kemiklerim de kırılmamıştı ve bu sayede hemen ayağa fırlayıp bir kenara çekilmeyi başarabildim. "Dur!" diye haykırdım üçüncü arabaya doğru; "Dur!" Fakat arabacı duramadı ve tüm hızıyla ikinci arabaya bindirdi. Arabamda derin bir uykuya gömülmüş olsaydım veya üçüncü araba ikinciye hemen çarpsaydı, eve bir sakat ya da ölü olarak dönecektim. İşte size çarpışmanın envanteri; kırılan araba okları, parçalanan koşum takımları, boyunduruklar, yerlere saçılan bavullar, korkudan ödü kopmuş, bitkin atlar ve tehlikeli saniyelerin üzerimizde bıraktığı dehşet hissi. Anlaşılan, yanımızdan geçen ilk vagonun sürücüsü atları hızlı gitmeleri için fazla zorlamıştı, bize çarpan arabaların sürücüleriyse uyuyakalmışlardı. İlk patırtı geçtikten sonra, bizim yaşlı arabacı ve diğer arabaların sürücüleri öfkeyle birbirlerine haykırmaya başladılar. Nasıl da küfrediyorlardı! Az sonra yumrukların konuşmaya başlayacağından emindim. Şafak vakti, kırların ortasında, küfürleşen, kavga eden adamların yanında, uzaktaki ve yanıbaşınızdaki otları yalayıp yutan, ama buz gibi havayı birazcık dahi ısıtmayan alevlerle çevrelenmişken insan kendisini öyle yalnız hissediyor ki! İçim kederle doluverdi bir anda. Küfürleri dinliyor, paramparça olmuş boyunduruklara, dağılmış bavullarınıza bakıyor ve sanki başka bir dünyadaymışsınız, bu dünyada her an her şey yok olabilirmiş gibi hissediyorsunuz. Yaklaşık bir saat boyunca ara vermeden bağrıştıktan ve küfürleştikten sonra, bizim yaşlı arabacı kırılan boyundurukları ve parçalanan koşumları bir sicimle bağlamaya başladı; eşyalarım arasında sicim niyetine kullanılabilecek ne bulduysam ona teslim ettim. Sık sık durarak, büyük zorluklarla bir sonraki istasyona vardık. Yolculuğun altıncı ya da yedinci gününde, yağmur ve şiddetli rüzgâr başladı. Fırtına dinmek

bilmiyordu. Yağmurdan ve rüzgârdan korunmak için deri paltomu çıkardım çantamdan. Gerçekten de fevkalade bir paltoydu. Bir süre sonra yollar balçıkla kaplanınca, arabacılar gece yolculuk etmeyi reddetmeye başladılar. Fakat en kötüsü nehirleri geçmekti; yolculuğun bu bölümünde çektiğim sıkıntıları unutmam mümkün değil. Gece vakti bir nehir kıyısına varıyorsunuz. Arabacı da, siz de salcılara seslenmeye, haykırmaya başlıyorsunuz. Yağmur, rüzgâr, nehirde sürüklenen buz tabakaları, suların şapırtısı... Bunlar yetmiyormuş gibi, acı feryatlar da duyulmaya başlıyor; nehir kıyılarında yaşayan kuşların sesi. Bu kuşlar mevsimlere göre değil, coğrafi konumlara göre yaşıyorlar. Böylece, yaklaşık bir saat geçiyor ve bir mavnayı andıran devasa bir sal, karanlık suların arasında beliriyor; yengeç kıskaçlarını andıran dev kürekleri var. Salcılar, genelde toplum tarafından günahlarının bedelini ödemek üzere buraya gönderilen sürgünler arasından çıkan belalı adamlar. Dayanılmayacak kadar kabalar, bağırıp duruyor, sürekli küfür ediyor, votka almak için para istiyorlar. Nehir yolculuğu çok, çok uzun süren şiddetli ve uzun bir sancı adeta...

7 Mayıs günü, arabacıya niçin atları hâlâ arabaya koşmadığını sorduğumda, İrtiş nehrinin taştığını, yolları su bastığını, Kuzma adlı bir arabacının dün yola çıktığını ve yarı yoldan döndüğünü, istasyona varmayı güçlükle başardığını anlattı. Yola devam etmek imkânsızdı, beklemek zorundaydık. Ne zamana dek bekleyeceğimizi sordum. "Allah bilir!" diye cevap verdi. Böyle müphem bir cevap almak sinirlerimi bozmuştu, üstelik yol boyunca bana hatırı sayılır miktarda masraf, sorun ve zahmet çıkaran iki kötü alışkanlığımdan kurtulmaya söz vermiştim kendime; her şeye hemencecik razı gelmek ve kolayca ikna olmak. Arabacılar ne derse hemen kabul ediyor, sonra kendimi arabadan başka her şeye benzeyen bir aracın üzerinde buluyor, ücretin iki katını ödediğimi sonradan fark edi-

yor, bazen saatlerce arabacının keyfini bekliyordum. Bir süre sonra, arabacılara boyun eğmemeye ve söylenen her bahaneye inanmamaya karar vermiş, bunun faydasını da görmüştüm; artık daha az ağrım sızım vardı. Mesela, anlaştığım arabacı, bir yolculuk arabası yerine, düz, her kımıldadığında sarsılan bir yük arabasıyla çıkıp geldiği zaman, arabaya binmeyi reddedip kararlı tavrımı açıkça belli edince, köyde başka araba olmadığını söylemelerine rağmen, güzel bir kapalı arabayı ortaya çıkarıveriyorlardı. Evet efendim, İrtiş nehrinin taşmasının, geceleyin çamurların içinde yolculuk etmekten kurtulmak için uydurulmuş bir bahane olduğuna karar verip karşı çıktım ve yola devam etmesini emrettim arabacıyla. Böylece yola koyulduk. Çamur, yağmur, kudurmuş gibi esen rüzgâr; üstelik ayağımda sadece keçe çizmeler vardı. Keçe çizmeler neye benziyor, biliyor musunuz? Kâğıttan yapılmış çizmelere. Bir süre ilerledik ve karşımızda uçsuz bucaksız bir göl belirince durduk. Göl sularının üzerinde toprak ve çalılar sürükleniyordu; sel sularının altında kalan çayırlara varmıştık. Uzakta, İrtiş'in karlarla kaplı dik kıyısı yükseliyordu. Gölü geçmeye karar verdik. Aslında geri dönmeliydik fakat inadım tutmuştu bir kere, meydan okumaya heveslenmiştim, aynı tutku, zamanında Karadeniz'in ortasında yelkenliden atlamama, türlü türlü çılgınlık yapmama sebep olmuştu. Bir çeşit nöbet gibi bir şey olsa gerek. Adacıklardan, uzun ve dar toprak parçalarından geçerek yolumuza devam ettik. Yolumuzu, büyük ve küçük köprüler yardımıyla bulmamız gerekiyordu fakat sel suları bütün köprüleri sürükleyip götürmüştü. Sulardan geçmek için, atların koşumlarını çıkarmak ve onları tek tek karşı kıyıya geçirmek gerekiyordu. Arabacı atları çözmeye başlayınca, ben de atları tutmak için –keçe çizmelerimle– sulara atladım. Ne eğlenceydi ama!!! Bir yandan yağmur yağıyor, rüzgâr şiddetle esiyordu. Kurtar bizi, Göklerdeki Anne-

miz! Nihayet, üzerinde çatısız tahta bir kulübe bulunan bir adacığa vardık. Sırılsıklam olmuş atlar, çamurların arasında dolaşıyordu. Bir mujik, elinde uzun bir sopayla kulübeden çıktı ve bize yolu göstermeye gönüllü oldu. Sopasıyla suyun derinliğini ölçtü ve toprağı yokladı. Bu iyi niyetli adamcağız, daha sonra, bizi "bayır" dediği uzun bir toprak parçasına götürdü. Eşyalarımızı bu bayırdan nasıl geçireceğimizi gösterdi, sağdaki ya da soldaki –şimdi hatırlayamıyorum– yolu tutmamızı, böylece başka bir bayıra varacağımızı söyledi. Talimatlarını yerine getirdik.

Yola devam ettik... Sonunda –ne mutlu bize– İrtiş'e vardık. Nehrin diğer kıyısı suların üstündeydi, bizim ilerlediğimiz tarafsa aşağı meyilliydi. İrtiş'in suları tatlı tatlı mırıldanmıyor da kükremiyor da, yatağında dizi dizi tabutlar varmış gibi kaderine teslim olmuş, akıp gidiyordu. Ne lanetli bir benzetme! Nehrin diğer yakası oldukça yüksek, donuk kahverengi renkli ve ıssızdı.

Salcıların kaldığı kulübeye varmıştık. İçlerinden biri dışarı çıkıp bir fırtına kopacağını, salla karşıya geçmenin mümkün olmadığını söyledi. Nehir çok geniştir, dediler, rüzgâr da çok güçlü esiyor. Ne yapacaktık? Görünüşe göre, geceyi kulübede, salcılarla birlikte geçirmek zorundaydık. O geceyi, salcıların ve arabacımın horultularını, rüzgârın uğultusunu, yağmur damlalarının patırtısını, İrtiş'in öfkeyle hırlayan sularının sesini daha dünmüş gibi hatırlıyorum.

Sabah olunca, şiddetli rüzgâr devam ettiği için yine karşıya geçmek istemediler. Bu yüzden küreklere asılıp kendi işimizi halletmek zorunda kaldık. Bu kez bir kayıkta, kudurmuş suların ortasındaydım; yağmur gökten boşanırcasına yağıyor, rüzgâr esiyor, bavullarım ıslanıyor, gece sobanın üstüne koyup kuruttuğum keçe botlarım yeniden pelteye dönüşüyordu...

...Bavulumun üzerine oturup bir saat boyunca köyden gönderilecek atları bekledim. Hatırladığım kadarıyla, neh-

rin dik yakasına tırmanmak çok zordu, birkaç kez kayıp düşme tehlikesi geçirmiştim. Köyde beklerken güzelce ısındım ve çay içtim. Sadaka isteyen birkaç sürgün çevreme doluştu. Her aile, her gün yirmi kilo unu ekmek yapıp onlara dağıtmak zorunda; bir tür mecburi hizmet bu.

Sürgünler, ekmeklerini içki almak için meyhanelerde satıyorlar. Bunlardan biri, gözleri hapishane arkadaşları tarafından oyulmuş, eski püskü giysiler içindeki yaşlı bir adam, odada bir yolcu olduğunu duyunca beni bir tüccar sandı ve dua okumaya, ilahiler söylemeye başladı. Sağlığıma dualar okudu, ölülerimin ruhuna dualar etti, "Efendimiz Yükseldi", "Azizlerle Huzur" gibi Paskalya ilahileri söyledi; neler söylemedi ki! Sonra, Moskovalı bir tüccar ailesinden olduğu masalını anlatmaya başladı. Bu ayyaşın, sırtına yük olduğu mujiklere tepeden baktığını fark edince hayretler içinde kaldım!

11 Mayıs'ta posta arabasıyla yola çıktım. Zaman geçirmek için istasyonlardaki şikâyet defterlerini okumaya başladım. Beni çok şaşırtan bir şeyi, bu defterler sayesinde keşfettim, bu yağmurda ve çamurda, paha biçilemeyecek bir mücevher gibi geldi bu keşif bana; meğer posta istasyonlarının giriş hollerinde helâlar varmış. Çok değerli bir bilgi bu!

...Tomsk'ta, çamurları aşıp yolculuk etmek mümkün değil. Bu şehir ve insanlarını birkaç gün sonra anlatacağım sizlere, fakat şimdilik veda etme zamanı geldi. Yazmaktan bitkin düştüm...

...Hepinizi kucaklıyor, öpüyor ve sevgilerimi gönderiyorum.

Oğlunuz ve kardeşiniz,
A. Çehov

Mişa'nın mektubunu aldım. Teşekkür ederim.

Mektubumun karmaşıklığını lütfen mazur görün. Aklıma geleni anlatıp durmuşum, ama ne yapayım? İnsan otel odasında otururken daha iyisini yapamıyor. Uzunluğunu da mazur görün, benim suçum değil. Kalemime engel olamadım, üstelik size her şeyi elimden geldiğince anlatmak istedim. Sabahın üçü oldu, elim çok yoruldu. Lambanın fitili tükenmek üzere, yazdıklarımı zar zor görebiliyorum. Sahalin'e vardığım zaman, bana dört-beş günde bir yazın. Anladığım kadarıyla, posta oraya sadece deniz yoluyla değil, Sibirya üzerinden de geliyormuş, dolayısıyla, tüm mektuplarınız kısa sürede elime ulaşacak...

"1890 Senesinden bir Mektup", *Yazışmalar*,
Rusçadan Sidonie Lederer tarafından çevrilmiştir.

WILLIAM OSLER

Tıpta Milliyetçilik

Adam Smith, dünyanın feodalizmden doğruca evrenselcilik çağına geçeceğini sanmıştı fakat bu düşüncesi gerçekleşmedi. Bunun yerine milletler çıktı ortaya; milliyetçilik, insanlara din ya da sınıf anlayışından çok daha anlamlı geldi. 1900'lere gelindiğinde çoktan hızla evrenselleşmeye başlamış olan tıp bile, eğitim sistemlerinin devlet tarafından yönetilmeye başlanmasının sonucu olarak, milliyetçilikten nasibini almaya başlamıştı; bir kültürün (ve dilin) sınırları, aynı zamanda eğitimli bir insanın anlamlı bir hayat sürdürebileceği dünyanın sınırlarıdır. Tıp eğitiminin ustalarından Kanadalı hekim Osler'in de bildiği gibi: günümüzde sosyal düzen, eskiden olduğu gibi giyotinden değil, profesörlerin omuzlarından destek alacaktır.

Milliyetçilik, insanlığın başındaki en büyük beladır. Cehalet İblisi'nin daha korkunç boyutlarda ortaya çıktığı görülmemiş; insanlık, kendisini başka hiçbir saplantıya, bu kadar canı gönülden teslim etmemiştir. Milliyetçilik denen bu Molok'a kurban edilmek üzere ateşlere atılan yüz binlerin kasabı için en büyük tezahüratlar yapılmıyor mu? Kandaki, daha doğrusu kansuyundaki bir bozukluk, din kurallarına ve demokratik uygulamalara rağmen tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi kontrolden çıkmış, kudurmuş gibi esip geçiyor. Üstelik değişim umudu da yok; vaizler dillerini yutmuş, gazeteler ateşi körüklemekle meşgul; edebiyat bu kötülüğün muhabbet tellallığını yapıyor, insanlar da durumdan oldukça memnun. Milliyetçiliğin bütünüyle kötü olduğunu iddia etmiyorum. Kendi kanından insanların vatanları uğruna yaptığı fedakârlıkları ve çektiği acıları düşününce

ruhu ısınmayacak kadar ölü bir insan var mıdır yeryüzünde? Ülkemizle ve soyumuzla gurur duymamız için yeterli fırsatımız var. Benim tenkit ettiğim şey, itimatsızlıktan doğan ve cehaletle beslenen, insanların zihinsel yargılarını yabancı olan her şeye karşı uzun süreli, acı bir düşmanlıkla dolduran şu lanetli hoşgörüsüzlük. Bu öyle bir düşmanlık ki, insanlık kardeşliğinin yüce iddialarını hiçe sayıp milleti ırklardan üstün tutuyor.

Tıp, her yerde milli vasıflarla lekelenmekten nasibini almıştır, oysa mesleğin daha önce değindiğim daha geniş cepheleri –müşterek geçmişimiz ve ilgi merkezlerimiz–, bizi bu günahın daha tehlikeli yanlarından, hatta bu günahı işlemekten bütünüyle kurtarmalıdır. Fakat yine de, bağnaz milliyetçilikten bütünüyle kurtulmuş olduğumuzu iddia edemem. Biz; İngiliz, Fransız, Alman ya da Amerikan hekimleri olarak, kültürümüzün her zaman, milli değil de kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu, fikir ve tavırlarımızın her zaman İngilizler kadar Fransızlara karşı da açık olduğunu, Amerikalılara gösterdiğimiz yakınlığı Almanlara da gösterdiğimizi, her zaman ve her yerde peşin hükümlerden, diğerlerine karşı üstünlük taslamaktan uzak olduğumuzu iddia edebilir miyiz? Son senelerde, Beynelmilel Kongreler ve özel cemiyetlerin toplantıları sayesinde, meslek üyeleri arasında nispeten birlik oluştu; fakat bu birleşme kâfi miktarda değildir ve düşmanca tavırlar ortadan kalkmamıştır. Hepsinin temelinde cehalet yatmaktadır. Bir hekim, başka bir ülkedeki meslektaşlarının mevkii ve çalışmaları hakkında hor görerek konuştuğu takdirde, ya da bir hoca, yabancı meslektaşlarının çalışmalarında ilham alacak hiçbir yan göremediğini söylediği zaman –bir Arap atasözüyle– ahmağın tekidir, uzak durun ondan! Cehalet sislerini sadece saf bilgi dağıtabilir; bilgi de, seyahat ederek veya değişik ülkelerin edebiyatıyla içli dışlı olarak kazanılabilir ancak. Cehalet hastalığının en iyi ilacı, insan zihni

henüz körpe ve esnekken onu başka ülkelerden insanlarla kişisel, ilk elden ilişkiler kurmaya teşvik etmektir. Virchow'un ayakları dibinde oturan, Traube, Helmholtz ya da Cohnheim'ı dinleyen hiç kimse, Alman tıbbına veya metotlarına düşmanca bakamaz. Louis'nin veya Charcot'nun İngiliz ya da Amerikan öğrencileri, Fransız hekimliğini sevmeseler de büyük üstatlarına bağlılıkla hürmet ettikleri için, en azından saygı duyarlar. Bırakın, genç hekimlerimiz, özellikle ileride hocalık yapacak olanlar, yurtdışına gitsin. Donanımlı hastaneleri ve laboratuvarları kendi ülkelerinde de bulabilirler fakat yurtdışında, aramanın akıllarına bile gelmediği başka güzel şeyler de bulacaklardır; daha açık görüşlü insanlar haline gelecek, ideallerini yükseltecek, belki de, milliyetçilik adlı kötülüğe karşı hayatları boyunca onları koruyacak bir şey, *Weltkultur*, yani dünya kültürü edineceklerdir. İnsanları bire bir tanımanın yanında, başka ülkelerdeki meslektaşlarının eserleri hakkında bilgi sahibi olmak da hoşgörüsüzlük ve şovenizme mukabele etmekte faydalı olacaktır. Tıp alanındaki büyük eserlerin sayısı, üç ya da dört dilde olsalar da, ilgili hekim tarafından bilinir. Fransız hekimliğinin, geçen yüzyılın ilk yarısında bu mesleğe yaptığı katkıları veya yüzyılın ikinci yarısında Alman hekimliğine ne kadar borçlandığımızı ya da İngilizlerin sağlıkbilgisi ve asepsi hakkında verdiği dersleri düşünün bir! Mesleğimizin en eşsiz niteliklerinden ve en önemli zaferlerinden biri de, dünyanın neresinde yapılmış olursa olsun, değerli bir çalışma ortaya çıkarılmışsa, hemen herkes tarafından değerlendirilmesidir! Öte yandan, hekimliğin, bu kıtada milliyetçilik prangasından kurtulmasında en büyük etkenin eski kıtadan gelip aramıza katılan iyi insanların sevgiyle karşılanması ve Avrupa'dan dönen genç hekimlerin, beraberlerinde, en az mesleğimiz kadar engin düşünceler ve hoşgörüyle dönmesi olduğunu unutmayalım. Aramızda, yaygın ve haklı bir eklektisizm ruhu can-

landı, iyi şeyleri bulduğumuz yerde sahipleniyoruz; bu da geleceğimiz hakkında umutlandırıyor beni. Kahramanlara hayranlık duymak insanlık için faydalıdır, tıp üstatlarının hayat öyküleri de tutkularımızı kamçılar, duygudaşlığımızı artırır. Şayet Bichat ve Laënnec gibi ustaların hayat öyküleri ve çalışmaları genç bir hekimin kanını kaynatmıyor, Fransa ve Fransızları takdir etmesine sebep olmuyorsa, o kişinin pek zeki denemeyecek, sönük mizaçlı bir hayta olduğundan kuşku duymayınız. Hunter'ın ve Jenner'in hayat öykülerini okurken, kim bu ustaların hayat öyküsü ve çalışmalarının arasında kaybolup giden uyruklarını düşünmeye vakit ayırır ki? Rönesansın huzurlu günlerinde tıpta milliyetçilik diye bir kaygı güdülmüyordu, tertemiz bir Katolik maneviyatı, Avrupa'daki her ülkeden Vesalius, Eustachius, Stensen gibi liderler çıkmasını sağlamıştı. Günümüzde aynı ruhu yakalamak imkânsız olsa da, herhangi bir ülkedeki büyük bir hoca, tıbbın kozmopolitleşmesine büyük katkısı olan dergilerimiz sayesinde, dünyanın her köşesinden takip edilebilir.

"Tıpta Milliyetçilik"ten, *Aequanimitas*, 1904.

ARTHUR CONAN DOYLE

Havva'nın Laneti

Tıbbın toplumsal tarihine edebiyat aracılığıyla ışık tutmak amacıyla yapılan bir çalışma, Arthur Conan Doyle'un hikâyelerinden birini aktarmadan tamamlanmış sayılmaz kuşkusuz. Doyle'un, ünlü dedektif Sherlock Holmes karakterini yaratırken, Edinburgh Üniversitesi'ndeki profesörü Joseph Bell'den ilham aldığı bilinmektedir. Sherlock Holmes, tek yakın arkadaşı ve kâtibi Watson gibi bir hekim, hatta bir biliminsanı bile değildir; işlenen suçların fiziki dünyada bıraktığı okunaklı izleri çözümleyen bir tür göstergebilimcidir o. Aynı zamanda hekim olan Conan Doyle, tıp deneyimiyle ilgili hikâyeler de yazmış, bu anlatıları antropolojik öğelerle süslemiştir; onun hekimlerinden bazıları, beyaz ırktan olmamaları, hatta –Doyle'un yaşadığı Viktorya döneminde büyük bir yenilik olarak kabul edilir– kadın olmaları sebebiyle, alışılagelen kalıplara uymaz. Fakat nedense, bir bebeğin dünyaya gelişinin kötü sonuçlar da doğurabileceğini ima eden bu karanlık psikolojik hikâyenin kahramanı Robert Johnson'ın "ufak tefek, sessiz" karısı, hikâye boyunca hiç konuşmaz.

Robert Johnson, kendisini milyonlarca başka insandan ayıracak hiçbir özelliği olmayan, son derece sıradan bir adamdı. Solgun bir yüzü, alelade bir görüntüsü, tarafsız görüşleri vardı; otuz yaşındaydı ve evliydi. New North Caddesi'nde, üst sınıftan beylere hitap eden bir giyim dükkânı işletiyordu, mesleğindeki rekabet ortamı, tabiatındaki tüm sivrilikleri yok etmişti. Müşteri memnuniyeti için çaba göstermekten sürekli el pençe divan duran, itaatkâr bir insana dönüşmüş, birbirinin aynı geçen günler onu bir insandan

çok ruhsuz bir makineye çevirmişti. Aklına heyecan verici bir düşüncenin geldiği görülmemişti. Bu rahat ve huzurlu yüzyılın sonunda, insanlığa ait bazı kudretli, ilkel tutkuların sınırlı bir hayat süren bu adama ulaşması bile mümkün görünmüyordu. Fakat, doğum, şehvet, hastalık ve ölüm değişmez şeylerdir; şayet bu büyük gerçekliklerden biri hayatın dönemeçli patikalarında apansız karşısına çıkacak olursa, insan medeniyet maskesini fırlatıp atıverir ve derinlerdeki yabani ve daha güçlü yüzünü gösterir hayata.

Johnson'ın karısı, kumral saçlı ve yumuşak tavırları olan, ufak tefek, sessiz bir kadındı. Johnson'ın tabiatındaki tek olumlu özellik, karısına duyduğu sevgiydi. Her pazartesi sabahı birlikte dükkân vitrinini yeniden tanzim ederlerdi; yeşil karton kutulardaki bembeyaz gömlekleri en alta dizer, kravatları tek tek pirinçten yapılmış askılara asar, beyaz kartonlara tutturulmuş, parıldayan ucuz yaka iğnelerini iki yana koyar, vitrinin arka kısmına da kumaş kasketleri ve karton kutularında güneş ışığından korunan pahalı şapkaları koyarlardı. Johnson'ın karısı muhasebe defterlerini tutar, faturaları gönderirdi. Johnson'ın küçük hayatına girip çıkan sevinçleri ve neşeleri sadece o bilir, kocasının halinden sadece o anlardı. Hindistan'a gidecek olan bir beyefendi dükkâna uğrayıp on düzine gömlek ve bir sürü yaka satın aldığı zaman kocasının mutluluğunu paylaşmış, bütün mallar ve fatura gönderildikten sonra beyefendinin otelinden gelen notta, böyle bir kimsenin otelde ikamet etmediği söylendiği, fatura geri gönderildiği zaman en az kocası kadar üzülmüştü. Beş senedir birlikte dükkânı geliştirmek için çalışıyorlardı; çocuk sahibi olamamaları, onları daha da yakınlaştırmıştı. Fakat aylar önce, bu durum hızlı bir biçimde değişmişti. Karısının hamileliği, artık üst kattaki daireden dükkâna inemeyecek hale gelmesine sebep olacak kadar ilerlemiş, hatta kayınvalidesi Bayan Peyton, kızıyla ilgilenmek ve torununun dünyaya gelişine yardımcı

olmak için Camberwell'deki evinden kalkıp gelmiş, onlarla birlikte yaşamaya başlamıştı.

Karısının doğumu yaklaştıkça, Johnson da giderek endişelenmeye ve huzursuzlanmaya başlamıştı. Bununla birlikte, doğumun doğal bir süreç olduğunun farkındaydı. Başka adamların eşleri hiç zarar görmeden doğum yapıyordu, kendi karısı niçin sorun yaşayacaktı ki? Kendisi de on dört çocuklu bir aileden geliyordu, üstelik annesi hâlâ hayattaydı ve son derece sağlıklıydı. İstisnai bir durum olmadıkça bir terslik çıkması imkânsızdı. Böyle sağduyulu bir biçimde mantık yürütmeye çalışmasına rağmen, karısının hamileliği kasvetli bir gölge gibi daima zihninin bir köşesini kaplıyordu.

Bridport Place'te oturan, mahalledeki en iyi doğum uzmanı Dr. Miles, beş ay önceden doğum günü gelmek üzere tutulmuştu, zaman geçtikçe, erkek giysileriyle birlikte, küçük paketler de teslim edilmeye başlandı dükkâna; fırfır ve kurdelelerle süslü, gülünç denecek kadar küçük, beyaz bebek giysileri ısmarlamaya başladılar. Derken, bir akşamüstü, Johnson dükkândaki atkıların fiyat etiketlerini yazarken yukarıda bir gürültü koptu. Bayan Peyton koşarak merdivenlerden indi ve Lucy'nin durumunun kötüleştiğini, derhal doktoru çağırmasını söyledi.

Acele etmek Robert Johnson'ın tabiatına aykırıydı. Ağırbaşlı, ciddi bir adamdı ve her şeyi yolu yordamıyla yapmayı severdi. New North Caddesi'ndeki dükkânla, doktorun Bridport Meydanı'ndaki evinin arası yaklaşık yarım kilometreydi. Sokakta fayton göremeyen Johnson, dükkânı çırağına emanet edip yaya olarak yola koyuldu. Bridport Meydanı'na varınca hekimin nöbet geçiren bir adama bakmak için Harman Sokağı'na gittiğini öğrendi. Harman Sokağı'na doğru yola çıkarken ağırbaşlılığını biraz da olsa yitirdi ve endişelenmeye başladı. Yolda iki tane dolu fayton geçti yanından ama boş bir arabaya rast-

layamadı. Harman Sokağı'ndaki eve varınca, hekimin bir kızamık hastasını kontrol etmek için oradan ayrıldığını öğrendi, neyse ki gideceği yerin adresini bırakmıştı: Dunstan Caddesi 69 numara, Regent's Kanalı'nın diğer tarafındaydı. Robert'ın ağırbaşlılığı artık tamamen uçup gitmişti, evde bekleyen kadınları düşününce var gücüyle Kingsland Caddesi'ne doğru koşmaya başladı. Derken kaldırım kenarında bekleyen boş bir faytona atladı ve yoluna faytonla devam etti. 69 numaraya ulaşınca doktorun birkaç dakika önce çıktığını öğrendi ve umutsuzluk içinde evin merdivenlerine çöktü.

Neyse ki faytonu göndermemişti, böylece kısa sürede Bridport Meydanı'na vardı. Dr. Miles henüz eve dönmemişti fakat her an gelmesi bekleniyordu. Johnson doktoru orada beklemeye karar verdi, yüksek tavanlı, loş, hafifçe eter ve hastalık kokan bir odaya aldılar onu, parmaklarını dizlerine vurarak beklemeye koyuldu. Odadaki mobilyalar kocamandı, raflardaki kitaplar etrafa kasvetli bir görüntü veriyordu, şöminenin üzerine bağdaş kurup oturmuş siyah bir saat hüzünle tıkırdıyordu. Saat yedi buçuktu, demek ki Johnson evden çıkalı bir saat on beş dakika olmuştu. Evde bekleyen kadınlar onun hakkında neler düşünecekti kimbilir! Bir kapının kapandığını duyar duymaz heyecanla ayağa fırlıyordu. Kulakları, hekimin pes sesini duyma isteğiyle karıncalanıyordu. Sonra, birdenbire, neşeyle, hekimin aceleci ayak seslerini ve kilitte dönen anahtarın sesini işitti. Hekim daha adımını eşikten içeri atamadan Johnson koridora fırlayıvermişti bile.

"Affedersiniz, doktor bey, sizi almaya geldim," diye haykırdı, "saat altı sularında karımın durumu ağırlaştı."

Bunları söyledikten sonra bir an sessizlik oldu; Johnson söyleyeceğini söylemişti işte, oysa şimdi doktorun ne yapacağını kestiremiyordu. Fakat hızla harekete geçeceğinden emindi; belki odasına dalıp birkaç ilaç alacak ve akabinde

gaz lambasıyla aydınlanan sokaklarda kendisiyle birlikte eve doğru koşacaktı. Oysa Dr. Miles tam tersine, ağır hareketlerle şemsiyesini askıya astı, huysuz bir tavırla şapkasını çekip çıkardı ve Johnson'ı gerisin geriye, odaya doğru itekledi.

"Bakalım! Bana önceden başvurmuştunuz, değil mi?" diye sordu, pek de sıcak olmayan bir ses tonuyla.

"Ah, elbette doktor, geçen kasım size gelmiştik. Ben giyim eşyaları satıyorum, hani New North Caddesi'nde bir dükkân var ya, oranın sahibiyim."

"Evet, evet. Doğum biraz gecikmiş," dedi doktor, parlak ciltli bir defterin içindeki isim listesini gözden geçirirken. "Evet, karınızın durumu nasıl?"

"Ben pek bile..."

"Ah, elbette, ilk bebeğiniz olduğunu anlamalıydım. Bir dahaki sefere daha çok şey biliyor olacaksınız, merak etmeyin."

"Bayan Peyton sizi hemen çağırmamı söyledi, efendim."

"Sevgili beyefendi, ilk doğumda bu kadar acele etmemizi gerektiren bir aksilik olamaz. Tahminimce bütün gece bebeği bekleyeceğiz zaten. Bir treni kömürsüz yola çıkaramazsınız, Bay Johnson, üstelik bütün gün hafif bir öğle yemeğinden başka bir şey yemedim."

"Eve varınca size bir şeyler hazırlatırım; mesela sıcak bir yemek, bir fincan çay gibi."

"Teşekkür ederim, fakat yanılmıyorsam yemeğim zaten masamda beni bekliyor. Doğumun ilk aşamalarında zaten pek işe yaramam. Siz eve dönün ve evdekilere gelmek üzere olduğumu söyleyin, yemeğimi yer yemez hemen geleceğim."

Böyle bir anda akşam yemeğini düşünebilen hekimin karşısında dururken, Robert Johnson'ın içini tuhaf bir korku kapladı. Ona hayati derecede önemli gelen bir durumun, kendi sağlığına özen göstermese, bu kadar işin arasın-

da bir seneden fazla yaşayamayacak bir hekimin her gün karşılaştığı sıradan olaylardan biri olduğunu anlayabilecek kadar gelişmiş bir hayal gücüne sahip değildi. Johnson'a göre, hekim bu tavrıyla bir canavardan farksız olduğunu göstermişti. Aklında böyle acı düşüncelerle, hızla dükkânına doğru yola koyuldu.

Merdiven başında yolunu gözleyen kayınvalidesi, Johnson içeri girer girmez, "Nerede kaldın?" dedi azarlarcasına.

"Elimden geldiğince çabuk döndüm," diye cevap verdi Johnson soluk soluğa. "Bitti mi?"

"Bitmek mi? İyileşmeden önce çok daha kötü olacak besbelli, zavallı yavrum benim. Dr. Miles nerede?"

"Yemeğini yer yemez geliyor." Yaşlı kadın cevap verecekken, aralık kapının arkasından gelen acı dolu bir ses, sızlanarak onu çağırdı. Kadın koşarak odaya döndü ve kapıyı arkasından kapattı, kalbi hızla çarpan Johnson da dükkânıyla baş başa kaldı. Çırağı evine gönderip çıldırmış gibi kepenkleri indirmeye, kutuları kapatmaya, kendini gündelik işleriyle oyalamaya başladı. Bütün işler bitince dükkânın arka tarafındaki salona geçip oturdu. Fakat yerinde duramıyordu. Ayağa fırlayıp odanın içinde dört dönüyor, sonra kendini yeniden koltuğa fırlatıyordu. Birden, mutfaktan gelen porselen tıkırtıları dikkatini çekti, arkasından, hizmetçinin, elinde çay tepsisi ve üzerinde dumanlar tüten bir çaydanlık ve fincanla yukarı çıktığını gördü.

"Çay kimin için, Jane?" diye seslendi.

"Hanımefendi için, Bay Johnson. Canı bir fincan çay çekmiş de."

Bir fincan dumanı tüten çay, Johnson'ı o anda kimsenin başaramayacağı kadar teselli edivermişti. Karısı böyle şeyler düşünebiliyorsa, demek ki durumu çok da kötü değildi. O kadar ferahlamıştı ki, bir fincan çay da o istedi. Tam çayını bitirirken, hekim, elinde küçük, siyah deriden çantasıyla çıkageldi.

"Durumu nasıl?" diye sordu, canayakın bir tavırla.

"Çok daha iyi durumda," dedi Johnson, hevesle.

"Hay allah, bu çok kötü!" dedi doktor. "Belki de sabah gelip bakmalıyım ona, doğum zamanı yaklaşmamış herhalde."

Johnson, "Hayır, hayır," diye haykırıp hekimin kalın yün paltosunun kolunu yakaladı. "Geldiğinize pek sevindik. Doktor, lütfen en kısa sürede aşağı gelip bana durumun nasıl olduğunu anlatın, olmaz mı?"

Sert, hızlı adım sesleri evde yankılanan doktor, merdivenleri tırmandı. Johnson üst kattaki odada yürüyen doktorun çizmelerinin gıcırtısını duyabiliyor, bu ses onu hayal edemeyeceği kadar rahatlatıyordu. Tezcanlı, kararlı bir adamın ayak sesleriydi bunlar; şüphesiz, ancak kendine güvenen bir adam böyle yürürdü. Olan biten her şeyi duyabilmek için dikkatle yukarıdan gelen sesleri dinlemeye başladı; önce bir sandalyenin yerde sürüklenerek yatağa doğru çekildiğini duydu, arkasından kapı hızla açıldı ve birisi aceleyle merdivenlerden inmeye başladı. Johnson kötü bir şey olduğunu sandı ve tüyleri diken diken olarak ayağa fırladı, neyse ki, gelen sadece kayınvalidesiydi, heyecandan ne dediği anlaşılmayan kadıncağız makas ve sargı bezi arıyordu. Aradıklarını bulunca tekrar yukarı çıktı, derken Jane, kucağında yeni havalandırılmış çarşaflarla oda kapısını önünden geçip merdivenlere yöneldi. Bir süre sessizlik oldu, sonra Johnson doktorun tez, gürültülü adımlarını duydu ve merdivenlerden aşağı indiğini gördü.

"Sakinleşmeniz iyi," dedi doktor, elini kapıya yaslayarak. "Fakat solgun görünüyorsunuz, Bay Johnson."

Johnson, telaşla, "Ah, hayır doktor bey, iyiyim," diye cevap verirken, bir yandan mendiliyle alnını silmeye başladı.

"Henüz korkuya kapılmayı gerektiren acil bir durum yok," dedi Dr. Miles, "Fakat doğum tam olarak istediğimiz gibi ilerlemiyor. Yine de, sonucun iyi olacağını umuyoruz."

"Karım tehlikede mi, doktor?" diyerek soluğunu tuttu Johnson.

"Aslına bakarsanız, tehlike her zaman mevcuttur. Karınızın durumu çok iyi değil, ama çok daha kötü de olabilirdi. Ona bir damla verdim. Buraya gelirken, karşı kaldırımda küçük bir inşaatın sürdüğünü fark ettim. Semtiniz giderek gelişiyor. Kiralar giderek yükseliyordur. Herhalde dükkânınızı kontrat karşılığında kiralamışsınızdır, değil mi?"

Yukarıdan gelen her sesi hâlâ dikkatle dinlemekte olan Johnson, "Evet efendim, evet," diye haykırdı. Bir yandan da, doktorun böyle sakin bir tavırla kendisiyle sohbet etmesinin iyiye işaret olduğunu düşünüyordu. "Yani, aslında hayır. Bir seneliğine kiraladım dükkânı."

"Yerinizde olsam daha uzun süreli bir kontrat yapardım. Sokağın aşağısında Marshall oturuyor, bilirsiniz, saatçi. Karısının iki doğumunda da bulundum. Prince Sokağı'ndaki kanalları kaldırdıklarında tifoya yakalandı, o zaman da kendisini ben tedavi ettim. Mal sahibi kirayı kırk pounda çıkarınca, itiraz bile edemeden son kuruşuna kadar ödemek zorunda kalmıştı."

"Karısı doğumları atlattı mı, doktor?"

"Ah, tabii, sorunsuz doğum yapmıştı. Efendim? Efendim!"

Yüzünde meraklı bir ifadeyle başını merdivenlere doğru çevirdi, sonra salondan fırlayıp üst kattaki yatak odasına yöneldi.

Aylardan mart olduğu için ev geceleri hâlâ soğuk oluyordu. Jane şömineyi yakmıştı ama rüzgârlı bir gün olduğu için duman bacadan içeri dolmuştu, havada keskin bir is kokusu vardı. Johnson, soğuktan çok endişeleri yüzünden iliklerine kadar titriyordu. İnce parmaklı beyaz ellerini ateşe doğru uzatıp şöminenin başına çöktü. Saat onda Jane soğuk et getirdi ve masayı kurdu, fakat Johnson ağzına bir lokma bile koyamadı. Yine de, bir bardak bira içince kendini daha iyi

hissetti. Bütün dikkatini yukarıdan gelen sesleri dinlemeye verince, odada olup biten en küçük olayı bile takip edebilmeye başlamıştı. Biranın verdiği cesaretle, parmak uçlarına basarak merdivenlerin tepesine kadar çıktı ve içerden gelen sesleri dinlemeye koyuldu. Yatak odasının kapısı aralıktı, içeri göz atınca doktorun özenle tıraş edilmiş yüzünü gördü; az öncekinden daha yorgun ve daha tedirgin görünüyordu. Bunu fark edince delirmiş gibi merdivenlerden aşağı koştu ve kapının önüne dikilip dışarıda olup biteni izleyerek oyalamaya çalıştı kendini. Dükkânların hepsi kapanmıştı, meyhaneden çıkmış bir grup çakırkeyif arkadaş neşeyle bağrışarak sokaktan yukarı doğru ilerliyordu. Bu adamlar gözden kaybolana dek kapının önünde dikilmeye devam etti, sonra ateşin başındaki koltuğuna dönüp oturdu. Karmakarışık zihninde, daha önce hiç düşünmediği bazı sorular beliriyordu. Adalet bunun neresindeydi? Tatlı, masum karısı ne suç işlemişti de böyle acılar çekmek zorunda kalıyordu? Doğa niçin bu kadar acımasızdı? Kendi düşüncelerinden korkmuştu, fakat bir yandan da, böyle şeyleri niçin daha önce hiç düşünmediğini merak ediyordu.

Sabah yavaş yavaş yaklaşırken, kalbi acıdan sıkışan ve baştan aşağı titreyen Johnson, kalın paltosuna sarınmış, gözlerini şöminedeki boz küllere dikmiş, umutsuzca iyi bir haber alıp rahatlamayı bekliyordu. Yüzü bembeyazdı, soğuk terler döküyordu, saatlerdir içinde bulunduğu sıkıntılı ruh hali yüzünden bütün vücudu uyuşmuştu. Yukarıdaki odanın kapısının açıldığını ve doktorun merdivenlerden aşağı inmeye başladığını duyunca birden canlandı, kendine geldi. Robert Johnson, gündelik hayatta titiz ve sakin bir insandı, fakat hekimi karşılamak ve her şeyin sona erip ermediğini öğrenmek için ayağa fırlarken az kalsın heyecandan haykıracaktı.

Hekimin gergin yüzünü görür görmez adamın aşağıya inme sebebinin kendisine iyi haberler vermek olmadığını

anlayıverdi. Son birkaç saatte, doktorun görüntüsü de en az Johnson kadar değişmişti. Saçları karmakarışık, yüzü kıpkırmızıydı, alnından ter damlaları süzülüyordu. Gözlerinde tuhaf bir öfke, dudaklarının çevresindeki çizgilerde de, saatlerdir çok değerli bir ödül için düşmanların en güçlüsüyle savaşıyormuş gibi yorgun ama kararlı bir ifade vardı. Fakat görünüşe göre bu belalı düşman ona üstün gelmeye başlamıştı, çünkü doktorun yüzünde üzüntü de seçiliyordu. Johnson'ın karşısına oturdu ve bitkin bir tavırla başını eline yasladı.

"Bay Johnson, yanınıza gelip durumun son derece ciddi olduğunu söylemenin görevim olduğuna karar verdim. Karınızın kalbi fazla güçlü değil, hoşuma gitmeyen başka semptomlar da var. Size söylemek istediğim şu; eğer başka bir hekimin fikrini almak isterseniz, önereceğiniz isimle görüşmekten memnuniyet duyacağım."

Johnson uykusuzluktan ve kötü haberlerden dolayı iyice sersemlemişti, hekimin ne demek istediğini anlayamadı. Onun tereddüt ettiğini gören hekim, masrafları düşündüğünü zannetti.

"Smith veya Hawley iki pound karşılığında geleceklerdir," dedi. "Fakat ben City Caddesi'nde oturan Doktor Pritchard'ı çağırmanızı tavsiye ederim."

"Ah, evet, en iyisi kimse onu çağıralım," diye haykırdı, kendine gelen Johnson.

"Pritchard üç pound isteyecektir. Kendisi kıdemli bir hekimdir."

"Karıma yardımcı olacaksa bütün paramı vermeye razıyım. Koşup çağırayım mı?"

"Evet. Fakat önce benim evime gidip yeşil çuha çantamı alın. Asistanım size verecektir. Ona, A.C.E karışımı istediğimi söyleyin. Kloroform kullanamıyoruz çünkü kalbi çok zayıf. Sonra hemen Pritchard'a koşun ve onu buraya getirin."

Yapacak bir şey bulmak ve karısına ne şekilde olursa olsun yardımcı olabilmek Johnson'ı çok mutlu etmişti. Koşarak Bridford Meydanı'na gitti; ayak sesleri sessiz sokaklarda yankılanıyor, iriyarı polis memurları o geçerken lambalarının sarı ışığını çevirip neler olduğuna bakıyorlardı. Gece zilini iki kez çalınca, uykulu, yarı çıplak asistan kapıda belirdi ve Johnson'a ağzı sıkı sıkı kapatılmış cam bir şişe ve içinde sallandıkça çınlayan bir gereç bulunan kumaş bir torbayı teslim etti. Johnson şişeyi cebine attı, yeşil çantayı da kaptığı gibi şapkasını göğsüne bastırarak var gücüyle koşmaya başladı; City Caddesi'ndeki kırmızı tabelaya beyaz harflerle yazılmış "Pritchard" ismini görene kadar durmadı. Evin kapısına giden üç merdiveni bir sıçrayışta çıktı, kapıya ulaşmasıyla arkasında bir şangırtı kopması bir oldu. Cebinde taşıdığı kıymetli şişe, paramparça olmuş, kaldırımda yatıyordu.

Bir an için, kaldırımda yatanın karısının cansız vücudu olduğunu zannetti. Fakat açık havada koşunca kendine gelmişti, o yüzden yaptığı hatayı telafi edebileceğini fark etti. Gece ziline gayretle asıldı.

"Evet, sorun nedir?" diye sordu, sağ tarafından gelen bir ses. Johnson çok şaşırdı ve başını kaldırıp pencerelere bakmaya başladı, fakat kimseyi göremedi. Yeniden zile yöneldi, tam kordona asılacakken, duvardan gelen ses kükremeye başladı.

"Bu soğukta bütün gece bekleyemem," dedi. "Kim olduğunu ve ne istediğini söyle, yoksa tüpü kapatacağım."

O zaman Johnson, duvardan, zilin hemen üstünden çıkan boruyu ve sesin buradan geldiğini fark etti. Boruya doğru haykırmaya başladı: "Benimle birlikte bir doğuma gelmenizi istiyorum, Dr. Miles da sizi bekliyor."

"Eviniz nerede?" diye sordu, huysuz ses.

"New North Caddesi'nde, Hoxton'da."

"Vizite ücretim üç pound, peşin ödemeniz gerekir."

"Tamam," dedi Johnson, "Yanınızda bir şişe de A.C.E karışımı getirmeniz gerekiyor."

"Peki! Biraz bekleyin!"

Beş dakika sonra, yaşlı, aksi görünümlü, beyaz saçlı bir adam kapıyı açtı. Adam dışarı çıkarken, arkasındaki gölgelerden bir ses yükseldi: "Kravatını takmayı unutma, John!" Yaşlı adam, omzunun üstünden bir şeyler homurdanarak cevap verdi.

Danışman hekim, durmaksızın çalışmaktan yorgun düşmüş ve mizacı iyice katılaşmış bir adamdı. Başka pek çok kimse gibi, o da büyüyen ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mesleğinin insansever yanını bir kenara bırakıp ticari yanıyla ilgilenmeye başlamak zorunda kalmıştı. Fakat, aslında, sert kabuğunun altında yumuşak bir kalp taşıyordu.

Beş dakika boyunca adımlarını Johnson'a uydurmaya çabaladıktan sonra nefes nefese durdu ve, "Rekor kırmaya çalışmıyoruz herhalde," dedi. "Daha hızlı yürümek isterdim, sevgili bayım, ayrıca endişenizi çok iyi anlıyorum, ama size yetişmeme imkân yok."

Böylece, sabırsızlıktan tutuşmak üzere olan Johnson, New North Caddesi'ne varana dek yavaşlamak zorunda kaldı. Caddeye varınca koşarak önden gitti, kapıyı açıp hekimi beklemeye başladı. İki hekim merdivenlerin başında, odanın kapısının önünde buluştular, Johnson da onların arasında geçen konuşmaların bir bölümünü duydu: "Uyandırmak zorunda kaldığım için kusura bakmayın... ciddi bir durum... iyi insanlar." Sonra konuşmalar mırıltılara dönüştü ve hekimler odaya girip kapıyı arkalarından kapadılar.

Johnson yeniden koltuğuna gömülüp dikkatle üst kattan gelen sesleri dinlemeye başladı, yukarıda bir kriz yaşandığını anlamıştı. İki doktorun da odada dolaştığını duyuyordu, Pritchard'ın hafiften sürüyerek attığı adımlarını, diğer hekimin tezcanlı, net ayak sesinden ayırt edebiliyordu.

Bir süre sessizlik kapladı ortalığı, derken, tuhaf, bir sar-

hoşun şarkı mırıldanmasına benzer bir ses duyuldu, daha önce duyduğu hiçbir şeye benzemiyordu. Aynı anda, kendisininkinden daha az gergin sinirlerin belki de duyamayacağı, tatlı, sinsi bir koku merdivenlerden aşağı yayılıp Johnson'ın oturduğu odaya yayıldı. Tuhaf mırıltı bir vızıltıya dönüştü, sonra tamamen duyulmaz hale geldi. Johnson rahatlamıştı, çünkü ilacın etkisini gösterdiğini, sonuç ne olursa olsun saatlerdir acılar içinde kıvranan karısının artık ıstırap çekmeyeceğini anlamıştı. Bir süre sonra, sessizliğin, çığlıklardan daha katlanılmaz olduğunu fark etti. Yukarıda neler olup bittiği hakkında hiç fikri yoktu, korkunç ihtimaller zihnine doluşmuştu. Yeniden ayağa kalkıp merdivenlerin dibine gitti. Odadan birbirine çarpan metal aletlerden çıkan sesler ve doktorların boğuk mırıltıları geliyordu. Sonra, Bayan Peyton'ın korku veya merak dolu –hangisi olduğunu çıkaramamıştı– bir ses tonuyla konuştuğunu, arkasından doktorların yeniden mırıldanmaya başladığını duydu. Yirmi dakika boyunca duvara yaslanıp öylece bekleyerek, tek kelimesini bile anlamanın mümkün olmadığı mırıltıları dikkatle dinledi. Derken, sessizliğin ortasında, tiz, ince bir çığlık yükseldi, Bayan Peyton'ın sevinçle haykırdığı duyuldu. Johnson hemen salona koştu ve kendisini at derisinden divana fırlattı, mutluluk içinde ayaklarını sallayarak divana vurmaya başladı.

Fakat ne yazık ki, kader denilen hain kedi, bizi pençesinden bıraktığı zaman, aslında tek amacı, daha fena köşeye kıstırmaktır. Dakikalar geçtikçe, yukarıdan gelen tek sesin o ince, yapış yapış bebek ağlaması olduğunu fark eden Johnson'ın sevinç nöbeti geçti, nefes almadan, tüm dikkatiyle üst kattan gelen sesleri duymak için kulaklarını zorlamaya başladı yeniden. Yavaşça odada dolaşıyorlardı. Boğuk mırıltılarla konuşuyorlardı. Dakikalar geçmeye devam ediyor, fakat asıl duymak istediği sesi bir türlü duyamıyordu. Sıkıntılı geceden sonra, sinirleri iyice körelmiş,

bitkin düşmüştü, divana uzanıp kalmış, perişan bir halde olacakları bekliyordu. Hekimler aşağı indiğinde hâlâ orada oturuyordu; üstü başı darmadağın, bitkin bir haldeydi, yüzü kirlenmiş, bütün gece tuttuğu nöbetten sonra saçları darmadağın olmuştu. Hekimlerin içeri girdiğini görünce, şömine rafından destek alarak ayağa kalktı.

"Öldü mü?" diye sordu.

"Durumu iyi," diye cevap verdi hekim.

Bu kelimeleri duyunca, şimdiye dek küçük, sıradan ruhunun derinliklerinde yatan şiddetli ıstırap mecalinin farkına dahi varmamış olan adam, aynı zamanda, yüreğinde şimdiye dek hiç dokunulmamış sevinç pınarları olduğunu da anladı. İçinde, dizleri üstüne çöküp şükretmek için şiddetli bir istek duydu, fakat hekimlerden çekindiği için kendini tuttu.

"Yukarı çıkabilir miyim?"

"Birazdan çıkabilirsin."

"Doktor, eminim ki... hiç şüphem yok ki..." Konuşamıyordu. "İşte üç poundunuz, Doktor Pritchard. Size üç yüz pound verebilmeyi çok isterdim."

"Ben de isterdim bunu," dedi yaşlı adam, el sıkışırken karşılıklı gülüştüler.

Johnson hekimlerin çıkması için dükkân kapısını açtı, dışarı çıkan hekimlerin kapının önünde konuşmaya devam ettiklerini duydu.

"Bir ara umudumu yitiriyordum."

"Yardıma gelmenize çok memnun oldum."

"O mutluluk bana ait. Gelip bir fincan kahve içmek ister misiniz?"

"Hayır, teşekkürler. Başka bir hastaya gitmem gerek."

Tezcanlı ve ağır adımlar, farklı yönlere doğru uzaklaşmaya başladı. Johnson, kalbinde hâlâ aynı telaşlı sevinçle kapıyı kapadı. Hayata adeta yeni bir başlangıç yapmıştı. Daha güçlü, daha karmaşık bir adam olduğunu hissediyordu. Belki, çektiği bütün sıkıntıların bir amacı vardı. Bir

gecelik sıkıntı, hem kendisi, hem karısı için bir lütuftu belki de. Bu düşünce bile, on iki saat önce aklının kıyısından dahi geçmezdi. Yepyeni duygularla dolup taşıyordu. Pek çok şeyi yitirmenin eşiğine gelmiş, ama bu sayede yepyeni şeyler kazanmıştı.

"Yukarı gelebilir miyim?" diye seslendikten sonra, alacağı cevabı beklemeden, üçer üçer tırmandı merdivenleri.

Bayan Peyton, ellerinde sarıp sarmalanmış bir bohçayla, köpüklü suyla dolu bir banyo teknesinin başında duruyordu. Kahverengi bir örtünün kıvrımları arasından, son derece acayip, buruş buruş, ıslak, gevşek dudaklı bir yüz Johnson'a bakıyor, gözkapakları bir tavşanın burnu gibi titriyordu. Üzerindeki ağırlığı taşıyamayan zayıf boynu eğilmiş, kocaman başı omzuna düşmüştü.

"Öp onu Robert!" diye haykırdı büyükanne, sevinçle. "Oğlunu öp!"

Fakat Johnson, kıpkırmızı yüzlü, gözlerini kırpıştıran minicik yaratığa küsmüştü. Istırap dolu gece için onu suçluyordu, henüz affedememişti. Yatakta uzanmış yatan zayıf bedenin bembeyaz yüzünü görünce öyle büyük bir sevgi ve gururla ona doğru koştu ki, hissettiklerini ona anlatacak kelimeleri bile bulamadı.

"Tanrıya şükür bitti! Lucy, sevgilim, çok korkunçtu!"

"Çok mutluyum. Daha önce hiç bu kadar mutlu olmamıştım."

Gözlerini kahverengi bohçadan alamıyordu.

"Konuşmamalısın," dedi Bayan Peyton.

"Ama sakın yanımdan ayrılma," diye fısıldadı karısı, Johnson'a.

Böylece, karısının ellerini sıkı sıkı tutan Peyton, sessizce onun yanıbaşına oturdu. Lambanın ışığı iyice solmuş, soğuk şafağın ilk ışıkları pencereden içeri sızmaya başlamıştı. Gece uzun ve kapkaranlıktı, ama buna karşın gün, her zamankinden daha tatlı ve duruydu. Londra uyanıyordu.

Sokaktan şehrin uğultusu yükselmeye başlamıştı. İnsanlar doğuyor, insanlar ölüyor; fakat o büyük makine, hâlâ belirsiz ve trajik yazgıya göre işlemeye devam ediyordu.

"Havva'nın Laneti",
Kırmızı Lambanın Etrafında, 1897.

HJALMAR SÖDERBERG

Doktor Glas

Söderberg'in 1905'te yayımlanan bu başyapıtı, okura, otuz yaşlarındaki hekim Dr. Tyko Gabriel Glas'ın günlüğünü sunan son derece ironik bir eserdir. Bu hırçın ve müşkülpesent adam, kendisine hiç uygun olmayan bir meslek seçmiştir; hekimliğin insan bedeniyle yakın alakası ve kimi zaman mide kaldırıcı vakalarla uğraşmak onu çok iğrendirir. Roman boyunca, güçlü kalmaya ve adalet dağıtmaya gayret eder; hatta, genç karısına zorla sahip olan Gregorius adlı bir rahibin hayatına son verip vermemekle meşgul eder kendini. Rahibin karısı Helga, Doktor Glas'ın bir hastasıdır. Glas'ın boş bir saat kutusunda taşıdığı siyanür hapları, en sonunda işe yarayacaktır. Fakat Doktor Glas sadece beyaz atlı bir prens değildir, aşağıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere, kendisi aynı zamanda Sosyal Darwinizm'le yakından alakalıdır. Kitaptan yaptığımız bu açıksözlü alıntı, İsveç'te 1936 ve 1976 yılları arasında resmi devlet politikası olacak bir uygulamayı önceden anlatmasıyla dikkat çeker; bu uygulamaya göre, 63 bin kadın, "pozitif öjenizm" uğruna kısırlaştırılmıştı.

Hayır, yaşam bazen en iğrenç yüzünü gösterir insana. Biraz önce, bir gece vizitesinden döndüm. Çalan telefonun sesiyle uyandım, hastanın adını, adresini –buraya oldukça yakın bir yer– aldım ve hastalıkla ilgili birkaç ipucu öğrendim; çocuk aniden yatağa düşmüş, büyük ihtimalle boğmaca olmuştu, toptancı bilmemkimin evindeydi. Peşime takılan sarhoş gece kuşları ve fahişeler çetesine aldırış etmeden, aceleyle sokaklarda ilerledim. Bana verilen adres, yan sokaklardan birindeki büyük bir binanın dördüncü katıydı.

Biraz önce telefonda duyduğum, sonra da apartman kapısında okuduğum isim tanıdık geliyordu ama nereden bildiğimi bir türlü çıkartamıyordum. Toptancının karısı, gece giysisi ve iç etekliğiyle karşıladı beni; Djurgårdsbrunn'lu kadındı bu, yıllar öncesinden hatırlıyordum onu. Demek ki, diye düşündüm kendi kendime, o sevimli çocukmuş hasta olan! Dar bir yemek odasından, sonra da o anda bir rafta durmakta olan yağlı mutfak lambasıyla aydınlatılan loş bir koridordan geçirilip hastanın odasına götürüldüm. Besbelli, evin efendisi yoktu. Karısı, "Hasta olan büyük oğlumuz," diye açıkladı. Beni küçük bir yatağın başucuna yöneltti. Yatakta, sevimli ufaklık değil, bir başka çocuk; bir canavar yatıyordu. Bir maymun gibi çıkık elmacık kemikleri, tepesi yassı bir kafatası vardı, bir budalanın küçük ve kem bakışlı gözlerine sahipti. Doğuştan geri zekâlı olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu.

Demek ki, büyük oğul buydu! Kadın, seneler önce bana yardım istemeye geldiğinde, kalbinin altında bu mahlûku taşıyordu. Dizlerinin üzerine çöküp kendisini kurtarmamı istediği tohum işte karşımda duruyordu, oysa ben, vazifemi ileri sürerek reddetmiştim bu isteği. Hayat, seni anlamak öyle zor ki!

Şimdi, ölüm bu zavallıya ve ebeveynlerine acımış, onu, zaten hiç gelmemesi gereken bu dünyadan kurtarmak istiyordu. Fakat, ölümün arzusu gerçekleşmeyecekti. Ailesi, ondan kurtulmayı her şeyden çok istiyordu. Fakat buna rağmen, korkak yürekleri, merhametli ölümü uzaklaştırayım, bu hilkat garibesini yaşatayım diye beni; yani doktoru çağırmaya zorlamıştı onları. Ben de, en az onlar kadar ödlek olduğumdan, "vazifemi" yerine getirecektim, tıpkı bir zamanlar yaptığım gibi.

Tabii ki bu düşünceler, o tuhaf odada, hasta yatağının başında geçmedi aklımdan. Mesleğimin gereklerini icra ettim, başka hiçbir şey düşünmeden gerektiği kadar yatağın

başında kaldım, yapılması gereken her şeyi yaptım ve çıkıp evime geldim. Koridorda kadının kocası, yani çocuğun babasıyla karşılaştım; eve daha yeni gelmişti, biraz sarhoştu.

Maymun-çocuk yaşayacak; kimbilir, belki de uzun seneler boyunca. Fakat, tiksindirici, hayvani yüzü ve kem bakışlı küçük gözleri beni odama kadar takip etti. Oturmuş, bu gözlerde bütün hikâyeyi okuyorum.

Ona, hamileyken bütün dünyanın annesine baktığı kem gözler verilmişti. Anne de dünyaya kanmış, yaptığına herkes gibi kötücül gözlerle, kınayarak bakmıştı.

Ve işte, kötülüğün meyvesi karşımızdaydı; ne harika bir meyve ama!

Kızını acımasızca döven zalim babası, arkadaşlarının ve akrabalarının ne diyeceğinden başka bir şey düşünmeyen zayıf karakterli annesi, ona tepeden bakan, bir yandan da "efendileri"nin onlardan daha üstün olmadığı kanıtlandığı için kalpleri sevinçle dolan hizmetkârlar, aptalca öfkeleri ve yarım yamalak ahlakları yüzünden kaskatı kesilen teyzeler ve amcalar, bu utanç verici düğünde vaazını kısa kesen, belki de haklı olarak besbelli, zaten birleşmiş olan bir kadınla adamı Tanrı'nın huzurunda bir araya getirmek zorunda kaldığı için utanan rahip; hepsi, herkes payına düşeni yapmaktan geri durmamıştı, sonradan olacaklarda hepsinin hissesi vardı. Doktor bile eksik değildi sahnede; o doktor da, bendim.

İyiliğe en çok ihtiyaç duyduğu, en umutsuz olduğu sırada, bu odada dizlerinin üzerine çöküp kendisini kurtarmam için yalvarırken ona yardım edemez miydim sanki? Yardım etmek yerine, aslında faziletine inanmadığım halde, vazifemi öne sürmekle yetinmiştim.

Lâkin bilemezdim, hatta tahmin dahi edemezdim...

Onun vakası, en azından, kendimden emin olduğum vakalardan biriydi. "Vazife"me –en azından, iddia edildiği gibi muhakkak uyulması şart olan yüce bir kanun olduğu-

na– canı gönülden inanmasam bile, bu vakada yapılması gereken doğru ve mantıklı şeyin, başkalarını vazifelerini yapmaya davet etmek olduğundan emindim. Hiç tereddüt etmeden yapmıştım bunu.

Yaşam, seni hiç, ama hiç anlamıyorum.

* * *

"Bir çocuk sakat doğarsa, suda boğulur."

(Seneca)

* * *

Eugenia Bakımevi'ndeki her zekâ özürlünün senelik bakım masrafı, genç ve sağlıklı bir işçinin çalışarak bir senede kazandığından daha fazladır.

"17 Temmuz", *Doktor Glas*, 1905,
İsveççeden Paul Britten Austin tarafından çevrilmiştir.

JEROME K. JEROME

Tam Yüz Yedi Ölümcül Hastalığın Kurbanı

Jerome K. Jerome küçük bir çocukken ailesinin mali durumu bozuldu ve Londra'nın East End denilen bir kenar mahallesinde, zor şartlar altında büyüdü; yoksulluk, "hiç aklından çıkmayan bir dehşet" olarak yer etti zihninde, çocukken gördüğü umutsuz çehreleri asla unutmadı, bu ruh halini de pek çok gizli melankolik gibi, güldürü aracılığıyla ifade etmeyi tercih etti. En sevilen romanı Teknede Üç Adam, Avrupa'nın, 1914'te "savaşın ortasına savrulmadan" önceki neşeli halini yansıtır. Romanın sevimli kahramanı, başka pek çok ardılı gibi, tıbbi bir ders kitabının sadece kendi hastalıklarından ilham alınarak yazılmış olduğuna inanmaktadır. İstersek, onun bu tutkusuna, "bulaşıcı pimpiriklilik" diyebiliriz. Günümüzde pek çok insan –Kraliyet Müzesi'ni ziyaret etmelerine dahi gerek kalmadan– her türlü bilgiye hiç düşünmeden inanmaya başladığına göre, sorunun ortadan kalktığını söyleyemeyiz, hatta bu soruna, Jerome'un yaptığı gibi güldürüyle de yaklaşılmıyor. Oysa kendine gülebilmek, pek çok sorunun en iyi tedavi yöntemi olabilir.

Dört kişiydik; George, William Samuel Harris, ben ve Montmorency. Odamda oturmuş, bir yandan pipolarımızı tüttürürken, bir yandan da kendimizi ne kadar da kötü hissettiğimizden konuşuyorduk; kötü derken, sağlık açısından kötü demek istiyorum tabii.

Hepimiz üzerimizde bir kırıklık hissediyor, konuştukça giderek daha da endişeleniyorduk. Harris bazen başının çok döndüğünü, böyle anlarda ne yaptığının bile farkında olmadığını anlattı; arkasından George da başının döndüğünü, öyle zamanlarda kendisinin de ne yaptığını bilmediğini

söyledi. Bana gelince, benim sorunum karaciğerimdeydi. Sorunun karaciğerimde olduğunu biliyordum, çünkü o günlerde yeni patentlenmiş bir karaciğer ilacının gazete ilanını okumuştum, ilanda karaciğer sorunlarıyla ilgili tüm arazlar teker teker sayılmıştı ve bu belirtilerin hepsi bende mevcuttu.

Şaşılacak şey; ne zaman bir ilaç ilanı okusam, o ilanda sözü edilen hastalığı, hem de en ağır haliyle geçirdiğime inanmaya başlarım. Hissettiğim her şey, ilanda anlatılan belirtilerle bire bir örtüşmektedir çünkü.

Bir gün, bende olduğunu fark ettiğim ufak bir rahatsızlıkla ilgili –galiba saman nezlesiydi– bir kitaba göz atmak için Kraliyet Müzesi'nin kütüphanesine gittiğimi hatırlıyorum; aradığım kitabı bulup saman nezlesiyle ilgili her sayfayı okumuş, derken bir an boş bulunup sayfaları çevirmeye, diğer hastalıklara göz atmaya başlamıştım. Gözüme çarpan ilk hastalığın hangisi olduğunu hatırlamasam da –korkunç, ölümcül bir musibet olduğuna eminim–, bulgular listesinin daha yarısına bile gelmeden, bu feci hastalığa çoktan tutulmuş olduğumu fark etmiştim.

Bir süre, korkudan donakalmış bir halde oracıkta oturmuş, sonra da umutsuzluğun verdiği bitkinlikle yeniden kitabın sayfalarını karıştırmaya koyulmuştum. Tifo humması-na gözüm ilişip bu hastalığın belirtilerini okuyunca, ansızın aylardır tifo hastası olduğumu fark etmiştim. Bundan sonra başka ne tür rahatsızlıklarım olduğunu merak etmiş ve St. Vitus Dansı maddesine bakınca, tahmin ettiğim gibi bu hastalıktan da mustarip olduğumu anlamış, durumun vahametini fark edince, kitaba en baştan başlayıp alfabetik sırayla tüm hastalıkları tek tek okumanın en iyisi olacağına karar vermiştim. Sıtmaya gözüm takılınca, çoktan başlangıç safhasını geçirdiğimi, en şiddetli aşamasına iki hafta kaldığını görmüştüm. Kronik nefrite gelince, bu hastalığın farklı bir türüne tutulduğumu, daha senelerce yaşama şansına sahip

olduğumu anlamış ve rahatlamıştım. Bütün komplikasyonlarıyla kolera da bedenimde kendine yer bulmuştu, dahası, görünüşe göre, difteriye tutulmuş olarak doğmuştum ben. Özenle, alfabenin yirmi altı harfinin her biriyle başlayan tüm hastalıkları tek tek okumuş ve bende olmayan tek hastalığın, belirtileri patellada şişme olan, hizmetçi dizi diye bilinen hastalık olduğuna kanaat getirmiştim.

Başta, oldukça incinmiştim doğrusu; bana ufaktan hakaret ediliyor gibime gelmişti. Hizmetçi dizi hastalığı niçin bende yoktu? Bu haksızlık niçin bana reva görülmüştü? Neyse ki, bir süre sonra kıskançlığım hafifledi. Farmakolojideki her türlü hastalığa sahip olduğumu fark ettim, bencilliğim yerini rahatlamaya bıraktı ve hizmetçi dizi hastalığı olmadan da yaşayabileceğime karar verdim. Anlaşılan, sinsi gut hastalığı, ben farkına bile varmadan en beter haliyle ele geçirmişti çaresiz bedenimi; üstelik, çocukluğumdan beri şeker hastasıydım. Zatülcenp, kitaptaki son hastalıktı, onu da okuduktan sonra başka bir rahatsızlığım olmadığına karar verip kitabı bıraktım.

Oturup düşünmeye başladım. Tıp âlimleri açısından ne kadar da ilginç bir vakaydım kimbilir! Tıp öğrencileri için de bulunmaz bir nimettim! Bana sahip olsalar, koğuş koğuş dolaşıp örnek hasta aramalarına gerek kalmazdı. Yaşayan bir hastaneydim ben. Çevremde şöyle bir döndükten sonra, diplomalarını alıp mesleğe başlayabilirlerdi.

Sonra, ne kadar yaşayacağımı düşünmeye koyuldum. Kendimi muayene etmeye çalıştım. Nabzımı tuttum. Başta, nabız falan yoktu. Derken, birdenbire pıt pıt atmaya başladı. Saatimi cebimden çıkarıp nabzımı ölçtüm. Dakikada yüz kırk yedi kere atıyordu. Kalbimi dinlemeye çalıştım. Fakat o da ne? Kalbim atmıyordu. O günden beri, kalbimin yerinde olduğuna ve çalıştığına, sadece kalp atışlarımı dinleyecek doğru yeri bulamadığıma ikna etmeye çalıştım kendimi, fakat hâlâ ikna olmuş sayılmam. Belimden yuka-

rı, başıma kadar her yanımı dikkatle yokladım, yanlarımı, hatta sırtımın ulaşabildiğim yerlerini bile muayene ettim, ama nafile. Bir şey hissetmiyor, hiçbir şey işitmiyordum. Dilimi incelemeye karar verdim. Dilimi çıkarabildiğim kadar çıkardım, tek gözümü kapadım ve diğer gözümle dilimi görmeye çalıştım. Sadece ucunu görebildim, fakat görebildiğim kadarı bile, kızıl humma geçirdiğimi anlamama yetti de arttı.

O kütüphaneye girerken, mutlu, sağlıklı bir adamdım. Eli ayağı tutmayan hastalıklı bir zavallı olarak, sürünerek çıktım dışarı. Hemen doktorumun yanına koştum. Doktorum, aynı zamanda eski bir dostumdur. Hasta olduğumu söyleyip muayenehanesine gittiğim zaman, nabzımı ölçer, dilime bakar, havadan sudan sohbet eder benimle; şikâyetlerimi ciddiye bile almaz. Bu yüzden, koşa koşa yanına gitmenin ona büyük bir iyilik olacağına karar vermiştim. Kendi kendime, "Hekimler deneyim kazanmak ister," demiştim. "Bizim doktor da beni görünce çok sevinecek. Her birinde bir-iki hastalık olan bin yedi yüz hastayı muayene etse bile bu kadar deneyim kazanamaz." Bu yüzden, hemen yanına gidip muayenehanesine daldım. Beni görünce, "Neyin var bakalım?" dedi. Ben de ona, "Sevgili dostum, rahatsızlıklarımı tek tek sayarak vaktini almak istemiyorum. Hayat kısa, rahatsızlıklarımı saymaya kalksam hepsini dinlemeye ömrün yetmez. Ama bende olmayan bir rahatsızlığı söyleyerek yardımcı olayım sana. Bende, hizmetçi dizi hastalığı yok. Bu hastalık bende niçin yok, bilemiyorum; ama yine de bu hastalıktan mustarip olmadığım aşikâr. Geriye kalan tüm hastalıklar, şu naçizane bedenimde mevcut," dedim.

Arkasından, bütün bu hastalıkları nasıl keşfettiğimi anlattım.

Bunun üzerine doktor göğsümü dinledi, beni baştan aşağı inceledi, bileğimi tuttu, beklemediğim bir anda göğ-

süme vurdu –korkakça bir hareketti bence– ve başının yanını tos atar gibi göğsüme yasladı. Bunları yaptıktan sonra, masasının başına geçti ve bana bir reçete yazdı. Kâğıdı katlayıp elime sıkıştırdı, ben de cebime atıp muayenehaneyi terk ettim.

Reçeteyi açıp okumadım. En yakındaki eczaneye daldım ve eczacıya uzattım. Adam kâğıdı alıp okudu, sonra bana geri uzattı.

"Bunlar bende yok," dedi.

"Sen eczacı değil misin be adam?" diye sordum.

Dedi ki: "Evet ben eczacıyım. Ama aynı zamanda bir restoranım, bir de otelim olsa, ancak o zaman size yardımcı olabilirdim. Fakat maalesef sadece kendi halinde bir eczacı olmam, yardımcı olmama engel oluyor."

Reçeteyi açıp okudum. Şöyle yazıyordu:

"Her altı saatte bir, 150 gr. biftek yenecek ve bir bardak bira içilecek, her sabah beş kilometre yürünecek, her gece saat 11'de yatağa girilecek. Ayrıca, kafanı anlamadığın şeylerle doldurmayacaksın."

Talimatları harfiyen yerine getirdim ve –kendi adıma konuşuyorum– çok iyi sonuç aldım, hayatım kurtuldu, hâlâ yaşıyorum.

Fakat, karaciğer ilacı reklamına dönersek, bütün belirtilerin bende mevcut olduğunu hemen anlamıştım doğrusu, en başta da "her türlü işe karşı genel bir isteksizlik" geliyordu.

Bu rahatsızlıktan neler çektiğimi anlatmaya kelimeler yetmez. Küçük yaşlardan beri bu belanın pençesinde kıvranıyorum. Çocukken, bir gün bile bu hastalığın etkisinden kurtulamadım. Tabii, o zamanlar suçlunun karaciğerim olduğunu bilmiyorlardı. O zamanlar tıp çok daha geriydi ve benim vahim durumumu tembelliğe yorup geçiştiriyorlardı.

Büyüklerim, "Seni sinsi şeytan seni," derlerdi, "kalk da bir şeylerle meşgul ol, elin bir işin ucundan tutsun." Tabii, çok hasta olduğumu bilmiyorlardı.

Bana ilaç vermek de akıllarının ucundan bile geçmiyordu; aksine, başımın etini yiyorlardı. Fakat tuhaf şey, onların azarları çoğu kez işe yarıyor, beni geçici olarak tedavi ediyordu. Şimdi bir kutu ilacın yapamadığını, o zaman büyüklerimin azarları yapabiliyordu; karaciğerime söz geçirebiliyorlardı; hiç vakit kaybetmeden yerimden fırlıyor, ne yapmamı isterlerse yapıveriyordum.

Bilirsiniz, genelde hep öyledir ya, o eski, basit tedavi yöntemleri dispanserlerde dağıtılan her türlü ilaçtan daha yararlıdır. Böylece dört kişi odada karşılıklı oturup yarım saat boyunca her türlü hastalığımızı anlattık birbirimize. Ben, George ve William Harris'e, sabah kalkınca kendimi nasıl hissettiğimi anlattım, William Harris bize gece olup yatağına girince bedeninde olan bitenlerden söz etti uzun uzun, George da şöminenin önündeki halının üzerinde dikilerek, geceleri kendini nasıl hissettiğini zekice ve güçlü bir oyunculukla gözlerimizin önünde canlandırdı.

Gerçi George'un anlattıklarının hepsi kuruntudan ibaret; bence hasta falan değil.

Bu esnada, Bayan Poppets kapıyı çalıp akşam yemeğinin hazır olduğunu haber verdi. Üzüntüyle birbirimize bakarak gülümsedik, sonra bir iki lokma bir şeyler atıştırmaya çalışmamız gerektiğine karar verdik. Harris, insanın midesinin hastalığın dizginlerini elinde tuttuğunu ya da buna benzer bir şeyler söyledi; Bayan Poppets tepsiyi getirdi, biz de masanın çevresine toplanıp soğanlı bifteğimizi ve çilekli turtamızı isteksizce didiklediik.

Kendimi gerçekten çok kötü hissediyor olmalıydım, çünkü yemeğe başladıktan yarım saat sonra sofraya olan tüm ilgimi yitirmiş –görülmedik bir durumdu bu–, hatta peynir bile istememiştim. Bu görevi yerine getirdikten

sonra bardaklarımızı yeniden doldurduk, pipolarımızı yaktık ve sağlık durumumuzla ilgili sohbetimize kaldığımız yerden devam ettik. Sorunumuzun ne olduğundan hiçbirimiz emin değildik, fakat hepimizin hemfikir olduğu bir şey vardı; başımızdaki hastalık belası her neyse, fazla çalışmaktan tutulmuştuk bu illete.

"Bizim dinlenmemiz lazım," dedi Harris.

"Kesinlikle dinlenmeliyiz, üstelik değişikliğe de ihtiyacımız var," dedi George. "Beynimizi o kadar yormuşuz ki, bütün bağışıklık sistemimiz çöküntüye uğramış. Biraz değişiklik, zorlu düşüncelerle boğuşmaktan uzak kalmak, zihinsel dengemizi korumamıza yardımcı olacaktır."

George'un tıp öğrencisi olan bir kuzeni var, dolayısıyla konuşması da ailesinde bir hekim olduğunu hatırlatır cinsten. Fakat nihayetinde onunla aynı fikirde olduğumdan, şu çılgın kalabalıktan uzak, eski dünyaya ait, sessiz bir yer bulup, uyuklayan sokaklarda güneşli bir hafta geçirmeyi, unutulup gitmiş, periler tarafından gözlerden ve gürültülü dünyanın pençelerinden saklanmış kuytu bir köşede hayaller içinde yaşamayı önerdim. Zaman'ın kayalıklarındaki bu tuhaf kuş yuvasında, on dokuzuncu yüzyılın kudurmuş dalgalarının sesi kulağımıza zorlukla ulaşacaktı.

Harris, fikrimin çok sıkıcı olduğunu söyledi. Benim nasıl bir yerden söz ettiğimi anlıyormuş; herkesin saat sekizde yatağa girdiği bir yerden bahsediyormuşum, hani bir gazete bile bulmanın mümkün olmadığı, tütün almak için on kilometre yürümek zorunda kalacağınız türden bir yer.

"Olmaz," dedi Harris, "dinlenmeye ve değişikliğe ihtiyacınız varsa, deniz yolculuğunun üzerine yoktur."

Deniz yolculuğuna hemen şiddetle itiraz ettim. Deniz yolculuğu birkaç aylığına çıkacaksanız iyidir, fakat bir haftalık bir deniz yolculuğu işkenceden farksızdır.

Pazartesi günü, çok iyi vakit geçireceğinize inanarak yola çıkarsınız. Kıyıdaki dostlarınıza neşeyle el sallar, en

büyük piponuzu yakar, Kaptan Cook, Sör Francis Drake ve Kristof Kolomb gibi büyük denizcilerin bedene gelmiş haliymişsiniz gibi kasıla kasıla güvertede dolaşmaya başlarsınız. Salı günü, gemiye binmiş olduğunuza pişman olursunuz. Çarşamba, perşembe ve cuma günleri keşke ölseydim de gemiye binmeseydim, dersiniz. Cumartesi, biraz çay içip güvertede bir şezlonga ilişir, kendinizi nasıl hissettiğinizi soran iyi kalpli insanlara, zayıf, tatlı bir gülümsemeyle cevap verirsiniz. Pazar günü nihayet ayaklanır, katı besinler yemeye başlayabilirsiniz. Pazartesi, elinizde şemsiyeniz ve çantanızla güvertede durup karaya çıkmayı beklerken, yolculuktan gerçekten hoşlanmaya başladığınızı hissedersiniz.

Hatırlıyorum da, kayınbiraderim bir keresinde sağlığı için kısa bir gemi yolculuğuna çıkmak zorunda kalmıştı. Londra'dan Liverpool'a gidiş dönüş bileti almış ve gemiye binmişti. Liverpool'a vardığında tek düşündüğü, dönüş biletini nasıl satabileceğiydi.

Bana anlattığına göre indirimli bir bilet sattığını tüm şehre duyurmuş; bileti en sonunda hastalıklı, solgun bir genç adama satmıştı. Genç adam, doktorunun kendisine deniz kıyısında vakit geçirmesini ve bol bol idman yapmasını tembihlediğini anlatmıştı.

"Deniz kıyısı!" diye haykıran kayınbiraderim, bileti şefkatle berikinin avcuna koyarken, "bu yolculuk sayesinde, denizden, hayatın boyunca yetecek kadar faydalanacağına hiç şüphen olmasın, idmana gelince; o gemide kımıltısız otururken bile, karada taklalar atarak yapabileceğinden çok idman yapacaksın, güven bana!" demişti.

Kendisi, yani kayınbiraderim Londra'ya trenle dönmüştü. Kuzey-Batı Demiryolları'nın sağlığına çok daha iyi geldiğini söylemişti.

Tanıdığım başka biriyse, bir haftalık bir deniz yolculuğuna çıkmıştı. Daha gemi denize açılmadan kamarotlar-

dan biri yanına gelmiş, yemek başına mı yoksa toptan mı ödeme yapacağını öğrenmek istemişti. Tabii, kamarot daha ucuz olduğu için ikinci seçeneği öneriyordu. İki pound karşılığında, bir haftalık yiyecek ihtiyacını karşılayacaklardı. Kahvaltıda önce balık, arkasından ızgara et servis edilecekti. Öğle yemekleri saat birde sunulacak, dört çeşit yemekten oluşacaktı. Saat altıda, verilecek olan akşam yemeğine gelince; çorba, balık, ordövrler, parça et, beyaz et, salata, tatlı, peynir ve meyveden oluşuyordu. Saat onda, hafif bir et yemeği daha verilecekti.

Arkadaşım, iki poundluk yemeği –çok iştahlı biridir– seçmiş, kamarota kararını bildirmiş, peşin ödeme yapmıştı.

Sheerness'a vardıkları sırada öğle yemeği servisi başlamıştı. Arkadaşım, sandığı kadar acıkmadığını fark etmiş, biraz kaynatılmış biftek, biraz çilek ve krema atıştırarak açlığını bastırmıştı. Öğleden sonra, yemek konusunda derin düşüncelere dalmış, hatta bir ara, haftalardır kaynamış biftekle beslendiğini sanmış, bir süre sonra da ömrü boyunca çilek ve kremadan başka bir şey ağzına koymadığını düşünmeye başlamıştı.

Görünüşe göre midesindeki biftek, çilekler ya da krema da durumlarından hoşnut değildi; çalkalanıp duruyor, midesinden çıkmak istiyorlardı.

Saat altıda, bir kamarot gelip akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirmişti. Yemek masasına oturmak içinden gelmese de arkadaşım, iki poundunun karşılığını alması gerektiğine karar vermiş, iplere ve parmaklıklara tutunarak yemek salonuna inmişti. Merdivenin sonunda, onu, kızartılmış balık ve sebze kokusuyla karışık tatlı bir soğan ve et kokusu karşılamıştı. Derken kamarot gülümseyerek yanına gelmiş ve sormuştu: "Ne arzu edersiniz, efendim?"

Arkadaşım zayıf bir sesle, "Beni buradan kurtarmanı," diyebilmişti ancak.

Onu çabucak merdivenlerden yukarı taşımış, rüzgâra

karşı, güvertede bir şezlonga oturtmuş ve kendi haline bırakmışlardı.

Sonraki dört gün boyunca, incecik kaptan bisküvileri yiyerek –ince olan bisküvilerdi, kaptan değil– ve soda içerek, sade, masum bir biçimde geçirmişti zamanını; fakat cumartesi günü ayaklanmış, açık çay içmeye ve kızarmış ekmek yemeye başlamış, pazartesi günüyse sabahtan akşama dek tavuk suyu çorbası içmişti. Salı günü gemiden inmiş, limandan uzaklaşan geminin ardından pişmanlıkla bakmaya koyulmuştu.

"İşte gidiyor," diye mırıldanmıştı kendi kendine, "güvertesinde, elimi dahi süremediğim, bana ait iki poundluk yiyecekle limandan uzaklaşıyor."

"Bir gün daha kalabilseydim, paramın karşılığını mutlaka alırdım," demişti bana.

Bu sebeplerden dolayı, deniz yolculuğuna kesinlikle karşı olduğumu bildirdim. Kendim için endişelenmediğimi de ekledim. Ben dayanıksız değildim. Fakat George için endişeleniyordum. George, rahat bir deniz yolculuğu yapacağına hiç şüphesi olmadığını, fakat Harris ve benim iyi düşünmemiz gerektiğini, büyük ihtimalle bizi deniz tutacağını söyledi. Harris, insanların denize açılınca niçin hastalandığının kendisi için bir muamma olduğunu, hatta insanların çoğunun gösteriş olsun diye hastalanmış numarası yaptığına inandığını, kendisinin asla hastalanmadığını, hatta bunu çok istemiş olsa da bir kez bile beceremediğini anlattı.

Arkasından, bize, gemiyle İngiliz Kanalı'nı geçişini anlattı. Hava o kadar kötüymüş ki, yolcuları ranzalarına bağlamak zorunda kalmışlar, Kaptan ve Harris'ten başka herkes ayakta bile duramaz hale gelmiş. Bazen Harris ve ikinci kaptan ayakta kalıyor, kaptan hastalanıyormuş; fakat genelde kendisi ve başka biri ayakta kalıyor, bir üçüncü kişi deniz tutmasının etkisinden kurtulup yanlarına gelemiyor-

muş. Eğer bir ikinci kişi daha kendine gelemezse, Harris günlerini tek başına geçiriyormuş.

Tuhaf şey, karadayken kimseyi deniz tutmaz. Denizde çok kötü hastalanmış pek çok kişiye rastlarsınız, hatta gemiler dolusu hasta insan görebilirsiniz; fakat karada olup da deniz tutmasının ne demek olduğunu bilen bir kişiye bile rastlamadım. Her gemide karşılaşabileceğiniz yüzlerce, binlerce kötü denizci, karaya çıkınca hangi köşeye saklanıyor, bilmem.

Eğer insanların çoğu Yarmouth limanındaki bir gemide karşılaştığım adam gibiyse, bu gizemi kısa sürede çözebiliriz. Hatırladığım kadarıyla, Güney Limanı'ndan yeni ayrılmıştık, bu adamcağız da lombarların birinden tehlikeli bir biçimde sarkmakla meşguldü. Hemen yanına gidip onu kurtarmaya çalıştım.

"Merhaba! Bu yana gelin lütfen," dedim, "denize düşeceksiniz."

Alabildiğim tek cevap, "Ah Tanrım," oldu, "keşke düşsem de kurtulsam!" Onu orada bırakıp yanından ayrılmak zorunda kaldım.

Üç hafta sonra, Bath Oteli'nin salonunda yeniden rastladım kendisine; seyahatlerini anlatıyor, heyecanla denizi nasıl da sevdiğinden söz ediyordu. Kibar bir genç adamın meraklı sorusuna şöyle cevap verdi: "İyi bir denizci miyim? Vallahi itiraf ediyorum, bir keresinde Cape Horn açıklarında kötü hissetmiştim kendimi. Gemi ertesi sabah battı."

Lafa karıştım: "Bir gün Güney Limanı açıklarında, hastalanan ve gemiden denize atılmak isteyen siz değil miydiniz?" diye sordum.

Yüzünde şaşkın bir ifadeyle, "Güney Limanı mı?" diye sordu.

"Evet; Yarmouth'a gidiyorduk, geçen cuma tam üç hafta oldu."

"Ah, şey, evet," diye cevap verdi, yüzü aydınlanmıştı.

"Şimdi hatırladım. O gün gerçekten de başım ağrıyordu. Turşu yüzünden olmuştu galiba. Temiz bir gemide yediğim en berbat turşulardı doğrusu. Siz tadına bakmış mıydınız o korkunç şeylerin?"

Bana gelince, ben deniz tutmasından harika bir korunma yöntemi buldum; kendimi dengeliyorum. Güvertenin ortasında duruyor, gemi sularla birlikte yükselip alçaldıkça, vücudunuzu öne arkaya eğerek her zaman dimdik durmaya gayret ediyorsunuz. Geminin başı yükselince, güverte neredeyse burnunuza değecek gibi olana dek öne doğru eğiliyor, geminin kıçı yükselince arkaya eğiliyorsunuz. Bir iki saatliğine de olsa çok işe yarıyor bu yöntem; fakat ne yazık ki bir hafta boyunca uygulamak mümkün değil.

George atıldı: "Nehir yolculuğuna çıkalım."

Böylelikle hem temiz hava alacağımızı hem idman yapabileceğimizi, hem de özlediğimiz sessizliğe kavuşabileceğimizi söyledi. Sürekli değişen manzara da zihnimizi –Harris'in zihninden geriye kalanlar da dahil olmak üzere– meşgul edecekti. Çalışmak iştahımızı açacak, derin uykular çekmemizi sağlayacaktı. Harris, George'u olduğundan daha da uykucu yapacak bir işe kalkışmamamız gerektiğini, bunun tehlikeli olabileceğini söyledi.

Yaz kış her gün yirmi dört saat olduğuna göre, George'un şimdikinden daha fazla uyumasının nasıl mümkün olacağına aklının ermediğini, fakat şimdikinden daha fazla uyuduğu takdirde George'un ölü kabul edileceğini, böylece yemek ve yatak ücreti ödemesine gerek kalmayacağını belirtti.

Fakat Harris, yine de bu nehir yolcuğu fikrini pek beğendiğini söyledi. Ben de aynı fikirdeydim; Harris'le birlikte George'un çok iyi bir fikir ortaya attığını belirttik, fakat bunu öyle bir ses tonuyla söyledik ki, George'un böyle akla uygun bir fikirle ortaya çıkmasına ne kadar şaşırdığımızı anlamasını sağladık.

Nehir yolculuğunu beğenmeyen tek kişi, köpeğimiz Montmorency'di. Montmorency, nehirlerden hiçbir zaman pek hazzetmezdi.

"Siz beylere göre hava hoş," dedi, "nehri seviyorsunuz, ama ben bu sevgiyi paylaşmıyorum. Yapacak hiçbir şey bulamayacağım ki! Manzarayı izleyip ne yapayım, üstelik pipo da içmiyorum. Kıyıda bir fare görsem durmazsınız, uyumaya kalksam, teknenin kontrolünü kaybeder, beni suya düşürürsünüz. Bana sorarsanız, bu fikir baştan aşağı aptalca."

Fakat bire karşı üçtük ve teklif kabul edilmişti bile.

Birinci Bölüm,
Teknede Üç Adam, 1889.

ÇEŞİTLİ ÖZDEYİŞLER

Ben de insanlığın en sonunda muvaffak olacağına inanıyorum; fakat aynı zamanda, dünyanın herkesin başka birinin hemşireliğini yaptığı devasa bir hastaneye dönüşmesinden korkuyorum.

WOLFGANG VON GOETHE (1749-1832)

DOKTOR: Her zaman 'iyi' sıfatıyla anılır. En gizli sırlarınızı açtığınız sürece bir mucize olarak kabul edilirken, aranız bozulduğu anda bir ahmağa dönüşür. Hepsi materyalisttir: "İnsan ruhunu bir bistüriyle bulamazsınız."

GUSTAVE FLAUBERT (1821-1880)

Hekim, kendine yardım et ki hastana yardım edebilesin. Hastanın en iyi ilacı, onu iyileştiren kişiyi kendi gözleriyle görmek olsun.

FRIEDRICH NIETZSCHE (1844-1900)

Şahsen, bir hekim olmadığım için her zaman pişmanlık duymuşumdur.

VINCENT VAN GOGH (1853-1890)

İnsan, hekimlerin o çok böbürlendiği ışıltılı kurtarıcı maskesi, duygudaşlık veya toplumsal yükümlülükler gibi sahte kılıklara aldanmamalı.

ROBERT MUSIL (1880-1942)

Hasta tıbbın taktiksel, hastalıksa stratejik amacıdır.

ERNST JÜNGER (1895-1998)

Tıbbın hedefi, elbette insanları erdemli kişiler haline getirmek değildir; onları kötü alışkanlıklarının sonuçlarından korumak ve kurtarmaktır. Gerçek bir hekim hastalarına pişman olmalarını öğütlemez; onların günahlarının bağışlanmasını sağlar.

H. L. MENCKEN (1880-1956)

Tüm meslekler, meslek sahibi olmayanlara karşı kurulmuş komplolardır.

GEORGE BERNARD SHAW (1856-1950)

Sen, hekim! Tek bir hasta bile senin mahvolmana sebep olabilirdi. Onu kurtarmasaydın seni ne üzüntüler bekliyordu, kimbilir!

ELIAS CANETTI (1905-1994)

Hiçbir acı haykırış, tek bir insanın haykırışından daha önemli ve hiçbir acı, tek bir insanın çekebileceğinden daha büyük olamaz.

LUDWIG WITTGENSTEIN (1889-1951)

Ayrıca, bir hekimin evrim teorisini kabul etmesini de beklerim; bu sebeple, bütün alışkanlıkları edinilmiş alışkanlıklar olarak değerlendirmeli, bir insanın alışkanlıklar edinmiş bir amip olduğunu bilmelidir.

GEORGE BERNARD SHAW (1856-1950)

Normal insanların hastalığının, hastaların sağlığının zıttı olmaması düşüncesi, ikincisinin genelde sadece başka bir biçimde, aynı feci gidişatta mevcut olması ne kadar da rahatsız edicidir.

THEODOR ADORNO (1903-1969)

Hekim ve cellat aynı vasıflara ihtiyaç duyarlar.

W. H. AUDEN (1907-1973)

MARCEL PROUST

Nevrozlu İnsanlar

Marcel Proust hekimler arasında büyüdü; babası Adrien bir nörasteni uzmanı, ağabeyi Robert tanınmış bir Paris hekimiydi. Marcel ilk astım krizini dokuz yaşında, Bois de Boulogne'da ailesiyle birlikte yaptığı bir yürüyüşten sonra geçirdi ve hayatının ileriki dönemlerinde de şiddetli astım atakları yüzünden sosyal bir yaşantı sürmekten uzak durup, ritmi "bir astımlının kesik nefesleri"ne benzetilen büyük romanını yazdı. Proust'un çalışmalarında, hipokondri yani hastalık hastalığı, konuyla alakasız anlatılardan oluşan yazınsal tekniğin baştacı olan temadır.

Nevrozlu insanlar, bu özellik en çok onlara yakıştırılmasına rağmen, "içlerinden gelen ses"i belki de en az dinleyen kimselerdir; tehlike çanları onları o kadar çok yanıltmıştır ki, zamanla boşu boşuna endişelendiklerinin farkına varıp bu tehlike işaretlerinin hiçbirine aldırış etmemeye başlamışlardır. Sinir sistemlerinin, tam da kar yağmaya başladığında veya yeni bir apartman dairesine taşınacakken, sanki ölümcül bir hastalığa tutulmuş gibi yardım istemeye başlamasına alışkın olduklarından, tıpkı savaşın en şiddetli günlerinde, ağır yaralanmış olmasına rağmen bedeninden gelen işaretleri algılayamayıp adeta sağlığı yerinde bir adammış gibi birkaç gün daha çarpışmaya devam eden bir asker gibi, bu ikazlara aldırış etmezler. Bir sabah, tıpkı kalbimin sürekli pompaladığı kanı nasıl düşünmüyorsam aynı kararlılıkla zihnimin bir köşesine ittiğim bütün alışılmış rahatsızlıklarımı dikkatle kendimden uzakta taşıyarak,

hoplaya zıplaya, annemle babamın çoktan sofranın başına oturmuş olduğu yemek odasına girdim –bir yandan da, her zaman yaptığım gibi, kendimi sıcak tutmam gerektiği için değil de, mesela biraz önce azarlandığım için üşüdüğümü, açlık hissetmememin yemekten vazgeçmem gerektiği değil de, yağmur yağacağı anlamına geldiğini, kendi kendime anımsatıyordum– ve masaya oturdum. Tam iştah açıcı pirzolamdan ilk lokmayı ağzıma atmış yutarken midem bulanmaya ve başım dönmeye başlayınca durdum; hissettiklerim, başlayan bir hastalığın, benim soğuk kayıtsızlığım yüzünden gizlenen ve ket vurulan ilk belirtileriydi, fakat hastalık belirtileri, tüm gizli çabalarıma rağmen, aslında yemeye takatim olmayan besinlere karşı şiddetle direnmeye devam ediyorlardı. Derken, aynı anda, kendimi iyi hissetmediğim anlaşılırsa dışarı çıkmama izin verilmeyeceği düşüncesi, tıpkı yaralı bir adamın kendisini koruma içgüdüsü gibi, bana kendimi odama sürükleme gücünü verdi. Odamda ateşimin kırk derece olduğunu keşfettim ve Champs-Elysées bulvarına gitmek üzere hazırlanmaya koyuldum. Onu sarmalayan bedenimden gelen, giderek ağırlaşan ve artan ikazlara rağmen, zihnim Gilberte'le mahkûmlar karargâhı oynayacak olmanın zevkini hevesle bekliyordu, hatta yerimde duramıyordum. Bir saat sonra, ayakta zorlukla durabilmeme rağmen, arkadaşımla birlikte olmanın keyfini çıkarıyor, hatta oyundan keyif alacak gücü bile bulabiliyordum.

Eve dönünce, Françoise, benim "kendimi pek iyi hissetmediğimi", herhalde "soğuk aldığımı" açıkladı ve derhal çağrılan hekim, daha çok, ciğerlerimdeki tıkanıklığa eşlik eden, daha "sinsi" ve "gizli" rahatsızlıklarıma göre "önemsiz" olan akut ateşin "şiddeti" ve "ciddiyeti" hakkında konuşmayı tercih etti. Bir süredir nefesimin kesilmesinden şikâyetçiydim, doktorumuz da, bir alkolik olup sürünerek öleceğimi hemen gözünde canlandıran büyükannemin tas-

vip etmemesine rağmen cesur davranmayı başarıp, rahat nefes almama yardımcı olması için tavsiye edilen kafeinle birlikte, bir astım krizinin yaklaştığını hissettiğim anda bira, şampanya veya brendi içmemi önermişti. Astım krizlerinin, alkolün yaratacağı "coşku"da boğulacağını eklemişti. Büyükannemin, doktorun tavsiyesi olan alkolü içmeme izin vermesi için, soluğumun kesildiğini gizlemek bir yana, bu belirtileri açıkça sergilemem gerekiyordu. Fakat eklemem gerek ki, astım krizinin yaklaştığını hissettiğim zaman, sıkıntılarımın ne ölçüde olacağını tahmin edemememe rağmen, büyükannem endişelenecek diye daha çok üzülür, onun endişelenmesinden, astım krizlerinden bile çok korkardım. Fakat aynı zamanda, bedenim, ya işaretleri gizleyemeyecek kadar güçsüz olduğundan, ya da yaklaşan ataktan habersiz birinin benden imkânsız veya tehlikeli olabilecek bir vazifeyi yerine getirmemi istemesinden korktuğu için, büyükannemi belirtilerden tam zamanında haberdar etmemi sağlardı. Bu dakikliği, sonradan bir tür fizyolojik bilinç olarak geliştirmiştim. Kendimde daha önce hiç hissetmediğim, endişe verici bir alamet gözlemlediğim anda, bunu büyükanneme anlatana dek sıkıntı çekerdim. Eğer büyükannem fazla alaka göstermiyormuş gibi davranırsa, rahatsızlığım ısrarlı bir hal alırdı. Bazen çok ileri giderdim; o zaman, artık duygularını eskisi gibi her zaman saklamayı başaramayan o sevgili çehrede bir an merhamet belirir, büyükannem yüzünü acıyla buruştururdu. Onun acısını görünce kalbim parçalanır; öpücüklerimin bu acıyı silip atabileceğini, mutlu olmamın büyükannemi en az sağlıklı olmam kadar sevindireceğini düşünerek kollarına atılırdım. Fizyolojik bilincim, onun bu yeni alametleri artık bilmesinin farkındalığıyla yatıştığı için, bedenim büyükannemi rahatlatmama itiraz etmezdi. Rahatsızlığımın bana hiç ıstırap vermediğinden dem vurur, merhameti hak etmediğimi anlatır, halimden memnun olduğuma emin

olabileceğine garanti verirdim; bedenimse, hak ettiği kadar merhamete kavuşmak ister, doğru yerinin ağrıdığını bilen biri olduğu sürece, çektiğim acının önemsiz olduğunu ve mutluluğuma engel olmadığını iddia etmemde bir sakınca görmezdi; çünkü bedenim felsefesiyle gurur duymazdı; bu, onun sınırlarının dışında kalan bir meseleydi. Nekahet dönemim boyunca hemen her gün astım krizleri geçirdim. Bir akşam, büyükannem beni iyi bir durumda bırakmış, gece geç saatlerde odama gelince, nefes almak için çabaladığımı görünce, çılgına dönerek, "Güzel Tanrım, nasıl da acı çekiyor olmalısın!" diye haykırmıştı. Arkasından hemen yanımdan ayrıldı; sokak kapısının kilidinin döndüğünü duydum, kısa bir süre sonra da elinde bir şişe brendiyle geri döndü, evde hiç alkol kalmadığı için dışarı çıkmıştı. Bir süre sonra kendimi daha iyi hissetmeye başladım. Yüzü hafifçe kızarmış olan büyükannem usanmış görünüyordu, yüzünde bitkin ve mahzun bir ifade vardı.

Ansızın ayağa kalkarak, "Şimdi seni kendi haline bırakayım da, iyileşmenin keyfini çıkar azıcık," dedi. Fakat onu öpmek için yakaladım ve soğuk yanaklarının ıslak olduğunu hissettim; bu ıslaklık biraz önce dışarıda yüzüne çarpan gece havasının nemi miydi, anlayamadım. Ertesi gün akşama kadar odama uğramadı, bana dışarı çıkmak zorunda kaldığını söyledi. Bu yaptığının, sağlık durumuma ve bana karşı kaba bir tavır olduğunu düşünüyordum ve ona sitem etmemek için kendimi çok zor tutmuştum.

Nefes darlığım, sorumlusu olarak görülen ciğerlerimdeki tıkanıklık geçtikten sonra bile devam edince, ailem, Profesör Cottard'ın yardımını talep etti. Böyle vakaları tedavi etmesi gereken bir hekimin, sadece bilgili olması yeterli değildir. Üç ya da dört farklı hastalığın alameti olabilecek semptomlarla karşı karşıya kalan hekim, ustalığı ve sezgileri yardımıyla, hastalıklar arasındaki büyük benzerlikleri ayırt ederek, hangi hastalıkla baş etmesi gerektiğini belirlemek

zorundadır. Bu gizemli istidat, zihnin başka kısımlarının da üstün olmasını gerektirmez; son derece kaba yaratılışlı bir kimse, en kötü resimlere hayran olan bir zevk fakiri, bir parçacık meraktan bile yoksun biri bile sahip olabilir bu yeteneğe. Benim durumuma gelince; hissettiğim sıkıntılı fiziki alametlere yol açan hastalık, sinirsel spazmlar, verem başlangıcı, astım, renal yetersizliğin eşlik ettiği toksik alimentar dispne, kronik bronşit, hatta bu faktörlerden pek çoğunun bir arada gelişmesinden oluşan kompleks bir durum bile olabilirdi. Bununla birlikte, sinirsel spazmların katı yöntemlerle tedavi edilmesi gerekirken, verem, ihtimamla, bakımla ve astım gibi artritik durumlara kötü gelecek "iyice besleme" metoduyla tedavi edilir ki, aşırı beslenme, sıkı bir perhiz gerektiren toksik alimentar dispne gibi bir hastalık için tehlikelidir; oysa sıkı perhiz de veremli bir hasta için çok zararlıdır. Fakat Cottard bir an bile tereddüt etmedi, buyurgan bir tavırla emirlerini verdi: "Laksatifler, güçlü ve etkili müshiller kullanılacak, birkaç gün boyunca süt içecek, ağzına sütten başka hiçbir şey koymayacak. Et yemeyecek. Alkol almayacak." Annem, ne olursa olsun "beslenmem" gerektiğini, zaten çok hassas bir bünyem olduğunu, bu atlara layık tedavinin ve acımasız perhizin beni daha da beter hasta edeceğini mırıldandı. Cottard'ın, treni kaçırmaktan korkan bir adam gibi endişeli bakan gözlerinden, nazik tabiatını fazlasıyla gözler önüne serme hatasını yapıp yapmadığını merak ettiği anlaşılıyordu. Tıpkı kravatını bağladığından emin olmak için aynaya bakan bir adam gibi, yüzüne o soğuk ifadeli maskeyi takıp takmadığını hatırlamaya çalışıyordu. Bu şüphe anında, annemin söyledikleri tepesini attırdı ve hırçın bir tavırla haykırdı: "Direktiflerimi tekrarlama alışkanlığım yoktur! Bana bir kalem verin. Söyleyeceklerimi iyi dinleyin, süt diyorum size! Akut ataklarla ve uykusuzlukla başa çıktıktan sonra, biraz süzülmüş tavuk çorbası içmene izin vereceğim, sonra da lapa yiyeceksin,

ama önce süt; *au lait*! Çok hoşuna gidecek, çünkü şu sıralar İspanya çok moda; *olé, olé*!" (Öğrencileri bu şakayı patlatacağını tahmin etmişlerdi, çünkü hastanede ne zaman bir kalp ya da karaciğer hastasını süt perhizine soksa, aynı şakayı yapıyordu.) "İyileştikten sonra, yavaş yavaş normal hayatına döneceksin. Fakat ne zaman öksürük krizleri başlasa ya da nefessiz kalsan; laksatifler kullanılacak, bağırsaklar yıkanacak, yataktan çıkılmayacak ve süt içilecek!" Buz gibi bir tavırla annemin son itirazlarını dinledi, fakat hiç cevap vermedi. Önerdiği perhizin niçin gerekli olduğunu açıklamaya tenezzül etmediğinden, ailem, bu tedavi yönteminin benim durumumda işe yaramayacağına, boş yere beni güçten düşüreceğine karar verdi ve perhizi uygulamak zorunda bırakılmadım. Doğal olarak, talimatlarına uyulmadığını kendisinden gizlemeyi tercih ettiler ve profesörle karşılaşma ihtimalleri olan her evden uzak durmaya başladılar. Bir süre sonra, durumum iyiden iyiye ağırlaştı ve Cottard'ın emirlerini harfiyen yerine getirmeye zorladılar beni; hırıltıyla soluk almam ve öksürük nöbetlerim üç günde geçti; rahatça nefes almaya başladım. O zaman, Cottard'ın, daha sonra bize anlattığı üzere, beni astıma meyilli ve hepsinden önemlisi "kaçık" bulduğunu, muayenesi sonucunda o sırada bir tür toksemi geçirdiğimi anladığını, karaciğerimin yükünü azaltıp böbreklerimi temizleyerek bronşçuklarımdaki tıkanıklığı giderdiğini ve böylece beni sağlığıma, uykuma ve hayati güçlerime yeniden kavuşturduğunu öğrendik. Böylece, ahmağın teki sandığımız bu adamın, müthiş bir hekim olduğunu anlamış olduk.

"Swann'ların Tarafı"ndan alınmıştır,
Kayıp Zamanın İzinde, 1913.

G. K. CHESTERTON

Tıbbi Hata

Chesterton, günümüzde romanları ve Peder Brown adlı rahibin kahramanı olduğu dedektiflik öyküleriyle tanınır, fakat kendisi aynı zamanda parlak bir gazeteci ve mükemmel bir münazaracıydı. Faşist İtalya'nın siyasi felsefe olarak korporatizmi öne sürdüğü dönemde yazılan kitabından alıntılanan bu bölümde, "organik safsata" olarak bilinen, toplumların bedenler gibi –veya zihinlerin genlere göre– işlediğine dair inancı ifşa eder. Hobbes'un Leviathan'ı, böyle efsanevi yaratıkların en ünlüsüdür. Fakat Chesterton'ın, tıbbın insan bedenini onarmaktan başka amacı olmadığına dair iddiaları, şüphesiz, çeşitli gelişmelerden sonra bertaraf edilmiştir; kamu sağlığı; bireylik ve adalet gibi soyut fikirlerle birlikte, Wittgenstein'ın bir keresinde "bireysel vakayı küçümseyen tavır" diye nitelendirdiği bir eğilime paralel olarak, giderek daha da etkili olmaya başladı. Şu kadarı kesin; tıbbi sorunların, kamu düzeninin değiştirilmesiyle çözümlenmeye çalışıldığı bu tür bir mükemmel bir toplum, böyle bir sağlık ütopyası, insanların ahlaki ilişkiler çerçevesinde hareket ettiği bir toplumla asla bağdaşmaz.

Modern toplumsal araştırmalarla ilgili bir kitabın nasıl yazılacağı oldukça net bir biçimde belirlenmiştir. Usullere göre önce bir tahlille başlanır, istatistiklerle, nüfus tablolarıyla, bir kilise cemaatine ait kimseler arasında suç oranının azalmasını anlatan rakamlarla, polis memurları arasında giderek artan ruhsal bozukluklar ve belli bazı araştırmaların sıralanmasıyla devam eder; genelde "Çare" adı verilen bir bölümle sona erer. "Çare"nin asla bulunamamasının sebebi aslında bu özenli, katı, bilimsel usullerdir. Çünkü, sosyolo-

jik araştırmaları tıbbi soru ve tahlil yöntemiyle çözümlemeye çalışmak büyük bir gaftır; hatta sosyolojinin ilk büyük hatasıdır. Çareyi bulmadan önce, her zaman hastalığı açıklamak gerektiği söylenir. Fakat, aslında hastalığı tespit etmeden önce, sosyal alanda insanın tanımını yapmalı, ona saygınlığını kazandırmalı, önce bu soruna bir tedavi bulmamız gerekir.

Yanlışlık, çağımızda biyolojik ve bedensel safsatalara duyulan ilginin çılgınlık ölçüsüne ulaşmasından kaynaklanan pek çok yanlıştan biridir. İngiliz Aslanı'ndan söz etmek nasıl mümkünse, Sosyal Organizma'dan söz etmek de aynı ölçüde mümkündür. Fakat Britanya ne bir aslan, ne de bir organizmadır. Bir milleti bir hayvanın özellikleri altında birleştirmeye çalıştığımız, bir hayvanın basitliğiyle bir tutmaya başladığımız anda, aslında ilkel ve yabanıl bir biçimde düşünmeye başlamışız demektir. Çünkü her insan iki ayaklıdır, elli adam bir araya gelince kırkayaklı tek bir varlık haline gelmezler. Bu istiare modası, mesela, sürekli "genç uluslar" ve "yaşlı uluslar"dan söz etme saçmalığını doğurmuştur; sanırsınız ki, milletlerin de fiziki, sabit bir yaşam süresi var. Buna benzer şekilde, İspanya'nın ihtiyarlığının son dönemine girdiğini söyleyenler olur; İspanya'nın bütün dişlerinin döküldüğünü söyleseler daha iyi. Veyahut, Kanada'nın en kısa sürede bir edebiyat geleneği meydana getirmesinin şart olduğunu söylerler; ki bu da Kanada'nın bıyık bırakmasını istemek gibi bir şeydir. Uluslar, insanlardan oluşur; ilk nesil zayıf, on bininci nesil dinç ve güçlü olabilir. Benzer yanlış uygulamalar, milli sömürgelerin artışında, Tanrı'nın ve insanların menfaatine bir bilgelik ve ehemmiyet görenler tarafından da yapılmaktadır. Bu kimseler, hakikaten, insan bedeniyle alakalı benzetmeler yapmaktan bile acizdirler. Bir imparatorluk genç olduğu için boy mu atıyor, yoksa yaşlandığı için şişmanlıyor mu, onun bile mukayesesini yapamazlar. Fakat, bu fiziki tasav-

vur merakı yüzünden başımıza sardığımız yanlışların en beteri şudur; sosyal bir hastalığı etraflıca tasvir etmek ve arkasından sosyal bir ilaç, tedavi usulü öne sürmek.

Hastalığı, ilk önce, bedende yarattığı hasar açısından inceleriz; bunun dört başı mamur bir sebebi vardır. Şöyle ki, bedenin nasıl hasara uğradığı hakkında şüphelerimiz olsa da, nasıl kuvvetlendirileceği konusunda şüphe götüren bir yan yoktur. Hiçbir hekim, gözlerini ya da uzuvlarını başka türlü tashih ederek yeni cins bir adam yaratmayı teklif etmez. Hastane, mecburiyetten, bir adamı evine tek bacakla gönderebilir fakat –yaratıcılık coşkusuna kapılarak– üçüncü bir bacak ilave etmeyi asla gerçekleştirmeyecektir. Tıp ilmi bedenin tabii halinden memnundur, sadece onu sağlığına kavuşturmak için çabalar.

Oysa sosyal bilimler, insan ruhunun doğal halinden her zaman memnun kalmaz; onun elinde, satmak için fırsat kolladığı türlü türlü cafcaflı ruh vardır. Bir sosyal idealist şöyle diyecektir: "Bir Püriten olmaktan bıktım usandım; artık bir Pagan olmak istiyorum," veya: "Bu karanlık Bireyselcilik döneminin ardında, Kolektivizm cennetinin ışıldadığını görür gibiyim." Oysa fiziki hastalıklarda, nihai ideal hakkındaki bu anlaşmazlıklar söz konusu değildir. Hasta, kinin haplarını yutmayı isteyebilir de, istemeyebilir de; fakat şüphesiz, sağlığına kavuşmayı ister. Kimse, "Bu baş ağrısından bıktım usandım, biraz da diş ağrısı çekmek istiyorum," ya da "Bu Rus gribini tedavi etmenin tek yolu Alman kızamığıdır," veya "Bu karanlık soğuk algınlığı döneminin ardında, romatizma cennetinin ışıldadığını görür gibiyim," demez. Toplumsal sorunlarımızı çözmekte zorlanmamızın nedenlerinden biri de, bazı kimselerin hedeflediği tedavi usullerini, başkalarının kötünün de kötüsü illetler olarak ele alması, bazılarının sıhhatli bulduğu durumları, diğerlerinin en tehlikeli maraz olarak görmesidir. Bay Belloc, bir keresinde, insanın mülkiyet hakkından feragat etmesinin

dişlerinden ayrılmasından farksız olacağını söylemişti; oysa Bay Bernard Shaw'a kalırsa, mülkiyet diş değil, olsa olsa diş ağrısıdır. Lord Milner, bütün samimiyetiyle Alman disipliniyle tanıştırmaya çalıştı bizi; oysa pek çoğumuz Alman kızamığı olup yataklara düşmeyi tercih ederdik. Dr. Saleeby, öjenizmi hakikaten uygulamak istiyor; fakat ben romatizmayı tercih ederim doğrusu.

Modern toplumsal tartışmalarla ilgili dikkat çekici ve başlıca hakikat işte budur; anlaşmazlıklar, sadece icraat güçlüğüyle değil, hedefle alakalıdır. Kötülük hakkında hemfikiriz; birbirimizin gözlerini oymamız gereken konu, iyinin ne olduğudur. Hepimiz, ilgisiz ve uyuşuk bir aristokrasinin kötü olduğunu itiraf ediyoruz. Fakat hiçbir surette, faal ve etkin aristokrasinin iyi bir şey olduğu konusunda hemfikir değiliz. Papazlık müessesesinin inançsızlığı hepimizi öfkelendirir, oysa bazılarımız, sahiden de dindar bir rahiple karşılaşınca öfkeden kudurur, ondan iğreniriz. Ordumuzun güçsüz olması hepimizin ağrına gider; hatta ordumuz güçlü olsa daha da içerleyecek olanların bile. Toplumsal durum, tıbbi durumun tam tersidir. Hekimler, sağlığın doğası hakkında aynı görüşü paylaşırken, hastalığın tedavisinin ayrıntılarına dair anlaşmazlıklar yaşar, bunu tartışırlar; oysa biz öyle değiliz. Tam tersine, hepimiz İngiltere'nin sağlıksız olduğunu düşünüyoruz; fakat yarınızın turp gibi sıhhatli dediğine, diğer yarımız son derece sağlıksız gözüyle bakıyor. Kamu önünde suistimaller öylesine yaygın ve bulaşıcı ki, geniş görüşlü kimselerin sesleri, bir tür uydurmaca ortak görüşün içinde boğulup gidiyor. Kötüye kullanılan şeyler konusunda aynı kanıdayız; gelgelelim, bunların nasıl iyi amaçlar için kullanılacağı konusunda büyük görüş ayrılıklarımız olduğunu unutuyoruz. Bay Cadbury ve ben, kötü bir lokal hakkında aynı görüşü paylaşabiliriz. Oysa şahsi kavgamız, tam da iyi bir lokalin önünde su yüzüne çıkacaktır.

Bu nedenle, en yaygın toplumsal sorunları çözümleme metodu; yani önce perişan haldeki yoksulları ameliyat masasına yatırmak ya da fahişeliği betimleyici bir şekilde sınıflandırmak oldukça faydasızdır. Sefaleti ve yoksulluğu hiçbirimiz sevmeyiz, fakat bağımsız ve saygın yoksulluğa gelince işler değişir. Hiçbirimiz fahişeliği tasvip etmeyiz; fakat hepimizin katı ahlak kurallarını onayladığını söylemek mümkün değil. Toplumsal sorunları tartışmanın tek yolu, hiçbir yöne sapmadan sosyal ideali aramaktır. Milli çılgınlığı hepimiz görebiliyoruz, mamafih, milli akıl nedir? Bu kitabıma "Dünyada Yanlış Giden Nedir?" adını verdim ve bu sorunun cevabını kolayca ve açık bir biçimde verebilirim. Yanlış, neyin doğru olduğunu sormamamızdır.

"Tıbbi Hata",
Dünyada Yanlış Giden Nedir?, 1910.

MİHAİL BULGAKOV

Katil

Mihail Bulgakov, Kiev Üniversitesi'nde eğitim gördü ve 1916'da yeterlilik sınavını verdikten sonra, Smolensk vilayetinde on sekiz ay boyunca en zor şartlar altında çalıştı. Eyaletteki tek pratisyen hekimdi. Hayatının bu döneminde başından geçen, bazısı dehşet verici deneyimleri, Bir Taşra Hekiminin Defteri *adlı kitabında anlattı. Özelliksiz diye nitelendirilebilecek bir ya da ikisi hariç, Bulgakov'un öyküleri, bir hekimin, derin ve tehditkâr bir cehalet denizinin ortasında, nasıl bir deniz feneri görevini üstlenebileceğini okuyucuya güçlü bir biçimde hissettirir. Okuyacağınız öyküde, bir hekimin adalet anlayışı, tıbbın Kantçı ilkesi diyebileceğimiz –hiçbir şart altında öldürmeyeceksin– kanununun önüne geçer. "Katil" ilk olarak* Meditsinsky Rabotnik*'te yayımlanmış, Bulgakov'un 1940'ta ölümünden uzun zaman sonra Moskova'daki bir arşivde bulunmuştu.*

Doktor Yaşvin boğazını temizledi ve dudaklarının kenarında çarpık bir gülümsemeyle sordu: "Takviminizden bir yaprak kopartabilir miyim? Saat tam on iki, dolayısıyla bugün ayın ikisi."

"Buyrun, kopartın," diye cevap verdim.

Yaşvin, beyaz, narin parmaklarıyla en üstteki yaprağın köşesini tuttu ve kâğıdı dikkatle koparttı. Koparttığı yaprağın altında, ortasına "2" rakamı damgalanmış, büyük harflerle "salı" yazan ucuz bir sayfa belirdi. Kül rengi sayfayla ilgili bir şey, onu adeta büyülemişti. Daha dikkatli bakmak için gözlerini kıstı, sonra başını kaldırdı ve uzaklara daldı gitti. Besbelli, sadece kendisinin görebildiği bir şeye bakı-

yor; odamın duvarlarının, hatta soğuk şubat gecesinin hüzünlü karanlığına gömülmüş Moskova şehrinin de ötesindeki esrarengiz bir sahneyi seyrediyordu.

Oturduğum yerden meslektaşıma bakarken, "Nesi var bunun?" diye meraklandım. Dış görünüşü mesleğiyle taban tabana zıt olduğu için her zaman ilgimi çekmişti. Kim olduğunu, ne iş yaptığını bilmeyenler, onu her zaman bir aktör sanırdı. Koyu renk saçları ve solgun teni onu hem çekici kılıyor hem de hemen göze çarpmasını sağlıyordu. Tıraşı daima özenli, giyimi titizdi; tiyatroya gitmeyi sever, oyunculuktan söz ederken hakikaten beğeni sahibi ve konuya vakıf olduğunu belli ederdi. Bununla birlikte, onu diğer hekimlerden ayıran asıl özelliği, ayakkabılarıydı. Odadaki, ben de dahil olmak üzere beş hekimin dört tanesi, burnu biçimsizce kaplanmış, ucuz köseleli deri çizmeler giyiyorduk; oysa Dr. Yaşvin'in ayağında, sivri burunlu rugan ayakkabılar ve sarı tozluklar vardı. Gerçi hemen belirtmem gerek; bu hafif züppe hallerinin birilerini öfkelendirdiği pek ender görülürdü, üstelik, hakkını vermek gerekir, çok iyi bir hekimdi. Metanetliydi, hastalarıyla arası iyiydi, en önemlisi, muntazaman *The Valkyrie* ya da *Sevil Berberi*'ni sahnede görmeye vakit ayırmasına rağmen, literatürü her zaman takip ederdi.

Bununla birlikte, ilgimi en çok çeken yanı ayakkabıları değildi; onda özel bir hal vardı. Mizacının dikkate değer bir yanıydı beni cezbeden; çoğunlukla sessiz, hatta oldukça suskun bir adam olmasına rağmen, zaman zaman hikâye anlatma konusundaki eşsiz yeteneğini bize sunduğu oluyordu. En büyüleyici şeyler hakkında, ikna edici ve güven verici bir biçimde konuşabiliyor, ağzından çıkan hiçbir kelime samimiyetsiz ya da abartılı gelmiyordu insana. Bu çekingen ve zarif hekim, bir şeyler anlatırken adeta canlanıyordu. Sağ elini arada bir havaya kaldırıp, anlattığı hikâyeyi vurgular gibi sallardı. Gülünç bir hikâye anlatır-

ken asla gülümsemezdi, benzetmeleri öyle yerli yerinde ve tesirliydi ki, onu dinlerken bir yandan şöyle düşünmekten alamazdım kendimi: "Sen asla kötü bir hekim değilsin, fakat asıl yeteneğini boşu boşuna harcamışsın. Sen bir yazar olmalıydın."

O anda, Yaşvin gözlerini kısmış, sessizce "2" rakamının ötesinde bir yerlere dalıp gitmişken, aynı düşünce bir kere daha zihnime dolmuştu.

"Neye bakıyor acaba, yoksa bir resme mi?" diye düşünerek omzumun üstünden baktığı yönü inceledim ve duvarda oldukça sıradan ve sıkıcı bir resim gördüm; inanılmaz ölçüde geniş göğüslü bir araba atı, bir lokomotifin yanında duruyordu. Resmin altında; "güçlerini mukayese edin: at (1) - lokomotif (500)" yazıyordu.

Sohbeti sürdürmek için, "Bunların hepsi safsata," dedim. "Saçmalık ve peşin hüküm. Hekimlere ve özellikle biz cerrahlara takmışlar kafayı. Düşünsenize; bir hekim yüz kere apandisit ameliyatı yapıyor, yüz birinci hasta ameliyat masasında ölüyor. Yani, doktorun onu öldürdüğü anlamına mı geliyor bu?"

"Onlar böyle diyecektir. Mutlaka bunu iddia edeceklerdir," dedi hekim arkadaşlardan birisi.

Doktor Plonski, "Tabii ölen hasta birinin karısıysa, kocası hastaneyi basıp eline geçen ilk sandalyeyi kafana fırlatacaktır," diye ekledi, sert bir sesle ve hafifçe gülümseyerek. İnsanların hastanelere dalıp sandalyeleri sağa sola fırlatmasında gülünç bir yan olmamasına rağmen, biz de acı acı gülümseyerek karşılık verdik.

"Böyle sahte itiraflardan tiksiniyorum!" dedim, "Onu ben öldürdüm! Hastam ameliyat masasında öldü diye bir katil sayılıyorum! Hiçbir hekim öldürmek için ameliyat etmez; bir hastasını kaybederse, bu mutlaka büyük bir talihsizlik olduğu içindir. Hepsi saçmalık! Cinayet, mesleğimizin doğasına aykırıdır! Yüce Tanrım! Birisini bilerek ve isteyerek

öldürürseniz, hatta o kişinin ölmesini bütün kalbinizle istiyorsanız, işte buna cinayet denir. Bir hekim elinde dumanı tüten bir tabancayla yakalanırsa; kabul ediyorum, işte o bir katil olabilir. Fakat ömrüm boyunca böyle birini tanımadım, bundan sonra da tanıyacağımı hiç sanmıyorum."

Doktor Yaşvin birden başını bana doğru çevirdi, yüzü adeta karardı ve şöyle dedi: "Bu şeref bana ait."

Konuşurken, parmağıyla kravatını hafifçe düzeltti ve dudağının kenarında çarpık bir gülümseme belirdi; fakat gözleri ciddiyetle bakıyordu. Hepimiz hayretle dönüp ona bakmaya başladık.

"Ne ima ediyorsunuz?" dedim.

"Birini öldürdüğümü ima ediyorum," diye açıkladı.

Aptallaşmıştım, ona "Ne zaman?" diye sordum.

Yaşvin, eliyle takvimdeki "2" sayısını gösterdi ve anlatmaya başladı:

"Şu tesadüfe bakın. Siz hastanedeki ölümlerden söz etmeye başladığınız anda, takvime baktım ve ayın ikisi olduğunu gördüm. Bu tarihi her sene yeniden hatırlarım. Çünkü, yedi sene önce bu gece, belki de, hatta..." Cebinden siyah saatini çıkarıp akreple yelkovana göz attı, "...evet, hatta tam da bu saatlerde; bir şubatı iki şubata bağlayan gece, ben birini öldürdüm."

"Bir hastanızı mı?" diye sordu Gins.

"Evet."

"Fakat herhalde isteyerek yapmadınız?" diye ekledim.

"Evet, bilerek ve isteyerek öldürdüm," cevabını aldım Yaşvin'den.

Her zaman Kuşkucu Tomas'ı oynayan Plonski, "Dur da tahmin edeyim," diye atıldı, "herhalde bir kanser hastasıydı, çok acı çekiyordu, sen de ona normalden on kat fazla morfin verip kendince yardımcı olmaya çalıştın, değil mi?"

"Hayır. Morfin falan yoktu işin içinde," dedi Yaşvin. "Kanser falan da değildi. Hatırlıyorum; hava o kadar so-

ğuktu ki; sıcaklık sıfırın altında on beş dereceydi, gökyüzü yıldızlarla doluydu. Ah Ukrayna göklerindeki yıldızlar! Neredeyse yedi senedir Moskova'da yaşıyorum ama vatanımı hâlâ çok özlüyorum. Bazen sıla hasretim o denli dayanılmaz hale geliyor ki, Ukrayna'ya giden ilk trene atlayıp karlarla dolu derin koyakları, Dinyeper Nehri'ni görme isteğiyle yanıp kavruluyorum. Dünya üzerinde Kiev'den güzel bir şehir yoktur bence."

Yaşvin, takvim yaprağını cüzdanına yerleştirdi, bir koltuğa oturdu ve anlatmaya devam etti:

"O zamanlar şehir çok ürkütücüydü, korkunç zamanlardı... Sizin Moskova'da duymadığınız pek çok dehşete kendi gözlerimle şahit oldum. Sene 1919'du; söylediğim gibi, şubatın ilk günü, saat akşamın altısıydı, fakat hava çoktan kararmaya başlamıştı. İşte bu alacakaranlıkta kendime geldiğimde, çok tuhaf bir şey yapıyordum. Dairemdeki masanın üzerinde duran lamba yanıyordu, odam sıcacık ve pek rahattı, oysa ben, küçük bir bavulun önünde dizlerimin üzerine çökmüş, bavula bir şeyler tıkıştırmaya çalışıyor ve kendi kendime tek bir kelimeyi tekrarlıyordum: 'Kaç! Kaç!'

Bavula bir gömlek tıktım, sonra geri çıkardım; lanet gömlek bavula sığmıyordu. Bavul dediğim küçük bir el çantasıydı aslında, iç çamaşırlarım, çamaşırlardan önce çantama koyduğum yüzlerce sigara ve köşeden dışarı fırlamış steteskopum ağzına kadar doldurmuştu onu. Gömleği bir kenara fırlattım ve dikkatle etrafı dinlemeye başladım. Pencere çerçeveleri kış gelince sıkı sıkı kapatılmış olduğundan dışarıdan gelen sesleri boğuyorlardı, ama hâlâ duyabiliyordunuz gürültüyü. Uzakta, çok uzakta, ağır topların gümbürtüsü yankılanıyordu; bum, bum! Sonra gök gürültüsünü andıran patlamalar kesildi ve odam sessizliğe gömüldü. Pencereden dışarı baktım. Kiev'in yüksek rakımlı bir kesiminde, Alekseyev Yokuşu'nun tepesinde

oturuyordum, penceremden Podol'u, yani şehrin aşağıdaki kısmını rahatlıkla görebiliyordum. Gece karanlığı Dinyeper tarafından yükseliyor, evleri teker teker yutuyordu. Odalarda birer birer yakılan kandiller, pencerelerde küçük ışık zincirleri oluşturuyordu. Derken, top ateşi yeniden başladı. Top ateşleri ufku sanki şafak söküyormuş gibi aydınlatıyordu. Dinyeper tarafından gelen her patlama sesinde, kendi kendime mırıldanıyordum: 'Haydi, devam edin, devam edin.'

Görüyorsunuz ya, artık bütün şehir, Komünistlere karşı savaşan milliyetçi komutan Petlyura'nın geri çekilmek üzere olduğunu biliyordu; o gece olmazsa, ertesi gün olacaktı bu iş. Dinyeper'in karşı kıyısından, kalabalık bir Bolşevik ordusunun yaklaştığı söyleniyor, bütün şehir onların gelişini bekliyordu, üstelik sabırsızlık ne kelime, hevesle bekliyorlardı Bolşevikleri. Zira, Petlyura ve adamları, son bir ay boyunca Kiev'de inanması güç kıyımlar yapmışlardı. İnsanları gözlerini kırpmadan katlediyorlardı. Her gün birileri öldürülüyordu; tabii ilk önce Yahudiler. Her gün yeni bir şey yasaklanıyor, birdenbire şehrin her köşesinde, koyun pöstekisinden kalpaklarında kırmızı kurdeleler sallanan adamlarla dolu arabalar beliriyor, son sürat bir yerlere gidiyorlardı. Son birkaç gündür, şehir dışındaki ağır topçu atışı gerçekten de amansız bir hal almıştı. Gece gündüz sürüyordu çarpışmalar. İnsanlar artık bitkin düşmüştü, herkesin yüzünde ihtiyat ve korku dolu ifadeler görülüyordu. Sadece bir gün önce, iki tane ceset, sabahtan akşama dek penceremin altındaki karların üzerinde yatmıştı. Bir tanesinin üzerinde gri bir palto, öbürünün üzerinde siyah bir gömlek vardı; ikisi de yalınayaktı. Yoldan geçenler ya başlarını çevirip ölülerin yanından geçiveriyor, ya da bir araya toplanıp cesetleri izliyorlardı. Ara sokakların birinden, saçlarını bile toplamamış yaşlı kadınlar fırladı, yumruklarını göğe doğru sallayarak haykırdılar: 'Bekleyin de görün gününüzü. Geli-

yorlar! Bolşevikler geliyor!' Yok yere canlarından olan bu iki adamın cesedine bakarken, kanımın adeta damarlarımda donduğunu hissettim.

Ben de Bolşeviklerin gelişini beklemeye koyulmuştum. Giderek, gün be gün yaklaşıyorlardı. Ufuk ansızın aydınlanıyor, sanki toprağın derinliklerinden gelen gümbürtüler her yanı sarsıyordu. Lambamın sıcacık, titreşen ışığında, tek başıma odamdaydım. Her yana saçılmış kitaplarımın ortasında –çünkü bütün bu karmaşaya rağmen, tezim için çalışmayı düşünmek gibi bir çılgınlık da vardı aklımda– diz çökmüş, bavulumun üzerine eğilmiştim.

Derken, ister inanın ister inanmayın, olaylar bir anda odama dalıp beni saçımdan yakaladı ve sanki cehennemi bir kâbus gibi sürükleyerek yanına kattı götürdü. O akşam, şehrin bir kenar mahallesindeki, kadın ameliyathanesinde cerrah olarak görev aldığım işçi kliniğinden eve dönmüş ve kapıma sıkıştırılmış, resmi bir evraka benzediği için huzurumu fena halde kaçıran bir zarf bulmuştum. Zarfı oracıkta, merdiven sahanlığında açmış, kâğıtta yazanları okumuş ve merdivene çöküp kalmıştım. Koyu mavi renkli bir mürekkeple yazılmış olan notta, Ukraynaca şöyle yazıyordu: 'Bu celpname aracılığıyla Ordu Sıhhiye Karargâhı'na çağrılmaktasınız; iki saat içinde görev yerinize gidip talimatlarınızı beklemeniz emredilmektedir.'

Sokakları cesetlerle dolduran bir ordu vardı, Petlyura Baba'nın ve pogromların ordusu – benim de kolumda kırmızı bir haçla onlara katılmam isteniyordu.

Merdiven sahanlığında otururken, karar vermem bir saniyeden fazla sürmedi. Yerimden fırlayıp daireme girdim; işte bavulum burada sahneye çıktı. Çabucak bir plan yaptım. Sadece çamaşırlarımı değiştirip tanıdığım bir asistan hekimin evine gidecektim; şehir dışında oturan bu hekim, Bolşevik yanlısı, hüzünlü bir adamdı. Petlyura şehirden çekilene dek, onun yanında saklanacaktım.

Bir yandan da kara kara düşünüyordum; ya Petlyura şehri terk etmek zorunda kalmazsa? Ya, uzun süredir beklenen Bolşevik ordusu sadece bir söylentiden ibaretse? Peki, topçu birliği neredeydi? Ortalık sessizliğe gömülmüştü. Yo, gümbürtü yeniden başlamıştı işte.

Öfkeyle gömleği çektim çıkardım, bavulun kilidini paldır küldür kapattım. Browning'imi ve yedek şarjörümü cebime attım, kolunda kızıl haç arması olan paltomu üzerime geçirdim, etrafıma umutsuz bir halde son kez baktım, lambanın ışığını iyice kıstım ve akşamüstü gölgelerinin arasında, el yordamıyla koridorda derlemeye başladım. Koridorun ışığını yaktım, balaklavamı elime aldım ve merdiven sahanlığına açılan kapıyı araladım.

O anda, omuzlarında kısa burunlu süvari tüfekleriyle iki asker, öksürerek merdiven başında belirdi. Birisinin çizmelerinde mahmuzlar vardı; ikisi de, üzerine yanaklarına kadar inen kırmızı kurdeleler iliştirilmiş, koyun pöstekisinden kalpaklar giyiyordu.

Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi atmaya başladı.

'Doktor Yaşvin sen misin?' dedi süvarilerin ilki.

'Evet benim,' diye cevap verdim, aptallaşmıştım.

'Bizimle geliyorsun,' dedi bana diğer asker. Kendimi biraz toplamıştım, 'Neden, ne yapmışım ki?' diye sordum. İlk asker, mahmuzlarını şıngırdatıp bilmiş bir edayla gözlerimin içine bakarak: 'Emirlere itaatsizlik ettin,' dedi. 'Seferberlik emrine itaatsizlik eden tabipler kanuna hesap vermek zorundadır.'

Koridorun ışığı söndü, kapı gıcırdayarak sonuna kadar açıldı, merdivenlerden inip sokağa çıktık. Pantolonumun cebindeki revolverin serin kabzasını parmaklarımın arasına alıp sordum: 'Beni nereye götürüyorsunuz?'

'Birinci Süvari Alayı'na,' diye cevapladı sorumu, mahmuzlu asker.

'Niçin?'

'Ne demek niçin?' diye atıldı diğeri. 'Birliğimizin doktoru olacaksın da ondan.'

'Komutanınız kim?'

Mahmuzları her adımında düzenli bir sesle şıngırdayan asker, gururla, 'Albay Leşçenko,' diye cevap verdi.

'Seni aptal herif,' dedim kendi kendime, 'iç çamaşırlarımı sığdıracağım diye bir saat bavulla boğuşmana değer miydi? Beş dakika önce çıksan ne olurdu sanki?'

Süvari Alayı'nın kışla olarak kullandığı villaya vardığımızda, şehrin üzeri simsiyah, buz gibi bir gökyüzüyle kaplanmış, yıldızlar teker teker ışıldamaya başlamıştı. Buz tutmuş pencerelerde elektrik ışıkları dans ediyordu. Mahmuzları şıngırdayan askerler, beni çıplak, tozlu bir odaya soktular, içerideki tek ışık kaynağı olan ampul, çatlak apliğinin altında, göz kamaştıracak kadar parlaktı. Köşede bir tüfek fıçısı duruyordu. Bunun hemen yanına asılmış, paramparça olmuş pahalı bir duvar halısının üzerindeki kahverengi ve kıpkırmızı lekeler, ister istemez dikkatimi çekti. 'Kan' diye düşündüm ve içim ürperdi.

'Albayım,' dedi mahmuzlu asker, alçak sesle, 'doktoru getirdik.'

'Yahudi miymiş?' diye haykırdı kuru, kaba bir ses başka bir odadan.

Çobanları gösteren işlemelerle kaplı duvar halısının arkasındaki gizli kapı birden sessizce açıldı ve bir adam daldı odaya. Görkemli, ağır bir kaban giymiş, çizmelerine mahmuzlar takmıştı. Beline, gümüş süslemeli bir Kafkas kemeri sarmış, kemerine de, ampulün ışığında parıltılar saçan bir Kafkas kaması sokmuştu. Başında, astarı koyun postundan, altın işlemeli, kırmızı bir papak vardı. Zalim ifadeli çekik gözleri tuhaf bir ateşle yanıyor, göz çukurlarında küçük kara boncuklar gibi sağa sola gidip geliyorlardı. Çopur yüzündeki fırça bıyığı, sinirle titriyordu.

'Hayır, değil,' dedi süvari.

Albay birden bana doğru atılıp karşıma dikildi, gözlerimin içine baktı. 'Yahudi değilsin,' dedi ağır aksanlı, kırık dökük Ukraynaca ve Rusçasıyla, 'ama onlardan iyi de değilsin ve çarpışma biter bitmez askeri mahkemeye çıkaracağım seni. Emirlere itaatsizlikten kurşuna dizileceksin. Gözünüzü üzerinden ayırmayın!' dedi süvarilere. 'Ona bir at bulun.'

Orada öylece kalakaldım, tek kelime bile edemedim. Şüphesiz, yüzüm bembeyaz kesilmişti. Sonra kâbus yeniden başladı. Bir köşeden yalvaran bir ses yükseldi: 'Merhamet edin, Albayım.'

Göz ucuyla bakınca, korkuyla titreyen bir sakal ve parçalanmış bir asker kabanı gördüm. Süvariler, bu üstü başı dökülen askerden yana döndü. Albay'ın tanıdık, kulak tırmalayan sesi: 'Bir firariye mi?' diye haykırdı. 'Boşuna yalvarma, seni pislik. Seni alçak!'

Albay'ın ağzının kenarı seğirmeye başladı, zarif siyah tabancasını kılıfından çekip çıkardı ve kabzasını kir pas içindeki adamın yüzüne indirdi. Adam yana doğru sendeledi, ağzından kanlar boşalarak dizlerinin üzerine çöktü. Ağlıyordu.

Ayaz kesmiş kar beyaz şehir arkamızda kalmıştı, önümüzde, gizemli Dinyeper nehrinin donmuş kara sularının kıyısında, iki yanı ağaçlarla kaplı karanlık bir yol uzayıp gidiyor, Birinci Süvari Alayı'nın askerleri uzun bir sıra halinde bu yol üzerinde ilerliyorlardı. Askerlerin arkasından, gıcırdayan ve inleyen mühimmat arabaları geliyordu. Buz kesmiş balaklavaların tepesinden görünen, süvarilerin her adımında bir yükselip bir alçalan kara süngüler, bir ormanı andırıyordu. Soğuk bir eyerin üzerine oturmuş, çizmelerimin içinde üşüyen ayak parmaklarımı zonklamaya başladıkları zaman kımıldatıyor, balaklavamın önündeki buz tutmuş delikten nefes alıp veriyordum. Eyere sıkı sıkı bağlanmış bavulumun ağırlığını sol bacağımda hissedi-

yordum. Albay'ın görevlendirdiği muhafız, bir gölge gibi sessizce takip ediyordu beni. İçim de ayaklarım kadar üşüyordu. Arada bir başımı arkaya atıp gökteki dev yıldızlara bakıyordum; karargâhtaki firarinin acı dolu feryadı, sanki pıhtılaşıp kulaklarıma yapışmış, ancak zamanla silinip gidecekmiş gibi net bir biçimde kulaklarımda uğulduyordu. Albay Leşçenko, askerlerine, firariyi tüfeklerinin kabzalarıyla dövmelerini emretmişti, askerler de emri hemen yerine getirmişlerdi.

Karanlıktan, artık sadece sessizlik yükseliyordu, dehşete düşmüştüm; görünüşe göre Bolşevikler püskürtülmüşlerdi. Durumum umutsuzdu. Sloboda adlı, ahşap kulübelerden ibaret bir kasabaya gidiyorduk; Dinyeper üzerindeki köprüyü koruyacak, gerekirse savunacaktık. Eğer kasabada her şey yolundaysa ve bana hemen ihtiyaç duyulmazsa, Albay Leşçenko beni bizzat yargılayacaktı. Düşüncesi bile beni dehşete düşürüyordu, endişeyle, belki de son kez yıldızlara bakıyordum. Böyle zamanlarda asker kaçaklarının sonunun ne olacağını kestirmek güç değildi. Bir tıp adamı için ne acayip bir son, diye düşündüğümü hatırlıyorum.

İki saat sonra, her şey bir kaleydoskoptan bakar gibi değişmişti. Önümde karanlık yol uzanmıyordu artık. Beyaz badanalı bir odada, üzerinde bir fener, bir yığın ekmek ve açık bir tıbbi malzeme çantası duran ahşap bir masanın başındaydım. Bütünüyle hissizleşen ayaklarımı, kapkara bir demir sobanın içinde titreşen mor alevlere uzatarak ısıtmaya çalışıyordum. Kapıdan içeri doluşan süvarileri tedavi etmekle görevlendirilmiştim. Birçoğunda soğuk ısırması vardı. Çizmelerini çıkarıyor, ayaklarının çevresine sardıkları çaputları çözüyor, ateşin karşısına geçip birbirlerine sokuluyorlardı. Oda, ekşi ter, ucuz tütün ve iyot kokuyordu.

Bazen muhafızım yanımdan ayrılıp odadan çıkıyor, o zaman içgüdülerim bana hemen koşup kaçmamı söylüyordu. Yağ kandilinin ışığında kapıyı aralayıp, dışarı, mer-

divendeki yüzlere ve süngülere bakıyordum. Kulübenin içi insanlarla doluydu; kaçmak imkânsızdı. Petlyura'nın karargâhının ortasında olduğumu anlamıştım. Kapının yanından ayrılıp masanın başına gittim, bitkin bir halde yere çöktüm ve başımı ellerimin arasına alıp etrafı dinlemeye başladım. Bir süredir, alt kattaki odadan, her beş dakikada bir haykırışlar yükseldiğini fark etmiştim. Ne olduğunu çoktan anlamıştım; tüfek temizleme çubuklarıyla birini kamçılıyorlardı. Haykırış, bazen vahşi bir aslanın kükreyişine benziyor, diğer zamanlarda, sanki birisi yakın bir dostuyla derin bir sohbete dalmış gibi, nazik bir yakarış ya da serzenişe dönüşerek tahta döşemelerin arasından yükseliyordu. Bazen, bıçakla kesilmiş gibi aniden duruveriyordu.

Petlyura'nın, ellerini ateşe uzatmış soğuktan titreyen adamlarından birine, 'Aşağıda neler oluyor?' diye sordum. Çıplak ayağını bir taburenin üzerine koymuştu, ben de kararmış ayak başparmağına beyaz merhem sürüyordum.

'Düşman casusları kasabaya sızmış. Komünistler ve Yahudiler. Albay onları sorguya çekiyor.'

Hiçbir şey söylemedim. Asker odadan çıkınca, aşağıdan gelen çığlıkları duymamak için başımın çevresine bir balaklava sardım ve on beş dakika boyunca, altın işlemeli, kürklü kalpağın altındaki çopur yüz gözlerimin önünden hiç gitmeden, daldım gittim. Sonra muhafızımın sesiyle sıçrayarak kendime geldim: 'Albay seni görmek istiyor.'

Ayağa kalktım, muhafızımın boş bakışları altında başıma sardığım balaklavayı çıkardım, peşinden merdivenlere yöneldim. Alt kata indik ve beyaz badanalı bir başka odaya soktular beni. Fenerin zayıf ışığında, Albay Leşçenko'nun beline kadar soyunmuş halde bir taburede oturduğunu gördüm; kanlı bir bez parçasını göğsüne bastırıyordu. Albay'ın yanıbaşında dikilen gencecik bir asker, ne yapacağını bilemiyor, huzursuz bir halde, mahmuzlarını şıngırdatarak ağırlığını bir ayağından öbür ayağına vererek bekliyordu.

Albay, 'Piç kurusu,' diye homurdandı, derken bana doğru döndü. 'Ne bekliyorsun, doktor, yaramı sarıp sarmala bakalım.' Genç askere, 'Dışarı çık,' diye emretti, çocuk da hemen söyleneni yaptı. Bina sessizliğe gömülmüştü, derken pencere camları birden zangırdadı. Albay, gözlerini iyice kısıp pencereden yana baktı, ben de bakışlarımı camlara çevirdim. 'Topçu atışı' kelimeleri geçti aklımdan, iç geçirip sordum: 'Nasıl oldu bu yara?'

'Çakıyla,' diye cevap verdi, sert bir sesle.

'Kim yaptı?'

Aşağılayıcı bir tavırla, 'Seni ilgilendirmez,' dedi, sonra alayla ekledi: 'Sen kendi derdini düşünmeye başlasan fena olmaz doktorcuğum.'

Birden, işkenceye daha fazla dayanamayan birinin, eline geçirdiği bir çakıyla Albay'ın üzerine atılmış olduğunu anladım. Tek açıklama bu olabilirdi zaten.

'Şu bezi çekin yaranın üstünden,' dedim ve albayın kara kıllarla kaplı göğsüne doğru eğildim. Fakat kan lekeli bezi çekmesine fırsat kalmadan, kapının önünde bir yaygara koptu; önce hızla yaklaşan ayak sesleri duyduk, arkasından, sert bir ses haykırdı: 'Dur! Dur! Ne yaptığını sanıyorsun!'

Odanın kapısı birden savrularak açıldı ve üstü başı darmadağın bir kadın içeri daldı. Yüzünde öyle tuhaf bir ifade vardı ki, ilk anda çok sevinçli olduğunu sandım; aşırı ıstırabın insanı ne hallere sokabileceğini çok sonraları öğrenecektim. Bir el, onu başından yakalamak için uzandı ama sadece başörtüsünü çekip çıkarabildi.

Albay, 'Bırak gelsin,' emrini verince, kadını yakalamaya çalışan el geri çekildi.

Kadın, gözlerini yarı çıplak Albay'a dikip kuru, duygusuz bir sesle sordu: 'Kocamı neden öldürdün?'

Albay, 'Neden mi? Ölmesi gerekiyordu da ondan. Nedeni bu,' diye cevap verdi ve acıyla yüzünü buruşturdu. Parmaklarının altındaki bez parçası giderek daha da kızılla-

şıyordu. Kadın, hem acı dolu bir haykırışa, hem de çılgınca bir kahkahaya benzeyen bir ses çıkarınca, başımı kaldırıp gözlerine baktım. Daha önce öyle bir yüz ifadesi görmemiştim.

Birden bana döndü ve, 'Sana ne demeli, bir de doktor olacaksın!' dedi. Paltomun kolundaki kırmızı haçı dürtükledi, başını iki yana salladı ve konuşmayı sürdürdü: 'Seni şerefsiz. Ulu Tanrım, üniversiteler bitiriyor, sonra böyle domuzların tarafını tutuyorsun. Onun yarasını tedavi ediyorsun. Bu adam, akıllarını kaçırana kadar dövdürüyor zavallıları, sense onu tedavi ediyorsun!'

Gözlerim bir anda karardı, midem bulandı. Hekimlik hayatım boyunca kendimi en kötü hissettiğim andı bu, üstelik durumun daha da kötüleşeceğini hissediyordum. 'Bana mı diyorsunuz?' diye sordum, herhalde tir tir titriyordum. 'Ben... Ben...'

Fakat beni dinlemiyordu bile. Albay'a doğru döndü ve adamın yüzüne tükürüverdi. Albay yerinden fırlayıp adamlarını çağırdı. Koşarak içeri gelen askerlere, öfkeden kudurmuş bir halde, kadını yirmi beş kez kırbaçlamalarını söyledi. Askerler kollarından yakalayıp dışarı sürüklerken, kadın ne çırpındı ne itiraz etti. Albay kapıyı arkalarından kapadı, tabureye oturdu ve kanlı bez parçasını bir köşeye fırlattı. Göğsündeki küçük bir kesikten kan akıyordu. Bıyığının kenarına yapışan tükürüğü, elinin tersiyle sildi.

Kendi sesim olduğunu ilk başta anlayamadığım bir ses, 'Bir kadına yirmi beş kırbaç mı?' diye sordu.

Albayın gözleri öfkeyle kısıldı. 'Ne olmuş?' diye parladı. Tehditkâr bir bakış attı bana. 'Doktor diye ödleğin birini getirmişler bana meğer.'

İlk kurşunu ağzına sıkmış olmalıyım, çünkü ağzından kanlar boşalırken sağa sola sallandığını hatırlıyorum; sonra göğsünden ve karnından da kan boşalmaya başladı, tabureden yuvarlanıp yere yığılmadan önce kara gözleri daha da

karardı, bakışları donuklaştı. Tetiği çekerken, saydırdığım mermilerin sayısını unutup sonuncusunu da sıkmaktan korktuğumu hatırlıyorum; yedinci mermiyi saklamam gerekiyordu. Browning'den yükselen sülfür kokusunu keyifle içime çekerken, 'Sonuncu mermi kendim için,' diye düşünmüştüm.

Askerler daha kapıyı açmadan ben pencereye atıldım, camı kırıp aşağı atladım. Şansım yaver gitmişti; arka bahçede buldum kendimi, bahçeye yığılmış odunların arasından koşarak geçip karanlık sokağa daldım. İki duvar arasındaki dar bir boşluğa girip küçük bir ini andıran tuğladan bir baca boşluğuna sığınmasaydım, muhakkak yakalarlardı beni. Saatler boyunca orada kaldım. Saklandığım yerden, atlıların dörtnala geçtiğini duyabiliyordum. Sokak Dinyeper'e varıyordu, atlılar da saatler boyunca nehir kıyısında bir aşağı bir yukarı dolaşıp beni aradılar. Duvarlar arasındaki boşluktan göğe bakınca tek bir yıldız görebiliyordum. Nedense o yıldızın Mars olduğuna emindim. Patladığını sanmıştım; kasabaya düşen ilk top ateşiyle birlikte, yıldız da görünmez olmuştu çünkü.

Gece, patlamalar ve gümbürtülerle sürdü gitti. Tuğladan yapılma tavşan çukurumda sessizce bekledim, öğrenim hayatımı düşündüm ve kadının kırbaç darbeleri altında can verip vermediğini merak ettim. Şafağın ilk ışıklarıyla birlikte ortalığa sessizlik çöktü. Rahatsızlığa daha fazla dayanamayıp sürünerek baca boşluğundan çıktım; iki ayağım da soğuktan donacak hale gelmişti. Kasaba, ölü toprağı serpilmiş gibiydi. Tek bir ses bile duyulmuyordu. Yıldızlar yavaş yavaş sönükleşmeye başlamıştı. Köprüye vardığımda, sanki Albay Leşçenko ya da Birinci Süvari Alayı hiç var olmamış gibiydi. Sadece, üzerindeki karlar iyiden iyiye ezilmiş bir yol ve at pisliği kalmıştı onlardan geriye.

Kiev'e varana dek tek başıma, hiç durmadan yürüdüm; şehre vardığımda hava iyice aydınlanmıştı. Uzun kulaklıklı

tuhaf başlıklar takan, üniformalarını daha önce hiç görmediğim bir devriye beni durdurup belgelerimi sordu.

'Ben Doktor Yaşvin,' dedim askere. 'Petlyura'nın adamlarından kaçıyorum. Neredeler?'

'Gece, çarpışmalardan sonra geri çekildiler. Kiev'de artık Devrim Komitesi var.'

Devriyedeki askerlerden biri dikkatle yüzümü inceledi, sonra elini anlayışlı bir hareketle sallayıp, 'Haydi evine git, doktor,' dedi.

Ben de onun dediğini yaptım."

Odada bir süre sessizlik oldu. Derken dayanamayıp Yaşvin'e sordum: "Öldü mü? Onu öldürdün mü, yoksa sadece yaraladın mı?"

Yaşvin'in çarpık gülümsemesi yeniden dudaklarının kenarında belirdi: "Hiç merak etme, işini bitirdim," dedi. "Cerrahlık deneyimlerime dayanarak söylüyorum bunu."

Meditsinsky Rabotnik, 1925;
Rusçadan İngilizceye Marjorie Farquharson ve
Iain Bamforth tarafından çevrilmiştir.

GOTTFRIED BENN

Üç Dışavurumcu Şiir

Hayatının büyük bölümünü Berlin'de geçiren dermatolog ve zührevi hastalıklar uzmanı Gottfried Benn gençliğinde Morg *adlı şiir kitabıyla karanlık bir şöhret kazanmıştı. Otopsi masasındaki bedenlerin uğradığı son hakaretler gibi, hiç de "şiirsel olmayan" konuları ele alıyordu kitabında. Benn'in çalışmalarında teknik bir radikalizm havası sezilir, bu radikalizm, bir ölçüde Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'ya özgü değerleri yine benzer bir radikallikle yok edişine verilen tepkidir. Benn'in hayat görüşü Fransız çağdaşı Céline'i (bkz.) akla getirir; hastaya karşı tutumu tabut yanında bekler gibi ve alaylıdır. İlk iki şiirin otopsi masasında yatan bedenden "kesitlenmiş" bir gerçek parçasını sunarak okuru şoke etme amacını taşıdığı bellidir. "Gece Kafesi" bir hekimin kişiyi hastalığının adıyla anarak nesneleştirmesini anlatır.*

DOLAŞIM

Ulaşılabilecek tek yakını olmadan ölen
Bir fahişenin ağzındaki tek azıdişinde
Altın bir dolgu vardı.
(Gizli bir anlaşma uyarınca dökülmüştü
diğer dişlerinin hepsi.)
Bir cenaze levazımatçısının asistanı kaptı dişi,
ve bir tefeciye sattı, akşam dansa gidebilmek için,
çünkü, kendi sözleriyle,
"topraktan gelen gitmeliydi toprağa, yalnızca."

GÜZEL BİR ÇOCUKLUK

Uzun zaman sazlıklarda yatan bir kızın ağzını
yiyip bitirmişti bazı yaratıklar.
Göğüs kafesi açıldığında, delik deşikti yemek borusu.
Sonunda, diyaframın altındaki kuytuda,
yuvalanmış yavru fareler çıktı ortaya.
Birisi ölüydü miniklerin.

Diğerleri karaciğeri ve böbrekleri yiyor,
pıhtılaşmış kanla besleniyor ve dolayısıyla
Yuvalarında güzel bir çocukluk geçiriyordu, şüphesiz.
Onların da ölümü hızlı ve tatlı oldu;
su dolu bir kovanın içinde geldi sonları.
Nasıl da cik cik ciyaklıyordu minik burunları!

GECE KAFESİ

824: Kadınların aşkı ve hayatı.
Çello bir tek atıyor. Flütün titrek şakıyışı
üç kademeli bir geğirtinin üstüne: biftek ve patates kızartması.
Davul gerilim romanının son sayfasına ilerliyor tekleyerek.

Bakır yeşili dişler, akne izleriyle delik deşik yüz,
Blefarite el sallayan.

Sebore sohbetleri
ağız açık, bademcikler ortada,
"İnanç Umut & Hayırhahlık" boynunda.

Genç gut, semer burundan hoşlanıyor besbelli.
Boyu onunkinin üç katı.

Tıraş sonrası isiliği karanfil alıyor
çift gerdanlıyı yumuşatmak için.

Si bemol minör; sonat opus 35.
Pörtlek göz havlar gibi bağırıyor:
Chopin'in kanını saçmayın bu mekâna
bu işe yaramazlar tepinsin diye!
Hey, Gigi, kes şunu, yeter!–

Kapı yerde eriyor: bir kadın.
Çöl gibi kuru. Kenanlı kahverengisi.
Kar gibi saf. İçi boşaltılmış. Bir koku da çalınıyor. Koku demek zor ona.
Tatlı bir hava kabarıklığı
beynimi oyarak geçen.

Yağlı bir şişmanlık badi badi yürüyor kadının arkasından.

"Kreislauf," "Schöne Jugend,"
"Nachtcafé," *Morgue*'dan, 1912.

ALAIN

Tıp Hakkında

Alain, Fransa dışında pek tanınmayan filozof Emile-Auguste Chartier'nin müstear ismidir. Fransa dışında fazla tanınmasa da, kuşaklar boyunca, Simone Weil de dahil olmak üzere pek çok Fransız düşünürü ve yazarı üzerinde büyük etkisi olmuştur. En önemsiz görünen olayları ve durumları yorumladığı, enine boyuna incelediği kısacık denemeleri, felsefi yazılarının en önemlileri olarak kabul edilir. 1906 senesinden sonra ömrü boyunca hemen her gün yazan Alain, beş binden fazla deneme bırakmıştır arkasında; "Tıp Hakkında" başlığını taşıyan bu kısa çalışması da, 1922'de basılan en ünlü derlemesi Mutluluk Üzerine*'den aktarılmıştır.*

"Ben," demiş bilim adamı, "pek çok hakikati bilirim, emin olmadığım şeyler hakkında da birçok fikrim vardır. Mesela, bir makinenin ne olduğunu; tek bir vidacık bile gevşeyiverse tüm mekanizmanın nasıl çökeceğini biliyorum; üstelik, birazcık bakım eksikliğinden, makineyle ilgilenmeye birkaç dakikacık ayrılmadığından, bir uzmana vaktinde danışılmadığından başa gelir bunlar. İşte bu yüzden, vücudum dediğim bu teferruatlı makineyle ilgilenmek için her zaman vakit ayırırım. Bu yüzden, en küçük bir sarsıntı ya da gıcırtıda, hasta olan, ya da hastaymış gibi görünen uzuvlarımı muayene etsin diye, bir uzmanın ellerine teslim ederim kendimi. Onun ihtimamı sayesinde, üstelik meşhur Descartes'ın öğüdünü de tutmuş olur, kaderin kötü bir oyun oynayacağı varsa erkenden önünü keser, bana atalarımdan yadigâr kalan bu aygıtın ömrünün vaktinden önce sona ermemesini garantilemiş olurum. İşte buna bilgelik

denir." Böyle demiş bilim adamı, ama sıradan bir hayat yaşayıp ölmüş.

"Ben," demiş dikkatli okuyucu, "o eski saflık çağında, insanoğlunun hayatını güçleştirmiş olan pek çok yanlış fikir bilirim. Bu yanlışlar, bana, bilim adamlarımızın çoğu kez farkında olmadığı bazı önemli hakikatleri öğretti. Okuduğum kitaplardan öğrendiğime göre, hayal gücü, insan dünyasının hükümdarıdır. Büyük filozof Descartes, bu önermenin kanıtlarını, *Tutku Üzerine* adlı eserinde takdir edilecek bir biçimde ortaya koymuştur. Kaygılanmak, şeylerin doğasında vardır; kaygıyla başa çıkmayı başarsam bile, midemi bozar veya ani bir sille vurarak kalp atışlarımın ritmini aksatır. Salatamda bir kurtçuk bulmanın salt düşüncesi bile, hakikaten hasta eder beni. Bütün bu acayip fikirler, onlara itimat etmesem, inanmasam bile, içimin derinliklerinden, yüreğimin görünmez bir köşesinden yakalar beni, derken ansızın kanımın akışını, bedenimdeki tüm sıvıları karıştırır; işte, irademin asla yapamayacağı şeydir bu. Her lokma yiyecekle birlikte yutma ihtimalim olan çeşit çeşit görünmez düşmandan hiçbiri, kalbime ya da mideme, değişen ruh hallerim, yahut hayal gücümün seraplarından çok tesir edemez. Öncelikle, olabildiğim kadar mutlu olmalıyım. İkincisi, bedenimi kara gölgesiyle kaplayan düşüncelerden sakınmalıyım; hayati fonksiyonlarımı bozmanın bundan daha kati bir yolu yoktur çünkü. Zira, lanetlendiklerini sandıkları için ölümle kucaklaşan kimselerle ilgili hikâyeler, her ülkenin tarihinde yok mudur? Bu lanet büyülerinin, lanetlendiği söylenen insan başındaki kara beladan haberdar olduğu zaman, işte ancak o zaman işe yaradığını hepimiz bilmez miyiz? Dünyanın en iyi hekimi, bana bir büyüden fazlasını yapabilir mi? Bir tanesi bile kalbimin atış hızını değiştirebiliyorken, hekimin verdiği haplardan nasıl bir iyilik bekleyeyim ki? Tıp ilminden ne umabileceğimi hakikaten bilmiyorum, ama bu ilimde

korkulacak şeyler olduğunu biliyorum. Neticede, kendim dediğim bu aygıtta ne tür bir arıza hissedersem hissedeyim, hemen hemen tüm aksaklıkların sebebinin kendi endişem ve kaygım olduğunu bilmek en büyük tesellimdir. Dolayısıyla, en iyi ve en emin ilaç, midemdeki bir ağrıdan ya da zonklayan sırtımdan, ayağımdaki bir nasırdan daha çok korkmamaktır. Fakat ne mükemmel bir sabır dersi verir insana; hani katılaşmış bir parça derinin bunca ıstırap çektirmesi!

"Médecine,"
Propos sur le bonheur, 1922.

FRANZ KAFKA

Bir Taşra Hekimi

Kafka'nın bu tersine peri masalı, her hekimin korkulu rüyasını anlatır; yanlış giden bir gece vizitesini. Yalnız, taşra doktorunu tehdit eden, yanlış teşhis ya da yanlış tedavi değildir. Bulgakov'un pek çok hikâyesinde olduğu gibi, Kafka'nın hekimi de, doğal güçlerle başa çıkmak zorundadır. Güvene dayalı geleneksel insan ilişkileri kuşkuyla lekelenince her şey kötüye gider; teşhisini koyduktan sonra yaptığı tek bir ters hareketten dolayı çırılçıplak soyulur, hastasının yanına, yatağa atılır, sonra köyden kovulur ve tüm dünyayı dolaşmak zorunda kalır. İşte, sevilen insanlar bir anda böyle günah keçisi oluverirler.

Aklımı kaçırmak üzereydim, acilen yola çıkmam gerekiyordu, on kilometre ötedeki bir köyde, durumu çok ciddi bir hasta bekliyordu beni; aramızdaki uzun mesafeyi yoğun bir kar fırtınası doldurmaktaydı. İki tekerlekli bir at arabam vardı; büyük tekerlekli, hafif bir araba; tam da bizim köy yollarına şayan cinsten. Kürklerime sarınıp sarmalanmış, malzeme çantam elimde, hazır ve nazır, avluda bekliyordum; fakat tek bir at bile bulamıyordum; tek bir at bile yoktu. Kendi atım gece ölmüştü; dondurucu kış aylarında aşırı çalışmaktan bitkin düşmüştü hayvancağız; hizmetçim, köye inmiş, her kapıyı çalıyor, ödünç bir at bulmaya uğraşıyordu ama durum ümitsizdi, biliyordum bunu, avluda öylece bekliyor, karlara giderek daha çok gömülüyor, durduğum yere kök salıyordum. Hizmetçi kız bahçe kapısında belirdi, yalnız başınaydı, elindeki feneri sallıyordu; kim böyle bir havada, böyle bir yolculuk için ödünç verir ki atını? Avluda dört dönmeye başladım yeni-

den, hiçbir çıkış yolu bulamıyordum; öfkeye kapılıp, hiç düşünmeden, artık kullanılmayan eski domuz ahırının yıkık dökük kapısına bir tekme savurdum. Kapı ardına dek açıldı ve menteşelerinde öne arkaya sallanmaya başladı. Yüzüme sıcaklık ve at kokusu çarptı. İçeride, tavandan sarkan bir ipten loş bir ahır feneri sallanıyordu. Alçak sundurmanın içine çömelmiş bir adam, başını kaldırıp samimi yüzünü ve mavi gözlerini gösterdi. Elleri ve ayakları üzerinde emekleyerek bana doğru gelerek, "Atları hazırlayayım mı?" diye sordu. Ne diyeceğimi bilemedim, sadece, ahırın içinde başka ne var diye bakmak üzere eğildim. Hizmetçi kız yanımda duruyordu. "İnsan kendi evinde bile karşısına neler çıkacağını bilemiyor," dedi, ikimiz de güldük. Seyis çocuk, "Hey Birader, hey Hemşire!" diye seslenince, birbiri ardına iki at; ön bacakları gövdelerine yapışmış, biçimli başları develer gibi eğik, güçlü göğüslü devasa hayvanlar, sadece arka bacaklarının gücünü kullanarak, tamamen doldurdukları anahtar deliğinden itişerek çıktılar. Derhal dört ayakları üzerinde dikildiler; bacakları upuzun, gövdeleri buhar dumanından yapılmış gibiydi. "Ona yardım ediver," dedim, hizmetçi kız da hemencecik atları arabaya koşmasına yardım etmek için seyisin yanına koştu. Yanına varmasıyla, çocuğun kızı yakalaması bir oldu; yüzünü kızın yüzüne bastırdı. Kız, çığlıklar atarak kaçtı, yanıma geldi; al yanağında iki sıra diş izi vardı. "Seni hayvan," diye haykırdım öfkeyle, "dayak mı istiyorsun yoksa?" Fakat, aynı anda, onun bir yabancı olduğunu, nereden geldiğini hiç bilmediğimi, herkes yardım çağrılarıma kulak tıkamışken bana el uzattığını hatırladım. Sanki aklımdan geçenleri okumuş gibi, tehdidime hiç aldırış etmedi, sadece, atları hazırlamaya devam etmeye hiç ara vermeden dönüp benden yana baktı. "Arabaya bin," dedi; elbette, her şey hazırdı. Daha önce hiç böyle görkemli atların çektiği bir arabada yolculuk etmemiştim, diye dü-

şündüm ve neşeyle arabaya tırmandım. "Yalnız dizginleri ben alayım," dedim, "sen yolu bilmezsin." "Tabii," diye cevap verdi, "Zaten ben seninle gelmiyorum, Rose'la birlikte burada kalıyorum." Rose "Hayır," diye bağırdı ve kaderden kaçmasının mümkün olmadığını iliklerinde hissetmesine rağmen koşup eve girdi; kapıyı sürgülerken zincirin şakırdadığını duydum, anahtar kilidi tırmaladı, ayrıca, nerede olduğu anlaşılmasın diye, önce koridorun, sonra teker teker odaların ışıklarını söndürmeye başladığını da gördüm. "Benimle geleceksin," dedim seyis çocuğa, "yoksa, yolculuk ne kadar acil olursa olsun hiçbir yere gitmiyorum. İyiliğine karşı sana kızı vererek ödeme yapmayı aklımın ucundan bile geçirmem." Çocuk, "Deh!" dedi ve el çırptı; araba, nehir sularının akıntısına kapılmış bir kütük gibi öne fırladı; evimin kapısının, seyis çocuğun vahşi saldırısı altında paramparça olduğunu duydum, derken, kükremeye benzeyen bir ses, bütün duyularımı etkisi altına aldı ve hiçbir şey duyamaz, hiçbir şey göremez oldum. Fakat bu da sadece bir an sürdü, çünkü, sanki hastamın evinin bahçesi bizim evin kapısının önünden başlıyormuş gibi, gideceğim yere varmıştım bile; atlar sessizce bekliyordu, kar fırtınası durmuştu, ay ışığı etrafı aydınlatıyor, hastamın annesi ve babası beni karşılamak için telaşla evden dışarı çıkıyorlardı; kız kardeşi de arkalarından gelmekteydi. Beni neredeyse taşıyarak arabadan çıkardılar, karmakarışık konuşmalarından tek kelime bile anlamıyordum. Hasta odasında nefes almak imkânsızdı, kendi haline bırakılan soba tütmeye başlamıştı; bir pencereyi açmayı düşündüysem de, öncelikle hastamı görmek istiyordum. Zayıflamıştı; sayıklamıyor, üşümüyordu, ateşi de yoktu. Gözleri boş boş bakan genç adam, kuştüyü yorganın altındaki çıplak göğsünü doğrulttu ve beni ensemden yakalayıp kulağıma şöyle fısıldadı: "Doktor, bırak beni öleyim." Etrafıma göz attım hemen, kimse duymamıştı bu söylenenleri, anne

babası boyunlarını bükmüş, sessizce kararımı açıklamamı bekliyorlardı; kız kardeşi, çantamı üzerine koyayım diye bir sandalye çekmişti yatağın yanına. Çantamı açıp malzemelerimi şöyle bir karıştırdım, genç adam beni yakalayıp ricasını tekrarlamak için yatağında doğrulup duruyordu. Elime bir pens aldım, mum ışığında inceleyip yerine bıraktım. "Evet, tabii," diye düşündüm, bir yandan içimden sayıp söverek, "böyle vakalarda tanrılar yardım ellerini uzatır, kayıp atı ortaya çıkarır, durumun aciliyetine uygun bir biçimde ikinci atı da gönderir, hepsinin üstüne bir de seyis yollarlar..." Ancak o zaman Rose geldi aklıma yeniden; ne yapabilirdim ki, nasıl kurtaracaktım onu, kendi iradesiyle hareket eden atların çektiği bir arabayla yolculuk etmek zorunda olan ben, on kilometre öteden, o seyis çocuğun altından nasıl çekip alacaktım kızı? Şu atlara gelince, nasıl olduysa dizginlerden kurtulmayı başarmış, evin pencerelerini, nasıl becerdiler bilmiyorum ama, dışarıdan iterek açmış, başlarını içeri uzatmış, ailenin gürültüsünden hiç etkilenmeden, gözlerini dikmiş, hastayı baştan aşağı süzüyorlardı. Sanki atlar beni yola çıkmak için çağırıyorlarmış gibi, "Hemen geri döneyim," dedim kendi kendime, fakat, sıcaktan bunaldığımı sanan kız kardeşin, kürk paltomu omzumdan almasına izin verdim. Bir bardak rom koydular önüme, yaşlı adam dostane bir tavırla omzumu okşadı, kaliteli rom da samimiyetinin bir başka göstergesiydi. Başımı salladım, yaşlı adamın bana bu kadar yakın davranması rahatsız etmişti beni, sunduğu romu da sadece bu yüzden reddettim. Hastanın annesi yatağın başucunda durmuş, beni hastayı muayene etmeye çağırıyordu; çağrısına boyun eğdim, atlardan biri yüksek sesle tavana doğru kişnerken, başımı, genç adamın, ıslak sakalının temasıyla ürperen göğsüne yasladım. Tahmin ettiğim sonuç doğrulanmış oldu böylece; genç adam son derece sıhhatliydi, biraz dolaşım sorunu vardı belki, fakat ısrarcı annesinin

içirdiği kahveler bu sorunu çözmüştü bile; sağlıklıydı yani, en iyisi, kıçına tekmeyi basıp yataktan çıkarmaktı onu. Dünyayı düzeltmek benim görevim değil, o yüzden bıraktım yatsın. Bölgedeki tek hekim benim, bu sebepten görevimi her zaman, en iyi şekilde, hatta abartılı bir ciddiyetle yerine getiririm. Fazla iyi kazandığım söylenemez doğrusu, ama elimden geleni ardıma koymam, fakirlere yardım etmeye her zaman hazırımdır. Üstelik Rose'a da bakmam gerek, hem genç adam haklı olabilir, ben de ölümcül bir hastalığa yakalanabilirim. Bu sonu gelmez kış mevsiminde, benim ne işim vardı orada? Atım ölmüştü, köyde kimse bana ödünç bir at vermeye yanaşmamıştı. Domuz ahırındakileri çıkarmak zorunda kalmıştım, onlar at olmasaydı, arabamı domuzlara çektirmek zorunda kalacaktım. İşte böyleydi halim. Aileye, onaylarcasına başımı salladım. Hiçbir şeyden haberleri yoktu, söylesem de inanmazlardı ki. Reçete yazmak kolaydır, fakat insanlarla anlaşmak çok zor! Gece böylece bitmeliydi aslında, ziyaretim sona ermişti, bir kere daha gereksiz yere çağrılmıştım; alışkındım buna, herkes gece zilini canı istediği zaman kullanıp bana işkence ederdi zaten, fakat bu sefer Rose'u teslim etmek zorunda kalmak; ben farkında bile olmadan senelerce evimde yaşayan güzelim kızcağızı kurban etmiş olmak; haddinden fazla bir fedakârlıktı bu, kılı kırk yararak kendimce bir açıklama getirmek zorundaydım bu duruma, yoksa, ne kadar isteseler de Rose'u bana geri veremeyecek olan bu aileye saldıracaktım. Fakat çantamı kapatıp kürk paltomu istediğim zaman, bir arada duran aileye yeniden baktım; baba, elindeki rom bardağını koklayıp duruyor, anne, büyük ihtimalle düş kırıklığından –fakat başka ne yapmamı bekliyorlar ki?– gözleri dolmuş bir halde dudaklarını ısırıyor, kız kardeşse, kandan sırılsıklam olmuş bir mendili sallıyordu. Onları bu halde görünce, genç adamın gerçekten de hasta olabileceğini kabul

etmek zorunda kaldım. Yanına yaklaştım, sanki ona dünyanın en besleyici çorbasını getirmişim gibi sevimli bir gülümsemeyle karşıladı beni –ah, bu arada, atların ikisi de kişnemeye başlamıştı artık, bu sesler, herhalde, hastayı muayene etmemi kolaylaştırmak için yukarıdan gönderiliyordu–, bu kez, genç adamın gerçekten de de hasta olduğunu fark ettim. Böğrünün sağ yanında, kalçasının yakınında, avuç içi kadar bir yara açılmıştı. Gül kırmızısı yarada, bu rengin her tonunu görmek mümkündü; merkezi daha koyu renkliyken, kenarlara doğru renkler giderek açılıyordu. Pıhtılar ve kan kesecikleri vardı yaranın içinde, bir maden ocağının gün ışığına kavuşan ağzı gibi gibi açılmıştı. Uzaktan böyle görünüyordu işte. Daha yakından inceleyince, bir komplikasyonun daha farkına vardım. Bu manzaraya, hayretler içinde kalmadan bakmayı kim başarabilirdi ki? Serçe parmağım kalınlığında ve uzunluğunda, kendileri de kana bulanmış, gül kırmızısı rengine bürünmüş kurtçuklar, yaranın içinde kıvrılıp bükülerek ışığa doğru uzanıyorlardı. Küçücük beyaz başlan ve bir sürü minik bacakları vardı. Zavallı genç adam, sana yardım etmek mümkün değil ki. Büyük yaranı keşfettim işte; böğründeki bu kanlı çiçek, seni sürükleyerek götürüyor. Aile çok memnun kalmış, yarayla meşgul olmamı izliyorlardı; kız kardeş anneye haber verdi, anne babaya, baba da açık kapının ardındaki ay ışığı altında beliren ve parmak uçlarına basarak odaya doluşan, dengelerini korumak için kollarını iki yana açmış ilerleyen misafirlere. Yarasındaki hareketliliğin kör ettiği genç adam, hıçkırıklara boğularak, fısıltıyla sordu bana: "Beni kurtarabilecek misiniz?" Buranın halkı böyledir işte, hekimlerden hep imkânsızı beklerler. Eski inançlarını kaybetmişlerdir; rahip evinde oturup papaz giysisinin dikişlerini birer birer sökerken, hekimin, o narin cerrah elleriyle her işin üstesinden gelmesi beklenir. Canım, nasıl isterlerse öyle olsun zaten, hizmetimi

zorla sunmuyordum ki onlara, beni kutsal amaçlar için suistimal etmeye kalksalar, buna da engel olmaya kalkmazdım; benim gibi yaşlı, hem de hizmetçisini kaybetmiş bir taşra doktorunun daha iyisini umut etmesi mümkün müdür? Böylece, aile ve köy ihtiyarları geldiler, giysilerimi çıkardılar; bir öğretmenin yönetimindeki okul korosu evin önüne gelip basit bir melodiyle şu şarkıyı söyledi:

Çırılçıplak soyun onu, bizi tedavi etsin,
Beceremezse, hemen bakın icabına!
Sadece bir hekim, alt tarafı bir hekim!

Giysilerimi çıkarmışlardı, parmaklarımı sakalımda dolaştırıp başımı yana eğerek sessizce onlara baktım. Sakin ve huzurluydum, olaylarla başa çıkabilecek haldeydim, ağırbaşlılığımı bir an bile yitirmedim; gerçi bunun faydası olmadı bana, çünkü başımdan ve ayaklarımdan tutup yatağa taşıdılar beni. Hastanın yaralı tarafına, duvar yanına yatırdılar. Sonra hep birlikte odayı terk ettiler, kapı kapandı, şarkı sona erdi, bulutlar ayın önünü örttü, yatak sıcacıktı, atların pencerelerden görünen başları gölgeler gibi sallanıyordu. "Biliyor musun," dedi bir ses kulağıma, "sana pek güvenim kalmadı. Ne de olsa, sürüklenip getirildin buraya, kendi ayaklarınla gelmedin. Yardım etmeye çalışmak yerine, ölüm döşeğimde rahat rahat yatmama engel oluyorsun. Parmaklarımla gözlerini oymak isterdim şimdi." "Haklısın," dedim, "utanç verici bir durum bu. Fakat, ben sadece bir doktorum. Ne yapacaktım ki? İnan bana, benim için de kolay değil." "Özrünü kabul etmem mi gerekiyor yani? Ah, buna mecburum, değil mi; her zaman bir şeylere tahammül etmek zorunda kalmıyor muyum zaten? Bu dünyaya mükemmel bir yarayla geldim; hatırlanacak başka hiçbir özelliğim yok." "Genç dostum," dedim ona, "işte senin hatan burada; at gözlük-

leriyle bakıyorsun dünyaya. Pek çok hasta odasında bulundum ben, bilirim bu işleri; senin yaran sandığın kadar da kötü değil. Kısıtlı zamanda, iki balta darbesiyle açılmış. Pek çok insan böğrünü yanlış yana döner, baltanın ormandaki sesini duymaz, kendisine yaklaştığının farkına bile varmaz." "Anlattıkların gerçek mi, yoksa şu ateşli halimle kandırmaya mı çalışıyorsun beni?" "Söylediklerimin hepsi gerçek, bir tıp hekimi olarak yemin ederim sana." Yeminimi kabul etti ve sessizce yatmaya devam etti. Fakat şimdi kendimi kurtarmayı düşünmenin zamanı gelmişti. Atlar, hâlâ sadakatle beklemekteydiler. Giysilerimi, kürk paltomu ve çantamı çabucak kaptım; giyinmekle vakit harcamak istemiyordum, zaten atlar dönüş yolunu da geldikleri gibi hızla aşarlarsa, bu yataktan kendi yatağıma atlamış olacaktım. Atlardan biri, itaatkâr bir tavırla geri çekildi, eşyalarımı arabanın içine attım; kürk paltom biraz fazla gitti ve kolu arabanın arkasındaki kancaya takılıverdi. Neyse, bu da yeterdi bana. Atın üzerine tırmandım. Dizginler yere sarkıyordu, atların biri önde, biri arkadaydı, araba peşimizden sürükleniyordu, kürk palto karların üstünde yatıyordu. "Deh!" dedim, ama atlar ileri atılmadı; karlarla kaplı çorak topraklarda, yaşlı bir adam gibi ilerliyorduk; çocuk korosunun yeni, ama sözleri yanlış şarkısı uzun süre arkamızda yankılandı:

Artık neşelenin hepiniz hastalar,
Doktor yatakta yanbaşınıza uzandı!

Bu hızla devam edersek, eve asla varamayacağım; ne çabalarla edindiğim mesleğim harcandı gitti; benden sonra gelen hekim beni soymakla meşgul, ama boşuna uğraşıyor, çünkü benim yerimi asla dolduramaz; iğrenç seyis evimin altını üstüne getiriyor, Rose onun kurbanı oldu; düşünmeye bile tahammülüm yok bunu. Sıradan bir araba ve hiç

de sıradan olmayan atların üzerinde, çırılçıplak, kötü talihimin esiri olmuş gidiyordum, zavallı bir serseriydim artık. Kürk paltom arabanın arkasından sarkıyor ama ona ulaşamıyorum; şu çevik hastalarımdan hiçbiri de parmağını oynatmaya tenezzül etmiyor benim için. İhanete uğradım! İhanete uğradım! Bir gece çağrısının vakitsiz tehlike çanlarına kandım; artık hiçbir şey düzelmeyecek, bir daha asla düzelmeyecek.

"Bir Taşra Hekimi"
Bir Taşra Hekimi: Küçük Bir Hikâye, 1919.

GEORGES DUHAMEL

İçimizdeki Makine

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, tarihte yeni bir dönem başladı; sadece makineleşme değil, makine ritminin devriydi başlayan. Zaman ve hareket çalışmaları, F. W. Taylor'ın "bilimsel yönetim" teorileri ve en sonunda McDonald's ve benzerlerine dönüşen restoran zinciri kavramları, hep yirminci yüzyılın ilk senelerinde doğdu. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Fransız 1. Kolordu Komutanlığı'na bağlı seyyar bir birlikte görev yapan cerrah Georges Duhamel, bu ateşli denemesinde, makineleşmenin, kendisinin "hayvani bir tutku" diye nitelendirdiği, tıbbın en eski müttefiki duygudaşlık üzerindeki yok edici etkisinden söz etmektedir. Kişisel bilgisayarların ortaya çıkıp gelişerek, Taylorizm'i tıbbın kalbine taşıması için, seksen sene daha geçmesi gerekecekti.

1917 senesinin başlarında, kaba tabirle *autochirs* denilen, Fransızcası "ambulances chirurgicales automobiles," yani seyyar cerrahi ambulanslar anlamına gelen tıbbi birliklerden birinin başına atanmıştım.

İki sene boyunca, başka bir deyişle savaşın sonuna dek, gece gündüz bu seyyar ameliyathane birliğinden hiç ayrılmadım ve sanayileşmenin savaş üzerindeki tuhaf etkilerini inceleme fırsatı buldum. Sözünü ettiğim "autochir", son derece başarılı bir cerrah ve iyi bir insan tarafından yönetilmekteydi; kendisi hâlâ en yakın dostlarımdan biridir. Diğer arkadaşlarım da mesleklerinde başarılı, açık fikirli ve cömert insanlardı. Pek çoğunun hâlâ kalbimde özel bir yeri vardır, hepsini sevgiyle anarım. Parçası olduğumuz bu tarihi gelişmeleri başlatan biz değildik; yeniliği başlatan bü-

tün bir dönemdi; bu seyyar birlik, sistemin mükemmel bir örneği ve teknik zaferiydi. Size, bu döneme ait deneyimlerimi ve izlenimlerimi anlatmak isterim; bunu yaparken, sistemin büyük faydalarına hak ettiği önemi göstereceğim, fakat bu gelişmelerin aynı zamanda dünyanın geleceğiyle ilgili derin bir anlam içerdiğine de inanıyorum, dolayısıyla bundan da söz etmeden geçmem mümkün değil.

Autochir'ler fazla hareketli birlikler değillerdi. Haklı sebeplerden dolayı, ağır topçu birlikleriyle karşılaştırıldıkları olmuştur. Gerçekten de, seyyar sağlık servisi birliklerinin ağır ambulanslarıydılar. Başlangıçta, mükemmel bir ameliyathanenin konforunu, cepheye olabildiğince yaklaştıracak ekipmanı taşımak amacıyla oluşturulmuşlardı. Sundukları imkânlar giderek arttıkça, siper savaşlarının değişmez parçası haline geldiler. Savaşın sonlarına doğru, kusursuz ve hiçbir eksiği olmayan cerrahi cephaneliklere dönüşmüşlerdi. Sadece ameliyathane cephanesini değil, ameliyat ve pansuman gereçlerini sterilize etmeye yarayan teçhizatı, jeneratörleri, laboratuvarları, radyografi ekipmanını, çadırları, bütün bir kışlayı ve hatta tüm dünyayı taşıyabilecek kadar büyümüştü bu birliklerin kapasitesi. Seyyar ameliyathane mi? Motorize oldukları kesinlikle doğruydu; konum değiştirmemiz gerektiğinde, personeli taşıyan kamyonetleri ve otobüsleri saymazsak, yirmi iki ya da yirmi dört kamyondan oluşan bir konvoy halinde yapardık bunu. Bu yüzden, yolda ilerlerken, gezici bir kafileye, yolculuk eden bir sirke benzerdik. Dolayısıyla, sık sık yer değiştirmezdik. Yeni çalışma alanımıza varır varmaz, gezici sirk bavullarını açıp işe koyulurduk. Gezgin kafile, görüntüsünü pek yitirmeden gerçek doğasını gösterirdi; yani endüstriyel yönünü. Sirk, bir fabrikaya dönüşürdü. Modern, büyük lunaparkları düşünün; aslında, mırıldanan dinamolardan, hızla çalışan motorlardan, tıslayan buharlar, uluyan sirenler, öğüten dişliler, dönen kayışlar, sıçrayan yağlardan başka bir

şey değillerdir. Eğlence ve acı, aynı biçimde makineleşmiştir. Ambulans ve köy panayırı arasındaki bu benzerlikten, savaşla ilgili tüm kitaplarımda söz etmişimdir. Bu düşünce, her fırsatta tekrarlanmayacak kadar önemsiz midir sizce?

Teknik gelişmeler malzeme zenginliğiyle doğru orantılıdır. Autochir'de dört tane ekip her zaman hazır bulunurdu, yoğun günlerde, yedek ekipleri de yardıma çağırırdık. Bütün ekipleri aynı anda işe koşarak hepsi birden bitkin düşene dek çalıştırmanın yanlış bir yöntem olduğunu, üstelik endüstriyel ekonomiye uygun olmadığını çabucak fark etmiştik. Prensip olarak, çalışmanın kesintisiz sürmesinin şart olduğu madenlerde ve metalürjinin bazı başka dallarında da uygulanan vardiyalı çalışmayı benimsemiştik. Autochir'in insan gücü iki bölüme ayrılmıştı. Bütün gece ya da bütün gün boyunca çalışmanın güçlüğünü azaltmak için, yirmi dört saati, sekiz saatten oluşan üç bölüme ayırmıştık. Bu nedenle, ekiplerden biri, öğleden akşam sekize dek çalıştıktan sonra sekizden sabah dört sularına dek dinlenir, sabah dörtten öğlene dek bir vardiya daha çalışır, akabinde öğlenden akşama dek yeniden mola verirdi. Bu nöbet cetvelinin, yapay ışık kadar gün ışığında çalışma şansını elde etmemizi de sağladığını söyleyemem doğrusu, çünkü bu olağanüstü fabrika, her zaman elektrikle aydınlatılırdı; elektrik, bizim için bir nimetti.

Zamanla, sıkı bir işbölümü uygulamaya da başlamıştık. Cerrah, işini en iyi biçimde yapması gerektiği için, hastaların durumlarının önceliğine göre ameliyata hazırlanmasına hiç karışmazdı. Bu alanda uzmanlaşmış iki ekip, sekiz saatlik vardiyalarla, ameliyathanenin bitişiğindeki bir koğuşta hastaları ameliyata hazırlardı; yarakları tasnif eder, kurtarılamayacak durumda olanları eler, diğer yaralıları tıraş edip, temizleyip dezenfekte ettikten sonra, dosyaları ve geçici teşhis belgeleriyle birlikte radyoloji bölümüne gönderirlerdi. Radyolojistler de, tıpkı diğer ekipler gibi se-

kiz saatlik vardiyalarla çalışırlardı. Yaralıları muayene eder, röntgenlerini çeker, hatta bunları basıp birer rapor taslağı hazırlarlardı. Arkasından, yaralı asker dosyasıyla birlikte ameliyathaneye gönderilirdi. Ameliyathanenin nasıl bir yer olduğunu, orada neler yapıldığını ve nelere tanık olduğumuzu daha önce kitaplarımda anlattığım için kendimi tekrarlamayacağım. Sadece, uyulması mecburi olan bazı teknik kurallardan söz etmek istiyorum. Operatör, genelde iki masada birden çalışırdı. Cerrah, asistanı ve erkek ameliyat hemşireleriyle birlikte bir masada çalışırken, diğer masaya yatırılan ikinci bir yaralıya narkoz verilirdi. Bir masadan diğerine geçen hekim, eldivenlerini değiştirir, ellerini dezenfekte eder, röntgenleri ve dosyaları incelerdi. Yaralı sayısı çok fazla olduğunda, ameliyathaneye getirilen hastalara soru sormaya bile vakti kalmazdı. Kimi zaman, sadece hazırlık ekipleri tarafından gönderilen belgelere güvenmek zorunda kaldığı olurdu. Bazen, vardiyalar değiştiğinde, beş ya da altı kez cerrahi müdahale edilmesi gereken, birden fazla kritik yarası olan bir hastaya, sadece iki kez müdahale edilmiş olabilirdi. İstisnai vakalarda, özellikle, gerekli müdahaleler bir ya da iki saatten fazla sürecekse, çalışma ritminin düşmemesi için, hasta, yedek ekibe teslim edilirdi.

Nöbeti sona erince, cerrahın dinlenmek için sekiz saati kalmış demekti; bazen gündüz saatlerine, bazen geceye, bazen de ikisine birden denk gelirdi bu saatler. Uygulanan sıkı işbölümü yüzünden, cerrahın, yatarak tedavi edilmesi gereken hastaların yaralarına pansuman yapması mümkün değildi. Hekimler ve hemşirelerden oluşan pansuman ekipleri, gün boyunca koğuşlarda çalışıp, beklenmedik gelişmeleri cerraha haber verirlerdi. Sekiz saatlik molası başlayan cerrah, ilk olarak hastalarının durumunu öğrenmeye vakit ayırırdı. Ameliyat ettiği yaralıları muayene eder, dereceleri inceler, uygulanan tedaviyi kontrol eder, pansuman ekiplerindeki hekimlerle her konuda görüş alışverişinde bulunur-

du. Eğer yeni bir cerrahi müdahale veya ameliyatın tekrar edilmesi gerekiyorsa, bu müdahale, cerrahın görev başında olmadığı saatlerde yapılmak zorundaydı. O zaman hastasını tekerlekli sandalyeyle boş bir ameliyat masasına taşıtır, yardımcı personelini çağırtırdı. Bütün bu görevler tamamlandıktan sonra, yeni nöbetini bekleyen cerraha sadece karnını doyurmak, dinlenmek ve temizlenmek kalıyordu. Çalışma saatinin başlamasından yirmi dakika önce uyandırılır, bayrak yarışına katılan bir atlet gibi yerini almaya hazırlanırdı. Sekiz saatlik nöbeti boyunca, cerrah sık sık maskesinin çıkarılmasını ister ve bol bol su içerdi, çünkü ameliyathaneler bir fırın ya da kazan dairesi kadar sıcaktı.

Böyle düzenlenen ve makineleştirilen çalışmalar, haftalar, hatta aylar boyunca sürdürülebiliyordu. Cephelere yakın yerlere kurulan autochir, yüksek randımanlı bir makineyi andırıyordu. Gerçekten de bir fabrikaydı, bugün ekonomistlerin kullandığı dili ödünç alacak olursak, verimi artırılmış bir fabrikaydı hem de. Tekrarlıyorum; bu organizasyonda, bir endüstriyel savaşın ritmine uyarak çalışıyorduk. Fakat hemen belirtmem gerekir ki, çok da iyi bir iş çıkarıyorduk. 1915 senesinde, bir müfettiş, ekiplerin saldırı esnasında yemek yediğini ve uyduğunu öğrense, bunu cinayet olarak nitelendirir, mutlaka yaptırımlar uygulanmasını ister, bu durumdan herkesi sorumlu tutardı. 1918'de sağlık bakanlığı, her cerrahi üniteye kendi çalışma şablonlarını oluşturma izni vermiş, sadece randımanı değil, mukavemeti de bir ölçüt kabul etmeye başlamıştı. Dört sene sonra, savaşın hem gücümüzü, hem de karakterimizi zorlayan bir süreç olduğunu öğrenmiştik. Çok iyi bir iş çıkarmıştık. Kurduğumuz düzende hiçbir şey eksik kalmamıştı. Metotlarımız her geçen gün daha cüretkâr bir hale gelmiş ve kesinlik kazanmıştı. Daha çok yaralıyı tedavi ediyor, üstelik bunu eskisinden daha yüksek bir başarı oranıyla gerçekleştiriyorduk. Bununla birlikte, ne zaman

savaş dönemine dönüp baksam, dünyanın gelecekte aşırı ve uç bir hale geleceği bilgisini nasıl kazandığımı yeniden fark ediyorum.

Makineleşme döneminde, şefkate ve duygudaşlığa yer yoktur. Savaş sırasında izlenimlerimi kaydettiğim günlüğümden birkaç satır aktarayım sizlere: "Beyaz önlüğümün altında çırılçıplak bir halde o baş döndürücü sobanın içine girerken, bezen kendimi dayanıklılık sporlarından birini yapan ve iradesini sonuna kadar kullanan bir atlet gibi hissediyorum. Fakat bu görüntü bile fazlasıyla insani ve giderek uzaklaşıyor benden. Bir makineyim ben; ruhu olmayan, doğru ısıda çalışan, yüzyıllar boyunca durmadan çalışsın diye ayarlanmış bir makine. Kardeşlik, sevgi, duygu alışverişi gibi değerler yok olmaya yüz tuttu. Ah, bunların hepsinden öyle uzağız ki. Giderek daha hızlı ve verimli bir biçimde, giderek daha etkili bir biçimde, hiç tanımadığım yabancıları, hangi milliyetten olduğunu bile bilmediğim insanları ameliyat ediyorum." Bitkinlikten ve giderek katılaşmaktan hiç söz etmeyeceğim. Bu katı, mekanik düzen bazen bir an için gevşiyor, böyle anlarda, yeniden, etten ve kemikten insanlar arasında bir insan olduğumu hissediyordum. İçim insani duygularla doluyordu. Fakat kısa bir süre sonra buhar tıslamaya, dinamolar titreşmeye, elektrik kıvılcımları parıldayıp çatırdamaya başlar; otomat, içimdeki insanı derhal yok ederdi.

Bu korkunç, aldatıcı deneyimi, kıymetli dostlarımla çevrili olduğum bir dönemde yaşamak zorunda kalmıştım; arkadaşlarımın çoğu –mesleğinin erbabı cerrahlar, son derece saygın insanlar– karakterlerine ve akıl hocalıklarına hayranlık ve minnettarlık duyduğum kimselerdi. Böylesine olağanüstü insani erdemlerin boşu boşuna harcandığını görmek, makineleşmenin gelecekteki zaferini daha da büyük bir dehşet ve korkuyla beklememe neden oluyordu.

Sohbetimizin başında, J.R. Bloch'un sözlerini aktararak, "içimizdeki makine"den bahsetmiştim. İçimizdeki makineden söz edebiliyorsak, makineleşme de içimizde, ruhumuzda ve bedenimizde demektir. Otomatı kendi kopyamız olarak değil, bir parçamızın kopyası olarak yaptık. Oyunun doğası başka türlüdür oysa; yarattığımız şey bizi yeniden biçimlendirir, kalıba sokar, kendi kopyası olarak yeniden yaratır. Makineleşmenin bulaşıcı bir hastalık gibi yayılacak olması, gelecekte bizi bekleyen en büyük tehlikedir. Savaşın son senelerinde, her gün yaralılarla ilgilendiğim, onlara kesin, eşit, etkin tedavi sağladığım dönemde, işte bunu öğrendim. Fakat ne yazık ki şartlar, onlara paha biçilmez başka bir şey daha sunmama imkân vermedi; kendimden bir parçayı, kendi yaşantımdan bir kıvılcımı onlarla paylaşamadım.

İnsanlık, ilk uyarılarını aldı; insanların yoksullaşmasından ve insani değerlerini kaybetmesinden korkmalı ve buna elimizden geldiğince engel olmaya çalışmalıyız.

"L'humaniste et l'automate", 1933.

BERTOLT BRECHT

Bir İşçinin Bir Hekime Yaptığı Konuşma

Augsburg'lü Bert Brecht, Almanya'nın en ünlü –ve adanmış– şairi, balad ve oyun yazarı olmadan önce, tıp eğitimi almayı düşünüyordu. Komünist partiyi desteklemek amacıyla yazdığı şiirlerinden bazıları, gerçek propaganda kadar ilgi çekici olmaları amacıyla yazıldığından, estetik bir etki uyandırmaktan çok uzaktır; pek çok şiirinde, sınıf düşmanı oldukları gerekçesiyle hekimleri de hedef alır. Günümüzde apartman dairelerinin duvarında rutubet bulunabilir, hiç şüphe yok ki, bir halı, beş bin vizite ücretinden daha ucuzdur, işçiler de daha iyi şartlarda yaşamaktadır. Fakat Brecht'in ithamı hâlâ geçerlidir; hekimler niçin, Alman patolojist Virchow'un söylediği gibi, "fakirlerin en yakın müttefiki" olmamışlardır?

Bizi hasta eden nedir, biliyoruz.
Hastalandığımızda diyorlar ki,
Bizi iyileştirecek olan sizlermişsiniz.

Duyduğumuza göre, on yıldır,
Masrafları halktan çıkan
Seçkin okullarda tedavi etmeyi öğrenmişsiniz.
Ve öğreniminiz için
Bir servet harcamışsınız.
Demek ki iyileştirebilirsiniz bizleri.
İyileştirebilir misiniz bizleri?
Karşınıza çıktığımızda
Paramparçadır giysilerimiz,
Baştan aşağı dinlersiniz çıplak bedenimizi.
Hastalığımıza gelince

Üstümüzdeki paçavralara bir bakışta
Anlaşılır sebebi. Aynı şeydir eskiten
Hem bedenlerimizi, hem giysilerimizi.

Omzumuzdaki ağrı
Rutubettendir, dersiniz, aynı sebeptendir
Dairemizin duvarındaki küf lekesi.
O zaman söyleyin bakalım bize:
Nedir bu rutubetin sebebi?

Çok iş ve az yiyecek
Mecalsiz, bir deri bir kemik bırakır bizi.
Reçeteniz diyor ki:
Kilo al.
Balığa ağaca tırman deseniz,
Daha iyi.

Bize ne kadarını ayırabilirsiniz vaktinizin?
Görüyoruz: dairenizdeki bir halı bile
Beş bin vizitede kazandığınızdan
Daha pahalı.

Şüphesiz iddia edeceksiniz, masumiyetinizi.
Dairemizin duvarındaki
Rutubetli leke de
Anlatır aynı hikâyeyi.

"Rede eines Arbeiters an einen Arzt",
Spätare Gedichte und Satiren aus Svendborg,
1936-1938.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

Jean Beicke

William Carlos Williams şair olarak tanınsa da, bazılarında büyük bir içgörüyle hekimliğin doğası hakkında yorum yaptığı on üç tane kısa "hekim öyküsü" de kaleme almıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerika'nın Büyük Bunalım döneminde geçen bu acı öykü, bir doktorun "büyük bir hata" yaparak menenjit belirtilerini tanıyamamasının hastanın canına mal olduğu bir dizi olayı anlatıyor. Anlatıcının katı tutumu, aslında onun hislerini gizleyen bir maske görevi görüyor. Öykü, aynı zamanda kurnazca meydan okuyor okuyucuya; hekim kendi beceriksizliğini itiraf etmesine rağmen, hatta tam da bu yüzden, okuyucudan onun otoritesine güvenmeye davam etmesi bekleniyor. Çünkü bu öykü, yirminci yüzyılın ortalarında tıbbi otoritenin yalnızca retorik ve statüye değil, dürüstlüğe de bel bağladığını gözler önüne seriyor. Bunun, günümüzde de böyle olduğundan ciddi ciddi şüphe duyuyorum.

Böyle dönemlerde, doğum katında çalışan doktor ve hemşireler sürekli yeni doğumlara girdikleri için işlerinin yoğunluğuyla dalga geçerler. Bunalım dönemindeyiz ya, kimsede dışarı çıkacak para olmadığından geceleri herkes evinde oturmak zorunda, derler. Fakat bunun kötü sonuçlarından birini, doğum katının üst katındaki çocuk koğuşunda görebilirsiniz; burası, istenmeyen çocuklarla doludur.

Aileler türlü bahanelerle çocuklarını buraya bırakırlar. Mesela, biri kız, biri erkek iki prematüre yumurcağımız var; isimleri Navarro ve Cryschka. Anneleri, Cryschka'yı doğururken öldü; hatırladığım kadarıyla birkaç gün arayla doğmuşlardı, biri iki kilo, diğeri ondan birkaç gram daha

fazlaydı. Biz onları burada bakıma almadan önce, başlangıçta ikisi de iki kilonun altında düşmüşlerdi, oysa şimdi burada sağlıklılar; günlük kilo artışları üzerine bahse girerek çok eğlendiğimiz olmuştur, ama hâlâ bizimleler. Hatta oldukça iyi durumdalar. Bize bırakılan bu haldeki çocukların çoğu sonunda toparlanır. Hemşireler onlara iyiden iyiye bağlanır, çocuklar kilo aldıkça pek sevinirler. Görülesi bir manzaradır. Bazı aileler çocuklarını ziyarete bile gelmez, herhalde onları tutup çocuklarını almaya zorlayacağımızı sanıyorlar.

Tuhaf vakalardan biri de, son bir aydır çocuk koğuşunda kalan küçük Macar çingenesi kız. Onu, alt dudağında şankr benzeri bir kabartıyla bize getirdiklerinde henüz sadece sekiz haftalıktı. Vaka herkesin ilgisini çekmişti ama Wasserman testi negatif sonuç verdi. Sonunda, ortada tuhaf bir doğum lekesinden başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Ancak o çocuk da hâlâ burada. Ailesine kimse ulaşamıyor. Belki günün birinde ortaya çıkarlar.

Onlardan kurtulmayı başarsak bile, genellikle birkaç hafta sonra –bazen çok kötü durumda, derileri impetigoyla kaplı ve kilo kaybetmiş olarak– geri dönüyorlar; bu sefer de onlar için yaptığımız her şeye en baştan başlamak zorunda kalıyoruz. Ben çoğu vakanın kasıtlı ihmalden kaynaklandığını düşünüyorum. Küçük çingenenin durumu da öyleydi. Annesi çocuğu ikinci kez terk ettiğinde hemşire öfkeden köpürmüştü. "Kadınla konuşamadım bile," dedi. "Öyle öfkeliydim ki hiçbir şey söyleyemedim. Onu tokatlamak istedim."

Bir süre önce Cowley soyadını taşıyan İrlandalı iki kız kardeşimiz vardı. Birinin ipek gibi, dalgalı kızıl, öbürünün dümdüz ve sapsarı saçları vardı. Gerçekten güzeldiler, bebeklik döneminden de çıkmışlardı. Herhalde birisi iki, diğeri üç yaşında vardı. Ailelerinin onları nasıl bırakabildiğini anlamıyorum. Ama bırakmışlardı işte. Sanırım ebeveynlerin ikisi de alkolikti ve haber vermeden basıp gitmek zorunda kalmışlardı. Belki de onların hatası değildi.

Doğrusu, bu sözünü ettiğim çocuklar, anlatmak istediğim vakalardan değiller. Benim asıl bahsetmek istediklerim, leş gibi paçavralar içinde getirilip bırakılanlar; laf olsun diye söylemiyorum, hakikaten leş gibi kokuyorlar. Zavallı veletler buraya yarı ölü halde getiriliyorlar, hatta yaşayan iskeletlere benziyorlar; paçavralara sarılı, kafaları pislikle kaplanmış, gözleri iltihaptan seçilmez olmuş, kimse düzenli olarak bezlerini değiştirmekle uğraşmadığından bacaklarının derisi soyulmuş. İncecik morumsu cildinin altından fırlayan geniş damarları görünen zavallı bir ufaklık buraya getirildiğinde, çenesinin altında, tam boyun kıvrımında kocaman bir yara vardı. Hemşire çocuğun üstündekileri çıkartırken atletinin yakasının tam yarasının üstüne süründüğünü fark etmişti. Pislikten açılmıştı yara. Annesi, çocuğu Paterson'daki bir yuvaya bıraktığı masalını anlatmıştı. Hikâyeyi tam olarak öğrenemedik. Zaten öğrenmeye de uğraşmayız. Bize ne? Bizim işimiz çocukları alıp yardım etmeye çalışmak.

Şaşarsınız, bazen aileler, kliniğe gelmeden önce, başka bir hekim tarafından dolandırılmış oluyorlar. İnanamazsınız. Zavallıların belki de borç harç temin ettikleri yirmi-yirmi beş doları ellerinden alıp aileyi başlarından savıyorlar. Böyle şeyler de oluyor işte. Çok feci. Ama ne yaparsınız?

Zaman zaman çocuklar yalnızca pis ve bakımsız değil, neredeyse ölecek kadar hasta oluyorlar. Hemşireleri iş başında görmelisiniz. En yakın arkadaşlarının çocuklarına baktıklarını sanırsınız. O çocuklara, sanki milyon dolar değerindeymişler gibi dikkatle dokunuyorlar. Evet, bazıları daha beceriklidir doğrusu, ama hemen hepsi, benim asla iyileşmemesini dilediğim çocuklar için gözlerini kırpmadan kendilerini paralarlar.

Genelde kızlarla dalga geçerim. Nasıl geçmeyim ki? Sabah vizitesi sırasında, benim için süsleyip püsledikleri za-

vallı bir yaratığı görünce, "Şuna bir lavman yapıverin, belki iyileşir de büyüyünce ucuz bir fahişe falan olur," derim. "Bu ülkenin sana ihtiyacı var, yumurcak." Bir keresinde, çöplükten kurtardığımız bir oğlanla, her görenin güldüğü ekşi suratlı bir kıza yalancıktan bir düğün yapmayı bile teklif etmiştim.

Zavallı çocuklar! Zaman zaman, tıbbın bu çocukları kurtarmak için seferber olmasının yanlış olabileceğini bile düşünüyorum. Bazılarının gerçekten öldüğünü görmek istiyorum, hele bir de sakatsalar; o kadar feci halde olabiliyorlar ki. İstisnasız hepsi ileri derecede raşitiktir, iskorbüt olan da çoktur, göğüsleri tahta gibi, kolları ve bacakları ip gibidir. Kırk bir derece ateşle, zatürreye yakalanıp gelirler ve daha siz hiçbir şey yapamadan ölüverirler.

Küçük Jean Beicke de bunlardan biriydi. Görüp görebileceklerinizin en kötüsüydü. On bir aylıktı. Ama muayene masasında, göğsüne kadar çekilmiş bir battaniyenin altında çıplak yatarken, onu olsa olsa beş aylık sanırdınız, boyu o kadardı. Hemşire battaniyeyi kaldırdığında, bacaklarının olması gerekenden yirmi santim daha uzun olduğu ortaya çıktı. O görüntüye bir türlü alışamadım. Hemen üzerini örttüm ve iki kişiden kızın boyunu tahmin etmelerini istedim. İkisi de en az bir on beş santim daha kısa olduğunu sanmışlardı. Bu yanılgıya, küçücük suratının yanı sıra, kolları da neden oluyordu. Ancak kalçasına kadar uzanıyorlardı. Neden böyle olduğunu bilmiyorum. Yani, bilirsiniz, normal şartlarda kolların uyluklara kadar gelmesi gerekir.

Kızcağız bir deri bir kemikti ama gözleri iyi durumdaydı ve doğrudan insanın gözünün içine bakıyordu. Yalnız bir yerine dokunduğunuz anda mızıldanmaya, sonra da insanın içini parçalayan, kimsenin duymak istemediği bir sesle çığlık çığlığa ağlamaya başlıyordu. Ona karşı elimizden geldiğince nazik davranıyor, yine de ağlamasına engel olamıyorduk.

Hayatımda gördüğüm en berbat görünüşlü çocuklardan biriydi. Başının ön tarafı şiş, arka tarafı dümdüzdü, herhalde sürekli sırt üstü yatırıldığından başının ağırlığı zaten yumuşak olan arka kemikleri dümdüz etmiş, ön kısmı da ileri fırlamıştı.

Kolları ve bacakları da gövdesine uymuyordu, ucuz bir bez bebeğe benziyordu. Ayaklarını incik kemiklerine kadar dümdüz kıvırabiliyordum; gerçek anlamda bir deformasyon yoktu, yalnızca çok esnekti. Onu annesi bırakmıştı ama ilk gördüğümde yanında kimse yoktu.

Akşam on sularında, stajyer durumunu görmemi istedi, kızın boynu kasılmıştı, hem de ne kasılma! Menenjit şüphesi vardı, belki de çocuk felci. Her neyse, en azından bir lombar ponksiyon yapılmadan geceyi geçirmesini istemiyorlardı. Şiddetli öksürüğü vardı, ateşi de oldukça yüksekti. Ona meningismus ve bronkopnömoni teşhisi koydum, yine de merkezi sinir sisteminde bir ciddi bir sorun olduğunu sanmıyordum. Ayrıca, kulak zarı enfeksiyonu vardı.

Kulak zarlarını, özellikle soldakini açmak istiyordum; tam o sırada başhekim çıkagelip kulak uzmanını çağırtmamı istemeseydi yapacaktım da. Bu işler nasıldır, bilirsiniz. Aileden ameliyat izni alıp almadığımızı da kontrol etti. İznimiz vardı. Böylece ben eve döndüm, bir süre sonra kulak uzmanı gelip kulakları açmış, iki kulağından da biraz kanlı serum akmış, hepsi bu.

Ertesi gün lumbar ponksiyon yaptık, yani omuriliğinden biraz sıvı aldık; omurilik sıvısı temizdi, birkaç lenfosit vardı o kadar, başka bir sonuç alamadık. Göğüs röntgeni bronkopnömoni teşhisimi doğruladı, üstelik hastalık iyice yayılmıştı. Kızcağız çok hastaydı. Uzun süre dayanamayacağını, bitkinlikten ölüp gideceğini düşünüyorduk.

Yumurcağa her bakışımda gülesim geliyordu, komik bir şeydi. Durumun tamamen umutsuz olmadığının tek belirtisi kızın yemek yemesiydi. Öyle de iştahlı yiyordu

ki velet! O hasta haliyle üç saatte bir çeyrek litrelik bir biberon dolusu süt içiyor ve sorunsuz hazmediyordu. Bir keresinde, hemşirelerden birinin ona, "Bu bunalım döneminde böyle aç bebek olunur mu?" dediğini duydum. Bu bir zekâ belirtisi, dedim, hemşireye. Her neyse, hepimiz Jean için deli oluyorduk. Kımıldamadan yatıyor, uyuyor ve yemek yiyordu. Ya da yattığı yerden saatlerce tam karşısına bakıyordu. Gözleri maviydi, solgun bir mavi. Ama ona dokunduğumuz anda çığlık çığlığa bağırmaya başlıyordu. Biz de mecbur kalmadıkça dokunmuyorduk. Kilo almaya başlamıştı. Düşünebiliyor musunuz? Herhalde o kadar aç kalmıştı ki, gerçek sütle beslenmek onun açısından yepyeni bir deneyimdi. Yemeklerini yiyip kilo alsa da, ilk sekizon gün boyunca, ateşi otuz dokuzla kırk derece arasında gidip gelmeye devam etti. Hepimiz şaşkındık.

Fakat, beklediğimiz iyileşmeyi bir türlü gösteremedi. Bir başka lumbar ponksiyon yaptık, bu kez daha az hücre çıktı. Bu iyiye işaretti, ikinci göğüs röntgeni de durumunun düzeldiğini gösteriyordu. Yine de durumu bizi sevindirmedi, çünkü ateşi hâlâ yüksekti ve nedenini bir türlü bulamıyorduk. Kulaklarını bir kez daha muayene ettim ve yeniden açılmaları gerektiğine karar verdim. Kulak uzmanı karşı çıktıysa da ben peşini bırakmayınca ertesi gün beni memnun etmek için kabul etmek zorunda kaldı. İki taraftan da birer damla serumdan başka bir şey çıkmadı.

Jean bir türlü iyileşmiyordu. Doğru tedavi dışında bildiğimiz her tedaviyi uyguladık ona. İki –hatta sanırım üç– hafta daha yaşadı. Ateşi birkaç kez kırk ikinin üstüne çıktı. Sonunun geldiğini o zaman anladık tabii. Üç-dört kişi, tek tek, altı-yedi kez muayene ettik onu, ama mastoid bölgelerin röntgenini çekmek hiçbirimizin aklına gelmedi. Size aptalca gelebilir, yine de vakanın geçmişi dışında bunu yapmamızı gerektiren hiçbir şey yoktu. Kulakları ilk getirildiğinde açılmıştı, kulakların durumu dikkatle takip

ediliyordu, hiçbir zaman akıntı olmamıştı ve dışarıdan bakıldığında mastoidler normal görünüyordu. Oysa ölüm nedeni buydu; sol tarafta gelişen akut mastoiditisin lateral sinüslere ve en sonunda meninkse yayılması. Kulağı ilk boşalttığımızda cerahat kültürü yapabilirdik; bundan sonra şüpheli durumlarda her zaman yapacağım. O zamandan beri, streptococcus mucosus capsulatus gibi öldürücü bir mikrop çıkarsa ve ateş yükselmeye devam ediyorsa, en azından drenaj için kulağın ardına geçmem gerektiğini öğrendim. Ama Jean ölmüştü.

İçeri girdiğimde, yattığı yerde zorlukla soluk alıp vermeye çalışıyordu. Sebebi ne olursa olsun, o çocuğun öldüğünü görmekten nefret ettim. Herkes çok kötü durumdaydı. Öyle sıska, şekilsiz, işe yaramaz bir insanlık müsveddesiydi ki, sık sık birilerinin onu çöp borusundan aşağı fırlatması gerektiğini söylerdim, fakat bir ay boyunca iştahla süt içişini ve kilo alışını gördükten, yüzündeki uyanık, mavi gözlerine baktıktan sonra ölümünü görmek hiç hoş değildi. Son günün sabahı içeri girdiğimde annesi yatağın yanına oturmuş, usulca ağlıyordu. Genç bir kadındı, hatta küçük bir kıza benziyordu, orada oturmuş çocuğa bakıyor ve hiç ses çıkarmadan gözyaşı döküyordu.

Yüzünde bütün doktorların nefret ettiği ifadeyle bana sorular sormaya başlayacağını sandım ama sormadı. Elini omzuna koyup, Jean için elimizden gelen her şeyi yaptığımızı, sonunda onu neyin öldürdüğünü bilmediğimizi söyledim. Söylediklerimi duyduğunu belli eden bir hareket yapmadı. Oturmuş, karyolanın parmaklıkları arasından bebeğe bakıyordu. Ben de annesinin yanında durup bir süre zavallıcığa baktıktan sonra bir sonraki beşiğin yanına gittim ve sabah viziteme devam ettim. O bebeğe de yaşlıca bir kadın bakıyordu, onun durumu da Jean'den daha iyi değildi. Çocuğun annesi sanarak başındaki kadınla konuştum, ama değildi.

Bir şey söylememe fırsat vermeden, Jean'in annesinin ablası olduğunu, Jean'in ölmek üzere olduğunu bildiğini ve bunun iyi bir şey olduğunu söyledi. Aklıma bir fikir geldi, Jean'in annesiyle konuşmak istemiyordum, o yüzden kadına dışarı gelmesini işaret ettim.

"Öleceği için memnunum," dedi kadın. "Evde iki çocuğu daha var, onlar daha büyük, kocası da başka bir kadınla kaçtı. Ölmesi daha iyi, zaten yaşasa neye yarayacaktı ki! Kocası bir buçuk yıl önce basıp gittiği Kanada'dan döndü. Kocasını görünce, eve gelip çocuklarıyla birlikte yaşamasını istedi ondan. Adam da kısa bir süreliğine geri geldi, kardeşimi yeniden hamile bıraktı ve sonra yine öbür kadına gitti. Tahminime göre, hamile olduğunu bilen kardeşim çok acı çekti, parasız kaldı ve doğru dürüst geçinmenin bir yolunu bulamadı; bu üzüntüler yüzünden çocuk karnında sağlıksız büyüdü. Doğduğunda onu görür görmez anladım bunu. Bence nedeni, içinde bulunduğu durumdu. Zaten bu çocuk olmasa da başında yeterince bela var. Kocası yeniden Kanada'ya döndü, ondan hiç haber alamıyoruz. Onlara ben kendi evimde bakıyorum ama fazlasını yapamam. İş bulabilse çalışırdı da, böyle zamanda üç çocuklu kadına kim iş verir? Dokuz yaşında bir oğlu var ama kayınvalidesi çocuğu kaçırdı, oğlan şimdi Kanada'da, babasının yanında. Onun için de üzülüyor, ama bir şey yapamıyor."

"Beni dinleyin," dedim, "size bir şey soracağım. Jean ölürse annesi ona otopsi yapmamıza izin verir mi? Annesine böyle bir şey teklif etmek istemem, ama gerçeği söylemek gerekirse bu zavallı çocuk için çok emek harcadım ve sorunun ne olduğunu tam olarak bilemiyorum. Zatürre olduğunu biliyorduk ama durumu iyiye gidiyordu. Eğer olur da çocuk ölürse, bu konuyu annesine benim yerime siz açar mısınız?"

"Ah, ölecek tabii canım," dedi kadın. "Elbette sorarım ona. En doğrusu bu olur, bir şeyler öğrenmeniz yani. Bu

fırsatı kaçırmamanızı sağlarım. Ona söylerim, itiraz etmeyecektir."

"Teşekkür ederim," dedim.

Jean öğleden sonra saat beşte öldü. Asistanı tatilde olan patolog, yapmak zorunda kaldığı fazladan işlerden yorgun düşmüştü, otopsiyi ertesi sabaha erteledi. Bedenini, servis asansörlerinden birinde, buzun içinde sakladık. İşe yaradı.

Ertesi sabah otopsi yaptılar. Hemşireyi otopsiye katılmaya ikna edemedim. "Aptallık olabilir," dedi, "ama yapamam, asla yapamam. Onlara ben bakıyorum, kendi çocuklarım gibiler."

Akciğerlerin tamamen temizlenmiş olması hayret vericiydi. Önemsiz birkaç rezidüel pnömani belirtisi dışında neredeyse normaldi. Göğüs ve karın mükemmel durumdaydı, bütün olarak bakıldığında pnömani dışında hiçbir sorunu yoktu. Sonra, patolog kafatasını açtı.

Zavallıcığın beyin kıvrımları alışılmadık biçimde çok gelişmiş görünüyordu. Beyin denilen karmakarışık mekanizmanın sadece bu son için oluşmasını insanın aklı almıyordu. Zaten oldum olası otopsiye alışamamışımdır.

Sorunun ilk belirtisi, patoloğun beyni eline alıp lateral ventrikül üzerinde uzun bir kesik açmasıyla ortaya çıktı, öncesinde menenjitle ilgili kesin bir kanıt yoktu. Sadece, koroid pleksusta solgun renkli bir iltihap izi görünüyordu. Sonrasında teşhis hemen kondu. Sol lateral sinüste tromboz oluşmuş ve içeriden sol temporal kemiğe doğru ilerleyerek tüm mastoid bölgeyi sarmıştı.

Kulak uzmanını aradım, hemen geldi. "Tam bir karavana olmuş," dedi. "Bence erken davransaydık onu kurtarırdık."

"Ne için kurtaracaktık?" dedim.

"En azından şimdikinden daha büyük aptallar denemezdi bize," diye cevap verdi kulak uzmanı.

Jean Beicke, *Hekim Hikâyeleri*, 1938.

ALFRED DÖBLIN

Adaşım

Alfred Döblin, yirminci yüzyılın belki de en seçkin hekim-yazar kişiliğidir. Birazdan okuyacağınız bu eğlenceli anlatıda, iki kişinin portresi betimlenmiştir; yazar, hekime sevgiyle yaklaşırken; hekim yazarı görmezlikten gelmektedir. Döblin bu hikâyeyi, acımasız bir dünyada saygın bir yaşam sürdürmeye çalışan eski bir mahkûmun hikâyesini anlattığı Berlin Alexanderplatz *(1929) adlı ilk romanından önce kaleme almıştır. İlk romanları, hikâyedeki nöroloğun (Döblin, bu hikâyeyi yazdığı dönemde, Berlin'in fakir doğu mahallelerinde çalışıyordu) da belirttiği gibi, tarihi epikler ve distopik fantezilerdir. Bu romanlardan biri, biliminsanlarının ve araştırmacıların hükümeti ele geçirmesini anlattığı* Berge Meere und Giganten *(1924) [Dağlar Denizler ve Devler], Ridley Scott'ın ünlü filmi* Bladerunner*'ın habercisi kabul edilir.*

Nörolog Döblin, Yazar Döblin'i Anlatıyor

Bir hekim olarak, adımı taşıyan yazar hakkında sadece üstünkörü bilgilere sahip olduğumu itiraf etmek istiyorum. Dürüst olmam gerekirse, kendisini gerçekten de hiç tanımıyorum. Berlin'in doğusunda, orta büyüklükte –hakikaten ufak bir yer– bir sigorta kliniğinde çalışıyorum. Bir nöroloğum ve mesleğim beni fazlasıyla meşgul ediyor. Edebiyat hakkında fazla bilgim yok; kitap okumak beni çok sıkar, adımı taşıdığını söylediğiniz yazarın kitapları da aynı sıkıntıyı uyandırır içimde. Kendisinin kitapları, bir-iki kez arkadaşlarımın evinde elime geçti; az çok gördüğüm kadarıyla, kitapların içeriği bana tümüyle yabancı ve yazdıkları içimde hiçbir his uyandırmadı. Görünüşe göre bu

beyefendinin çılgın bir hayal gücü var; bendeyse hayal gücünden eser yoktur. Gelirim, Hindistan veya Çin'e seyahat etmeme müsaade etmez. Bu yüzden, bu kişinin anlattıklarının ne kadar doğru olduğunu bilemem. Üstelik, bu tür yazını, asıl biçimiyle, yani gezi edebiyatı olarak okumayı bin kere tercih ederim; gezi yazılarını okumaktan her zaman keyif almışımdır. Bu beyefendinin, yani benimle aynı adı taşıyan bu yazarın üslubu benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Anlatımı oldukça karmaşık; gündelik yaşantısının ve mesleğinin benim kadar yorduğu kişilerden, kendi istekleriyle böyle bir anlatımı çözmeye çalışmalarını bekleyemezsiniz doğrusu. Bu vesileyle, kulağa biraz siyasi ya da ahlaki gelebilecek genel bir yorum yapmama da izin veriniz lütfen. Aslına bakarsanız, ben bu yazarın arada sırada verdiği beyanatları, kitaplarından daha iyi biliyorum; bunun sebebi de, elbette, iyi bir gazete okuyucusu olmamdır. Söylemeden geçmem mümkün değil; bu beyefendi, siyasi ve güncel olaylar hakkında aydınlatıcı yorumlar yapmaktan aciz. Bir zamanlar kendisiyle tanışmak istemiş olsam bile, bazı beyanlarıyla karşılaştıktan sonra, içimdeki bu istek de azaldı. Bazen onun sol kanata yakın, hatta aşırı solcu biri olduğu izlenimine kapılıyorum; derken, üzerinde fazla düşünülmemiş, ya da onun yaşında bir adam için makul olmayan fikirlerle çıkıyor karşıma. Hatta kimi zaman şiirsel iğnelemelerle, siyasetle alakadar olmadığını ima ediyor. Bu yazarla ilgili fikirlerimi öğrenmek isteyen, bana bu yazıyı yazmamı teklif eden, sizdiniz sayın editör; aynı ismi taşımamız size bu fikri vermiş; oysa bana kalsa, kendisinden uzak durmayı tercih ederdim; aynı şey pek çok genç yazar için geçerlidir. Kısaca bir kez daha tekrarlayayım; beyefendiyi hemen hiç tanımıyorum, kendisi beni hiç ilgilendirmiyor, ne bir arkadaşlığımız ne bir akrabalığımız var. Ona da benim hakkımdaki düşüncelerini soracağınızı belirtmiştiniz; kendisinin görüşlerini duymaya hazırım.

Ayrıca belirtmek isterim ki, patavatsız lafları ve sitemleri beni hiç etkilemeyecektir.

Yazar Döblin, Nörolog Döblin'i Anlatıyor

Sevgili editör, tahmin edebileceğiniz üzere, Paskalya yortusu dolayısıyla başım oldukça kalabalık; fakat bu şaşırtıcı duruma dikkatimi çektiğiniz ve bilgi dağarcığıma katkıda bulunduğunuz için size minnettar olduğumu söylememe izin verin. Son dönemde, Berlin hakkında bir roman üzerinde çalışmaktayım, Doğu Berlin'de, özellikle Alexanderplatz ve Rosenthaler çevresinde geçen, gündelik dille yazdığım epik bir roman bu. Dolayısıyla, benimle aynı adı taşıyan bir nörologla ilgili görüşlerimi öğrenmek istemeniz, benim için bir fırsat oldu. Selamet Ordusu'ndan, mezbahadan, polis tutanaklarından öğrenebildiğimden daha fazlasını onun sayesinde bulabileceğimi düşündüm. Arabama atladım ve çalıştığı kliniğe gittim; orada neler yaşadığımı sizinle paylaşmak istiyorum. Söz konusu beyefendi neşeli bir insan ve üzerimde iyi bir etki bıraktı. Muayene olmak için başvurdum ve beni bekleme odasına aldılar. Bir hekimin bekleme odası, dünyanın en tuhaf yerlerinden biri olsa gerek. Sıram gelince kendimi beyefendiye tanıttım ve karşılıklı hoş latifeler yaptık –Tanrı biliyor ya, daha farklı çevrelerden geliyor olmamız mümkün değildi–, bana pek çok ilginç şey anlattı, ben de kendisinden izin alarak bunları defterime not ettim. Açıkçası, sigorta hastanesinde çalışan hekimlerin hayatının özenilecek pek yanı yok. Bütün gününü alan mesleğinin zorluklarını yakından inceleme fırsatı buldum, üstelik hastalarından bazıları, çok tuhaf hastalıklardan mustaripti. Hekimimiz, şüphesiz, kendi mesleğinin en meşhur isimlerinden biri değil, fakat adı sanı bilinmeyen bu hekimin canla başla çalışması beni fazlasıyla etkiledi. Karakterlerimize gelince, taban tabana zıt kimseleriz; olaylara karşı nesnel bakış açısı, tarafsız

konuşmaları, tavırları dikkatimi çekti; oysa ben solo bir dansçıyım, editörümün bir kere söylemiş olduğu gibi bir primadonnayım, sessiz bir ordunun hüzünlü askeriyim. Adaşımda çok iyi bir izlenim bırakmayı başaramadığıma eminim. Birkaç kez onun psikoterapist bakışını üzerimde hissettim ve oldukça rahatsız oldum bundan. Karmaşık bir yapım, tuhaf davranışlarım var; uzman hekimimiz de bunların kokusunu aldı sanırım. Lütfen bana kızmayın, fakat bu nedenle benimle aynı adı taşıyan bu hekimden fazla bilgi alamadım, tanışıklığımızı daha ileri safhalara taşımaktan çekindim. Dürüst olmak gerekirse, tam karşısındaki sandalyeye oturup bakışlarını üzerime dikince, aklıma pek çok kötü şey geldi. Fakat yine de, bu zayıf, orta boylu, doktor gözlükleri takan adamla ilgili anılarım capcanlı ve eğer lütfederseniz, beni bir yazar değil de sıradan bir insan gibi gören bu adamın benim hakkımda neler düşündüğünü öğrenmeyi çok isterim.

Döblin Döblin'i Anlatıyor, 1927.

JULES ROMAINS

Tıbbın Zaferi

Knock adlı bu tiyatro oyunu savaştan önce Paris'te sahnelenince son derece başarılı olmuş, büyük diktatörlerin yükselişi hakkında bir ibret öyküsü olarak görülmüştü. 1930'larda tıp, oyunun kahramanı Doktor Knock'un endişe verici gücünü açıklamaya yetecek kadar etkin bir bilim dalı değildi. Knock, bir kuşağın zihninde, aktör Louis Jouvet'nin suretinde yer etti. III. Perde'den aktarılan bu heyecanlı sahnede Knock, selefi olan yaşlı, sevimli ve aksi Dr. Parpalaid'ye, hayali Saint-Maurice bölgesinde yaşayan insanları üç ay içinde nasıl gizemli bilimsel kanıtlarla şaşkına çevirdiğini anlatır. Céline'in (bkz. Semt Doktoru*) bu sıralarda, Brittany'de, halk sağlığı ölçümlerine katılmakta olduğu ve büyük ihtimalle hayretle kendisini izleyen okul çocuklarına, "Mikroplar, defolun!" diye şarkılar söylediği bilinmektedir.*

DR. PARPALAID: Umarım, sizi "yolmaya" çalışmakla suçlamayı düşünmüyorsunuzdur beni?

KNOCK: Fakat maksadınız kesinlikle buydu, sevgili meslektaşım.

DR. PARPALAID: Bu hastanedeki mevkimi size neredeyse hediye ettiğimi inkâr edemezsiniz, üstelik bu mevkinin değersiz olduğunu da söyleyemezsiniz.

KNOCK: Ah, isteseniz burada kalabilirdiniz. Birbirimizin yoluna çıkmadan birlikte çalışabilirdik. Mösyö Mousquet size son durumumuzu anlattı mı acaba?

DR. PARPALAID: Laf arasında biraz bahsetti.

KNOCK (çantasını karıştırarak): Aramızda kalması şar-

tıyla, size bazı belgeleri gösterebilirim. Bunlara bakarken, lütfen üç ay önce yaptığımız konuşmayı hatırlayın. Öncelikle konsültasyonlardan söz etmek isterim. Bu eğri, bir hafta boyunca muayene olmaya gelen hasta sayısını gösteriyor. Başlangıç noktası sizin bıraktığınız rakamlar. Bu rakamları tam olarak hatırlamıyorum doğrusu, ama ben, haftada yaklaşık beş konsültasyon olarak saptadım.

DR. PARPALAID: Haftada beş konsültasyon mu! Rakam bunun en az iki katı olmalıydı, sevgili meslektaşım.

KNOCK: Nasıl isterseniz. İşte benim istatistiğim. Doğal olarak, ücretsiz muayene günü olan pazartesileri dahil etmedim. Ekim ortası: 37 kişi. Ekim sonu: 90 kişi. Kasım sonu: 128 kişi. Aralık sonu: henüz sayım yapmadım, fakat 150 kişiyi geçti. Lafı fazla uzatmamak için, konsültasyon eğrisini bir kenara bırakıp, tedavi eğrisini anlatmak istiyorum size. Zaten konsültasyon, fazla ilgi çekici bir alanı değil bu mesleğin; ilkel bir sanat, mesela bir düğün gibi. Oysa tedavi öyle mi ya; güzel sanatlardan biri...

DR. PARPALAID: Affedersiniz, sevgili meslektaşım, fakat rakamlarınızın hatasız olduğuna emin misiniz?

KNOCK: Sizi temin ederim öyle.

DR. PARPALAID: Yani bana, Saint-Maurice sınırları içinde, bir haftada 150 kişinin evlerinden çıkmaya zahmet edip muayenehanenin kapısında sıraya girdiğini, sonra da bu zevk için para ödediğini mi söylüyorsunuz? Buraya hiçbir zorlama ya da baskı olmadan, kendi istekleriyle geldiklerine emin misiniz?

KNOCK: Ne jandarma, ne ordu karıştı bu işe.

DR. PARPALAID: Akıl alacak şey değil doğrusu.

KNOCK: Gelelim tedavi eğrisine. Ekim başında ayrıldığınızda, bana bıraktığınız rakamlar şöyleydi; evinde tedavi

edilen hasta sayısı: 0. Yanılıyor muyum? (*Parpalaid cılız bir sesle itiraz eder.*) Ekim sonu: 32. Kasım sonu: 121. Aralık sonu: takriben 245 ile 250 arasında.

DR. PARPALAID: Galiba benimle eğleniyorsunuz.

KNOCK: Bence bu rakamlar hiç de abartılı değil. Unutmayın ki, bölgede 2853 aile yaşıyor ve bunların 1502 tanesinin aylık geliri 12 bin frankı buluyor.

DR. PARPALAID: Bu gelir meselesi de nereden çıktı?

KNOCK (*lavaboya doğru gider*): Ayda 12 bin frankın altında kazanan bir aileye, kronik bir hastalığın masrafını yüklemek vicdansızlıktır. İstismar demektir. Bütün hastalara birörnek tedavi uygulamak, gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ben dört farklı tür tedavi uyguluyorum. Temel tedavi metodu, ayda 12 ve 20 bin frank geliri olan aileler içindir; haftada bir gün muayenehaneye gelmeyi ve ilaçlar için ayda takribi 50 frank harcamayı gerektirir. Skalanın en üstünde, aylık geliri 50 bin frankı geçen ailelere uyguladığım lüks tedavi yer alıyor; haftada en az dört kez muayene olmaları, röntgenler, radyum, elektrikli masaj, kan testleri, rutin ilaçlar gibi çeşitli kalemler için 300 frank ödemeleri gerekiyor.

DR. PARPALAID: Hastalarınızın gelirini nereden biliyorsunuz?

KNOCK (*ellerini fırçalayarak yıkamaya başlar*): Hükümetin vergi geliri açıklamalarını takip ederek değil elbette! Zaten o kaynaklara başvurmak zorunda kalmamak benim için daha iyi. Ben, aylık geliri 12 bin frankı geçen 1502 aile biliyorum; vergi memuruysa, sadece 17 aile. Onun listesindeki en yüksek gelir 20 bin frank. Benim listemdeyse bu rakam 120 bin frank. Tespit ettiğimiz sayılardan bir teki bile uyuşmuyor. Ama unutmamak gerek ki o, hükümet için çalışıyor.

DR. PARPALAID: Peki, siz bu bilgileri nasıl elde ediyorsunuz?

KNOCK (*gülümseyerek*): Benim kendi kaynaklarım var. Üstelik çok zorlu bir işti bu. Bütün ekim ayı boyunca bu rakamları elde etmekle uğraştım. Tabii rakamları sürekli gözden geçirip düzeltiyorum. Şuna bak; ne güzel, değil mi?

DR. PARPALAID: Bölgenin haritasına benziyor. Fakat bu kırmızı noktalar neyi işaret ediyor, sorabilir miyim?

KNOCK: Bu, bölgedeki tıbbi çalışmalarımın haritasıdır. Kırmızı noktalardan her biri, düzenli olarak gelen hastalarımdan birini işaret eder. Bir ay önce baksanız, şurada, yani Chabrieres tepesinde, kocaman, gri bir boşluk görürdünüz.

DR. PARPALAID: Ne tepesi?

KNOCK: Evet, ortadaki küçük köyün adı bu. Son birkaç haftadır çalışmalarımı bu bölgede yoğunlaştırdım. Sözünü ettiğim gri boşluk henüz tamamen kapanmış değil, fakat epey küçüldü. Neredeyse görünmez olmuş, değil mi? (*Sessizlik.*)

DR. PARPALAID: Şaşırdığımı, hatta aptala döndüğümü sizden saklamak istesem bile başaramazdım, sevgili meslektaşım. Bu sonuçlara bir an için bile şüpheyle yaklaşmadım; pek çok yerden bunların doğruluğunu kanıtlayan haberler aldım zaten. Gerçekten de benzersiz bir insansınız. Başkaları bunu yüzünüze söylemekten çekinebilir, fakat herkes böyle düşünüyor. Yoksa onlara hekim denmezdi. Yalnız, size sormak istediğim, bu işin ahlaki yönüyle ilgili bir soru var.

KNOCK: Durmayın, sorun lütfen.

DR. PARPALAID: Şayet metodunuzu bilseydim... Konuya en az sizin kadar hâkim olsaydım... Tek yapmam gereken, bildiklerimi uygulamak olsaydı...

KNOCK: Evet.

DR. PARPALAID: Vicdanım beni hiç rahatsız etmez miydi? (*Sessizlik.*) Bana bunu söyleyin.

KNOCK: Sanırım, bunun cevabını vermek size kalmış.

DR. PARPALAID: Emin olunuz, sizi yargılamıyorum. Fakat hassas bir konuya parmak basıyorum. (Sessizlik.)

KNOCK: Biraz daha açık konuşsanız, size daha çok yardımcı olabilirim.

DR. PARPALAID: Bağnazlık ettiğimi, kılı kırk yardığımı söyleyeceksiniz. Fakat, yine de sormadan edemeyeceğim; uyguladığınız yöntemde, hekimin menfaati, hastanın menfaatinden daha üstün değil mi sizce de?

KNOCK: Doktor Parpalaid, hem hekimden, hem hastadan daha önemli bir şeyi unutuyorsunuz.

DR. PARPALAID: Nedir o?

KNOCK: Tıbbın menfaati. Beni tek ilgilendiren tıp ilmidir. (Sessizlik. Dr. Parpalaid düşünüp taşınır.)

DR. PARPALAID: Evet, evet, evet.

(*Bu andan itibaren, oyunun sonuna dek, sahne ışığı giderek değişip, tıp ışığına dönüşecektir. Herkesin bildiği gibi, tıp ışığı, basit dünyevi ışığa göre yeşil ve mor ağırlıklıdır.*)

KNOCK: Bana, birkaç bin kararsız ve tıp ilmiyle ilgisiz insanın yaşadığı küçük bir bölgeyi teslim etmiştiniz. Benim görevim, onları kararlı davranmaya yöneltmek ve tıbbın ayağına getirmekti. Onları yatağa yatırıyor, sonra ortaya neler çıkacağını izliyorum; şeker hastalığı, tansiyon, astım, ne olursa, yeter ki bir hastalık çıksın, sevgili Tanrım, bir hastalık! Hiçbir şey –ne balık, ne kuş– beni, sağlıklı bir insan dediğiniz varlıktan daha çok rahatsız edemez.

DR. PARPALAID: Fakat ne olursa olsun, bütün bölge halkını yataklarına hapsedemezsiniz ki!

KNOCK (*ellerini kurularken*): Bu konuda sizinle tartışabilirim. Beş kişilik bir ailede herkesin aynı anda hastalandığına, hepsinin yataklara düştüğüne ama hayatlarını güzelce idame etmeyi başardıklarına şahit oldum. Sizin itirazınız, bana, günümüzde büyük ve modern bir savaşın altı haftadan fazla süremeyeceğini söyleyen şu kötü şöhretli ekonomistleri hatırlattı. Gerçek şu ki, hiçbirimiz sağlam ve katı inançlarımızı sınayacak cesarete sahip değiliz; hiç kimse –hatta ben bile– bu işi sonuna kadar götürüp neler olacağını görmek için, sadece neler olacağını öğrenmek için bütün bir nüfusu yataklarına gönderemeyiz! Öyle olsun. Sağlıklı insanlara ihtiyacımız olduğunu ben de itiraf ediyorum; en azından diğerlerine bakacak birileri bulunsun, ya da sıranın önündeki hastaların arkasında, yedek hasta adayları olsun diye. Ben, sadece, sağlıklı insanların fazla cesaretlenmesinden hazzetmiyorum. Bazılarının haddini aştığına siz de katılırsınız şüphesiz. Belirli sayıda vakayı görmezden gelmek zorundayız; bazılarının sağlıklı olduklarını sanmasına izin vermeliyiz. Fakat kasıla kasıla gövde gösterisi yaptıkları veya kendilerini bir şey sanmaya başladıkları takdirde, sabrımı kaybediyorum. Mesela, size Mösyö Raffalens örneğini verebilirim.

DR. PARPALAID: Ah, şu devden mi söz ediyorsunuz? Hani kayınvalidesini tek koluyla taşıyabileceğini söyleyip övünen adam?

KNOCK: Ta kendisi. Neredeyse üç aydır bana meydan okuyordu. Fakat onun da işi bitti.

DR. PARPALAID: Ne?

KNOCK: Yatağa düştü. Böbürlenip duruyor, kasabanın tıbbi yardım alma konusundaki kararlılığını kötü yönde etkiliyordu.

DR. PARPALAID: Yine de ciddi bir şüphem daha var.

KNOCK: Nedir?

DR. PARPALAID: Sadece tıbbı düşündüğünüzü iddia ediyorsunuz. Peki, ya geriye kalan her şey? Yönteminiz geniş çaplı uygulanırsa, bazıları hiç de keyifsiz sayılmayacak başka faaliyetlere sekte vurabileceğinden endişelenmiyor musunuz?

KNOCK: Bu beni hiç mi hiç ilgilendirmez. Ben bir hekimim, sadece tıp ilmiyle ilgilenirim.

DR. PARPALAID: Doğru; demiryolu inşa eden bir mühendis, taşra hekiminin fikrini almaya hiç gerek duymaz.

KNOCK: Tanrı aşkına, elbette duymaz! (*Sahnenin arkasına doğru ilerler ve bir pencereye yaklaşır.*) Bir dakika buraya bakın, Dr. Parpalaid! Bu pencerenin manzarasını bilirsiniz. Eski günlerde, iki bilardo oyununun arasında bol bol buradan dışarı bakmış olmalısınız. Her şey karşınızda; Aligre Dağı bölgenin sınırını çiziyor. Sola bakınca, Mesclat ve Trebures köylerini hayal meyal görebiliyorsunuz, Saint-Maurice köyünün evleri manzarayı kapatmasa, vadideki bütün köyleri tek tek görebilirdiniz. Fakat tahminimce, alışkanlığınız olduğu üzere, sadece tabiatın güzelliğini gördünüz bu pencereden bakınca. İnsan elinin neredeyse hiç değmediği vahşi doğaya bakıp derin düşüncelere dalıp gittiniz. Şimdi, ben size, tıp tarafından ele geçirilmiş, gizli sanatımızın ruhuyla tutuşan yepyeni bir manzara gösteriyorum. Geldiğim gün, burada durup ilk kez dışarı baktığımda, fazla gururlanmamıştım; varlığımın pek de önemli olmadığını hissetmiştim. Fransa'nın büyük çoğunluğu, bana ve benzerlerime burun kıvırma cüretini göstermekteydi. Fakat şimdi, enstrümanının başına oturan bir piyanist kadar müsterihim, rahatım. Şu gördüğünüz evlerin iki yüz elli tanesinde –tabii uzakta olanlar ve ağaçların arka-

sında kalanlar görünmüyor– birileri tıbbın gücünü itiraf ediyor, iki yüz elli yatakta, uzanıp yatmış bedenler, –benim sayemde– hayatın bir anlamı, tıbbi bir manası olduğunu söylüyor. Geceleri manzara daha da güzelleşiyor, çünkü o zaman ışıklar parıldamaya başlıyor. Ve o ışıkların hemen hepsi bana ait. Hasta olmayanlar, karanlık odalarında uyuyor. Adeta yok oluyorlar. Oysa hastalar, gece lambalarını açık bırakıyor. Bana göre, gece, tıp hariç her şeyi karanlığıyla yutuyor, öfkeyi ve tahriki yok ediyor. Bildiğimiz belde yerine, benim gün be gün yaratmaya devam ettiğim başka, yepyeni bir gökyüzü beliriyor. Üstelik, henüz çanlardan bile söz etmedim. Bu insanlara göre, çanların en önemli vazifesi, onları benim reçetelerimi uygulamaya davet etmek; çanlar benim emirlerimi hatırlatmak için çalıyor. Bir düşünün; birkaç dakika sonra saat on çanı çalacak; saat onda bütün hastalarım rektal ateşlerini ikinci kez ölçerler. Düşünün diyorum size; birkaç dakika sonra, iki yüz elli tane termometre, aynı anda...

DR. PARPALAID (*duygulanarak Knock'ın kolunu yakalar*): Sevgili meslektaşım, size bir teklifte bulunmak istiyorum.

KNOCK: Nedir?

DR. PARPALAID: Kanımca, sizin gibi bir adam, böyle küçük bir taşra kasabasında harcanıyor. Sizin büyük bir şehre gitmeniz lazım.

KNOCK: Er ya da geç bir şehri ele geçireceğim.

DR. PARPALAID: Dikkat edin, dikkat etmelisiniz! Şu anda, gücünüzün doruğundasınız. Birkaç sene içinde gücünüz zayıflamaya başlayacaktır. İnanın bana, böyle olacaktır.

KNOCK: Yani?

DR. PARPALAID: Yani, fazla vakit kaybetmemelisiniz.

KNOCK: Bildiğiniz münasip bir kadro mu var?

DR. PARPALAID: Evet, benim yerime geçin. Hastanedeki yerimi size bırakayım. Size olan hayranlığımı kanıtlamanın daha elverişli bir yolu olamaz.

KNOCK: Evet... Peki siz ne yapacaksınız?

DR. PARPALAID: Ben mi? Saint-Maurice'e dönmekten memnuniyet duyarım.

KNOCK: Anlıyorum.

DR. PARPALAID: Dahası da var. Bana borcunuz olan birkaç bin frankı da unutalım gitsin.

KNOCK: Anlıyorum... Biliyor musunuz, herkesin sandığı kadar aptal değilsiniz.

DR. PARPALAID: Ne demek istiyorsunuz?

KNOCK: Üretken bir insan değilsiniz, ama pazarlık etmekte üzerinize yok. Bunlar, küçük bir işadamının doğal özellikleridir.

DR. PARPALAID: Sizi temin ederim ki...

KNOCK: Hatta, kendi çapınızda, oldukça iyi bir psikolog sayılırsınız. Yeterince para kazanmaya başlayınca parayı fazla önemsemediğimi tahmin ettiniz; ayrıca, Lyons bölgelerinden birini tıbbın hizmetine sokma umudunun, bana Saint-Maurice istatistiklerini hemen unutturacağını sandınız. Haklısınız, hayatımın sonuna dek burada kalmayı düşünmüyorum. Fakat bu, karşıma çıkan ilk fırsata balıklama atlayacağım anlamına da gelmiyor!

Sahne VI, III. Perde,
Knock ou Le Triomphe de la Médecine, 1923.

ROBERT MUSIL

Oedipus Tehlikede

Robert Musil'in bu kısa deneme kitabının –bu eseri, ünlü romanı Niteliksiz Adam'ı bitirdikten sonra rahat bir nefes almak için yazmıştı– *giriş bölümünde de iğneleyici bir dille belirttiği üzere: "bu eleştiri kötü niyetli ve önyargılıdır, fakat bilimsel nesnellik taşımamaktadır." Aynı zamanda bir biliminsanı olan Musil, Freud'un psikanaliz tekniğine ve bu tekniğin dünyayı anlama ve etkileşim içinde bulunma yöntemlerimizden kaynaklanan rahatsızlık verici öteki benliğimize "uyum sağlamamıza" yardımcı olduğu iddiasına haklı olarak şüpheyle yaklaşmaktadır; kendini doğanın bir veçhesi olarak görmek zorunda bırakılan, kısıtlı özgürlüğe sahip bir fail.*

Antik çağlarda, insanlığın Skylla'sı ve Kharybdis'i vardı; modern çağda, Wasserman ve Oedipus aldı bunların yerini; çünkü insan bunların ilkinden kurtulup bir evlat sahibi olabilse bile, bu sefer evladını Oedipus'a kurban verecekti. Hatta, günümüzde Oedipus olmadan hiçbir şeyin mümkün olmadığı bile söylenebilir; aile hayatı kadar mimari de.

Oedipus'tan azade büyüdüğüm için bu konu hakkında yorum yaparken son derece dikkatli olmam gerektiğini düşünüyorum; yine de, psikanaliz metotlarını hayretle karşıladığımı belirtmeden geçemeyeceğim. Çocukluğumdan kalma bir anımı hatırlıyorum da; çocuklardan biri, öbürünün hakaretlerine artık katlanamayacak hale geldiğinde ve arkadaşına mutlaka karşılık vermek istediğinde, fakat ne kadar düşünürse düşünsün söyleyecek afili bir laf bulamadığında, hemen şu cümleyi yapıştırırdı: "Dediğinin iki katı sana iade!" İşte, arkadaşın nefes nefese kaldığı anda orta-

ya atılıveren bu cümlecik, yapılan bütün hakaretlere kısa devre yaptırır ve kaynağına geri gönderirdi onları. Psikanalitik edebiyatla ilgili çalışmalarım sırasında, psikanalizin yanılmazlığından asla şüphe duymayanların, bu güven için kendilerince geçerli sebepleri olduğunu gördüm ve pek sevindim; çünkü gösterdikleri ve inandıkları sebeplerin hepsi açıkça psikanalitik özellikler taşıyordu. Demek ki, bilimsel metotlar bile ergenlik döneminden önce ediniliyormuş da farkında değilmişiz.

Fakat terapi, "gönderene iade" yöntemini kullanırken, eski zamanlardaki posta arabaları kadar yavaşsa bile, bunu bilinçsizce, yalnız derin bir psikolojik tutarlılıkla yapar. Çünkü, onun en büyük başarılarından biri, artık hiçbir şeye zaman ayırmak mümkün olmadığı halde, bizi uzun uzadıya, yavaş yavaş tedavi etmek, hatta uçup gittiği söylenen bu doğal ürünü –zamanı– biraz da boşa harcamayı öğretmektir. Kendinizi, ruhunuzu iyileştirecek kişinin ellerine teslim ettikten sonra, artık tek bildiğiniz, tedavinin bir gün sona ereceğidir; fakat şimdilik, gösterdiğiniz ilerlemeden son derece memnunsunuzdur. Sabırsız hastalar nevrozlarını silkeleyip atar ve kendilerine hemen yeni bir hastalık bulurken, psikanalizin önemini kavramış, ona değer veren bir hasta bu denli aceleci davranmaktan kaçınır. Her günkü gürültü patırtıdan kaçıp sevgili dostunun muayenehanesine sığınır ve dışarıdaki dünya mekanik enerjinin yoğunluğundan patlayacak hale gelse bile, o eski, güzel günlere bu özel arkadaşının yanında kavuşur. Nasıl uyuduğu, rüyasında neler gördüğü sorulur nazik bir biçimde. Günümüzde maalesef ihmal edilmeye başlanan, bir köşeye fırlatılan kutsal aile kurumu, olması gerektiği gibi önem kazanır; hizmetçi kız tabağı kırdığında Sadie Teyze'nin söylemiş olduğu sözler artık saçma gelmez insana, doğru açıdan bakılınca, Goethe'nin bütün özlü sözlerinden daha etkili olduğu anlaşılır. Ayrıca, geçmişte yaşadığı bazı saç-

malıklardan söz etmenin ayıp olmadığını, özellikle saçmalık başkasının başından geçtiyse bunun anlatılmasında bir sakınca olmadığını öğrenir insan. Fakat, böyle bir tedavide en önemlisi –ki hakikaten inanılmaz derecede önemlidir– nazikçe ve büyülenmişçesine kendisinden geçirilen kişinin, bir kez daha, her şeyin ölçütünün kendisi olduğunu öğrenmesidir. Oysa, yüzyıllar boyunca, her davranışından kültürünün, yetişme tarzının sorumlu olduğu öğretilmişti ona; üstelik bu arkayapının kendisinden çok daha önemli olduğu belirtilmişti; bizim kuşağımız kendisini yetişme tarzından ve kültüründen kurtarmayı öğrendi, yenilikler ve keşifler çağı başladı, tüm bunların karşısında, insan da bir hiçten ibaret. Derken, psikanaliz düşmüş insanlığın elinden tuttu ve ona, sadece cesarete ve üreme organlarına ihtiyacı olduğunu gösterdi. Psikanaliz çok yaşa! Halk böyle düşünüyor, fakat ben bu konuda uzmanlarla aynı görüşü paylaştığıma inanıyorum.

Dolayısıyla, eğitimsizliğimden, cahilliğimden kaynaklanması mümkün, fakat sağlam temellere dayanma ihtimali de olan, iç kemiren bir şüphem var. Bildiğim kadarıyla, daha önce sözünü ettiğim Oedipus kompleksi şimdi her zamankinden çok yer alıyor bu teorinin merkezinde; tüm olayların izi geriye gidilince ona çıkıyor, korkarım, bir ya da iki kuşak sonra Oedipuslar da kalmayacak! Anladığım kadarıyla Oedipus kompleksi, annesinin kucağında haz alan ve onu bu kucaktan mahrum bırakan babasından nefret eden küçük adamların hissettiklerinden ortaya çıkıyor. Peki ya bundan sonra annelerin kucağı olmazsa?! Ne açıklama yapılacağını biliyoruz; "kucak" sadece kelimenin temsil ettiği vücut bölgesi anlamına gelmemekte; psikolojide, aynı zamanda kadının anneliğini, ana göğsünü, ana sıcaklığını, sevecen, tatlı yumuşaklığı, hatta geniş plileri gizemli bir çadır oluşturan eteği temsil etmekte. Dolayısıyla, psikanalizin temel deneyimlerinin, hiç şüphesiz 1870

ve 1880'lerin kadın modasından geldiğini görmekteyiz, kayak kıyafetlerinden değil. Modern kadınların mayolarına değinmeye bile gerek yok; peki nerede bugünün anne kucakları? Yani, psikanalitik bir özlem duyar ve bir oğulcuk olarak anne kucağına dönmek istersem karşımda geniş eteklikler değil, günümüz kızlarının ve kadınlarının, pek moda olan, koşan ve yüzen bedenlerini bulacağım demektir. Dolayısıyla –hanımların kendilerine özgü güzelliklerine duyduğum sonsuz saygı bir yana– gelecek kuşağın da, arada pek fark kalmadığı için babalarının kucağına dönmek istememesi için bir neden göremiyorum.

Peki ne olacak o zaman?

Oedipus yerine, Orestes'lerimiz mi olacak? Yoksa psikanaliz, faydalı sonuçlar verdiği iddiasından feragat etmek zorunda mı kalacak dersiniz?

"Der bedrohte Oedipus",
Nachlass zu Lebzeiten, 1929.

VIRGINIA WOOLF

Hastalık

Okuyacağınız lirik inceleme yazısı, Virginia Woolf'un Hasta Olmak Üzerine *adlı denemesinin özetidir. Woolf, tartışma konusu olan bir önemli noktayı ele alır bu şiirsel incelemesinde: genel olarak hastalığın ve özellikle acının, yazın alanında olması gerektiğinden çok daha az yer bulmasını. Sıradan deneyimlerin dümdüz ovalarını aşıp "ilkel, incelikli, bedensel, müstehcen" bir dile sahip ülkeleri bulup bulamayacağımız şüphelidir; görünüşe göre, acı, özellikle şiddetli ve uzun süreli acı, onu ifade etme yetimizi yok etmekte, daha da önemlisi, hayal gücünün acıyı kurmaca veya mite taşımasına engel olmaktadır. Sağlığını yitiren hiç kimse hastalığa kayıtsız kalamaz, fakat hastalığın tasvire karşı direneceği kesindir. Kaldı ki, hastalığa herkes her an merhametle yaklaşsa, Woolf'un da belirttiği üzere, insanların diğer faaliyetleri bir anda sona ererdi.*

Hastalığın ne kadar yaygın olduğunu, beraberinde ne kadar yoğun bir ruhsal değişim getirdiğini, insanı nasıl da şaşkınlığa uğrattığını, sağlık ışığı sönüverdiğinde, o zamana dek hiç keşfedilmemiş ülkelerin kendiliklerinden bir anda beliriverdiğini, hafif bir nezlenin bile ruhumuzdaki çorak toprakları ve çölleri ortaya çıkardığını, azıcık yükselen ateşimizin parlak çiçeklerle kaplı ne uçurumları, ne kırları görünür kıldığını, hastalandığımızda, içimizdeki yaşlı ve inatçı, sağlam meşe ağaçlarının bir anda devrildiğini, ölüm uçurumundan aşağı düştüğümüzü ve yok edici sel sularını başımızın üstünde hissettiğimizi, bir dişimiz çekilirken kendimizi meleklerin ve arp çalan perilerin

huzurunda bulduğumuzu, dişçi koltuğunda otururken bu düşüncelerin etkisiyle, dişçinin, "Ağzınızı çalkalayın, ağzınızı çalkalayın," diyen sesini Cennet'in kapısında eğilerek bizi karşılayan ve içeri buyur eden bir Başmeleğin sesi sandığımızı; bunu ve bunun gibi, hasta olunca düşünmek zorunda kaldığımız sayısız şeyi hatırlayınca, hastalığın, aşk, savaş ve kıskançlık gibi başlıca edebi temalar arasında bulunmaması insana hakikaten pek tuhaf geliyor. İnsan şöyle düşünmekten alamıyor kendini: Gribe ciltlerce roman adanmış olmalıydı; Tifo için epik şiirler, Zatürree, Apandisit, Kanser için kasideler, Diş Ağrısı için şarkılar yazılmış olmalıydı. Oysa durum böyle değil, bir-iki istisna haricinde (De Quincey, *Bir Afyonkeşin İtirafları* adlı romanında, böyle bir teşebbüste bulunmuştu; Proust'un çalışmalarında da, hastalıkla ilgili sayfaları bir araya getirsek, en az bir-iki ciltlik bir kitap elde ederiz şüphesiz), edebiyat, asıl meselesi olduğunu ispatlamak istercesine zihin üzerinde yoğunlaşmakta; bedense, doğrudan arkasındaki ruhu gösteren saydam bir cam tabakası gibi muamele görüyor, arzu ve açgözlülük gibi birkaç tutku haricinde, önemsiz, sözünü etmeye bile değmez, var olmayan bir şeymiş gibi.

Oysa hakikat bunun tam tersidir. Beden, gece gündüz müdahalede bulunur; bulanıklaştırır ve netleştirir, renklendirir ve soldurur, haziran sıcağında balmumuna çevirir bizi, şubat karanlığında donyağı gibi katılaştırır. İçerideki yaratık, ancak lekeli ya da al camdan, pencereden dışarı bakabilir; bir an için bile, bıçağın kınından veya bezelyenin kabuğundan ayrılması gibi bedenden ayrılamaz; bitmek tükenmek bilmez sıra sıra değişikliğin hepsini yaşamak zorundadır; sıcak, soğuk, rahatlık, rahatsızlık, açlık, tokluk, sağlık, hastalık... Ta ki o kaçınılmaz facia gerçekleşene, beden tuzla buz olana, ruh da (söylendiği üzere) kaçıp gidene dek.

Ne var ki, bedene ait bu gündelik dramalar kaydedilmez. İnsanlar, her zaman zihinde olup bitenleri yazarlar; akla gelen düşünceleri, asil planları, zihnin evreni nasıl uygarlaştırdığını anlatırlar. Felsefecinin kulesinde bedeni görmezden gelerek veya onu fetih ya da keşifler peşinde karlar ve çöllerde sürükleyerek, eski, deri bir futbol topu gibi tekmeleyerek gösterirler bu ilgisizliği. Zihnin bedenin kölesi oluşu, bedenin tek başına mücadele etmek zorunda kaldığı o büyük savaşlar; yatak odasının ıssızlığında yüksek ateşin ataklarına veya melankolinin taarruzuna karşı verdiği mücadele görmezden gelinir. Bunun nedenini uzaklarda aramamak gerekir. Bu meselelerle yüzleşmek için, bir aslan terbiyecisinin, hatta bin aslan terbiyecisinin cesaretine ihtiyaç vardır –çünkü bu aslanlar içimizdedir, dışımızda değil–; ayrıca sıhhatli bir hayat felsefesi ve kökleri toprağın bağrından gelen bir sağduyu da gereklidir. Kişi bunlardan yoksunsa, beden ve acı canavarı, bu mucize, bizi gizemciliğe iteleyecek, ya da hızla kanat çırparak doğaüstü deneyimlere doğru yükseltecektir.

Daha pratik bir açıdan yaklaşırsak, insanlar, griple ilgili bir romanın olay örgüsünün yetersiz olduğunu söyleyecek, hikâyede yeterince aşk olmadığından şikâyet edeceklerdir; oysa haksız iddialardır bunlar; çünkü hastalık sık sık aşk kılığında girer hayatlarımıza, aynı oyunları oynar, belirli yüzleri tanrısal gösterir gözümüze, saatler boyunca kulak kesilip merdivendeki adım sesini beklememize sebep olur ve yanımızda olmayanların yüzlerine yepyeni anlamlar katar –Tanrı biliyor ya, sağlığımız yerindeyken ne kadar da çirkindir bu çehreler–; aklımız fikrimiz bu kimselerdedir, sağlığımızda vakit bulamayacağımız, vakit bulsak da bu kadar özgürce kuramayacağımız hayaller kurar, tanıdıklarımızı efsaneleştirir, romantik düşlere dalarız.

Nihayetinde, hastalığı başlıca edebiyat konularından biri haline getirmemize engel olan bir başka sebep de,

dilin fakirliğidir. Hamlet'in düşüncelerini, Lear'ın trajedisini kelimelere dökebilen İngilizce, ürpertiyi ve baş ağrısını tasvir edebilecek kelimelerden yoksundur. Liseli bir kızcağız bile, âşık olduğu zaman aklından geçenleri anlatmasına yardımcı olması için Shakespeare'e, Donne'a, Keats'e başvurabilir; oysa acı çeken biri başındaki ağrıyı hekime anlatmaya kalktığı anda, o zengin dil kaynağı birden kuruyuverir. Bu acılı adam için önceden hazırlanmış kelimeler yoktur. Kendi kelimelerini kendisi yaratmak zorunda kalan adam, acısını bir eline, anlamsız, saf bir ses yığınını öbür eline alıp –belki de başlangıçta Babillilerin yaptığı gibi–, onları birbirine çarpacak, ortaya yeni bir kelime çıkaracak, bu kelime de gülünç bir şey olacaktır. İngiliz asıllı bir kimse dil söz konusu olunca nasıl özgür davransın ki? Dil, bizim için kutsaldır, dolayısıyla ölüme mahkûmdur; meğer ki, eski kelimeleri sanatsal bir biçimde yeniden bir araya getirmektense, yeni kelimeler üretirken çok daha mutlu olan Amerikalılar yardımımıza yetişip, dil pınarını yeniden coşar hale getirmesin.

Fakat tek ihtiyacımız yeni –ilkel, incelikli, bedensel, müstehcen– bir dil değil, aynı zamanda, tutkuların önem sıralamasını yeniden düzenlemek de şarttır; insanın ateşi kırk dereceye çıkınca, aşk da tahtından inmeli; kıskançlık yerini siyatik ağrılarının acımasız pençelerine bırakmalı; uykusuzluk kötü adam rolünü üstlenmeli ve kahraman da tatlı, beyaz bir sıvı olmalı; yani, Kloral adlı, güve gözlü, ayakları tüylü, kudretli prens.

Hastaya dönelim. Hasta, "Grip oldum, yatağa düştüm," der ve kimsenin halinden anlamadığından yakınır: "Grip oldum, yatağa düştüm." Bu cümle, o büyük deneyimi ifade etmeye yeterli değildir aslında, çünkü hastanın dünyası değişmiştir, işinden gücünden olmuş ve arkadaşları değişime uğramış, bazılarına tuhaf bir güzellik gelmiş, bazıları da bücür kurbağalar gibi biçimsizleşmiştir,

bu arada, hayatın manzarası, denize açılmış bir gemiden görünen kara gibi uzak, sessiz ve ıssız görünmektedir; bir an zirveye yükselir, ne insanların ne Tanrı'nın yardımına ihtiyaç duyar, bir an sonra sırtüstü yerlerde kıvranmaya başlar, hizmetçi kızın attığı tekme bile mutlu eder onu. Tecrübe ettiklerini açıkça anlatmanın yolu yoktur ve böyle kelimelere dökülemeyen şeyler söz konusu olduğunda gerçekleşen hep aynıdır; hastanın acısı, arkadaşlarının zihninde kendi hastalıklarının anısını canlandırır, geçen şubat çektikleri acıları ve sıkıntıları hatırlayıverirler; zamanında kimsenin uğruna gözyaşı dökmediği bu acılar umutsuzca yaygara koparır, acıma duygusunun getireceği ilahi rahatlama hissine geç de olsa kavuşmak için yakarmaya başlar.

Fakat merhamet gösteremeyiz. Bilgelerin bilgesi Kader söyler bunu. Onun işi zaten başından aşkın çocukları bir de üzerlerine bu yükü alacak olsalar, kendi acılarına bir de başkalarının acısını ekleyecek olsalar binalar artık yükselmez, yollar yavaş yavaş otlarla kaplı patikalara dönüşmeye başlar, müziğin ve resim sanatının sonu gelirdi; cennete, tek bir büyük iç çekiş sesi yükselir, erkeklerin ve kadınların bütün düşünceleri, umutsuzluk ve korkuyla kaplanırdı. Oysa şimdi, her zaman dikkatimizi dağıtacak küçük bir şey çıkıyor karşımıza; hastanenin köşesindeki sokak müzisyeni, insanın bir hapishaneyi ya da düşkünlerevini görmesine engel olan, vitrininde dikkat çekici bir kitap ya da resim olan bir dükkân, bir köpeğin ya da kedinin, yaşlı bir dilencinin hiyeroglifi andıran sefaletini ciltler dolusu acıya çevirmemize engel olan gülünç bir hareketi ve acıyla disiplinin, üzüntünün bu kuru sembollerinin kendileri için sarf etmemizi istediği engin acıma hissi, tedirgin bir biçimde başka zamana erteleniyor.

Günümüzde, acıma hissi yarışta geride kalanlar ve başarısızlar tarafından dağıtılmakta artık; özellikle de ya-

rıştan çoktan çekildikleri için fantastik ve kazanç sağlamayacak uğraşlara vakit ayırması mümkün olan kadınlar –ki modası geçmiş şeyler, çok tuhaf bir biçimde, onlarda anarşi ve yenilikle birlikte yan yana bulunuyor– tarafından; mesela C. L., havası bayatlamış hasta odasında, ateşin başına oturmuş; gözükara, yüce gönüllü A. R. ise, avunmak için dev bir kaplumbağa görmek veya neşelenmek için kopuz dinlemek istiyorsanız, Londra'nın pazarlarını altüst edip bunları size bulacak, akşam olmadan paketlenmiş halde önünüze koyacaktır; sanki krallar ve kraliçeler için düzenlenmiş bir şölene katılacakmış gibi ipekler giymiş, tüyler takıştırmış, boyanmış ve pudralanmış –ki bu da zaman alan bir uğraştır– hoppa K. T., bütün neşesini hasta odasının karanlığında harcayacak, dedikodusu ve taklitleriyle ilaç şişelerini şıngırdatacak, şöminedeki ateşi canlandıracaktır.

Fakat bu tür aptallıkların zamanı geçti, medeniyet, başka bir hedefe yöneltiyor bizleri; Orta Batı'nın şehirleri elektrikle aydınlanacaksa, Bay Insull'un, "tatil yapmadığı aylar boyunca, günde yirmi ile otuz arası toplantıya katılması gerekmektedir"; böyle birinin kaplumbağaya ve kopuza ayıracak vakti olması mümkün olabilir mi?

İtiraf edelim ki –hastalığın mükemmel bir günah çıkarma kabini olduğunu göz ardı etmeden–, hastalıkta çocuksu bir açıksözlülük vardır; hastayken, sağlıklı olmanın getirdiği sakıngan saygınlığın gizlediği bazı şeyler söylenir, bazı gerçekler ağızdan kaçırılır. Mesela acımaktan söz ettik ya; onsuz da yapabiliriz. İnsanların, ortak ihtiyaçlar ve korkuları sebebiyle birlik olduğu, seğiren bir bileğin bir başka bileği koparcasına sarstığı, her kahkahanın, her gözyaşının yankılandığı bir dünyada yaşadığımız yalanı, zihninizin ne kadar derinine dalarsanız dalın, başka birinin sizden önce orada olduğu yalanı, sadece bir illüzyondan ibarettir. Kendi ruhumuzu bile tanımıyorken, başkaları-

nın ruhunu tanımamız mümkün değildir. İnsanlar yol boyunca el ele ilerlemezler. Her birinin içinde karmakarışık, yol iz bulunmayan, bakir bir orman; bir kuşun ayak izinin bile bulunmadığı, karlarla kaplı bir tarla vardır. İşte burada, yalnız başımıza ilerler, zaten böyle olmasını tercih ederiz. Her zaman acımak, duygudaşlık etmek, her zaman yanımızda birini bulmak, her zaman anlaşılmak katlanılmaz bir şey olurdu. Fakat sağlıkta, nezaket aldatmacası sürdürülmeli ve iletişim kurma, uygarlaştırma, paylaşma, çölü yeşertme, yerliyi eğitme, iyi vakit geçirmek için gece gündüz birlikte çalışma çabaları canlı tutulmalıdır.

Hastalıkta bu dalavere yok oluverir. Hemen yatağa girer veya bir koltuğa, yumuşak yastıkların arasına gömülür, ayaklarımızı başkalarının karşısında yükseğe koyar, dik duranlar ordusunun askeri olmayı bırakır; firar ederiz. Onlar, dimdik, düzenli adımlarla savaş meydanına doğru ilerlemeyi sürdürürler. Bizse, akıntıdaki kuru dallarla birlikte suyun üstünde süzülür, çimenlikteki ölü yapraklarla birlikte sağa sola savrulur, sorumluluklarımızdan kurtulmuş, umursamaz halde, belki de senelerdir ilk kez başımızı kaldırır, çevremize ve yukarıya; mesela gökyüzüne bakarız.

Yukarıdaki olağanüstü manzara başta tuhaf biçimde büyüler bizi. Günlük hayatta başımızı kaldırıp göğe bakmak imkânsızdır. Kamuya ait bir alanda göğe bakan kimse, yayaların yolunu keser, onları huzursuz eder. Göz ucuyla gördüğümüz mavi gökyüzü, bacalar ve kiliselerin görüntüsüyle sakatlanmıştır, insanlar için zemin oluşturmaktan başka işe yaramaz, yağmurlu ya da güneşli hava anlamına gelir, pencere camlarını altın rengi ışıkla sıvar, ağaç dallarının arasını doldurur, Londra meydanlarındaki çınar ağaçlarının sonbahardaki darmadağın melankolisini tamamlar. Şimdi, uzanıp yatmış bir yaprak veya bir papatya gibi yüzümüzü yukarı dönünce, gökyüzünün sandığımızdan epeyce farklı olduğu keşfedilir ki insan bunu

kavrayınca şaşar kalır. Bizim haberimiz bile yokken neler neler oluyormuş gökyüzünde meğer! Sürekli oluşan ve değişen, dağılan bu şekiller, bulutların bir araya gelip çarpışması, gökte sıra sıra gemi ve araba kafileleri resmetmesi, ışık ve gölge perdelerinin aralıksız inip kalkması, altın ışık sütunları ve mavi gölgelerin sonsuz oyunları, güneşin peçesini örtmesi ve açması, buluttan surların rüzgârla süzülerek uzaklaşması; Tanrı bilir kaç milyon beygir gücü enerjinin bu sonu gelmez faaliyetinin senelerdir kendi halinde sürüp gitmesi ve en önemlisi, bizim bundan haberdar olmamamız. Farkına vardığımız bu gerçek, bizi yorum yapmaya ve hatta bu durumu kınamaya itiyor. Bu faaliyetten yararlanmalıyız. Bu muazzam sinema perdesinin, boş bir salona oynamasına izin veremeyiz.

Ancak, biraz daha izlerseniz, içinizdeki bu şehirli azminin yerini başka bir hissin aldığını fark edeceksiniz. Gökyüzü, ilahi bir güzellik kadar ilahi bir acımasızlığa da sahip. Sonsuz bir kaynak, insan memnuniyeti ya da çıkarıyla hiçbir alakası olmayan bir amaç için kullanılmakta. Hepimiz yüzüstü düşüp kalsak, donsak, göçüp gitsek bile, gökyüzü altın renkli ışık huzmeleri ve mavileriyle oyunlar yapmaya devam edecektir. Aradığımız merhameti çok daha küçük, bize daha yakın ve tanıdık bir şeyde bulabiliriz belki de. Haydi, bir gülü inceleyelim. Onu vazolarda o kadar çok gördük, o kadar sık güzelliğinin baharında, ya da haziranında olan kimselerle özdeşleştirdik ki, bütün bir akşam boyunca sebatla, kımıltısız, dimdik toprakta nasıl durduğunu unuttuk. Gül, kusursuz bir ağırbaşlılığı ve dinginliği çağrıştırır bize. Yaprakları, eşsiz bir uyum içindedir. Belki bu yapraklardan biri kasten düşüverir; şimdi bütün çiçekler, şehvetli mor çiçekler, kaymak gibi, yumuşacık yaprağına sanki bir kaşıkla vişne suyu dökülmüş gibi duran çiçekler, zambaklar, menekşeler, leylaklar, kayısı rengi ve kehribara çalan mukavvadan yapılmış ağır-

başlı yakaları ruhban sınıfını, kiliseyi çağrıştıran çiçekler, hepsi tatlılıkla esintiye boyun eğer; kocaman günebakan hariç hepsi; o ise, gün ortasında gururla güneşe selam verir, belki gece yarısı da ayı tersler. Öylece dururlar karşımızda, insanlar bu en sessiz ve kımıltısız, bu kendine en çok yeten şeyi dost olarak seçmişlerdir; tutkularımızın simgesidirler, şenlikleri süsler ve adeta keder nedir biliyormuşçasına ölülerin yastıklarında yatarlar. Onlardan etkilenmek bir harikadır, şairler doğada dini bulmuştur; insanlar bitkilerden erdemi öğrenmek için kırlarda yaşar. Kayıtsızlıklarıyla teselli ederler insanı. Zihnimizdeki insan ayağı değmemiş, karlarla kaplı arazi, gökteki bulutlarla, vakur gülle avunur belki; başka bir yerde, Milton'lar, Pope'lar gibi büyük sanatçılar teselli verir insana; düşünmeleri değil, bütünüyle unutmalarıdır bizi avutan. Bu arada, gökyüzü ne denli kayıtsız olursa olsun, çiçekler ne kadar tepeden bakarsa baksın, saygın ve dürüst insanlar ordusu karıncaların ya da anların kahramanlığıyla savaş meydanına doğru dimdik ilerleyişine devam etmektedir. Bayan Jones trene yetişir, Bay Smith otomobilini tamir ettirir. İnekler, sağılmak üzere ahıra götürülür. Erkekler sazdan bir dam örer. Köpekler havlar. Ekinkargaları, karaağaçların tepesindeki tuzaklara tutulur. Hayatın dalgaları yorulmak bilmeden savrulup durur. Doğa'nın, saklamak için hiçbir çaba göstermediğini; en sonunda insanlığı fethedeceğini, sıcaklığın yeryüzünü terk edeceğini, donmuş tarlalarımızdan medet ummaktan vazgeçeceğimizi, fabrikaların ve motorların kalın bir buz tabakasıyla kaplanacağını, güneşin bir gün söneceğini sadece uzanıp yatmış olanlar bilir. Öyle olsa bile, yeryüzü tamamen buzlar altında kaldığında, buzlar bir yerde incelecek, burası da antik bir bahçenin sınırlarının başladığı yer olacaktır. Bu bahçede, gözüpek başını yıldızlara uzatmış bir gül tomurcuklanacak, çiğdem başını karların arasından uzatacaktır.

Hayat, kancasını bir kez içimize attığı için, kıvranmaya devam etmek zorundayız. Huzur içinde, cam gibi buzlarla kaplı yığınlara dönüşemeyiz. Uzanmış yatanlar bile, parmaklarının buzla kaplandığı düşüncesi akıllarına gelse, sıçrayıp doğrulur, şu evrensel umuttan faydalanmak isterler; yani cennetten, ölümsüzlükten. Şüphesiz, insanlar çağlardır aynı şeyi istedikleri için isteyerek var etmişlerdir bir şeyi; ayak oraya basamasa bile, zihnin dinlenip huzura kavuşabileceği yeşil bir ada her zaman var olacaktır, insanlığın müşterek bilinci, bu sığınağın ana hatlarını değişmez bir biçimde belirleyecektir. Fakat böyle bir şey yoktur aslında. *Morning Post*'u açıp Lichfield Piskoposu'nun cennet tasvirini okuyor insan; üstü kapalı bir vaaz, zayıf, soluk, yetersiz. Sonbahar yaprakları ne kadar savrulursa savrulsun, rüzgârlar nasıl uğuldarsa uğuldasın, en ıslak tarlalarda, en soğuk günde bile lambaların yanacağı, çanların dakik bir biçimde çalacağı görkemli tapınakların, kiliselerin önünde kuyruğa giren cemaati seyrediyor insan. Huzurlu görünüyorlar mı? Gözleri, sağlam ve içten inançlarının ışığıyla parıldıyor mu? Onlardan biri, Beachy Head uçurumunun tepesinden doğruca cennete atlamaya cesaret edebilir mi?

Böyle soruları ancak bir aptal sorabilir; ayak sürüyor, yavaş yavaş ilerliyor, burunlarını başkalarının işine sokuyor, dedikodu yapıyorlar; anne yıpranmış, çocuklar huzursuz, baba bitkin. Piskoposlar da bitkin. Aynı gazetede sık sık gördüğümüz haberlerden biri de mahalli kilisenin piskoposuna hediye ettiği otomobille alakalıdır veya bir toplantı esnasında konuşan önemli bir cemaat üyesinin, piskoposun otomobile cemaatinden çok daha fazla ihtiyacı olduğunu anlatan konuşmasıdır. Fakat Cennet'i elde edilebilir kılmak zaman ve özveri ister. Bir şairin hayal gücüne ihtiyaç vardır bunun için. Kendi halimize bırakılırsak işe yarar bir sonuç elde edemeyiz; Pepys'in

cennete gittiğini düşünün bir. Önce cennetteki ünlülerle kısa görüşmeler yapacak, kısa süre sonra, cehenneme giden dostlarımız hakkında dedikoduya başlayacak, hatta daha da kötüsü, seçmekte serbest olduğu için dünyaya dönüp yeniden, yeniden doğmayı, önce bir adam, derken bir kadın, arkasından bir kaptan, soylu bir hanım, bir imparator, bir çiftçinin karısı olmayı, muhteşem şehirlerde ve ıssız kırlarda, Tahran'da ve Tunbridge Wells'te, Perikles'in, Kral Arthur'un, Şarlman'ın ya da Dördüncü George'un zamanında yaşamayı seçecektir. Hayatımızın ilk döneminde biçimlenen, sonradan o zorba "ben"in gölgesinde solup giden embriyo hayatlarımızı tüketene kadar yaşamak, isteriz; o "ben" ki bu dünyayı fethetmiş olsa da, dilemekle oluyorsa cenneti ele geçiremeyecek, bizi sonsuza dek Bay Jones ya da Bayan Smith olmaya mahkûm edemeyecektir. Kendi halimize bırakılırsak böyle dünyevi spekülasyonlarda bulunabiliriz ancak. Şairlerin, bizim yerimize hayal etmesine ihtiyacımız var gerçekten. Cenneti yaratmak, Kraliyet Şairi'nin görevi olmalı.

Hakikaten, hastayken şairlerde ararız teselliyi. Hastalık, düzyazının talep ettiği uzun seferlere çıkmamıza engel olur. Romanın bölümleri üst üste yığılırken, tüm becerimizi kontrol altında tutup sağduyumuza, doğru düşünüp karar verme yetimize, hafızamıza kumanda edemez, bütün yapılar kemerler, kuleler, mazgallı siperler yerlerine oturup temelleri üzerinde dimdik yükselene dek birbiri ardına taarruza geçen uzun bölümlerle başa çıkamayız. *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*, insanın gribe tutulmuşken okuyacağı kitap değildir; *Altın Kâse* de öyle, *Madam Bovary* de. Diğer taraftan, sorumluluk rafa kaldırıldığına ve sağduyu etkinliğini yitirdiğine göre –çünkü, kim bir hastadan kitap eleştirisi bekleyecek, kim yatağa düşmüş birinden mantıklı cevaplar almaya çalışacaktır ki?– başka zevkler hak iddia edecektir; ani,

düzensiz, yoğun tatlar alınacaktır şiirlerden. Şairlerin çiçeklerini bunun için yağmalarız. Gözümüze ilişen birkaç satırın, zihnimizin derinliklerinde tomurcuklanmasına, parlak kanatlarını açıp yeşil sularda rengârenk balıklar gibi yüzmesine izin veririz;

> ...akşamları sık sık
> ziyaret eder alacakaranlık otlaklarındaki bulutları,
> kalabalık sürüler halinde dağların arasında dolaşan,
> aheste esen, gönülsüz rüzgârın güttüğü...

Veya, Hardy'nin bir dizesinde ya da La Bruyère'nin tek bir cümlesinde, insanı derin derin düşündüren, üç ciltlik bir kitap buluveririz. Lamb'in mektuplarına dalar gider –bazı yazarlar, şairler gibi okunmalıdır–, şunları çekip çıkarırız aradan; "kana susamış bir zaman katiliyim ben, elimde olsa saniye saniye öldürürdüm onu. Fakat yaşamsaldır yılan," ve kim açıklayabilir bu cümledeki hazzı? Veya, Rimbaud'yu açar ve okuruz:

> Ah mevsimler, ah şatolar
> Hangi ruhta yoktur kusurlar?

Ve büyüyü kim mantık kılıfına sokmak ister ki? Hastayken, kelimeler mistik anlamlar taşıyormuş gibi gelir bize. Yüzeysel anlamlarının derinlerinde yatanları da anlar, içgüdüsel olarak kendimizce kimi sonuçlar çıkarırız; şairin, kelimelerin, fikirlerin yanında güçsüz kaldığını bildiği için sayfanın belirli yerlerine dağıttığı, bir araya gelince, tek bir kelimenin ya da cümlenin anlatamayacağı, mantığın açıklayamayacağı bir ruh halini uyandıran bir ses, bir renk, bir vurguyu fark ederiz. Anlaşılmazlık, belki de dosdoğru söylenenlerden çok daha akla yatkın, müthiş bir güce sahiptir üzerimizde, hastayken. Sağlıkta, anlam sesin

hakkına tecavüz eder. Zihnimiz, duyularımızı baskı altında tutar. Oysa hasta olduğumuz zaman, polis izne ayrılır ve Mallarme ya da Donne'un anlaşılması güç bir şiirinin derinlerine indiğimiz olur, veya Latince, Yunanca bir sözcük öbeğini incelediğimizde, kelimelerin asıl kokusu gelir burnumuza, yapraklar gibi dalgalanmaya başlar, bizi ışığa ve karanlığa boğar kelimeler; derken, en sonunda anlamı da kavrarsak, kanatlarında yavaşça yükseldiğimiz için, anlam daha da zengin gelir bize. Dilimize alışık olmayan yabancılar bizden daha avantajlıdır. Çinliler, *Antonius ve Kleopatra*'nın kulağa nasıl geldiğini bizden çok daha iyi biliyor olmalılar.

"Hastalık; Keşfedilmemiş Bir Maden",
Forum, 1926.

GOTTFRIED BENN

Usdışıcılık ve Modern Tıp

Bir denemeci aynı paragrafta hem siğillerden hem kıyametten söz edebilir mi? Gottfried Benn bunu yapabilir. Öne sürdüğü savlar eleştirilebilir fakat sosyolog Max Weber'in yaklaşık aynı dönemde "dünyanın büyüsünün bozulması" diye nitelendirdiği şeye duygusal bir tını kazandırır. Benn'in –daha doğrusu ikinci kişiliği Rönne'nin– kendisinin, yani modern doktorun hâlâ bir şaman, fakat batıl inançları rakamlar, enerji ve kitle olan bir şaman olduğunu fark etmesi, bir tür varoluşsal vertigo yaşamasına yol açar. Siğiller (virütik tümörler) gerçekten de telkinle yok olabilir ve hastalıkların nedenleriyle ilgili klasik teoriler bu fenomeni açıklayamaz. Böylelikle, tıp ve siyaset arasındaki karizmatik bağlantı "doğru kişi tarafından doğru şekilde buyrulan" şeyler üzerinden yeniden ortaya çıkar.

Günümüz Almanya'sında çalışan bir hekimin, günlük işlerinin yoğunluğuna rağmen biyoloji konusunda bilimsel literatürü takip etmeye vakit bulabildiğini farz edelim. Bu hekim, Erwin Liek'in "Tıpta Mucizeler" adlı kitabına rastlayabilir (Lehmann Verlag, Münih). Bu kitabı okuyup heyecanlanan hekim, Kraus, Krehl ve Goldscheider gibi önemli profesörlerin görüşlerini uzun uzun düşünebilir, hatta aşağıda anlatacağımız düşünce zincirinin etkisiyle, siğil tedavisi gibi basit bir başlangıç noktası, onu kişiliğinin doğasına ciddi bir tehdit oluşturan bir krize ulaştırabilir.

Bu hekim –ona Dr. Rönne diyelim ve olacakları bizzat deneyimlemesine izin verelim– bir gün yolda yürürken bir meslektaşıyla karşılaşır. "Yeni siğil ilacını kullandın mı?" diye sorar meslektaşı. "Hayır," diye karşılık verir Rönne. Bu

konuyu tartışır, uzun uzun konuşurlar, sonunda Rönne başını sallayıp gülümser ve hastalarını kabul etmek için muayenehanesine gider. Rönne bir cildiye uzmanıdır; siğil şikâyetiyle gelen pek çok hastası vardır. Siğil denen bu zararsız ve küçük oluşumlar çoğunlukla yassı, boynuzsu tomurcukları andırır ve deri altı katmanının derinlerine ulaşır, özellikle genç insanların ellerinin üstünde yüzlercesi bulunabilir. Genellikle yakıcı maddeler aracılığıyla birer birer yok edilmeleri gerekir fakat Rönne ellerden yalnızca birinin tedavi edilmesinin yeterli olduğunu, tedaviden sonra diğer elin kendiliğinden iyileştiğini sık sık duymuştur. Bu olguyla bizzat karşılaşmamış fakat gerçekleştiğini işitmiştir ve yeni siğil tedavisi hakkında rapor edilenlere bakılınca, durumun yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Rönne hastalarını kabul etmeye başlar. İlk hastası genç bir erkektir, siğil şikâyetiyle gelmiştir. "Yalnızca şu büyük siğili tedavi edeceğim," der Rönne, sonra melodik bir ses tonuyla ekler: "Onu nitrik asitle yakacağım ve diğerleri de onunla birlikte yok olacak; bu madde derinin altına yayılıp siğillerin köklerini yavaş yavaş aşındıracak. Bir hafta sonra gelin, elinize yeniden bakalım." Hasta bir hafta sonra geldiğinde iki eli de pürüzsüzdür. Nitrik asit derinin altına yayılan bir madde değildir elbette; bırakıldığı yerde kalır ve hemen buharlaşır. Hekimin neden böyle söylediği daha sonra anlaşılacaktır.

Rönne çalışmalarına devam eder. Siğil şikâyetiyle gelen hastalarını şöyle tedavi eder; ellerini bir kâğıt parçasının üstüne koymalarını ister, bir kalemle elin dış hatlarını kâğıda aktarır ve siğilleri gerçek boyutlarıyla bu kâğıdın üstüne çizer. Sonra hastalarının gözlerini bağlar, küçük bir çubukla siğilleri hafifçe ovuşturarak melodik bir sesle şunları tekrar eder: "Bugünden itibaren artık siğillerini hissetmeyeceksin, hepsi yok olacak ve artık onlara dokunmayacaksın." İnatçı vakalarda, özellikle siğiller büyükse,

seansı birkaç kez tekrarlar; en aşırı vakalarda hastadan ellerinin fotoğrafını getirmesini ister – başka bir deyişle, tehditkâr bir sorunun yinelendiği bir gümrük kontrolünü andırır muayenesi; siğil neden hâlâ oradadır? Siğiller her vakada kendiliğinden yok olur. Uygulamasını tekrarladığı yöntemin yazarı, otuz yıldır bir kez bile başarısızlığa uğramadığını ileri sürer gururla.

Rönne tedavi uygulamasını biraz değiştirir. Muayene odasında hastaların gözünü bağlar, onları yandaki odaya alır, siğilli ellerini elektrikli bir cihaza yerleştirmelerini ister. Cihaz çalıştırılır fakat elektrik alanı hastanın bedenine temas etmez; yalnızca tıslamayı andıran bir ses duyar hasta. Sonra aynı tanıdık telkinler yinelenir, siğiller iyileşecek denir. Arkasından hasta muayene odasına götürülür, gözlerinin bağı çözülür. Sonuçta yüzde doksan oranında iyileşme görülür ve geleneksel tedavi yöntemlerinin aksine yara izi kalmaz. Bazı insanların bedeninin her yanındaki binlerce siğil bu yöntemle tedavi edilir.

Sonunda Rönne sokakta karşılaştığı meslektaşının önerdiği yöntemi dener. Bir şırıngayla deri altına az miktarda saf su enjekte eder. İğneyi nereye isterse, genellikle de üst kola yaparken bir yandan şöyle der: "İğne yapılırken siğillerin hafifçe yandığını hissedeceksin, bu his kısa sürede geçecek fakat siğiller düşene kadar birkaç kez daha gelip gidecek. Zamanı gelince o hafif yanma hissiyle birlikte siğiller düşecek."

Siğiller onlara konuşunca düşüyor, diye geçiriyordu aklından Rönne; başka bir deyişle, patolojik olarak sınırları iyi çizilmiş yapılar olan, mikroskop altında yüzlerce kez incelenen siğiller yok olmaya ikna edilebiliyordu. Virüslerin neden olduğu minik tümörler, sözcüklerin gücüyle kuruyup gidiyordu. İnsanların bilimin bana öğrettiğinden çok daha farklı, anlaşılmayacak ölçüde farklı varlıklar olduğu belliydi; o kadar indirgenebilir, o kadar yapışkan, tedavi et-

mek ve varlığını gözetlemek için kadavraları üzerinde gaz boruları ve plastik tahliye borularıyla çalışılması gereken şeyler değillerdi.

Artık başka tıp alanları da çekiyordu ilgisini; kendisininkine benzeyen gözlemleri arıyordu her yanda. Saygın bir cerrahın gastroptozu karın örtü tabakasının yetersizliğiyle ilişkilendirip tabakayı uzatmak için ameliyat yaptığını ve ameliyattan sonra hastaların semptomlarının kaybolduğunu öğrendi. İkinci, belki daha da tanınmış bir cerrah, aksine, bu vakalarda karın örtü tabakasının fazla geniş olduğuna karar vermiş, onu kısaltmak için ameliyat yapmaya başlamıştı ve bu prosedürü geçiren hastalar da ağrılarından kurtulmuştu. Kronik bir bulaşıcı hastalığı tuzsuz beslenmeyle tedavi etmek çok modaydı fakat kısa süre önce başka bir ülkede aynı tür hastalar doktorlarının emriyle yemeklerini bol bol tuzlamaya başlamış, tedavi edilmesi imkânsız olduğu düşünülen hastalar bile bu şekilde iyileştirilmişti. İnsanı gerçekten canlandıran kaplıcalar hakkında kitaplar yazmak mümkündü. Başka yerlerde cengelde sonsuz gençlik meyvelerini yiyen yaşlı fillerden aldıkları sıvıları kullanıyorlardı; sonraları dolaylı bir yöntemle tavşanları kullanmaya başladılar; uygun sihirli karışımla beslenen tavşanlar hayata duydukları canlanan arzuyu gizleyemez, gençliklerinden ve diriliklerinden masalarla sandalyelerin üstünden atlarlardı. Kimi zaman olağanüstü karmaşık kimyasal özütlerin kullanıldığı da olurdu; örneğin saflaştırılmış beyin veya toz haline getirilmiş testis; hatta uzun yaşadığı bilinen timsahların karın yağıyla asıltılaştırılmış, gençleştirici Mısır papirüsü kremi; her şey işe yarar, beden salgıları artar, saçlar ve kıllar gürleşir, kişi baştan aşağı gençleşirdi; tabii doğru kişi tarafından doğru şekilde buyrulduğu sürece.

Rönne, modern tıbbın dolandırılmaya hiç niyeti olmadığını, son derece ciddi ve sorumluluk sahibi bir kamu hizmeti

olduğunu fark eder; belli organlara veya belirli tedavilere özel bir vurgu yapmayan tıp, kendini oldukça genel bir şeye, organizmanın tamamına, bütününe hasreder. Siğillerim alakasız malzemelerle okşanıp belli sözcüklerin söylenmesiyle yok olabiliyorsa; Japonya'da insanlar siğillerin üstüne kumru resimleri çiziyorsa (çünkü "mame" sözcüğü hem siğil hem bezelye anlamına gelmektedir ve kumrular bezelye yer) ve siğiller yok oluyorsa, o zaman bu noktada sözcük ete, kan suya dönüşür ve tabutun içinde yatan kalıntıya "Kalk ve yürü" dememize bir adım kalmış demektir, olasılıklar ve dönüşümler sınırsızdır.

Besbelli kaçak bir şeydir beden: 19. yüzyılın pozitivizmle yüzleşmek zorunda bırakılan kimyasal-tıbbi bataklığı değildir; içsel bir ilkeden başka bir şey değildir ve ona dokunulduğunda, her şey hareket eder. Tabii doğru kişi doğru sözcükleri söyleyerek dokunmalıdır ona; temel koşul budur. Doğru kişi başında dağ keçisinin boynuzlarını andıran dallardan bir taçla hastaların çevresinde dans eden bir Tlinkit şamanı olabilir. Metal sarkaçıyla bir efsuncu, bir çoban, çamur rahibi, mistik ekipmanıyla bir masör de olabilir; Hıristiyan İlmi'nde de, Lourdes'da da bulunabilir. Yalnızca sözünü ettiğimiz içsel ilke üzerinden, ruhtan yapılma bu kalp adına eyleme geçmelidir ki bu ilke üzerinize düşen kocaman bir kaya gibi öldürebilir insanı. Pentesilia'nın ölümü gibi bir ölüm olabilir bu; hançeri Prothoe'ye vermiş ve "Okları da ister misin?" diye sormuştu o. Yok edici bir duyguya kapılmış ve başının çevresinde kanlı güller ya da yara tacı olmadan oracıkta ölmüştü.

İnsanlar, Batı'nın entelektüel elitlerinin ileri sürdüğünden çok daha ilkel varlıklardır besbelli, şematik egolarının arkasında çok daha genel bir şey vardır. Yaşam ve ölüm bile bireyciliğin iddia ettiği felaketler olmaktan çok uzaktır. Stevenson, Güney Denizi'nden şunları bildirir: tabu sayılan emirlere karşı gelen veya bir şekilde karşı geldik-

lerini sanan genç insanlar bir kulübeye kapanır ve birkaç gün içinde görünürde hiçbir neden yokken ölürler. Sözünü ettiğimiz içsel ilke yüzünden öldükleri bellidir; içimizdeki yaratıcı, bütün hayvan krallığında hüküm süren metafizik şablondur bu. Evet, bir şablon; bireye baktığımız zaman açıklanması mümkün olmayan uyarlanım önsezisini başka nasıl açıklayabiliriz? Geyik böceğinin larvası, sert bir kil topağının içine pürüzsüz bir delik açar ve dönüşümünü bu delikte geçirir. Erkek larva daha büyük bir delik inşa eder. Gelecekte tamamen erişkin bir böceğe dönüştüğünde çenesinin daha büyük olacağını ve deliğin daha geniş olmasına bundan ötürü ihtiyaç duyduğunu nereden bilir? Gelecekteki böceğin bir şekilde pupanın içinde modellenmiş olduğunu düşünmek akla yatkın değildir. Pupanın içi çökerek şekilsiz bir papa dönüşür. Geriye yalnızca birkaç hücre kalır ve böcek bu hücrelerin gelişimiyle ortaya çıkar. Cansız dediğimiz şeyleri bile bu içsel ilkenin hareketa geçirdiğini fark etmeye başlarız; yerbilimciler, jeolojik çökeltilerde belli kristallerin her zaman bir arada bulunduğunu, bazı kristallerin de birbirinden uzak durduğunu keşfetmeye başladılar; içsel ilke sessiz bir sempati ve antipati, uyarılma, çeşitli güçler ve bağlar aracılığıyla taşları bile yönetiyor.

Rönne, siğil temasının bütün doğada varlık gösterdiğini fark eder; duygunun ve harekete geçiren sözcüğün. Tanınmaya, yalnızca tanınmaya da değil, kullanılmaya başlanmıştır bu tema. Tıp literatürü gerçek uyaran olarak kullanılan sözcükle, onun açıkça ortada sağıltımsal olasılıklarıyla doludur. Baş döndürücü sözcük, katil sözcük, diye düşünür Rönne. Doğru sözcüğü kullanan doğru kişi; Rönne bunu ayrıntısıyla yeniden düşünür ama sınırları daha net belirler. Saf sözcüğü söyleyen arı kişi değil, önemli sözcüğü söyleyen önemli kişi değildir aslolan. Bir ideal veya inanç adına, eski ve büyük bir cemaat adına, içsel bir anıdan gelen bir

ses olan sözcük değildir söylenmesi gereken, hayır. Doğru sözcük söylenmelidir: modern terapiyle bütünleştiğinde, genel kültürel bağlama eklendiğinde... nasıl görünür, ne anlama gelir bu sözcük?

Bu yeni yöntemle kimi tedavi edebilir Batı medeniyeti? Bu eskisinden daha hızlı, iz bırakmayan ve klasik yöntemle? Ne tür bir insanı? Neden *o* insanı? Tümevarımsal çağın biyolojisi –Rönne bunu 1900'lerde öğrenmişti– bireysel hayatın otomatizminin böyle objektif bir şekilde korunması, salgıların bir tür pasifizmi veya daha doğru bir deyişle: beyaz ırkın son idolü olarak bireysel glandüler idil–kuvvetin ve madenin çağı, Darwinci dönem buydu ve öğretilen, sorgulanmadan kabullenilen de buydu. Fakat biyoloji başka şeyleri, mantıksız, belirsiz şeyleri de aynı ellerle, aynı toplumsal koşullar altında içine alıyorsa –fakat bunları yalnızca yeni bir numara, yeni bir moda akımı, yeni bir palavra, kısacası vadesi dolmuş bir sihir formülü olarak dahil ediyorsa– ondan kazanılabilecek başka bir şey kalmış mıdır? Rasyonelleştirilmiş bireysel hayatın belki fazladan üç gün, üç hafta, hatta üç ay daha uzatılması, çığır açan bir yanı yoksa, insanlık durumu için daha derin anlamlar ifade etmiş midir? Şayet bu rasyonelleştirilmiş bireysel hayattan beygir gücü, tesisat, işle ilgili kaloriler, otonom refleksler, glandüler boşaltım haricinde bir şey elde edilemiyorsa? Batılı insana derialtı ejeksiyonlarıyla, merhemlerle, fıtık bağlarıyla ve şimdi de telkin yöntemleriyle fiziksel gücünü kazandırmanın hâlâ tarihi açıdan bir anlamı var mı? Aynı çürümüş faydacı pozitivizm ideolojisinin, ilerlemenin favorisi olan aynı bitik, çaresiz, sıfırı tüketmiş himnolojiye tutunduğu halde onu burnunu yıkayarak, lavman yaparak beşikten tabuta sağlığına kavuşturmak anlamlı mı?

İktisadi mal olarak sağlığın – ABD formülasyonunun kaynağı ben'dir. New York'taki Metropolitan Hayat Sigortası Şirketi'nin ana merkezi Dublin'dedir. Aynı formülü

Atlantik'in doğusundaki ve batısındaki bütün büyük kapitalist işletmeler benimsemiştir. Modern Napoléon'lar orada ikamet eder –hijyenistler, radyologlar, istatistikçiler– ve ordularını teftiş ederler: erkenden yıpranan kalpler, savaşlar, krizler, hisse senedi fiyatlarında düşüş; genel hipertansiyon, asabilerin vasküler tonusu, gerilim altındaki kitleler... Dolaşım ve damar araştırmaları yapan iki milyon dolar bütçeli altı yeni enstitü, maluliyet ödemelerini ortalama on gün geciktirerek başlangıç sermayesi üzerinden yüzde 4 faiz elde ediyor. Sonra da sıra akciğer-mide sinirine, labilite sinirine, boşaltım sıklığına ve bağırsak sendromlarına geliyor... kalsiyum takviyeli besinler, yeniden yatırım olarak kayda geçen stabilizasyon terapisi, yani yüzde 3.27 artan beygir gücü oranı. Piyasanın canlanma dönemlerinde refah kalsiyum ve bromürle bireyin köle ekonomisinin kadırgalarında çalışmak için dinç kalmasını sağlar ve sonra atık gübre ürünü olarak çayırlara döker onu... Çağın sağlığı işte budur; sivrisineklerin sağlığına ulaşmaz, iyi bakılan bir köpeğin sağlığına erişmez.

Çağımız! Akla diyalektik pislikle kaplı bir ahırı temizleyip ampirik pislikle dolduran Şansölye Bacon geliyor, diye yazmıştı Goethe, Jacobi'ye. Modern bilim, tümevarımsal çağ – ampirik pislik! Öğretici, diye düşünüyor Rönne. Evet, böyle görüldüğünde aydınlatıcı olabilir gerçekten, formüllere bulanmış bu büyük balon; elbette delinebilir devlet ve kamu cüzdanından emeklilik gazlarıyla şişirilen bu deri, bu biçimsiz, gözsüz, iştahının güdümündeki kitle, yüz gözlü bir ayna gibi yere serilebilir. Evet, çok özel bir betondan imal edilmiş bu yüzey boyunca yürünebilir elbette; data ölçüleri doğrular, ölçüler yasaları doğrular, yasalar da yeniden datayı doğrular ve matematik fiziği, fizik kimyayı, kimya da yeniden matematiği doğular... Resimli kartpostal terimleriyle, Otuz Yıl Savaşları sırasında askere alınma-

mak için kâğıt oynayan bir dizi köylü söz konusudur sanki; sorun şu ki, hepsi kurallara göre hile yapmaktadır ve hepsinin ellerinde işaretli kâğıtlar olduğundan aldatılan enayiyi açık edemezler.

Hepsinin kalbinde biyoloji vardır. Şimdi hepsi birlikte yüzdeyi artırmaktaktadır. Gittiğin yere ben de gideceğim, para kazandığın yerde ben de kazanmak istiyorum demektedirler. 1870'te, yeni doğan bir bebeğin ortalama ömrü kırk yıldı, bugünse altmış–başlangıç noktası bu. Kadırga küreklerine koşulan kitleler için yirmi yıl, Gastein ve Carlsbad'dan gelen sodalarını yudumlayanlar için fazladan yirmi yıl. Ve şimdi ruh da sesini yükseltmekte ve iş diliyle konuşmaktadır; kalk ve ilerle, yirmi yıl daha yıprat tabanlarını, entelektüel çağın ulu oğlu. En ucuz yedek parçaları yan kapıdaki kuzenimde, en ucuz gençleştirme bezelerini köşedeki teyzemde bulacaksın, şimdi git ve çoğal, siğillerin yok olacak, kadavranı şişmanlat ve tansiyonunu gözlemle; bütün bunlar, kafur enjeksiyonları, kalp masajı, oksijen teçhizatı ve ilham veren telkinlerim başarısız olur ve işin biterse, kayıtlar yalnızca yeraltı suyu kirliliği olarak geçersen, o zaman lütfen yalnızca modeli Atananarivo'daki hijyen fuarında tanıtılıp büyük beğeni kazanan bir kilise bahçesinde yap bunu, cenaze hizmetlerinin duygusal ve hijyenik yanlarını kusursuz bir şekilde birleştiren, şehir gürültüsünün verdiği rahatsızlığı azaltan donanımlarıyla, ozonu kullanarak aynı anda hava sterilizasyonu sağlayan ve hayatta kalan akrabalar için ruhu şenlendiren sprey sistemi olan o ultra süper kilise bahçelerinden birinde!

İnsan buydu, yaşam ve ölüm hakkındaki düşüncesi buydu. Bunun için bile ödeme yapması, uğraşması, tepinmesi, kavga etmesi, açlık çekmesi gerekiyordu ve rüyaları bile işkence ediyordu ona. Tanrıyı andıran bir imgeydi zaman. Rönne'nin aklına büyük, zalimane, insanlık dışı düşünceler geliyordu. Alacakaranlıkta Yaratılış'ı gördü, örtüleri ve

ışıkları bir sağanaktan sonraki gibi gümüşi ve ayrıntılıydı. Ve Yaratılış'ta bir tür, hayvanlar arasında ondan önce gelenlerle ondan sonra yaşayanlar arasında özel bir tür gördü. Bu türün içinde bir ırk gördü – beyaz, baskıcı, tanrısız, olgucu bir ırk; çürük kibir ve yaratıcı duyarsızlık. Bu ırk, zamanının yaklaşmakta olduğunu hissediyordu. Beyinlerinin bütün zalimliğiyle gruplar kendi aralarında kavga ediyor, her biri diğerini yenmek, hayatta kalmak istiyordu; zafer ve uzun ömür, her şey bunun için, her zaman bunun için, açlığı, kemikleri, hayatı ve hayvanlarla karşılaştırıldığında hırsı büyüktü. Ama zamanı gelmişti onun– kömür madenciliği ormanlarında başlamıştı, deniz buzlaları arasında sonlanacaktı, bir an daha fazla sürmeyecekti, başlangıçta olduğu gibi. Rönne bir an için onu gördü, sonra geri dönüp muayene odalarına baktı; ekipmanı, camlar, şırıngalar, test tüpleri, oldukça gelişmiş bir biyoloji endüstrisinin bütün veçheleri. Bu endüstri ne kadar büyük olsa da, onun bakış açısından ona küçük göründü. İçinde birden bir kanı belirdi; ırkının üretim gücü yalnızca yeni bir çağı yeni bir pathosla karşılayabilme becerisindeydi, dünyanın değişiminin yol açtığı bir tür vertigo, müjdelerden mürekkep bir tür tenya... şimdi taraf değiştirip irrasyonel ve muğlak olanı, yaratıcı zemini de anlamsız ve amaçsız yeniden inşa terapisini temel alan yeni bir iş alanına dönüştürmeye karar verirse, bu yerden, bu tür düşünceden de uzaklaşırsa; yüzyıllarca süren dejeneratif bir gerileme içinde saf bir emeklilik arzusu nevrozu gelişecekti. O zaman gelsindi kaos, düşüş, lanetlenme ve ölümcül panik.

Bunlar bir hekimin son düşünceleri olabilirdi ve başlangıçta ima edilen şey ortaya çıkabilirdi: kişiliğine, hatta varlığına ciddi bir tehdit vardı karşısında. Şu şekli alacaktı; toplumdan uzaklaşıp ortadan kaybolacak, bir daha mesleğini yapmayacaktı çünkü çevresindeki türde insanlara merhamet göstermesi, düşüncelerini, çalışmalarını beyaz

ırkın bireysel glandüler idiline yöneltmesi fiziksel olarak imkânsızlaşmıştı. Ortadan kaybolacaktı fakat bakışı ırkımızın sonsuz, efsanevi hatırlatıcısına dikili kalacaktı; ondan yalnızca ona borçlu olduğumuz bir şeyi öğrendiğini düşünüyordu; büyük olduğumuz ve hâlâ birkaç saatliğine öyle olabileceğimiz zamanları.

"Irrationalismus und moderne Medizin,"
Makaleler, 1931.

KURT TUCHOLSKY

Endişe

İki dünya savaşı arasında çeşitli gazetelerde köşe yazıları yazan Kurt Tucholsky, zeki bir güldürü yazarıydı. Bu kısacık hicvi de takma isimlerinden biri olan Kaspar Hauser ismiyle imzalamıştı. Görünüşe göre, Tucholsky, Montaigne'in, "Fizyonomi üzerine" denemesindeki teskin edici fikirlerinden haberdar değildi. Ölümle ilgili şöyle diyordu Montaigne: "Nasıl ölüneceğini bilmiyorsanız, dert etmeyin. Vakti ve yeri geldiğinde, doğa basit ve yeterli talimatlarla yardımcı olacaktır size."

Ölmeyi becerebilecek miyim? Bazen beceremeyeceğimden korkuyorum.

Merak ettiğim şu; vakti geldiğinde nasıl yüzleşeceğim ölümle? Cesaret ve kararlılıktan söz ettiğim sanılmasın sakın; duvarın önüne dikilip, "Çok yaşa..." bilmemne diye haykırdıktan sonra kurşunu boynuma yemekten veya gaz saldırısından birkaç saniye önce altımı doldurup kahramanca bir ifadeyle çarpılmış suratımı düşmana bakarak buruşturmaktan da söz etmiyorum. Hayır, sadece ölüm döşeğinde kendinden geçmiş yatma ânını kastediyorum; bitkinlik, acı ve sonra o Korkunç Şey. Siz nasıl yapacağınızı biliyor musunuz bunu, yani ölmeyi?

Bir örnek vereyim; bendeniz seneler boyunca aksırmayı bir türlü becerememiştim. Hıçkırık tutmuş bir süs köpeği gibi aksırırdım. Affınıza sığınarak şunu da söylemek isterim ki, yirmi sekiz yaşına gelene dek, nasıl geğirilir bilmezdim; sonra, eski üniversite dostlarımdan Charlie'yle tanıştım ve bana nasıl yapılacağını öğretti. Peki nasıl ölüneceğini kim gösterecek ki bana?

Ah, evet, insanları ölürken gördüm. Bir idamda hazır bulundum, hasta insanların göçüp gidişine şahit oldum; bana sanki durumu fazlasıyla ciddiye alıyorlarmış gibi geldi. Peki ya ölürken oyunculuğun dozunu kaçırıp fazla abartırsam, başarısız olursam? Olmayacak iş değil doğrusu.

"Merak etme, ölüm düşüncesine zamanla alışırsın. Ölümü yanlış değerlendiriyorsun. Aslında..." Tecrübe mi konuşuyor dersiniz? Ölüm, sosyal eşitliklerin en eşitidir. Din adamları, kibirli bir tavırla üstünlük taslayarak, sanki yüzlerce kez ölmüş de bildiklerini diğer tarafta öğrenmiş gibi konuşup durur, yaşayanlar arasında ölüm habercileri gibi davranırlar.

Belki de sandığım kadar zor olmayacaktır ruhumu teslim etmek. Bir hekim yardım edecektir bana. Acılarım katlanılamayacak kadar şiddetli değilse, yüzümde utangaç, alçakgönüllü bir gülümsemeyle şöyle diyebilirim: "Lütfen kusuruma bakmayınız, ilk kez ölüyorum da..."

"Endişe," 1929.

GEORGE ORWELL

Fakirler Nasıl Ölür?

George Orwell (Eric Blair), veremin çaresi, yani streptomisin ve para-amino salisilik asit tedavisinin bulunmasından yalnızca birkaç ay önce akciğer vereminden hayatını yitirdi. Bundan yirmi sene önce, zor şartlar altında Paris'te yaşarken zatürreye yakalanmış ve St. Jacques Hastanesi'nde yatmak zorunda kalmıştı; hastanede geçirdiği günler, iç karartıcı söylenceleri anlattığı ve yayımlanmasından bir sene sonra İngiltere'de kurulan Ulusal Sağlık Sigortası kurumunun gelişini de haber veren, bu keskin dilli ve merhametli denemeyi ortaya çıkarmıştı. Günümüzde hiçbir hastane, hekimlerin hastalardan çok hastalıklarına ilgi gösterdiğini açıkça belli edecek kadar küstah bir politika izlemez, fakat yine de, Orwell, bardak yapıştırma tedavisinin yeniden canlandığına şahit olsa epey şaşırırdı sanıyoruz. Bu eserin özünde, Orwell'in kültürel incelemelere olan merakı yatmakta; "şıngırdayan bronşlar" Fransız tıp geleneğini ahlaki yönden incelemektedir.

1929'da, Paris'in on beşinci bölgesindeki X Hastanesi'nde birkaç hafta yatmam gerekiyordu. Görevliler, resepsiyonda her zamanki işkence seansından geçirdiler beni, hastaneye kabul edilmeden önce yaklaşık yirmi dakika boyunca sorguladılar. Bir Latin ülkesinde form doldurmak zorunda kalmışsanız, ne tür sorular sorduklarını tahmin edersiniz. Son birkaç gündür ateşim çok yükselmişti, gerçi Réaumur derecelendirme sistemini Fahrenheit'a çevirmekte zorlanıyordum fakat ateşimin çok yükseldiğinin farkındaydım, mülakatın sonunda güçlükle ayakta durabiliyordum. Arkamda sabırlı hastalardan oluşan bir sıra vardı, renkli men-

dillerden bohçaları ellerinde, sorgulanma sırasının kendilerine gelmesini bekliyorlardı.

Sorgudan sonra sıra banyoya geliyordu; görünüşe göre, tıpkı bir hapishane ya da düşkünlerevinde olduğu gibi, hastanede de mecburiydi içeri girmeden önce banyo yapmak. Önce giysilerimi aldılar, dakikalar boyunca bir karış suyun içinde titreyerek oturdum, sonra keten kumaştan bir gecelik ve kısa, mavi bir sabahlık tutuşturdular elime –büyük numara kalmadığını söyleyip terlik vermediler– ve beni açık havaya çıkardılar. Bir şubat gecesiydi ve ben zatürree geçirmekteydim. Yatacağımız koğuş iki yüz metre ötedeydi, buraya varmak için hastane bahçesini boydan boya geçmemiz gerekiyordu. Elinde fener olan biri önüme düştü, tökezleyerek ilerlemeye başladık. Ayaklarımın altındaki çakıllar buz gibiydi, rüzgâr geceliğimi çıplak bacaklarımın çevresinde dalgalandırıyordu. Koğuşa varınca tuhaf bir his kapladı içimi, sanki bana tanıdık gelen bir şeyler vardı. Bu hissin sebebini ancak gece geç saatlerde anlayabildim. Uzun alçak tavanlı, loş bir odaydı koğuş, mırıltılarla ve şaşılacak derecede yakın üç sıra yatakla ağzına doluydu. Berbat kokuyordu içerisi; pis ama tatlı bir koku kaplamıştı havayı. Yatağıma uzanırken, karşı çaprazımdaki yataklardan birinde kumral, dar omuzlu, yarı çıplak bir adamın oturduğunu, bir hekim ve bir öğrencinin ona tuhaf bir şeyler yapmakta olduğunu fark ettim. Hekim, siyah çantasından şarap kadehlerini andıran sekiz-on tane küçük bardak çıkardı, sonra öğrenci yaktığı kibriti bardakların içine tutarak havayı boşalttı, derken havası alınan bardağı adamın sırtına ve göğsüne yapıştırmaya başladılar; bardakların içindeki boşluk, kocaman, sarı kabartılarla doluyordu. Adama ne yaptıklarını ancak bir süre izledikten sonra anlayabildim. Bardak çekmek denilen tedaviyi uyguluyorlardı ona; oysa ben, o zamana dek, eski tıp kitaplarında okuyabileceğiniz bu yöntemin artık sadece atlar üzerinde kullanıldığını sanıyordum.

Dışarıdaki soğuk hava ateşimi biraz düşürmüş olacak ki, bu barbarca tedavinin uygulanışını kayıtsız bir halde, hatta biraz da eğlenerek sonuna kadar izledim. Fakat onunla işleri biter bitmez, hekim ve öğrencisi hemen benim yatağımın başına geldiler; beni doğrulttular ve tek kelime etmeden, hiçbir şekilde sterilize edilmemiş aynı bardakları bu kez benim sırtıma yapıştırmaya başladılar. Zayıf bir sesle birkaç kez itiraz etmeye kalktıysam da, bir hayvanmışım gibi cevap bile vermediler. İki adamın duygusuz tavırlarla üzerimde çalışmaya başlaması beni çok etkilemişti. Daha önce bir hastanenin genel koğuşunda bulunmamıştım hiç, dolayısıyla, tek kelime etmeden, hatta varlığımın bile farkında değilmiş gibi gayrı insani bir tavırla işlerini yapan hekimlerle ilk kez karşılaşıyordum. Bana sadece altı bardak yapıştırdılar, fakat sonra su toplayıp kabaran deriyi hafifçe kesip yeniden yapıştırdılar bardakları. Her bardak koyu kırmızı renkli, bir tatlı kaşığını dolduracak kadar kan çekti. Bu muameleden sonra aşağılanmış, iğrenmiş ve korkmuş bir halde yeniden yatağıma uzanırken, artık beni rahat bırakacaklarını sanmıştım. Fakat sonuç hiç de beklediğim gibi olmadı. Sırada başka bir tedavi vardı; hardal yakısı. Anladığım kadarıyla, bu da banyo gibi rutin bir uygulamaydı. İki tane pasaklı hemşire, çoktan hazırlayıp getirdikleri yakıyı deli gömleği gibi sıkıca bedenime sardı, bu arada koğuşta dolaşan birtakım gömlekli ve pantolonlu adamlar, yüzlerinde yarı merhametli sırıtışlarla yatağımın çevresine toplanmaya başlamışlardı. Daha sonra, hardal yakısı yapıştırılan bir hastayı izlemenin koğuşta en sevilen eğlencelerden biri olduğunu öğrendim. Bu yakı denen şey genelde on beş dakika boyunca yapıştırılıyor insanın sırtına; kurban siz değilseniz izlemesi de oldukça eğlenceli oluyordur herhalde. Acı ilk beş dakika boyunca çok şiddetli, fakat katlanabileceğinizi düşünüyorsunuz. İkinci beş dakikada bu inancınızı yitiriyorsunuz, fakat yakıyı arkadan bağladıkları için

çıkarmanız mümkün değil. İşte, seyircilerin en çok keyif aldığı dakikalar da bunlar. Son beş dakikadaysa, bedeniniz uyuşup kalıyor. Yakı çıkarıldıktan, içi buz dolu su geçirmez bir yastık başımın altına tıkıştırıldıktan sonra, beni en sonunda rahat bıraktılar. Gözüme uyku girmedi; yanlış hatırlamıyorsam, o gece –yani yatakta geçirdiğim geceler arasında– hiç uyumadığım tek geceydi; bir dakikalığına bile kırpmadım gözümü.

X Hastanesi'nde geçirdiğim ilk bir saat boyunca, böyle çeşitli ve taban tabana zıt birtakım tedaviler uygulandı bana, fakat bu durum yanıltıcıydı, zira sonradan anladım ki, hastalığınız ilginç ya da öğretici değilse size genelde ne kötü ne iyi, hemen hiçbir tedavi uygulamıyorlardı. Sabah saat beşte hemşireler koğuşa gelip hastaları uyandırdılar, ateşlerini ölçtüler ama onları yıkamadılar. Eğer kendinizi iyi hissediyorsanız kendi kendinize yıkanıyordunuz, yoksa ayağa kalkabilen bir hastanın merhametine kalıyordu işiniz. Zaten ördekleri ve hastaların *la casserole* adını taktığı korkulu lazımlıkları getirip götüren de genelde hep hastalardı. Sabah sekizde verilen kahvaltıya, ordudaki gibi *la soupe* deniyordu. Kahvaltı gerçekten de, içinde yapış yapış ekmek parçaları yüzen sulu bir sebze çorbasından ibaretti. Arkasından peşinde bir stajyer ve öğrenci taburuyla, uzun boylu, heybetli, kara sakallı hekim viziteye çıkmaktaydı. Koğuşta altmış kişiydik, hekimin ziyaret etmesi gereken başka koğuşlar da olduğu besbelliydi. Bazı yatakların yanından günler boyunca geçip gittiği olur, arkasından yalvaran haykırışlar yükselirdi. Öte yandan, öğrencilerin iyice öğrenmesi gereken bir hastalığınız varsa, istemediğiniz kadar ilgi görürdünüz. Bronşlarım özel bir biçimde kaynana zırıltısı gibi şıngırdadığından, bazen beş-altı tane öğrenci göğsümü dinlemek için sıraya girerdi. Acayip bir his kaplardı içimi; acayipti, çünkü mesleği daha iyi öğrenmek için can attıkları belli oluyordu, oysa bir yandan, hastaların in-

san olduğundan habersiz gibi görünmekteydiler. Anlatması zor, ama bazen muayene etme sırası gelen genç bir öğrenci, sonunda çok istediği o pahalı oyuncağa kavuşmuş bir çocuk gibi heyecandan tir tir titrerdi. Sonra da kulaklara gelirdi sıra; genç adamların, kızların, zencilerin kulakları birer birer sırtıma dayanır, parmak uçları nöbetleşe, ciddi bir tavırla fakat beceriksizce sırtıma hafifçe vurmaya başlar fakat bir tanesi bile bana tek kelime etmez, yüzüme doğrudan bakmazdı. Gecelikten ibaret üniformasını giymiş, para ödemeyen bir hasta olduğum için her şeyden önce bir numuneydim onların gözünde; bu duruma içerlemiyordum ama bir türlü alışamamıştım.

Birkaç gün sonra, yatağımda doğrulup oturacak, çevremdeki hastaları inceleyecek kadar iyileşmiştim. Yataklar birbirine o kadar yakındı ki yan yataktaki hastanın eline rahatça dokunabilirdiniz. Bu havasız koğuşta, tahminimce akut bulaşıcı hastalıklar hariç, her türlü hastalık örneği vardı. Sağ tarafımdaki komşum, bir bacağı diğerinden daha kısa, kızıl saçlı bir ayakkabı tamircisiydi. Hastalardan biri hayatını kaybedince –birçok kez gerçekleşen bu ölümleri herkesten önce haber alırdı– ıslık çalarak bana haber verir, "Numero 43!" diye haykırır, kollarını havaya savururdu. Bu adamın ciddi bir şikâyeti yoktu, fakat görüş alanıma giren yatakların birçoğunda sefalet, trajedi veya dehşet hüküm sürüyordu. Ayakucumdaki yatakta, ufak tefek, elden ayaktan düşmüş yaşlı bir adam öldüğü güne dek –ölümünü görmedim, onu başka bir yatağa taşımışlardı– yattı. Hastalığı neydi bilmiyorum ama bir sebepten dolayı bedeni o kadar hassaslaşmıştı ki yan dönmeye kalkınca, hatta bazen sadece yatak örtüsünün ağırlığı yüzünden bile şiddetli acılar çekmeye başlıyor, var gücüyle haykırıyordu. En büyük acıyı da zorlanarak tuvaletini yaparken çekiyordu. Hemşirelerden biri ördeğini getirir, seyislerin atlara yaptığını duyduğum gibi ıslık çalarak, uzunca bir süre başında beklerdi,

ta ki yaşlı adam en sonunda acılı bir sesle "İşiyorum!" diye sevinçle haykırıp işemeye başlayana dek. Onun yanındaki yatakta, hastaneye geldiğim gece bardak yapıştırıldığını gördüğüm kumral adam yatıyor, sürekli öksürerek kanlı balgamlar çıkarıyordu. Sol tarafımdaki komşum uzun boylu, yumuşak huylu bir genç adamdı. Belirli aralıklarla arkasına bir boru sokuluyor, bedeninin kimbilir hangi bölgesinden, inanılmaz miktarda, köpüklü bir sıvı çekiliyordu. Onun yanındaki yatakta, 1870 savaşı gazisi, beyaz sakallı, yakışıklı, yaşlı bir adam ölüm döşeğindeydi. Ziyaret saatlerinde simsiyah giysilere bürünmüş dört tane yaşlı kadın kargalar gibi yatağının çevresine doluşur, belli ki acınacak derecede az bir mirasın hesabını yaparlardı. Karşımdaki yataklardan başka birinde, bedeni ve yüzü şişmiş, kel kafalı, sarkık bıyıklı, yaşlı bir adam yatıyor, sürekli çiş yapmasına sebep olan bir hastalığın pençesinde kıvranıyordu. Yatağının yanıbaşında her zaman büyük, cam bir kap dururdu. Bir gün karısı ve kızı bu adamı ziyarete geldi. Onları görür görmez adamın şişkin yüzünde insanı şaşırtacak kadar sevimli bir gülümseme belirdi. Yirmili yaşlarında ve oldukça güzel olan kızı yatağa yaklaştı, adam elini yavaşça örtülerin altından çıkarmaya çalışıyordu. Ne olacağını bir an gözümün önünde canlandırdım; kızcağız yatağın yanına diz çökecek, yaşlı adam da elini kızının başına uzatıp ölmeden önce son bir kez hayır dua edecekti. Böyle olmadı; adam elinin örtünün altından çıkarıp ördeğini kıza uzattı, kız da bunu çabucak alıp içindekileri cam kaba boşalttı.

On iki yatak ötede, Numero 57 –yanlış hatırlamıyorsam böyleydi numarası– yatıyordu; bir siroz hastasıydı. Koğuştaki herkes tanırdı onu, çünkü zaman zaman ders konusu olarak kullanılırdı. Haftada iki gün öğle vakti, uzun boylu, ciddi görünüşlü hekim, yanında bir grup öğrenciyle koğuşa gelip ders verirdi. Bu dersler sırasında, bazen Nümero 57 bir tür servis arabasıyla koğuşun ortasına getirilir, hekim

onun geceliğini sıyırır, parmaklarıyla adamın karnındaki kocaman, pörsümüş bir çıkıntıyı –herhalde hastalıklı karaciğerdi bu– muayene ederek öğrencilerine gösterir, ciddi tavrıyla, karaciğerin korkunç durumunun, alkolizmle ilgili, özellikle şarap tüketilen ülkelerde daha yaygın bir hastalık olduğunu anlatırdı. Elbette, her zamanki gibi, hastasıyla konuşmaz, ona gülümsemez veya selam vermez, hatta onu tanıdığını belli edecek en ufak bir jest yapmazdı. Ciddi ve tekdüze bir ses tonuyla hastalık hakkında bilgi verirken, önünde yatan tükenmiş bedeni iki eliyle tutar, bazen onu hafifçe öne arkaya sallar, bu haliyle bana, oklavayla hamur açan bir ev hanımını hatırlatırdı. Gerçi Numero 57'nin umurunda değildi bütün bunlar. Besbelli, uzun yıllarını hastanelerde geçirmiş, pek çok kez öğrencilere teşhir edilmiş, herhalde karaciğeri de, bir şişe içinde patoloji müzelerinden birine kaldırılmak üzere işaretlenmişti. Kendisini antik bir porselen gibi sergileyen hekimin anlattıklarına hiç aldırış etmez, renksiz gözlerini boşluğa dikip beklerdi. Altmış yaşlarında olmalıydı, insanı şaşırtacak kadar ufak tefekti. Kâğıt kadar beyaz yüzü o kadar ufalmıştı ki, oyuncak bir bebekten daha büyük değildi.

Bir sabah tamirci komşum yastığımı çekiştirerek hemşirelerin gelişinden önce uyandırdı beni. "Numero 57!" dedi ve kollarını başının üzerine uzattı. Koğuşta etrafı görebilecek kadar ışık vardı. Yaşlı Numero 57'nin, olduğu yerde büzüşmüş, yan yatmış bedenini görebiliyordum; başı yatağın yanına kaymıştı, yüzü bana dönüktü. Gece saatlerinde ölmüştü, ölüm saatini kimse bilmiyordu. Hemşireler gelince ölüm haberini kayıtsızlıkla karşıladılar ve günlük işlerine devam ettiler. Uzunca bir süre, yaklaşık bir saat sonra, iki hemşire askerler gibi uygun adım, sabolarını tıkırdatarak koğuşa gelip ölüyü çarşaflara sardı, çarşafları düğümledi ama ceset bir süre daha kaldırılmadı. Bu arada, hava aydınlanınca, Numero 57'yi iyice inceleme fırsatı

bulmuştum. Hatta daha iyi görebilmek için yüzümü ona doğru dönüp yan yatmıştım. Çok tuhaftı, ama gördüğüm ilk ölü Avrupalıydı. Daha önce ölü adamlar görmüştüm fakat hepsi Asyalı insanlardı ve genelde feci biçimlerde ölmüşlerdi. Numero 57'nin gözleri hâlâ açık, ağzı da aralıktı, küçük suratı acıyla buruşmuştu. Daha önce de solgun olan yüzü neredeyse çarşaflar kadar beyazdı artık. Küçük, buruşuk suratına bakarken otopsi odasına götürülüp masalardan birinin üzerine atılmayı bekleyen bu mide bulandırıcı süprüntünün "doğal" bir ölümü olduğunu fark ettim; herkesin kilisede uğruna dua ettiği türden bir ölümdü onunki. İşte size eceliyle ölmüş biri, diye düşündüm; yirmi, otuz, kırk sene sonra sizi bekleyen ölüm işte karşınızda; şanslı insanlar, yaşlanma şansına erişen insanlar işte böyle ölür. Tabii insan yaşamak ister, hatta çoğu kez salt ölüm korkusundan devam eder yaşamaya, oysa ben, şimdi olduğu gibi o zamanlar da, aniden ve fazla yaşlanmadan ölmenin daha iyi olduğuna inanıyordum, insanlar hep savaşın korkunçluğundan söz ederler, oysa insanların ürettiği silahların hangisi bazı yaygın hastalıkların acımasızlığıyla yarışabilir ki? Ölüm deyince insanın aklına hemen yavaş, pis kokulu ve acılı bir süreç gelir. Böyle olsa bile, evinizde ölmekle bir hastanenin yoksullar koğuşunda ölmenin arasında fark vardır. Tükenmiş bir mum gibi aniden sönüp giden bu zavallı, hiç kimse için ölüm döşeğinde başında beklemeye değecek kadar Önemli değildi. Önce sadece bir numaraydı, öldükten sonra da öğrencilerin neşterleri için bir "denek" oluvermişti. Peki ya böyle bir yerde, herkesin gözü önünde ölüp gitmenin ve aşağılanmanın sıkıntısına ne demeli! X Hastanesi'nde yataklar birbirine çok yakındı ve aralarında perde yoktu. Karşımdaki yataklardan birinde yatan, yatak örtülerinin ağırlığı bile canını yakan adamcağız gibi ölüp gittiğinizi düşünün! Herhalde, "İşiyorum!" onun son sözü olmuştur. Belki de ölenlerin umurunda değildir bütün

bunlar, en azından böyle söylenir bizlere; bununla birlikte, ölüm döşeğindeki insanların bilinci, son bir iki güne gelene dek açıktır genelde.

Hastanelerin yoksullar koğuşunda, kendi evlerinde ölmeyi başaran insanlar arasında göremeyeceğiniz kadar dehşet verici pek çok şeye tanık olursunuz; sanki bazı hastalıklar sadece gelir düzeyi düşük insanlara taarruz ediyormuş gibi gelir insana. Ancak X Hastanesi'nde gördüğüm bazı şeyleri hiçbir İngiliz hastanesinde göremeyeceğinizden emin olabilirsiniz. Mesela, hastaların başlarında kimse olmadan, kimse son saatlerinde onlarla ilgilenmeden, öldükleri sabaha dek anlaşılmadan hayvanlar gibi göçüp gitmesi bu hastanede birkaç kez gerçekleşti. Böyle bir şey İngiltere'de asla olmaz, hele bir ölünün diğer hastaların gözleri önünde bekletilmesine şahit olmanız imkânsızdır. Hatırlıyorum da, bir keresinde İngiltere'de küçük bir hastanede hastalardan biri çay saatinde hayatını kaybetmişti. Koğuşta sadece altı kişi olmamıza rağmen hemşireler o kadar becerikliydi ki çay saati bittiğinde ceset bizim haberimiz olmadan koğuştan çıkarılmıştı bile. İngiltere'de kıymetini bilmediğimiz şeylerden biri de iyi eğitimli, katı disiplinle yetişen çok sayıda hemşireye sahip olmamızdır. Elbette İngiliz hemşirelerinin de aptallıkları vardır; çay yapraklarıyla fal bakar, İngiltere bayrağı rozetleri takarlar ve şömine raflarından Kraliçe'nin fotoğrafı eksik olmaz, ama en azından, sırf tembellikten sizi dağınık yataklarda, kımıldayamaz halde pislik içinde bırakmazlar. X Hastanesi'ndeki hemşireler, Bayan Gamp'i hatırlatıyordu insana, oysa, daha sonraları, Cumhuriyetçi İspanya'nın askeri hastanelerinde yatarken, hastanın ateşini ölçmeyi bile bilmeyen hemşirelerle karşılaşacaktım. İngiltere'de X Hastanesi kadar pis bir hastane görmeniz de mümkün değildi. Sonraları, banyoda yıkanmayı başaracak kadar iyileştiğimde, orada kocaman bir çuval durduğunu gördüm. Yemek artıklarını ve kirli

sargı bezlerini bunun içine fırlatıp atıyorlardı, yer döşemelerine de tahtakuruları yuva yapmıştı. Bacaklarım yeterince güçlenince, giysilerim elime geçer geçmez, tedavi tamamlanmadan taburcu edilmeyi beklemeyip kaçtım X Hastanesi'nden. Kaçtığım tek hastane değildi burası, fakat hüzünlü hali ve sefilliği, hastalıklı kokusu ve en önemlisi, hastanedeki ruh hali, hafızamda istisnai bir hastane olarak yer etmesine sebep oldu. Oturduğum bölgedeki tek hastane olduğu için oraya götürülmüştüm ve kötü şöhretli bir yer olduğunu sonradan öğrendim. Birkaç yıl sonra, ünlü dolandırıcı Madame Hanaud tutukevinde hastalandığında X Hastanesi'nde götürülmüş ve birkaç gün sonra muhafızları atlatıp bir taksiye atlamış ve tutukevine geri dönmüş, yetkililere orada çok daha rahat ettiğini söylemiş. X Hastanesi'nin o tarihte bile diğer Fransız hastanelerinin istisnai bir örneği olduğuna kuşkum yok. Fakat çoğu işçi olan hastalar şaşırtıcı ölçüde uysaldılar, hepsi kaderine boyun eğmişti. Bazıları koşullardan memnundu hatta, birkaç tanesi de kışı atlatmak için hastaneye yatmış sefil numaracılardı. Hemşireler onlara göz yumuyordu çünkü bu numaracılar ufak tefek işlerin ucundan tutup yardımcı oluyordu onlara. Fakat çoğunluk şu görüşteydi: Elbette berbat bir yer burası, başka ne olacaktı? Sabah beşte uyandırılıp üç saat sonra getirilen sulu çorbayı beklemek veya insanların başlarında kimse yokken yataklarında can vermesi, tedavi olmak için yatağınızın önünden geçip giden doktorun bakışlarını yakalamak zorunda kalmak tuhaf gelmiyordu onlara. Onlara göre hastaneler böyle yerlerdi. Gerçekten hastaysanız ve tedavi olamayacak kadar yoksulsanız hastaneye gitmek zorundaydınız ve hastaneye yatınca da tıpkı ordudaki gibi zor koşullara ve konforsuzluğa katlanmanız gerekiyordu. Üstüne üstlük, artık İngiltere'de belleklerden silinmiş olan eski hikâyelere hâlâ inanıyorlardı; mesela sırf meraktan veya komiklik olsun diye narkoz etkisini

göstermeden ameliyata başlayan doktorları anlatıyorlardı. Banyonun tam altındaki ameliyathane hakkında karanlık hikâyeler anlatılıyordu; güya bu odadan canhıraş feryatlar yükselirmiş. Bu hikâyelerin doğru olduğunu kanıtlayacak en ufak bir ipucuyla karşılaşmadım, şüphesiz hepsi saçmasapan, boş şeylerdi; fakat iki öğrencinin, on altı yaşında bir çocuğu öldürmesine, daha doğrusu neredeyse öldürmesine –ben hastaneden ayrılırken ölmek üzereydi, fakat sonradan iyileşmiş olma ihtimali az da olsa var– şahit oldum. Hastane ücretini ödeyen bir hasta üzerinde denemeye cesaret edemeyecekleri, tehlikeli bir deneye maruz bıraktılar çocuğu. Londra'da, yakın zamana dek duyduğum bir söylenti vardı; bazı büyük hastanelerde hastaların kadavra olarak kullanılmak için öldürüldüğü anlatılırdı. Bu hikâyeyi X Hastanesi'nde duymadım, fakat oradaki çoğu hasta, şayet duysalardı, tereddüt etmeden gerçek olduğuna inanırlardı bu söylentinin. Çünkü bu hastanede on dokuzuncu yüzyıldan kalma metotlar değilse de, bu yüzyılın ruhundan bir şeyler hâlâ yaşamaktaydı; orayı öyle tuhaf bir yer haline getiren de buydu.

Son elli senede hekim-hasta ilişkisi büyük bir yol kat etti. On dokuzuncu yüzyılın son senelerinden önce yazılmış hangi edebi esere bakarsanız bakın, o zamanlar hastanelerin birer hapishane gibi, hatta eski zindanlar gibi algılandığını fark edersiniz. Hastaneler pislikle, işkence ve ölümle bir tutuluyordu; mezara inen basamaklar olarak görülüyordu. Çok yoksul olmayan hiç kimse, tedavi olmak için böyle bir yere gitmeyi aklının ucundan bile geçirmezdi. Son yüzyılın özellikle ilk döneminde, tıp ilmi başarı kazanmaya başlamamış olduğu halde iyice cesaretlenmişken, sıradan insanlar hekimliği korkunç ve dehşet verici buluyorlardı. Özellikle cerrahinin, sadizmin tüyler ürpertici bir türü olduğu düşünülüyor, otopsi de büyücülükle eş tutuluyordu. On dokuzuncu yüzyılda, korku edebiyatının en po-

püler konularından biri hekimler ve hastanelerdi. Zavallı ihtiyar III. George'un, iyice bunadıktan sonra, odasına gelen ve onu "bayıltana kadar kan alacak olan!" cerrahları görünce merhamet dilenerek haykırışını düşünün bir. Ya da, Bob Sawyer ve Benjamin Allen'ın pek de parodi olmayan sohbetlerini hatırlayın, veya Emile Zola'nın *La Débâcle* romanındaki veya *Savaş ve Barış*'taki hastaneleri hatırlayın. Peki ya, Melville'in *Beyazceket*'indeki ampütasyon tasvirlerine ne demeli! On dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatında hekimlere verilen isimler bile, mesela Slasher, Carver, Sawyer, Fillgrave ve genel bir lakap olarak kullanılan "kemikkesen" komik olduğu kadar korkutucu isimlerdir. Ameliyat karşıtı edebiyat geleneği, belki de en yoğun haliyle, Alfred Tennyson'ın, Çocuklar Hastanesi adlı şiirinde dile gelmiştir. 1880'lerde yazılmış olmasına rağmen, kloroformun ameliyatlarda kullanılmasından önce yazılmış bir şiir gibi görünmektedir. Dahası, Tennyson'ın bu şiirinde yansıttığı bakış açısıyla ilgili söylenecek çok şey vardır. Anestezisiz bir ameliyatın nasıl bir şey olabileceğini, ne kadar korkunç bir eziyet olarak görüldüğünü düşünürseniz, böyle bir görevi üstlenen insanlara şüpheyle yaklaşılmasının sebebini de anlayabilirsiniz. Zira, öğrencilerin hevesle beklediği bu kanlı seanslardan, ("Bizim Kasap yapacaksa, olağanüstü bir sahne izleyeceğiz demektir!") çoğunlukla netice alınamıyordu; hasta şoktan ölmezse, ameliyatın doğal sonucu olarak kabul edilen kangren yüzünden kaybediyordu hayatını. Günümüzde bile, bazı hekimlerin amacına şüpheyle yaklaşmak mümkündür. Başından pek çok hastalık geçen veya tıp öğrencilerinin kendi aralarında yaptığı bir sohbeti dinleyen herkes bana hak verecektir sanıyorum. Fakat anestezi, cerrahlık için bir dönüm noktası oldu, dezenfektanlar da başka bir dönüm noktası. Artık dünyanın hiçbir yerinde Axel Munthe'nin, *San Michele'in Hikâyesi* adlı eserinde tasvir ettiği sahnelere –fötr şapka takmış ve

uzun ceket giymiş uğursuz bir hekim, kolalanmış gömleği kan ve cerahat kaplanmış halde, hastaları aynı bıçakla arka arkaya kesip biçmekte, kestiği uzuvları masanın yanıbaşındaki sepetin içine atmaktadır– şahit olmak mümkün değildir. Dahası, ulusal sağlık sigortası, işçi sınıfından hastaların tedavi etmeye çalışmaya gerek olmayan yoksul kimseler olduğu inancını biraz değiştirmiştir. Bu yüzyılın ortalarına dek, büyük hastanelerdeki "bedavacı" hastaların dişlerinin anestezisiz çekilmesi alışılmış bir uygulamaydı. Para ödemediklerine göre anesteziyi de hak etmiyorlardı; genel kanaat böyleydi. Neyse ki, bu da değişmeye başladı.

Yine de her kuruluş, ne olursa olsun her zaman, geçmişten kalma bazı anılar ve izler taşıyacaktır. Her kışlada Kipling'in hayaleti vardır; bir düşkünlerevine girip de Oliver Twist'i düşünmemek mümkün değildir. Hastaneler, başlangıçta, cüzamlılar ve benzerlerinin ölmesi için yapılmış yerlerdi, daha sonraları tıp öğrencilerinin sanatlarını fakir insanların bedenlerini deneme tahtası olarak kullanmak suretiyle öğrendiği yerler haline geldiler. Çoğunlukla iç karartıcı, kasvetli mimarilerinde bu karanlık geçmişten izler görmek mümkündür. Herhangi bir İngiliz hastanesinde gördüğüm tedaviden asla şikâyetçi olmadım, fakat insanların hastanelerden, özellikle yoksullar koğuşundan uzak durmaya çalışmasının son derece mantıklı bir tavır olduğu kanaatindeyim. Yasalar ne derse desin, hastanede kendi tedaviniz hakkında fazla söz hakkınız yoktur, "disipline boyun eğ ya da çık git" tavrı söz konusu olduğunda, size bazıları klasikleşmemiş, deneysel tedaviler uygulanmayacağından emin olamazsınız. Üstelik, ayağınızda çizmelerinizle ölmek en güzelidir ama, kendi yatağınızda ölmek hastanede ölmekten çok daha iyidir. Görevliler ne kadar nazik, çalışkan ve becerikli olurlarsa olsunlar, acele ve kalabalık sebebiyle, üstelik, insanların her gün yabancıların arasında ölüp gittiği bir yer olduğu için, her hastane

ölümünde insana acımasızca gelen, rahatsız edici bir ayrıntı olacak ve hafızasında acı verici hatıralar yer edecektir.

Hastane korkusu, şüphesiz, fakirler arasında hâlâ capcanlıdır; bize gelince, yeni yeni unutmaya başladık bu korkumuzu. Zihnimizin fazla derinlerine gömülüp gitmiş olmayan kara bir lekedir, hastane korkusu. Yazımın başlarında, X Hastanesi koğuşuna girdiğim zaman bana tanıdık gelen bir şeyler olduğunu belirtmiştim. Gördüğüm manzara bana, gözlerimle görmediğim, fakat okuduklarımdan ve duyduklarımdan tanıdığım, on dokuzuncu yüzyılın pis kokulu, acı saçan hastanelerini hatırlatmıştı. Başka bir şey de –belki kara giysili hekimin buruşuk deriden çantası veya bayat hastalık kokusu– hafızama bir oyun oynamış, Tennyson'ın, sözünü ettiğim, yirmi yıldır hiç aklıma gelmemiş olan şiiri Çocuklar Hastanesi'ni hatırlatmıştı bana. Bu şiiri çocukluğumda geçirdiğim bir hastalık sırasında başımda bekleyen hemşire okumuşu bana; üstelik, Tennyson'ın bu şiiri yazdığı dönemde, bu yaşlı hemşire genç bir hemşire olarak çalışıyor olmalıydı. Eski tip hastanelerin dehşetini ve o hastanelerde çekilen acıları hatırlayacak yaştaydı. Şiiri okuyup birlikte korkudan ürpermiştik, sonra uçup gitmiş aklımdan. Hatta ismini duysam bile bana hiçbir şey ifade etmezdi sanıyorum. Fakat, mırıltılarla ve sıkış tepiş yataklarla dolu loş koğuşa girer girmez derin düşüncelere dalmış, ertesi gece de şiirin anlattığı hikâyeyi ve hastaneyi hatırlamıştım; üstelik, şiirin bazı satırlarını kendi kendime, ezbere okuyabiliyordum.

"Fakirler Nasıl Ölür?", *Şimdi*, 1946.

KARL KRAUS

Aforizmalar

Karl Kraus (1874-1936), insanları, kendi ağızlarıyla söyledikleri kelimeler aracılığıyla tuzağa düşürmekte pek becerikli olan Viyanalı bir hiciv ustasıdır. Viyana'da yaşadığı için, psikanalizin, zırhlarını kuşanmış halde Sigmund Freud'un zihninden doğuşunu yakından takip etme şansına sahip olmuş; bu teoriyi hemen ölü doğmuş bir bebeğe benzetmişti. Diyagnozun bir hastalık olduğuna dair iğneleyici lafı da, ancak on dokuzuncu yüzyılda Viyana'da kök salan terapotik nihilizmin ışığında anlaşılabilir; mesela, o günlerde, hastalığın semptomlarını bozup saptırmaktan çekinen hekimlerin kullandığı tek ilaç, kiraz brendisiydi.

Tıp, "Hem paranı hem canını," der.

Anestezi: acı vermeyen yaralar. Nörasteni: yara olmadan acı çekmek.

Günümüzde en yaygın hastalıklardan biri de, diyagnozdur.

Ölüm sebebi, Lokman Hekim'in yılanının ısırığıydı.

Psikanaliz, tedavisi olduğunu iddia ettiği akıl hastalığının adıdır.

Günümüz edebiyatı: hastalar tarafından yazılmış reçeteler.

"Aforizmalar,"
Die Fackel, 1889-1936.

LOUIS-FERDINAND CÉLINE

Semt Doktoru

Céline'in 1933'te yayımlanan ilk romanı Gecenin Sonuna Yolculuk, *bir hekim tarafından kaleme alınmış en çarpıcı romanlardan biridir. Aynı zamanda, edebiyat tarihindeki en duygusuz ve hoşgörüsüz romanlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı felaketinden sonra, dürüstlüğün edebi bir gelenek haline geldiği dönemde yazılan bu romanda, Céline'in, ahlâk kurallarına karşı duyduğu büyük nefret, roman karakterlerinin sonsuz umutsuzluğuna yansımıştır; ona göre, ahlâk, dolandırıcıların maskesidir, insan bencildir, hayat da bir seraptan ibarettir. Céline,* Gecenin Sonuna Yolculuk*'un büyük bir bölümünü Paris'in kenar mahallelerindeki hekimlik deneyiminden esinlenerek yazmıştır, semt de, eski şehrin kenarında kalan bölgedir. Anlatımındaki samimiyet, romandaki hasarlı felsefenin, varoluşu açıklama çabası gibi görünmesine sebep olmaktadır. Oysa Céline, 1930'ların sonunda, kendi ayaklarıyla siyasi bir tuzağa düşecekti.*

İşte bu sıralarda, küçük bir mahalledeki verem kliniğinin yöneticiliğine getirildim. Lafı fazla evirip çevirmeyeceğim; ayda sekiz yüz frank kazanıyordum. Hastalarımın çoğu çamur ve çöp deryasında yüzen, dar sokaklarında dolaşan sümüklü, atılgan, küçük, sidikli kızların seks manyağının birinden birkaç kuruş veya bir avuç yiyecek ve belsoğukluğu kapmak için okul bahçesinin parmaklıklarının altından sıvıştığı, Bölge denilen o tuhaf köyde yaşıyordu. Avangart filmlerden fırlamış bir yerdi; dallarında kirli çamaşırlar dalgalanan ağaçlar, cumartesi geceleri sarhoşların çişiyle sulanan marul bahçeleri... O hastanede uzman hekim olarak

çalıştığım aylar boyunca, mucizeye çok ihtiyaç olmasına rağmen, tek bir mucize bile gerçekleşmedi. Aslına bakarsanız, hastalarımın benden mucize beklediği de yoktu; tam tersine, veremi, onları ömür boyunca çektikleri sonsuz sefaletten kurtaracak, üç kuruş devlet maaşının sağlayacağı, onlara refah gibi gelen bir başka sefalete kavuşmalarını sağlayacak bir tür garanti olarak görüyorlardı. Savaşın başından beri, her testte pozitif sonuç veren balgamları onları askere alınmaktan kurtarmıştı. Yüksek ateş yüzünden sürekli inceliyor, zayıflıyor; az yemek yiyerek, bol bol kusarak, şaşılacak kadar çok şarap tüketerek, hatta üç gün yatıp bir gün çalışarak yüksek ateşin asla geçmemesini sağlıyorlardı.

Devlet maaşı umudu, bedenlerini ve ruhlarını bütünüyle ele geçirmişti. Şayet ecel şerbetini içmeden önce bir süre direnecek gücü bulabilirlerse, bir gün bu lütfa nail olacaklarına yürekten inanıyorlardı. Fakirlerin devlet yardımı için başvuru yaptıktan sonra nasıl beklediklerini görmeyen biri, tazminat için başvurmanın ve beklemenin ne anlama geldiğini hakikaten anlayamaz.

Dışarıda yağmur bardaktan boşanırcasına yağarken, sabahtan akşama, hatta haftalar boyunca, yıkık dökük sağlık ocağının kapısının açılmasını umarak giriş kapısının önünde bekler, komisyonlarla ilgili hayaller kurar, pozitif balgam testi, hastalıklı balgam, kanıtlanmış ve onaylanmış TB beklentilerini paylaşırlardı. İyileşme umudu, maaş bağlatma umutlarının yanında çok önemsizdi. Elbette tedavi olmayı da düşünüyorlardı, fakat pek umurlarında değildi tüberkülozdan kurtulmak; hangi yolla olursa olsun, az da olsa bir maaş alma hayali onları adeta büyülemekteydi. Bu yoğun arzu o kadar buyurgan ve mutlaktı ki, ufak tefek ve önemsiz bazı şeyler hariç hiçbir şeye karşı en ufak bir istek duymuyorlardı; hatta ölüm bile, maaşla karşılaştırıldığında geri planda kalıyor, göze alınması gereken bir risk olarak görülü-

yordu en fazla. Ne de olsa ölüm, birkaç saat, hatta birkaç dakika sürer, oysa bir maaş tıpkı yoksulluk gibidir; ömür boyu devam eder. Zenginler de, başka bir biçimde olsa da aynı etkinin altındadır, bu maddi güvence çılgınlığını bir türlü anlayamazlar. Zengin olmak başka türlü bir körlüktür, her şeyi unutmanın sarhoşluğudur. Zaten insanların zengin olmaya çalışmasının tek sebebi budur; unutabilmek.

Yavaş yavaş, onlara, yani hastalarıma, sağlıklarına kavuşturma sözü verme huyumdan kurtuldum; kötü bir alışkanlıktı çünkü bu. İyileşme ihtimali onları asla sevindirmez, heyecanlandırmazdı. Sağlıklı olmak sadece geçici bir önlemden ibaretti. Sağlıklı olmak çalışabilmek anlamına geliyordu; çalışınca ne olacaktı ki? Oysa bir devlet maaşı, hatta en düşük maaş bile, cennetten çıkma bir nimetti; saf ve basitti.

Fakirlere verecek paranız yoksa, ağzınızı hiç açmamak en iyisidir. Onlarla paradan başka herhangi bir şey hakkında konuşmaya kalktığınız takdirde ya onları kandırmaya çalışıyor ya da onlarla alay ediyorsunuz demektir. Hemen her zaman böyledir bu. Zenginleri eğlendirmekse basittir. Tek ihtiyacınız, bir aynadır. Kendilerini görebilecekleri bir ayna yeter de artar onlara; ne de olsa, dünyada zenginlerden daha güzel, bakmaya daha değer bir şey yoktur. Zenginlerin keyfinin yerinde olmasını mı istiyorsunuz? On senede bir, sarkık memelere benzeyen bir çift Onur Madalyası iliştiriverin göğüslerine, bir on sene daha oyalar bu onları. Hepsi bu. Benim hastalarım yoksuldu ve kendi dertlerine düşmüşlerdi. Şu sefil umuttan başka hiçbir şeyi düşünemez hale gelmişlerdi: kanla karışık pozitif balgam eşittir devlet maaşı. Başka hiçbir şey umurlarında değildi. Mevsimler bile. Mevsimlerle ilgili tek bildikleri ve ilgilendikleri, mevsim değişimlerinin öksürüklerini ve genel sağlık durumlarını nasıl etkilediğiydi; mesela, kış aylarında, yaz aylarından daha çok nezle oluyorlardı, fakat en çok kanı baharda tükürüyor, hava gerçekten çok sıcak olduğu za-

man, haftada altı kilo birden kaybedebiliyorlardı... Bazen, muayene sıralarını beklerken, orada olmadığımı sandıkları zaman benim hakkımda konuşmaya başladıklarını duyuyordum. Benimle ilgili dedikodu yapıyor, korkunç hikâyeler uyduruyorlardı. İnsanı delirtecek yalanlar söylüyorlardı. Herhalde beni böyle aşağılamak onları tahrik ediyor; daha sert ve haşin, huysuz ve yaşlı baş belaları olarak kalabilmeleri, hayata tutunabilmeleri ve ölüme ayak direyebilmeleri için ihtiyaç duydukları o tuhaf cesareti sağlıyordu. Hor görebilecekleri, nefret edebilecekleri ve gözdağı verebilecekleri birini bulunca kendilerini daha iyi hissediyor olmalıydılar. Şüphesiz böyle hissediyorlardı. Yine de, keyifleri yerine gelsin diye elimden geleni yapmaya devam ediyordum. Onların tarafını tutuyordum; onlara yardım etmeye çalışıyordum; iğrenç basillerini daha rahat tükürmelerine yardımı olsun diye bol bol iyot veriyordum; lâkin tüm bu çabalarıma rağmen, bir nebze olsun yumuşatmayı başaramadım hainliklerini.

Onlara sorular yönelttiğim zaman, elleri önlerinde karşımda durup, köleler gibi uysalca gülümsüyorlardı ama aslında bana hiçbir zaman ısınamadılar. Bunun asıl sebebi, onlara yardım etmeye çalışmamdı, diğer sebebi de zengin olmamam. Onların doktoru olmam, ücretsiz tedavi edilecekleri anlamına geliyordu; bu da, bir maaş peşinde olsa da olmasa da hasta bir insanın gururunu okşayacak bir şey değildir. Hakkımda akla gelebilecek her türlü çirkin dedikoduyu yayıyorlardı. Mahalledeki hekimlerin çoğunun arabası vardı, oysa benim yoktu; onlara göre, benim işe yaramaz birisi olduğumun kanıtıydı bu. Bütün yardımseverliğime, desteğime ve ilgime rağmen, meslektaşlarımdan biri yapsa görmezden gelecekleri en ufak bir hatada benden intikam almaya çalışırlardı, en azından görünen tablo buydu. Zaten bu hep böyledir. Ne olursa olsun, zaman hızla geçiyordu.

Bir akşam, bekleme odam boşalmaya yüz tutmuşken, bir papaz beni görmeye geldi. Hiç tanımadığım bu adamı az kalsın kapı dışarı edecektim. Rahip takımını pek sevmezdim. Özellikle, San Tapeta'da beni orduya katılmaya zorlayan rahiplerden sonra, haksız da sayılmazdım. Fakat bekleme odama dalıveren bu papazı, layık olduğu kelimeleri sayıp döktükten sonra kovmak istediğim için, onu nerede görmüş olabileceğimi hatırlamaya çok çalışmama rağmen, gerçek ortadaydı; onu daha önce hiç görmemiştim. Fakat o da benim gibi sık sık geceleri hastaların başına çağrılıyor olmalıydı; yakında oturuyordu. O halde, hastaları ziyaret ederken benden uzak durmaya çalışıyor olabilir miydi acaba? Kendisini daha önce görmemiş olmamın sebebini tahmin etmeye çalıştım. Belki, birisi ona benim papazlardan hoşlanmadığımı söylemişti. Yarım ağızla konuşması buna işaret etmekteydi. Bir şeyden emindim; hiçbir hasta yatağının başında karşılaşmamıştık. Son yirmi senedir sağlık ocağının oldukça yakınındaki bir kilisede görevli olduğunu anlattı. Cemaati çok kalabalıktı, fakat ödeme yapabileceklerin sayısı hiç fazla değildi. Aslına bakarsanız, bir tür dilenciydi. Tek ortak noktamız da buydu galiba. Giydiği uzun cübbe, Bölge'nin çamurlu sokaklarında bata çıka dolaşmaya hiç uygun değildi. Böyle düşündüğümü kendisine de söyledim. Hatta, cübbenin, bana son derece rahatsız bir giysi gibi göründüğünü üstüne basa basa belirttim.

"İnsan zamanla alışıyor," dedi.

Görüşümü saygısızca yüzüne söylememden hiç etkilenmemiş, hatta daha da samimi davranmaya başlamıştı. Besbelli benden bir şey istemeye gelmişti. Sanırım mesleği gereği, bir sır verirmiş gibi alçak sesle konuşuyor, sesini hiç yükseltmiyordu. Sadede gelmeden önce havadan sudan konuşmasını izlerken, ekmeğini kazanmak için her gün neler yapmak zorunda kaldığını düşünmeye başladım; tıpkı benim gibi yüzünü buruşturuyor, bir sürü vaatte bulunmak

zorunda kalıyordu. Sonra, kendimi eğlendirmek için, anadan doğma altarın başında dikildiğini canlandırdım gözlerimin önünde. İlk kez gördüğünüz insanları, her zaman benim yaptığım gibi çırılçıplak hayal etmelisiniz; zihninizde çırılçıplak soyunca ne olduklarını çabucak görüverirsiniz; karşınızdaki kim olursa olsun, herkesin içinde bulunan, her şeyi silip süpürme hırsıyla yanıp tutuşan devasa solucanlar gerçeğini doğrudan fark edersiniz. Hayal gücünün küçük bir oyunudur bu. İtibar denilen rezillik uçar gider, buharlaşır. Birisini çırılçıplak soymayı başardığınız anda, karşınızda, şu ya da bu şeyi anlatabilmek için ciğerlerini parçalayan, şişinmekten başka şey bilmeyen, kendini beğenmiş bir dilenci kalacaktır. Bu teste karşı koyabilen hiç kimse yoktur. Neyin ne olduğunu bir anda çözüverirsiniz. Geriye sadece düşünceler kalır, onların da kimseyi korkutabildiği görülmemiştir. Düşüncelerde hiçbir şey kaybolmaz, her şey düzeltilebilir. Oysa, baştan aşağı giysili bir adamın itibarına karşı koymak, bazen oldukça güçtür. Giysilerinden kötü kokular ve gizem yayılır çevreye.

Bu rahibin dişleri berbat durumdaydı; çürük ve lekeli dişlerinin diplerini yeşilimsi tartar kaplamıştı, kısacası, ilerlemiş bir alveolar periostitis vakasıydı. Kendisine bu hastalığından söz etmek istedim ama susmak bilmeden bir şeyler anlatıyordu. Anlattığı şeyler, istesem de hiçbir hareketini görmezden gelemediğim, ağzının içinde kamçı gibi şaklayan dilinin her hareketiyle, güdük dişlerinin arasından saçılıyordu. Dilinin ucunda soyulmuş ve kanayan benekler vardı. İnsanları böyle titiz bir biçimde incelemek benim huyumdur. Özel bir tutku da diyebilirsiniz buna. Kelimelerin nasıl oluştuğunu ve söylendiğini incelerseniz, söylediğimiz kelimelerin, çıktıkları salyalı kaynaktan, o felaket yerden, sağ salim çıkmakta oldukça zorlandığını fark edeceksiniz. Sohbet etmek için harcadığımız mekanik güç, dışkı boşaltmak için harcadığımız güçten daha fazla ve

daha karmaşıktır. O şişkin et parçası, yani ağız, ıslık çalar gibi kasılarak, havayı içine çekerek ve çılgınca büzüşerek, çürük dişlerin pis kokulu bariyerinin arkasından, binbir türlü, yapış yapış ses çıkarmak zorunda; ne büyük cezadır bu! Fakat, en temel içgüdülerimizi gelişkin bir biçimde ifade edebilmek için, bu işkenceye katlanmak zorundayız. Hiç kolay bir görev değil doğrusu. Ilık, yarı çürümüş organ yığınlarından başka bir şey olmadığımızdan, duygular söz konusu olduğunda hep müşkül duruma düşeriz. Âşık olmaktan kolay ne var; zor olan, ayrılmamak. Dışkı, bir şeyi sürdürmeye ya da büyümeye çalışmaz. Bu açıdan bakınca, dışkıdan bile kötü durumdayız. Kudurmuş gibi olduğumuz şeye tutunmaya çalışıp durmak; katlanılmaz işkence budur işte.

Hiç şüphe yok; kendi kokumuzdan daha ilahi bir tanrı yoktur bizim için. Bütün mutsuzluğumuz, seneler boyunca, Tom, Dick veya Harry olmaya devam etmek istememizden kaynaklanır. Bedeli ne olursa olsun, tek isteğimizdir bu. Bedenimiz dediğimiz, altüst olmuş moleküllerden oluşan bu paravan, tahammül etmek zorunda kalmanın korkunç farsı karşısında ebedi bir isyan içindedir. Sevgili, minik moleküllerimizin tek isteği, olanca hızlarıyla evrenin dört bir yanına dağılmaktır aslında! "Biz" olmaya, sonsuzluğun üvey evlatları olmaya göğüs germek zorundadırlar! Şayet cesaretimiz olsa, patlayıp paramparça olurduk; hatta bazı günler, bunu gerçekleştirmeye epey yaklaştığımız bile olur. Çok kıymetli işkencemiz, gururumuzla ve derimizdeki atomlarla birlikte, içimizde kilitli kalmış durumdadır.

Zihnime doluşan bu biyolojik rezillikler yüzünden sersemlemiş, sessiz kalmıştım. Papaz da, anlatmak istediklerini güzelce özetlediğini ve beni avcunun içine almış bulunduğunu sanıp iyiden iyiye yardımsever ve laubali tavırlar takınmıştı. Şüphesiz, hakkımda anlatılan aşağılayıcı hikâyeleri önceden duymuştu. Büyük bir dikkat ve özenle,

konuyu, bir hekim olarak bölgede nasıl tanındığıma getirdi. Şayet başka türlü davranmış olsaymışım, Rancy'de çalışmaya başladıktan birkaç ay sonra, daha güzel bir şöhrete kavuşabilirmişim; bunu ima etti. "Şunu unutmamalıyız, sevgili doktorcuğum, hasta insanlar her zaman mutaassıplaşır... Şüphesiz sizin de bildiğiniz gibi, cennetin ve dünyanın kendilerini düş kırıklığına uğratacağı korkusuyla yaşarlar..."

Başka bir deyişle, daha en başından, Kilise'yle bir anlaşmaya varmış olmam gerektiğini söylüyordu. Kendisinin de manevi ve pratik kararı bu yöndeydi. Oldukça makul bir fikirdi doğrusu. Sözünü kesmemek için kendimi zor tutarak, ziyaret sebebini açıklamasını beklemeye koyuldum.

Gecenin Sonuna Yolculuk'tan alınmıştır, 1933.

DEZSÖ KOSZTOLÁNYI

Yabancı

Dezsö Kosztolányi (1885-1936), 1908'de kurulan Nyugat *(Batı) adlı edebi derginin ekseninde yetişen Macar yazarları kuşağındandır. Nyugat, o dönemde gelişmeye başlayan psikanalitik hareketten ve bu hareketin 'Macaristan temsilcisi' sayılan, mesleki tarafsızlık fikrinin de bir tür kurmaca olduğunu düşünen Sandor Ferenczi'den büyük ölçüde etkilenmiştir. Ferenczi'nin öğrencilerinden Michael Balint, 1950'li yıllarda, İngiliz Ulusal Sağlık Servisi üzerinde büyük etki sahibi olmuş, kendi adıyla anılan Balint yöntemini bulmuştur. Bu küçük ve sade öyküdeki yabancı, kimliğini son nefesini verene dek saklayarak, çevresindeki insanların ortak bir insanlık paydasında buluştuklarını hissetmelerini sağlar.*

O zamanlar dünya, birkaç günde bir ucundan öbür ucuna uçabileceğiniz, telefon telleri ve elektrik şebekeleriyle kaplı küçük bir kara parçasından ibaret değildi; herkesin kendine ait sırları saklaması mümkündü, insanlar, günümüzdeki gibi rahatlıkla bir yerden başka bir yere gidemezdi; seyahat etmek daha uzun sürerdi ve daha masraflıydı. Diğer taraftan, bir sınıra vardığınızda, pasaportunuzu çıkarıp kontrol edilmesini beklemek ya da gittiğiniz her otelde medeni halinizi kayıt defterlerine yazmak zorunda kalmazdınız. O zamanlar, dünyada hâlâ avare dolaşan kimseler ve yabancılar vardı.

Size anlatacağım yabancı da, uzak bir Nordik ülkesinden gelmişti. Lâkin Norveçli, İsveçli ya Dan değildi ve sadece tek bir dil, yani anadilini konuşuyordu; hiç kimse ne dediğini anlayamıyordu.

Kaldığı küçük otelde, el işaretleriyle anlatırdı derdini. Sabah akşam yemek yediği restoranda, garsonu eliyle yanına çağırır, menüyü dikkatle inceleyip parmağıyla rastgele bir yemeğin adını işaret ederdi. Yemek önüne getirilince de başını onaylarcasına sallardı. Önüne gelen yemekten her seferinde memnun kalmış görünürdü.

Onu her gün tek başına otelde gören diğer müşteriler, "Bu da kim acaba?" diye merak ediyorlardı.

Fakat bu soruya kimse cevap veremiyordu.

Yabancının, kendisini kimsenin tanımaması haricinde; bir yabancı olması haricinde, hiçbir tuhaflığı, dikkat çekici hiçbir yönü yoktu.

Sessiz sakin, elli yaşlarında bir adamcağızdı. Çekingen biri de değildi, hatta tam aksine, azıcık aksi ve sinirli bir adama benziyordu.

Yemeğini bitirdikten sonra, bir süre daha masasında oturur, bir sigara yakıp dalgın bakışlarla diğer müşterileri seyrederdi.

Garsonlar ve temizlikçiler, "Bu adam da kim acaba?" diye sorardı birbirlerine, ama boşunaydı. Kimse bu soruya cevap veremez, omuz silker, gülümseyip geçerlerdi.

Yabancı, her sabah kasabaya inerdi. Ölçülü adımlarla; ne aceleyle ne de sallanarak yürürdü. Yemek saatinde restorana ilk gelen o olur, rastgele seçtiği yemeklerden birini iştahla midesine indirir, başını onaylarcasına sallar, hesabı öder, başını bir kez daha sallayıp kalkar, çeker giderdi. Yemekten başka hiçbir şey istediği görülmemişti. Adeta geçmişi olmayan bir adamdı.

Yaklaşık bir ay boyunca, bu düzeni hiç bozmadan otelde kaldı.

Bir sabah, aniden odasının zil çalmaya başladı. Koşarak yabancı adamın odasına giden hizmetli, onun yatağında olduğunu, işaretlerle bir şeyler anlatmaya çalıştığını gördü. Kalbini işaret ediyordu adam. Yüzünün her zamankinden

daha solgun olduğunu fark eden hizmetli, hemen bir doktor çağırdı.

Doktor, adama ilk önce yerel dille bir şeyler sormaya çalıştı, anlamadığını fark edince, sırasıyla, Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yineledi sorularını; fakat yabancı bu dillerin hiçbirini bilmiyordu. Bütün sorulara, doktorun ne manaya geldiğini anlamadığı tek heceli, tuhaf bir kelimeyle karşılık veriyordu.

Doktor, hastanın kalbini dinledi, sonra iki bileğini birden yakalayıp nabzını aramaya başladı; nabzının atışı giderek azalıyordu.

Yabancı, sakin bir ifadeyle yatağa uzanmış, yatmaya devam ediyordu.

İyice telaşlanan doktorsa, aceleyle çantasını açtı, bir şırınga çıkardı ve adama bir iğne yaptı. Neler olduğunu anlamıştı. Daha önce benzer durumlarla birçok kez karşılaşmıştı. Bu olay, dünyanın her yanında aynı şekilde gerçekleşirdi. Hastasına ikinci kez iğne yapmadan önce, bir süre bekledi.

Gözleri yarı kapalı, yüzü bembeyaz olmuş yabancı, başını yastığa koymuş, kımıltısız yatıyordu.

Birkaç dakika sonra gözleri açıldı ve çenesi sarktı.

Doktor zili çaldı.

Odaya ilk giren, kat görevlisiydi, onu otel müdürü ve neler olup bittiğini koridorda duyan iki-üç temizlikçi izledi.

Şaşkınlıktan konuşamaz bir halde, sessizce yatağın çevresine toplandılar.

Aralarında en genç olanlar büyükanne ve büyükbabalarını, orta yaşlılar babalarını ya da annelerini veya başka bir akrabalarını düşündüler; hepsi benzer bir olayla daha önce de karşılaşmıştı.

Yatakta uzanmış yatan adam, artık bir yabancı değildi. Onun kim olduğunu biliyorlardı.

Tıpkı kendileri gibi bu dünyada yaşamış, bir gün kendilerinin de göçüp gideceği gibi bu dünyadan göçüp gitmiş bir insandı.

Artık bir yabancı değildi. Artık, hepsinin kardeşiydi.

"Yabancı",
Hét Köver Esztendö, 1930.

PAUL VALÉRY

Sokrates ve Hekimi

Okuyacağınız diyalogun resmi tonu, ilk elde oldukça tuhaf gelebilir, fakat Valéry, hekim ile hasta karşılaşmasının doğasını oldukça ayrıntılı biçimde kavramış ve mizahtan yoksun olmayan bir biçimde kaleme almıştır. Sokrates, söyledikleri başlı başına bir ilaç olan Eriksimakos'un arkasından, acelenin hekimliğin doğasında bulunduğunu söyler. Hastalığın "kendi başına düşünen bir güç" olduğu yönündeki yaratıcı düşüncesi aracılığıyla Valéry, tedavi kültürünün, ancak savaştan sonra filizlenecek dinamiğini çok önceden sezmiş olduğunu kanıtlar bize.

SOKRATES: Gidiyor musunuz?

ERİKSİMAKOS: Hasta bir kadının yatağının başına koşmam gerek...

SOKRATES: Fakat Tanrılar aşkına, acım henüz dinmedi ki... Başım hâlâ zonkluyor fakat içi bomboş; kollarım, bacaklarım binbir parça; ağzım kupkuru, acı bir tatla dolu; üzerimde bir ağırlık var, bedenim baştan aşağı kurşun gibi ağırlaştı, oysa tüylerim diken diken; adeta, bütün çelişkileri yönlendiren ölümcül bir ilke taşıyorum içimde...

ERİKSİMAKOS: Akşama kendinizi daha iyi hissedecek, yarın sabah bütünüyle iyileşeceksiniz.

SOKRATES: Rica ederim, kalın. Biliyorum; gözden kaybolduğunuz anda ağrılarım daha da artacak, birini gönderip sizi çağırttırmak zorunda kalacağım... Bırakın, harmaniniz ve asanız koyduğunuz yerde kalsın, feneriniz de öyle...

ERİKSİMAKOS: Başka biri hastalanmış, o da beni çağırtmış. Acı içinde başka bir sedire uzanmış, ayak seslerimi bir an önce duymak için Tanrılara yakaran biri daha var. Size yalvarıyorum, Sokrates; en büyük hayranlığımı kazanan ölümlü; yüce zihninizin muhteşem dinginliğini davet edin; yersiz olduğunu pek iyi bildiğim korkularınızı gidersin. Ilık su yudumlamaya devam edin. Düşünün, ancak fazla derin düşüncelere dalmayın. Uzandığınız sedirden kalkmayın. Gün ışığının duvarınızda nasıl dağıldığını, ışık ve gölge terazisinin nasıl da geceden yana kaydığını izleyin. Zaman, başlı başına mutena bir ilaçtır. Söylüyorum size, savaş bitti; fatih sizsiniz, bedeniniz kazandı bu kavgayı. Şafak söktüğünde, tazelenmiş ve hayat dolu hissedeceksiniz kendinizi. Şimdi, gitmem gerek...

SOKRATES: Gidin o zaman... Lâkin, bir soruma cevap vermeden önce değil... Tek bir sorucuk. Zihnime sıkıntı veren bu sorunun cevabını vermeden gitmemelisiniz. Bunu öğrenmeyi çok istiyorum...

ERİKSİMAKOS: Görüyor musunuz, şimdiden çok daha iyisiniz. Filozofumuz şimdiden kendini daha iyi hissediyor, mide bulantısının sebep olduğu telaş ve hüzünlü düşüncelerden çok daha genel bir düşünce canlandırıverdi onu.

SOKRATES: Ah! Hayır... Pek iyi hissetmiyorum kendimi! Fakat içimdeki hastalık, kendi başına düşünen bir güç haline geldi. Dinleyin! Eğer bana cevap vermeden yola düşerseniz, bu soru aklımdan hiç çıkmayacak, ateşim yeniden yükselecek; ya boğucu bir uykuya dalacağım ya da uykum büsbütün kaçacak; tedavinizi, kendi elinizle bozmuş olacaksınız... Dinleyin, Eriksimakos.

ERİKSİMAKOS: Pekâlâ... Sizi dinliyorum. Lâkin yemin ederim ki ruhumun dörtte üçü başka bir yerde.

SOKRATES: Söyleyin bana; sağlığımı yeniden kazan-

makta olduğumu, varlığımın, bir çocuğun eli tarafından çekilen ya da bir kumrunun ağırlığı altında eğilen bir dal misali, üzerindeki baskı geçip gittikten sonra bir iki kere sallanıp, yeniden tüm erdemlerine kavuşacağını üstüne basa basa söylüyorsunuz...

ERİKSİMAKOS: Sizi temin ederim, iyileşiyorsunuz.

SOKRATES: Aynı zamanda, yardımınızı talep eden başka bir ölümlünün imdadına koşmak zorunda olduğunuzu söylüyorsunuz; onun yanına gittikten sonra, şüphesiz kanatlı ayaklarınız yine boş durmayacak; bir üçüncü kimsenin yardımına koşacaksınız, bu böyle sürüp gidecek... Lakin, birbirinden böyle farklı sıkıntılar söz konusuyken, türlü hastalıklar karşısında neler olacağını, bu farklı bedenlerdeki, birbiriyle hiç alakası olmayan değişik sıkıntıların iyileşeceğini ya da kötüleşeceğini, nasıl bu kadar kendinizden emin bir tavırla söyleyebiliyorsunuz?

ERİKSİMAKOS: Sizin zihninizde de birbirinden farklı yüzlerce fikir yok mu? Dilinizde başka başka konular, aklınızda değişik yaklaşımlar yok mu? Zeno'nun, Phaedrus'tan farklı bir biçimde baştan çıkartılabileceğini bilmiyor musunuz sanki? Her ruha aynı biçimde girmeye, her ruhu aynı yöntemlerle mi tedavi etmeye çalışıyorsunuz?

SOKRATES: Bekleyin... Beni sorguya çekmemelisiniz. Vaktiniz kıymetli olabilir, fakat benim düşüncelerim de hızla akıp gidiyor. Şayet bir şeyi öğrenmek istiyorsam, bunu arzu ettiğim an, aynı zamanda, zihnimin, merak ettiğim sorunun cevabının sağlayacağı aydınlanmayla dolmaktan en çok keyif alacağı andır. Zihin, istediği şeyi kendi kendine üretmeye en yakın olduğu sırada, yeni düşüncelere de daha açıktır... Aslında bu, aynısı tüm besinler için geçerli değil mi, aynı şey döllenme için de geçerli değil midir?

ERİKSİMAKOS: Öyle denildiğini duymuştum...

SOKRATES: O zaman izin verin de, düşüncem henüz taptazeyken, merakımın iştahını gidereyim. Onun iştahını kabartan sizsiniz. Beni iyileştiren ya da iyileştirmeye çalışan sizsiniz; şimdi, bana ve başkalarına bu iyiliği yapma kudretine sahip olan kimse hakkında düşünmek istiyorum. En çok ilgimi çeken de, sanatınızdır. Kendi kendime soruyorum, bildiklerinizi nasıl oluyor da bilebiliyorsunuz diye; biraz önce, tahmin etmekten de fazlasını yaparak, yalana başvurmadan söylediklerinizi –geleceği önceden haber vererek–; yani, yarın iyileşeceğimi, sabah uyandığımda bedenimin huzura kavuşmuş olacağını nasıl söyleyebildiniz? Siz ve sanatınız; yani tıp ilmi, hayretlere düşürdünüz beni, halime bakıp nasıl böyle mutlu bir kehaneti öne sürebildiğinizi, iyileşeceğimi nasıl önceden haber verebildiğinizi pek merak ediyorum. Bedenim, en gizli sırlarını sadece size açıyor, bana değil; bana tek gösterdiği, acılar, bitkinlik ve sızılar; adeta mutsuzluktan hakaret ediyor bana, aşağılıyor beni. Kendi bedenim, zihnime, açıklamadan değil de ancak dayaktan ve küfürden anlayan bir hayvan gibi davranıyor, oysa size gelince, ne istediğini, ne istemediğini, niçin böyle olduğunu içtenlikle açıklayıveriyor. Sanki bilginizin ışığında saydamlaşıyormuşum gibi, kendimle, ne olmam gerektiğiyle ilgili benden bin kat fazla şey bilmeniz, oysa benim, kendime anlaşılması güç ve bulanık gelmem ne tuhaf şey. Neler diyorum ben! Yarın nasıl olacağımı bile biliyor, sanki ileride uygulanmak üzere emirler veriyormuş gibi, bedenime, yarın sabah iyi olacağını söylüyorsunuz... Bir dakika. Sanki şaşkınlığım sizi de şaşkınlığa düşürmüş gibi, sizi çocukça soruları dinlemeye zorluyormuşum gibi bakıyorsunuz bana...

ERİKSİMAKOS: Bekliyorum, ey bilge adamların en bilgesi, bekliyorum; hayretler içinde olduğum doğrudur. Yalnız lütfen unutmayınız; burada edilen her kelime, orada

telaş içinde bekleyen birinin kum saatine, katlanılmaz bir an daha eklemektedir.

SOKRATES: O zaman dinleyiniz. Dostlarımızla ettiğimiz sohbetlere sık sık katılıyorsunuz; sorunlar ve pratik meseleler çözüldükten sonra, vaktimin çoğunu ya tek başıma, ya da temeli sağlam kurulmuş diyalogların diyalektik dönemeçlerini takip ederek kendi kendimi sorgulamaya ayırdığımı, her türlü yöntemi kullanarak, kendim hakkında, olabildiğince gerçek ve dürüst bir fikre ulaşmaya çalıştığımı, başka hiçbir şeyi anlamak için bu kadar çok çaba göstermeye değmeyeceğini düşündüğümü biliyorsunuz. Uğruna yaşamaya değecek başka bir nesne daha bulamadım, çünkü bana öyle geliyor ki, hayatın amacı, zamanımızı ve gücümüzü, hayata yeniden gelmeyi anlamsız, hatta hayal edilemez ve saçma kılacak bir şey yapmak, yaratmak ya da algılamak için kullanmaktır. Benim görüşüme göre insan, hayatını, yeniden hayata gelme fikrine karşı kullanmalıdır. Başka bir deyişle, hayatın en temel amacı, insanın kendisini çok iyi bilmesi, dolayısıyla, bir noktadan sonra hiçbir şeyin, o hayatın yapısını, biçimini ya da ifade edilme yöntemini değiştirememesidir. Tıpkı bir çocuğun büyümesi gibi; doğumundan sonra yaptığı tüm aptalca hatalar ve tehlikeli deneyler, yavaş yavaş bütünleşerek, onun bedenini ve dünyayı algılayışını oluşturur; bu iyelik kati sınırlarıyla elde edildikten sonra, artık artırılamaz, değiştirilemez, hatta olduğundan daha farklı düşünülemez. Bu had safhadaki bilgiyi tecrübe edebilmek, aynı zamanda mümkün olan en son düşüncedir, bir vazonun kenarında titreyen son sıvı damlasına benzer. Son damlaya kadar dolu olduğumu hissettiğim anda hayatımın da sona erdiğini hissedebilirim. Sevgili dostum, işte bu sona ulaşabilmek için elimden geleni her zaman yaptım ben. Ölümlü bedenim hakkında detaylı bilgim olduğunu, onun başına gelebilecek her türlü

tehlikeden haberdar olduğumu söylemem mümkün olmasa da; bütün gücümü ruhumdan aldığımı söyleyemesem de –çünkü dayanılmaz fiziksel acılar ve katlanılmaz, çetin sınavlar da vardır– ruhumun her zaman egemen olacağını, bedenimin efendisi olacağını; beni, iyiden, doğrudan ve güzelden uzaklaştırmaya sadece ruhumun gücünün yeteceğini söylerdim kendime. Şimdi, bu ilkemin ve umudumun özdeğiyle ilgili büyük korkular yaşamama sebep oluyorsunuz. Zira, beni benden daha iyi tanıdığınızı gösterir, hatta kendimi böyle kötü hissettiğim bir anda, neşelendiğimi ve hayat dolu olduğumu söyleyerek bir süre sonra kendimi nasıl hissedeceğimi bile söylerseniz, bu durumun tek bir açıklaması vardır; demek ki benim tüm çabam çocuksu ve boşunadır, demek ki sizin, hem bedenimi, hem zihnimi, güzelce örülmüş, kati bilgilerden oluşan bir ağla sarıp sarmalayan, dolayısıyla kişiliğimin evrenini bir vuruşta yakalayan harici sanatınız karşısında, benim kişisel metodum, yenilgiye uğramaktadır.

ERİKSİMAKOS: Beni bu kadar hayranlık uyandıracak bir kişiymişim gibi anlatmayınız, ulu Sokrates... Sizin güzel sözcüklerinizin anlattığı bilgi ve güç canavarı değilim ben. Sınırlarım bellidir. Ben sadece olgularla alakadar olurum; onların karmaşası ve kargaşası arasında, bildiğim kimi ipuçlarını arar, böylece, bana danışan kimselere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım; onları rahatlatırken, bir yandan en az zararı vermeyi görevim bilirim, çünkü bir hekim kendi sanatından çekinmeli ve silahlarını özenle, dikkatle kullanmalıdır. Sizin kendiniz hakkında bilmediğiniz bazı şeyleri sizden daha iyi bildiğim doğrudur; öte yandan, sizin kendiniz hakkınızda bildiklerinizin yanında, bunlar hiç sayılır. Karnınızın içinde neler var, hatta, maharetli başınızı çevreleyen kemiklerin arasında neler var; bunları sizden çok daha iyi bilirim. Bu gece sona erdiğinde

kendinizi nasıl hissedeceğinizi, nasıl bir ruh hali içinde olacağınızı, garanti veremesem de, tahmin edebilirim. Fakat bu ruh haline kavuşunca neler yapacağınızı, aklınıza nasıl güzel sürprizler geleceğini ve bu sürprizlerle akşamları bizi nasıl şaşırtıp, eğlendirip, bilgilendireceğinizi hiç bilmem; bu böyledir, zaten aksi takdirde, sizin şöhretiniz bana ait olurdu, insanların ve tanrıların gözünde, Sokrates'ten daha fazlası olurdum ben... Kendinizle ilgili cehaletiniz, ölümlülüğünüzden kaynaklanmaktadır, Sokrates; çünkü zihniniz, bütün saflığıyla, buraya ve şimdiye aittir; özünü, yok olup gidecek olan her şeyden ayırmaktadır; şayet benim bildiklerimi bilseydiniz, şimdi bildiklerinizi bilemezdin... Elveda. Sizi dehanızla baş başa bırakıyorum, bedeninizi de Asklepios'un şefkatli ellerine teslim ediyorum.

SOKRATES: Fakat... Gitti bile! Şimdi anlıyorum ki, acele etmek, hekimlerin doğasında var. Gerçekten de pek doğru; her ölümlünün başında bir hekim olsa, gece gündüz bir hekim tarafından müşahede altında tutulsalar, tıp ne halde olurdu kimbilir! İşte bu hekim, bana sırtını dönüp gitti. Bir yanda kendi bildikleri ve benim bilmediklerim, öbür yanda benim bildiklerim ve onun bilmedikleri arasında bölünmüş halde bıraktı beni. Tuhaf, belirsiz bir cümle, bulanık ve bulutlu bir kehanet gibi tekrarlanıp duruyor zihnimde: HER ŞEY BANA BAĞLI VE BEN DE BİR PAMUK İPLİĞİNE BAĞLIYIM...

"Sokrates ve Hekimi,"
Mélange, 1941.

ERNST WEISS

Kalp Dikişi

Franz Kafka'nın yakın arkadaşı Ernst Weiss (1882-1940), üretken bir romancı ve başarılı bir oftalmolojistti. Bir cerrahi müdahalenin son derece yararlı bir tedavi yöntemi olarak anlatıldığı bu melodramı ("General" tarafından, bir "cerrah titizliği"yle diyebileceğimiz biçimde kumanda edilen bir askeri müdahaleye benzetilen prosedürü) Léon Daudet'nin, ünlü cerrah Péan'ı tasvir ederken yaptığı şu korkunç tanımlamayla mukayese etmek ilginç olacaktır: "İki saat boyunca süren faaliyetten sonra kan ter içinde kalır, elleri –aslında pençe haline gelmiş olurlardı– bir katilinkiler gibi kıpkırmızı olurdu; her zaman neşeliydi... Bu bilimsel katliam hem bir kasap dükkânını hem bir idamı hem de boğa güreşini andırırdı... Üst üste yığılmış insan etini, insan gövdesinden, bacak ve kollarından yığınları daha önce hiç görmemiştim." Weiss tarafından resmedilen, fazla kişisel değilse de oldukça insani olan bu cerrahi sahnede, intihara teşebbüs aracının bir dolmakalem oluşu da dikkat çeken bir ayrıntıdır.

Uzun boylu, sarışın, genç ve "genel cerrahi" alanına tutkuyla bağlı, fakat aralarında, yakın geçmişinde tam anlamıyla mutluluk verici olmasa da hatırı sayılı bir rol oynayan Hildegard Anneliese'in de bulunduğu başka türlü arzulara karşı da bütünüyle isteksiz olduğu söylenemeyecek bir tıp öğrencisi olan Friedrich von B., aralık ayı başında, askeri nizama şayan görüntüsü ve baskıcı tavırlarından dolayı öğrencileri arasında "General" takma adıyla nam salan kraliyet danışma kurulu üyesi O.'nun cerrahi kliniğinde ücretsiz asistan olarak işe alındı. Bu atanmanın, profesörün öğrencinin babasıyla aynı eskrim kulübüne üye olmasıy-

la bağlantısı da yok değildi. Friedrich von B., ilk başlarda, babasının arkadaşının dikkatini çekmeden klinikte her tür işi yaptı, tuhaf fakat sorumluluk isteyen görevler üstlendi; anestezi, pansuman, küçük operasyonlar. Bazen bir şey yapması istensin diye bekleyerek ortalıkta boş boş dolanırken bulurdu kendisini veya hastaları hafta içi saat ona çeyrek kala ile on bir arasında yapılan derslere taşırdı.

Bu derslerden birinde, 17 Ocak tarihli derste, profesör habis tümörlerle ilgili bir konferans verecekti. Büyük bir gururla kalıcı başarılarını; üç beş yıl önce ameliyat ettiği hastaları öğrencilerine teşhir etmek istiyordu, hatta, yedi buçuk sene önce, cerrahi öğretim görevlisi olarak şehre yeni atandığı sıralarda tedavi ettiği ve sonradan tıpkı diğerleri gibi sağlığını yitirmemiş, hastalığı nüksetmemiş bir hastayı bile çağırtmıştı. Hepsi zor ameliyatlardı; hastaların bu kadar uzun süredir remisyon döneminde olması cerrahi bir zaferdi, erken ve radikal müdahalenin başarısıydı. Böylece, üniversite kliniği eski hastaları davet etmek için onlara birer mektup gönderdi, uzak yerlerden geldikleri takdirde yolculuk masraflarının karşılanacağının da garantisini verdi.

Ders günü gelmişti ve eski hastalar, koğuşlardan konferans salonuna giden geniş koridordaki bankta oturmuş beklemekteydi. Beş erkek ve üç kadının dördü şehir merkezinden, dördü şehir dışından gelmişti. Kayıt memuru, her ne kadar hastalıkları hakkında konuşmamaları gerektiğini tembihlediyse de –klinikteki bütün hastalar için geçerli, genel bir yasak– onlar bir saattir hastalıkları dışında hiçbir konuda konuşmuyorlardı; bir-ikisi ameliyat izlerini göstermek için gömleklerini sıyırmıştı, diğerleri ameliyat yaralarının nerede ve ne uzunlukta olduğunu göstermek için giysilerinin üzerinden işaret etmekle yetiniyorlardı; tabii, yaranın uzunluğunu abartma eğilimdeydiler. Sonra, büyük bir gururla, giysilerini düzelterek, öğrencilerin arkasından

konferans salonuna girdiler; kadınlardan biri eldivenlerini yeterince hızlı giyemediği için telaşından ter döktü.

General, cerrahi iyimserliğe kaptırmıştı kendini, keyifle ders anlatıyordu. Tümörleri alınmış hastalarla bir zamanlar bu hastalıktan mustaripken şimdi çoktan hayatını kaybetmiş hastaların kaderini karşılaştırdı, bu esnada devasa kollarını ufak tefek bir hastanın omuzlarına koydu ve kadını kukla gibi bir sağa bir sola çevirdi, sonra öğrencileri için tahtaya operasyon sürecinin bir şemasını çizmek üzere birden kadına arkasını döndü. Sağ elinde tebeşir, sol elinde vakanın durumunu detaylı olarak içeren notlar, yani kayıt memurunun az önce eline tutuşturduğu dosya vardı. Arkasından, usulüne uygun, akıcı bir dille, operasyon tekniğini ezberinden açıkladı, istatistikler yardımıyla her yöntemin avantaj ve dezavantajlarının eleştirel bir değerlendirmesini yaptı; bu esnada, bütün bu olup bitenle en yakından ilgili olan sekiz insanın, aynı zamanda bir ameliyathane olan konferans salonunda ayakta beklediğini tamamen unutmuştu.

O kendisini cerrahi değerlendirmeler yapmaya tamamen kaptırmış bir halde konuşmaya devam ederken, yaşlı kayıt memuru Profesör E. birden konferans salonuna dalıp General'in kulağına heyecanla bir şey fısıldadı. Heyecanı derhal cerraha da bulaştı; yüzü sanki kaliteli bir kırmızı şarap içmiş gibi kıpkırmızı oldu; parlak vişne rengi suratındaki tek beyazlık, eskrim kulübündeki heyecanlı bir maçtan kalma eski yara iziydi. Kayıt memuru, sağlığına kavuşmuş sekiz hastayı bir kaz sürüsü gibi salonun dışına kışkışlarken, General'in alnında derin düşüncelere daldığının belirtisi olan bir kırışık belirdi. Sadece kendisinin kullandığı lavaboyu doldurmak için, derhal suyu açtı. Cam bir rafta duran kum saatini çevirdi. Tam on dakikaya tekabül eden kahverengi kum taneleri hızla akmaya başladı; el yıkama ve cerrahi antisepsi için gerekli olan süreydi bu. Bizim öğrenci de General'in "hazırlanmasına" yardımcı oldu; bir yandan

konuşup bir yandan ellerini fırçalayan General'in, tıpkı yüzü gibi şarap kırmızısı rengine dönüşen boğa gibi kalın boynuna, pirinç bir zincirle tutturulan, geniş, su geçirmez bir önlük bağladı. General, hiç bakmadan, bileklerine kadar yükselen siyah galoşlar geçirdi ayaklarına. Akademik bir konuşma yapan anlatıcı halinden çıkıp, birdenbire başka tür bir insana dönüşmüştü; sesi, duruşu, bakışı tamamen farklıydı. Sert bir fırçayla parmaklarını, ellerinin içini dışını, dirseklerine kadar kollarını ovalıyordu. Ayağıyla basarak otomatik mekanizmadan sabun sıktı, çok geçmeden kolları bembeyaz sabun köpükleriyle kaplanmıştı. Bir kez daha her şey durulandı, ovalanmaktan kıpkırmızı olan çilli derisi tekrar sabun köpüklerinin arasında kaybolmak üzere ortaya çıktı.

Yanında duran asistanı, Profesör'ün aynadaki yansımasıymış gibi, aynı hareketleri yapıyordu.

General, sonunda konferans salonuna döndü: "Şansınız varmış, beyler, kliniğimize nadir bulunan bir vaka getirilmiş. Klinik civarında bir intihar teşebbüsü gerçekleşmiş. Genç bir kadın, hatta bir kız çocuğu, kendini kalbinden yaralamış. Büyük ihtimalle yaranın dikilmesi gerekiyor. Tam zamanında getirilmiş. En uygunsuz aracı kullanmış kız; sivri, çelik uçlu, eski model bir dolmakalem. Kız bir sekreter. Kendimizi nispeten şanslı sayabiliriz, beyler, çünkü olaya neden olan nesne yaranın içine gömülü kalmış, bu sebeple kanamaya mani olmuş. Şu kızın talihsizliğindeki talihe bakar mısınız?

"Söylemeden geçemeyeceğim; bu kadar ilkel bir silahla kalbi yaralayabilmek de bir başarı sayılır. Hepinizin, hatta en arka sıralardaki beylerin dahi bildiğini ümit ettiğim –ne yaparsanız yapın ama lütfen ayağa kalkmayın, beyler, çünkü sıralar çok tozlu ve toz operasyonumuz için tehlikeli olabilir– ve şimdi size göstereceğim bu yöntem, çok yenidir ve Frankfurt'taki merhum Profesör Rehn'in alanımıza

yaptığı çok kıymetli katkılardan biridir. Birinci asistan, her zamanki gibi siz olacaksınız, Herr Oberarzt, ikinci asistan Herr Glikker ve üçüncü de Herr Schillerling'tir; anestezi idamesi de buradaki örnek öğrencimizin ellerine teslim edilecek, beyler, yani sizden birine; kendisi şimdiden küçük bir anestezi teknisyeni sayılır. Bu gibi vakalarda, anestezi kitabına göre yapılmalıdır; ne de olsa göğüs kafesinin içinde çalışıyor olacağız. Bir zamanlar tıp, kalpteki yaralanmalar konusunda hiçbir şey yapamıyordu, fakat bu yıllar önceydi; Rehn'den beri kalpteki yaralanmalarla ve hatta –elbette ki, nadir vakalarda– kurşun yaralarıyla da başa çıkabilmekteyiz; bu gibi durumların hakkından gelebiliriz, beyler, tabii hasta masaya canlı bir halde getirildiği takdirde!

"Her beş vakadan üçü, zamanında müdahale edildiği takdirde kurtulabilir. Şüphesiz, Avusturya arşidükü, tahtın varisi, Saraybosna'da kalbine aldığı yaradan sonra... Neyse, bu üzücü bölümü atlayalım! Sterilizasyon solüsyonunu hazırlayın. Hemşire, adrenalini hazırla, binde bir solüsyon, evet, sadece şunu söylemek istiyorum, her tür yaralanmaya karşı uygulanabilecek birtakım yöntemler mevcuttur, önleyemeyeceğimiz tek şey cinayettir. Yarayı dikebilirsiniz ama kalbi iyileştiremezsiniz. Anestezicimiz solunumu gözlemleyecek. Dilatasyon cihazını unutmayın, hatta bütün kemik aletlerini hazır edin. Böyle vakalarda endikasyonlar bellidir; hasta önünüze gelir gelmez operasyona başlamalısınız. İlk müdahale çok mühimdir. Kaybedecek bir saniyemiz bile yok, hastayı nereye götürdünüz, hemen buraya getirin! Formaliteler, uzayıp giden evrak işleri lüzumsuzdur; böyle vakalarda bilinci yerinde olmayan hastanın rızası olmadan, hatta dünyadan haberi olmayan akrabalarına bile sormadan ameliyatı yaparım. Önemli olan, bakteriyel antisepsinin kurallarına sonuna kadar bağlı kalmak. Bu konuda hiçbir bahane kabul edilemez; cerrahi asepsi kurallarını en doğru şekilde uygulamak zorundayız, çünkü bedenin en

hassas, dahası enfeksiyona en dayanıksız boşluklarından birini açacağız; göğüs kafesi ve perikardı. Ah, işte getirdiler onu. Getirin! Dikkatli olun! Yavaşça!"

Uzun boylu, sarışın, biraz da düşüncesiz tıp öğrencisi Friedrich von B., Hildegard Anneliese'i; yani, yakın geçmişinde pek mutluluk verici olmasa da hatırı sayılı bir rol oynayan kızı, tekrar karşısında bulmuştu.

Aletler, kendilerine ait elektrikli sterilizasyon kaplarında kaynatılıyordu. Alet kaplarından yoğun buhar bulutları çıkıyor, amfiteatra benzeyen sınıfta yükselip dağılıyordu. Neredeyse öğle vakti olmasına rağmen konferans salonu karanlıktı. "Işık!" dedi General. Sahne ışıkları gibi tavana yerleştirilmiş lambalar aniden vınlamaya başladı, ameliyat masası, profesör, asistanlar ve en alt sıradaki izleyiciler, bembeyaz, gölge oluşturmayan, yoğun bir ışıkla kaplandı. Duvardaki saatin o âna kadar görünmeyen yüzü, şimdi yaklaşık on biri iki dakika geçeyi gösteriyordu. General susmuştu. Sadece fokurdayan suyun sesi, kaynayan suyun içinde kımıldayan aletlerin metalik tıkırtısı ve gözlemcilerin fısıltısı duyuluyordu.

Kendini öldürmeye teşebbüs eden kız, boğuk bir inilti çıkardı. Bağırmıyordu, nefesini tutuyor gibi görünüyordu çünkü göğüs kafesinin her hareketi ona acı veriyordu. Öğrenciler aşağıya bakınca, tavan ışıklarının parlaklığı altında, kızın hastalıklı, sararmış yüzünü gördüler; ıslak üst dudağı, alt dudağının üstüne kapanmıştı, açık kahverengi, karmakarışık, nemli saçları yüzünü çevreliyordu. Uçuk yeşil gözlerini sımsıkı kapadı, sonra yuvalarından fırlayacak gibi açtı; gözkapakları titriyor, parlak ışık gözlerine yansıyordu. Bedenin üst tarafındaki giysiler makasla kesilmiş, göğsünün üstüne, ince, tül bir kumaş örtülmüştü; örtünün bir yerinde sivri bir çıkıntı vardı, düzenli olarak inip kalkıyordu. Kimseden çıt çıkmıyordu. General ve asistanları ellerini ve kollarını fırçalarıyla ovalamayı bırakıp hastaya baktılar.

Sanki gecenin geç saatleriydi. Derin bir sessizlik vardı. Sadece fokurdayan suyun sesi, alet kabından yükselen hafif tıngırtılar, ışığın tıslaması ve hastanın her nefes alıp verişinde çıkan inleme sesi duyuluyordu. General, başhemşireye işaret etti. Hemşire, kendisi gibi bir kadın olan hastanın göğsündeki ince örtüyü steril forsepsle tutup yavaşça, onu incitmekten çekiniyormuş gibi usulca kaldırdı. Hastanın sol göğsünün alt tarafından kalemin sapı görünüyordu; kalbin atışlarıyla birlikte inip inip çıkıyordu, sanki gizli bir güç tarafından nokta haline gelinceye kadar aşağı çekiliyor, sonra düz bir çizgi çizer gibi tekrar yukarı itiliyordu.

"Fark etmemiz gereken ilk şey," dedi General, artık ıstakoz gibi kızarmış olan kollarını yeniden şiddetle ovalamaya başlayarak, "bilincin tamamen açık olduğudur. Tabii böyle vakalarda görülen, makul derecedeki şokun dışında. Kan kaybı da yok. Dış kanama kesilmiş. Zaten en az düzeyde gerçekleşmiş olabilir."

Öğrenci Friedrich von B.'ye, kurbanın yanına gelmesini işaret etti. Kaslı, erkeksi kolları parlak ışığın altında cilalı metal gibi parlıyordu.

"İleri! Başlıyoruz! Anestezi!"

Öğrenci derin bir nefes aldı. Bütün bedeni korkudan titriyor, kendini kontrol etmek için bütün gücünü kullanması gerekiyordu.

Ağır sedasyon için, el altında bulunması gereken özel bir aparata ihtiyacı vardı. Bu alet, daha küçük çaplı bir operasyon için başka bir odaya götürülmüştü ve şimdi, saniyeler birer birer geçerken, kimse bunu General'e söylemeye cesaret edemiyordu. Hemşireler hızla koruyucu örtüler, kalın kumaşlar, lastik eldivenler ve pansuman malzemeleriyle dolu geniş nikel kaplama kapları açıyordu; kare şeklindeki çarşafları birbiri ardına çıkarıp açıp, başhemşire kızın üst bedenini dikkatle kaldırırken altına seriyorlardı. Arkasından bedenin alt kısmı örtüldü, sadece üst beden ve her

saniye daha da solgunlaşan yüz açıkta kaldı. Eller şeritlerle ameliyat masasına bağlandı ve büyük bir kayış kalçaların üzerinden geçirilip sıkıştırıldı.

Kum saatinde dokuz dakika akıp gitmişti. İçinde aletlerin bulunduğu, tıkırdayan büyük kalburlar kaynayan sudan çıkarıldı. Havaya devasa duman bulutları yükseldi. Baş hemşire deneyimli hareketlerle metal aletleri sistematik bir düzen içerisinde ayırıp küçük, portatif masaların üzerine dizdi; benzer türden aletler birbirinin yanına, büyükler sağa, küçükler sola yerleştirildi. Makaslar, düz, kıvrık, dört çatallı çengeller, kemik sökücüler, damar kıskaçları, forsepsler, iğne maşaları, orak biçiminde iğnelerle dolu kutular, düz iğnelerle dolu kutular, cam bobinlere sarılı ipek ve katgüt ameliyat iplikleri, gerilme güçlerine göre sırayla dizildiler.

Kum saatinin üst haznesindeki tanecikler neredeyse tükenmişti, öğrenci kapıya doğru baktı, fakat anestezi aparatı hâlâ getirilmemişti. Akan suyun sesi birden kesildi. "İyot!" diye buyurdu cerrah.

İşte o anda, son dakikada, anestezi aygıtı içeri getirildi, karmaşık bir aparattı. Kırmızı valflı pas rengi tüp oksijen silindiriydi, mavi valfli mavi tüp sıvı havaydı ve yeşil valf anestezi ajanını temin ediyordu. Yanıp sönen manometre, her nefesi tek tek takip eden, sıvılarla dolu ölçüm cihazlarıyla kaplıydı.

Profesöre beyaz ameliyat önlükleri giydirilir, beyaz bonesi başına takılırken, öğrenci, kırmızımsı renkli, dar lastik maskeyi kızın ağzına ve burnuna tuttu. Havayla karışan anestezi malzemesi, saydam bir cam borunun içinden büyük damlalar halinde akmaya başladı. "Derin nefes al! Derin nefes al!" dedi öğrenci kıza, ifadesiz bir sesle. Kız, tek kelime etmeden, başını inatla iki yana salladı. Güçsüz hareketlerle, maskeyi elinden geldiğince kenara itti. Maske hemen yerine yerleştirildi, fakat kız, solgun yüzünü çevi-

rerek kurtulmaya çalıştı. Ağzını açtı; bağırmak, kendini savunmak istiyordu. Bir şey söylemek için fısıldamaya çalıştı ve dudaklarını büzdü. Fakat tek kelime çıkmadı ağzından; teni gibi solgun, kanı çekilmiş dudaklarından, aynı uzun soluklu inilti yükseldi.

"İyot!" diye tekrarladı General, lastik eldivenlerini çekiştirirken. Kızın iki memesi, boğazından karnına kadar bütün derisi, metalik mavi-kahverengi bir çarşafla örtüldü ve operasyon bölgesine geniş bir sargı malzemesi kapatıldı.

Kahverengi kumaşın tam ortasında, çelik saplı kalem aşağı yukarı hareket ediyordu fakat hareketi şimdi daha belirsizdi; daha hızlı ama daha zayıf hareketlerle inip çıkıyor, titriyor, umutsuzca pır pır eden yürekle birlikte hareketleniyordu. O zamana dek belirgin olan soluması zayıflamıştı. Gözleri kocaman açılmıştı; umutsuzca ama bilinçli bir ifadeyle bakışlarını odanın içinde dolaştırıyordu.

Böyle bir yarası olan bir insanın bilincinin hâlâ açık olması, ne yaptığını bilmesi, çektiği acının farkında olması inanılır gibi değildi.

General'in yüzünde, operasyonu en ince detayına kadar bütün olası komplikasyonlarıyla birlikte gözünde canlandırdığını, bu operasyonu uygulamanın artık onun için bir formaliteden ibaret olduğunu gösteren, oldukça ilgisiz, neredeyse sakin, tuhaf bir ifade belirmişti; fakat hasta niçin hâlâ bilinçliydi? Evet, öncekinden daha fazla yaşam belirtisi gösteriyordu; gözleri bir şeyler aradı ve nihayet eski âşığının gözlerini buldu.

Kaybedecek bir saniye bile yok, diye düşündü öğrenci, ameliyat başlamak zorunda. Peki kıza ne söylemeli, onun her şeyi anlamasını, mantıklı davranmasını nasıl sağlamalı, ona neyi hatırlatmalıydı? Kim suçluydu? Kim her şeyi düzeltecekti? Ölümden önceki son iki dakika mıydı bunlar? Saat, on biri on iki geçiyordu.

"Nabız?" diye sordu, General.

Genç tıp öğrencisi kızın yumuşacık güzel boynuna, her kıvrımını tanıdığı ve şimdi en son asırlar önce görmüş gibi gelen tenine parmak uçlarını koyup nabzını aramaya başladı, işaret ve orta parmağının uçlarıyla nemli, pürüzsüz, ılık tene dokundu.

"Karotis hissedilemiyor. Karotis üzerinde hiçbir şey hissedemiyorum." Fakat kız onun elini hissetmişti. Onu hâlâ seviyor muydu? Hâlâ yaşamak istiyor muydu? Pişman olmuş muydu? Birkaç dakika önceki kız mıydı hâlâ?

İşte o anda gözkapakları kapandı, uzun kirpikler bir araya geldi ve ışığın parlaklığı altında pirinçten yapılmış gibi görünen kalın, açık kahverengi bir çizgi oluşturdu. Dudakları zarifçe aralandı. Süt beyazı dişler, solgun mercan kırmızısı dişetlerinin tam ortasında duruyordu. Öğrencinin suratına doğru verdi nefesini, arkasından, eter-hava karışımını hızlı ve kesik kesik nefeslerle içine çekti. Saat on biri on üç geçiyordu. "Artık başlamamız gerekiyor. Bayıldı mı? Hayır mı? Önemli değil. Asıl olan hayattır, anestezi ikincildir. Savaş savaştır. Başlıyoruz. Başını, mümkün olduğunca arkaya yatırın. Beyin anemisinden kaçınmak, omurga solunum merkezlerini korumak gerek. Yaradan sızan kan kalbe dışarıdan baskı yapıyor ve perikardiyal keseyi dolduruyor. Muhteşem Ernst Bergmann, bu duruma kardiyak tamponad adını vermişti. İşte böyle, biraz daha aşağı, tamam, iyi."

Masa, hidrolik bir cihaz aracılığıyla sessizce alçaltılmıştı. Öğrenci, kızın başının, matlaşmış, ipeksi saçlarıyla birlikte kucağında ağırlaştığını hissetti. Hâlâ yaşıyor muydu? Acı çekiyor muydu? Artık inlemiyordu. Uyuyor muydu? Uyanık mıydı? Ölmüş müydü?

"Aletler, lütfen!"

Oberarzt, göz kamaştıracak kadar parlak, alkol dolu bir tabaktan sırtı çelik mavisi ışıldayan, ince, kıvrık, nikel bir neşter çıkardı; balık yüzgeci kadar inceydi. General, neşteri fırçasını tutan bir ressam gibi üst tarafından tuttu ve keskin

tarafıyla ayrıntılı bir süslemenin taslağını yaparcasına, gövdenin üst tarafından başlayan ve sol göğsün altına doğru kavis yaparak inen bir çizgi çizdi. Çizginin kenarlarında soluk kırmızı kan izleri belirdi fakat kan kaybı olmadı. Asistanlar, dilatörleri sağdan ve soldan yaranın kenarlarına geçirip iki yana ayırdılar. Hasta inledi, sonra sesi kesildi. Öğrenci ona eter verdi. Bıçak, cerrahın elinden kayboldu, fakat kimse nasıl olduğunu göremedi, derken sağ elinde bir dizi alet beliriverdi; büyük ve küçük, keskin ve küt, çıkarıcı ve kazıyıcı, delici ve açıcı aletler birbiri ardına belirip yok oluyordu. Cerrahın ve asistanlarının ellerinde, dar ve kırmızı renkli, tırnaklarının uçlarını belli edecek kadar ince bir lastikten yapılmış, parmaklarına yapışan eldivenler vardı. Operasyon bölgesinde kımıldayan tek şey, General'in, rastgele ve tesadüfi gibi görünen hareketler yapan, fakat aslında dikkatle ve sistematik bir biçimde kımıldayan uzun parmaklı elleriydi. Diğer eller, yarayı açık tutmak için kenarlardan tutuyor, aletleri ya da gazlı bezleri uzatıyor ve General'in çoğunlukla bakışlarıyla yönelttiği çeşitli yardımcı görevleri yerine getiriyordu; sesini sadece en önemli emirleri vermek için saklıyordu General. Söylediklerini daha çok öğrencilerine yöneltiyor, operasyonun her adımını onlara açıklamak için konuşuyordu. "Görüyorsunuz, maalesef neredeyse hiç kan yok. Kan basıncı çok düşük. Anestezist, dikkat et. Eğer mecbur kalırsan bırak inlesin, fakat anesteziyi minimum tut ki kımıldamasın. Zaten şokta, kolay kolay hissetmez. Burada, deri altındaki dokuda bir çatlama var, yaralı göğüs kafesinden gelen basınç sebebiyle dışarı hava çıkıyor. Ne yapılacak? İlk olarak göğüs kemiğinin bir bölümünü kaldıracağız, sonra kaburgaları açacağız. Kalbe bir giriş, bir çeşit kapı açacağız. Arkasından, iki, üç, hatta dört kaburgayı kesmek zorundayız, kemik zarını muhafaza edeceğiz çünkü hepsi tekrar birleştirilmek zorunda. Her şey çok açık. Hava ver. Her solunum hareketinde, yara dışarıdan hava emiyor.

Başlarınızı yaraya fazla yaklaştırmayın! Enfeksiyon istemiyoruz. Anestezist, biraz daha fazla basınç ver! Azıcık eter, bol oksijen. Şimdi düşmana saldırabiliriz. İntihar aletini dışarıdan bir forsepsle kavrayın, sıkıca tutun. Şimdi geldiği yöne doğru geri çekiyoruz, burası kalemin izlediği yol; yoldaki mürekkep izlerini görebiliyorsunuz. Şimdi dışarı çıkaracağız, dışarı doğru biraz çeviriyoruz, çok iyi! Dikkatle çekiyoruz, biraz daha, biraz daha, harika! İşte çıktı. Güzel, koleksiyona katalım. Aptal kadın, umutsuzluk içerisinde, eline gelen ilk şeyi kullanmış. Şimdi de kaburgalar, dikkat edin, kaburgaları kesiyoruz, evet, dikkatle koyun, önce parmağı alta koyalım, şimdi bastırıyorum ve bir sonrakine geçiyorum. Parmağımızı altına koyuyor, sonra deriyi, hiç çaba sarf etmeden kemiği ve zarı bir çırpıda kaldırıyoruz. Bir, iki, sonra diğeri, bir iki, geri geri, bırak ama kaydırma, deri parçasını sabit tut, kahretsin, biraz nazik, yavaş yavaş, güzel!"

Friedrich von B., elini kızın ağzının üstünde tutuyordu; kızın nefesi neredeyse hiç hissedilmiyordu. "Maskenin içine hava girmesine izin verme! Basınç vermeye devam et. Endişelenme, hâlâ nefes alıyor, biz buradan daha iyi görüyoruz, ciğerlerdeki enflamasyonu görebiliyoruz; anesteziyi idame et, elinden gelenin en iyisini yap. Dikkat edin! İşte perikard! İleri!

"Dişli kıskaç. Kıskaç. Büyüğü! Küçüğü! Orta boyu; dikkatli olun ve şu şeyi biraz dışarı döndürün! Diğerini, diğerini de, böyle devam ediyoruz! İşte perikard üzerindeki yara, çentikli, zikzaklı, bu yöne doğru ilerlemiş olmalı, görünen o ki basit bir yarılma değil, çünkü yaralandığı anda perikard gergin bir haldeymiş, her kalp atışında olduğu gibi burkuluyormuş. Guatr sondası, daha derine inmek istiyoruz, daha derine, derine!"

Sonda, uzatılmış parmağa benzeyen nikel kaplama çelik bir alet, yavaşça yaranın kanla dolu, karanlık derinliklerine doğru kaydı.

"Tamam. Lütfen sondayı dipte tutun. Ve şimdi makası onun üzerine getirin, lütfen; düz bir çizgi en iyisi olur, evet, alttan destekleyin, sondayı makasın tam altında tutun. Kesin! Güzel. Şimdi ilk kez her şeyi net görüyoruz! Her şey pıhtılaşmış kanla kaplı. Bunların temizlenmesi gerekiyor! Şimdi kan pıhtılarını kaldırıyoruz. Yavaşça silin, perikardı ovalamayın, bunu hiç sevmez. Artık görüş alanımız temiz, fazla uzun sürmeyecek, yaraya ulaşmış olmalıyız. Ağırdan almayın! Büyük ihtimalle tam önümüzde, aslında orada olması gerekmiyor. Kanayan nokta neresi? Şu tere bak! Temizleyin. Başlarınızı çekin, bir bakmam gerekiyor, çekilin önümden! Silin, elinizi içeri sokmayın, forsepsle silin, daha nazik olun, enerjik olun, yavaş dedim, hem yavaş hem enerjik olacaksınız, ovalamayın, sürtmeyin! Dikkatli olun! Tekrar! Birazdan gün ışığını göreceğiz! Nabız nasıl? Bir şey hissediyor musun? Hiçbir şey mi? Biraz klorür solüsyonu ver o zaman, verebildiğin kadar ver işte. Kan daha iyi olurdu, kan nakli yapsak daha iyiydi ama uzun sürer, önce kan grubunu öğrenmemiz gerek, kübital damardan biraz tuz, olduğu kadar artık; suni hayat, yapay kan! Siz beylerden biri laboratuvara gidip çabucak kan grubunu öğrenin, kan bağışlayacak kimse var mı? Siz bir defa bize kan vermiştiniz, Herr B., kan grubunuz nedir? Dikkat edin, yüz saniyemiz kaldı! Sessiz! Bırakın! Kalp tamiri! Böyle zıplayan bir kalple doğru düzgün bir iş yapamayız. Tutulması gerekiyor. Saklandığı delikten çıkması gerekiyor! Çık, seni korkak! Sana söylüyorum. Onu tutmamız ve dikebilmek için rahatça ulaşmamız gerekiyor. Tamir etmek için dikiş en iyisidir! Evet, doğru ipliği getirmişsin. İnce ipek, kıvrık iğne, bu boy iyi olur, ver bakalım, bu tereddüt de neyin nesi, iğneye çok kısa geçirme ipliği, bu arada bana iğne tutucuyu ver; sen perikardı kaldır ve ipliğin ucunu tut ki kıvrılmasın. Şimdi seyredin: iğneyi kalbin serozasına, sol karıncığa ve apekse batıracağım ve buradan çıkaracağım; şimdi bir

ilmeğimiz var; buradaki meslektaşımız onu tutacak, sonra biraz yukarıda sağa doğru aynı işlemi yapıyoruz, kenarda bir ilmeğimiz daha oldu; şimdi seyredin, iğneyi kalp kasının üstüne getiriyorum, batırıyorum, kastan geçirip çıkarıyorum, iğneyi bırakıyorum, iki ucu bağlıyorum, işte bitti. İplikleri kesin ve şimdi dikkatle kalbi oyuktan çıkarın. Kanıyor mu? Bırakın kanasın. Tabii ki kanayacak. Kaldırın! Daha çabuk, daha nazik, daha yukarı! Belki biraz daha yukarı. Bu tarafta rapor edecek bir şey yok. Kalp duvarının bu tarafından bir şey yok. Şurada da bir şey yok. Diğer taraf da temiz. Biraz daha kaldırın lütfen, sağa doğru döndürün! Biraz kuvvet, silin, yavaş yavaş, bastırmadan. Dur! Dur! İşte burada! Yara burada! Yaraya parmağını sok, sen, yaraya parmağını bastır, dedim. Yaranın kenarlarını nazikçe bir araya getir, kalp atarken elinle destekle! Çok iyi! Fakat görüş alanımızı tamamen kapatma! Bastırma. Yeter. Güzel, tamam. Şimdi dikmeye başlayalım! Daha önceki, aynı ipek iplik. İlk dikiş, meyilli atılıyor. Yaranın sol kenarından, sağ tarafına, ipliği çıkar, düğümle, ipliği kıskaçla sıkıştır, tut. Oldu. Üst taraftan tut. Sen, dikişi tut ve kalp duvarını bana doğru kaldır, hayır, biraz sağa çevir ve kalbin her vuruşunda bunu yapmaya devam et. Güzel. İkinci dikiş. Güvenli bölgeye varmak için biraz daha derine git. Batır, çıkar, düğümle, yavaşça ve iki taraftan eşit olarak sık, tekrar düğümle. Şimdi daha az kanıyor, fakat tam olarak bitmedi işimiz! Nabız hissediliyor mu? Hâlâ hiçbir şey yok mu? Solunum nasıl? Berbat mı? Şimdi sakin olun. Ellerinizi çekin. Üçüncü dikiş. Güzel. Kanama durdu. Kalp yarası kapandı. Makas getirin, üç dikişin de iplerini kesin! Fazla kısa olmasın! Çok uzun da bırakmayın! Hayır. Tamam. Dördüncü mü? Hayır, bu yeterli. Bırakın. Dikişler yeterince sağlam, kan basıncı döndüğünde ve damarlar normal bir şekilde dolduğunda tutacaktır. Nabız? Yok mu? Haydi bakalım! Şayet kalp hâlâ atıyorsa, hasta yaşıyor demektir. Bakın, kalp

kasları gözle görülür şekilde iyileşiyor, kalp atışları daha fazla göze çarpıyor, şimdi düzenli bir kasılma ve gevşeme görebiliyoruz, daha önceki histerik seğirme ve çırpınmalar gibi değil. Hiç şüphe yok ki, bu sıradışı bir hastaydı. Şimdi kübitale doğru dozda şalin ver, ama bizi rahatsız etme ve o pis şeylerle yanımıza çok fazla yaklaşma. Bırakın mediastin içeri çekilsin, ipleri dışarı çıkarın, her şey olması gerektiği gibi. Kalp kasının üç kement altında yabani bir tay gibi nasıl da sıçradığını görüyor musunuz, ellerimizin altında giderek güçleniyor. Güzel, nabız nasıl? Neredeyse hissedilmiyor. Bunu düzeltebiliriz! Şimdi şu adrenalini verin, adrenalin solüsyonunu doğrudan kalbe enjekte edebiliriz. Güzel. İşte bu. Şimdi nasıl?"

"Nabız geldi, sanırım."

"Biz de öyle sanıyoruz. Solunum nasıl?"

Öğrenci, anestezi aletinin geyçinden içeri çekilen havanın daha da canlı bir şekilde yükselen gümüş rengi damlalarını seyretti. "Gayet iyi," dedi.

"Şimdi perikardiyal dikiş. Bunun için katgüt kullanacağız. Katgütü kalp için kullanamazdık. İpek daha güvenli. Fakat perikardın kalbin kuvvetli vuruşlarına dayanmasına gerek yok. İşte böyle, tamamdır. Şimdi kaburgaları eski yerlerine yerleştiriyoruz, periyostu birkaç küçük dikişle halledebiliriz.

"Derinin altına cam bir akaç koyun. Buraya, en derin bölgeye doğru. Kas-bağdoku yarasını kapatıyoruz: deri dikişi, ince ipek, birkaç iğne darbesi yeterli. Anestezi ne durumda?"

"Çoktan kestim."

"Güzel. Saf oksijen vermeye devam et, üç buçuk litre, dört litre, sonsuza kadar, amin. Ne olur ne olmaz, kâfur da ver sen. Ayılma odasında kendine geldiğinde başını aşağıya indirin. Sadece gerektiği takdirde kan nakli yapılsın. Şüphe duyarsanız verin. Kızın kan grubu neydi? A mı? Ya siz, Herr B.?"

"Benim ki de A."

"Daha iyisi can sağlığı. Herr Oberarzt ve Herr B.; hastanın yanında kalın. Ne zaman başlamıştık?"

"On biri on üç geçe."

"Operasyon süresi: yedi buçuk dakika. Yüz yıl önce Napoléon'un özel doktoru aynı sürede bir bacağı kalçadan kesebilirdi, hem de baldır ve ayakla birlikte; kanamayı durdurmak da cabası. Onlar da ustalardı, ama bizden daha farklıydı uzmanlık alanları. Hastayı dikkatle kaldırın ve yatağa taşıyın, veya durun, ben yapayım. İşte... Oldu... Hazırda yatak ısıtıcısı var mı? Örtün üzerini! Örtün! Örtün! Harika. Her şey yolunda. Gerisini kaderin ellerine bırakıyoruz. Günaydın, beyler, günaydın."

"Die Herznacht,"
Gesammelte Werke: Die Erzählungen, 1982.

MICHEL LEIRIS

İki Hatıra

Michel Leiris, sürrealizmin kıyılarında dolaşan olağanüstü bir antropolog ve yazardı. Erkeklik: Çocukluktan Acımasız Erkekler Dünyası Düzenine bir Yolculuk *adlı, son derece iyi kurgulanmış ve ne yaptığını bilen bir biyografi kaleme almıştı. Burada okuyacağınız iki pasaj da aldatmacayla ilgilidir; ilki, hasta numarası yapmanın avantajlarından söz eder, ikincisiyse, bu hikâyede büyüklerinin bir çocuğa söylediği iyi niyetli bir yalanın, nasıl hiç iyileşmeyen bir tramvaya dönüşebileceğini anlatır; yazar, diğer otobiyografik çalışmalarında, hayatı boyunca sesini kaybetmekten korktuğundan da söz etmiştir. Günümüzde, pek çok ülke yasalarına göre, cerrahi müdahaleden önce reşit olmayan hastaların bile onayı alınmak zorundadır.*

Sobanın Cini

Gecenin bir yarısı, boğazımı ve nefes borumu kavuran, bir takoz veya hançer gibi içime saplanarak gittikçe daha derinlere batan şiddetli bir öksürük krizi yüzünden uyandım. Canım çok yanıyordu fakat bir yandan da şiddeti gittikçe artan öksürük krizlerini ve tüm bedenimi sarsan spazmları beklemekten tuhaf bir zevk alıyordum. Birazdan neler olacağını –annem endişelenecek ve beni şefkatle kollarına alıp cömert bir ilgiyle üzerime titreyecekti– da biliyordum; *ilgi* odağı olacağım için belli belirsiz bir mutluluk hissediyordum. O geceden beri, hasta olmaktan her zaman keyif almışımdır, tabii hastalık çok acı verici olmadığı sürece. Hastalığın sağladığı sorumsuzluk hissi –ve ardından gelen sonsuz özgürlük–, başkalarının gösterdiği sınırsız ilgi,

son olarak da insanın teninin hassasiyetini artıran, tatlı bir yorgunluk veren ve insanı hafiften mutlulukla dolduran, bedeninin varlığını fark etmesine sebep olan yüksek ateş bana her zaman haz vermiştir.

Hasta olduğum anlaşılınca oturma odasına götürülmüş ve markasından dolayı La Radieuse dediğimiz portatif sobanın yanına, annemin kucağına oturtulmuştum. İçinde sıcak korlar çatırdayan La Radieuse'ün iki yanında büyük su depoları vardı; her biri on litre alabilen bu depoların içindeki su, sıcağın etkisiyle buharlaşır, odanın havasının kurumasını önlerdi. Sobanın tam ortasındaki kadın yüzü –Cumhuriyet dönemi modasına uygun, klasik bir portre– sobaya bir kadın ismi verilmiş olmasının sebebiydi, üstelik bu faydalı ev eşyasını, aile yaşamının simgesi haline getirirdi... La Radieuse'ün yanıbaşında, annemin kucağında uzanmış yatarken, soba bana bir canavarı değil, tatlı nefesi yüzümü okşayan sevimli bir evcil hayvanı çağrıştırırdı. Kısa boylu bir kadın olan annem, geceliğinin üstüne eski bir bornoz geçirmişti; uzun saç örgüsü başının arkasında sallanıyordu. Babam, üzerinde robdöşambrı, elinde ilaç şişesiyle bana doğru eğilmişti; şişenin içinde kahverengimsi bir sıvı vardı. Şişenin içinde bir de tüy olduğunu, ilacı içersem tüyün boğazımı gıdıklayacağını ve beni kusturacağını anlatıyordu babam. Kusturucu ilacı içmek istemiyordum ama annem bir eski Roma tanrıçası gibi La Radieuse'ün mavi ışıltılar saçan çelik gövdesinin yanında oturuyor, babamsa II. Henry tarzı büfenin süslü oymaları arasında ilaç şişesini arıyordu ve gecenin bir yarısı sahnelenen bu dramın başrolünü oynama şansına erişmek gibi, tüy hikâyesi de beni büyülemişti.

Kesilen Gırtlak

Beş-altı yaşlarımdayken vahşi bir saldırıya maruz kaldım. Başka kelimelerle söylemek gerekirse; birtakım adenoidal oluşumlar sebebiyle boğazım ameliyat edildi. Ameliyat son

derece acımasız şartlar altında gerçekleştirildi, hiç anestezi yapılmadı. Ailem, öncelikle nereye gideceğimizi söylemeden beni cerrahın yanına götürme hatasını yaptı. Yanlış hatırlamıyorsam sirke gittiğimizi sanıyordum, dolayısıyla cerrahın ve ona ameliyat boyunca yardım eden yaşlı aile hekimimizin az sonra oynayacağı pis oyuna tümüyle hazırlıksızdım. Ameliyat ve öncesindeki her şey, her sahnesi dikkatle prova edilmiş bir piyes gibi gerçekleşti, dolayısıyla bende korkunç bir tuzağa düşme hissi uyandırdı. Olaylar şöyle ilerledi; ailemi bekleme odasında bırakan yaşlı hekim beni upuzun kara sakallı, bembeyaz giysili cerrahın –o canavardan belleğimde sadece bunlar kalmış– hazır beklediği başka bir odaya götürdü, odada bir sürü sivri alet gördüm, korktuğum belli olmuştu herhalde, çünkü yaşlı hekim beni teselli etmek için kucağına aldı ve şöyle dedi: "Gel bakalım, benim minik karamelim! Şimdi seninle evcilik oynayacağız." Sonrasına dair tek hatırladığım, cerrahın aniden üzerime atılıp sivri bir aleti boğazıma şiddetle bastırması, hissettiğim yoğun acı ve –boğazlanan bir hayvan gibi– attığım çığlıklar. Sesimi bekleme odasından duyan annemin ödü kopmuştu.

Atlı arabayla eve dönerken tek kelime etmedim, geçirdiğim şok o kadar şiddetliydi ki yirmi dört saat boyunca tek kelime bile alamadılar ağzımdan; ne yapacağını şaşıran annem dilimin tutulduğunu sanmıştı. Ameliyattan sonraki saatlerden hatırladıklarımsa şöyle; atlı arabayla eve gelmemiz, annemle babamın boşu boşuna beni konuşturmak için kandırmaya çalışması, eve vardığımızda annemin oturma odasındaki şöminenin başına geçip beni kucağına alması, bana zorla içirdiği buzlu şerbetler, ara ara tükürdüğüm ağız dolusu kan ve kanı çilekli şerbetin renginden ayırt edememem.

Bu hatıra, bütün çocukluk hatıralarım arasında bana hâlâ en çok acı verendir. Niçin canımın yakıldığını anlamamakla kalmamış, çevremdeki yetişkinlerin sadece beni

bu vahşi saldırıya maruz bırakmak için bir araya gelip bana hain bir oyun oynadığını, beni tuzağa düşürdüğünü sanmıştım. Yaşamla ilgili tüm görüşlerim yara almıştı bu olaydan sonra; hile ve tuzaklarla dolu bir yer olan dünya, bana göre, bir hapishaneden ya da dev bir ameliyat masasından ibarettir; var olma sebebim, hekimler için bir denek vazifesi görmek, gözden çıkarılmış bir asker olmaktır; bu arada olup biten her türlü güzel şeyse, sirke götürme veya evcilik oynama teklifleri gibi birer kandırmaca, acı ilacı şekerin içine saklama çabası, eninde sonunda götürüleceğim o mezbahaya gitmemi garanti altına almak için söylenmiş birer yalandır.

"La génie du foyer" ve "Gorge coupée"den alınmıştır,
L'Age d'homme, 1939.

MIGUEL TORGA

Günlük[1]

Miguel Torga (1907-1995), Portekiz'de, Lizbon ile Porto arasındaki fakir, dağlık bölgede kulak burun boğaz uzmanı ve genel cerrah olarak görev yaptığı altmış senelik zaman diliminin büyük bölümünde günlük tutmuştur. Günlüğündeki vurucu, ustaca yazılmış ve insanı kimi zaman derin düşüncelere sürükleyen kayıtlarda, penisilinin bulunması, Avrupa'da köylü sınıfının son örneklerinin yok oluşu ve yersiz ilaç tüketimi gibi tıbbın doğası ve uygulanışı üzerinde mühim değişimlere yol açmış olaylardan söz etmiştir. Torga, kendisinin de köklere ihtiyacı olduğunu anlamış ve bu ihtiyacı yazma özgürlüğünü kısıtlayacak olsa bile şehir yaşamının baştan çıkarıcı çağrısına kapılmamış, işine sıkı sıkı sarılmıştır. Ona göre evrensel, dört duvar arasına sıkışmayan yereldir.

Coimbra, 8 Aralık 1933

Artık bir doktorum. Okul gelenekleri uyarınca, tören başkanı evet dediği anda, profesörler ve dekan, insanlığa lavman yapmam için gereken yetkiyi bana verdiler, arkasından, tanıdığım ve tanımadığım kişilerden oluşan bir grup beni tepeden tırnağa "soydu." Üzerimde akademik pelerinimden başka bir şey kalmayınca, özüme son derece yakın olduğum bu kılıkta şehirde dolaşmak zorunda kaldım; derin bir korkuyla titreyen çıplak bedeni üç metre uzunluğunda kara bir örtüye sarınmış, nereden gelip nereye gittiği belli olmayan bir adamdım.

1 Portekizce aslından çeviren: Emrah İmre (e.n.)

Vila Nova, 7 Kasım 1934

Bugün her şey sona erdi. Ben de, her zamanki gibi, ne yapsam bilemedim. En ufak bir umut beslemenin bile mümkün olmadığı anda bile tutunmaya devam ettim ve... ümit ettim. Bir varlığın, doğduğu andan itibaren, ortalama altmış yıl yaşamaya hakkı ve zorunluluğu olduğu fikrini, hayatım boyunca ne kadar uğraşsam da kafamdan çıkaramamışımdır. Yaz tatilinde sık sık babama tarla hasadında yardım ederdim. Tarladaki mısırın ve ketenin büyüdüğünü görürdüm. Onların mevsimlik bitkiler olduğunu bilmeme rağmen, ertesi yıl tatilde tarlaya gittiğimde, ketenle mısırın yerinde koca patatesler görünce pek üzülürdüm.

"Buradaki ketene ne oldu?"

"Onları ağustosta topladık, evlat!"

Doğru ya, keten ağustosta olgunlaşırdı. Doğanın kendisine bahşettiği birkaç ay boyunca güneşten alabildiği kadar ısı alır ve semirir, sonra da yorulup ölürdü.

Oysa bu küçük çocuk güneşin bile keyfini çıkaramamıştı. Henüz yaşamının ilk haftasındaydı. Bitki saplarının lifli, çiçeklerin narin bir mavi, tohumların altın rengi olduğu yaşta bile değildi. İşte bu yüzden, odaya girdiğim anda hayatımda duyduğum en büyük acı içime doldu. Oradaydı, henüz arpaya veya çavdara karışmamıştı ama çok geçmeden karışacaktı. Annesi hüngür hüngür ağlıyordu. Çocuksa beyaz, ifadesiz yüzü duvara, sırtıysa komodinin üzerindeki işe yaramaz ilaçlara dönmüş, yatıyordu.

Bir hekimin ağlamaya bile hakkı yoktur. Tek yapabileceği, çocuğun halen ılık olan sıska kolunu tutmak, elini cansız nabız damarına koyup birkaç saniye boyunca dişlerini sıkmaktır. Sonra, oradan gitmekten başka bir seçeneği kalmaz. Konuşamaz bile.

Böyle anlarda neler söylenmesi gerektiğini kim bilebilir ki? Dünyaya yaşayan bir evlat getirmiş, karşılığındaysa

ondan ölü bir çocuk almış olan bir anneye, bir doktor ne diyebilir ki?

Vila Nova, 10 Şubat 1935

Dayanamıyorum. Böyle yaşamaya devam edemem; günlerimi, rahiple kâğıt oynayarak, Gandramàs'taki bir hastayı görmek için filanca saatte uyanarak, kalan zamanlarda da sıkıcı av hikâyeleri dinleyerek, hatta bizzat bir av hikâyesi anlatarak geçiremem. Layık olduğumdan fazlasını istiyor değilim ama böyle yaşamayı da hak etmiyorum.

Vila Nova, 15 Temmuz 1936

Bir doğum yaptırdım. Zar zor batan iğneler, forsepsler ve tüm köyün çığlıkları ve gözyaşları eşliğinde bir doğum yaptırdım.

Uzun bacaklı, mavi gözlü bir yaratıktı. Adı Newton'du.

Bu lanetli dünyaya geldiği anda babası ona Newton ismini vermeyi uygun gördü, neden diye sormayın. Adam Newton diyor, başka bir şey demiyordu.

Nüfus dairesindeki memur –ki kendisi tam bir allameydi– adamın işi biraz abarttığını düşünüyordu. Newton ha! Vay, vay! Ama ben babaya destek verdim. Newton ismini beğenmişse ne olmuş yani?

Dünyaya yeni gelmiş bu küçük adamın, gelecekte elinden küreği bırakıp yeni bir evrensel yerçekimi yasası falan keşfetmeyeceği kesindi. Ama acı çekmeyi kesinlikle keşfedecekti ve bence sadece bu bile ona dünyada istediği ismi taşıma hakkını kazandırmaya yeter de artardı.

Vila Nova, 5 Şubat 1937

Boşa uğraşıyorum. Eğitim ve hijyeni bu dağlara getirmek için basit bir doktorun harcadığı zaman ve çabadan çok daha fazlası lazım. Buranın insanları, hastalanınca inine kaçan yaralı bir tilki gibi yataklarına çekilip kalan günlerini

saymaya başlıyorlar. Tanrı onlara bir mucize bahşederse ne âlâ, hemen ayağa dikilirler. Tanrı'dan mucize filan gelmezse, son dua için papaza, âdet yerini bulsun diye de doktora haber verir, sonra da gözlerini kapayıp huzura kavuşurlar.

Coimbra, 11 Kasım 1937

İçerde de dışarıda da sivil giyiniyorum. İnsanın üzerinde üniforma olmayınca, mesleği ne olursa olsun gerçekleri başkalarına kabul ettirmesinin iki kat zorlaştığının farkındayım ve ne yazık ki doktorluk denilen bu gözü kör olası meslekte bile durum aynı. Doktorun beyaz önlüklü olması veya olmaması hasta için çok önemli. Üstelik, bence beyazın insanın aklında oluşturduğu temizlik hissiyle filan da ilgisi yok bunun. Hayır. Önlüğün bizlere sağladığı fayda, cüppenin keşişlere sağladığı faydadan farksız.

Aynı şey başka her türlü meslek için geçerli. Saçları tuhaf olmayan bir müzisyen, sakalsız bir havari, taçsız bir piskopos veya makyajsız bir palyaço yoktur. Olamaz. Çünkü biz zavallı insanlar, aklımızdan önce gözlerimize inanırız.

S. Martinho de Anta, 18 Nisan 1938

Kadın yetmiş sekiz yaşındaydı. Meme kanseriydi. Elini sürekli göğsüne götürüyor, kirli bluzunu çekiştirerek bir zamanlar memesi olan, şimdiyse dibinde bir "canavarın" beslendiği bir delikten farkı olmayan yeri örtmeye çalışıyordu. Üşüyor muydu? Hayır, üşümüyordu. Örtünmeye çalışmasının nedeni iffetti. Zavallı küçük yaşlı kadıncağızın yüzü, utancından kıpkırmızı kesilmişti.

Coimbra, 19 Ocak 1939

Onu ameliyat ederken, iki iniltinin arasında Fonseca bana hayatını anlattı. On yaşında babasını, on beş yaşında annesini kaybetmişti. On dokuzunda bir at arabasından düşerek bacağını ve üç kaburgasını kırmıştı. Yirmisinde iki taraflı

zatürree geçirmişti. Yirmi dördündeyken oğullarından biri, otuzundaysa kızı ölmüştü. Otuz iki yaşında tifoya yakalanmıştı. Karısını otuz beş yaşında kaybetmişti. Şimdiyse beş aydır dördüncü defa operasyon geçiriyordu. Anlatmayı bitirince sordu:

"Söylesene, doktor, böyle yaşanır mı yahu?"

"Tabii ki yaşanır!"

Leiria, 2 Ağustos 1939

Gece yarısı. Günümü bir parti kâğıt oynayarak bitirdim, yüzümde neden kilise ayininden çıkmışım gibi ciddi bir ifadeyle oynadığımı yine açıklamam gerekecek arkadaşlarıma. Otel sahibinin kızı yan odada doğum yapıyor. Doktor olsam da, hamile bir kadının gizemi karşısında elim ayağım hâlâ titriyor. Kız hafifçe, normalden farklı bir biçimde inliyor. O sırada çayımı tazelemekte olan hizmetçi kız, bebeğin başının az önce göründüğünü söylüyor. Bunu duyunca içim tuhaf hislerle doluyor. Genç kızın kocası, koridorda aklını kaçırmış gibi volta atıyor. Ne kadar da güzel, ne kadar da hoş!

Coimbra, 22 Haziran 1942

Bugün birisi bana şöyle dedi:

"Sevgili dostum, edebi hayatında da doktorken davrandığın gibi davransan, anlayışlı, yufka yürekli ve affetmeye hazır olsan ne harika olurdu!"

Adamcağız, benim için kutsal olan bu iki yaşam arasındaki farkı göremeyecek hale gelmişti. Bir doktor olarak, kapımı çalan herkesin yardımına koşarım ve kendimi onlara yardım edip sevgi göstermeye mecbur hissederim; oysa yazar tarafım, ikiyüzlülerle, gürbüz toramanlarla, sanatın tek işlevinin servete ve şöhrete kavuşmak olduğunu sananlarla sürekli mücadele halindedir.

Coimbra, 25 Temmuz 1942

Muayenehanemde oturmuş, bana ihtiyaç duyan ve otuz ekü karşılığında ellerimi yaralarına bastırma hakkına sahip olacak ilk mutsuz insanı bekliyorum. Bunu bilmek içimi acıtıyor, çünkü paragözlerden tiksinirim; ama kapımı çalan kişilerin muayene parası ödemeye hazır oldukları da bir gerçek. Ayakkabıların nasır yaptığını herkes bilir, ama kimse ayağında nasır çıktı diye ağlamaz (ama ben yine de ağlarım...); nasırların altında bulunan canlı hücreler gerçeği yansıtmazlar. Onların tek yaptığı bizlere acı çektirmektir. Hatta can acısından söylenmeye başlayınca bile, suçu onlara değil nasırlara atarız.

Coimbra, 18 Aralık 1942

Röntgenler ve yine röntgenler... Kendi zavallı organlarımın çirkin görüntüleri, gün ışığında ahlaksızca ortaya çıkıyor. Organlarımın en küçük kıvrımları hakkında bile tartışmalar yapılıyor, görüş bildiriliyor. Oysa kimse, benim bir film kâğıdına dönüşmüş olmaktan duyduğum acıyı ve ümitsizliği anlayamıyor.

Coimbra, 11 Mart 1943

Kadın sırtını dikleştirdi, içinde kalmış ve artık kendisine ait olmadığı aşikâr olan bir parça yaşam enerjisiyle soluk yüzüne renk vermeye çalıştı ve şöyle dedi:

"Beni tanımadınız mı?"

"Tanıdım dersem yalan olur..."

"Ben Beatriz..."

"Kusura bakma ama gerçekten..."

Düş kırıklığı, muayenehanemi tepesinden kara bir bulut geçmiş gibi kararttı. Sonra her şey yine aydınlandı.

"Beatriz Pitaça!"

"Evet! Hatırladınız işte!"

"Tabii ya!"

Kadın güçlükle ayakta durmasına rağmen masamın önünde dikilmişti. Kararlılığı gözlerindeki parıltıdan okunuyordu.

"Buyur otur, ayakta kalma."

Söylediğimi duymamıştı. İçinde kalan enerji kırıntılarını boş yere harcamaya niyeti yoktu.

"Antonio Vilela'nın kızı. Gonçalo'nun karısı..."

"Biliyorum, biliyorum. Ama epey zayıflamışsın..."

"Öyle diyorlar..."

Kara bulut tepemize döndü ve bu sefer öncekinden daha uzun süre kaldı. Yaşamın ışığıyla aydınlanmayınca kadının sıska yüzü kendisini çağıran öteki dünyaya aitmiş gibi solgun görünüyordu. Sendeledi.

"Aman yavaş! Ne oldu sana, buyur otur..."

İpleri kesilmiş bir kukla gibi kendini aniden koltuğa bıraktı.

"Dinliyorum."

Kıyafetli cesetten kısık bir inilti yükseldi.

"Ben çok hastayım..."

"Yapma ama! Sadece halsizliğin var. Nabzına bakayım."

Üzgün bir tavırla başını iki yana salladı. Sonra kederli bakışlarını güneşin odada oynaşan son ışıklarına çevirdi.

"Benim işim bitti. Ama hemen ölmek istemiyorum... Biraz daha yaşamak istiyorum..."

İçi, yeni bir enerji dalgasıyla doldu. Gözleri, odaya ilk girdiği anki gibi parıldadı ve bedeni azimle gerildi.

"Henüz kırkıma bile gelmedim..."

"Yüz yıl bile yaşarsın. Rahatsızlığın nedir?"

Bir anda yeniden çöküvermişti.

"Korkunç bir hastalık. İçim yavaş yavaş çürüyor. Şeytani bir ur yüzünden. İçimi açıp iki kilo et çıkardılar, ama öncekinden de beter oldum..."

Hastalığına ettiği hakareti bir kenara bırakırsak, insan o kısık, bitkin sesin kadına değil de kanserin kendisine ait olduğunu zannedebilirdi.

"Ama yeniden ameliyat olacak ve iyileşeceksin."

"Bir ameliyatı daha kaldırabileceğimi sanmıyorum," dedi boğuk bir sesle.

"Elbette kaldırırsın! Duyan da senin dağlı bir hanım olmadığını sanacak! Ormanın en karanlık yerlerinden buraya tek başına gelirken korkmamışsın da hastalıktan mı korkuyorsun?"

"Evet..."

Oda bir an için ölüm sessizliğine gömüldü. Fakat sıcak ve sade bir sohbet odayı yaşama döndürmeye yetti.

"Söylesene, Beatriz, buraya trenle mi geldin?"

"Evet, kendimi koltuğa bıraktım, bir de baktım ki gelmişim..."

Derken canlandı:

"Niçin henüz ölmek istemediğimi merak ettiniz mi? Buraya gelmeden önce herkes bana, 'Gitme, yolda harap olursun, ölümü evde beklemek daha iyidir,' dedi. Ama ben kendi kendime, 'N'olursa olsun gideceğim,' dedim..."

Sönmemek için çırpınan bir mum alevi gibiydi.

"Peki ya kocan, o neden seninle gelmedi?"

Yüzü daha da soldu.

"O öldü. Hatırlamıyor musunuz?"

"Ah, evet... Haklısın. Ama baban!.."

Yüz ifadesi sertleşti.

"Aramız bozuk. Ameliyattan çıktığımda nasıl olduğumu bile sormadı! Bana artık bir köpek kadar bile değer vermiyor... Üstelik her şey ona kalacak..."

"Çocuğun yok mu?"

Yüzündeki öfke yerini bıkkın bir kedere bıraktı.

"Ne yazık ki yok..."

"Peki, daha fazla konuşma, konuşmak seni yoruyor. Ben her şeyi ayarlayacağım, bakalım sonra daha iyi hissedecek misin?"

Dudaklarından belli belirsiz bir gülümseme geçti. Fısıltıyla konuştu:

"Keşke buna inanabilseydim... İçimdeki şey bir kaya gibi sert. Öyle sert ki..."

Elini karnına koydu ve yüzü yine bir cesedin yüzünü andırdı. Gözlerinin kenarında iki damla yaş belirdi.

"Hadi ama! Yapma canım! Ağlama! Aman canını sıkma!"

"Bu sefer sağ çıkamayacağım... İçimden bir ses San Martinho'ya dönemeyeceğimi söylüyor."

"Saçmalama lütfen..."

"Ciddiyim. Bana bir söz vermenizi istiyorum..."

"Nasıl istersen..."

"Ölürsem bu bileziği ve yanımdaki parayı sakın babama vermeyin..."

"Ne yapayım peki?"

"Kiliseye gidin. Benim ruhum ve zavallı Gonçalo'nun ruhu için dua edin. Rahmetliyle çok kavga ederdik. Hatta o öldükten sonra bile... Çocuğumuzun olmamasının hep onun suçu olduğunu düşündüm... Ama öyle değildi. Zavallı adamcağız. Meğerse bu kahrolası kanser o sırada bile..."

Coimbra, 18 Mart 1943

Ameliyathanedeydik. Adamcağızın biri, kloroformu kötü kokulu bir yerden çıkmak için acele edermiş gibi hızla çekerken, meslektaşlarımdan birisi bir şey anlattı: Kısa bir süre önce ameliyat ettiği bir kadın, kendine geldikten sonra, "tümörünün" nerede olduğunu sormuştu. Gömülürken onu da tabutuna koymak, beraberinde toprağın altına götürmek istiyordu...

Coimbra, 28 Nisan 1943

Eski hastane binasının çatısının çökmemesinin tek nedeni,

eski şeylerin insanın tahmin edebileceğinden daha dayanıklı olmasıdır.

Hasta kabulündeydim. Formu doldurmak için kısa ve net cevaplara ihtiyacım vardı.

"Mesleğin?"

"Fahişeyim."

"Çocuğun var mı?"

"Sekiz çocuğum var."

"Kaç?"

"Sekiz."

"Hepsini şeyden sonra mı..."

"Evet."

Alelade bir şey söylemiş gibi sakin bir tavırla duvara yaslanmış, ayakta duruyordu.

"Buyur, otur."

"Teşekkür ederim."

Şiş karnını ellerinin arasına aldı, sıranın ucuna oturdu ve soruları cevaplamaya devam etti.

"Hiç kürtaj yaptırdın mı?"

"Hayır."

"Hiç mi?"

"Hiç yaptırmadım, efendim."

"Senin koşullarında birisi için bu..."

"Hayır. Kürtaj yaptırmak istemedim."

"Peki, ya çocukların? Hepsi hayatta mı?"

"Hepsi hayatta ve sağlıklı."

"Onları kendin mi büyüttün?"

"Tabii ki!"

Hasta kabul formundaki çirkin el yazısı zor okunuyordu. Fakat karşımda duran sakin ve sağlam kadının doğum bölümünden aldığı form, eksiksiz ve düzgün bir biçimde doldurulmuştu.

"Peki, lütfen üst kata çık."

Ve dokuzuncu çocuk da, namuslu bir anneninkinden farksız doğdu. Anneyse bu sabah taburcu edildi.

"Sana müşteri yollarım," diye söz verdi, meslektaşlarımdan birisi kadına, kafası karışmış bir halde. Sonra bana dönerek ekledi: "Kadıncağıza yardım etmek istiyorum. Hayatı sefalet içinde geçmiş ama böylesi bir masumiyetin önünde insanın diz çökesi geliyor."

"Onu korumak istemene sevindim," dedim, gözlerinin içine bakarak. "Ama eğer gerçekten yardım etmek istiyorsan onun tavrı sana ibret olsun ve hezimete uğrasan bile başını eğme."

Coimbra, 1 Şubat 1945

Penisilin. Tıp dünyasının bu her derde deva olduğu söylenen ilacını ben de denemek istiyorum. Hastalarımdan biri yüksek ateşi olan, kulaklarından irin akan, acılar içinde kıvranan bir çocuk. Eski zamanlarda timpan zarı, anne sütü sürülerek iyileştirilirdi. Oysa artık bu hastalığın çaresi penisilin. Tedaviden arta kalan bir miktar penisilini almak üzere bir hastamın evine gittiğimde, hastamın babası hazinesini bana vermek istemedi. Adam bir sağlık tılsımına sahipti, onu kimseye satmak veya vermek istemiyordu. Zil zurna sarhoştu; belki de ilacın doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanmasının sebebi buydu. Neyse ki karısı araya girdi de kutsal ilacı alabildim. Diğer hastamın evinde, dualar eşliğinde bu büyülü ilacı bekliyorlardı. Hastaya hem tevazu ve hem de utanç duyarak penisilin iğnesini yaptım. Bir yandan, söz konusu ilacın elli yıl sonra lafının bile edilmeyeceğini, diğer yandan, onun insanlığın yeteneği ve ümitlerinin şimdilik son noktası olduğunu düşünüyordum.

Ey başarıya inanmayan, kendilerini fikir teatileri, ilim, güzellik ve doğal sağlıkla sınırlamış olan Yunan düşünürleri, buna ne derdiniz acaba!

Coimbra, 13 Ekim 1947

İşte yine insanları muayene etmek için buradayım. Daha dün dağa tırmanıyor ve kendimi müthiş özgür hissediyorken, bugün bütün günümü bu cehennemde, insanların pis kokulu burun cerahatlerini soluyarak geçirdim. Yaşadıklarımın beni bir yazar olarak ne kadar etkilediğini benden başka bilen yok. Kendimi kaynar suyun içinde sterilize ediliyormuş gibi hissediyorum. İlhamım tükendi, içimdeki yaratma isteği tamamen söndü. Benim içimde bir şahin saklı, uyuşuk bir tavuk değil. Dağların saf havasını içime çektiğimde her şey bana ilham veriyor ve şiirler sular seller gibi akıyor. Buradaysa, şiirlerim, rahimden bir türlü çıkmak istemeyen ve forsepsler yardımıyla çekip alınan canavar ceninlere dönüşüyor.

"Amma da uzun tatil yaptın!" diyor arkadaşlarım, hoşnutsuzlukla.

Hiçbiri, benim için asıl tatilin, yıl boyunca yazarak geçireceğim iki ayı bekleyerek geçtiğinin farkında değil. Önce bir yazar, sonra bir hekimim. Ne yaptığını bilen, az çok becerikli herhangi bir meslektaşım da benim gibi ameliyat yapabilir, insanları benim gibi muayene edebilir veya benimkilere benzeyen reçeteler yazabilir. Fakat yazdıklarımı –iyi de olsalar kötü de– benden başkası yazamaz. Neyse ne, ben tahriklere de aldırmam. Beni tanımayanlara ne diyebilirim ki? İşin aslı, insanların bana duyduğu saygı, griplerini veya karaciğer ağrılarını iyileştiren bir pratisyene duydukları saygıdan ibarettir. Yazar yönüm hiçbir zaman ilgilerini çekmemiştir; bunun sebebi ya yazdıklarımı anlamamaları ya da Portekiz'de sanatçılara gereken ilginin gösterilmemesidir. Bir kez olsun birisi çıkıp, "Hadi dostum, şu pis işi bırak da tumturaklı bir yazar ol," dememiştir.

Tanıdığım ve saygı duyduğum hiç kimse, beni esas istediğim yoldan gitmeye teşvik etmemiştir. Tek dedikleri,

"Sabret, eski dostum, Portekiz'de yazarlık yaparak ekmek parası kazanılmaz..." olmuştur.

Neticede işte buradayım, onları tedavi ediyor ve kaderim olduğunu düşündükleri ömrü tüketiyorum.

Coimbra, 18 Kasım 1947

Bir sanatçı için, alkışlanmanın kendini beğenmişlikten çok öte bir anlamı vardır. Alkış, sanatçıya ihtiyaç duyulduğunun, sevgi gösterildiğinin belirtisidir. İnsanın bütün gününü muayenehanede, yan odadaki doktora danışmak için kapısının önünden geçen hastaları bekleyerek geçirmesinden daha sıkıcı ne olabilir? Hiçbir yazar eserlerini kendisinden sonraki nesillere bırakmak amacıyla yola çıkmaz. Esasen her sanatçı, kabul edilsin ya da edilmesin, "Lütfen Tanrım, bana hayattayken şöhret bahşet," diye dua eder.

Coimbra, 18 Mart 1949

Son hastam da az önce gitti. Saat akşamın altısı ve ben sabah dokuzdan beri başkalarının talihsizlikleriyle boğuşuyorum. Ama artık özgürüm: Cıvıl cıvıl bir bulvarda durmuş güneşin batışını izliyor, bir yandan da sağlığıma zarar verse de ruhumu yaşam enerjisiyle dolduran bir sigara tüttürüyorum. Üniversitedeki bir derse gitmek için vaktim var ama gitmeyeceğim! Ortaçağ'ın sonunda Floransa'da ne olduğu kimin umurunda şimdi? İnsanlığın sefaletinden bugünlük nasibimi aldım zaten. İnsanların gözyaşlarını sildim, acılarını dindirdim, hastalıklarını elimden geldiğince tedavi ettim ve tüm bunları yaparken ne felsefeden ne gizli güdülerden ne de tarihi olaylardan yararlandım. Kanama olduğunda kanamayı durdurdum, o kadar. Biraz sonra, hava kararkığında –az sonra kararacak– ve eve döndüğümde, bugün yaşadıklarımı unutacak, koltuğuma yerleşip yine kültür ve tarih kitaplarımı okuyacağım; alışkanlık işte. Ama önce sigaramı keyifle bitireyim de.

Montesinho, 28 Eylül 1951

Buraların en yaşlı ve en buruşuk insanı olan João Gata'nın ölüm döşeğine çağrıldım. Adam son nefesini vermeye hazırdı ve yatağında ölüyordu. Ölüm acılarının bedenini kapladığı odanın alt katındaki ahıra bağlı iki ineğin boyunlarındaki çıngıraklardan ilahi bir müzik yükseliyordu.

Caldelas, 16 Ağustos 1952

"Hastalanınca sudan medet umanın ömrü kısa olur," diye eski bir söz vardır. Oysa işte ben de bir pınar başından diğerine koşarak şifa arıyorum. Çantam ilaç dolu olmasına rağmen birkaç yudum kaynak suyundan başka bir şey yutmuyorum, çünkü neşterleri ve Hipokrat'ın ilaçlarını düşündükçe titremeye başlıyorum. Ben, Usta'nın naçizane havarilerinden biriyim. Başkalarıyla ilgilenirken hiçbir şeyden sakınmasam da kendimle ilgili konularda şüpheci davranırım. Sarmaşıkların ve kayaların arasındayken sağlık ne kadar da basit ve insandan bağımsız görünüyor. Günümüz bilimine bir türlü ayak uyduramayan bense, geçmişin çok daha yüce ve şairane bilgilerine sığınıyorum.

Fakat kendime uyguladığım bu tedavinin, uygulanma yerinin daima aynı olması gibi büyük bir dezavantajı var. Kırların görüntüsü yılda en fazla üç dört kez değişir; kırlar sürekli kendini tekrarlar. Ayrıca buraların müdavimleri hep aynı sohbetleri ve aynı şikâyetleri eden, iyileşecekleri yerde gittikçe zayıf düşen kişilerdir. Beni onlardan farklı kılan şey, zihnimin buraya geldiğim anda kozmik bir hoşgörüyle kaplanması. Buraya gelme amacım tanrıları merhamet etmeye ikna etmek olduğuna göre, hayal gücümün bir süreliğine sönük kalmasına da hazırım.

Coimbra, 16 Aralık 1952

Doktorla hastası arasındaki uğursuz bağ, beni gün geçtikçe

umutsuzluğa itiyor. Kendimi ondan kurtarmaya çalışıyorum ama beceremiyorum. Zavallı hastalarım bana körü körüne güveniyor, yaşamlarını zorla beceriksiz, güçsüz ellerime teslim ediyorlar. "Derdimin ne olduğunu biliyorsunuz, doktor! Lütfen söyleyin bana!" Gidin başımdan! Benim gibi kara bir koyun, onların sürekli tehdit altında bulunan yaşamlarını korumaya söz verebilir mi? "Önemli bir şeyiniz yok. Rahatlayın artık!" Ben nereden bileyim hastalığın önemli olup olmadığını, tedavi edilip edilemeyeceğini, zavallı hastanın ölüp ölmeyeceğini?

İş düzenine alışmak ve kendimi profesyonel mantığa bırakıp bir uyurgezer gibi hareket etmek için hiç gücüm kalmadı, meslekte yeni sayılmamama rağmen her muayene bana ilk muayenem gibi ağır gelmeye başladı. Evet, yüzüm gülüyor olabilir ama içim kan ağlıyor. Standart muayene pulunu bulgu zarfına yapıştırmadan önce kalakalıyorum, kararsızım; en hafif hastalığın sadece ölümün ertelenmesi anlamına gelmesi aklımı karıştırıyor.

Yirmi yıldır ekmeğimi böyle kazanıyorum; ben bir hekimim. Suni kumaştan yapılmış beyaz önlüğümün içinde kendini Tanrı'ya adamış bir diyakoz gibi görünüyor olabilirim fakat gerçekte, içimde gittikçe daha da büyüyen şüphelerle kilise ayinini yöneten bir ateistten farksızım.

Coimbra, 2 Mart 1953

Bütün gün, sabah dokuzdan akşam yediye kadar insanların içini rahatlatan laflar edip durdum! Boğazım ağrısa da günümü zihnim açık bitirmek istiyorum. Depresyondaki delikanlının silkelenip kendine gelmesi gerekiyor, âşık kız sevgilisini yeniden bulmalı, kulakları çınlayan adamınsa istirahat etmesi ve verdiğim hapları alması lazım.

Aynı anda doktor ve yazar olmak güzel şey. Böylece insan başkalarına iki kat yararlı olabiliyor. Gençler bana şiirlerim için, yaşlılarsa tedavi görmek için geliyorlar; böy-

lece hepimiz mutlu oluyoruz. Yalnızlıklarını benimle paylaştıklarında benim de yalnızlığım azalıyor. Gün boyunca kahramanlığa soyunmaktan kaçınarak hem böyle mütevazı ve faydalı işler yapıyor hem de içimdeki patlamaya hazır entelektüel ve fiziksel şiddeti gizleyebiliyorum.

Öyle ileri gittim ki, kendimi insan vücuduna adamayı bırakıp şiirlerimle temizlemeye çalıştığım bu irin ve gözyaşı bulamacından sıyrılıp yalnızca yazarlık yaparak yaşayıp yaşayamayacağımı bile merak etmeye başladım. Sabahleyin ticarethanemi açtığım anda kafamda iki ses tartışmaya başlar. Seslerden biri kazancıma söverken öteki kazancımın haklı olduğunu söylemektedir. Fakat bugünkü gibi başarılı olup ortaya birkaç umut kıvılcımı çıkarabilirsem, akşam olduğunda sesler de birbirleriyle uzlaşır.

S. Martinho de Anta, 13 Aralık 1953

İçimde kalan son kökün yaşamı için savaşıyorum. Babam beyin kanaması geçirmişti, ona yardım etmeye gelmiştim. Fakat yatağında ağzı çarpılmış halde, tepkisizce uzanmış olan babamın yüzünde, çaresizliğime ve ilaçlarıma gülüyormuş gibi bir ifade vardı. Sanki nehrin öteki tarafına geçmişti de ölümlü insanın trajikomik çırpınışını izliyordu. Meşum tepkisizliği, durmuş olmasına rağmen doğru zamanı göstermeye devam eden bir saati andırıyordu.

Fakat ben her şey yolundaymış gibi davrandım ve sükûnetimi bozmamaya çalışarak gözyaşlarımı içime akıtıp gücümü dışarı yansıttım. Bir evlat köklerine sadık kalmaktan başka ne yapabilir? Bir doktor insanlara derman olmaktan başka ne yapabilir? Saat durduğunda yapılacak tek şey onu kurmaktır. Kurduktan sonra çalışmazsa bile çabamızı hisseder ve bizleri kaba ataletinden uzak tutar.

Coimbra, 30 Nisan 1954

Bir muayenehanenin dört duvarı arasında ne sırlar gizlidir!

Bu günah çıkarma odasını açtığım gün, aslında insanlığa karşı ne büyük bir sorumluluk üstlenmişim! Geçici bir dinin mütevazı ve bitkin bir uşağı olarak, en inatçı acılarla, en derinlerdeki ayrıntılarla, en rahatsız edici şüphelerle boğuşmam gerekti. Üstelik, tüm bunları atlatmak için bir reçete bulmak zorundaydım! Bireysel sefaletimin boş çuvalının içinde, iyimserlik, hayal ve inanç gibi mucize ilaçlar bulmam gerekti. Bunun karşılığındaysa, mucizevi biçimlerde iyileşen hastalarım, muayenehanemi hayaletlerle doldurdular. Benliklerini saran mutsuzlukla örülmüş deriden, tam da burada silkindiler.

Coimbra, 4 Nisan 1956

Kadın benim için adeta bir teselli oldu. Ona hiç fark ettirmedim ama benim için müthiş coşkulu bir andı. Muayenehaneye girerken kendinden emin duruşu ve havası neşemi anında yerine getirdi. Bana anlattıklarını burada tekrarlamam mümkün değil. Akşamları Fornos de Algodres kabaresinde sahne alıyordu ve muayene ücreti yerine bana bir davetiye verdi; ben de zaten kabarenin hayranı olduğum için para vermeden gitmesine göz yumdum, şimdiden hayranıydım onun. Sahnede, dişsiz ağzı, vaktinden önce yaşlanmış bedeni ve paspal kıyafetlerine rağmen birinci sınıf bir yıldız gibi havalıydı. Gösteri bitince alkışlamadım çünkü şair olduğu için hayatı boyunca özür dilemek zorunda kalmış ve sanatçı olmayı istemesine rağmen bunu açıkça göstermeye utanmış bir insan olarak, Hipokrat'ın beyaz önlüğüne ve parşömenlerine ihanet etmek istemedim.

S. Martinho de Anta, 21 Nisan 1956

Saat sabahın dördü. Az önce babama karşı son görevimi yerine getirdim. Bir hekimin, ölmek üzere olan bir kişiye karşı son görevi olan kalp toniğini ve geleneksel son bardak romu içirdim ona. Babamı aslında çoktan kaybettik. Her

şeye rağmen, onu iyileştireceğime ve birkaç gün sonra en küçük kızının yanına götüreceğime söz verdim. Hayatımda ona ilk kez yalan söyledim; oysa bu yalanı söylerken ilk kez bana körü körüne inandığını hissettim. Yıllar boyunca, onun güvenine layık olmak için delicesine çabalamış olmama rağmen, kader son dakikada yakama böyle bir yalan bulaştırdı.

"Oğlum gelecek..." derdi, ölümü başından savmak istercesine, işinin bittiğini düşünen kişileri utandırmak için.

Bense ona işe yaramaz ilaçlar ve boş vaatlerden başka bir şey verememiştim! Ona doğruyu söylemediğimi fark etse bile beni bağışlayacağından eminim. Her şeye rağmen, tecrübelerim beni yanıltmıyorsa, en önemli anda bir mucize gerçekleştiremediğim için o da en az benim kadar üzülecekti.

Coimbra, 10 Aralık 1958

Ölümle profesyonel olarak savaşmaya başlamamın üzerinden yirmi beş yıl geçmiş olmasına rağmen, ölümü anlamaktan ve kabullenmekten her zamankinden daha uzağım. Ölüm kapıyı çaldığında, ne varoluşunun sona erişini tabiatın seyrini tamamlayışı olarak gören inançlının huzurunu, ne de hayatı zihinsel kategoriler olarak yorumlayan entelektüelin rahatlığını buluyorum. Ölüm döşeğindeki bir hastanın başında dururken hep içgüdüsel ve ani tepkiler veriyorum. Hiçbir şeye kulak asmadan, elimdeki tüm imkânları kullanarak ölümle dişe diş bir mücadeleye girişiyorum. Tüm ilaç ve umut cephanesini son kuruşuna kadar tüketiyorum. Kendimi psikolojik olarak hastanın yerine koyarak ve bilimin bana sağladığı tüm yöntemlerden faydalanarak, gücümün son damlasına kadar savaşıyorum. Sonunda ölüm galip geldiğinde, yenilgimi sadece pratikte kabul ediyorum. Mağlup olsam da pes etmiyorum. Bilgilerimi ve azmimi bileyerek, kendimi bir sonraki mücadeleye hazırlıyorum. Ölümüm, ölüme karşı savaşmaktan olacak.

Coimbra, 21 Nisan 1959

Hiçbir haşere ilacı, insan ilişkilerinde rastlanabilecek en pis haşere olan belirsizliğe, kapalılığa karşı etkili değildir. Belirsizliği tedavi etme yönteminin, çoğu vakada zehirleyeni de, zehirleneni de öldürmek olduğu bir gerçektir... Aslında, belirsizlik çoğu insanın doğasında vardır. İnsanların dışları sarih, içleriyse müphemdir. Kendimizi alışılmamış ve tuhaf bir durumun içinde bulduğumuzda, ortada bir yanlış anlama olduğunu düşünürüz; oysa aslında, karşımızdaki kişinin gerçek karakterini okumakta başarısız olmuşuzdur. Dolayısıyla iki yanlı ve yüzeysel bir karmaşa yaşayacağımız yerde, kendimizi tek taraflı bir hatanın içinde buluruz.

S. Martinho de Anta, 26 Aralık 1960

Muayeneler bitmek bilmiyor. Sanki bu insanlar, yıl boyunca yaşadıkları üzüntü ve acıları bana anlatmak üzere bir kenara koymuşlar. Nefeslerini dinliyorum, vücutlarını muayene ediyorum, ilaçlar veriyorum ve iyileşeceklerini söylüyorum. Fakat neticede, bu sağlık ocağı ziyaretinden asıl faydalanan ben oluyorum. Mesleğimden aldığım haz büyük şehir tarafından yavaş yavaş tüketilmiş olsa da, böyle zamanlarda keyifleniyorum. Tıbbın beni en çok büyüleyen yanlarından birisi, tarihidir. Doktorun mütecessis ilgisini gören hasta, dertlerini çekinmeden aktarır. İşte bu, doktorluk mesleğinin en insani anlarından biridir. İşte bu anlar dipsiz uçurumların açıldığı veya açılamadığı, gerçeklerin su yüzüne çıktığı veya çıkamadığı, ıstırapla merhametin karşılaştığı veya karşılaşamadığı anlardır. Medeniyet, Hipokrat'ın havarilerinin acı çeken ruhlarının duygulara ve arzulara esir düşmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Birlikte hareket eden binlerce bastırıcı güç, insanın acıyı başkasıyla paylaşma içgüdüsünü engeller. Her sözcük anlamından sapar, hastalığın her belirtisi gizli kalır. Gör-

gü kuralları, korku, itimatsızlık ve gündelik riyakârlıkların normal görünmeye başlaması, samimiyeti zayıflatıp çökertir. Muayenehanenin dört duvarı arasına sıkışmış doktorsa, samimiyetsiz hastalara sorular sorarak kendini tüketir. Hiçbir yetenek, hiçbir kültür, hiçbir otorite ve hiçbir zekâ, hastanın anlattıklarındaki gizemi çözecek güçte değildir. Ancak köylülerde durum tamamen farklıdır. Köylüler, bilinçlerinin sınırlı bir bölümünü kullanır, olgunlaşmamış tepkiler verir, hasta olduklarında tüm benlikleriyle kendilerini tüketen hastalığa yoğunlaşır ve rahatsızlıklarını sıradan bir adamın yalınlığı ve bir biliminsanının açıksözlülüğüyle, nesnel bir biçimde anlatırlar. Hastalıklarını yalancı bir tevazu veya ukalaca bir ilgi göstermeden, dürüst ve açık bir biçimde tarif ederler. İşte bu tip insanlara yardım eli uzatmak ve onları umutla beslemek, fevkalade tatmin edici ve dokunaklı bir uğraştır.

Coimbra, 20 Ocak 1961

Soru her zaman aynı, fakat cevabın uzunluğu, o esnada boş vaktim olup olmadığına ve ilgime bağlı.

"Tıp dünyasından birçok yazar çıkıyor, bunun sebebini biliyor musunuz?"

Yazdığım reçeteyi sabırla katlıyor, gözlüklerimi çıkarıyor, ayağa kalkıyor ve nöbet geçirircesine bugünkü vaazıma başlıyorum:

"Tıp dünyası yazar çıkarmaz. Tıp, belli bir yetenekle doğan kişilerin bu yeteneklerini en üst seviyede tutmasını sağlar ve bu küçümsenecek bir şey değildir. Tıp, bireyin ruhunu ve kendi türüne gösterdiği anlayışı yok eden diğer mesleklerin tam tersidir. Bir doktorun, tam da doktor olduğu için, ruhunun kapılarını kapaması veya kavrayışının alevini söndürmesi mümkün değildir. Her tür insan, günün her saatinde ondan yardım bekler; acı çekenler, acı çektiğini sananlar, korkanlar, akıllarını kaçıranlar... Böylesine

değişken çağrıların tümüne karşılık verebilmek için, kişinin duygu ve düşüncelerinin belli boyutlara sahip olması gerekir. İşte bahsi geçen bu boyutlar, ölümlü varlıklar arasında en yüksek sezgilere ve algılara sahip kişiler olan sanatçılarda da bulunur. Dolayısıyla, tıp dünyasında tesadüf eseri yaratıcı bir hizmette bulunulması gerektiğinde, ortaya korkunç çatışmalar çıkmaz. Kitap yazan kalem ve reçete yazan kalem, aynı el tarafından uyum içinde kullanılabilir."

Coimbra, 8 Ekim 1963

Uzun süredir edinmiş olduğum doktorluk tecrübelerim, bana ulusal uyuşukluğu dert etmememi söylüyor. Toplumlar da bireyler gibi arada sırada kendilerini kaybederek tedavisi olmayan, ölümcül şehvet krizlerine yakalanırlar. Fakat hücrelerde yaşam devam etmektedir. Can çekişmekte olan kişi, en beklenmedik anda gözlerini açar, konuşur, tepki verir ve normal hayatına geri döner.

İşte uluslar da bazen böyle mezardan dirilirler.

Coimbra, 14 Ekim 1963

İnsanlık, bilgelikten halen çok uzak. Hatta bu mesafe, geçmişte, bazı alanlarda şimdikinden yakın olmuş bile olabilir! Mesela, tıpta durum böyledir. Hocaların ve kitapların, günümüzde bir Lokman Hekim adayına öğrettikleri her şey yüzeyseldir. Ben yıllardır hastaları gözlemliyor ve tedavi ediyorum. Fakat bana öğretilen, onları yalnızca dışarıdan gözlemlemek ve tedavi etmekti. Yaralı mı? Dezenfekte edin ve pansuman yapın. Sinir krizi mi geçirmiş? Yatıştırıcı verin. Ateşi mi var? Kinin verin. Oysa her şey bu kadar basit değil ve ben bunu kendi kendime kimbilir kaç milyonuncu kez söylüyorum. Mesleğime, hasta kabul etmek de denebilir. Biri içeri girerken öteki dışarı çıkıyor ve bu böyle sürüp gidiyor. Tanıdık ve tanımadık, güzel ve çirkin, genç ve yaşlı yüzler görüyorum. İlgili birisi olduğum için, sorular

soruyor, muayene ediyor, teşhis koyuyorum. Bir belirtiden başka bir belirtiye, bir acıdan başka bir acıya, bir yaşamdan başka bir yaşama atlıyorum. İyileştirme, düzeltme sözleri veriyor, ölüm teşhisleri koyuyor, reçetelerimin yanında fazladan bir de umut dolu sözler veriyorum. Ancak kendimi en verimli bulduğum zamanlarda bile kafam karışık. Kumun içinde yüzdüğümün, okyanusla aramda sadece iki adım olduğunun farkındayım. Mantıksız bir oyunu mantıklı kurallar dahilinde oynadığımın, aslında diğer tarafta, düzensizlik içindeki –belki de bana düzensiz geliyor– dünyanın ve hastalığın merkezinde olmam gerektiğinin farkındayım. Fakat orada, benim, yöntemsiz olanın önünü kesen ve kavramları daha öğrenmeden bilen düzenli mantığıma yer yok. Dramatik belirsizliklere sağlam kanıtlarla karşılık veriyor, öznelliğe karşı nesnelliği savunuyor, sohbetteki iki üç ufak mantık hatasıyla oluşan boşlukları kesin önermelerle dolduruyorum. İmdadıma yetişense, derman bulmak uğruna gözleri görmez olmuş, tebeşirle peyniri bile zar zor ayırt eden hastalarım. Bu çaresiz ruhlar, sanki büyük bir büyücünün kapısını çalmışlar ve ona güvenip benliklerini ona teslim etmişler. Bir tanesi bile sihirli formülün aslında panik halinde ortaya çıkarılıp üretildiğinin farkında değil. Benimle aynı okulda eğitim görmüş büyücülerin bile bunu benim başarım olarak görmelerini pek komik buluyorum.

Arganil, 16 Temmuz 1964

Sırasıyla tıp, edebiyat ve politika. Zorunluluk, meslek ve çile.

Arganil Hastanesi, 1 Aralık 1966

Ameliyattan az önce çıktım. Sigara içiyor ve etrafımda koşuşturan rahibe hemşireleri düşünüyorum. Nazikler, emirlere uyuyorlar, sabırlılar, iğne yapıyorlar, hastalara bakıyorlar, hastaların giyinip soyunmasına yardımcı oluyor

ve onların temel ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Gayet somut ve gerçek olsalar da, insan onların doğaüstü varlıklar olduğunu düşünmeden edemiyor. Sanki hayat denen bu oyunun dışındalar. Hatta bazen, sabırsızca dünyevi ihtiyaçlarımızın peşinden koştuğumuz için olsa gerek, bize tepeden bakıyor gibiler. Bu kadınlar nasıl bir güç tarafından korunmakta? Hangi yüce sese kulak verip her şeyi bırakmış, tüm duygusal bağlarını koparmış, içgüdülerini bastırmış, güzelliklere ve iyiliklere tepeden bakmaya başlamışlar? Yüzlerindeki o hiçbir fırtınada bozulmayan huzur dolu ifade nereden geliyor? Bunları onlara sorsam bana çekinmeden cevap vereceklerini biliyorum. Ama onların ağzından gerçek birer kavrammış gibi çıkacak, kulaklarımdaysa tuhaf bir gizem gibi çınlayacak sözcükleri duymak istemiyorum. Tanrı, inanç, genç yaşta içlerinde duydukları çağrılar... Bu üç unsur, içimde yaşayan ikiyüzlü şeytanın emrindeyken ortaya kimbilir nasıl fikirler atarım! Küstahlık, saflık... O kadar! İşin fenası, sorun hâlâ aynı. Tek yapabildiğim, kafamı karıştıran unsurları gizlemek. Mukaddes, merhametli kız kardeşlerim! Saf bedenleri ve ruhlarıyla bana yaptıkları iyiliklerin ve kötülüklerin farkında bile değiller. İyiler, çünkü özleri iyi; kötüler, çünkü onları anlayamıyorum.

Coimbra, 21 Aralık 1966

Hastam elektrik şoku uygulamamı bekliyordu, bense beklenmeyeni yaptım ve onu kendi yöntemimle tedavi ettim:

"Madem zihni açık bir burjuva olmak istemiyorsunuz, o zaman kafası karışık bir adam olma cesaretini gösterin."

Benim tıbbi mucizelerim oldukça basittir: Öyle bir şeyler yapar ve söylerim ki, firariler taburlarına geri döner.

Coimbra, 25 Şubat 1967

Muayenehaneme giren kadının delirmiş gibi bir hali vardı; annesinden ve babasından nefret ediyordu, ailesinin uygula-

dığı baskı, kör bir isyana sürüklemişti onu. Ona haklı olduğunu söyledim... ve bir hap verdim. Biraz sakinleştikten sonra ona başka bir yoldan yardım etmeye çalıştım ve ölümün yaşlıları olduğu gibi gençleri de beklediğini, insanların bundan etkilendiklerini anlattım. Fakat gençler geleceğe bakmazlar ve bunun hem iyi hem de kötü yanları vardır. Gençler sadece istemeyi bilirler. İşte, gençliğin gücü buradan gelir. Gençlik, henüz kendisine ait olmayanı –yani, geleceği– ister. Başka şeylere bağlı olmadan yaşadığı için sorumsuzdur.

Yine de ona, ebeveynlerine karşı hissettiği nefreti gelecekte çocuğu kendisine gösterirse ona anlayış gösterip göstermeyeceğini sormadım. Belki de sorsam evet diyecek ve farkında olmadan yalan söylemiş olacaktı.

Arganil, 7 Kasım 1968

Sabahın büyük bölümü bademcik ameliyatında geçti. Kesip biçme işleri bittikten sonra operasyonun ne kadar şiddetli geçtiğini yazma ihtiyacı duydum. Hasta hedef olduğu acıdan bir şekilde kaçıp kurtulmaya çalışırken cerrahın duyduğu tuhaf ve şiddetli coşkudan bahsetmek istiyordum. Kendi türünden bir varlığa iyilik yapmak üzere işe başlayan cerrahın işi bir süre sonra sadist bir işkenceye dönüşür ve bunun ilk baştaki kardeşçe ilgiyle hiçbir alakası yoktur. Bir noktadan sonra, geriye sadece kasap kalır. İçindeki şiddeti engelleyen mekanizma kontrolü kaybeder ve hayatı boyunca bastırdığı hayvani içgüdüler su yüzüne çıkar. Cerrah, üzerindeki ameliyat önlüğünü çıkarıp az önce ameliyat ettiği kişinin gözlerine baktığında acı dolu bir ifade görmez. Hastanın gözlerindeki ifade, yolunu kesen bir hayduta bakan yolcunun bakışlarındaki aciz öfkeye benzer.

Coimbra, 25 Mart 1969

Başka bir hastalık belirtisi bulamadım ama adamın söylediği cümle teşhis koymam için yeterliydi.

"Dünyadaki..." dedi adam, "her şeyi gördüm."

Ve adamın yolun sonuna geldiğine kanaat getirdim.

Bu ölümcül doymuşluğa bir çare bulamadığımdan kendi açlığımı kullanarak adamı açlıktan öldürmeye çalıştım:

"Sahi mi söylüyorsunuz? Ben daha Portekiz'in bile tamamını göremedim."

Chaves, 19 Eylül 1970

Bir meslektaşımın isteği üzerine onunla birlikte bir dağ köyüne, doğum zorluğu çeken bir kadına yardım etmeye gittim. Kadın bir yatağa yatırılmıştı; plasenta rahmine sıkışmış, göbek bağının ucu vajinasından dışarı çıkmıştı. Kadın, köylülerin gözünde, kaderin ağlarındaki insanın çaresizliğini tam olarak resmediyor olmalıydı. Ona yardım ettik ve köy halkının gözlerinde, güneş ışığına benzeyen güven dolu parıltı yeniden belirdi. Böylece doktor olmanın zevkini bir kez daha tattım. "Bilimlerin kraliçesi" sayesinde, hayatım boyunca Doğa'nın oğullarından biri olduğumu anlamakla ve kabullenmekle, kendimi Doğa'nın yasalarına adayıp yaşam değerlerimi ona göre düzenlemekle kalmamış, Doğa'nın eksik bıraktığı işleri düzeltmenin ve tamamlamanın haklı gururunu da duyar olmuştum.

Coimbra, 20 Mart 1971

Dehşet dolu o vahşi çığlığı asla unutmayacağım:

"İşte geliyor! Geliyor! İşte! Şimdi!"

Kalbi harekete geçirmek için bir adrenalin iğnesi daha yaptım, kalp masajı ve suni solunum uyguladım. Nafileydi; adam ölmüştü, artık onu kurtaramazdım. Şimdi o da hayatlarını kurtarmayı başaramadığım diğer bedenlerden farksızdı; soğumaya ve sertleşmeye başlamış bir kadavraydı. Bu olayı unutup kâğıtlarımın başına dönmekten başka çarem yoktu; hem zaten adam başka bir doktoru bekliyordu ve benim oradan geçmem tamamen tesadüftü. Fakat hissettiğim telaş

ve gördüklerim halen zihnimdeydi. Bu dehşetengiz sahneyi benden başka gören yoktu. Ne kadar uğraşsam da aklımdan çıkaramıyordum; etkilenmiştim, rahatsız olmuştum ve ölen adamın son sözleri kulağımda çınlıyordu. Acaba adam ölürken neler görmüştü? Ölümün yüzü neye benziyordu?

Coimbra, 2 Ağustos 1972

Yine günlük işler limanına demir atmış, sabahtan akşama çalışıyorum. Edebiyat ve doktorlukla olan ilişkim, bir kölenin kadırgayla ilişkisini andırıyor. İçimde tatsız bir huzur var. Yaptığım veya yazdığım hiçbir şey beni tatmin etmiyor ama bütün gün gösterdiğim çabaların sonucunda uyumadan önce içimde bir çeşit huzur olduğuna şüphe yok. Sá Carneiro'ya göre, insanın ekmeğini başkasının alınterinden çıkarmasından daha "aşağılık" tek bir davranış vardır; o da insanın açlıkla tehdit edilmediği halde bedenini ve ruhunu gece gündüz demeden köle etmesidir. Fakat insanlar işsizlik adı verilen özgürlükten korkarlar. İşte bu yüzden harcadıkları zamana "görev, sorumluluk, mevki" gibi güzel isimler takmaya uğraşırlar ve bu isimler sayesinde yaşam ve ölümün anlaşılmazlığına teslim olmayı reddederler.

Coimbra, 6 Kasım 1974

Bütün gün muayenehaneme sığındım, gelen hastaların sayısı giderek azaldı. Muayenehanem güneş ışığıyla doluyor, dışarıdan trafiğin gürültüsü geliyordu. Okuyor, yazdıklarımı düzeltiyor, aylaklık ediyordum, yalnızlığımın tek sahibi bendim. Hayat enerjim gün geçtikçe azalıyor, benliğimi çevreleyen boşluksa gittikçe büyüyor. Başta tamamen ticari bir amaçla çalıştığım, şimdiyse yalnızca sadık birkaç hastam tarafından ziyaret edilen bu delikte yavaş yavaş öleceğim için kendime minnettarım. Muayenehanemin bu hali, kapılarına göstermelik ticari şirket isimleri yazan gizli servis bürolarını getiriyor aklıma.

Castro Laboreiro, 17 Temmuz 1976

Ölmekte olan bir hastanın yanında durup onun giderek yavaşlayan nabzını dinlemekten başka bir şey yapamayan o aciz doktorlardan birine dönüştüm... Geçen yıllar boyunca, bu bölgenin çürümesine ve harap oluşuna tanıklık ettim. Burası, insani ve toplumsal değerleri bir şekilde bozulmadan korumayı yüzyıllardır başarmış bir yerdi. Bugünse ziyaretçilerine tek sunabildiği, solunan havanın ve içilen suyun temizliği, saflığı. Bunların dışında her şey yozlaştı. Binaların ve kıyafetlerin karakteri, zirai yöntemler yozlaştı. Tanrı'nın yaratıklarının bolluk ve birlik içinde, özgürce yaşadıklarını ilk kez burada, Vilarinho das Furnas ve Rio de Onor'da görmüştüm. Baraj suları altında kalan Vilarinho das Furnas artık haritalarda yer almadığına göre, kolektivizm düşüncelerim de artık Rio de Onor'da ve Castro Laboreiro'da kök salacaktı. Oraları artık giderek daha az düşünsem de, tekrar ziyaret etmekte ısrarcıydım. İnsanlığın önümüzdeki küresel kitleselliğe tepki vereceğine inancım sonsuz. Mantık ve içgüdülerimiz sayesinde, bir gün, dünyadaki bütün yapma çiçeklerin vadi zambaklarından daha güzel olmadığını, laboratuvarlarda üretilen kimyasalların tezekten daha faydalı olmadığını, sanayileşmenin sembolü olan fabrika düdüklerinin sesinin öküzlerin boynundaki çıngırakların sesinden daha anlamlı olmadığını eninde sonunda anlayacağız. Bu aydınlanma ânı gelince –artık bir an önce gelmeli, çünkü zaman geçtikçe her şey daha da kötüye gidiyor– bahsettiğim kutsal yerleri yeniden inşa edecek ve onlara hak ettikleri değeri vereceğiz. İşte bu yüzden, çürüyüp gittiklerini görünce yüreğim sızlasa da umudumu kaybetmiyorum. Benim umudum onların temellerinde yatıyor.

Diário I-XII'daki yazılardan alınmıştır,
Coimbra, 1941-1976.

ALBERT CAMUS

Humma Koğuşu

René Girard'ın gözlemlemiş olduğu üzere, veba, "Edebiyatın her alanında bulunabilir." Camus'nün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayımlanan bu büyük eserinde, Nazi işgali altındaki Avrupa'yı veya onların gelişiyle birlikte ortaya çıkan şiddeti ve sosyal karmaşayı anlattığı düşünülür. Fakat Camus'nün kötülük anlayışı metafiziğe daha yakındır; romanın kahramanı hekim, "Yaradılış'ı bulduğu haliyle" savaşmaktadır ona karşı; bu tavır, bir çocuğun ölümünün üzücü bir biçimde tasvir edildiği aşağıdaki bölümde açıkça ortaya konmuştur. Kötülük tehdidiyle başa çıkabilecek kavramsal araçlar yönünden zayıf olmamıza rağmen, Camus, toplumsal meselelerin kalbine her zaman bireyin ahlaki tercihlerini ve en sade haliyle dürüstlüğü, inceliği koyma konusunda ısrar etmiştir. Romanın ünlü son cümlesi de, ahlaki yozlaşmanın, uyuyan bir canavar gibi "mutlu bir kenti" kırıp geçirmek için beklediğini, hatta bunu, veba ve salgın hastalıklarla ilgili deneyimlerimizin unutulmaya yüz tuttuğu bir anda yapacağını açıkça belirtmektedir.

Castel'in veba serumu, ekim ayının sonlarına doğru ilk kez denendi. Rieux'nün son umuduydu bu serum. Hekim, daha önce denenmiş olan her şey gibi bu da netice vermezse, kentin hastalığın pençesine teslim olacağına inanıyordu; salgın daha aylarca kenti kasıp kavuracak ya da ansızın yok olup gidecekti.

Castel'in Rieux'yü ziyaret etmesinden önceki gün, Mösyö Othon'un oğlu hastalanmış ve bütün aileyi karantinaya alma zorunluluğu doğmuştu. Kısa bir süre önce ka-

rantinadan çıkmış olan anne, kendini yeniden tecritte buluvermişti. Yasal düzenlemelere riayet eden yargıç, küçük oğlanın cildinde hastalık belirtilerini görür görmez derhal Doktor Rieux'yü çağırtmıştı. Rieux odaya girdiğinde, anne ve baba, yatağın ayakucunda ayakta bekliyorlardı. Küçük kızları başka bir odaya alınmıştı. Çocuk bitkin düşmüştü, muayeneye hiç ses çıkarmadan boyun eğdi. Rieux başını kaldırınca, yargıcın dikkatli bakışlarını ve onun arkasında duran annenin solgun yüzünü gördü. Yüzünü mendiliyle kapatmış olan kadıncağız, faltaşı gibi açılmış gözleriyle hekimin her hareketini takip ediyordu.

"Herhalde hasta, değil mi?" diye sordu yargıç, boğuk bir sesle.

"Evet," diye cevapladı Rieux, bakışlarını yeniden çocuğa çevirerek.

Annenin gözleri biraz daha büyüdü fakat hiç sesini çıkarmadı. Mösyö Othon da bir süre hiçbir şey söylemedi, derken daha da boğuk bir sesle ekledi:

"Pekâlâ, doktor, yasa neyi emrediyorsa onu yapmalıyız."

Rieux bakışlarını hâlâ mendiliyle ağzını kapatan anneden kaçırıyordu.

"Fazla uzun sürmez," dedi kekeleyerek, "telefonunuzu kullanabilir miyim?"

Mösyö Othon, telefonun yerini göstereceğini söyledi. Fakat hekim, odadan çıkmadan önce Madam Othon'a döndü: "Çok üzgünüm. Birkaç parça eşya hazırlamalısınız. Yapılması gerekenleri biliyorsunuz."

Madam Othon, hazırlıksız yakalanmış görünüyordu. Bakışlarını yerden kaldıramadı. "Anlıyorum," dedi, mırıldanarak. "Gerekeni hemen yaparım."

Rieux, ayrılmadan önce onlar için yapabileceği bir şey olup olmadığını sormaktan alamadı kendini. Anne tek kelime etmeden yüzüne bakıyordu. Şimdi yargıç da gözlerini hekimin gözlerinden kaçırıyordu.

"Hayır," dedi ve yutkundu, "çocuğumu kurtarmaktan başka yapabileceğiniz hiçbir şey yok."

Rieux ve Lambert, başlangıçta basit bir formaliteden ibaret olan karantinayı, artık çok sıkı bir biçimde yönetiyorlardı. Özellikle, aynı ailenin üyelerinin birbirlerinden ayrı tutulması konusunda ısrar ediyorlardı. Aile üyelerinden biri farkında olmadan mikrop kaptığı takdirde, hastalığa aynı ailede daha fazla yayılma olanağı tanınmaması gerekiyordu. Rieux, bu mantığı yargıca anlattı, o da dinlediklerini makul buldu. Öte yandan, karısıyla öyle bir bakıştılar ki, Rieux bu mecburi ayrılığın düşüncesinin bile onlara nasıl sıkıntı verdiğini hemen anladı. Madam Othon ve küçük kızına, Rambert'in karantina hastanesinde bir oda verilebilirdi. Fakat yargıç için, yetkililerin belediyenin sağladığı çadırları kullanarak stadyumda kurmakta olduğu tecrit kampından başka yer bulunamadı. Rieux bu durumdan dolayı özür dilediğinde, Othon herkes için tek bir kuralın geçerli olduğunu, buna uymanın en doğrusu olacağını söyleyerek cevap verdi.

Çocuğa gelince, geçici hastaneye götürüldü ve on yataklı bir koğuş haline getirilmiş eski bir dersliğe yerleştirildi. Yirmi saat sonra Rieux, durumun umutsuz olduğuna kanaat getirdi. Enfeksiyon, küçük çocuğun hiç direnç göstermeyen bedenine yayılmıştı. Çok küçük, olgunlaşmamış, ağrılı hıyarcıklar yüzünden zayıf eklemleri kaskatı kesilmişti. Savaş şimdiden kaybedilmişti.

Bu yüzden Castel'in serumunu çocuğun üzerinde deneme fikri aklına gelince, Rieux hiç tereddüt etmedi. O gece yemekten sonra, oldukça uzun süren aşı işlemini çocuğun üzerinde gerçekleştirdiler. Hiçbir reaksiyon elde edemediler. Ertesi gün şafak sökerken, bu önemli deneyin sonuçlarını inceleyip tartışmak için çocuğun yatağının başında toplandılar.

Çocuk, hareketsizlikten kurtulmuş, yatağında çırpını-

yordu. Dr. Castel ve Tarrou, sabahın dördünden beri yatağın başında nöbet tutuyor, hastalığın her aşamasını takip ediyorlardı. Tarrou, hafif kambur, tıknaz ve yapılı bedeniyle yatağın başucunda duruyor, Castel de ayakucuna oturmuş, yüzünde sakin bir ifadeyle eski bir kitap okuyordu. Rieux, onun yanında ayakta duruyordu. Güneş ışığı eski dersliğin içine doldukça, birer birer diğerleri de çıkageldi. İlk gelen Paneloux, Tarrou'nun karşısındaki duvarın önüne geçip yaslandı, beklemeye başladı. Yüzünde keder okunuyordu, hizmetlerini cömertçe sunduğu günlerin yorgunluğu, yuvarlak alnında kırışıklıklar oluşturmuştu. Arkasından Grand geldi. Saat yediydi; nefes nefese kaldığı için özür dileyen Grand, fazla uzun kalamayacağını, önemli bir gözlem yapıldıysa öğrenmek istediğini söyledi. Rieux, tek kelime etmeden çocuğu işaret etti. Gözleri kapalı, yüzünü acıyla buruşturan, dişlerini sımsıkı kenetlemiş çocuk, kılıfsız yastığın üzerindeki başını bir sağa bir sola çevirip duruyordu. Bedeninin geri kalanı kımıltısızdı. Oda, yatağa en uzak duvarda hâlâ asılı duran karatahtanın üzerine zamanında tebeşirle yazılmış denklemler seçilecek kadar aydınlanınca, Rambert de çıkageldi. Komşu yatağın ayakucuna oturup cebinden bir paket sigara çıkardı. Çocuğa bir göz atınca, paketi cebine geri koydu.

Hâlâ yerinde oturan Castel, gözlüğünün üzerinden Rieux'ye bakıyordu.

"Babasından haber var mı?"

"Yok," dedi Rieux. "Tecrit kampına gönderildi."

Hekim gözlerini inleyen küçük çocuğun yüzüne dikmiş, yatağın parmaklığına sıkı sıkı tutunmuştu. Çocuk birden kaskatı kesildi, beli büküldü, kolları ve bacakları gerildi. Ordu battaniyesinin altındaki çıplak bedeninden yün ve bayat ter kokusu yükseliyordu. Derken yavaş yavaş gevşedi, kolları ve bacaklarını gövdesine yaklaştırdı; ne konuşuyor ne gözlerini açıyor ama sanki daha hızlı nefes alıyordu.

Rieux'nün bakışları Tarrou'nun bakışlarıyla karşılaştı, Tarrou başını çevirdi.

Çocukların ölüp gittiğini zaten görmüşlerdi –ölüm aylardır rastgele seçiyordu kurbanlarını–, fakat bir çocuğun ölümünü, şafak vaktinden beri yaptıkları gibi dakikası dakikasına izlememişlerdi daha önce. Bu masum kurbanların çektiği acıyı utanç verici bir rezalet olarak gördüklerini söylemeye bile gerek yok. Ne var ki, o âna dek bu ölümlerin gerçek dehşetini anlamakta hep zorlanmışlardı; masum bir çocuğun can verirken çektiği acıyla bu kadar yakından yüz yüze gelmemişlerdi.

Tam o sırada çocuk, sanki karnından ısırılmış gibi yeniden kıvranmaya başladı, bir yandan da alçak sesle sızlanıyordu. Odadakilere sonsuz gibi gelen dakikalar boyunca böyle iki bükülüm olmuş halde kaldı, bedeni şiddetle sarsılıyor, titriyordu; zayıf bedeni sanki vebanın öfkeli rüzgârları altında bükülüyor, yüksek ateşin bedenini döven dalgaları yüzünden harap oluyordu. Bu fırtına bir ara hafifler gibi oldu, çocukcağız biraz rahatladı; humma suları çekilip onu soğuk ve kasvetli bir sahilde tir tir titrer halde bıraktı, bu rehavet ölümden farksızdı. Ateşin kızgın dalgaları üçüncü kez hücuma geçince çocuk doğrulur gibi oldu, büzüldü ve bedenini yalayıp geçen, cayır cayır yakan alevlerin korkusuyla yatağın kenarına sindi. Başını iki yana sallıyor, üzerindeki battaniyeyi atmaya çalışıyordu. Kızarıp kabarmış gözkapaklarının arasından kocaman gözyaşı damlaları süzüldü; damlalar kireç gibi beyaz yüzüne, çökmüş yanaklarına akmaya başladı. Akut faz geçince, yorgunluktan tükenen çocuk, etleri kırk sekiz saat içinde eriyip gitmiş, kasılıp kalmış bacakları ve kollarını uzattı, darmadağın yatağın içinde grotesk bir çarmıha gerilme parodisi gibi yattı kaldı.

Tarrou yatağın üzerine eğildi, kocaman pençesiyle ter ve gözyaşından sırılsıklam olmuş küçük yüzü okşadı. Kitabını birkaç dakika önce kapatmış olan Castel de dikkatle

çocuğu izliyordu. Konuşmaya başladı ama sesi çok boğuk çıktığı için sözüne devam etmeden önce öksürüp boğazını temizlemek zorunda kaldı.

"Sabah remisyon evresi gözlemlemiş miydiniz, Rieux?"

Rieux başını iki yana salladı fakat çocuğun beklediğinden daha fazla direnç gösterdiğini belirtti. Duvar dibine çökmüş olan Paneloux biteviye bir ses tonuyla: "Ölecekse bırakın ölsün, zaten çok acı çekti," dedi.

Odadaki ışık artıyordu. Yataklarda yatan diğer beş hasta, sanki yönetiliyormuşçasına ölçülü seslerle inliyor ve kımıldanıyordu. Sadece koğuşun diğer ucunda yatan bir hasta haykırıyor, onun attığı kısa çığlıklar da acıdan çok şaşkınlık çığlıklarını andırıyordu. Hastalığın ilk dönemlerinde herkesi etkisi altına alan dehşet, hastalar arasında bile yok olmuş gibi görünüyordu, onun yerine, bir çeşit kabullenmişlikle hastalığa karşı koyuyorlardı. Yalnızca çocuk var gücüyle savaşıyordu. Rieux, arada bir onun nabzını tutuyor –gerek olduğundan değil de, çaresizce dikilmekten başka bir şey yapmış olmak için bakıyordu çocuğun nabzına–, gözlerini kapattığı zaman parmaklarının ucundaki hafif pıtırtının kendi kanının gümbürtüsüne karıştığını hissediyordu. Çocukla bir beden oluyor, kalan gücüyle ona destek olmaya çalışıyordu. Kalplerinin birkaç saniyeliğine buluşan ritmi kısa bir süre sonra ayrı düşüyor, çocuk kendisinden kaçıyor, hekimin boşa giden çabası uçup gidiyordu. O zaman küçücük, incecik bileği bırakıp yerine dönüyordu.

Beyaz badanalı duvarlara vuran ışık, pembeden sarıya dönmeye başlamıştı. Yeni bir günün sıcaklığı pencerelere kadar dayanmıştı. Grand gitmek için döndü, geri geleceğini söylediyse de onu duyan olmadı. Hepsi bekliyordu. Gözleri hâlâ kapalı çocuk, sanki biraz daha sakinleşmişti. Kuş pençelerine dönüşmüş parmaklarıyla güçsüzce yatağın kenarını tırmalıyordu. Derken elleri havaya kalktı, dizlerinin üstündeki battaniyeyi çekiştirmeye başladı. Birden bacak-

larını büktü, uyluklarını kalçasına doğru çekti ve hareketsiz kaldı. Derken, ilk kez gözlerini açtı ve tam karşısında duran Rieux'ye baktı. Kilden bir maskeye benzeyen küçük suratındaki ağzı açıldı ve hiç nefes almadan, uzun, tiz bir çığlık attı; bu çığlık koğuşu öyle kan dondurucu, ısrarcı bir protestoyla doldurdu, insani olmaktan o kadar uzaktı ki, sanki bütün insanlardan geliyordu. Rieux dişlerini var gücüyle sıkmaya başladı, Tarrou arkasını döndü. Rambert yanına yaklaştı ve kucağındaki kitabı kapatan Castel'in yanında durdu. Paneloux çocuğun yaralarla, insanlık kadar eski ölüm çığlığıyla dolu küçük ağzına bakıyordu. Dizleri üzerine çöktü; orada bulunan hiç kimse, onun sonu gelmeyen bu isimsiz çığlığı bastıracak kadar yüksek, ama boğuk bir sesle, "Tanrım, bu çocuğun canını bağışla!" demesine şaşırmadı.

Fakat çocuk haykırmaya devam ediyordu, yatağın çevresindeki diğer hastalar da huzursuzlanmaya başlamıştı. Koğuşun öbür ucunda kesik kesik çığlıklar atmakta olan hastanın sesi iyice yükselmiş, tek bir feryada dönüşmüştü, diğerleri de giderek daha yüksek sesle inlemeye başlamıştı. Odayı kaplayan hıçkırıklar Paneloux'nun duasını bastırdı, hâlâ yatağın demirlerini sıkı sıkı tutmakta olan Rieux, yorgunluk ve tiksintiden başı dönmüş bir halde gözlerini kapadı.

Gözlerini açtığında, Tarrou'yu yanında buldu.

"Gitmem gerek," dedi Rieux, "Bunlara artık katlanamayacağım."

Öteki hastalar birden sustu. O zaman hekim, çocuğun giderek zayıflayıp güçsüzleşen çığlığının tamamen kesilmiş olduğunu fark etti. İniltiler yeniden başladı ama artık tekdüze bir ses, sona eren mücadelenin uzaktan gelen yankısı gibiydiler. Savaş bitmişti. Castel yatağın öbür tarafına geçip her şeyin bittiğini söyledi. Açık ağzından hiç ses çıkmayan çocuk darmadağın battaniyenin ortasında yatıyordu, ansı-

zın iyice ufalıvermişti, gözyaşları hâlâ yanaklarında parlıyordu.

Paneloux yatağa yaklaştı ve çocuğu kutsadı. Sonra eteklerini topladı, yatakların arasından geçip kapıya yöneldi.

Tarrou, "Yeniden deneyecek misiniz?" diye sordu Castel'e.

Yaşlı doktor yavaşça başını salladı.

"Belki de," dedi, acı acı gülümseyerek. "Ne de olsa hepimizi şaşırtacak kadar uzun süre direndi."

Rieux çoktan odadan çıkmıştı bile, yüzünde tuhaf bir ifadeyle öyle hızlı ilerliyordu ki Paneloux'nun yanından geçerken rahip onu yavaşlatmak için kolunu uzatmak zorunda kaldı.

"Haydi doktor..." diye sözlerine başladı.

Rieux, aynı öfkeli tavırla rahibe doğru döndü: "Ah! O çocuk, en azından masumdu, bunu siz de benim kadar iyi biliyorsunuz!"

Arkasını döndü, Paneloux'nun önüne düştü ve kapıdan açıp okul bahçesine çıktı. Kuru ve bodur ağaçların altındaki banka oturup alnından gözlerine inen teri kuruladı. Haykırmak istiyordu; yüreğini sıkan zinciri gevşetmek için her şeyi yapabilirdi. Isı, incir ağaçlarının dalları arasından yavaşça süzülerek toprağa doğru inmeye başlamıştı. Mavi sabah göğünü kaplayan beyaz pus perdesi havayı daha da boğucu hale getiriyordu. Rieux, sırtını banka yasladı. Başını kaldırıp ağaç dallarına ve göğe baktı, soluklanmaya başladı. Yorgunluğunu yavaş yavaş yeniyordu.

"Az önce niçin benimle öyle öfkeli konuştunuz?" dedi, arkasından gelen bir ses. "Olanlar benim için de en az sizin için olduğu kadar dayanılmazdı."

Rieux, Paneloux'ya doğru döndü.

"Haklısınız," dedi. "Beni affedin. Ama yorgunluk da delilik gibidir. Bazı zamanlar, çılgınca bir isyan etme isteğinden başka hiçbir şey hissedemiyorum bu kentte."

"Sizi anlıyorum," dedi Paneloux, yumuşak bir ses tonuyla. "Anlayışımızı aştığı için böyle şeylere isyan etmek istiyoruz. Oysa, belki de anlayamadığımız şeyleri sevmemiz gerekiyor."

Rieux hemen doğruldu. Toplayabildiği bütün gücü ve tutkuyu bir araya getirip Paneloux'ya baktı ve başını salladı.

"Hayır, peder. Benim sevgiden anladığım bambaşka şeylerdir. Çocukların işkenceden geçirildiği bir dünyayı sevmeyi ölünceye kadar reddedeceğim," dedi.

Paneloux'nun yüzünde dertli bir ifade belirdi. "Ah doktor," dedi üzüntüyle, "Tanrı'nın lütfu denen şeyin ne olduğunu şimdi anlıyorum."

Rieux yeniden yığılır gibi banka oturmuştu. Üzerine tekrar çöken yorgunluğun derinlerinden gelen, yumuşak bir sesle konuştu: "Bunun, bende olmayan bir şey olduğunun farkındayım. Fakat şimdi bunu tartışmanın zamanı değil. Bizi bir araya getiren bir amaç uğruna, günahların ve dualaların ötesinde, yan yana savaşıyoruz. Önemli olan da sadece budur."

Paneloux, Rieux'nün yanına, banka oturdu. Belli ki duygulanmıştı.

"Evet," diye onayladı, "siz de insanların selameti için ter döküyorsunuz."

Rieux zorlukla gülümsedi.

"Selamet benim için fazla iddialı bir laf. O kadar büyük bir hedefim yok benim, sadece insan sağlığıyla ilgileniyorum. Benim için önce sağlık gelir."

Paneloux tereddüt etti. "Doktor," diyerek söze başladı ama sonra sustu. Onun da alnından terler boşalıyordu. Arkasından sessizce veda etti, ayağa kalkarken gözleri dolmuştu. Uzaklaşmak için arkasını dönünce, derin düşüncelere dalmış olan Rieux ayağa fırladı ve ona doğru bir adım attı.

"Lütfen özrümü bir kez daha kabul edin," dedi. "Bir daha böyle çıkışlar yapmayacağım."

Paneloux, elini hekime uzattı ve pişmanlık dolu bir sesle cevap verdi: "Yine de sizi inandırmakta başarılı olamadım."

"Ne fark eder?" dedi Rieux. "Siz de iyi biliyorsunuz ki, ben ölümden ve hastalıktan nefret ediyorum. Hem siz isteseniz de istemesiniz de, onlara karşı yan yana savaşıyoruz."

Rieux, hâlâ Paneloux'nun elini sıkı sıkı tutuyordu.

"Üstelik," diye ekledi, rahibin gözlerine bakmaktan kaçınarak, "Tanrı bile ayıramaz bizi artık."

3. bölüm, 4. kısım, *Veba*, 1947.

PETER BAMM

Ahlaki Bir Mesele Olarak Tedavi

Bir zamanlar, insanların layık oldukları hastalıklara tutulduklarını söylemek pek modaydı; oysa insanların hiç hak etmedikleri hastalıklara yakalandıklarını söylemek şüphesiz daha önemli ve doğrudur. Peki, insanlar hak ettikleri doktorlara sahip mi? 1950'lerde, Nazi dönemi denilen faciadan sonra kaleme alınmış olan bu yazıda Peter Bamm, tıbbın mükemmel toplumu yaratma iddialarına, hatta sosyal adaleti anlama iddialarına duyduğu şüpheyi alaycı bir dille anlatmaktadır. Hastalığın pek çokları için sanıldığı gibi olumsuz bir olay değil, anlamın ta kendisi olabileceğini söylerken şüphesiz Nietzsche'den ilham almaktadır. Joseph Joubert, 1809 senesinde, "Fazla ağır olmayan bir hastalık bizi mutlu eder," diye yazmıştı. Oysa tıp, zekâya ve yeteneğe, iyileşmek söz konusu olduğunda hiçbir zaman hastaların verdiği değeri vermemiştir.

Tıp tarihi, insan zekâsının hastalığa karşı verdiği kıyasıya mücadelenin tarihidir aynı zamanda; hastalık, insanın ekmeğini ter dökerek kazanmaya başladığı günlerden beri onun en büyük laneti olmuştur.

İlahiyatçılar insanları ilahi ilimler aracılığıyla ölümle uzlaştırmak amacıyla skolastik düşünceyi bulurken, vaizler insanları ruhun ölümsüzlüğü geleneğiyle avutmaya çalışırken, filozoflar insanlara kabullenmeyi ve bilgeliği öğretirken, dirimsel bilimler ölümü en büyük düşman ilan etmiştir.

Bu fikir, makul ve mantıklı görünmektedir. Fakat fazla iddialı birkaç laf da edilmiştir. Kanıtlanmış iddialar olmadıklarından bunları görmezden gelemeyiz. Hastalık, kader-

dir. Tıp hastalıkları iyileştirir iyileştirmesine, fakat kimsenin hakkında tek söz etmediği bazı şaibeli kararlar da verir.

İnsan merakı, biyolojiyi geliştirmeye ve ilerletmeye yetmiştir. Hücrenin kimyasal yapısı, beyaz karıncanın ruhu, duyu organlarımızın fizyonomisi hakkında keşfettiğimiz her yeni şey dünyayla ilgili bilgimizi ve anlayışımızı artırır. Aslında, sadece bildiklerimizle de yetinmemiz mümkündü. Bildiklerimizi uygulamaya gelince, pek gelişigüzel yapılır bu. İnsana göre değişir. Ne amaçla ve nasıl kullanıldığının, bilginin doğasıyla doğrudan bağlantısı yoktur.

Mesela, barut örneğini verebilirim size. Barut ilkin on ikinci yüzyılda bir Çinli tarafından bulunmuş, on üçüncü yüzyılda bir Fransisken keşişi tarafından yeniden keşfedilmişti. Barutun Avrupa'da keşfine din adamlarının önderlik etmesi, kalkınma sürecinde eski veba salgınlarından bile daha çok can almasına engel teşkil etmedi. Fakat Çin'de barutu keşfeden adam bir Konfüçyandı. Bundan ötürü, barutun keşfi Çinlileri insan öldürmeye değil İmparator'un bahçesinde verdiği şölenleri havai fişek gösterileriyle süslemeye yöneltti. Fransiskenlerin barutu, Konfüçyanların barutuyla aynı kimyasal özellikleri taşıyordu. Aradaki tek fark, Batı'nın ve Doğu'nun keşiflerini kullanma yöntemleriydi.

Tıp ilmi için, bilgi ne kadar kullanışlıysa o kadar değerlidir. Hastalıklar hekimi eylemsel sonuçlar alabileceği araştırma metotlarına odaklanmaya, terapötik başarıya, tek kelimeyle özetlersek, tedavi etmeye yöneltir, daha doğrusu buna mecbur kılar.

Tıbbi araştırma dediğimiz şey, bildikleriyle tatmin olmaz. Elbette, her bilim gibi o da bilginin peşindedir. Fakat tıp, bilimsel dağarcığını eyleme dökmek, uygulamak zorundadır. Eylemsel başarısıyla insan yaşantısına doğrudan müdahale eder.

Bu hakkı kendinde bulması nasıl mümkün olabilmektedir?

Bir hastalığı tedavi etmenin faydası gün gibi aşikârdır. Bu konuda hem hekimler hem hastalar görüş birliği içinde, bu açık komplonun arkasındadırlar. Fakat kerameti kendinden menkul değildir her hastalığı tedavi etmenin. Misal, pek çok hastalığın, kendisinden mustarip olan kimse için biçilmiş kaftan olduğu inkâr edilemez.

"Ekselansları" unvanı emekli bir bakan portresiyle ne kadar uyum içindeyse, bir gut da en az o kadar yakışır bu tabloya. Emekli bir bakanın gutunun tedavi edilmesi, hekimi için de kendisi için de aynı derecede tatmin edici olacaktır. Oysa hastaya son derece uygun düşen bir hastalığı tedavi etmek niçin tatmin edici olsun ki? Dünyayı biraz daha adaletsiz bir yer haline getirmekten başka işe yaramaz. Ekselans hazretlerinin ülkesine hizmet ederken mideye indirdiği o güzel yemeklerin ve su gibi içtiği kaliteli şarapların bedelini her gece zonklayan ayak baş parmağıyla ödemesinde şüphesiz adaletli bir yan vardır. Fakat tıp, gerçek felsefi saygınlığı talep ediyorsa, en azından, emekli bir bakanı tedavi etmenin her koşulda doğru olduğu iddiasına arka çıkmalıdır.

Böyle bir iddia size nasıl görünüyor?

Romatizmanın bir temizlikçi kadına çok yakıştığını söylemek de pekâlâ mümkündür. Eğer romatizması olmasa, kapıcının karısıyla karşılıklı oturup akşamüstü kahvesini yudumlarken neden şikâyet edecekti? Ne de olsa oğlu adam olmuştur artık ama şikâyet edecek bir şeylere hâlâ ihtiyacı vardır. Omzundaki ağrılardan ve arı zehrini bile denediğinden fakat sonuç alamadığından yakınmak, şüphesiz oğlunun düşüncesizliği ve Dördüncü Emir'in insanı düşürdüğü müşkül durumlar hakkında yakınmaktan daha kolaydır. Hatta duruma bu açıdan bakarsak, temizlikçi kadınların romatizmasının tedavi edilememesinin teselli edici bir yanı bile vardır.

Her zeki hekim, kariyerinde en az bir kere, yoğun çabalardan sonra aslında elde etmek istemediği bir başarıya

kavuştuğunu keşfeder. Ustalıkla ve dikkatle muayene ettiği hastasına, sağ böbrekte perfore böbrek taşı olduğu teşhisini koyar. Harika bir açık cerrahi uygulaması gerçekleştirir. Vakasını yakından takip edebilmek için uykusuz geceler geçirir. Sonunda mücadeleyi kazanır, derken mide bulandırıcı bir insanın, mesela bir tefecinin hayatını kurtardığını öğreniverir. Tefeci ölüp gitseydi, müşterileri, bir tanesi intihardan olmak üzere, kurtarılabilirdi. Fakat bunun tam tersi olduğundan, minnettar hasta, talep ettiği fahiş faiz oranları sayesinde ünlü cerrahın ücretini son kuruşuna kadar ödeyecek, böylece hayırsever hekim pek çok sıradan insanın hayatındaki kötü gidişatı düzeltme, bir zavallının da canını kurtarma fırsatını kaçırmış olacaktır.

Genelde, önemli bir adam frengiye yakalandığı takdirde, bu hastalığa rağmen önemli işlerini halledebileceğine inanılır. Oysa yanlış bir kanıdır bu. Bu kanaati destekleyecek kanıt yoktur. Bir doz Salvarsan sayesinde sadece ciltteki döküntüleri değil, hastanın hayal gücünde canlandırdığı bir masalı dahi yok etmek mümkündür.

Tıp ilmi, ölüme karşı verdiği mücadelede verdiği kararların doğurabileceği tüm sonuçları düşünerek davranmaz. Hastalığın günlük yaşamdaki rolü hakkında sadece üstünkörü fikirleri vardır. Hastalığın bir insanı daha iyi biri haline getirebileceği, kimi önemli gerçekleri görmesini sağlayabileceği, karakterini geliştirebileceği, biyolojik fonksiyonlarını yerine getiremeyen kalbin sağlıklı kalbin yapamadığı bir şeyi, yani iyiliğin doğasını öğretebileceği hiç düşünülmez. Tıp, bireyin biyolojik yapısının normal fonksiyonları hakkında genel düşüncelere sahiptir ve bu normal fonksiyonların nasıl korunabileceğinden başka şeyle ilgilenmez. Bilim, normal biyolojik fonksiyonların bozulmasıyla ancak dikkatle çizilmiş sınırlar dahilinde olduğu sürece ilgilenir. Hastalığın bir insanın dengesini altüst etmesiyse tıp ilminin değil, hekimin sorunudur.

Dolayısıyla tıp, kendi elleriyle iyileştirip kötülüklerine devam etmeleri için insanların arasına saldığı küçük tiranlara yardım etmenin ahlaki yönünü pek düşünmemektedir, fakat bir gün her derde deva bir serum keşfedip yeryüzündeki herkesi her türlü hastalıktan kurtarabilir ve bu insanlardan biri de çağımızın Descartes'ı olabilir.

Bu konuda düşünmeye devam edersek, aslında her şeyin göründüğü kadar basit olmadığını fark ederiz. Şöyle bir şey de gerçek olabilir; parmağındaki ağrıdan kurtulan emekli bakanımız devlet yönetimiyle ilgili öyle mükemmel bir kitap yazar ki, bu eser sayesinde insanlık barışa kavuşma yolunda önemli adımlar atar. Dahası, deve hendekten atlamasa bile atlamayı deneyebilir; tefeci, ölümün nefesini ensesinde hissedince faiz oranlarını yüzde yirmiden yüzde on beşe düşürebilir. Cerrahın bunları önceden bilmesine imkân yoktur.

Sağlık söz konusu olduğunda, teoloji bile tutkudan yoksundur. Nasıralı peygamber, sadece günahları affetmekle kalmıyor, hastaları da iyileştiriyordu.

İnsanlığın başhemşiresi olan kilise, günahları kendi sorumluluğu altına tutmayı, onlara sahip çıkmayı başarmıştır. Hastalıklara gelince, tıp, kilisenin bu alandaki eski gücünü elinden almıştır. Hekim, hastanın yatağının başucunda memnuniyetle rahibin elini sıkabilir fakat bunun tek sebebi hekimin sanatının işe yaramadığı andan sonra nasıl devam edilmesi gerektiğini sadece rahibin bilmesidir.

Kilise, bedensel ve zihinsel güçsüzlüklerle rahatsızlıkların, azizlerin, kutsal kalıntıların ve duaların gücüyle iyileştirilebileceğine inanır. Kilisenin mucizelerinden çoğu iyileştirme mucizeleridir. Tıpkı, şeker hastası bir kardinalin insülinin yararından şüphe etmek istemeyeceği gibi, insan ruhunun gizemleri üzerine bir parça düşünmüş olan bir hekim de bu inanışların tersini kanıtlamaya çabalamaz. Fa-

kat tıp ilminin tedavi yöntemleri, henüz ilahiyatçılar tarafından titizlikle incelenmemiştir.

Bu noktada, çağımızın anarşi ve kargaşası, kan kırmızısı zıtlıkların yok edici güzelliğiyle karşımıza çıkar. Her birimiz pek çok farklı dünyada yaşamaktayız ve bütün bu dünyaları uyum içinde birleştirecek bir gökyüzü çizecek bir Descartes'ımız da yok.

Tıp araştırmalarının hastalığa ve ölüme karşı verdiği mücadele büyük bir başarıyla ulaşmıştır. Tıbbın, çözüm ihtimali ufukta görünmeyen yeni sorunlarından biri de, bu başarıları onlara anlam kazandıran bir biçimde sıralamaktır. Araştırmaların durmaksızın ilerleme kaydetmesi, sadece ölüme karşı kazanılmış büyük zaferlerden ibaret değildir, aynı zamanda, insanlığa, kendi başarılarına layık olduğunu kanıtlaması için sürekli yinelenen teşviklerdir.

"Therapie als moralisches Problem",
Denemeler, 1960.

GUIDO CERONETTI

Bedenin Sessizliği

Guido Ceronetti, İtalyan bir filolog, Kitab-ı Mukaddes uzmanı, eleştirmen, vejetaryen ve durumunu bizzat itiraf etmiş bir hastalık hastasıdır. Bedenle ilgili aforizmaları bir araya getirdiği kitabında, anonim bilgiler, gizemli efsaneler, tıp tarihi ve edebi yorumlar bulmak mümkündür. Eski moda bir ahlakçı gibi yazmaktadır, ayrıca, yaşam ve tıp tarihiyle ilgili gözlemlerinin çoğu fantastik edebiyatı hatırlatır; bedenin sessizliğine –bu deyiş Renė Leriche'e aittir– dalıp gidiyor olabilir fakat şüphesiz gürültülü şehirle de bir o kadar ilgilenmektedir. Öğretileri on beş asır boyunca tıp alanında önemli yer tutan Antik Roma hekimi Galenos gibi, görünüşe göre o da ana mantığını kavramak için tıbbı baştan sona araştırmaktadır. Beş yüz sene önce olsa, büyük ihtimalle, kaleminden bir ars moriendi, *yani iyi ölme sanatı üzerine bir eser çıkardı.*

Antik Yunan tıbbının bazı ünlü hataları, sonradan Arap tıbbı tarafından da benimsenmiş ve herkesçe doğru kabul edilmiştir; mesela dölyatağının ikiye ayrılması, rahim mukus zarını besleyen tümörler, rahmin bedenin içinde hareket etmesi (Meyerhof, *La Gynécologie et l'obstétrique chez Avicenne et leurs rapports avec celles des Grecs*, 1938). Hem hayal gücü kuvvetli Platon hem de Hipokrat, rahmin çiftleşmek isteyen bir hayvan gibi, meniye kavuşmak amacıyla bedenin içinde yer değiştirdiğine, bunun da histeriye sebep olduğuna inanıyorlardı; aslında, her yaşayan canlının bedeni gibi, kadın bedeninin de rahimden geçtiğini anlatmak istiyorlardı.

*

Albert Camus, Jean Guitton'a, "O, bir sineği bile incitmedi," demişti. Guitton da şöyle cevap vermişti; "İncitmediği sinek veba mikrobunu başka bir yere taşıdı." Aslında pire demesi gerekirdi, gerçi çıkarılacak ders değişmezdi ya.

*

Littré'nin sözlüğünde, *panser* (tedavi etmek, iyileştirmek) ve *penser* (düşünmek) aynı anlama gelmektedir, çünkü tedavi etmek için önce düşünmek gerekir. Sonrasındaysa, Paré'nin de söylediği gibi, iş Tanrı'ya kalır.

*

Bir hekimin bir Tanrı olmadığını fark etmek bize acı verir; çünkü, yukarıda bizi iyileştiren, yardımsever bir Tanrı bulunduğu fikrinden asla vazgeçemeyiz.

*

Le Clézio'dan hoş bir düşünce: "Belki bir gün Tıp'tan başka sanat olmadığını fark ederiz."

*

Karl Jaspers'tan Rudolf Bultmann'a: "Teknoloji metodunu teknolojinin hükmedemeyeceği eylemlere ve davranışlara uygulamakla, bilimsel hurafe büyünün asla aşılamamış olan sapkınlıklarını andıran belli eyleyimlere yol açar."

*

"Tıp adamlarının hemen hepsi pek yararsız olduğundan gerçek hekimler ender bulunur, kimse tanımaz onları." (Giardono Bruno, *Küllü Çarşamba Yemeği*).

*

Uzman hekim mi olmak istiyorsun? O zaman, en zeki eski Mısırlıların yaptığı gibi, Bilinmeyen Hastalıklar üzerinde uzmanlaş.

*

"Cerrahın neşterinin açtığı tek bir kesiğe karşı, savaş meydanında on kez inip kalkan bir kılıçtan daha hassasızdır." (Montaigne, "İyinin ve Kötünün Tadı...") Neşteri bekleriz, fakat kılıç hiç beklemediğimiz anda iner. Savaşmaktan vaz-

geçtik ama ameliyathaneye girmeyi sonsuza kadar bekleyeceğiz.

*

Montesquieu, "Bir saatlik okumanın hafifletmeyeceği bir acıyla karşılaşmadım," demiş. İşte size gerçek bir edebiyat tutkunu.

*

Jünger, tıpta bile taktiklerin değişebileceğini, oysa stratejinin hep aynı olduğunu söyler. "Hareket eden el tedavi eder, sabit duran el iyileştirir," (*Strahlungen*). Bu söz Taocu bir deyişe benzer.

*

Goethe, hekimin tüm varlığını tıbba adaması gerektiğini söyler, çünkü hekimin amacı bütün insanlığa yardım etmektir.

*

Natüralist yazar Zola, ahlaki sorumlulukları reddeder; Dreyfusçu Zola ise –tıpkı De Wytts katliamından sonra Spinoza gibi– ahlaki zorunluluğu savunmak zorunda kalır. Teoride ahlaki sorumsuzluğu kabul edebiliriz, fakat hayatımızı bu ilkeye birebir bağlı kalarak geçirmeye kalkarsak kısa süre sonra boğulacak hale geliriz.

*

Eğer sevgiyi, ona eşlik eden hastalıklı hislerden ayırırsak, *sağlıklı* değil, acımasızlığın kuru rüzgârının darbesini yemiş, steril, bayağı insanlar haline geliriz.

*

Hipokrat, uyurken acı veren bir hastalığın ölümcül, uykunun insanı rahatlattığı bir hastalığınsa ölümcül olmadığını söylemiştir. Afyon ruhu, morfin ve barbituratlar yüzünden, artık bu ayrımı yapabilmemiz mümkün değil.

*

Seveso'da her şey normal görünüyor, oysa çok ciddi bir salgın var. 10 Temmuz'da nükleer reaktör infilak etti. Girilmesi yasak bölge doğru dürüst korunmuyor bile, ana yollar

tutulmuş olsa da arka yollardan isteyen herkes bu bölgeye girebilir. Çocuklar en tehlikeli bölgenin çevresinde oynuyor, bisikletleriyle dolaşıyorlar. Dükkânlardaki ürünlerin sağlıklı olduğunun tek garantisi, ürünlerin başka yerlerden geldiğini söyleyen levhalar. Sağlık Komisyonu'nun halka paniğe kapılmaya gerek olmadığını anlatan afişlerinin üzerine ilk yağmurlar yağdı. ICMESA kimya santrali, Seveso kasabasının bitişiğindeki Meda'daki devasa, demirden bir tümördür. Kendi balçığına gömülüp gitmiş bir çayırın ortasında yatan sessiz bir ejderhadır. Şayet gözlerimiz bir büyüyle mühürlenmiş olmasa, herkesin umutsuzca, çaresizce hayran olduğu sanayileşmeyi işte böyle görürdük. Endüstri, insanlara ölüm dağıtan mitolojik bir canavar; her şeyi kurban etmemiz gereken bir Minator'dur. Domatesler ve marullar bahçelerde boy atar ama dokunamayız onlara. Hava ağır, gökyüzü tuhaf gazlarla doludur. Sanayinin ele geçirdiği bu bölgede biçimsiz canlılar hayatta kalmaya çalışır; neredeyse gerçek olamayacak kadar çirkinleşmiş, kronik hastalıklara tutulmuş, yaralarla kaplanmışlardır. İşte insanın gücü; nükleer santralden yayılan toksik bulut hayvanları hemen öldürmüş, insanlara gelince –en azından şimdilik– sadece yüzlerinde birkaç sivilce çıkmasına sebep olmuştur. (26 Ağustos 1976.)

*

Dr. Richard Blackmore, Sydenham'a, iyi bir hekim olabilmek için hangi yazarları okuması gerektiğini sormuştu. Sydenham da ona Cervantes okumasını tavsiye etmişti.

*

İki kavram arasındaki mücadele: 1917'de, zührevi hastalıkların askerler arasında yayılmasını engellemek Amerika Birleşik Devletleri için o kadar önemliydi ki, hükümet ve ordu komutanlığı, bireysel özgürlüklere ket vurup müttefik ülkelerden de aynı tavrı beklediler. İngilizler, *treponema*'ya karşı daha hoşgörülüydüler, askerlerin hastalık kapma hakkına karşı mücadele etmiyorlardı. İngiltere'deki ahlakçılar,

zührevi hastalıklarla savaşmaktan söz edilmesini dahi istemiyorlardı; onların düşmanı ahlaksızlıktı. Fakat vaizler bile genelevlerin kapatılmasını talep etmedi; erdemli askerin geneleve zaten gitmeyeceği düşünülüyordu.

*

Petronius'un muhteşem deyişi *Medicus enim nihil aliud est quam animi consolatio* (Bir hekim, ruh için teselliden başka bir şey değildir), tıbbı özüne, yani psikolojiye indirger ve onu güzel manzaralarla, şiirle, parfümle ve aşkla bir tutar (Seleucus'un konuşması, *Satyricon*, 42).

*

Ölümcül hastalık gelip yakama yapıştığı zaman bilincimi yitirmeyeceğimi ve onu iyice göreceğimi umuyorum; asıl sorun, ona nasıl karşı koyacağım ve çok fazla doğal acı çekmeden tedaviden nasıl kaçabileceğimdir. İnsan düşününce, hastalığın, tedavisinden daha az korkutucu olduğunu fark ediyor. Bitmez tükenmez muayeneler, tedaviler ve tıbbi araç gereçler bana güven vermiyor, tam tersine endişelendiriyor beni. Göğsümü sakince merhem süren ele uzatacağıma, güçlü olmak için savaşmayı tercih ederim. En önemli sorun, bir tedavi değil, bir hekim bulmak olacaktır.

*

Paul Valéry'nin ölümcül hastalığına cevabı, "Je suis foutu et je m'en fous", yani, "Lanetlendim ama umurumda değil" hâlâ böyle bir durumda verilebilecek en iyi cevaptır, hatta dindar kişiler bile örnek alabilir onun tavrını. İnsani yönünden feragat etmeden bilgece davranabilmiştir Valéry; cümlenin ilk bölümünü kararlı bir biçimde –kaçınılmaz olanı kavramanın rahatlığıyla "Lanetlendim!", yani "İyi! Haklısınız!" demek– ve cümlenin ikinci bölümünü gizli bir isteksizlikle, hafifçe duraksayarak, kendi gerçekliğini tüm varlığıyla korktuğu bir kaybın karşısında tir tir titremekten kurtarmak için söyler; kendisi olduğuna inandığı her şey tehlikededir. Daha yakından bakıldığında, Valéry'nin cevabının, ölüm söz konusu ol-

duğunda uluslara, imparatorluklara, dinlere, uygarlıklara ve tüm insanlığa uygun olduğunu fark ederiz.

*

Günümüzde, tıp okullarına artık öğrenciler değil kalabalık çeteler devam ediyor; bu okullar çeteleri mezun ediyor, hekimlik mesleğini bu Çete Üyesi Hekimler sürdürüyor. Onlara güvenmememiz gerektiğini hemen öğreniyoruz; bu çete silahlı, hatta güçlü savaş silahlarıyla donanmış da olabilir. Doktor olmak isteyen biri, bu mesleği seçmeden önce etraflıca düşünüp taşınmalıdır; farklı olmayı, farklı prensipleri ve öğretileri benimsemeyi göze alabiliyorsa seçmelidir hekimliği. Yoksa hiç başlamamalıdır. Sınırsız güce sahip olan tıbbın kıyısında, toksikologlara, büyücülere, sadece Laennec'nin stetoskopunu ya da birkaç akupunktur iğnesini kuşanmış hekimlere de yer kalmaktadır.

*

Leibniz, Spinoza'dan hekim diye söz etmiştir, çünkü o zamanlar, felsefe alanında üstün başarılar gösteren herkese hekim denir, hatta resmen bu unvanla ödüllendirilirlerdi. (İşte bu yüzden, ben asla bir hekim olamayacağım.) Anatomi amfilerine gidip kadavraları incelemeden, hiç kimse filozof sayılmazdı. Haklıydılar da, çünkü insan, bir kartal olmadan önce bir akbaba olmalı, her an bir kurda, ya da gerçek bir iblise dönüşmeye hazır olmalı, horozun ötüşüyle birlikte melek biçimine bürünebilmelidir.

*

Çarmıh, hastanelere kötülüğü kovmak için asılmaz; en ilginç Hıristiyan paradoksunun sembolüdür. Çarmıhın adeta saplantılı bir biçimde, kurulan ilk hastanelerin hemen her duvarında bulunması, aslında Hıristiyanların hastanenin hastaların iyileştirildiği ve normal yaşama döndürüldüğü bir yer olduğunu yalanladığı anlamına gelmez mi? Haç, tıbbi tedaviyi ve cerrahi müdahaleyi reddeder aslında, çünkü –akıtılan kana sıcak baksa da– cerrahi müdahale acıyı din-

dirmeye çalışır; dünyevi acıları hafifletir. Böbrek taşından ya da fistülünden kurtulan hasta, eskisinden daha çok günah işlemeye başlayacak, ilahi bir ceza gibi görmeyecektir çektiği acıları. Hastaneler, kilise denetimi altında kaldıkları sürece, o sembol altında kalarak ezilmişlerdir. Hayatın her alanının giderek laikleşmesi sonucunda, hastaneler, çarmıha gerilmiş İsa'nın acı hatırasına, "Tanrım, Tanrım," diye yakarışına, sürekli kanayan yarasına rağmen, sakin ve saygın yerler olmayı başarabilmişlerdir. Artık bu sembol, dini kurumların yönetimindeki hastaneler hariç, hemen tüm hastanelerden kaldırılmıştır, üstelik onun görkemli varlığının yerinde bir boşluk kalmıştır; ölüm korkusu, haçın peşinden şenlik ateşinin içine atlamış, bütünüyle yok olmasa da zayıflamıştır. Yaşamın zaferi ve anti-Thanatosçuluğun erdemiyle dolu bir hastane de, daha sıcak ve keyifli bir yer olmasına rağmen, "topraktan toprağa" ilahileri ve kanayan göğüs kafesinin hükmettiği bir hastane gibi hüzünlü bir yerdir. Hiçbir hastane iç açıcı bir yer olamayacaktır.

*

Disraeli ölmek üzereyken, Kraliçe'nin hekimleri, homeopat bir hekimin gözetiminde olduğu için onu muayene etmeyi reddetmişlerdi; meslek odaları, homeopatlarla irtibat kurmalarını dahi yasaklamaktaydı. En sonunda, Kraliçe'nin ısrarları sonucunda hastayı görmeye razı olmuşlardı. Bu iki hekimlik türü arasında hâlâ kesin bir ayrım vardır. Günümüzde, hastaların birçoğu ilk önce normal hekimlere muayene olur, teşhis koyulduktan sonra homeopatik tedavi yöntemlerine başvururlar, zahmetli ve yan etkili tedavilere karşı sığınılacak bir tür liman gibi görürler bunu. Hastaların bu tavrı, iki hekimlik okuluna da güvenmediklerini göstermektedir.

Il silenzio del corpo: Materiali per studio di medicina'dan alınmıştır, 1979; İtalyancadan Michael Moore tarafından çevrilmiştir.

SAMUEL BECKETT

Yeminli Bir Reklam

Okuyacağınız şahane parodi, Beckett'in İngilizce yazdığı son romanı Watt'*tan alınmış bir paragraftır ve Amerikalıların sahte gezici hekimlerinin şehir şehir dolaşıp uyduruk ilaçlar satma geleneğinin modern bir versiyonudur. Beckett, doymuş yağlar hakkında oldukça bilgili görünmektedir.*

Bando'yu denediniz mi, Bay Graves, dedi Arthur. Yemeklerden önce ve sonra bir bardak ılık sütle birlikte bir kapsül yutacaksınız, gece yatmadan önce bir tane daha. Ben her şeyi denemiştim, bir arkadaşım Bando'dan söz ettiğinde, artık bıkıp usanmıştım denemelerden. Kocası Bando'sunu yanından hiç ayırmazmış, öyle demişti bana. Sen de dene, dedi bana, beş-altı sene sonra fikrini söylersin. Denedim, Bay Graves ve hayata bakışım değişti. Huysuz, sürekli yorgun, her zaman kabızlık çeken, derisi pul pul dökülen, herkesin sırt çevirdiği, nefesi kokan, iştahsız bir adamken –seneler boyunca bol yağlı domuz jambonları mideye indirmiştim–; dört sene boyunca Bando kullandım ve şen şakrak, kıpır kıpır, popüler bir nüdiste dönüştüm, sağlığım her zaman yerinde, neredeyse baba oldum ve haşlanmış patates delisiyim. Bando. Yazıldığı gibi okunur.

Watt, 1959.

KARL VALENTIN

Sağırlar Diyaloğu

Britanya Adaları'nda, Almanların mizah anlayışından yoksun oldukları düşünülür. Bu doğru değildir; sadece, Almanya'da komik olmak için yetkililerden izin almak şarttır. Ünlü Münih kabarecisi Karl Valentin –Beckett'in serseri karakterlerinden bazılarına esin kaynağı olmuştur–, anlatmak istediğini doğrudan söylemeden anlatmakta çok başarılıydı. Sahne partneri Liesl Karlstad'la birlikte oynadıkları bu skeçte, Bismarck döneminde bir hekimin ne ifade ettiğini anlatmaya çalışmaktadır. Skeçte sözü edilen ağaç kurbağaları, küçük bir ahşap merdivenle birlikte bir şişenin içine konur, Alman çocuklar tarafından hava durumunu tahmin etmek için kullanılırdı.

LIESL KARLSTADT: Sıradaki hasta, lütfen.

KARL VALENTIN: İyi günler, doktor.

L. K.: İyi günler, Bay Mayer. Şikâyetlerinizi öğrenebilir miyim?

K. V.: Ah sevgili doktorcuğum, bilseniz, midem bir türlü düzelmiyor. Ne zaman iki lokma yesem davul gibi şişiveriyor.

L. K.: Bu bir hastalık sayılmaz ama, değil mi? Son derece normal: midenizi doldurursanız, elbette şişecektir. Peki hiçbir şey yemediğiniz zaman nasıl hissediyorsunuz?

K. V.: Tam tersini. O zaman midemin bomboş olduğunu hissediyorum.

L. K.: İşte, tam da size söylediğim gibi; midenizde hiçbir sorun yok, her şey olması gerektiği gibi.

K. V.: Öyle diyorsanız doğrudur, peki o zaman söyler misiniz bana, acaba merdivenlerden çıkınca nefes nefese kalmamın sebebi nedir?

L. K.: Sevgili hastam, sizin dairenizin merdivenlerini kim tırmanırsa tırmansın, şüphesiz nefessiz kalırdı. Tabii bunun midenizle hiç alakası yok; ciğerleriniz nefessiz bırakıyor sizi.

K. V.: Anladım, ciğerlerim de sağlıklı, onlarda da hiçbir sorun yok, ama yine de iki sene önce ayağımı kırdım.

L. K.: Ayağınızı mı kırdınız; nasıl oldu bu?

K. V.: İçkiyi biraz fazla kaçırmışım.

L. K.: Ama fazla alkol tüketmek ayağınızı kırmaz ki.

K. V.: Doğru söylüyorsunuz, aslında şöyle oldu; iyice kafayı bulmuştum, sonra da gittim yurtdışından ithal edilmiş bir muzun kabuğuna basıp ayağımı kırdım.

L. K.: Anlıyorum, fakat bana öyle geldi ki, suç alkolde değil de, muz kabuğundaymış.

K. V.: Haklısınız, görmeden üzerine basıp düştüğüm muz kabuğundaydı suç; bu arada, aklıma gelmişken, gözlerim de pek iyi görmüyor doktor bey. Evde gazete okurken boynuma öyle bir ağrı saplanıyor ki, gazeteyi elimden bırakmak zorunda kalıyorum.

L. K.: Ama sevgili Bay Meyer, gözünüzün bozuk olması boynunuzun ağrımasına sebep olmaz ki!

K. V.: Belki de öyledir, ama gözlerle kalp arasında gizli bir bağlantı var bence, çünkü yaşlı insanların sık sık, "İyi görememek tam bir kalp ağrısı," diye şikâyet ettiğini duyuyorum sağda solda.

L. K.: Hımm, Bay Meyer, bence yapmanız gereken,

daha az gazete okuyup daha çok meyve yemek; meyve çok yararlıdır.

K. V.: Herkes için değil, doktor. Yediği erik arkadaşımın boğazına kaçmıştı da, az kalsın ölüyordu adamcağız.

L. K.: Peki kaç yaşındasınız, Bay Meyer?

K. V.: Doktor bey, karımdan yaklaşık on yaş daha büyüğüm. Evet, tam on yaş.

L. K.: Anlıyorum. Peki, karınız kaç yaşında?

K. V.: Ah, karım mı? Hımm, galiba size söyleyemeyeceğim, çünkü unuttum, doktor.

L. K.: Neyse, boşverin, pek önemi yok. Bağırsaklar ne durumda, onu anlatın bakalım.

K. V.: Karımın bağırsakları mı?

L. K.: Yok, hayır, sizinkiler.

K. V.: Ah, benim bağırsaklarım, tamam tamam anladım, şey, aramızda kalsın ama... (*Valentin eğilip doktorun kulağına bir şeyler fısıldar.*)

L. K.: Vay vay vay, demek öyle, ha ha ha ha ha! O zaman, size motor yağı yerine afyon tentürü yazayım en iyisi. Aklıma gelmişken, ne işle meşgulsünüz, Bay Meyer?

K. V.: Merdiven imalatçısıyım.

L. K.: Ah, yoksa şu itfaiyelerin kullandığı cinsten, iç içe geçerek kısalıp uzayan merdivenleri mi imal ediyorsunuz?

K. V.: Hayır, hayır, ağaç kurbağaları için küçücük merdivenler yapıyorum ben.

L. K.: Öyle mi! Çok ilginç doğrusu. Merdiven, ne boyutta olursa olsun merdivendir işte. Neyse, konumuza dönelim, Bay Meyer. Anladığım kadarıyla, biraz ishal sorunu hariç hiçbir rahatsızlığınız yok. Turp gibisiniz.

K. V.: Ne? Sağlıklı mıyım yani? O zaman niçin hastalık fonuna para ödeyip duruyorum, söyler misiniz yahu?

"Beim Arzt," *Alles von Karl Valentin*, 1978.

JEAN STAFFORD

İç Kale

Otobiyografik ögeler taşıyan bu hikâyede hasta, kendi içinde bir tiyatro oyunu sahneliyor; başından ve yüzünden yaralandığı kaza sonrasında ameliyat masasına bağlanmış haldeyken, burnuna cerrahi müdahalede bulunan operatör ve ekibiyle savunmacı ve ürpertici bir diyalog kuruyor içten içe. Kendisi hiçbir acı hissetmeden vücut dokusuna dışarıdan yapılan müdahaleyi, kokainin körüklediği kardan heykeller imgeleriyle nakleden bu içsel diyalog, Kalp Dikişi*'nde anlatılan askeri harekatla tam bir karşıtlık oluşturmaktadır.*

Saat dokuzda Doktor Nicholas onu operasyona hazırlamaya geldi. Beyaz önlüklü yardımcıları da beraberindeydi. İçlerinden birinin iteklediği tekerlekli arabada dizi dizi bıçak, makas ve pens, pamuk ve gazlı bez kavanozları vardı. Bir de parlak mor renkli tuhaf bir simya karışımını andıran bir sıvıyla dolu bir kâse.

"Her şey yolunda mı?" diye sordu operatör, gülümseyerek. Biraz gergin misin? Seni suçlayamam. Her zaman söylerim, submukoz reseksiyonu geçirmektense bacağımı kırmayı tercih ederim." Pansy, bir an için doktorun burnuna dokunacağını düşündü, ama adam ona doğru değil, yatağın yanına ilerledi. Tavandan sarkan yuvarlak lambadan yayılan sarı ışığa yaklaşınca alnında hareketli bir parıltı belirdi; masanın yanında duraklayarak siklamenin çiçeklerinden birine dokundu; pencereden dışarı bakarak kimseye ya da herkese, "Bu sabah arabamı çalıştıramadım. Taksiyle geldim," dedi. Sonra, ona yaklaştı. Bir yandan, kısa kollu gömleğinin cebinden bir spekulum çıkardı ve patileriyle

önündeki yüzeyi inceleyen bir kedi gibi elini ona doğru uzattı, derken mırıldanarak geri çekti: "Korkma canım. Bunun hiçbir tehlikesi yok. Olsaydı, operasyon yapar mıydım sanıyorsun?"

Doktor Nicholas genç, zeki ve yakışıklıydı; bir aristokrat, bir eş, bir baba, bir cemiyet insanı, bir Hıristiyan, güvenilir bir danışmandı ve mezun olduğu okulun yönetim kurulundaydı. Uzmanlık alanı temelde tek bir organı kapsayanlar da dahil, birçok doktor gibi o da hastalarının psikolojisiyle yakından ilgiliydi. Örneğin birkaç vakada, şiddetli sinüzit ataklarının duygusal kriz dönemlerine rastladığını fark etmişti. Kafatası çatlayan ve baştan beri sıradışı davranan Bayan Vanneman, özellikle ilgisini çekiyordu. Onda, şokun sonuçlarını, çoğunlukla algılanması bile güç olan benzersiz belirtilerini doğrudan gözlediğini düşünüyordu. Mesela, lumbar ponksiyon sırasında hiç tepki vermemişti. Durumla ilgili rapor, doktor Rivers'ın stajyeri tarafından tutulmuş ve kendisine açıklanmıştı. Boğazının titremesi ve renginin solması dışında ona ne yapıldığının farkında olduğunu gösteren bir işaret yoktu. Hiç ses çıkarmamış, gözlerini kapamamış, yumruklarını sıkmamıştı. Birkaç ponksiyon geçirmişti. Yalnızca hastaneye gelişinin ertesi günü yapılan ilk ponksiyona tepki vermişti. Stajyer, beynine baskı yapan serebrospinal sıvıyı alacağını anlattığında, "Aman Tanrım!" demişti; fakat korku içinde söylememişti bunu. Genç adam, kadının ses tonunda neyin gizli olduğunu açıklayamamış, yalnızca diğer hastalarda gözlediği türden bir korku olmadığını söyleyebilmişti.

Doktor Nicholas kızı merak ediyordu. Her zaman böyle dayanıklı ve özverili bir insan olup olmadığını kestirmek imkânsızdı. Onun kazadan önce canlı ve konuşkan olduğunu, belki de çok güzel bir kadın olduğunu ve kazadan sonra aynada yüzünü gördüğünde tüm yaşama sevincini

yitirdiğini düşünerek hüzünlenmekten zevk duyuyordu. Yüzü öyle yaralı ve şiş, öyle dağılmış ve çarpılmıştı ki, kazadan önce nasıl göründüğünü çıkartmak çok zordu. Burnunun ve elmacık kemiklerinin üzerindeki uzun, siyah dikişler, yüzünde hoş olmayan izler kalacağını gösteriyordu. Bir estetik cerrah önermeye kalkıştığında, belli belirsiz bir gülümsemeyle reddedilmişti. Doktor Nicholas da omuz silkip, "Doktor sensin," demişti.

Zavallı kafatasının içinde neler olup bittiğini ne kadar düşünürse düşünsün sonuca varamayınca, aşırı zarar gören ve fonksiyonlarını geri kazandırmak için tüm hünerlerini kullanmasını gerektiren burunla daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Yalnızca submukoz reseksiyon yapmakla kalmayıp, vomeri de almak zorundaydı ve zaten dikkat gerektiren bu iş, kemiğin ön taraftaki muhtemelen tamamen kaynamamış çatlağa yakınlığı yüzünden daha da güç olacaktı. Çatlak tamamen kapanmadan erkenden bir operasyona girişirse, çatlaktan bir mikrop sızdığında hasta göz açıp kapayıncaya kadar menenjit olabilirdi. Hastanın onu bekleyen tehlikelerden haberdar olup olmadığını merak ediyordu; uzmanlığını kusursuz bir biçimde geliştirdiğini, hiçbir konuda endişelenmemesi gerektiğini söyleyerek ona güven vermek istiyordu, ama böyle bir teselli, risklerin farkında olmayan, bilgisiz bir hastayı daha da korkutabileceğinden dilini tuttu ve yatağa yaklaştı.

Doktoru seyreden Pansy, sonda yerleştirilmesi için burun deliklerini açan pensleri hissedebiliyordu. Doktorun aletleriyle verdiği acı, kendiliğinden hissettiği acıdan farklıydı; öyle çıplak, açık ve güçlü bir acıydı ki, bayılıyor, ölmek istiyordu. Bir defasında doktor burnunu acımasızca muayene ederken bayılmıştı, kendine geldikten sonra bile incelemesi bitene kadar muayeneye devam etmişti doktor. Bu nefret dolu hatıra aklına geldiğinde birkaç kez ağlamıştı.

Bu sabah doktoru izlerken ve onu dinlerken nefret duyuyordu. Gözlerini adamın geniş, çıkık alnına dikip ardındaki karmaşayı düşünerek adamın aptallıklarını aşağılamıştı. Bu bir işe yaramayan, darkafalı burun sevdalısı ateşle oynuyordu. Onun için kötü şeyler diledi.

Doktor, "Seni suçlayamam. Herhalde bu küçük eğlenceyi dört gözle beklemiyorsun. Ama yeniden nefes alabildiğinde memnun olacaksın," dedi.

Askerlerini yatağın çevresine yerleştirdi. Stajyer yatağın soluna, doktorun tam karşısına geçti. Hemşire, arabayı doktorun ulaşabileceği bir yere taşıdı ve yanına dikildi. Bir başka hemşire yatağın ayak ucuna geçti. Üçüncüsü perdeleri kapadı, hastanın başucuna kör edici parlaklıkta bir lamba yerleştirdi ve odadan çıkarak kapıyı arkasından yavaşça kapattı. Pansy, saksılardan birine sarılı yeşil kreponun üzerindeki kocaman, gümüş rengi kurdeleye dikti gözlerini. Noel'de bile hastanede yattığını ilk kez fark etti ama o sırada Doktor Nicholas kullanacağı anestezi yönteminden söz ettiğinden, bu tuhaf ve ürpertici gerçek üzerinde düşünmeye vakti olmadı. Doktor, gazlı bez paketlerini bir tür kokain solüsyonu olan mor sıvının içine batırıp burun deliklerine yerleştirecek ve bir saat kadar bırakacaktı. Bu işlemin rahatsız edici olabileceğini –"acı verici" dememişti– ama operasyondan sonra kendini iyi hissedeceğini, dolayısıyla birkaç dakikalık rahatsızlığa değeceğini söylüyordu. Hastasına hazır olup olmadığını sordu, Pansy başını sallayınca alnındaki aynayı düzeltip işe koyuldu.

Pansy'nin parmakları spekulumun ilk dokunuşuyla kasılarak avuç içlerine doğru kıvrıldı. Doktor, "Bir bez verin, Bayan Kennedy," deyince Pansy gözlerini kapattı. Islak bez parçası burun deliğinden içeri ilerlerken şiddetli bir acı hissetti ve boğazında bir yanma duyarak öğürdü. Doktor bir an durdu, hemşire Pansy'nin ağzını sildi. Sonra adam ikinci

bezi de birincinin olduğu yere kadar inatla itmeye devam etti. Derisinin altındaki tüm sinirler, Dur! Dur! diye feryat ediyorlardı. Üstlerini örten katman yırtılınca çırılçıplak kalmış, titreyerek, Dur! Dur! diyorlardı. Ama Doktor Nicholas duymuyordu. Yeni bezlerle üzerine gelmeye devam ediyordu, bir burun deliği bitene kadar yaptığı işe ara vermedi. Pansy gözlerini açtığında doktorun alnındaki teri sildiğini, siyahi stajyerin de hayret dolu gözlerle üzerine eğilerek ona bakmakta olduğunu gördü. Bayan Kennedy şakaklarına buzlu suyla kompres yaptı. Doktor Nicholas konuşmaya başladı: "İşte oldu. Fazla sürmeyecek. Sana bir kahve getirtirim, ama içebileceğini sanmıyorum. Hiç hindibalı kahve içtin mi? Ben içemiyorum."

Pansy, onun bu alakasız sözlerinin üzerine atladı ve hindibanın tadını bile bilmediği halde, "Bayılırım," dedi.

Doktor Nicholas güldü. "Zevkler tartışılmaz. Hazır mısın? Bir bez verin, Bayan Kennedy."

İkinci deliği doldurmak daha zordu; hem diğer taraf şişmişti hem de boşluk çok daha dar, hatta bir defasında doktorun da belirttiği gibi bebek burnu kadardı. Bu sözcüklere dökülemeyecek kadar benzersiz acı karşısında, bakışlarını kendi içine yöneltti ve beynini görebildiğini hayal etmeye başladı. Fakat Doktor Nicholas ve yardımcıları onu rahat bırakmıyorlardı. Mırıldanarak çevresinde dönüyor, ayak sürüyor ve kolalı üniformalarını hışırdatıyorlardı. Patsy'nin göz kapakları utanç ve güvensizlikten sürekli açılıyordu. Bu anlamsız acı onu bütünüyle ele geçirmişti. Bir anda ne yapacağını unutuverdi. Hiçbir şeyin farkında değildi. Bir yere tırmanıyordu, ama nereye tırmandığını bilmiyordu. Bir tepe, bir kule, hatta Yakup'un merdiveni bile olabilirdi. Artık soyut bir sözcüğe, bir geometri teorisine, havada süzülen bir uçurtmaya, dönen bir topaca, parlayan bir prizmaya, görünmez parmaklar tarafından çevrilen bir kaleydoskopa dönüşmüştü.

Ama odadaki hiç kimse, onun gördüklerini göremiyordu. Cerrahın işi bittiğinde, ayak ucunda duran hemşire, "Aynada kendini görmelisin. Çok komik oldun," dedi. Sonra da eski dostlar gibi birbirlerine bakıp kahkahalarla güldüler. Pansy de kibarca gülümsedi ve aynadaki yansımasına baktı. Korkunç sargılarla kaplı burnunun üzerindeki kan çanağı gözleriyle, uçları yukarı kıvrılmış, çürüklerle dolu gri dudaklarına utançla baktı. Ona ihanet ederek gülümseyen dudakları yine de şaşkındı; onları gördüğünde, bir şeyi geride bıraktığını anladı ama neler olduğunu hatırlayamadı. Sanki içi boşalmıştı, iliği çekilmiş beyaz bir kemik gibi kupkuru, bomboştu.

*

Ayak bileklerini ameliyat masasına bağlayıp, el bileklerine deri kayışlar geçirdiler. Başının üzerinde yüzünün karikatürlerini gösteren, yüzlerce fasetalı bir ayna duruyordu. Sağ tarafında karmakarışık ışıklar saçan, parlak bıçakların sıralandığı, beyazlara bürünmüş bir masa vardı. Tüm örtüler kar gibiydi, her şey beyaz ya da gümüş rengi ve buz gibi soğuktu. Gümüş gözleri ve gümüş tırnaklarıyla uzun boylu bir kardan adam olan Doktor Nicholas odaya hiç ses çıkarmadan girdi, çünkü üzerinde yürüdüğü kar tabakası adımlarını sessizleştiriyordu. Arkasından, daha küçük bir kardan adam olan asistanı geliyordu. Masanın ucunda duran kardan hemşire, kardan ellerini Pansy'nin aciz ayaklarının üzerine koydu. Doktor, soğuktan uyuşmuş burnundan bezleri çıkarmaya başladı. Kahkahası, sessiz ve dondurucu gecede kopan bir çığlık gibiydi. Karların arasından, "Şimdi hiçbir şey hissetmediğini sana kanıtlayacağım," dedi. Kerpeten boşlukta şıkırdayarak bir buz parçasını yakaladı. Pansy kendi sesinin yankılandığını duydu. "Hiçbir şey hissetmiyorum."

Burada duvarlar sarı değil, griydi. Ayakucunda duran hemşirenin suratı bir anda allak bullak oldu. Pansy ilk başta

üzüntüden sandı. Ama kadın gülümsüyordu. "Kahve hoşunuza gitti mi?" Sözcükler labirentin gri koridorlarında yankılanarak fareler, kuşlar, boncuk taneleri gibi dağıldılar: Kahve hoşunuza gitti mi? Hoşunuza gitti mi? Gitti mi? Gitti mi? Aynı ses, yine gri duvarları olan başka bir odada, "Ona biraz viski vereyim mi?" demişti. İlk gecesinde ve şimdi yanında olan bu kadına –beyaz teni, beyaz saçları ve çivit mavisi gözleriyle ne kadar da güzeldi!– minnet duydu.

Kış mevsiminin derin sessizliğinde operasyon başladı. Bıçaklar karı yontuyordu. Pansy mutluydu.

"İç Kale"den, *The Collected Stories*, 1973.

RICHARD HUELSENBECK

Amerika'yı Niçin Terk Ettim?

"Blago Bung Blago Bung Bosso Fataka!" Alman dadaizminin ilk salvolarından biridir bu kelimeler. 1916 senesinde, Alman tıp öğrencisi Richard Huelsenbeck, İndo-Avrupa bilinçdışının derinliklerine gömülmüş bu büyülü kelimeleri keşfetmişti. Avrupa'daki savaş meydanlarında olup bitenlerin içinde uyandırdığı nefreti, Zürih'teki ünlü Voltaire Kabaresi'nin sahnesinde salveriyor, dadaizmin ölü kültürden geriye kalanları paramparça edeceğini umuyordu. Bu öğrenci, neredeyse yarım yüzyıl sonra, seçkin bir psikanalist olmuş ve adını Dr. Charles R. Hulbeck olarak değiştirmişti. New York'tan İsviçre'ye dönerken, adını yeniden Huelsenbeck'e çevirdi; Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında onu yaratıcılık enerjisiyle dolduran şeyleri Avrupa'da yeniden bulmayı umut ediyor, ama bunun gerçekleşmeyeceğini biliyordu.

Doktorluğum ile dadaistliğim arasındaki çatışma bütün hayatımı etkiledi şüphesiz, Amerika'da geçirdiğim yıllar da bu çatışmanın gölgesinde geçti. Hatta şunu iddia edebilirim ki, Amerikalılar dadaizmi hiçbir zaman anlamamıştır. Onlara göre dada, sanatla ilgili bir tür devrimci saçmalıktır. Modern Sanat Müzesi'nin yöneticisi William S. Rubins'in, "Dada, Sürrealizm ve Sonrası" adını verdiği büyük bir sergi açmasından da anlayabiliriz, dadanın Amerika'da nasıl yanlış anlaşıldığını. Dada ve sürrealizmi aynı sergiye tıkıştırmak bana sapkınlık gibi gelmişti ama buna engel olmak için hiçbir şey yapamadım.

İşte, Amerika'yı terk etmemin nedenlerinden biri de budur. Dadanın ne olduğunu, ne istediğini hiç kimseye anla-

tamadım, bunu açıkça görmelerini bir türlü sağlayamadım. Dadanın, kültür ideolojilerine karşı korkusuzca verilen bir savaş, sosyal ve siyasi adaletsizliklere karşı bir kalkan olduğunu onlara anlatamadım. Dada, züppe sanatçılara ve sanatsal yalanlara karşı, yaratıcı bireylerin özgürlüğünü savunur. Bu o kadar karmaşık bir sorundur ki, dadaistler bile tam olarak açıklayamaz dada'nın işlevini. Dada, teknolojinin zulmüne ve iletişimin tekdüzeleştirilmesine karşı çıkan bir devrimin ilk kıvılcımlarıydı; insanların içindeki ticari üretim okyanusunda kaybolmuşluk hissini ortaya çıkarıyordu. dada, bir tür hümanizmdi; klasik Alman yazınındaki gibi bir hümanizm değil, fakat özgürlük için verilen bir savaş, birey olma hakkını savunan bir mücadeleydi.

Bunların hiçbirini Amerikalılara anlatmayı başaramadım. Sonuç olarak, başarılı bir doktor ama başarısız bir dadaist oldum, oysa başarılı bir dadaist olmayı daha çok isterdim.

Başarısız bir dadaist olduğum düşüncesi, Amerika'da bir an için bile terk etmedi beni, dolayısıyla, tıbbi çalışmalarım üzerinde de –iyi veya kötü– birtakım etkileri oldu. Bu yüzden, resmi olarak hiçbir zaman ayrılmasam da, bir süre sonra Karen Horney'nin başını çektiği grupta kendimi rahat hissetmemeye başladım. Varoluşçu psikanalize merak sardım. Seneler önce Binswanger tarafından bulunmuş olmasına rağmen, New York'ta hâlâ bu alanda çalışan bazı küçük gruplar vardı. Birlikte, New York Ontoanalitik Derneği'ni kurduk, dernek üyeleri de bana kabul etme riskine girdiğim bir ödül verdi; Binswanger Üstün Başarı Ödülü.

Ne tür bir başarıydı kazandığım? Bunu kendime de açıklamaya çalıştım. Ullstein tarafından Almanya'da basılan *Cinsellik ve Kişilik* adlı incecik bir kitabı saymazsak, psikolojiyle ilgili bir kitap yazmışlığım yoktu. Gerçekten çok mutsuzdum. Mutsuzluğumun nedenini kendime kanıtlamaya soyundum ve mutsuzluğumun, tıp ile dadaizm arasındaki çelişkiden kaynaklandığına karar verdim. Sürek-

li bu sorunu düşünüyordum; en sonunda hayatımda bir değişiklik yapmam gerektiğini anladım. Ya bir dadaist ya da hekim olmalıydım. Hatta, bütün varlığımla yeniden bir dadaist olmam gerektiğini hissediyordum. Yaratıcı bir birey olmanın getirdiği sorunların hâlâ var olduğu bir ülkeye gitmem gerekiyordu.

Sanırım, her şeyi daha açık bir dille anlatmam gerekiyor. Öncelikle, Amerika'ya karşı hiçbir garezim olmadığını tekrarlamak isterim. Amerika Birleşik Devletleri'ni terk etmek zorunda kalmamdaki tüm suç, bizzat bana aittir. Oradaki yaşantıya uyum sağlayamamam, lanet olası dadayı kalbimden söküp atamadığım için, tamamen benim suçumdur. Bunların hepsi iyi hoş, ama Amerika'yı niçin bir daha dönmemek üzere terk ettiğimi hâlâ açıklamış sayılmam. Çeşitli dış koşulların etkili olduğunu zaten söyledim; yaşım, emekli olmak ve yeniden yazmaya başlamak istemem, son olarak da, dadaist sorunlarımın doğduğu ülkeye ve koşullara geri dönmek istemem. Daha açık söylemek gerekirse; umuyorum ki, Amerika'da dadaist sorunlar yoktur, oysa bunlar Avrupa'da var, en azından yakın zamana dek vardı.

Gerçekten de böyle mi acaba? Dünya, nereye giderseniz gidin aynı yer değil midir? Gururlu ve aptal biliminsanları, kalkınma ve ilerlemenin beraberinde bazı sorunlar da getirdiğinin pek farkında değiller. Avrupa'daki bazı bilim adamları da en az Amerikalı biliminsanları kadar milliyetçi, kişiliksiz ve makine gibi düşünen insanlar değil midir? Ayın yüzeyinde yürümeyi başarmamız bu insanlar için kimbilir ne büyük bir mutluluk kaynağı olmuştur... Peki, ay yüzeyinden kazınıp getirilen toprak parçasının aynısının dünyada da bulunduğunu fark edince, kendi gerçekliklerimizden çok Herr Wernher von Braun'un roket hayallerine milyarlarca dolar harcadığımızı fark edince ne diyecekler sizce?

Kendimle ilgili bir-iki gerçeği daha açıklamak istiyorum izninizle. Bir makine gibi yaşamak beni dehşete düşürür. Bana kalırsa, Amerika'nın işleyişi tam olarak bir makinenin işleyişine benzemektedir; Amerika medeniyetinin hastalığı da budur. Bireysel özgürlükten ve doğallıktan geriye kalanları da çöpe atmak üzeredirler. Amerikan ideallerine ve Amerikan gerçeğine duyduğum sevgiye rağmen, hayatım düzene girdikçe, başarılı oldukça kendimi daha da hasta hissediyordum. O nefret ettiğim, sürekli el sıkışıp kadeh kaldıran, "Şerefinize", "Nasılsınız?" deyip duran insanlardan biri olmama çok az kalmıştı. Oysa ben yeniden bir hippi olmak istiyordum. Kısa kesilmiş saçlarıma, terzi elinden çıkma kaliteli takım elbiseme rağmen içimde dadaist bir hippi olma özlemi vardı; bir hippiden başka bir şey olmak istemiyordum. Kuralsız yaşama isteği, kendimi kaosla özdeşleştirerek, deyim yerindeyse, makinenin içinde bir virüs olma arzusu başımı döndürüyordu; oysa bu isteklerim, sürekli olarak, resmi tıp örgütlerinin anlayışı ve çevremdeki birbirinden başarılı meslektaşlarımın varlığıyla çelişmekteydi. Kaosa geri dönmek istiyordum; ölümcül bir kaos değildi istediğim, yaratıcılığımı tetikleyecek bir kargaşaya ihtiyacım vardı. İşadamı-hekim prototipinden giderek daha da çok nefret etmeye başlamıştım. Her türlü testi uygulayan ve her türlü numarayı çevirip hastasını tedavi etmekten başka her şeyle ilgilenen hekimlerden nefret ediyordum. Para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen hekimler midemi bulandırıyordu, en sonunda mesleğimden de nefret etmeye başladım.

İşte, benim içimde sürüp giden çatışma. Bu çatışmayı çözmeyi kendi başıma başaramadığım için, mekân değişikliği yaparak çözmeyi deneyeceğim. Fakat başarılı olamayacağımı da biliyorum.

Başarılı olamayacağımın farkındayım ama önceden farkında olduğum bu başarısızlığın iyileştirici etkileri olur

umudunu da taşıyorum. İsviçre'de yaşarken onların bakış açısını öğrenmiştim; Amerika trajik bir ülkedir, Amerikalılar da trajik insanlardır. Özgür bir toplum yaratma teşebbüsleri henüz sona ermemişse de, kendilerini çözümü olmayan bir çatışmanın ortasında bulmuşlardır; Vietnam'daki savaş, siyahilerin sorunları, fakirlik ve büyük şehirlerdeki mali kriz sürüp giderken, silah üreticileri giderek daha çok para kazanmaktadırlar.

Amerika iflas etmiştir. Fakat açıkçası, ben de daha iyi bir durumda olduğumu iddia edemem. Hem bir hippi olmak hem de bir doktor ve iyi para kazanan bir vatandaş olmak istiyorum. Bu isteklerimin arasını bulmamsa mümkün değil.

Bazen güzel manzaraları, muhteşem dağları, daha da güzel gölleri, palmiyeleri, portakal ağaçlarını, sessiz ve yüksek ormanları düşünerek kendime yardımcı olmaya çalışsam da, bir süre sonra bir romantik değil bir realist olduğumu hatırlayıp bundan vazgeçiyorum. Aslında tek amacım şu; Amerika'yı niçin terk ettiğimi, kafamda iyice ölçüp biçmem, iyice anlamam gerekiyor, aksi takdirde bir gün istasyona gidip New York'a bir bilet alırken bulabilirim kendimi. Özgürlük Anıtı'nı hüzünlü bir gülümsemeyle selamlayıp aslında özgürlüğün hiçbir yerde, hiçbir zaman tam anlamıyla var olmadığını, Amerikalıların özgür bir ülke yaratma tasarılarının –her ne kadar başarısız olmuşsa da–, insanlık tarihindeki en muhteşem ve gerekli denemelerden birisi olduğunun farkına varabilirim.

Reise bis ans ende der Freiheit: Autobiographische Fragmente, 1984.

RAYMOND QUENEAU

Sakinleştirici Kullanma Talimatları

Klorpromazin, ilk kez 1950'de Fransa'da sentez edilmiştir. Okuyacağınız kısa parçalar, Fransız ilaç firması H.Baille Laboratuvarları'nın aynı sene başlattığı bir reklam kampanyasına cevap olarak yazılmıştır. Queneau, Fransız tıp hekimlerinin yeni ilaçlara gösterdiği büyük ilgiyle muzipçe dalga geçmektedir. Metinlerde geçen Arcole ve Moskova savaşları, 1. Napoléon tarafından, Magenta ve Reichshoffen da 3. Napoléon tarafından gerçekleştirilmiştir; ayrıca, Marjölin ve Nélaton da imparatorluk hekimleridir. İlk hikâyedeki savaş gazisi, gülünç biçimde anlatılan bir sakatlıktan mustariptir; başında ahşaptan bir protez vardır.

I

Şeytan çarpsın! Bu savaş meydanı tozu yutmamış herif beni daha ne kadar bekletecek; benim gibi, bacakların anestezisiz kesilip atıldığı günleri hatırlayan bir savaş kurdunu! Hakikaten, uzun yaşamım boyunca, Arcole'den Moskova'ya, Magenta'dan Reichshoffen'a uzun yollar kat ettim, sonunda Tourville Meydanı'ndaki muayenehanede buldum kendimi; yolda, Marjölin ve Nélaton gibi bazı dostlarıma uğrayıp görünmeyi de ihmal etmedim. Baş ağrılarımdan şikâyet etmek için gittiğim hekim de bu beyefendilerden biriydi.

Askeri selamıma karşılık veren hekim, durumum hakkında bilgi almak için dikkatle dinlemeye başladı anlattıklarımı. Şikâyetlerimi duvarda asılı tahtaya birtakım şemalar çizerek ayrıntısıyla anlattım kendisine. Bizim birlikteki ufak tefek, kel Korsikalının dediği gibi, bir resim bin kelimeye bedeldir.

Anlaşılan derdimi açıkça anlatmayı becermiştim, çünkü eline minik bir testere alan hekim başımdan küçük bir ahşap parçası kazıdı ve dikkatle bunu incelemeye koyuldu.

"Kurtçuklar delik deşik etmiş," dedi, "abanozdan yeni bir başlık yapsak daha iyi olacak."

"Ama o zaman bir zenciye benzerim," diye haykırdım.

"Demek öyle," diye cevap verdi, "Senin neye ihtiyacın olduğunu şimdi anladım. Senin sakinleştirici kullanman lazım."

II

"Baba, bu adam bana n'apacak?"

"Hiçbir şey, oğlum, bir şey yapmayacak."

"Madem bişey yapmayacak, o zaman beni niye getirdin buraya?"

"Çünkü kendini iyi hissetmiyorsun, evlat, hiç iyi hissetmiyorsun."

"Sen nerden biliyosun iyi hissetmediğimi?"

Babam enseme bir tokat patlatmaya hazırlanırken, içeri bir adam girdi. Babam, ona doktor bey diyordu.

"Ufaklığın nesi varmış bakalım?"

"Başı ağrıyor, doktor bey."

"Belki de fazla çalışmaktandır."

"O mu? Taşkafalının tekidir o."

Bu kadarı da fazlaydı doğrusu, taşkafalının teki olmadığım için babama dil çıkarttım.

Doktor dilime baktı ve şöyle dedi:

"Durumu şimdi anladım, sakinleştirici kullanması lazım."

III

Doktordan randevu almıştım. Çok sevinmiştim, böylece saatlerce beklemekten kurtulacaktım.

Tam saatinde muayenehaneye vardım; on beş kişi bekliyordu. Pek hoşuma gitmedi doğrusu. Neyse ki bir yığın

dergi vardı. Dergilerin resimlerine baktım. On iki kişi kalmıştı. Bulmacaları çözdüm. Sekiz kişi kalmıştı. Briç problemini çözmeye çalıştım, ama briç oynamayı bilmediğim için epey zorlandım.

Sonunda sıram gelmişti.

İçeri girdim. Doktor, "Soyunun," dedi.

"Ah, yanlış anladınız," dedim, "baş ağrısından şikâyetçiyim ben."

"Ya! Baş ağrısı ha!" dedi. "Sabit düşüncelere kapıldığınız oluyor mu?"

"Tabii. Bazı düşüncelerim asla değiştirilemez."

"Nerenizin ağrıdığını gösterebilir misiniz?"

Göstermek mi, nasıl yani, ne göstermesi? Sıradan insanları korkutmak için kullandıkları yöntemlerden biri işte.

"Sizi muayene edeceğim", dedi.

"Pek zor olmayacak," diye karşılık verdim, ağzımı açıp ağrıyan yirmi yaş dişimi göstermek istedim.

Ağzıma baktı ve şöyle dedi:

"Durumu şimdi anlıyorum, sizin sakinleştirici kullanmanız lazım."

"Du bon emploi des tranquillisants,"
Contes et Propos, 1981.

JEAN REVERZY

Hekim ve Para

Napoléon'un İngiliz halkı için küçümseyerek esnaflar ulusu dediği söylenir; bu beni her zaman şaşırtmıştır. Çünkü ben bu sıfatı asıl hak edenlerin Fransızlar olduğunu düşünmüşümdür. 1950'li yıllarda, La Passage *romanıyla tanınan Fransız hekim ve yazar Jean Reverzy'nin kaleme aldığı bu makalede, o zamanlar neredeyse tabu sayılan konular ele alınmaktadır, mesela vizite ücretleri, gelir vergisi, kirli para gibi. O yıllarda İngiliz hekimler para sorunuyla uğraşmadan hasta muayene etmeye başlamışlardı bile, devlet hastanelerinde çalışıyorlardı; oysa Fransız hekimler, her zamanki gibi, özel piyasada çalışmaktaydılar. Geçenlerde, Fransız bir meslektaşım bana bir hekimin maddiyata önem vermemesinin "mümkün olmadığını" söyledi. O zaman aklıma gelmemişti, fakat şimdi, Robert Musil'in şu sözünün duruma çok uygun olacağını düşünüyorum: "Bugün, herkesin tüccar gibi davranmaya hakkı var, oysa, eski bir gelenek, hepimizi idealistmişiz gibi konuşmaya mecbur kılıyor."*

Hasta ile hekimin baş başa olduğu bir muayene seansı, dört perdelik bir trajediye benzer. Birinci perde: iki insan karşılıklı birbirini ölçüp biçer ve ortak noktalar bulmaya çalışır. İkinci perde: hasta giysilerini çıkarır ve çıplak bedenini, oskulte etsin ve el muayenesi yapsın diye hekime sunar. Üçüncü perde: Hasta giyinir. Düşünceler paylaşılır, sırlar verilir. Hekim açıklama yapar, öğütler verir, hastayı yatıştırır, fakat drama henüz sona ermemiştir. Oldukça kısa süren dördüncü ve sonuncu perdededir sıra: hastanın, konsültasyon için ödeme yapması gerekmektedir. İşte, korkulan an gelmiştir. Diyalog, kafa karıştıracak bir hale gelir;

hasta, borcunu ödemeye ne kadar hevesli olsa da, ya parayı vermekte gecikir ya da fazla telaşlı hareketlerle yapar ödemesini. Hekim hastadan daha da endişelidir; sesini yükseltir, alçaltır, kekelediği bile olur. Hastanın ödeme yapmakta geciktiği anlarda, hekimin para istemeye çekinmesi kötü bir şey değildir; kendisini rahatsız hisseder, çünkü aniden rol değiştirmek zorunda kalmış, soyunmak zorunda kaldığı bu küçük işadamı rolü de ona pek yakışmamıştır. Küçük tüccar parasını isterken hiç çekinmez, fakat ondaki pervasızlık, rahatlık, hekim için söz konusu değildir. "Borcunuz şu kadar," demeden önce, kapalı kapılar arkasında geçen, temelinde sempati, güven ve yardım isteği yatan bir ilişki kurmuştur hastayla, bu duygulan nakde çevirmek elbette zor gelmektedir.

Sonu her zaman sıkıntılı bir biçimde, tökezleyerek biten muayene, hekimlerin psikolojisi ve tavırları hakkında aydınlatıcı bilgiler verebilir bize; onları, Odysseus'un Kirke tarafından domuza çevrilen, fakat insanlıklarını hâlâ anımsayan yol arkadaşlarına benzetmek de mümkündür. Kötülük timsali para, tıpkı Kirke gibi hekimleri başka bir şeye dönüştürür; onların sinmesine, kendilerini küçülmüş hissetmesine sebep olur.

Bunları polemik yaratmak için açıklamıyorum; bu düşüncelerin sahibi de bir hekimdir, herkes gibi kanuna karşı sorumlulukları vardır, dolayısıyla bu konular hakkındaki düşüncelerini özgürce anlatma hakkını kendinde bulmaktadır. Tıp dünyasını yöneten kazanç kanununa kimsenin itiraz ettiği görülmemiştir; bu yüzden, hastalarımdan ücret isteme vakti geldiğinde kendimi çok daha rahatsız hissediyor ve bu konuda en azından görüşlerimi dile getirmek istiyorum.

Hekimler, insanlara yardım etmek istedikleri için seçerler bu mesleği, ya da bilgi açlığı yönlendirir onları bir hekim olmaya. Zengin olmak için doktor olunmaz. Fakat, uzun

ve masraflı bir eğitimden sonra diğer insanlardan farklı bir konuma ulaşan hekim, yine de hayatını kazanmak zorundadır. Yirmi beş-otuz yaşları arasında, hekim yerleşecek bir yer arar kendine; çeşitli tıp araçları satın alır, kapısına pirinçten bir levha asar ve hastalarını beklemeye koyulur. O günden sonra, dükkânını açtığı her sabah, yeni bir sorunla boğuşmaya başlar; masraflarını karşılamak, faturalarını ödemek, para kazanmak zorundadır. Tıbbın ötesinde, mesleğinin ticari yönüyle de tanışır; eski ideallerinden bir kısmını bu süreçte yitirir. Otuz beş yaşına gelince, çok ünlü bir hekim haline gelmiş olsun ya da olmasın, "iki yakasını bir araya getirmiş," belli bir kazanca kavuşmuştur. Büyük şehirde çalışan iyi bir hekimin "cirosu" senede dört ya da beş milyon franka ulaşır, meşhur bir hekim ya da cerrahsa, hasta sayısının o sene çok ya da az olmasına bağlı olarak, on-on beş milyon frank gelir elde eder. Farklı hekimlerin muayene ücretlerinin beş yüz ve bin frank arasında değiştiğini söylersek, eşitsizliğin sebebi anlaşılır. Fiyat listeleri, tedavinin etkinliğine göre değil, hekimin unvanına, yaşına, ününe göre değişir; her cüzdana uygun bir hekim bulunabilir. Para meselesi, hekimlerin profesyonel vicdanını pek rahatsız etmez; çünkü kötü hekimler, genelde zaten para kazanamazlar.

Hiyerarşi yükseldikçe, burjuva değerleri de giderek bir sorun haline gelmeye başlar. Semt veya köy hekimleri alçakgönüllü yatırımcılardır, hayatları boyunca sürekli çalışır, hatta çalışmaya devam ederken ölürler. Ünlü hekimlerse, alçakgönüllü meslektaşlarıyla aynı derecede çalışmalarına rağmen "büyük burjuva" olarak nitelendirilirler. Mesleğin, pek de hoş olmayan biçimde çıkar için kullanılışı, genelde zengin ve ünlü hekimler tarafından gerçekleştirilir. Ünlü bir hekimin oğlu, çoğu kez babasının izinden gider, hatta sanki babasının sermayesini devralıyormuş gibi rahat bir tavırla, onun fakültedeki sandalyesini veya hastanedeki

görevini devralır. Hayret verici bir durumdur bu; çünkü, sanatta ve bilimde yeteneğin kalıtsal olarak babadan oğula geçtiği pek görülmemiştir. Oysa bu çeşit tavırlar gösteriyor ki, tıp, bir bilim değildir veya henüz bilim olma aşamasına gelmemiştir.

Yine de hekim, gerçek sorumluluklarının yüklerinden kaçacak kadar para delisi olmamıştır hiçbir zaman. En çok kazanan hekim bile insanlara yardım etmekten geri durmamış, parası yok diye bir hastayı tedavi etmemek hatasına düşmemiştir. Hatta bazı hekimler, yıllar boyu yüklü miktarda paralar kazandıktan sonra yoksulluk içinde ölmüşlerdir. Fakat yine de, ücretsiz muayene ve tedavi, hekimlerin neler yapıp neler yapamayacağını düzenleyen kanunlar nedeniyle giderek daha gönülsüzce yapılmaktadır.

Burjuva düzenine göre yaşamak ve para kazanmak, hekimin zihnen ve bedenen rahat olmasının tek garantisidir. En büyük tehlike de mesleğinin monotonluğudur, tekdüzelik hekimin zekâsını tehdit eder. Aynı şeyleri tekrar tekrar söylemek, sürekli aynı şeyleri yapmak onu bir paradoksa sürükler; ün ve servet gibi çeşitli burjuva değerlerine bağlanmış olsa bile, mesleğini icra ederken bir yandan hayatının an be an akıp gidişini, en değerli zamanlarının uçup gidişini seyretmek zorunda kalır.

Bu varoluşsal sıkıntıların hastaya zararı yoktur, fakat tıp ve hekimler için oldukça zararlıdır; bilimden uzaklaşmalarına, araştırmacı ruhlarını yitirmelerine neden olur. Yorgunluktan bitap düşen, para sıkıntılarına kafa yormak zorunda kalan, vergilerle boğuşan hekimlerin çoğu, okul yıllarındaki başarılarına perde çekip, bilgiyi sadece kişisel deneyimleri aracılığıyla kazanmak zorunda kalır, araştırma yapmaya halleri kalmaz, vakit bulamazlar. Deneyim kazanmak asla yanlış değil, tam tersine son derece faydalıdır. Fakat unutulmamalıdır ki, bir zamanlar hekimler hastalıkları inceleyerek bilimsel araştırmalara bizzat katkıda

bulunuyorlardı. O günler geçmişte kalmıştır. Tıp okulları, tıpkı diğer yüksek okullar gibi sadece ders verilen yerler haline gelmiştir. Araştırmacı biliminsanları gözüyle baktığımız ünlü hekimler, aslında maksimum hasta kabulü kanununa bağlıdırlar; profesör unvanlarıyla yetinirler. Dirimsel bilimlerin gelişmesinin, ilerlemesinin kaçınılmaz olduğu çağımızda, ister köy hekimi olsun ister unvan sahibi zengin bir hekim, hekimlerimiz araştırmacı kimliklerinden uzaklaşmışlardır; laboratuvardaki araştırmacı biliminsanıyla aralarında bir bağ kalmamıştır, sadece onun keşiflerini uygulamakla yetinirler.

Dolayısıyla, ne kadar başarılı olursa olsun, hekim mutlu değildir; bir zamanlar hayalini kurduğu başka türlü bir tıbbın özlemi içindedir. Hastaların yoğunluğundan başını kaldırmaya fırsat bulamayan, sosyal statüsünün esiri olan hekim, bir şeyleri değiştirecek gücü kendinde bulamamaktadır. Fakat ne olursa olsun, muayenenin sonunda, hastanın ödeme yapması gereken an geldiğinde, hekim kendini rahatsız hisseder. İşte bu içten içe hissettiği sessiz rahatsızlık, belki de hekimi kurtaracak, bütün günahlarını affettirecek olan şeydir.

"Le Médecin et l'Argent", *Oeuvres*, 1977.

WELDON KEES

Klinik

Weldon Kees bir keresinde ABD'nin en kasvetli şairi olarak tarif edilmişti. Çifte açmaz teorisyeni Gregory Bateson'a ithaf ettiği "Klinik"te gizemli bir deneyi tarif eder. Bu deney, "kediler"in nasıl anlaşıldığına bağlı olarak hayvanlar üzerinde yapılan bir deneyi de anlatıyor olabilir, insanlar üzerinde yapılan bir deneyi de; ilki bir sıcak levha testi, ikincisi bir tür nöropsikiyatrik tedavidir.

Kafesin içinde ışıklı bir folyo gibi
Öğleden sonra; ve yakalanıyorum
Uluyan tepinen ve tüküren, kuyruklarını savuran
diğer kedilerle birlikte
Doktorların açtığı akıma.
Tavan kızarıyor. Dalgalar ışıldıyor zeminde
Cehennemin barlar arasında incecik yayıldığı yerde.
Sonra bir şalter indiriliyor ve bitiyor
Bir gün için daha. Kapatılıyor her şey. Eve gidiş.
Kalsiyum klorür, yaklaşık bir miligram
Beyne şırıngalanan,
Infundibulum'un yakınına. Bazen uyuyoruz haftalarca.
Raporu
Doktor Edwards'ın; on altı kişilik test grubu (beş kadın, on dört erkek).
Sonuçlar olumlu olmaktan uzak. Statik ataksiya,
Kan basıncı, sallanan eller ve ayaklar, görüşte keskinlik.
Bir Bayan Wax
Hatırlayamıyor uzun yolculuğu Chevrolet'nin içinde
Jersey'den Forest Hills'teki evine yaptığı. Bitkinlik

Hissettiğini bildiriyor birkaç kişi. Bu dumanlı gecelerde
Gözlerim kuru ve hassas; yoruluyorum
Uykusuz geçen yirmi saatten sonra. Performansta
Düşüş. – Işıklar
Titreşiyor ve sönüyor.
Sokaklarda kış gibi bir ses.

Bakınız Master,
Muzie, Brown ve Parker, hipoplastik kalp konusunda.
Culpin psikojenik kökenini vurgulamıştı. DaCosta
Frengi olasılığını elemişti. Raines ile Kolb'a bakacak
olursak,
Raines ile Kolb'a bakıyoruz. – Yalnızca bir tür yara bu,
Savaşların birinden, arada bir açılan.
Kuruma izleri, fakat oldukça hafif acısı.

Raines ve Kolb'a bakıyorum, o karanlık gerilikte,
Bir ipucu arayarak; fakat o karanlıkta, neredeyse yok
İçimde ürpermeyen bir damla kan bile. Elsiz ağızlar,
Işıksız gözler, kuruyan dilim, katlanılmaz
Susuzluk. Ve sonra girdik o odaya
Bir dünya kedinin tepinip, tükürüp uluduğu
Sıcak bir levha üzerinde. – Evimdeydim artık.

Toplu Şiirler, 1962.

W. H. AUDEN

Tedavi Sanatı

W.H. Auden tıpçı bir aileden geliyordu ve faal şairlik kariyeri boyunca şiirin ve tıbbın iyi yaşamaya nasıl katkıda bulunabileceği konusuyla yakından ilgilendi. Bu şiiri kendi doktoru David Protetch'in anısına yazmıştı.

Çoğu hasta zanneder ki
onların yaptığı şeylerden biridir ölüm,
hekimlerinin değil,
o beyaz önlüklü bilge,
asla hayal edilemez
evlenirken veya çıplak halde.

Birinin oğlu olduğumdan,
Aslını biliyordum işin. "Tedavi,"
derdi babam bana,
"bir ilim değil,
sezgisel sanatıdır
doğaya kur yapmanın.

Bitkiler, hayvanlar, tepki verebilir
türlerine özgü, ortak
kaprislerine göre,
fakat bütün insanların
peşin hükümleri vardır
önceden kestirilemeyen.

Bazıları için hastalık
önemli olmanın yoludur,
bazıları metanetlidir,
birkaçı da fanatik,
ki bunlar mutlu olmaz,
kesilip açılana dek."

Sakınmamı söylediği için
sadistlerden, çokbilmişlerden,
ve önce vizite ücretini düşünenlerden,
hemen anlamıştım tanıştığımızda,
karşımda bir uzman hekim olduğunu
onun gibi düşünen,

sen de kurbanı olmuştun
tıp mühendislerinin
ve onların kibrinin
atom bombası attıklarında
hastalıklı hipofiz bezine
ve onu gereğinden fazla öldürdüklerinde.

"Her hastalık
Müzikal bir sorundur."
Böyle demişti Novalis,
"ve her tedavi de
müzikal bir çözüm":
bunu da biliyordun sen.

Benim durumumda
işitmiyordun gerçi
düzeltilecek akortsuzluklar:
organlarım bugün bile
hâlâ oldukça emin görünüyor
öz kimliklerinden.

Hafif hastalıklarım için
ölümcül hasta olan sen,
en doğru ilaçları yazdın:
büyük kusurlarımı,
delice bağımlılıklarımı,
kendi vicdanıma bıraktın.

Senin açmazın mıydı
emin olmamı sağlayan
sana güvenebileceğimden,
ölecek olsam
bunu söyleyebileceğinden, yatıştırıcı masallarla
bana hakaret etmeyeceğinden?

Diyabetikler
hoşnut mu kalmalı
özyıkıma ulaşma çabasından?
Bir gün demiştin ki bana:
"Yalnızca huysuzluğum
sağlıyor devam etmemi."

Fakat ne öfkenin ne de
şehvetin gücü yeter her şeye,
ayrıca istememeliyiz
arkadaşlarımızın insanüsü
olmasını. Sevgili David,
ölü dostum, huzur içinde yat,

bütün hekimlerin olması gereken
ama pek azının olduğu şeydin,
ve en zor halinde bile
layıktın kesinlikle
peşin hükümlü sevgimizle
tarafsız övgümüze.

Toplu Şiirler, 1969.

R. D. LAING

Klinik Görüntüler

R.D. Laing, yıllar boyunca dünyanın en tanınmış psikiyatrlarından biriydi; Glasgow'un güneyinde, Calvinist bir eğitim alarak büyümüş, bu süreçte dışlanmışlar ve psikozlularla empati kurmayı öğrenmiş, psikiyatri alanına büyük bir içgörüyle adım atma şansına sahip olmuştu. Aşağıda, yazarın izlenimci kısa bir denemesinin birinci bölümünü bulacaksınız. Bu metni yazarken anılarını, mekanik yazını ve kulağına çalınan konuşma parçalarını birleştirerek bir kolaj oluşturmuştur. Denemeye adını veren "cennet kuşları" herhalde, Hieronymus Bosch'un Dünyevi Zevkler Bahçesi *tablosundan kaçıp yazarın zihnine doluşmuş olacaklar.*

Her gece karşılaşıyorum onunla. Taçlı Kral'la. Her gece dövüşüyoruz. Neden öldürmek zorunda beni? Hayır. Ölmeyeceğim. Toplu iğne başından daha küçük, elmastan daha sert olabilirim. Birdenbire nasıl da nazik! Aklınca oyuna getirecek beni. Uçurun tacını başından! Vurun. Kafasını patlatın. Kanlar boşalsın yüzüne. Gözyaşı mı yoksa? Belki de. Çok geç! Uçurun kellesini! Omurgasını parçalayın! Öl artık ey Kral!

Örümcek-yengeç ağır ağır ilerliyor yatak odasının duvarında. Korkunç da değil, uğursuz da. Kabulleniş. Bir tane daha beliriyor, derken bir tane daha. Ah! Hayır, çok fazla. Öldür.

Meğer başından beri bir kuşmuş, o kadar narin, o kadar güzel ki; şimdi can çekişen bedeni seğirmekte. Ne yaptım ben? Neden bana böyle bir oyun oynadı? Neden çirkin gösterdi kendini? Senin suçun hepsi, senin suçun.

Öğle vakti. Trafik sıkışmış. Başta nedenini anlayamadım. Sonra gördüm. Devasa, muhteşem bir köpek, yolun ortasında dört dönüyor, başıboş dolaşıyor. Arabama yaklaşıyor. Korkunç bir sakatlığı olduğunu anlamaya başlıyorum. Evet, belkemiği kırılmış ve dönüp dururken başının sol yanını görüyorum birden; kafatası içine göçmüş, kan içinde, biçimsiz bir yığın, sadece gözü hâlâ sağlam, ne göz çukuru ne göz kapağı var ama göz bana bakıyor, tek başına, yüzden bağlantısız. Bir kalabalık toplandı, bu telaşlı, kafası karışmış yaratığın anlamsız hareketlerine bakarak gülüyor, alay ediyorlar. Şoförler korna çalıyor, yoldan çekilmesi için haykırıyorlar. Tezgâhtar kızlar dükkânlarından çıkmış, bir araya toplanmış, kıkırdıyorlar.

Ben, o köpek, o öfkeli şoförler ve kıkırdayan tezgâhtar kızlar olabilir miyim?

Yoksa İsa, onu çarmıha gerdiğim için affediyor mu beni?

Glasgow.
Kurşuni gri sokak.
Ucuz kiralık dairelerin anlamsız suratları
çiseleyen yağmurumla ıslanmış. Kırmızı
sadece çocukların yanaklarında. Işıkları soluyor
hâlâ gülen gözlerinin...

Glasgow hazırcevaplılığı:

ADAM [*yoldan geçen genç kıza*]: Hey, piliç, suyu ısıt da geleyim.

KUŞ: Fitilini ıslatayım deme, haşlanırsın.

Glasgow tramvaylarının 1930'larda, kasım ayı, pazar günkü durakları. Son.

İnce tabakalar halinde dökülen sıva. Kırık dökük pencere pervazları.

Kenar mahalle apartmanlarının kokusu. Pazar sabahı "bastıran" sağanak yağmur.

Bayat bira, kusmuk, balık ve patates kızartması kokusuyla dolu.

Bütün o çiçekli duvar kâğıtları ve halı püsküllleri, perdeler ve güneşlikler. Üç parça, kadife döşemeli oturma grubu.

Tuğla şömineler, şömine ızgaraları, metrekarelerce, kilometrekarelerce uzanan parke taklidi, desenli muşambadan yer örtüleri.

Merdiven tırabzanları ve vitrayların arasındaki tuğla şömine. Saygınlık. Ey saygınlık.

Bayan Campbell, iki çocuklu genç ve sevimli bir anneydi. Aniden kilo kaybetmeye başlamıştı, karnı da giderek şişiyordu. Bununla birlikte, kendisini hasta hissetmiyordu.

Tıp öğrencisi "hastalığın tarihçesini öğrenmek" zorundadır; fakat ben, onunla sohbet etme hatasına düştüm, küçük oğlu ve kızının hikâyelerini, ne ördüğünü, böyle şeyleri dinledim.

Cerrahi koğuşumuza, bir pazar günü gelmişti. Karnına, karaciğerinin alt sınırını gösteren bir işaret konmuştu, çünkü karaciğeri giderek büyüyordu, durumun takip edilmesi gerekiyordu.

Pazartesi, karaciğerin alt sınırının, işaretlenmiş bölgenin altına inmiş olduğunu gördük. Kanser bile o kadar hızlı ilerleyemezdi. Ender bulunan bir hastalıktı onunki besbelli.

Karaciğeri gün be gün büyümeye devam etti. Perşembe günü öleceği kesinleşmişti. Öleceğinden haberi yoktu, kimse bunu ona söylemek istemiyordu.

"Ameliyat olmanıza gerek kalmadığına karar verdik."

"Peki ne zaman eve gidebilirim?"

"Bir süre sonra gideceksiniz tabii, ama sizi şimdilik müşahede altında tutmamız gerekiyor."

"Tedavi de uygulayacak mısınız?"

"Merak etmeyin, Bayan Campbell, siz her şeyi bize bırakın. Bazı testler yapmamız gerekiyor."

Büyük ihtimalle, karaciğerinde hemoraj vardı. Fakat kanamanın sebebi neydi? Bedeninin başka bir bölgesindeki kanserin yol açtığı ikincil tümörler olabilir miydi? Öyleyse, kanser neredeydi? Bedeninin her köşesi araştırılmış, tetkik edilmiş, rektum, vajina, gırtlak, röntgenler, idrar analizleri, dışkı örnekleri, kanı; hepsi incelenmişti. Enteresan bir klinik vakaydı.

Cuma sabahı, öğrenciler genç cerrahlardan biriyle toplantı yaptı, vaka etraflıca tartışıldı. Kimse böyle bir hastalığa şahit olmamıştı; otopside gerçekleri öğrenecektik elbette, fakat hastayı kaybetmeden önce hastalığı teşhis etmemiz çok daha iyi olacaktı.

Birisi, retinasında küçük bir tümör olabileceğini söyledi. Gözleri muayene edilmişti ama bu tümörler bazen gerçekten çok küçük olabiliyor, gözden kaçabiliyordu; ilk muayenede özellikle böyle bir belirti araştırılmamıştı; bir ihtimaldi ama uzak bir ihtimaldi. Öğle yemeği vakti gelmişti, öğle molasında üniversite kampüsündeki tüm sınıflar boşalır, öğrencilerin hepsi koşa koşa kafeteryaya giderdi. Kafeteryadaki masalar iki yüz kişiden fazlasını almıyordu. Yemek sırasının başlarında bir yer kapamazsanız bir saat daha beklemek zorunda kalıyordunuz oysa sonraki ders bir saat sonra başlıyordu.

Yine de, acele edersek yemekten önce gözlerini kontrol etmeye vakit bulabilecektik...

Koğuştan içeri girdiğimizde, hemşireler cesedini çarşaflara sarmaya başlamışlardı bile.

Kahretsin, ölmüş be! Aman acele edin, kornea bulanıklaşmadan önce bakalım. Ölü gözlerinin derinliklerini dikkatle inceledik. Öleli daha birkaç dakika olmuştu. Ölümün gerçekleşmesinden birkaç dakika sonra insan gözüne bakmak yine de ilginçtir; kanın retina damarlarını zorlama-

ya başladığını görebilirsiniz. Zaten tek görebildiğimiz bu oldu, tümör falan yoktu.

Ha siktir, boktan öğle yemeğini de kaçırdık.

Glasgow'da bir kitapçı. *Horizon* gazetesini alıyorum elime. Son sayısı!

"Batının Bahçeleri'nin kapanma vakti geldi. Bundan sonra, bir yazar, ancak sessizliğinin yankısı ve umutsuzluğunun yoğunluğuyla değerlendirilecektir."

Anladık; seksen bin satamamışsınız. Paranız bitmiş, batmışsınız. Yine de, kendi adınıza konuşsanıza, pis herifler. *Horizon* artık yok deyin, kendinize bundan sonraki hayatınızda başarılar dileyin. Beni işin içine karıştırmayın. Ben, sessizliğimle değil, müziğimle; umutsuzluğumla değil, geriye kalan birkaç parça sefil inancım, umudum ve merhametimle değerlendirileceğim.

AMERİKALI DENİZCİ [*Glasgow'lu aksi kıza*]: Bebeğim, sana daha önce hiç sahip olmadığın bir şey vereceğim.

GLASGOW'LU AKSİ KIZ [*arkadaşına*]: Hey Maggie, baksana. Burada cüzzamlı bi herif var.

Masaların üzerine elli kadavra dizilmiş. İşimiz bitmeden önce, her birimiz bu cesetlerden birini yakından tanımış olacağız.

Ders sonunda, (kadavraların her biri bin parçaya ayrıldığında –birdenbire oldu, ya da bize öyle geldi, kimse nasıl başladığını anlamadı– deri parçaları, kaslar, penisler, karaciğer parçaları, akciğerler, kalpler, diller, vs. havada uçuşmaya başladı; herkes haykırıyordu, çığlık çığlığa bağrışıyorduk. Kim kiminle savaşıyordu? Tanrı bilir!

Bir süredir kapıda durmuş bizi seyreden profesörü görmeden önce, soğuk bakışlarının sınıfta dolaştığını, varlığının içeri sızdığını hissettik. Sessizlik.

"Kendinizden utanmalısınız," diye kükredi; "Kıyamet Günü geldiğinde nasıl toplayacak bu zavallılar parçalarını?"

On yaşında bir oğlandı, küçücük bir bezelye büyüklüğünde, cerrahi müdahaleye izin vermeyen bir tümör yüzünden hidrosefali hastasıydı. Serebral dolaşımı engelleyen ve serebrospinal sıvının akım yolunu tıkayan, yani beyinde su birikmesine sebep olan tümör kafatasının giderek genişlemesine, beyninin ve kafatası kemiklerinin sıvının basıncı yüzünden sıkışmasına sebep oluyordu. Sürekli ve çok şiddetli ağrılar çekiyordu.

Görevlerimden biri, giderek çoğalan bu sıvıya bir iğneyle ulaşıp boşaltmaktı. Bu işlemi günde iki kez tekrarlıyordum. On yaşındaki çocuğun devasa kafasından fışkıran ve onu öldürmekte olan berrak sıvı açtığım delikten bir metre yükseğe fışkırır, bazen hortumla fışkırtılan su gibi yüzümü sırılsıklam ederdi.

Bu tür vakalar, genelde ağır ilaçlarla sakinleştirildikleri için üzücü görünmezler, sıkıntı vermezler. Bazı becerilerini yitirebilirler, kimi zaman bir ameliyat işe yarayabilir. Bu çocuğa da pek çok ameliyat yapılmıştı fakat açılan yeni kanal işe yaramıyordu.

Bazen, hastalık, hastanın bitkisel hayata girmesinden sonra stabilize edilebilir; o zaman hasta daha fazla acı çekmez. (Üzülmeyin, ruh bedeni çoktan terk etmiştir.)

Fakat bu küçük oğlanın acı çektiğine hiç şüphe yoktu. Acısından sessizce ağlardı. Çığlıklar atsa, şikâyet etse daha iyiydi... Üstelik öleceğini de biliyordu.

Kitap okumaya başlamıştı. Dickens'ın *Bay Pickwick'in Maceraları* adlı kitabını okuyordu. Bana, Tanrı'dan istediği tek şeyin, bu kitabı bitirmeden canını almaması olduğunu söylemişti.

Kitabın yarısına gelemeden öldü.

Bir sürü pis şaka bilirim. Ama en azından onları uyduran ben değilim.

Jimmy McKenzie, akıl hastanesindeki başbelası hastalardan biriydi. Bütün gün hastanenin içinde dört döner, kimsenin duymadığı seslerle kavga eder, onlara cevap yetiştirir, küfürler ederdi. Muhabbetin sadece bir tarafını duyardık elbette, ama karşı tarafın nelerden söz ettiğini, Jimmy'nin söylediklerinden çıkarmak mümkündü: "Defol başımdan, seni ahlaksız terbiyesiz!" Hem onun hem de bizim sinirlerimizi yatıştırmak için lobotomi uygulanmasına karar verildi. Hastanın durumunda gelişme gözlendi. Ameliyattan sonra yine hastanede dolaşıp haykırmaya devam ediyor, fakat artık küfür etmek yerine şöyle bağırıyordu: "Ne dedin? Bir daha söylesene! Daha yüksek sesle konuşun salaklar, sizi duyamıyorum!"

Doğumdaydık, bebek bir türlü gelmek bilmiyor, on altı saattir bizi ve ailesini bekletiyordu. En sonunda çıkmaya başladı; gri, yapış yapış, buz gibiydi, bir kurbağa çocuk gibi dışarı fırlayıverdi. Anensefalik bir canavardı; boynu yoktu, başı ufacıktı; gözleri, burnu, ağzı bir kurbağayı andırıyordu, kolları upuzundu.

Bu yaratık, pırıl pırıl bir ağustos sabahı, dokuzu on geçe doğmuştu.

Belki hâlâ yaşıyordu. Öğrenmek istemedik. Gazete kâğıdına sardık, onu patoloji laboratuvarına götürmem gerekiyordu. İki saat sonra, kolumun altına sıkıştırdığım paketle O'Connell Sokağı'nda dolaşıyordum hâlâ.

Bir kadeh içkiye ihtiyacım vardı. Karşıma çıkan ilk bara girdim, paketi masanın üzerine koydum. Birdenbire, gazete kâğıtlarını açıp, onun soluk tenli gorgon suratını herkes görsün diye havaya kaldırıp bütün dünyayı taşa çevirme isteği doldurdu içimi.

Kaldırımda, olayın gerçekleştiği yeri bugün bile gösterebilirim size.

Parmak uçları, bacaklar, ciğerler, cinsel organlar, hepsi düşünüyordu. Sokaktaki bu insanlar hâlâ orada, onları görüyorum. Bize onların zamanın içinde dolaşan, gözümüze çarpan, beynimize ulaşan bir şeyler olduğu söylenir, sonra bir şey olur, beynimi sanki başka birinin beyniymiş gibi yaşarım.

Olduğum kişi, bildiğim ben değildir, beni bilmeme, tanımama yardımcı olan araçtır. Fakat araç olan ben, bildiğim bir şey değilse, o zaman hiçbir şeydir; hiçbir şey. Tık –bent kapakları açılır– organlar dışarı dökülür.

Bir dilencinin oradan oraya götürdüğü bacaklı kafa, sokaklarda neşeyle şarkılar söyler. Kafa bir yumurtadır. Aptal bir yaşlı kadın, yumurta-kafayı zorla açar. Fetüs. Dile getirilemez acılarını şarkılar söyleyerek anlatmaktadır. Yaşlı kadın fetüsü ateşe verir. Yumurta-kafanın içinde, tavada cızırdayan bir yumurta gibi dönmeye başlar. Kargaşa. Acısı ve çaresizliği tarif edilemez. Yanıyorum, kımıldayamıyorum. Haykırırlar; "Öldü!" Ama doktor hâlâ yaşadığını söyler ve hastaneye götürülmesini emreder.

İki adam karşılıklı oturuyor; ikisi de benim. Sessizce, titizlikle, sistematik bir biçimde birbirilerinin kafasını tabancayla ateş ederek uçuruyorlar. Dışarıdan bakınca, görüntülerinde hiçbir değişiklik olmuyor. Asıl hasar içeride.

Yeni Şehir merkezinde dolaşıyor, çevreme bakmıyorum. Yepyeni, gıcır gıcır kanalizasyon sistemiyle mazgalların, organlar ve kürtaj kalıntılarıyla dolu olması ne feci. İşte şuradaki, bir kalbe benziyor. Hâlâ atıyor. Dört küçük bacağı üzerinde ilerlemeye başlıyor. Tiksinti verici ve pek acayip. Kıpkırmızı çiğ etten bir köpeğe benzeyen ve hâlâ yaşayan

kürtaj kalıntısı. Aptal, derisi yüzülmüş, gelişmesini tamamlayamamış köpek, yaşamakta ısrarcı. Yine de tek istediği onu sevmem, hatta bunu bile istemiyor.

Şaşkın kalp, seven ve sevilmeyen kalp, kalpsiz dünyanın kalbi, ölmekte olan bir dünyanın çılgın kalbi.

Elinde gerçek kartlar olmadan gerçeklik oyununu oynamak.

Ezilmiş, paramparça olmuş beden, tuzla buz olmuş; eklemler sızlıyor, kalp kayıp, kemikler toz olmuş, bomboş midenin bulantısı. Ciğerlerimi kusmak istiyorum. Her yerde kan, dokular, kaslar, kemikler; vahşi; çıldırmış. Dışarıdan bakınca her şey yerli yerinde, sessiz, sakin. Uyku. Ölüm. İyi görünüyorum.

Geceleyin duyulan o yabani, sessiz çığlık. Peki, ya saçımı başımı yolarak, çırılçıplak koşarak, çığlıklar atarak kenar mahalle gecesine karışsam? Birkaç yorgun insanı uyandırır, sonunda akıl hastanesine attırırdım kendimi. Ne için?

Saat sabahın beşi: Penceremin önünde akbabalar havada dört dönüyor.

"Cennet Kuşları"nın ilk bölümü, 1967.

JOHN BERGER

Tutanak Yazmanı

John Berger'ın, tıpkı bir ada gibi dış dünyadan kopuk bir kasabada yaşayan, aslında İngiltere'nin ormanlık Dean bölgesinde bir kasaba-taşra hekimi olan John Sassall'ın hayatını ayrıntısıyla anlattığı incelemesinin (orijinal kitapta, Jean Mohr'un bölgenin atmosferini çok iyi yansıtan fotoğrafları da bulunur), bir hekimin hayatı hakkında yazılmış en iyi kitaplardan biri olduğu söylenir. Berger'ın bu eserinde, daha önce yayımlanan başka birtakım çalışmalarda –mesela Georges Duhamel'in 1930'da yazdığı denemelerde– olduğu gibi, sosyal ve teknolojik gelişmelerin, hekimin "havarilik" misyonu üzerindeki etkileri incelenir. 1960'lardan bu yana bu alanda birkaç önemli değişiklik olmuştur aslında; toplumsal sınıfların hareketliliği hepimizi sonsuz bir para okyanusuna yayılan adalar haline getirmiş, herkes kendi kayıtlarını tutar olmuş ve hükümet, zaman zaman gerçekleri anlamak ve her türlü bilgiyi her şekilde toplamaya çalışmayı birbirine karıştırmaya başlamıştır.

Köyde, oldukça geniş, derin ve boş bir hendekle çevrelenmiş bir ortaçağ kalesi vardı. Köy halkı bu hendeği çöplük olarak kullanıyordu. İçinde ağaçlar, çalılar, yabani otlar büyümüştü; taşlarla, eski tahta parçalarıyla, pislik ve çakılla doluydu. Beş yıl önce Sassall, bu hendeği köylüler için bir tür bahçeye dönüştürme projesini ortaya atmıştı. Tabii bunun için binlerce saat çalışmak gerekecekti. Sonunda bu işle ilgilenecek bir "dernek" kurdu ve kendisi de derneğe başkan seçildi. Çalışmalar, köy erkeklerinin boş olduğu yaz akşamları ve hafta sonları sürdürülecekti. Çiftçiler maki-

nelerini ve traktörlerini ödünç verdi, yol yapımında çalışan bir işçi buldozerini getirdi, birisi bir vinç kiraladı.

Sassall bu proje için çok çalıştı. Muayenehanesinde veya bir hastasının yanında olması gerekmediği zamanlar, her yaz akşamı hendeğin başında bulmak mümkündü onu. Hendek bir havuzu, gül ağaçları, funda bahçesi ve oturacak sıraları olan yemyeşil bir bahçeye dönüşmüştü.

"İşbölümünün hemen hepsi," diye anlatıyor Sassall, "Ted, Harry, Stan, John ve böyle isimler taşıyan adamlar tarafından yapıldı. Sadece onların çalışmayı daha iyi becerdiğini, ellerini daha iyi kullandığını söylemek istemiyorum; elbette daha becerikliydiler asıl iyi fikirleri vardı."

Sassall, köy erkekleriyle sürekli bu fikirler hakkında teknik söyleşiler yapıyor, zamanının çoğunu onlarla geçiriyordu. Haftalar boyunca saatler süren toplantılar yaptılar. Sonuç olarak aralarında tıbbi, mahrem yakınlıktan daha farklı bir yakınlık, sosyal bir arkadaşlık kuruldu.

Bu arkadaşlık, ilk bakışta birlikte iş yapmanın doğal bir sonucu gibi görünebilir. Oysa aslında o kadar basit ya da yüzeysel bir ilişki değildir. Birlikte yapılan iş, birlikte konuşma şansı verir; sonunda sohbet işin önüne geçer.

İngilizlerin kendilerini ifade etmekteki beceriksizliği pek çok şakaya konu olmuştur; bu beceriksizlik genelde püritenlikle, ulusal bir karakter özelliği olduğu söylenen utangaçlıkla ve benzeri gerekçelerle açıklanır. Oysa bu açımlamalar daha ciddi bir durumu gözlerden saklar. İngiliz emekçi ve orta sınıfının büyük bölümü, kültürle arasındaki bağın kopmuş olması sebebiyle kendini ifade etme yeteneğinden yoksun kalmıştır. Bildikleri şeyleri düşüncelere tercüme etme yetileri körelmiştir. Kelimeler aracılığıyla deneyimlerin açıklandığı örnekler yoktur karşılarında. Sözlü anlatım gelenekleriyse çoktan yok olmuştur; teknik açıdan okuryazar olsalar da, yazılı kültürel mirası keşfetme şansına sahip olamamışlardır.

Aslında, yazılı edebiyatla kopukluktan daha öte bir sorun söz konusudur. Kültür, birey için kendini en azından sosyal anlamda izin verildiği kadarıyla görüp tanıyabileceği bir aynadır. Kültürden yoksun kalanların kendilerini tanıyabilmek için daha az fırsatı olur. Yaşantılarının –özellikle duygusal ve içsel yaşantıları– büyük bölümü, onlar için adlandırılmamış olur. Kendilerini ifade etmenin başlıca yolu, davranışları ve yaptıklarıdır; işte bu sebeple, İngilizler "el işi" hobilerine pek meraklıdırlar. Yani içsel dünyalarını anlatmanın en elverişli yolu bir bahçe veya marangoz tezgâhıdır onlar için.

Konuşmanın en kolay, hatta kimi zaman tek mümkün biçimi faaliyetler hakkında konuşmaktır; tabii burada faaliyetin teknik veya yöntemsel bir faaliyet olması gerekmektedir. Dolayısıyla, hakkında konuşulan, konuşanların deneyimleri değil, harici bir mekanizma yahut olaydır; mesela bir araba motoru, futbol maçı, tesisat sistemi ya da bir komitenin görevleri. Günümüzde İngiltere'de yirmi beş yaş üstü erkeklerin hepsi, doğrudan kişisel olan her şeyi dışlayan bu tür konular hakkında sohbet etmeyi tercih eder. Yalnızca gençler, kendilerine özgü iştahları sayesinde böyle bir kişiliksizleşmeden kurtulmaktadırlar.

Yine de, bu havadan sudan sohbetlerde de sıcaklık vardır, bu sohbetler aracılığıyla arkadaşlıklar kurulabilir, sürdürülebilir. Konuların karmaşıklığı konuşmacıları yakınlaştırır. Konuşmacılar konuyu en ince ayrıntısına kadar incelemek için masaya yatırıp üzerine eğilirler; tabii bu sırada başları birbirine değer. Ortak uzmanlık alanları ortak deneyimlere dönüşür. Arkadaşlar, ölmüş olan veya aralarında olmayan bir arkadaşları hakkında düşününce, onun nasıl da arabada ön koltukta seyahat etmenin daha güvenli olduğunu iddia ettiğini hatırlarlar ve bu anı hafızalarında kişisel bir öneme kavuşur.

Sassall'ın hekimlik yaptığı bölge, İngiliz standartlarına göre bile kültürden yoksun bir yerdir. Bölge halkıyla yakın

ilişkiler kurmaya hak kazanması ancak erkeklerin pek çoğuyla bir proje üzerinde çalışıp onların yöntemlerini iyice anladığı zaman mümkün olabilmişti. Ancak bu aşamadan sonra ortak deneyimlerinin geriye kalan kısmında işe yarayacak bir metaforlar dizisi oluşturan bir dili paylaşmaya başlamışlardı.

Sassall, bu metaforların birbirlerini eşit görerek konuşmalarını sağladığını düşünmekten hoşlanıyordu; çünkü ortak dilin menzili dahilinde, köylüler genelde ondan daha çok şey biliyorlardı. Oysa durum onun sandığı gibi değildi.

Sassall, köylüler ve ormancılar tarafından, kelimenin tam anlamıyla, onlarla birlikte yaşayan biri olarak kabul ediliyordu. Onunla karşı karşıya gelince koşullar ne olursa olsun, utanmalarına ya da karmaşık açıklamalar yapmalarına gerek yoktu; topluluktaki herkes anlamasa bile, o onları mutlaka anlardı. (Hamile kalan evlenmemiş kızlar utanıp sıkılmaksızın hemen Sassall'ın yardımını istemeye gelirlerdi.) Ondan hâlâ korkan birkaç kişi de aslında pek korkmamaktaydı; Sassall'dan uzak durmalarına yol açan şey geleneksel hekim korkusundan başka bir şey değildi. (Bu geleneksel korku, hastalığın sonuçlarından korkmanın rasyonel korkusu olmanın yanısıra, her zaman onlardan üstün kimselermiş gibi davranan ve kendilerine de üstün kimselermiş gibi davranılan hekimlere en gizli sırlarını açıp kardeşmiş gibi onlardan yardım istemenin mantıksız korkusudur.)

Genel olarak, hastaları, Sassall'ın topluluğa "ait" olduğunu düşünürler. Sassall dış dünyaya ilgi göstermez; zaten böyle küçük bir yerde dış dünyaya ilgi göstermek demek, bu küçük topluluğun dünyasını istismar etmek anlamına gelir. Güvenilir ona. Fakat bu, onu eşit biri gibi gördükleri, ona içlerinden biri gibi davrandıkları anlamına da gelmez.

Topluluğun ayrıcalıklı bir üyesi olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu, doğal bir şey olarak kabul edilmiştir; kimse

onun ayrıcalıklı oluşuna gücenmez, ayrıcalıklarını sorgulamaz. Böyle bir hekim olduğu için ayrıcalıkları onun parçası sayılır. Ayrıcalık dediğimiz şey de geliri, arabası ya da evi değildir; bunlar, sadece onun mesleğini daha rahat icra etmesini sağlayan konforlardır. Bunlar sayesinde, ortalama bir bireyden biraz daha rahat yaşıyorsa bile yine de ayrıcalık bir konumda sayılmaz, çünkü o, bu konforlara sahip olma hakkını kendi gücü ve yetenekleriyle kazanmıştır.

Ayrıcalıklı olmasının sebebi, düşünme ve konuşma biçimidir! Ayrıntılı bir hesap dökümü yapılsa, aldığı eğitim ve tıp bilgisi de ayrıcalıklara kesinlikle dahil edilirdi. Fakat eğitim uzun zaman önceydi, oysa düşünce biçiminin kanıtları –yalnız tıbbi konulardaki değil, genel düşünceleri– her zaman ortadadır. Köylüler onunla bundan ötürü sohbet eder, yerel haberleri anlatırlar, bundan ötürü onu dikkatle dinler ve alışılmadık düşüncelerinin doğru olup olmadığını, bazılarının niçin onun hakkında, "Mükemmel bir hekim, ama beklediğim gibi bir adam değil," dediğini, kimi orta sınıf mensubu komşularının onun arkasından niçin "çatlak" diye dalga geçtiğini merak ederler.

Köylüler onu ayrıcalıklı biri olarak görmez, çünkü düşüncelerini çok etkileyici bulurlar. Düşünce biçiminin, yöntemlerinin, onlarınkilerden farklı olduğunu hemen fark ederler. Onlar sağduyularına güvenirler, oysa o böyle yapmaz.

Çoğunlukla, sağduyuya güvenmenin pratik sonuçlar verdiği düşünülür. Oysa ona sadece kısa vadede pratik yarar diyebiliriz. Sağduyu, sizi besleyen eli ısırmanın akılsızlık olduğunu söyler. Oysa bu, sadece aslında çok daha iyi beslenebileceğinizi fark ettiğiniz âna kadar akılsızlıktır. Uzun vadede sağduyuya güvenmek edilgen olmak anlamına gelir çünkü olasılıklar hakkında modası geçmiş, eski bir görüşü kabullenmek demektir. Sorgulanamaz, yani geleneksel hale gelmeden önce, her yönüyle

pek çok kez kanıtlanması gereken bazı gerçekleri temel alır sağduyu. Geleneksel hale geldiği zaman da, ancak bir kâhinin sahip olabileceği bir otorite kazanır. Bu sebeple "pratik" sağduyulu düşüncede her zaman güçlü bir batıl inanç öğesi mevcuttur.

Sağduyu, temel eğitimden yoksun kalan, cahil bırakılanların ısmarlama ideolojisinin bir parçasıdır. Farklı kaynakların eklemlenmesiyle ortaya çıkar; dinden, ampirik bilgiden, korunma ihtiyacının doğal bileşeni olan kuşkuculuktan, edinilen yüzeysel eğitimden seçilip alınan parçalar bu düşünce yapısını şekillendirir. Fakat asıl önemli nokta, sağduyunun asla kendi kendini öğretemeyecek, kendi sınırlarını aşamayacak olmasıdır, çünkü temel eğitim eksikliği giderilir giderilmez, yukarıda saydığımız tüm öğeler sorgulanmaya başlanır ve sağduyunun bütün işlevi silinip gider. Sağduyu, sadece soruşturma güdüsünün özünden, felsefeden ayrı bir kategori olarak kalmayı başarabildiği sürece var olabilir.

Sağduyu, özünde statiktir. Sosyal düzlemde edilgen olanların ideolojisine aittir; onlar kendilerini bu duruma kimin ya da neyin getirdiğini asla anlayamazlar. Fakat, onların karakterinin sadece bir bölümünü –üstelik küçük bir bölümünü– yansıtır. Aynı kimseler, kendi sağduyularına ters olan pek çok şey söyler, yaparlar. Üstelik bir de "sadece batıl inanç" deyip kendilerini haklı çıkarmaya çalıştıklarında, aslında en derindeki duyguları veya içgüdülerine ihanet ettikleri için özür diliyorlardır.

Sassall, en derinlerdeki duyguları ve önsezileri birer ipucu kabul eder. Kendi varlığı, çoğu zaman en umut verici başlama noktasıdır onun için. Fakat amacı, başkalarının görememe ihtimali olan şeyleri bulmaktır:

"Sansürden geçmemiş düşüncelerimi ve duygularımı ifade etmekte güçlük çekmiyorum, fakat yaptığım zaman, bunun bir tür vurdumduymazlık olduğunu düşünüyorum.

Biraz kendini beğenmiş bir düşünce, kabul ediyorum. Ama en azından, bu düşünce sayesinde, hastalarımın sadece onları dinlediğim için bana müteşekkir olmasının sebebini daha iyi anlıyorum; aslında onlar da kendilerini mutlu etmeye çalıştıkları, bencilce davrandıkları için –gereksiz yere– minnettarlık göstererek teşekkür etmeye çalışıyorlar bana. Şu masayı, bardağı ve çiçeği oluşturan moleküllerin, sizi ve beni oluşturmak için yeniden bir araya gelmiş olması bana cesaret veriyor. Kötü şeyler de, belki kötü bir biçimde düzenlenmiş moleküllerdir ve dolayısıyla bir gün yeniden düzenlenebilirler."

O, hayal gücünü kullanarak yaptığı tahminleri, gerçek bilginin standartlarıyla yeniden ölçmekten geri kalmaz. Bu ölçümü yaptıktan sonra da birtakım teoriler geliştirmeyi sürdürür.

"Hiçbir şeyi *kesin* olarak bilemezsiniz. Kulağa yapmacık bir alçakgönüllülük ya da basmakalıp bir laf gibi gelebilir, ama bence gerçeğin ta kendisidir bu. Çoğu kez haklısınızdır ve haklı olduğunuzu biliyor gibi görünürsünüz, fakat zaman zaman kurallar yıkılıverir ve o durumda, bildiğinizi sandığınız ve haklı çıktığınız zamanlar aslında ne kadar da şanslı olduğunuzun farkına varırsınız."

Sassall tahminler yürütmekten, deneyler yapmaktan, karşılaştırmaktan bir an bile vazgeçmez. Ona sorulan soru ne kadar açık olursa, ilgisi o ölçüde yoğunlaşır.

Böyle bir düşünce biçimi, teorik yaklaşımlara açık olmayı ve genellemelerle ilgilenmeyi gerektirir. Fakat teoriler ve genellemeler, doğaları gereği büyük, genel kararların sürekli alındığı şehirlere ve uzak başkentlere aittir. Dahası, genel kararlar verebilmek ve teoriler ortaya atabilmek için insanın deneyim kazanması, deneyim kazanması için de gezip görmesi gerekir. Oysa, Orman'da kimse seyahate çıkmaz. Dolayısıyla, Orman'da hiç kimsenin teoriler yürütecek gücü ve vasıtası yoktur. Onlar "pratik zekâlı" insanlardır.

İngiltere'nin küçük bir ülke olduğu düşünülürse, coğrafi yalıtılmışlığa ve mesafelere bu kadar önem vermem şaşırtıcı görünebilir. Fakat uzaklarda olma hissinin mesafeyle pek alakası olmadığını belirtmek gerekir. Daha çok ekonomik güce karşı bir reaksiyondur. Artan merkezileştirme eğilimiyle tekelleşme, bir zamanlar büyük ve canlı kasabalar olan Bolton ve Rochdale gibi yerleri bile uzak, durgun limanlara çevirmiştir. Siyasi bilinçlenme seviyesinin genelde çok düşük olduğu kırsal kesimde yerel halk, karar verme yetisi ve teorik fikirlerle ilgilenme gibi ayrıcalıkların ve hakların uzaktaki siyasetçilere ait olduğunu düşünür. Entelektüel, onlara göre, başlarındaki devletin bir aracıdır, ondan bunca şüphelenmelerinin nedeni işte budur. Sassall'a güvenirler çünkü Sassall onlarla birlikte yaşamaktadır. Fakat sahip olduğu düşünce yapısını ancak başka bir yerde kazanmış olmasının mümkün olduğunu bilirler. Bütün teorisyenler, en az bir kez kudret tahtına göz dikmişlerdir. Bu da ormancıların asla sahip olmadığı bir ayrıcalıktır.

Sassall'ın düşünce biçiminin onlarınkinden farklı olduğunu, bir ayrıcalık olduğunu anlamalarının bir sebebi daha vardır, fakat daha sezgisel bir sebeptir bu. Başka bir devirde, büyülü bile sayılabilirdi onun bazı tavırları; mesela, hiç korkmadan korktuğunu itiraf eder. Bütün güdüleri doğal bulur, hoşgörüyle yaklaşır. Çocuk olmanın nasıl bir şey olduğunu hâlâ hatırlamaktadır. Unvanlara önem vermez. Başka insanların rüyaları ve kâbuslarına girebilir. Kendisini kontrol edemeyip öfkelenebilir, arkasından da özür dilemek yerine, öfkelenmesinin gerçek sebeplerini anlatabilir. Böyle şeyleri yapabilme yeteneği, sağduyunun görmezden gelmeyi ya da inkâr etmeyi yeğlediği deneyimlere bağlar onu. Böylece, dinleyicilerinin her birinin içindeki tutsak, Sassall'ın "yetkesi" tarafından sorgulanır.

Bölgede, düşünce yapısı Sassal'ınkiyle kıyaslanabilecek sadece tek bir adam vardır. Fakat bu adam bir yazardır ve

münzevi bir ömür sürmektedir. Çevresindeki hiç kimse, onun nasıl düşündüğünü bilmez. Bölgede kilise görevlileri, öğretmenler ve mühendisler de vardır, ama hepsi sağduyunun sesini dinler; tek fark kullandıkları sözcüklerdedir, çünkü onlar meslekleri gereği Tanrı'ya, üniversite sınavlarına, metal yorgunluğuna değinmek zorundadırlar. Bu durumda, Sassall'ın ayrıcalığı bölgede eşsizdir.

Köylülerin ve ormancıların Sassall'ın bu ayrıcalığına karşı tavrı oldukça karmaşıktır. "Akıllı adam doğrusu," derler onun için, "akıllı olmasına akıllı da, niçin..." Derken, onun kendilerine ait olduğunu, kendi ıssız bölgelerinde yaşamayı seçmiş olmasının onun başka bir ayrıcalığı olduğunu fark ederek susarlar; onun başarıya karşı kayıtsızlığı da bir ayrıcalık değil midir? Onun ayrıcalıklarının, kendilerinin ayrıcalığı haline geldiğini de bilirler. Onunla hem gurur duyarlar hem de onu korumak isterler; Sassall'ın kendileriyle birlikte yaşamayı seçmesi, zekânın aynı zamanda bir zayıflık da olabileceğinin göstergesidir adeta. Onu sık sık tedirgin bakışlarla süzerler. Fakat bana kalırsa, onun hekimlik vasıflarıyla pek de o kadar gururlanmazlar; onun iyi bir hekim olduğunu bilirler ama bunun ne kadar ender veya yaygın bir şey olduğundan habersizdirler. Asıl gururlandıkları, onun düşünce yapısı, gizemli bir biçimde onlarla birlikte yaşamayı seçmesine sebep olan zekâsıdır. Onun düşünce yapısından doğrudan etkilenmeden, ama ona yerel bir fonksiyon kazandırarak, dolaylı yoldan sahiplenirler onu.

Sassall, hastalandıklarında onları tedavi etmekten fazlasını yapar; onların yaşamının tarafsız tanığıdır. Zaten ondan bir tanık olarak söz ettikleri zamanlar çok enderdir. Bir araya gelmelerine sebep olan pratik bir koşul söz konusu olduğunda hemen onu hatırlarlar. Fakat, kesinlikle son sözü söyleyecek bir hakem gözüyle de bakmazlar ona. Bu yüzden ben, onu tasvir etmek için, alçakgönüllü

bir sözcük olan "yazman"ı seçtim; Sassall onların "tutanak yazmanı"dır.

Saydığımız ayrıcalıkları yüzünden, onun bu görevi üstlenmeye hakkı vardır. Tutanaklar olabildiğince eksiksiz kaydedilecekse (üstelik, kim her ânının, her hareketinin kaydedilmesinin hayalini kurmamıştır ki?) dış dünyayla da bağlantılı olmalı, nice gizli şeyleri, hatta kahramanların kendilerinden bile gizlediği şeyleri içermelidir.

Bazıları, onun rahibin ya da bölge papazının rolünü üstlendiğini sanabilirler. Oysa durum böyle değildir. Sassall, her şeyi bilen, gücü sınırsız bir varlığın temsilcisi değildir. Bölge halkının temsilcisidir. Kaydettiği tutanaklar, asla daha yüksek bir yargı mekanizmasına sunulmayacaktır. Tutanakları kaydetmesinin sebebi, zaman zaman, bölge halkının bunlara danışabilmesini sağlamaktır. Köylülerden biri, onunla konuşacaksa ve muayene olmaya gelmemişse, sözlerine genelde şu sözcüklerle başlar: "Hatırlıyor musun, bir keresinde...?" Sassall onları temsil eder, onların –öznel değil– nesnel hafızasıdır, çünkü aynı zamanda çoktan kaybettikleri dış dünyayı anlama ve dış dünyayla ilişki kurma olanağını ve bildikleri fakat düşünmedikleri bazı şeyleri temsil etmektedir.

Sassall'ın onların talebi üzerine tutanak yazmanlığı yaptığını söylerken, bunları kastediyordum. Bu, onursal bir mevkidir. Vazifeye çağrıldığı ender olsa da, konumu açıkça söylenmemiş kati bir anlam taşımaktadır.

Talihli Bir Adam'dan alınmıştır, 1967.

PHILIP LARKIN

Bina

Philip Larkin suratsızlığıyla ünlüydü fakat iyi günlerinde, özellikle de caz hakkında yazarken Baudelaire'vari bir züppe gibi yazıyordu. Bu şiirde 1960'lar ve 70'lerde İngiltere'de inşa edilen yeni türde katedrallerden birini ele alır. 80'lerde bunlara biraz da küçümseyerek "hastalık sarayları" deniyordu. Eskiden kutsalın varlığını işaret eden huşu tonu ("ciddi bir yanlış") şimdi Larkin'in hastanesinin çevresinde sahipsiz dolaşır ve ona bir de yeni unsur eklenmiştir; kaynağı belki de bir katedralin daha iyisini inşa etme sınavından kaynaklanan endişe.

En güzel otelden bile daha yüksek
Parlak kule görünüyor millerce öteden, ama bak,
Çevresinde yükselip alçalıyor uzun ve dar sokaklar
Geçen yüzyıldan kalma derin bir iç çekiş gibi.
Kapıcılar hırpani; gelip de bina girişinde
Duranlar taksiler değil; ve koridorlarında
Sarmaşıklarla birlikte korkutucu bir koku asılı.

Karton kapaklı kitaplar ve fincanlar içinde çay,
Sanki bir havaalanı salonu, ama uysalca oturanlar
Sıra sıra çelik sandalyelerde eski dergi sayfalarını
Çevirerek, fazla uzağa gitmiyorlar. Daha çok yerel
Bir otobüs gibi, açık hava giysileri ve yarı dolu alışveriş
Torbalarıyla; huzursuz ve kabullenmiş yüzler, fakat,
Birkaç dakikada bir geliyor bir tür hemşire
Alıp birini götürmek için; geri kalanlar koyuyor
Fincanları tabaklarına, öksürüyor veya bakıyorlar

Sandalyelerin altına düşen eldivenler veya kâğıtlar için.
İnsanlar yerlerinde, tuhaf bir şekilde yansız, evler
ve isimler birden muallakta; bazıları genç,
Bazıları yaşlı ama çoğu o belirsiz yaşta, talep eden
Seçimlerin sonunu, son umudu; ve hepsi

Yanlış giden bir şeyi itiraf etmek için burada.
Ciddi bir şeyler yanlış gidiyor olmalı,
Çünkü bakın kaç kata ihtiyacı var, ne kadar yüksek
Artık bina ve ne kadar çok para akıyor,
Yanlış gidenleri düzeltmeye. Bakın saate,
On bir buçuk, hem de bir iş gününde,
Ve seçilenler bakın kalkıp tırmanıyorlar

Onlara söylenen katlara, bakışları nasıl
Buluyor birbirini, tahmin yürüterek; yolda
Tekerlekli sandalyede biri geçiriliyor yanlarından,
Yıkanmaktan paçavraya dönmüş koğuş giysileri içinde:
Onu da görüyorlar. Sessizler. Fark ettikleri
Bu yeni ve ortak şey sessizleştiriyor onları,
Çünkü bu kapıların arkasında odalar var, ve onların ötesinde
Başka odalar ve başka odalar, her biri öncekinden daha uzak

Ve girince dönmesi daha zor; hem kimbilir
Hangisini göreceğini, ve ne zaman? Şimdilik bekle,
Bahçeye bak pencereden. Dışarısı yeterince yaşlı sanki;
Kırmızı tuğlalar, izole borular, ve yanlarından geçen birisi
Ücretsiz otoparka gidiyor şimdi. Sonra çıkıyor kapıdan,
Ve trafik, kapalı bir kilise, dar kaldırımlı sokaklar
Çocukların tebeşir oyunları oynadığı ve saçları yapılı kızlar

Giysilerini alıyor kuru temizlemeciden–Ah dünya,
Senin sevgilerin, şansların çok uzakta artık
Buradaki ellerin uzanabileceğinden! Ve böylece, düşsel,
Hepimizin yattığı dokunaklı bir rüya
Ayrı ayrı uyandığımız. Bu rüyada kibirler
Ve kendini koruyan cehalet pıhtılaşıyor
Hayatı taşımak için ve çöküyor yalnızca

Bu koridorlara çağrıldığında (ve şimdi yeniden
Çağırıyor hemşire birini–). Her biri kalkıp gidiyor
Sonunda. Bazıları öğle yemeği saatinde çıkmış olacak buradan,
Veya saat dörtte. Başkaları, farkında olmadan geldiler
Katılmaya, görünmez cemaatlere beyaz sıralar halinde
Yukarıda yatan – kadınlar, erkekler;
Yaşlılar, gençler, bu yerin kabul ettiği tek madeni paranın

Kaba yüzeyleri. Hepsi biliyor öleceğini.
Henüz değil, belki burada değil ama sonunda,
Ve bunun gibi bir yerde. Anlamı bu işte,
Bu temizce kesilmiş falezin; aşma mücadelesi
Ölüm düşüncesini, çünkü onun güçleri
Katedralleri aşmaya yetmiyorsa hiçbir şey karşı koyamaz
Yaklaşan karanlığa, denese de kalabalıklar her akşam bunu

Boşa giden, zayıf, yatıştırıcı çiçeklerle.

High Windows, 1972.

ANTHONY DANIELS

Ivan Illich'in Ölümü

Ivan Illich'i tarif etmenin en iyi yolu, onun bir Hıristiyan anarşist olduğunu söylemektir. Ölüm ilanını yazan kişinin de belirttiği üzere, 1970'lerin en çok okunan yazarlarından biriydi ve bunun en önemli sebebi, o dönemde ABD'de ücretlerini çok yüksek rakamlara çıkaran tıp mesleğinin iyi niyetini sorgulamaya cüret edebilmiş olmasıydı. Bir toplum düşünürü aynı anda "radikal bir radikal" ve "gerici" olabilir mi? Belki de Ivan Illich'i, modern tıbbın kuşkusuz hem varisi hem de övücüsü olduğu Bacon'ın bilim rüyasını topa tutan premodern, Aristotelesçi bir zekâyı kullanan kişi olarak tanımlamaktır en doğrusu.

Avusturya-Hırvat-Sefarad-Meksika-ABD asıllı poliglot felsefeci ve toplum teorisyeni Ivan Illich, geçen aralık ayının başında Almanya'nın Bremen kentinde öldü. 1970'lerin ilk yarısında, piyasadaki en radikal düşünür olduğu dönemde ünlendi fakat sonra modası geçti ve çok geçmeden ortadan kayboldu, kitapçı raflarındaki kitapları görünmez oldu. Yakınlarda yaptığım bir araştırma sırasında bulduğum belgeler arasında, adeta yalvararak Illich'in nerede olduğunu ve neler yaptığını öğrenmeye çalışan yaşlı bir hayranının mektubu da vardı. Mektubu yazan kişi çıldırmış gibiydi, rehber köpeğini kaybetmiş bir körü getirdi aklıma.

Kısa süren şöhret döneminde, Illich, *Okulsuz Toplum* (1971) ve *Sağlığın Gaspı* (1975) gibi kitaplarında kapitalist ya da komünist hemen hemen tüm endüstriyel toplum kurumlarına yönelttiği eleştirilerin yıkıcı olasılıklarıyla ünlenmişti. Sovyetler Birliği'nde kimsenin ona bir konuşma

alanı sağlama veya onu ciddiye alma olasılığı bulunmadığından, eleştirileri fiilen sola yönelik görünüyordu fakat onu okuduğunuzda, Troçki'nin mi yoksa Joseph de Maistre'nin mi takipçisi olduğunu anlamak zordu. Katolik rahibi olmak üzere eğitim aldığı –daha sonra kiliseden ayrıldı ve diğer tüm kurumlara yönelttiği eleştirileri kiliseye de yöneltti– bütün eserlerinden anlaşılıyordu.

Illich, şu ve benzeri beyanlarıyla çağdaşı olan siyasi eylemcileri pek sevindirdi; "Okula gitme zorunluluğu çoğu insan için öğrenme hakkının yarım kalması demektir" ve "Tıp kurumu sağlık için büyük tehdit oluşturmaya başlamıştır." Bunlardan daha devrimci düşünceler olabilir mi? Bundan böyle, Illich'in savunduğu okulsuzluğu ve tıplaşma karşıtlığını yaygınlaştırmaya çalıştığınız bilgisiyle bir öğretmene saygısızlık edebilir veya bir doktorun teşhisine karşı çıkabilirdiniz. Illich her türlü otoriteye hatta –veya özellikle– daha önce zararsız olduğu düşünülenlere bile karşı görünüyodu. Çünkü doktorları ve öğretmenleri asıl tehlikeli yapan bu görünürdeki iyicillikleriydi.

Diğer yandan Illich derinden muhafazakârdı, en azından Ortaçağ'da doğsa öyle olurdu. Gerici sözcüğü de ona uyuyordu çünkü modernlik öncesi var oluş biçimlerinin pek çok açıdan bizimkinden üstün olduğu görüşündeydi. Aydınlanma karşıtıydı; rasyonel argümanların ve ampirik kanıtın değerine inanır, bunları (Maistre gibi) o da kullanır fakat cömert hükümetlerin ve bürokrasilerin rasyonel eylemleriyle getireceği yeryüzünde cennet tasavvuruna kesinlikle inanmazdı. Bebek ölümü oranlarında düşüş, yükselen ortalama yaşam süresi veya artan tüketim seviyeleri gibi sözde ilerleme kanıtlarından hiç etkilenmezdi. Modern insanın kendi yarattığı cehennemde yaşadığını düşünürdü; yükselen beklentiler devrimi, gerçekte kalıcı düş kırıklıklarının ve dolayısıyla varoluş acısının kurumsallaştırılmasıydı.

Ben Illich'e hem hayrandım, hem de ona sinir olurdum. Bir peygamberi andıran bir yanı vardı fakat aptal da olabiliyordu ve söylediği bazı şeyler uygarlığın yıkımına yönelikti. Örneğin, *Okulsuz Toplum*'da şöyle diyordu: "Ortaya çıkmakta olan karşı kültür, anlambilimsel içeriğe dair değerleri yeniden onaylıyor ve bunları artan ve daha katı tümcebilim etkinliğinin üstünde tutuyor." Kötü dilbilgisini desteklemek, Gregorian Üniversitesi'nde eğitim alan, Salzburg Üniversitesi'nde doktora yapan ve en az beş dili hem dilbilgisi hem ifade tarzı açısından akıcı konuşan bir adam için biraz abartılı kaçıyor. Hiçbir doktrin pratikte yoksul batılı ulusları kendilerini içinde buldukları kısıtlı dünyaya sonsuza dek hapsetmeye ve onları kültür, bilim ve felsefe dünyasından kalıcı biçimde dışlamaya, aynı zamanda nefsine düşkün ayrıcalıklıları en gereksiz ve kendicil boş laflarının bile yok olmayacak önemde olduğuna ikna etmeye bu kadar uygun olamazdı.

Oysa Illich aynı kitapta örgün eğitimin ve ona eşlik eden bürokrasinin amansız büyüyüşünün etkileri konusunda kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde öngörülüydü; bu büyümenin örgün eğitimle gerçek eğitim arasındaki uçurumu daha da derinleştireceğini anlatıyordu. Afrika'da yıllarca yaşadıktan sonra, Batı tarzı kitlesel örgün eğitimin kıta üzerinde yıkımsal etkileri olduğu sonucuna varmıştım ve bunun nedenlerini gerçekten anlayabilecek az sayıda insandan biri oydu. Bu tür eğitim gerçekten de Afrika kıyametinin beşinci atlısıydı.

Illich'in beni en çok etkileyen kitabı *Sağlığın Gaspı* oldu. Hekimlik yapmaya hak kazanmamdan kısa süre sonra yayımlanan kitapta tıp kurumunun insanlığa tümüyle zararlı olduğunu okumak pek hoşuma gitmemişti; iki gecede bir nöbet tutuyordum ve bu mutsuz dönemi biraz olsun telafi eden şeylerden biri, insanlığın kapsama alanıma giren

küçük bölümü için iyi bir şeyler yapıyor olabileceğim hayaliydi. Kısa süre sonra Afrika'ya gidecektim ve orada çok hasta olmalarına rağmen çalıştığım hastaneye gelmek için seksen, hata yüz elli kilometre yol yürüyen insanlarla karşılaşacaktım. Ya bu insanlar kendileri için neyin iyi olduğunu bilmiyorlardı ya da Illich yanılıyordu.

Yine de o kadar kolay değildi Illich'in savlarını görmezden gelmek. Öncelikle bir insan topluluğunun sağlığının doktorlara ve tıbbi tedaviye ulaşma oranıyla pek az bağlantısı olduğunu iddia ediyordu ve doktorların verdiği somut zararın bahşettikleri somut faydalardan daha ağır bastığını söylüyordu. İkincisi (ve daha önemlisi) tıp müessesesi hizmet ettiği kitlenin gerçek dışı beklentilere kapılmasına yol açıyor, acı çekmenin insan hayatının kaçınılmaz bir parçası olduğu gerçeğini onlardan gizliyor ve dolayısıyla insanlığın karakterini tümden bozuyordu. Dahası, emperyalist hak iddiası tıp mesleğinin içkin, ayrılmaz bir parçasıydı; sıradan insanın hayatı giderek artan ölçüde onun yetki sınırları içine giriyordu.

Illich, pek çok açıdan haklı ve öngörülüydü. Bir ulusun sağlığının (oldukça geniş sınırlar içinde) ülkedeki doktorların sayısıyla veya kişi başına yapılan sağlık harcamalarının miktarıyla doğrudan ilişkili olmadığı kuşkusuz doğruydu. Milyonlarca insana uygulanan tıbbi tarama yöntemlerinin başlıca etkisi, insanların gereksiz yere endişelenmesine yol açmaktı (insanlar tarama yöntemlerinin istatiksel mantığından genelde bütünüyle habersizdiler). Laboratuvar ortamında döllenme gibi teknik bir zafer az sayıda kişinin en büyük dileğini yerine getirerek insan mutluluğunu toplamda artırmış mıydı, yoksa üç kat fazla insanın umuduna darbe vurarak mutluluğu azaltmış mıydı? İnsanların umutlanmasına yol açarak aksi takdirde metanetle kabullenilecek çocuk sahibi olamama durumunu büyük olaslıkla daha zor bir hale getirmişti. Illich'in sevdiği türde savlardan biriydi bu ve bütünüyle mantıksız da değildi.

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayısal El Kitabı, insan davranışlarının çoğunu hastalık saydığı için taşlamalı bir makaleye konu olmuştu. *The Lancet*, istatiksel norm dışı olduğundan mutluluğun bir hastalık olduğunu ileri sürmüştü. Bu tanısal yayılmacılık Illich'i şaşırtmazdı; aksine, o bunu öngörmüş ve tıbbın resmi yetkileri olan, kendini tayin eden bir mesleğe dönüşmesiyle birlikte kaçınılmaz olduğunu düşünmüştü. Etkili olduğu iddia edilen antidepresanların yaygın olarak reçete edilmesinin insan mutsuzluğunu ve tatminsizliğini azaltmamasına da şaşırmazdı.

Siyasi sağın da, solun da faydalarını kanıksadığı Prometheusçu pazarlığın modern karşıtlarından biriydi Illich. Ona göre, modern insanın temel hatası başkaları tarafından yönetilen bilgi ve tekniğin gelişmesiyle ilerlemenin mümkün olacağına inanmaktı. Bu inanç uzmanlara bütünüyle ve yabancılaştırıcı bir şekilde bağımlılığın yanısıra ham ve materyalist bir bakış açısı yaratmış, kişisel esenlik fiziksel şeylerin mülkiyetiyle ölçülür hale gelmişti. Alışveriş yapan kalabalıkları her gördüğümde (Illich gibi) Sisifos'u düşündüğümü itiraf ediyorum. Kalabalıklar ücretini ödemek için emek verdikleri bir tane daha gereksiz cin pantolon veya elektronik cihaz satın almanın uzun süreli tatmin yaşamalarına yeteceğine inanıyorlar mı gerçekten? Aldıkları şeyler tıpkı geçmişteki gibi onları yine düş kırıklığına uğrattığından hafta sonu gelmeden tatminkârlıktan aynı ölçüde uzak başka nesneler için alışverişe çıkmayacaklar mı? Deneyimlerinden ders alamayacaklar mı hiç? Yenilik onlara mutluluk bahşedebilir mi? Yoksa anlamsızlığını fark etmekten korktukları için kurtulamadıkları bir dolap beygiri düzeninde mi yaşıyorlar?

Illich, benzer biçimde, acının da ilaçlar ve ameliyatla çözülecek teknik bir sorundan daha fazlası olduğunu düşünüyordu. Ona göre tıp mesleği verdiği hizmetlerle ağrının

(ve başka türde acıların) ortadan kaldırılabileceği yönünde sahte bir umut dağıtıyordu. Geçmişte, tıp bir meslek olarak bugünkü önemine ve etkinlik imgesine ulaşmadan önce, ağrı ve acı hayatın kaçınılmaz olarak yüzleşilmesi ve anlamlandırılması gereken içkin ve önlenemez bir parçası kabul ediliyordu. Uygulamada, acıya, ağrıya ve hayatın geri kalanına kozmik bir anlam kazandıran şey dindi. Tıp müessesesi ne iddia ederse etsin veya hastalarını nasıl umutlandırırsa umutlandırsın, kaçınılmaz olmasına rağmen acıyı ve ağrıyı kabullenmemek çelişkili bir biçimde bunların egemenlik alanını genişletmek anlamına geliyordu: çünkü anlam olmazsa keyfi, manasız veya adaletsiz hale geliyorlardı. Dolayısıyla acıya karşı mücadele etmek acıyı artırmak demekti.

Tıp mesleğinin genellikle reddettiği bir bakış açısı olmanın yanında, aynı zamanda sormaktan imtina ettiği bir sorunun cevabıydı bu. Diğer yandan Illich, ciddi bir konuyu atlamıştı; önlenebilir acı ve ağrıyı kaçınılmaz olandan nasıl ayırt edeceğimizden hiç söz etmemişti. Bütün bir ömür boyunca acı ve ağrıdan kaçınmak mümkün olmayabilir fakat kırık bir bacağın tedavisi için aynısını söyleyemeyiz şüphesiz. Bu iki türü ayırt etmek için muhakeme yürütmek gerekir; tam da iyi bir doktorun sahip olması gereken niteliktir bu.

Illich'i riyakârlıkla suçlamak kolay olurdu. Bisiklet kullanmaya ve araçlar için hız sınırının saatte yirmi beş kilometre olması gerektiğine inanıyordu ama bir yandan da jet uçaklarıyla dünyanın dört bir ucuna gidiyordu. Atlantik Okyanusu'nu sayısız kez geçmişti ve çevre dostu kürekli bir sandalla yapmamıştı bunu. Örgün eğitimi kınıyordu fakat kariyeri boyunca sık sık ve uzun süre üniversitelerde ders vermişti. *Le Monde*'daki ölüm ilanında, hayatının son on iki yılı boyunca, altmış dört ve yetmiş altı yaşları ara-

sında fiziksel görüntüsünü bozan bir tümörden mustarip olduğu ama tıbbi tedaviyi reddettiği yazıyordu. Bir görüşünü ispatlama arzusu çektiği acıya anlam kazandırmıştı kuşkusuz. Bense onun inadında dokunaklı bir yan buluyorum.

Bir insan ve düşünür olarak kusurlu bir figürdü fakat sonuçta hepimiz öyleyiz. Dönemdaşı Herbert Marcuse gibi radikallerinin aksine, onu okumak insana hâlâ bir şeyler kazandırıyor. Kolayca sınıflandırılmaya direnmesiyle bizleri düşünmeye zorluyor.

"Ivan Illich: 1926-2002," *The New Criterion*, 2003.

GAEL TURNBULL

Hekimin Bir Ayı

Şair ve pratisyen hekim Gael Turnbull, 19 Ekim 1979'dan 19 Ekim 1980'e kadar tuttuğu günlüklere, pazar kenti Worcestershire'daki muayenehanesinde ve çevresinde olanları kaydetmişti. Bir tür istemsiz sürrealizm içeren, hem kişisel hem tarihi aykırılıkları hemen ayırt eden gözlemleri, hekimin önemli işlevlerinden birinin yaşadığı cemaatin yazmanlığını yapmak olduğunu söyleyen John Berger'ın görüşünü destekler niteliktedir.

1 Mayıs: Sabah 6.30, yükseklik yaklaşık 400 metre, rüzgâr yağmuru önüne katmış, yağmurluklar çırpınıyor, Malvern Tepeleri'nin en yüksek noktasında altı adam, havada dönen bulutların arasında koyunlar bile mutsuz görünürken "The Rose" eşliğinde dans ediyorlar.

2: Düzeltme. Deneme denemez buna. "Tanrı insanı yaratırken deneme değil şaka yapıyordu."

3: Birmingham Pazarı'nda hava ıslak; sebzeler ve kahve, peynirler, etli börekler, tütsülenmiş balık, deri ve sirke, tütün, soğan, parfüm ve deodorantlar, klima ve egzoz dumanları; yün berelerini takmış Batı Hint Adalı gençler yarışıyor, koşuşuruyorlar, hareketleri hızlı ve gururlu, bakışları hızlı, prenslerin oğulları.

4: Yaşlı Adam, ısıtıcının önüne uzanmış yatan, görmüş geçirmiş bir tekir kedi gibi ilgiyi soğuruyor. Okumayı bi-

tirdiğinde, dinleyiciler alkışlarken, önündeki masada yarı boşalmış bir şişe ve kadehinde hâlâ biraz şarapla sahnede oturmaya devam ediyor, yavaşça odadakileri süzüyor, uzak bir ufku tarar gibi birer birer herkese bakıyor, yüzü ifadesiz. Bakışları hayatı boyunca gördüğü en tuhaf ve olağandışı şeyi inceler gibi dikkatli, sanki olanları açıklayacak bir ipucu arıyor, kim olduğumuzu ve orada ne aradığımızı merak ediyor.

5: Otuz yıl önce yazılmış olan o şiir: ilk satırı veya başlığı ya da ikisi birden, bir şeyler beni hâlâ rahatsız ediyor.

6: "Nasıl oldu bilmiyorum ama sanki bacaklarım çekilip alınmıştı altımdan."

7: Patates gibi bir surat, elindeki tıkış tıkış, eski alışveriş çantası gibi yamulmuş, şişkin bir beden, diğer elinde bir gazete parçasına sarılmış, dimdik duran nergisler.

8: Bir hafta önce Bromsgrove'daki kilisede Monteverdi'nin "un' inferme d'Amore"sini hatırlayışım. İlahi okuyan, sıcak bir günün sonunda havadar bulvarlarda esen meltem gibi hafif ve ferahlatıcı sesler.

9: Kırmızı ve obsidyen rengi bir motosiklet, kaburgaları ve boynuzları paslanmaz çelikten, kar gibi solgun, hafif pembe çiçeklerin üstünde yan dönmüş, bir dümen gibi rahatsız yatıyor.

10: Bir vapurun, gökyüzünün mavi panosunda yükselen tebeşir beyazı, kısa ve eğri dumanı, bir kenarı gün batımı ışığında kızıla boyanmış.

11: Işığı ağartıcı gibi soğuruyorum, kemiklerimdeki uzak

ve rutubetli bir mahzen sonunda karanlıktan kurtuluyor, nihayet kuruyor.

12: Öldürülen adam: "giysileri kir pas içinde."

13: 23 Mart 1823'te Worcester'da darağacına götürülürken, Thomas Dyer az sonra idam edilmesine neden olan atı çalmadığını söyleyerek suçlamayı şiddetle protesto etmişti. Fakat gülerek başka pek çok atı çaldığını itiraf etmişti.

14: Worcesterlı John Mole'un mezar kitabesi, 18. yüzyıldan:

"Bedeni iriydi, berbattı zihni.
Balık gibi içer, domuz gibi yerdi.
Din, evlilik, devlet meselelerini
Asla dert etmezdi John'un boş beyni."

15: Mektup: "Bu mektubu Tanrı mı yazdı? Eğer o yazmadıysa, tavsiye ederim ki..."

16: Mekanik bir kazıcının pençesi, Kidderminster yakınında bir seti boşaltıyor, kuru kan gibi topaklanmış kırmızı, yoğun kumu deşiyor.

17: Bir melodi: "Nipper" ve tepesi düz, siperli hasır şapkasında "HMS Victory" yazan yaşlı denizci akordeonunu büzüp açarak bıyıklarının arasından sırıtıyor.

18: Sıcaktan çılgına dönen tatarcıklar kanal sularının üstünde iki katman halinde bir ileri bir geri dolaşıp duruyor, alttakiler suyun akış yönünde, yukarıdakiler akıntıya karşı, havada seker gibi ilerleyip kenarlardan dönüyor, görünmez bir makaranın ipiyle çekilir gibi geri geliyorlar; kanatları

turuncu bir kelebek kanalın yanındaki patikanın üstünde alçalıp yükselerek ilerliyor, eklüz kapağının yakınındaki pub'dan talihsiz aşkların şarkıları yükseliyor, yaz başlangıcına teslim olan herkes ve her şey sarhoş.

19: Grimley yakınlarında top tuncu bulutları ve bir dizi ağacın altında uzanan akdiken çiçekleri kırağı gibi yoğun.

20: Altı yaşından biraz daha büyüktü öldüğünde ama dokuz aylık bir çocuk boyunda bile değildi. Bir kuklayı andıran başı, balmumundan yanakları, gelincik gözleri, sivri tilki burnu, incecik kolları, çarpık bedeni ve bu bedeni bir arada tutan kâğıt mendil gibi incecik derisiyle sakat bir cüce, Doğa Ana'nın şakalarınan biriydi, doğumunda lanetlenmiş, bir kuklayla değiştirilmiş gibiydi ama gerçek annesi şu anda bile ağlıyor, gerçek gözyaşları döküyor, onu avutmak imkânsız.

21: "Tanrı aşkına, bir şeyler olmalı... yapılabilecek bir şeyler olmalı?"

22: Başını yana yatırmış, kazoo'ya üflüyor, bir kolunu ritme uygun sallıyor, arada ağzından sözcükler dökülüyor, seyirciler hayret ve dikkatle el çırpıyor. Arkasındaki duvarda asılı bir poster kayıp yere düşerken gülüyor.

23: Kalbi iki kez durup iki kez canlandırıldıktan sonra (ısrarı üzerine yoğun bakım servisine götürülmeseydi ölürdü) şimdi neşeyle homurdanarak kırılan kaburgalarından ve hemşirelerin ilgisizliğinden şikâyet ediyor.

24: Colliery'de, soyunma odasının kapısındaki yazı: "Mutlaka yüz maskesi kullanın" ve sonra da "Pirinç iniş-çıkış jetonları son zamanlara giderek daha sık kaybolmaktadır."

Kask. Fener. Yedek piller ve maske. Kafesle aşağı iniş. Yedi yüz metre aşağı. Tünellerde iki büklüm ilerleyiş. Yön belli değil. Yol eğimli ve pis. Fareler ve cırcır böceklerinin sesi. Silah sesini andıran bir gümbürtü. Ciğerlerimde kurum. "Temiz Açıklık" denen yer boyunca yürüyüş. Sonunda, "Yüz"ü ve "Yüz Makinesi"ni görüş. Hidrolik tavan tahkimatlarının altında. Sert bıyıkları andıran, çelik tungsten bıçaklardan çıkık gagasıyla bir başka canavar daha, dakikada 45 devirle kayayı oyuyor ve sallanıyor: "Bir Yol Açma Makinesi." Arkasından metan, karbonmonoksit, dioksit testi. Zeminin yükselmesi tavanın çökmesinden daha sık oluyor. Küçük bir maden ocağı arabası içinde dönüş. Graffitilenmiş teneke kutular. "Bir katırı şeyetmek cinsel açıdan kanunsuz değil" ve "Charlie örümcekleri beceriyor." Bütün gözeneklerim kirlenmiş. Varlığından haberim olmayan gözenekler. Üç saat içinde. Kafesle yukarı çıkış, duşlara gidiş. Başka bir adam, bir madenci yanıma geliyor, sırtını ovayım diye süngerini uzatıyor, sonra benim sırtımı ovalıyor. İkimiz buharları tüten suların içinde çıplak dikiliyoruz. Sabun köpüklerimiz ve kirlerimiz birbirine karışarak akıp gidiyor. Basit bir gereklilik bu. Sözsüz bir ritüel.

25: Güzelliğe meydan okuyan bir görkemden korkarak.

26: Belgeseldeki yaşlı Kızılderili: "Büyü bazen işe yarıyor, bazen işe yaramıyor."

27: Worcester'a giderken arabanın ön camındaki yazı: "Halinden memnun genç bir çiftçiyim."

28: "Bütün hafta tuvalete taşındım durdum, hastaydım ama kusmadım. İşini kuru görenlerden biriyim."

29: Red Lion Annex pub'ında: "Mutluluk nasıl hasat edilir."

30: "Balgamımda kanlı iribaşlar."

31: Flaubert'in annesi: "Cümlelere iptila ölçüsündeki düşkünlüğün kalbini kurutmuş."

"Mayıs," *A Year and A Day*'den, 1985.

DANNIE ABSE

Bir Patoloji Uzmanıyla Öğle Yemeği

Tıp, kara mizaha ve olguların arkasına gizlenen sinizme yabancı değildir. Dannie Abse'nin bu şiiri, eski Yunan'ın bedenin içinde yer değiştiren uterus nosyonuna ve onun (kadın bedenindeki) özel konumuna varoluşsal bir vampir hikâyesi ekler. Romantik bir morg çalışanı olan patolog, hekimlere özgü "beyaz önlüğünü" şairlerin "mor harmaniyesiyle" kolayca değiştirebilen Abse'nin tüm ilgiyi üzerine çekmeye çalıştığından kuşkulanır.

Meslektaşım ezbere biliyor bazı marazi gerçekleri,
mesela kaç gramdır ölü bir erkeğin ciğeri,
veya bir kadının akciğerleri, bir bebeğin böbrekleri.

Birlikte öğle yemeği yerken anlattı şu unutulmaz gerçeği:
"Ölümden sonra, beyindir yumuşak dokular arasında
ilk yok olan, ve rahimdir en sona kalan."

"Tabii ya," dedim o zaman, "şafak vakti görmüştüm
ufuk hattında bir tarlaya çömelen silüetleri,
ziyafet çekiyorlardı, dalıp gitmiş, gaz gibi sessiz.

Soydukları kadının başına toplanmışlardı
ve yalnız o tabu yiyeceği bıraktılar geride,
rahmini yani, iskeletin içinde."

Meslektaşım ağzını peçetesiyle sildi,
kürdanıyla sıyırdı köpek dişlerine sıkışan etleri,
sonra bana dönüp "Tuhaf adamsın, Abse," dedi.

"Bir Patoloji Uzmanıyla Öğle Yemeği," *Toplu Şiirler*, 1989.

OLIVER SACKS

Bir Söyleşi

Naziler tarafından profesörlük unvanı elinden alınan ve Karl Wernicke'nin öğrencilerinden olan Kurt Goldstein (1878-1965), Amerika'ya gittikten sonra Columbia Üniversitesi'nde hayli etkin bir figür haline geldi. Goldstein, Amerika'ya, tıpta yaygın olarak başvurulan, çoğu doktorun mekanik düşünce diye nitelediği yaklaşıma karşıt bir çizgiyi temsil eden ve Geştalt düşüncesinin bir uzantısı olan, "holistik rasyonalite" adını verdiği kavramı da getirdi. Yıllar sonra, Goldstein'ın fikirleri geliştirilmiş ve yazarı nörolog Oliver Sacks'ı dünya çapında üne kavuşturan yarı-edebi bir forma bürünmüştü. Bu söyleşi, Sacks'ın Pinegelap, Guam ve Rot'taki Mikronezya Adaları'ndaki akromatopsi ve lytico-bodig hastalığından mustarip kişileri araştırmak üzere yaptığı bir nörolojik eğitim gezisinden kısa sonra kaleme aldığı gezi denemesi türündeki kitabı Renk Körleri Adası*'nın yayımlanmasından sonra gerçekleştirilmiştir.*

Nöroantropolog, nörobiyolog ve halkın konuştuğu dilden anlayan bir nörolog olarak görülüyorsunuz. Peki siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Ben kendimi tek bir kalıba sığdıramıyorum. Doğa bilimleri uzmanı veya araştırmacı gibi bir-iki terim dışında uğraşlarımın hepsini birden kapsayacak tek bir tanım gelmiyor aklıma, fakat burada, özellikle de davranış biçimleri ve insan davranışlarında nörolojik rahatsızlıklar ve demansın etkileri üzerine yoğunlaşan bir araştırmacı veya doğa bilimleri uzmanından bahsediyorum. Sokağa çıktığımda çevremdeki her şeyi başta nörolojik açıdan olmak üzere pek çok açıdan gözlemlerim. Mesela cinsel açıdan, estetik

açıdan, kültürel açıdan ya da mizahi açıdan. Anlayacağınız kendimi nasıl tanımladığımı bilmiyorum fakat antropoloji ile tıp arasındaki yakın ilişki, hayatla hastalıkları bir bütün olarak görme ihtiyacı ve çoğunluğun düşündüğünün aksine onların birbirlerinden ayrı kavranamayacakları düşüncesi beni gerçekten cezbediyor.

Aldığınız eğitimin şimdi geldiğiniz yere nasıl bir katkısı oldu?

Doktor olma sürecim oldukça yavaş ilerledi. Bana büyüleyici bir yaşam vaat ediyormuş gibi görünen biyoloji ve fizyoloji alanlarında çalışmak üzere doktorluk eğitimime zaman zaman ara verdim, sonra devam ettim. Geriye dönüp baktığımda, beni bugün olduğum kişi haline getiren şeyin gittiğim okullar veya tıp fakültesinden ziyade kitaplar, müzeler, kütüphaneler ve hastaneler arasında dolaşma alışkanlığım olduğunu görüyorum.

Bence İngiltere'de –özellikle de 1950'lerin İngiltere'sinde– doktorluk bir şekilde bugün Amerika'da olduğundan farklıydı. Özellikle, daha fazla zamanımız var gibiydi, hastalarla geçirecek bol vaktiniz olurdu, öyle ki tıp öğrencisiyken gördüğüm bütün hastalar hâlâ aklımdadır. Buna karşılık, gördüğüm dersleri zorlukla hatırlıyorum ki, bu durumun o derslerin görece değeri hakkında bir ipucu verdiğini düşünüyorum. Bizler hastalara moral veren, onları hayata döndüren hikâyeler anlatmaya özendirilmiştik. Ayrıca, tıp okuluna girmeden önce, her ikisi de doktor ve kanımca aynı zamanda iyi hikâye anlatıcıları olan anne babamdan öğrendiğim şey de buydu. Bu nedenle benim açımdan, doktorluk, hikâye anlatmak ve hastaları dinlemek her zaman bir bütünün parçalarını oluşturdu.

Sizi ABD'ye getiren ne oldu?

Yeni bir dünyaya duyduğum açlık. Belki biraz haksızlık

olacak ama İngiltere'nin küçük, kalabalık ve tutucu bir yer olduğunu, burada, Amerika'da, her açıdan daha özgür olacağımı, hayal ettiğim, özlediğim hayatı inşa edebileceğimi hissettim. Önce California'ya gittim (1961'de) ve orada fiziksel özgürlüğün, ahlaki ve entelektüel açıdan da geniş bir bakış açısını beraberinde getirdiğini gördüm.

Özellikle, tıbbın burada daha gevşek örgütlenmiş olduğunu düşündüm. İngiltere'de akademik tıpta daha katı bir hiyerarşi var gibi görünüyordu. Burada, akademik tıp alanında benim gibi birinin varlığını sürdürebileceği boşluklar bulmak mümkündü. Aslında, bir bakıma ben buradaki boşlukları doldurarak kazandım hayatımı.

İngiltere ile Amerika arasında nöroloji alanında ne gibi farklılıklar var?

Ben İngiltere'de, 19. yüzyıl tıp bilimi ve nörolojisi üzerine kurulu bir tıp geleneği ve tıp tarihi düşüncesine göre eğitim aldım. UCLA'ya gittiğimde, nöroloji alanındaki son gelişmeleri tartışan bir kulübe katıldım. Bu tartışmalardan birinde, kulüpteki üyelere, neden Hughlings Jackson'dan hiç bahsetmiyorsunuz, diye sordum. Onlar da bana, o öldü, artık bir önemi yok, öleli 50, hatta 70 yıl falan oldu, dediler. Oysa bence Hughlings Jackson çok önemli biridir ve nörolojinin kendi tarihsel kökenini unutması endişe vericidir. Sanırım, burada biraz böyle bir durum söz konusu. Öte yandan, kendini geliştirmeyen, fazla gelenekçi bir nöroloji de kaygı uyandırıcıdır. Bence, beyin görüntülenmesinden beyin nakline dek pek çok gelişmenin yaşandığı şu günler, nöroloji açısından tüm dünyada çok heyecan verici zamanlardır.

Sizce pratisyen nörologların hastalarıyla vakit geçirmeye ve onlarla konuşmaya ayıracak bahsettiğiniz türden bir zamanı var mı?

Evet, var. Olmadığını söyleseler bile, var. Zaman yokluğunun, tıpta baştansavmalık, ilgisizlik ve nöroloji geleneğinden bihaber olmak için geçerli bir mazeret olamayacağını düşünüyorum. Günde 50 hastaya bakan son derece meşgul bir nörolog olabilirsiniz, ama zamanınızın geri kalanını pekâlâ verimli bir biçimde değerlendirebilirsiniz. Ben kendimi bu konuda açıkça şımartmışımdır. Bir işgünü içinde en fazla 8-9 hastaya bakarım, böylece geriye bol vaktim kalır. Böyle bir uygulama tabii ekonomik açıdan işinizi biraz zorlaştırır. Doktorluk gelirimden yanlış tanı sigortamı ve diğer masraflarımı düştüğümde, tıbbi muayenelerden kazancım yılda 7000 dolar ekside kalıyor. Ne mutlu ki şu anda yalnızca mesleki kazanca bağımlı olarak yaşamıyorum. Ama bir doktorun hem yaşamını yaptığı işten kazanabilmesini hem de mesleğini entelektüel bir maceraya dönüştürebilmesini isterdim.

Yazmak ile yaptığınız iş arasında nasıl bir birliktelik var? Yazmak, yaptığınız işin olmazsa olmaz bir parçası mı?

Sanırım, yazmayı işimin ayrılmaz parçası sayıyorum. Ama ikili bir hayat sürdüğüm de söylenemez. Çehov, bir defasında, "Edebiyat metresim, tıp ise yasal eşim," demiş. Ama benim için metres ya da eş olma durumundan ziyade, yazmanın ve tıbbın birbirinin içinde eridiği basit bir uğraşıdır söz konusu olan.

Hastalarla ilgilenmek, onlara kulak vermek, onlar hakkında kafa yormak, onlarla birlikte çalışmak ve onlara dair yazmak da bu basit uğraşının bir parçası. Hastalarım hakkında her zaman bir şeyler yazmışımdır, öncelikle hastalarla ilgili notlar alırım. Bunlar genellikle uzun notlardır ve yine benim yazdığım, yayımlanmış, vakaya dair bilgileri içeren hasta dosyaları gibi okunabilirler. Ama elbette hastane kayıtlarına bakmadıkça kimse bu bilgilere ulaşamaz. Bana göre, bir hastayı tedavi etmek ve onunla ilgili bir tıp

öyküsü yaratmak birbiriyle yakından ilişkili. Ve bu yakınlık da tıbbın bir parçası. Bence hasta dosyaları –ki bunu ben keşfetmedim–, hem tıbbi hem de insani bir şeyin merak uyandıran karışımıdır, biyolojiktir. Vaka incelemelerini biyoloji ve biyografinin bir kesişimi, doğal sürecin insan varoluşu üzerindeki etkisi olarak görüyorum. Bence hepsi birbiriyle bağlantılı.

Kitaplarınız son derece etkileyici metaforlarla dolu. Bu metaforlar aklınıza hastanızla birlikte olduğunuz anlarda mı geliyor, daha sonra hastayla ilgili notlar tutarken mi?

Tüm doktorlar gibi ben de hastalarımı sabahları ziyaret etmeyi severim ve bu ziyaretlerden sonra ufak bir molaya ihtiyaç duyarım. Beth Abraham'daki ofisim New York Botanik Bahçeleri'nin tam karşısında. Bu dinlenme aralarında dışarıya yürüyüşe çıkar ve nörolojiyle hiç ilgisi olmayan şeyler düşünürüm. Ama ofise geri döndüğümde, metaforlar ve öyküler her nasılsa içimde çoktan şekillenmiş olur.

Meslektaşlarınız çalışmalarınızı nasıl değerlendiriyor?

Bunu onlara sorsanız daha iyi edersiniz. Kısacası, pek çok farklı fikir var. Aslına bakarsanız, her zaman vardı. UCLA'da yaşadığım zamanlar kısmen utanç, kısmen övünç kaynağı olarak görülürdüm ama ben bazen nörolojiye insani bir yüz kazandıran, bazen de bir tür popüler nörolojiye kapılıp alana ihanet eden bir sözcü olarak görüldüğümü düşünüyorum. Her iki tiplemeden de hoşlandığım söylenemez. Yine de yaptığım iş ortada. Bazı meslektaşlarım benim değerli, bazıları da oldukça tuhaf biri olduğumu düşünüyor ve muhtemelen iki taraf da haklı. Şahsen ben güçlü bir merak duygusu tarafından yönlendirilen ve onu başkalarıyla de paylaşmak isteyen bir tür araştırmacı olarak görülmek isterim.

Peki ruhunuzu, kişiliğinizi oluşturan nedir? Tıp okuluna gitmiş olmanızla bir alakası yok sanki?

Ne kadar önemli bilmem, ama oldukça dindar bir ailem vardı. Çocukken Sebt günüyle ilgili tuhaf ve mistik duygulara sahip olduğumu hatırlıyorum. Annemin Sebt günlerinde mum yaktığını hatırlıyorum. Bunun olağanüstü bir olay olduğunu düşünürdüm. Sebt günlerinde Tanrı'nın barışının çok uzaklardaki yıldız sistemlerinin her yerini kapladığını sanırdım. Bence bu çok güzel bir düşünceydi, keşke şimdi de aynı duyguları hissedebilsem.

Okumak, özellikle de Charles Dickens, H.G. Wells ve yaşamın bütünlüğünü anlatan roman yazarlarını okumak benim için her zaman çok önemliydi. Anne ve babam, ikisi de doktor olmalarına rağmen Londra'daki Ibsen Enstitüsü'nde tanışmışlar; onların ilgisi sayesinde edebiyatın üzerimdeki etkisini çok erken yaşlarda hissettim.

Uyanışlar'dan bahsettiniz, o kitabımın ismini Ibsen'in son oyunu *Biz Ölüler Uyandığımızda*'dan esinlenerek koymuştum. Bunun nedeni kısmen suçluluk duygusudur, çünkü bu oyunda, oyunun kahramanı yaşlı heykeltıraş Rubek'i sanat uğruna yaşamını elinden almakla suçluyordu birlikte çalıştığı model. Ben de bazen bu tür bir korku veya suçluluk duygusu yaşarım. Bu duygunun beni dizginleyebileceğini düşünüyorum, zira ben de hayatları hakkında yazdığım insanların bu tür bir düşünceye kapılmamalarını sağlamak zorundayım. Sanırım, yazdıklarımın onları inciteceğini hissedersem ya onlar hakkında yazmam ya da yazdıklarımı yayımlamam.

Bir Dickens ya da 19. yüzyıl romanı okurken, Sebt günlerinde yakılan mumların size hissettirdiği türden duygular hissettiğiniz oluyor mu?

H. G. Wells'in beni büyüleyen pek çok hikâyesi var. Bunlardan biri *Körler Ülkesi*'dir ve bu kitapta, kaybolmuş

bir gezgin, Güney Amerika'da, bütün evlerin rengârenk boyalı olduğu gözlerden uzak bir vadi keşfeder. İlk düşündüğü, bu evleri boyayan insanların bir yarasa gibi kör olduğudur ve sonunda gerçekten de orada yaşayan halkın 300 yıldır görme yetisini kaybetmiş, hatta hafızalarını yitirip görmenin nasıl bir duygu olduğunu dahi unutmuş insanlar olduğunu öğrenir.

Bu hikâye, on sekiz ay kadar önce renk körlerinin yaşadığı bir adayı ziyaret ettiğimde geldi aklıma. Wells'in bir tür sihirli çocukluk deneyimine açılan duvardaki kapıyla ilgili hikâyesini de çok severim.

Nedendir bilmem, Dickens dediğinizde aklıma tuhaf bir anı geldi. Yazarın *Zor Zamanlar* adlı kitabında, Mrs. Gradgrind ölüm döşeğindeyken ona, "Canın yanıyor mu canım?" diye sorarlar. O da, "Odada bir yerlerde acı var ama benden kaynaklandığını söyleyemem," diye cevap verir. Elbette inanılmaz bir şeydir bu, çünkü bence acı, bir ölçüde benliği tanımlar.

Hikâyelerinizde tedavi, kimi zaman yıkıcı ve korkutucu bir deneyim olabiliyor.

Tedavi, ilk aşamada var olan problemi çözer ama ilerleyen süreçte masallardan tanıdığımız şekilde daha kötü şeyleri getirir beraberinde. Amerikan işaret dilini çok iyi öğrendikten sonra insanlardan şüphe etmeye başlayan 13 yaşında sağır dilsiz bir kız beni çok etkilemişti. Biri onunla işaret dilinde konuşmaya çalışırken, sık sık, "Yalan söylüyorsun," diye keserdi karşısındakinin sözünü; karşısındaki de, "Bu bir yalan değil, sadece hata yaptım," diye savunurdu kendisini.

Dilde yalan söyleme olasılığı her zaman vardır, ama beden dilinin aynı olasılığı taşıdığını sanmıyorum. O zaman bu şüphenin tedavinin ürkütücü sonuçlarından biri olup olmadığını merak ediyorum. Bazen dili, bilgi ağacının bir

elması olarak hayal ediyorum. Bu bilgi, iyiyle kötünün, yalanla doğrunun ve bir çeşit kaybolan masumiyetin bilgisi. Tabii bu aptalca ve romantik bir düşünce de olabilir.

Paranormale karşı ihtiyatlı gibisiniz. Peki, esinlenme hakkında ne düşünüyorsunuz?

Destekliyorum (güler). Bir şeyden esinlendiğimi hissettiğim zaman, bu esinlenme, peşinde mutlaka bir aracı, pasiflik, giriş ve hatta devralış duygusunu da getirir. Ama esinlenmeyi tamamen, bizi bilincin ön odası diye adlandırılan yere doğru iten bilinçsiz ya da az bilinçli düşünce ve güçler şeklinde görüyorum. Düşüncelerin dışarılardan bir yerlerden, atmosferden, ilham perilerinden, ölüm sonrası hayattan, ölü ruhlardan, Hades'ten, Cennet'ten falan geldiğini düşünmüyorum. Başka bir deyişle, bütün bu şeylerin zaten içimizde olduğuna inanıyorum.

Zevk için okuduğunuz şeyler nelerdir, konserlere ya da sinemaya gider misiniz?

Maalesef bugünlerde fazla şiir okumuyorum, utanıyorum ama, çok fazla roman veya oyun okuduğum da söylenemez. Yaşlandıkça daha çok biyografi ve tarih konuları ilgimi çekmeye başladı. Sinemaya pek fazla gitmiyorum. Her ne kadar asıl amacım not defterimi alıp arka sıralarda bir yerde sessizce müzikle pek de alakalı olmayan şeyler yazmak olsa da, konsere giderim. Fakat müzik önemlidir. Bilirsiniz, Nietzsche'nin de bununla ilgili bir lafı vardır. Nietzsche, Bizet'i çok severdi. "Bizet beni daha iyi bir filozof yapıyor," derdi. Mozart da beni daha iyi bir nörolog yapıyor.

"Merak Duygusuna Sahip Bir Halk Nöroloğu",
söyleşiyi yapan: Sandee Brawarsky, *The Lancet*, 1997.

ROBERT PINSKY

Şen Doktor

Robert Pinsky, kariyerinin başında analitik yeteneklerini tıp mesleğini incelemek için kullanıp Psikiyatrlar Hakkında Bir Deneme'*yi yazarak hakikatle para peşindeki bu işçi arıların doğasını tanımlamaya çalıştı. "Şen Doktor/Doctor Frolic" (bu isim, Céline'in* Yolculuk'*unda bozulmuş haliyle Docteur Frolichon olarak geçer), eski moda bir hekimin karakter eskizidir; baştan savma ufak tefek ameliyatlardan ve hastalarıyla dedikodu yapmaktan hoşlanan bir tür dürüst toptancıdır bu adam. Şen Doktor, Amerika'nın yokluktan kurtulma dönemine girilmiş olmasına rağmen, parasını hastalarının "büyük bunalımından" kazanmıştır. Bu şiir bana, yaşarken dönemdaşı diğer kitsch ustası Walt Disney kadar popüler olan Norman Rockwell'in her yerde karşımıza çıkan ünlü resimlerini anımsatıyor.*

Mutlu hekimimiz genç bir adam değil
İşiniz düşmeden arayıp sormazsınız onu.
Palyaço gözlü, Papa burunlu,
Müstehcen hikâyeler dolu ağzı,
Büyük Bunalım sırasında vurdu voliyi.

Artık neşeli ve başarılı bir göçmen kendisi
Çizgili bol takımı içinde göz kırpar,
Hırıltılı sesiyle bol bol dedikodu yapar,
Korkunç köy hikâyeleri anlatır bazen, veya
Deşer bir çıbanı; küçük kasaba pislikleri, uyuşturucular,

Karanlık anlaşmalar ve ensest bağları,
Koca ve karısının kardeşinin karısı,

Hastane sözleşmesi, sertifikalar...
Gerçekçidir, herşeycil denemez ona,

Ayın doğru günlerinde iskelelerde dolaşır
Cebinde çakısı ve limonlarla, düşer
Kokulu kayalar arasındaki midyelerin peşine,
İktidarsızlığı ve guatrı önler çünkü bunlar.

Dokunun çarpık iyileştiğini görmek hoşuna
Gidiyormuşçasına, okyanusun vajinal tadı gibi,
Parmağınızı öyle bir diker ki izi kalır ömür boyu.
Eskiden, kasabada hekimlik taslayan tek kişiyken

Hepimiz dinledik o yarı bayat şakasını, hani
Başarılı geçen ameliyat hakkında olan,
Sağlam gözü tutan keskin hat
Mutlu bir şekilde, soytarının yüzünde.

"Şen Doktor," *Sadness and Happiness*, 1975.

ROBERTSON DAVIES

Kurnaz Adam

Robert Burton'ın Melankolinin Anatomisi*'nin meslekten olmayan biri tarafından yazılmış en iyi kitap olduğunu söyler, gerçekten de kurnaz bir adam olan Dr. Jonathan Hullah; kendisi de bir hekimin kaleminden çıkan en büyük edebi eleştiri kitabını tamamlamak ister. Bu da Robertson Davies'e eski tip bir hümanizmi onu hakir görenlere karşı savunma yetkisi verir ve yazarın enerjik ve anekdotlarla dolu romanı bazen samimi bir otobiyografi görüntüsüne bürünür. Fakat aslında bir* bildungsroman*'dır ve yaşlanmakta olan Dr. Hullah, romanda Platon, Paracelsus ve Jung'u sık sık alıntılayarak ruh hakkında konuşmaktan vazgeçmemesiyle rahip arkadaşı Charlie Iredal'ı şaşırtır: "sen bir hekimsin ama!" Tıbbın teatrallığı (bu ahlakçı dönemde çok da iyi karşılandığı söylenemez) daha önce hiç bu kadar reklam edilmemiştir fakat Hullah'nın Torontolu hastaları özellikle müsamahalı görünür. Belki de onun şovmenliğine hayrandırlar.*

KAHRAMANIMIZ İRONİYLE TANIŞIYOR

İroni genç bir erkeğin hayatında ilk kez ortaya çıktığında, ilk sarhoşluk deneyimini andırabilir; nasıl baş edeceğini bilmediği güçlü bir şeyle karşılaşmıştır. Yüzeysel ironiyi tanıyordum tabii, çünkü Brocky onu sık sık kullanıyordu ama ustası değildi; Dwyer gibi hayatının her alanında örtülü ve nazik bir şekilde istihzaya başvurmuyordu o; Brocky'nin sonradan öğrendiği bir şeydi ironi, doğuştan parçası değildi. Daha sonraları, biraz daha akıllandığımı düşündüğüm zaman ironinin gerçekte ne olduğunu anlamaya çalıştım

ve şiir üzerine yazan bir antik dönem yazarının şu cümlesiyle karşılaştım: "İronia, bizim *kuru alay* dediğimiz şeydir." İroninin daha iyi bir tanımını düşünemiyorum: *kuru alay.* Çünkü ironi sirkeyi andıran sarkazma da benzemez, sıklıkla düş kırıklığına uğramış idealizmin sesi olan sinizme de; hayatın üzerine serin ve aydınlatıcı bir ışığı nazikçe yakmaya benzer ve böylelikle büyütür onu. İroni yapan kişi yakıcı değildir, saygın veya ciddi görünen her şeyin altını oymaya çalışmaz, patavatsız şakacının ucuz puan toplama çabasını küçümser. Birazcık kenardan gözlemlediği, arada bir kontrollü mübalağayla süslenen ölçülü bir dille konuştuğu söylenebilir. Belli bir derinlikten konuşur ve bu özelliği genellikle dilden ve yüzeyden konuşan nükteden ayırır onu. Nüktenin arzusu komik olmaktır; güldürmek ironi yapan için ikincil önemde bir başarıdır.

Kişinin ironiye belli bir yatkınlığı olmalıdır fakat antrenman da şarttır; iyi keman çalmak için nasıl egzersiz gerekiyorsa, aynı şekilde her gün çalışmak gerekir. Dwyer'la tanıştığımda ironiye yatkınlığım olduğunu sanmıştım ama antrenmanlı değildim ve keman öğrenmeye başlayan biri gibi ben de çıkardığım gıcırtılar ve cırtlak seslerle çevremdekilere acı çektirmişimdir muhakkak.

KAHRAMANIMIZ ŞİFACILIK SANATINI KEŞFEDİYOR

Sözcüğün orada durması hoşuma gidiyordu. Tıbbi düşüncelerimin dağılmamasını sağlıyordu. Çünkü yeni bir tıp nosyonu geliştirmeye çalışmıyordum; çok eski bir mefhumun peşindeydim, süreklilik arz eden bir tür şifacılık sanatı felsefesini arıyordum ve mütevazı kalmamı sağlayan şey ölümlülük veya gereklilikti; ne yapsam alt edemezdim onu. İnsanlar hastalanmak ve ölmek zorundaydı. O karanlık günü geciktiriyormuş gibi görünebilirsem

insanlar iyi bir hekim olduğumu düşünüyordu fakat ben bunun asla bir zafer değil, yalnızca erteleme olduğunu biliyordum ve ertelemeyi de yalnızca Mukadderat, yani hastamın *daimon*'ı böyle buyurursa garantileyebiliyordum.

Karşımdaki sandalyede oturan endişeli hastaya böyle şeyler söyleyemiyordum elbette. (Asla masanın arkasında oturmam ben; her zaman hastamın karşısına, onunkinin aynısı bir sandalyeye otururum.) Bir zaman sonra öleceğini, ölümün ne zaman gerçekleşeceğinin bilinmediğini ve bu arada yapılacak hiçbir şeyin durumu değiştiremeyeceğini kim duymak ister ki doktorundan? Ayrıca vakaların çoğunda kaçınılmaz sondan önce yapılabilecek bir şeyler vardır; bir tür fiziksel rahatlama sağlamak mümkündür, ağrılar veya maluliyet bir şekilde hafifletilebilir.

İlaçların hastalarım için yapabileceklerini elbette küçümsemiyordum, manipülatif sanatları mükemmel bir şekilde uygulayan Christofferson'ı ve onun hünerlerini sezgili bir biçimde uygulama biçimini de. Psikosomatik tıp meraklılarının savunduğu şeylere ikna olmuş değildim ama onları dikkatle dinliyordum yine de. Zihin elbette etkiler bedeni, fakat beden de zihni etkiler ve bir tartışmaya taraf olmak pek çok –sözcüğün tam anlamıyla– yaşamsal şeyi görememek anlamına gelir. Kendine özgü bilgeliğiyle Montaigne, zihnin bedenle yakından bağlantılı oluşunun her ikisinin talihini birbirine sirayet ettirdiği anlamına geldiğini söylememiş miydi? (Ve hemen arkasından da, bir on yedinci yüzyıl bilgesi olmasından da mürekkep, nazar hakkında en çılgın saçmalıkları sayıp dökmeye, düşünceleriyle ana rahmindeki bebeklere etki eden kadınları anlatmaya başlamamış mıydı? Çağdaşlarım modern bilimin vudu büyülerini akla getiren veçhelerinden nasıl kaçamıyosa, sevgili eski dostum Robert Burton da döneminin etkisinden kaçamamıştı.)

Bana öyle geliyor ki, insanlık gerekliliğin demir yumruğuna giydirecek kadife eldivenler arıyor ve bu eldivenlere hastalık adını veriyor. Biz hekimler bu hastalıklara karşı mücadele ediyoruz fakat tüberkülozu alt ettiğimizi sandığımız anda eskisinden daha da güçlü dikiliyor karşımıza; kanser dinlenmek nedir bilmiyor ve AIDS'in sonunu kim görebiliyor ki? İnsanlığın o büyük korkusunu, yani herkesin ölümlülüğünü aktarabileceği bir şeylere ihtiyacı var.

Üç yıldır tedavi ettiğim kadın hastam Prudence Vizard'ı düşünüyorum. Hareketli bir ağrıdan mustarip, ağrısı sırtından sol bacağına indi, oradan ensesine yükseldi ve bir süredir sağ kolunda konaklıyor. Ağrısı gerçek ve onu çirkinleştiren fiziksel sıkıntılara yol açıyor çünkü hastam önce topalladı, sonra aksadı, arkasından bir süre boynunu sola yatırarak yürüdü ve şimdi de sağ kolunu çatalı tutup ağzına götürmek için bile kullanamıyor. Christofferson ona yardımcı olamıyor çünkü tedavi ettiği bölgede iyileşme belirtileri görülür görülmez ağrı başka yere kaçıyor. Hastam tuzlu su banyolarından hoşlanmıyor, tenini yıprattıklarını söylüyor ama bu doğru olamaz çünkü Christofferson her banyodan sonra yumuşatıcı merhemle ovuyor tenini. Semptomlarının kaynağını bulup onu aslında neyin yiyip bitirdiğini anlama çabalarım boşa gitti ve elimden tek gelen ona kullanmaya ikna edebileceğim kadar hafif yatıştırıcılar vermek. On dokuzuncu yüzyılın bilgili hekimlerinden biri olsaydım –örneğin Charcot'nun talebelerinden biri– hastamın histerik olduğunu söyler, geçer giderdim ama ben böyle çalışmıyorum. Diyelim ki histerik, peki neden öyle? Fiziksel veya zihinsel bir nedeni olmalı mutlaka.

Hastamın sorunu rahibe, hizmetçi veya dul melankolisi değildi, çünkü o bunlardan hiçbiri değil ve oldukça tatmin edici bir cinsel hayatı var gibi görünüyordu; tabii kocası Vizard onun mahrem bölgelerini ziyaret etmesine izin verildiğinde ağrıyan yerine özen gösterdiği sürece. Sekse karşı

kayıtsızdı ama eskiden beri "erkeklerin bundan hoşlandığını" düşünüyor ve seksi yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görüyordu. Orgazm oluyordu ama her zaman değil. İyi besleniyordu. Şarap seviyordu. Geçim sıkıntısı yoktu (Vizard yatırım bankacısıydı). Sürekli ağrı çekenlerin çoğu gibi o da çocuklarıyla iyi anlaşıyordu. Cazibesiz değildi, iyi giyiniyordu, fazla okumuyor ama sinemayı seviyordu. Çocukken öğretilen saçmalıkları unutup din konusunu araştırmasını tavsiye ettim ona. O da benim gibi St. Aidan's Kilisesi'ne gidiyordu ve bu biraz canımı sıkıyordu çünkü ayinden sonra bana ağrılarından yakınıyor veya en azından, ibadet edenlerin başları üzerinden ağrıya cesurca katlandığını işaret ediyordu ve bu da beni ne zaman iyileştireceksiniz demekti.

Prudence Vizard'a Yunan zorunluluk ve kader tanrıçası Ananki'den söz etmek boşunaydı, mustarip olduğu gizemli hastalık yüzünden ölmesi de pek mümkün görünmüyordu. Acı çeken bir mağdurdu o –hayatımın her günü kafama vura vura öğretildiği üzere sabır da buydu işte– ve çektiği acılar bildiğim hiçbir şeye boyun eğimiyordu. Acısı bir şekilde karakterini mi bütünlüyordu? Çünkü karakter psikosomatik tıbbın her sorusundan daha derine iner ve tedavinin anahtarını, en azından metanetle dayanma gücünü barındırır. Bayan Vizard pek metanetli değildi ve yetersiz dayanma gücü talihsiz kocası ve henüz yuvadan uçmamış oğlu için ağır bir yüktü.

KAHRAMANIMIZ MUCİZEVİ BİR İYİLEŞMEYİ ANLATIYOR

Daha sonradan "ağız dolusu bir dua" dediği şeyi yüksek sesle söylemek zorunda hissetmişti kendini, ve sonra–!
Sonra, sorunlu koluna tarif edilemeyecek kadar şiddetli bir sancı saplanmış, arkasından kolunun ısındığını hissetmişti

ve yıllardır bedeninde dolaşan, gittiği her doktora ve listenin sonunda olan bana da meydan okuyan ıstırabı bir anda geçmişti.

Kutsal Kitap'ta hastalıkları iyileştirilen kadınlar –iltihaplardan, ağrılardan, ateşten ve benzer şeylerden kurtulduklarında– yüksek sesle sevinirler, Prudence Vizard da öyle yapmıştı. Hayret ve sevinçle haykırmaya başlamış, kendini mezarın üstüne atmış ve yatıştırılamaz gözyaşlarına boğulmuştu. Bu yaygara, bahçesindeki süsen tarhından yabani otları ayıklamakla uğraşan, bir yandan da bahar sonu güneşinin tadını çıkaran Chips'in dikkatini çekmişti. Koşup Bayan Vizard'ın yanına gitmişti, zaten evi kilise bahçesine yakındı. Bayan Vizard'ı ayağa kaldırmıştı ve hastam başına gelen mucizeyi anlatmaya başlamıştı. Bir mucize olduğundan emindi. Bir aziz büyük bir merhametle onu iyileştirmişti ve kolu hâlâ sıcak olsa da –Chips koluna dokunup teninin sıcak olduğunu doğrulamıştı– ağrısı geçmişti.

Chips beni çağırttı, neyse ki hastalarımdan biriyle meşgul değildim de hemen gidebildim. Christofferson'u da çağırtmıştı. Alışılmadık bir şeyler olduğunu hisseden Harry Hutchins de laboratuvar işlerini bırakıp beyaz önlüğü içinde olay yerine koşmuştu. Hep birlikte durmuş hayret içinde Bayan Vizard'a bakıyor, onun övgülerini dinliyorduk.

Üç yıldır özen ve sebatla tedavi etmeye çalıştığı hastası birden mucize eseri iyileştiğini söylemeye başlarsa hekim ne hisseder? Üç yıldır beceremediğim şeyi bir anda yapan azize birazcık gücenmiştim doğrusu. Bayan Vizard'ın histerik olduğu, bedeninde dolaşan ağrının da bozuk bir kişiliğin abuklaması olduğu yönündeki kişisel teşhisim doğrulandığı için zalim bir neşe de duyuyordum içten içe. Pembeleşen yanaklarını profesyonel bir ilgiyle inceledim, sanki on yaş gençleşmişti. İşte gerçek bir şaka, diye düşündüm, Charlie ne kadar sevinecek kimbilir. Peki sonunda ne olacak acaba?

O an en önemli mesele aşırı duygusallaşan kadınla ne yapmak gerektiğiydi. Mantıklı olan onu alıp muayenehaneme götürmek ve bir fincan çay içirmekti, öyle de yaptım. Christofferson çıkıp Charlie'yi bulmaya gitti, neyse ki onu papazlıkta, kiliseye kabul ayini dersi verirken buldu ve hemen kliniğe gelmeye ikna etti. Onu gören Bayan Vizard yeniden heyecanlandı. Depresyonunu, zihnini ve ruhunu kaplayan sisi –her anlatışında biraz daha koyulaşıyordu bu sis– ve yaşlı rahibin mezarının başında nasıl dua ettiğini yeniden anlattı.

"Ne tür bir duaydı okuduğunuz?" diye sordu Charlie.

"Ah Peder, en basit dualardan biri. Yalnızca şöyle dedim: 'Ey Tanrım, bana, bu günahkâra merhamet et,' ve sonra koluma olağanüstü bir his çöktü–sanki çok kuvvetli bir ışık yakılmıştı–"

"Işık mı? Kolunuzda bir ışık mı yandı? Nasıl yani?"

"Sadece kolumda değil. Baştan aşağı çok güçlü bir ışıkla kaplanmıştım sanki–ama özellikle kolumu kaplamıştı tabii. Bilmem anlatabiliyor muyum? Sanmıyorum. Oysa her şey korkunç netti–harika bir şekilde açık ve berraktı–fakat tarif edebilmem mümkün değil."

Kolunun altına yerleştirdiğim termometreyi alıp ateşine baktım. Ateşi şaşırtıcı ölçüde yüksekti. Sağlığı yerinde görünmese endişelenirdim.

"Sizi hemen eve götürelim, bol bol dinlenin. Bu şaşılacak iyileşme süreci devam ediyor mu görelim. Yaşadığınız deneyimin önemini küçümsemiyorum fakat elimizden geldiğince ihtiyatlı davranmamız ve şimdilik olanları kimseye anlatmamamız gerektiğini anlamalısınız."

"Evet Peder, anlıyorum elbette. Fakat iyileştim, biliyorum bunu."

"Dua edelim ki öyle olsun. Dr. Hutchins, Bayan Vizard'ı arabanızla evine bırakmanızı rica edebilir miyim?"

Gittikleri zaman Charlie, "Ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Bence histerik, ama bunun aslında ne anlama geldiğini kim söyleyebilir? Histeriklerin mucizevi bir şekilde iyileşebildiğini biliyoruz, mucize eseri şifa bulsalar da buluyorlar yine de, en azından bir süreliğine. Alışılmadık ve geçici bir iyileşme süreci de söz konusu olabilir. Fakat olanları bir an için bile inkâr edecek değilim. Aziz olduğuna inandığı bir adamın mezarında dua etti. Şu an için iyileşti. Sen ne düşünüyorsun?"

"Umutlanmaya cesaret edemiyorum. Şu anda böyle bir şeye şahit olmak harika. Nasıl sonlanacağını kim bilir? Fakat temkinli davranmalıyız, değil mi?"

"Hem de çok temkinli davranmalıyız."

Kurnaz Adam'dan alıntılar, 1994.

MIROSLAV HOLUB

Istırap

Çek immünolog (ve deney faresi) uzmanı Miroslav Holub zihinsel alışkanlıkları konusunda öyle rasyonel bir şairdi ki yazdıklarının oldukça sürreal bir havası vardı. Ölümü göreceli bir mesele olan ve dilsizce acı çeken bir laboratuvar doku örneği hakkındaki bu epik şiir, Holub'un laboratuvar karnavaleski diye özetleyebileceğimiz yazım tarzındadır; onun mikroskobu topluma çevirme yöntemidir bu.

Çirkin yaratıklar, hırıldayan çirkin yaratıklar,
İğnenin ucu altında tamamen gizlenmiş,
    Araştırma Görevi Grafiği eğrisinin arkasında,
Ağızları köpüren iğrenç yaratıklar,
    Altlarında kalın ve sert kıllar,
Birbiri ardına
Kapıyorlar pembe ağızlarını
Açıyorlar pembe ağızlarını
Solgunlaşıyorlar
Çırpınıyor bacakları
    koşuyormuş gibi
    uzun mesafeleri,

Kapıyorlar çirkin mavi gözlerini,
Açıyorlar çirkin mavi gözlerini
    ve
    ölüp
    gidiyorlar.

Sormuyorum neden diye,
kimse soru sormuyor zaten.

Ölümlerinden sonra bu çirkin yaratıkların
    parça parça koşmasına izin veriyoruz beyaz alanında
    kâğıt elektroforun
Otlamaya bırakıyoruz onları yeşilimsi-mavi havuzunda
    kromatogramın
Ve parça parça daldırıyoruz onları
    alkole
    ksilole
Ve çirkin hayvan tanrısının muazzam gözü
    İzliyor her hareketlerini
    mikroskop tüpünden
Ve memnun hayvan parçaları hallerinden
çiçek saksısındaki çiçekler gibi
    göletin dibindeki yavru kediler gibi
    konsepsiyondan önce hücreler gibi.
Sormuyorum neden diye,
Kimse soru sormuyor zaten,

Doğal olarak sormuyor kimse
Bu yaratıkların tercih edip etmeyeceğini
    tek parça halinde huzurla yaşamayı
    iğrenç hayatlarını
    bataklıklarda
    ve kanallarda,
Tercih ederler miydi bu yaratıklar yemeyi
    birbirlerini diri diri,
Sevişmeyi tercih ederler miydi acaba
    dehşetle açlık arasında,
Tercih ederler miydi kullanmayı
bütün gözlerini ve gözeneklerini algılamak için
çamurlu pis kokulu dünyalarını

Olağanüstü korkan,
Olağanüstü mutlu
Maddenin artık yapamayacağı gibi.

Fakat soru sormuyorum ben,
kimse soru sormuyor zaten,
Çünkü yaramaz hiçbir işe,
Deneyler başarılı olur ve başarısız olur deneyler,
Bu dünyadaki başka her şey gibi,
gerçekse ilerler
müthiş ve gümüş bir buldozer gibi
sendeleyen karanlıkta,

Diğer her şey gibi bu dünyada,
yalnız bir kızla tanıştım,
duvak satan bir dükkânda,
Bir generalle tanıştım örtülmüş
meşe yapraklarıyla,
Ambulans görevlileriyle tanıştım,
yaralıları bulamayan,
Bir adamla tanıştım kaybetmişti
adını,
Görkemli ve ünlü, bronzdan yapılma,
müthiş korkmuş bir fareyle tanıştım,
Tanıştım insanlarla vazgeçmek isteyen
hayatlarından ve insanlarla eğmek isteyen
başlarını üzünüyle yana,
Bu dünyada, düşünüyorum da, tanışıp durdum
kendimle, her adımda.

Seçme Şiirler'den, 1967; Çekçeden George Theiner tarafından çevrilmiştir.

SUSAN SONTAG

Düz Anlamıyla

İmmünoloji uzmanları, 1960'ların mikrop teorisinde kullanılan askeri terimlerle dolu bir dili devraldılar. Bu terimler artık iyiden iyiye benimsendiği için, mecazi kökleri genelde dikkat çekmiyor. Fakat Susan Sontag'ın Illness and its Metaphors (Hastalık ve Metaforları) kitabında gösterdiği üzere, metaforların başını alıp gitmesine izin verirsek, kuşatılmış, sürekli gözlenen, demagojik askere alımlara ara verilmeyen, sürekli kırmızı alarm halinde yaşayan bir şehirde buluruz kendimizi.

Tıpta askeri metaforların kullanılmaya başlanması 1880'lerde, bakterilerin hastalık ajanı olarak tanımlanmasıyla yaygınlaştı. "İstila eden" veya "içeri sızan" bakterilerden söz ediliyordu. Fakat kanserin yaygınlaşmasıyla birlikte, hastalığı tarif etmek için "kuşatma" ve "savaş" terimlerini kullanmak, çarpıcı bir düz anlam ve resmiyet kazandı. Savaş metaforunun kullanılmasıyla yalnızca hastalığın klinik gidişatı ve tıbbi tedavisi tarif edilmiş olmuyor; hastalığın kendisi de toplumun savaş açtığı düşman olarak algılanıyor. Yakın zamana dek, kansere karşı mücadele sömürgeci bir savaş –hükümet, kansere karşı mücadele için de benzer biçimde sınırsız bir bütçe ayırıyor– izlenimi verirdi; fakat son on yılda sömürge savaşlarının pek de iyi gitmediği ortaya çıktığından, bu askeri retoriğin geri teptiği görülüyor. 1970'ten beri kemoterapi ve immünoterapi alanında büyük ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, hekimler arasında tedavinin etkinliği konusunda ciddi şüpheler var

ve bu kötümserlik yayılmaya devam ediyor. "Kanserle savaş" konusunda haber yapan gazeteciler, halkı resmi kurgu-yapıtlar ve acımasız gerçekleri birbirinden ayırt etme konusunda uyarıyorlar; bundan birkaç yıl önce bir bilim makaleleri yazarı, Amerikan Kanser Derneği'nin, kanserin tedavi edilebilir bir süreç olduğu ve tedavi yöntemlerinde sürekli aşama kaydedildiğini iddia eden açıklamalarını "büyük felaketten önce Vietnam konusunda uyanan iyimserlik rüzgârına" benzettiğini söylemişti. Yine de unutmamak gerekir ki, kanseri çevreleyen cafcaflı laflara şüpheyle yaklaşmak kadar, tedavide hiç ilerleme kaydedilmediğini söyleyen, kanserin tedavi edilemez bir hastalık olduğunu iddia eden bilgisiz hekimleri desteklemek de yanlıştır. Amerikan Kanser Derneği'nin sıkıcı ve geveze temsilcileri kansere karşı çok yakında kazanılacağını söyledikleri zaferi şimdiden kutlarken, profesyonel bir karamsarlığa kapılmış çok sayıda kanser uzmanı da, sonu gelmez bir sömürge savaşına batıp kalmış savaş yorgunu subaylar gibi beyanlar veriyorlar; işte bunlar, kanserle ilgili askeri retoriğin ikiz çarpıklıklarıdır.

Kanser imgelerinin daha gösterişli savaş entrikalarına uzanmasıyla, başka çarpıklıklar da belirmektedir. Bir zamanlar tüberkülozun bilincin tinselleşmesi olarak algılanması gibi, kanser de, bilincin –zekâsı olmayan bir 'o' tarafından– ezilmesi ve yok edilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Tüberküloz iseniz, kendi kendinizi tüketiyor, arınıyor, özünüze, gerçek "siz"e ulaşıyorsunuz demektir. Kanserde ise, zekâ sahibi olmayan ("ilkel", "gelişmemiş", "geri kalmış") hücreler çoğalmaktadır ve siz-olmayan, yerinizi almaktadır. İmmünologlar, bedendeki kanser hücrelerini "yabancı" hücreler olarak sınıflandırıyorlar.

Kanserin psikolojik kuramını yaymak için herkesten çok çaba gösteren Wilhelm Reich'ın, biyosferde kansere eşdeğer bir şey bulmuş olması da dikkat çekicidir:

> Ölümcül bir orgon enerjisi mevcut. Bu enerji, atmosferde bulunuyor. Geiger sayacı gibi gereçlerle varlığını kanıtlamak mümkün. Bataklığı hatırlatan bir yapısı var... Atıl, metabolize olmayan, durgun, ölümcül suları hatırlatıyor. Kanser de, organizmada yaşam enerjisinin akışının durgunlaşması yüzünden meydana geliyor.

Reich'ın kullandığı dilin kendine özgü bir tutarlılığı var. Kanser de –metaforik kullanımları inandırıcılık kazandıkça–, giderek Reich'ın düşündüğü şeye; kozmik bir hastalığa, organizmanın konakçısı olduğu bütün yıkıcı, yabancı güçlerin simgesine dönüşmektedir.

Tüberküloz nasıl sağlığı bozulan ben'in hastalığıysa, kanser de öteki'nin hastalığıdır. Bir bilimkurgu senaryosu gibi ilerler kanser; normal hücrelerden daha güçlü, "uzaylı/yabancı" veya "mutant" hücreler, normal hücrelerin dünyasını istila ederler (*Invasion of the Body Snatchers, The Incredible Shrinking Man, The Blob, The Thing* gibi filmler geliyor akla). Bilimkurgu hikâyelerinin standart olay örgüsü öğelerinden biridir mutasyon; mutantlar uzaydan gelir veya sıradan bir insan mutasyona uğrar. Kanser de başarıya ulaşmış mutasyon olarak tarif edilebilir ve mutasyon, günümüzde çoğunlukla kanser imgesi olarak kullanılır. Reich'ın kanserin psikolojik başlama noktası teorisi; baskı altında tutulan, dışarı akmasına izin verilmeyen enerjinin kendine saldırması, hücreleri çılgına çevirmesi, zaten bilimkurgunun konularından biridir. Reich'ın havada bulunan ölüm imgesi –Geiger sayacıyla varlığı ispatlanabilecek ölümcül enerji–, kanserle ilgili bilimkurgu imgelerinin –ölümcül ışınlardan gelen, ölümcül ışınlarla tedavi edilen bir hastalık– kolektif kâbusu nasıl da yansıttığını gösteriyor. Başlangıçta, atomik radyasyona maruz kalmanın bir sonraki kuşakta genetik sakatlıklar yaratacağından korkuluyordu; istatistikler, Hiroşima ve Naga-

zaki'den kurtulanlar ve onların soyundan gelenlerde kanser oranlarının ne kadar yüksek olduğunu ortaya koyunca, o ilk korku yerini başka bir korkuya bıraktı.

Kanser, şiddetli, vahşi enerjinin metafordur; bu enerjiler doğal düzene verilebilecek en büyük zararı oluşturur. Tommaso Landolfi'nin bilimkurgu öykülerinden birinde, uzay gemisinin adı "Kanser Kraliçesi"dir. (Tüberküloz metaforunu düşünecek olursak, bir yazarın cesaret timsali bir uzay aracına "Verem Kraliçesi" adını vermesinin pek mümkün olmadığını fark ederiz.) Kişinin en gizli yerlerinde gömülü psikolojik bir şey olarak açıklanmadığı zaman, kanser devleşir ve en büyük düşmanın, en uzaktaki hedefin metaforu haline getirilir. Böylece, Kennedy'nin Amerikalıları aya çıkarmaya söz vermesiyle boy ölçüşebilmek için niçin kanseri "fethetmeye" söz vermekle, Nixon'ın bahsi artırdığı da anlaşılır hale gelmektedir. İkisi de bilimkurgu maceralarıdır. Uzay programını başlatan yasanın karşılığı, 1971 tarihli Ulusal Kanser Yasası'dır; çevreyi kirleten sanayi ekonomisini kontrol altına almak gibi makul kararlar içermeyen bu yasa, sadece o büyük hedefi ortaya koyuyordu: kanser tedavisini.

Tüberküloz, dünyaya romantik gözlerle bakan görüşün hizmetinde bir hastalıktı. Kanser ise bugün, her an paranoyaklaşabilecek basit bir dünya görüşüne hizmet etmektedir. Hastalık, sık sık bir tür şeytani saldırı gibi algılanır –tümörler de gizemli güçler gibi "kötü huylu" veya "iyi huylu" olarak nitelendirilir– ve korkuya kapılan pek çok kanser hastası inanç hekimi denilen büyücü doktorlara başvurup içlerindeki şeytanın çıkarılmasını talep eder. Laetrile gibi kocakarı ilaçlarına en çok, UFO'lara inanmaya ek olarak mucizevi bir kanser tedavisinin de paranoyadan beslenen siyasetlerine faydası olacağını bilen aşırı sağcı gruplar destek verir. (John Birch Society, *Kansersiz Bir Dünya* adlı kırk beş dakikalık bir film dağıtmaktadır.) Daha kültürlü

kimseler için, kanser, zarar gören ekosferin isyanıdır; Doğa, kötü niyetli teknokratik dünyadan intikamını bu hastalık aracılığıyla almaktadır. Baştan savma istatistikler kamuoyunda yanlış umutlar uyandırır, korku yaratır; tüm kanserli hastaların yüzde 90'ının "çevre koşulları" yüzünden hastalandığı veya sadece dikkatsiz beslenmenin ve tütün kullanımının tüm kanser ölümlerinin yüzde 75'ine yol açtığı iddiası da bu asılsız istatistiklerin yaydığı bilgilerdendir. Bu sayı oyununa ("tüm kanser hastaları" veya "tüm kanser ölümleri" hakkındaki istatistikleri savunmanın nasıl mümkün olabildiğini anlamak zordur) aynı zamanda hepimizin kullandığı pek çok gündelik ürün de eşlik eder; sigara, saç boyası, domuz pastırması, sakarin, hormonlu yemlerle beslenen kümes hayvanları, böcek zehri, düşük-kükürtlü kömür gibi günlük hayatımızda yer etmiş ürünlerin kansere sebep olduğu iddia ediliyor. Röntgen cihazları kanser yapar (tedavi öldürür) televizyondan, mikrodalga fırından ve saat kadranındaki floresandan yayılan manyetik dalgalar da öyle. Tıpkı frengi gibi, bugün yaptığımız masumane veya önemsiz bir hareket –ya da maruz kaldığımız herhangi bir şey– ileride feci sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, sanayi alanında çalışan işçiler arasında kanser oranının epey yüksek olduğu da bilinmektedir. İstatistiklerin ardında yatan nedenlerin tam olarak nasıl işlediği bilinmese de, görünüşe göre, aslında kanser vakalarının çoğu önceden engellenebilir. Fakat kanser, yalnızca Sanayi Devrimi'ni takip eden bir hastalık değildir (Arkadya'da bile kanser vardı), ayrıca şüphesiz kapitalizm günahının bedeli de olamaz; sınai kapasiteleri daha düşük olan Ruslar, çevreyi bizden daha çok kirletiyorlar. Kanserin sınai gelişmenin bedeli olduğuna dair yaygın görüş, tıpkı sağ kanadın "kansersiz bir dünya" fantezisi (muhalefetsiz bir dünyanın fanteziden ibaret olması) gibi bilimsellikten uzaktır. İki görüş de kanserin "modern" bir hastalık olduğu yanılgısından kaynaklanır.

Ortaçağ'daki veba deneyimi, ahlaki çöküş yaşandığı görüşüyle doğrudan bağlantılıydı ve insanlar, her zamanki gibi hastalıklı topluma dahil olmayan bir günah keçisi arayışına girmişlerdi. (Vebayla kavrulan Avrupa'da, 1347-1348 seneleri arasında eşi benzeri görülmemiş Yahudi katliamları yapıldı ve bu katliamlar veba salgını hafifler hafiflemez sona erdi.) Modern hastalıklarda, günah keçisini hastadan ayırmak bu kadar kolay değildir. Fakat bireyleri etkileyen hastalıklar olsalar da, salgın hastalıklara ait bazı metaforlar onlara da yapıştırılır. (Basit salgınlardan ibaret oldukları anlaşılan hastalıklar, metafor olarak daha az işe yarar hale gelmişlerdir; dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı'ndan çok daha fazla can kaybına yol açan 1918-19 grip salgını hakkındaki tarihsel ve neredeyse total amnezi bunun kanıtıdır.) Günümüzde, kanserin sebebinin "çevre koşulları" olduğunu söylemek, onun bir zamanlar –ve hâlâ– kötü yönetilen, bastırılmış duygular yüzünden olduğunu söylemek kadar klişedir. Tüberküloz hava kirliliğiyle ilişkilendiriliyordu (Florence Nightingale, onun "evlerdeki pis hava" yüzünden ortaya çıktığını düşünüyordu) ve şimdi de kanserin, tüm dünyanın kirlenmesi yüzünden ortaya çıktığı sanılıyor. Tüberküloza "beyaz veba" deniyordu. Çevre kirliliğinin farkına varılmaya başlanmasıyla, kanserin de bir "salgın" veya "veba" olduğunu söylemeye başladı insanlar.

8. Bölüm'den alınmıştır,
Illness as a Metaphor, 1978.

PETER GOLDSWORTHY

Bir İstatistikçiden Sevgilisine

Pek çok doktor olgusal gerçeklerden başka bir şeyden söz etmeyen sıkıcı tiplere dönüşerek –Avustralyalı hekim ve şair Peter Goldsworthy'nin bu kısa ve acı şiirindeki iddiası budur– arkadaşlarını (ve sevgililerini) sıkıntıdan bayıltır, hatta epidemiyologların çizelgelerinden gelen bilgi kırıntılarıyla hastalarını bile korkutur.

Erkekler kadınları yatak odalarında öldürür, genelde
elleriyle veya silahlarla. Kadınlar erkekleri daha
nadiren öldürür, genellikle mutfaklarda, bıçaklarla.
Telaşlanma sakın, bir tür anlayış vardır bütün bu
sert ve kemikli gerçeklerden çıkarılabilecek
veya en azından bir tür simetri kavrayışı diyelim.
Suda boğulan erkekler –örneğin– çoğunlukla
yüz üstü yatarlar yüzeyde, kadınlarsa sırt üstü.
Fakat yakıldıklarında, daha parlak alevler çıkar
kadınlardan. Ölüm kamplarında odunların üstüne
önce kadınlar ve çocuklar konurdu bu yüzden,
mantık gereği, yağlı çıra niyetine. Erkeklerse
sıra sıra dizilirdi onların üstüne. Yani evet,
her zaman bulunur mantık dünyada.
Ve düzen. Ve de rahatlatıcılığı gerçeklerin.
Söylemiş miydim sana, intiharların sayısının
Cinayetlerden daha fazla olduğunu? Son rakamlar
epey güvenilir. Bu yüzden biraz daha kalmalısın
benimle; kaçınman gereken kişi, tek başınayken
kendinsin çoğunlukla.

This Goes with That, 1991.

THOM GUNN

Sakla O Sözcüğü

Gunn'ın (bir hekimi değil tıp öğrencisine hitap eden) kısa ve ateşli şiiri, romantik empati idealini (birinin içine *girip hissetmeyi) ve bu idealin sağlıtım toplumumuzda yetkili uzmanların "bizi" bizden daha iyi bilebileceği yönündeki varsayımını hedef alır. Tıp öğrencilerine hastalarının gizli gündemlerine girip korkularını empati yoluyla anlamaları öğretilir. Onların kişisel postalarını okumak gibi bir şeydir bu. En iyi olasılıkla bir hayaldir; hekimi sonsuz esnek, duygusal açıdan kusursuz ve doğrusunu isterseniz biraz bilgiç gösterir.*

Sakla o sözcüğü,
empati sözcüğünü, tatlım,
birinci sınıf ödevlerin için.
Sence de biraz
fazla iddialı
değil mi? Sence girebilir
misin başka bir
insanın içine,
hani filmlerde
çalımlı yaşlı adamların
kulaklarından içeri akan
neşeli hayalet çocuklar gibi?
Deneme bile. Sadece
İsa yapabildi bunu ve o da
gerçek değildi büyük olasılıkla.
"Sempati"yi dene sen. Onunla,
yalıtılmış benliğin belki
bir dilenciyle paylaşır paltosunu

veya başının altına bir yastık
koyarsın tutuklanmış adamın.
Sıkı sıkı tutarsın
kızıl saçlı, fırlak dişli dolandırıcıyı.

"Sakla O Sözcüğü," *Boss Cupid*, 2000.

BERT KEIZER

Babamın Ölümü

Bert Keizer, Amsterdam'da bir bakımevinde çalışan bir hekimdir. Çalışma hayatıyla ilgili biraz karanlık düşüncelerini, ölümüne şahit olduğu hastalar hakkındaki edebi ve felsefi düşünceleriyle birlikte İngilizceye bizzat çevirdiği Bay Ölümle Dans *adlı başarılı kitabında toplamıştır. Bir konferansta hekimlere yaptığı konuşmadan alınan aşağıdaki metinde, hastaların hekimlere sık sık yinelediği bir soruyu inceler: Hasta sizin akrabanız olsaydı ne yapardınız? Metinde, günümüzde de tartışmalı bir konu olan ötenaziye değinir. Keizer'e göre (Hollandalı hukukçular da aynı fikirdedir) ötenazi bir şiddet eyleminden çok teknolojinin hastanın doğal ölüm sürecine müdahalesine engel olan bir uygulamadır. Bu görüşe göre, teknoloji, tıbbın gerçek yardımının ne olduğunu ortaya koymasına engel olan olağanüstü karmaşık bir araç olarak da görülebilir.*

Bugün, iyi yaşamak ve iyi ölmek konusunu ele almak, özellikle tıbbın bu faaliyetler üzerindeki etkisine değinmek arzusundayım. Benim rahatsız edici inancıma göre, bugün Avrupa'da uygulandığı haliyle tıp, iyi bir ölüm sağlamak konusunda yetersiz kalmaktadır. Ayrıca tıbbın iyi bir yaşam sürmeye katkısı hem hekimler hem hastalar tarafından fazlasıyla abartılmaktadır.

Öncelikle, tıbbın iyi bir yaşam sürmeye yaptığı katkılara göz atalım birlikte. Tarihe dönüp baktığımızda, insanların daha basit tıbbi vazifeleri yerine getirmekte oldukça başarılı olduğunu görüyoruz. Obstetri alanından söz etmediğimi hemen belirtmeliyim, bu alanda yapılan korkunç hatalar hakkında pek çok şey okudum, ben kırıklar ve yaraları

tedavi etmekten söz ediyorum. Tabii başka hafif hastalıklar için de geçerlidir aynısı, fakat lütfen ayrıntıya girmemi istemeyin benden. Eskiden şifalı otlar ve daha nahoş karışımlar sıklıkla tedavi için kullanılıyor, bunlar kimi zaman insanların varlığından bile haberdar olmadığı hedeflere ulaşıyor ve tedavide işe yarıyordu. Kusturmak, bağırsakları temizlemek, yakı yapıştırmak, dua etmek, kutsamak, kurban etmek, elle şifa vermek, hacca gitmek, yakmak, tütsülemek, hastalığı komşulara vermek, bir hayvana bulaştırarak hastalıktan kurtulmak, hastalığı korkutmak, onu ay ışığına göstermek, mıknatıslar kullanmak, elektrik vermek, büyülemek veya hipnotize etmek de tedavi yöntemleri arasındaydı, derken kendimizi ansızın on dokuzuncu yüzyılda bulduk.

Eğitimli her hekim, mesleğimizin on dokuzuncu yüzyıla dek sağlam temellere sahip olmadığını söyleyecektir. Bilimsel, rasyonel tıp dediğimiz şey, bedenin fonksiyonları ve çalışma bozuklukları hakkındaki önemli görüşlerin hepsi on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında gelişti. Bu ilerleme, kısa sürede hız kazanarak toplumsal ve fiziksel yaşantımızdaki en önemli devrimlerden birine dönüştü.

1850'den sonra, modern tıbbın giderek ve hızla geliştiğini söyleyebiliriz. En önemli ve ilk adımlar, şu üç keşif sayesinde gerçekleşti;

- öncelikle, hastalık semptomlarının anatomik temellerinin incelenmesindeki gelişmeler,
- ikinci olarak, hastalıkların bakteriyel nedenlerinin bulunması ve bakteriyel hastalıkların bulaşmasını engelleyecek yöntemlerin geliştirilmesi,
- üçüncüsü de anestezinin keşfi ve hekimin çırpınan bir hastanın dehşetli paniği yüzünden aceleyle işini bitirmeye çalışmak yerine ameliyata istediği kadar zaman harcayabilmesi.

Başka ilerlemeler de takip etti bunları; antibiyotikler,

insülin, ameliyat araçlarının ve yöntemlerinin gelişmesi, psikoterapik tedaviler, çocukluk hastalıklarına karşı geliştirilen aşılar, açık kalp ameliyatları, böbrek nakli, kalça kemiği ameliyatı, gebelikten korunma yöntemleri, travmatoloji, yoğun bakım teknikleri ve pek çok başka alandaki sınırlı fakat hayati gelişmeler. Tüm gelişmeleri size tek tek saymam elbette mümkün değil, fakat bu bunların bazı sonuçlarına değinmekte fayda var.

Tıp bu kadar geliştiği ve görünüşe göre pek çok acıya son verdiği için, karşısında güçsüz düştüğü başka türde acılar önemsiz sayılmaya başlandı.

Tıbbın bazı alanlardaki harikulâde başarısı başımızı öyle döndürdü ki, bunun başka bütün alanlara uygulanabileceğini sanmaya başladık. Bugün değilse bile, gelecekte böyle olacağına kuşkumuz yok. Bu yüzden sanıyoruz ki, teşhis aşamasından sonra hastanın şikâyetlerinin nedeni mutlaka ortaya çıkacak ve hasta mutlaka tedavi edilecek; öksürük, göğüs röntgeni, zatürre ve penisilin peş peşe gelecek. Görmezden geldiğimiz şey de şu; pek çok vakada, bu şikâyet-teşhis-tedavi zinciri işlememektedir. Hatta çoğu kez teşhis aşamasından öteye gidemiyoruz çünkü söz konusu hastalığın tedavisini bilmiyoruz. Felci tedavi edemiyoruz, Alzheimer hastalığını, Parkinson hastalığını, multipl sklerozu, motor nöron hastalığını veya şizofreniyi, nikotin bağımlılığını, osteoporozu ve en ünlüsü ve inanılmazı da, kanseri bile henüz tedavi edemiyoruz.

Sık sık ifade edildiği şekliyle "kansere karşı verdiğimiz savaş", yirminci yüzyılın ikinci yarısında tıp alanında gerçekleştirilen en etkileyici faaliyetlerden biridir. Batı dünyasının en iyi laboratuvarlarında çalışan en parlak beyinler, elli yıldır kanser tedavisini bulmaya uğraşıyorlar, bu araştırmalar için harcanan trilyonların haddi hesabı yok. Tam elli yıldır kanser tedavisini bulmaya çok yakınız ama bunu henüz başaramadık.

Kanser tedavisinin tarihsel gelişimi, insana yetmiş seneden uzun zaman boyunca Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkması beklenen, fakat bir türlü ulaşılamayan "gerçek sosyalizmin" tarihi gelişimini hatırlatıyor. Görünüşe göre, onkoloji de aynı durumda.

Gerçekten hayret edilecek bir durum, çünkü tıbbın doğası hakkında bazı gerçekleri ortaya çıkarıyor; tıp, yapması gerekeni her zaman yapamayabilir, fakat ne olursa olsun faturayı gönderir. Bu açıdan dua etmeye benzer; bir şey talep edersiniz, fakat istediğiniz şeyi elde edemezseniz, isteme yönteminizi suçlamazsınız.

Tıbbı uygulamalar alanına baktığımızda, merkezinde küçük, parlak bir çember olduğunu görürüz; bu çemberin içinde, etkili olduğu kesinleşmiş tedavi yöntemleri bulunur. Merkezden uzaklaştıkça alacakaranlık bölgesine giriş yaparız; bunlar da günü gelince parlak merkezde yer alabilecek, fakat henüz etkinlikleri kanıtlanmamış diğer tedavi yöntemleridir; şimdilik o parlak çemberin içinde olmaya hak kazanmamışlardır. Bu bölgenin de ötesine karanlık hükmeder. Bu karanlık bölgede hastalara pek çok farklı şey yapıldığını görürüz. Hem amaçları hem sonuçları açısından aptalca, zalimane, aldatıcı, masumane, sinik, zararsız, sağlıksız tedavi yöntemlerdir bunlar. Hekimler, bilimsel olarak doğruluğu kanıtlanmamış faaliyetlerini bile o kutsal merkeze koyarlar. Hastalarsa karanlık bölgelerden haberdar bile değildir. Bütün tedavi yöntemlerinin merkezde veya merkeze yakın olduğunu zanneder onlar.

Peki tedavi yöntemlerine niçin abartılı bir değer biçiyoruz? Basit ve açık cevap şudur; ölmek istemediğimiz için. Tıbbın çözümünü bulmak zorunda olduğu bu mitik sonsuza kadar yaşama talebi yüzünden, tıbbı efsanelerden bütünüyle ayırmamız mümkün olmuyor. Nasıl savaşın çekiciliğini yok edemiyor, savaşın şan, şöhret ve kahramanlıkla bağdaştırılmasına engel olamıyorsak, bunu da

yapamıyoruz. Savaş çekici olmamalı, tıp da efsanelerden uzak durmalı, fakat hastalığın, yetersizliğin, güçten düşmenin, yaşlanmanın, ölümün karşısında o kadar zayıfız ki, bunlara engel olamıyoruz. Bizi ezip geçecek kadar büyük bir tehditle karşı karşıya olduğumuz zaman, aklımıza mukayyet olmamız, felsefeciler ne derse desin mümkün olmuyor.

Tıbbın iyi bir yaşam sürmemize yaptığı katkıların değeri ölçülemez elbette. Fakat hekimlerin ve hastaların bu katkılar hakkında düşündükleri mantığın ötesinde, hatta asılsızdır.

Tıbbın değerini ve gerçekleştirebileceklerini fazlasıyla abartmamızın ikinci bir nedeni de, bilimin doğasının yanlış anlaşılmasıdır. Ludwig Wittgenstein, *Tractacus*'ta şöyle diyordu: "Mümkün olan bütün bilimsel sorular cevaplandırıldığı takdirde bile, hayat hakkındaki sorunlara hiç dokunulmamış gibi gelir bize." Bence Wittgenstein şunu kastediyordu; acı söz konusu olduğunda, *neden* sorusu her zaman ortaya çıkar. Yani, bir hasta "Neden öleceğim?" diye sorduğu zaman hekim ona kalp damarlarının yetersiz çalıştığını, mitral kapakçığının sızdırdığını, ciğerlerinde sıvı biriktiğini, kanındaki oksijenin giderek azalmakta olduğunu uzun uzun anlatsa bile, hasta, hekimin sözünü kesecek ve soracaktır: "Bunları boşverin, neden ben ölüyorum, bunu söyleyin bana?"

Bu noktada, hekim konuşmayı bırakır ve dilini tutar, çünkü fizyolojik ve varoluşsal sorular arasındaki farkı bilmektedir. Genelde bunların hiçbiri gerçekleşmez bile; hasta evine gönderilir, "neden ben" sorusu bir yığın diyagnostik manevra altında boğulur gider. Son derece üzücü olan yanlış anlaşılma da burada yatar işte; bir kan testi ya da bir röntgen filmi bize neden burada olduğumuzu açıklayacak bir şey gösteremez. Tanrı da on dokuzuncu yüzyılda bir ara binayı terk ettiği için, hayatın amacını bilememe yükü artık bütünüyle bizim omuzlarımızdadır. Bana öyle geliyor ki, bu

konudaki cahilliğimiz hiçbiri bize neden acı çektiğimizi anlatamayan bir yığın testin altına güzelce gömülmüştür.

Peki, bunun ne önemi var? Birincisi; acı çekiyoruz. Acımızı dini, metafizik ya da psikolojik yöntemlerle sindirmeye çalışırken bize önerilen biçimsiz bir biyokimya testi acı çekmemize sebep oluyor. Bir rahip olarak hekim, hastalığı inandırıcı ve makul bir biçimde açıklayıp metafizik açıdan sindirilebilir hale getirmekte, onu tedavi etmekten daha başarılı olan kimsedir.

İkincisi, bu yanlış yönlendirilmiş bilimsel cevaplar peşinde koşma yarışı, hekimi, bana göre hekimliğin yarısını oluşturan görevden muaf kılar; acı çekerken hastasının yanında olma zorunluluğundan yani. Hekimler, insan acısını hafifletmeye pek heveslidir –kim değildir ki– ve bu rolde öne çıkmak isterler. Bilimsel sorulara ve onların cevaplarına duyulan aptalca saygı, yok edilemeyen acının görmezden gelinmesine yardımcı olur.

Üçüncüsü, bilimsel cevapların öneminin abartılması yaraya tuz basmaktır; kanserin belli evrelerinde kemoterapi uygulamak acımasızlıktan başka bir şey değildir, demanslı yaşlı hastaları yoğun bakım koğuşlarına yerleştirmek gereksiz yere acı çekerek ölmelerine yol açabilir. Hekime "durumu kötüleştirmeyeceğim" dedirten Hipokrat yeminini ihlal eden pek çok uygulama ve prosedür vardır. Bütün dikkat biyokimyasal parametreler üzerinde yoğunlaştığı için bir insanın çektiği acıları görmezden gelmek, tıbbın her gün işlediği bir günahtır.

Bazılarınız, anlattıklarımı asılsız, sorumsuz, abartılı, temelsiz, hatta histerik bulacaktır şüphesiz; fakat sizi temin ederim ki karşıt görüşün, hem de yüz elli senedir kopardığı korkunç yaygarayı bastırabilmek için bir nebze de olsa kulak tırmalaması gerekiyor sesimin. Tıpla alay etmiyorum ben; onun yapabileceklerini ve yapmayacaklarını anlatmaya çalışıyorum yalnızca.

İşte, tıbbın iyi bir yaşam sürmeye katkısı hakkında söyleyeceklerim bunlar. Şimdi, iyi ölme konusundan söz etmeye başlayabiliriz.

Bütün hastalar er ya da geç ölecektir. Hekimler son zamanlarda istatistiklere o kadar meraklı ki, onların merakını memnuniyetle gidermek istiyorum; burada söz konusu oran yüzde yüzdür!

Bilgeliğin, hastanın acısını azaltmak söz konusu olduğunda, kimi zaman cehalet kadar korkunç olabileceğini göstermek için iki ölümü karşılaştırmak istiyorum; Byron'ın ve babamın ölümlerini.

1824'te, Byron henüz 36 yaşındayken kendisini Yunanistan'da, ülkenin bağımsızlığı için Türklerle savaşırken buldu. Ordu feci durumdaydı, Byron da kısa süre sonra, Missolonghi bataklıklarında ağır bir hastalığa yakalandı. Doktoru Julius Millingen'e, yaşamaktan yürekten bıktığını, fakat "aklında, ona rahat vermeyen iki korku olduğunu" söyledi. Şunları da ekledi: "Bir işkence yatağında günden güne eriyerek yavaş yavaş öldüğümü veya Swift gibi aptal aptal sırıtırken ölüp gittiğimi düşünüyorum da..." Onu bekleyen işkence yatağıydı. Byron'ın biyografi yazarı Leslie Marchand'a göre, şair onu tedavi etmekle görevli iki hekimden –Doktor Bruno ve Doktor Millingen– korkmakta haklıydı, çünkü bu iki hekimin, tıbbi bir sıkıntı karşısında bildikleri tek tedavi yöntemi vardı: kan akıtmak. 10 Nisan sabahı Bruno bu yöntemi önerdi fakat Byron tedaviyi reddetti. Bunun üzerine doktor ona hintyağı içirdi ve sıcak küvete soktu. Üç gün sonra, Byron kan akıtılmasını ve sülük yapıştırılmasını kesinlikle reddettiği için, Bruno hummaya karşı antimon tedavisi önerdi. Hastalığın beşinci gününde, Dr. Millingen de çağrıldı ve ikisi birlikte, Byron'ı kanatma yöntemiyle tedaviyi kabul etmeye iknaya çalıştılar. Bu kez şair sinirlendi ve, "neşterin kılıçtan çok adam öldürdüğünden haberdar olduğunu" söyledi. Ona yeni müshiller ve

haplar verdiler, ertesi gün akşamüstü tekrar yanına gelip, bir kez daha kanatma tedavisi uygulamak için ısrar ettiler fakat Byron daha önceki gibi aksi bir tavırla bu talebi yeniden reddetti. Onlara şöyle söyledi: "Sinirleri bozulmuş bir hastadan kan almak, telleri yeterince gergin olmadığı için kötü ses veren bir müzik enstrümanının tellerini iyice gevşetmek gibidir."

Düşüncelerini böyle zarif bir biçimde ifade etmesine rağmen, Dr. Bruno ondan kan almak için yalvarmaya devam etti. Byron, teklifi her seferinde metanetle reddetti ve baş belası hekimlerin ısrarcı tavırlarından sıkılmış olduğu için, Parry adlı yaşlı ve sert bir askerin odasında ona refakat etmesini talep etti. Akşamüstü Parry gittikten sonra, Byron şiddetli bir spazmodik öksürük nöbetine tutuldu ve kusmaya başladı. Dr. Bruno kan akıtılmasına izin vermezse akciğerlerinin iltihaplanacağını söyleyip tehdit edince, sonunda ikna oldu ve ertesi gün kan alınmasına izin vereceğini söyledi. Fakat ertesi sabah kendini daha iyi hissedince sözünde durmadı, bu yüzden doktorlarıyla arasında şiddetli bir tartışma çıktı. Sonunda Byron öfkeyle kolunu doktorlara uzatıp şöyle dedi: "Gelin o zaman, görüyorum ki bir çift zalim kasaptan başka bir şey değilmişsiniz. İstediğiniz kadar kan alın, yeter ki çabucak halledin işinizi." Yaklaşık yarım litre kan aldılar fakat Dr. Millingen hastanın "umut ettikleri ölçüde" rahatlamadığını belirtti. İki saat sonra yarım litre kan daha aldılar, yatışan veya bitkin düşen Byron uyuyakaldı. Nabzı değişmedi fakat hasta parmaklarının uyuştuğundan şikâyet edince üçüncü kez kan alma işlemi gerçekleştirdiler. Byron, bilinci yerinde olduğu sürece onlara itiraz etti. Fakat çekmek zorunda kalacağı işkenceler henüz bitmemişti, çünkü sıra laksatiflere gelmişti.

Hastalığın yedinci gününde artık sürekli hezeyan geçirdiği için iki uzman hekim daha çağrıldı. Bu iki hekim, kan

almak yerine ona biraz kınakına, su ve şarap içirip bacaklarının iç kısmına yakı yapıştırdılar. Sekizinci gün, Byron'ın durumunun giderek kötüleşmekte olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine, Dr. Bruno en sevdiği tedavi yöntemini uygulamaya karar verdi ve ölmekte olan hastasının şakaklarına on iki tane sülük yapıştırarak iki litre kan çekti. Byron ara ara sayıklayarak bilinci yarı kapalı yatmayı sürdürdü. Hekimler bir çare daha denediler: "sinameki lavmanı, hintyağı ve elli gram Epsom tuzu." Byron, inanılmaz bir şekilde, akşam saat altıda tuvalete gitmek için yatağından çıktı. "Lanet doktorlar," diye homurdanıyordu, "bacaklarım tutmaz hale geldi." Yatağına dönünce bilinci yeniden kapandı ve doktorlar yeniden şakaklarına sülük yapıştırdılar. Kan bütün gece müdahale edilmeden aktı ve ertesi gün akşam saat altıda, Byron öldü.

Fiziksel acıya bir de tıbbi aşağılamayı ekleyen bu korkunç müdahaleler insana o kadar saçma geliyor ki, bu doktorların ne yapmaya çalıştığını kendinize sormadan edemiyorsunuz. Bana kalırsa, Doktor Bruno ve Millingen'in niyetleri kötü değildi. Fakat kötü niyetli olmasalar bile, hastanın isteklerini göz ardı edip tıp kitaplarına sadık kalarak ona zarar verdiler.

Aynı şey, üstelik sık sık, hâlâ oluyor. Bu olaydan tam yüz yetmiş sene sonra, 1994 mayısında, hayatı boyunca sarma sigara içmekten keyif almış olan, son zamanlarda nefesinin sık sık kesildiğinden şikâyet eden 87 yaşındaki babama, amfizem teşhisi kondu. Modern tıp tarihindeki talihsiz karşılaşmalardan biri, hayatının sonuna yaklaşmakta olan, narin, savunmasız bir yaşlı adamla, kariyerinin başındaki atak, genç bir dahiliye uzmanı arasında, bu vesileyle gerçekleşti.

Babam, hastaneye yattıktan kısa bir süre sonra göğsünün röntgenleri çekildi ve bir göğüs uzmanı tarafından muayene edildi. Doktor, babama oksijen, mukolitik, antibiyotik ve fizyoterapi tedavisi tavsiye etti. Babamın duru-

mu düzelmedi. Akciğer embolisi olasılığı da göz ardı edilemeyeceği için, pıhtı önleyiciler de eklendi tedavisine. Ateşi çok yüksekti, sürekli tedirgindi, geceleri bilincini yitirip sayıklamaya başlıyordu.

Doktoru kalp yetmezliğinden şüphelendiği için bir kardiyolog çağrıldı. Yeniden röntgenler ve EKG çekildi, kalp uzmanı babamın tedavisine diüretik ilaçlar ekledi ve sahneden çekildi. Fakat hastada hiç iyileşme belirtisi görülmedi, tam aksine onu kaybetmeye başladığımızı hissediyorduk.

Hastanedeki altıncı gününde dışkısında kan görüldü; herhalde ilaçlı dışkı çıkarken kalın bağırsak mukozasını tahriş etmişti. Bu kez bir gastroenterolog çağrıldı. O da kanser olasılığına karşılık kolonoskopi yapılmasını tavsiye etti, elbette. Kolonoskopinin mümkün olabilmesi için, babama Lord Byron'a verilen miktarda müshil verildi ve işlemden önceki gece, annem onu kendi pisliği içinde yatar halde buldu. Bu safhada kontrolünü tamamen yitirmişti, geceleri çok huzursuzlanıyordu, sondaya bağlı olduğunu unutup yataktan çıkmaya çalışıyordu. Bu zararlı gece gezintilerini engellemek için ona yatıştırıcı haloperidol verildi.

Yedinci gün, haloperidolün etkisiyle tremor halinde olduğundan güçlükle konuşuyor, sürekli titriyordu ve çok gergindi. Yine de kolonoskopiye götürüldü ve doktor kolonunda bulduğu polipi yakarak almaya çalıştı. Daha sonra heyecan içinde bana anlattığına göre, az kalsın bağırsak duvarında bir delik açıyormuş ve babam önemli miktarda kan kaybetmiş.

Dokuzuncu gün, hemşirelerden biri, babamın büyük ihtimalle Alzheimer hastası olduğunu söyledi. Onun düşüncesine göre –tabii buna düşünce denebilirse– yaşlı bir hasta ne olduğu anlaşılmayan şeyler mırıldanıyorsa, büyük ihtimalle demanslıydı. Bir psikiyatr ve nörolog bu olasılığı incelemek için derhal olay yerine çağrıldı, beyin taraması yapılması gerektiği konusunda görüş birliğine varıldı, babama uygun bir bakımevi bulunması gerektiği gündeme getirildi.

Babam neredeyse hiçbir şey yemiyor, hareketsiz bir biçimde yatağında yatıyordu, bu yüzden yatak yarası tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu olasılığa karşı bir dermatolog çağrıldı. Hastanede yattığı on gün boyunca babam bir dahiliye uzmanı, bir akciğer uzmanı, bir kardiyolog, bir gastroenterolog, bir psikiyatr, bir nörolog ve bir dermatolog tarafından muayene edilmişti. Acı vermeyen, fakat oldukça rahatsız edici röntgen işlemine dört kez tabi tutulmuş, ona pek çok kan testi yapılmış, kolonoskopiden önce o korkunç bağırsak temizleme işlemi uygulanmıştı. Ateşi yüksek olmasa ve yatıştırıcı almasa bile, bunca işlemden sonra afallayacağına hiç şüphe yoktu.

Bütün bu tumturaklı uzman müdahalelerinin net sonucu şuydu; babam, çok yaşlı ve hasta bir adamdan, iletişim kurmanın mümkün olmadığı fiziksel ve zihinsel bir enkaza dönüşmüştü. Hepsinin üstüne, stajyer hekim bir de kan testlerine göre böbrek yetmezliği ihtimali olabileceğini söyleyip bir nefroloji uzmanına danışmak istediğini bildirince, bu gidişata dur demenin vaktinin geldiğine karar verip aile doktorumuzun çağrılmasını istedik.

Aile doktorumuz takma dişlerini ağzına yerleştirdi, uzun uzun gözlüğünü aradı, dikkatle gözlük camlarını temizledi ve kulağındaki işitme cihazını gayretli çabalardan sonra ayarladı. Arkasından babamın karşısına geçip oturdu ve yarım saat kadar konuştular. Ona ne istediğini sorunca, babam tek arzusunun huzur içinde ölmek olduğunu, rahat bırakılmak istediğini söyledi. Yakınlardaki bir hastanenin yaşlılar koğuşuna sevk edildi, ona sadece biraz morfin verildi ve üç gün sonra, huzur içinde öldü. Ölümünden bir hafta sonra, patolog beni arayıp, ölen babamın bağırsağından alınan polipin iyi huylu olduğunu müjdeledi.

Hiç şüphesiz, babamınki gibi bir ölüm döşeği, bir dahiliye hekimi için son derece asap bozucu olmalıdır. Çünkü, tüm bilgisine, uzmanlığına rağmen, bilgisi ve uzmanlığı tedavi

yöntemini bulmasını sağlayamamıştı. Tedavi edebilecekleri umuduyla başka uzman hekimlere danışmaktan vazgeçmenizi söyleyen kan testleri yoktur çünkü. Beckett'in de dediği gibi: "İnsansınız ve bunu tedavi etmenin yolu yok."

Şimdi cahillik dediğimiz şey, Lord Byron'a eziyet edip onun ölüm döşeğinde acı çekmesine sebep olmuştu. Günümüzdeki hastalara acı çektirenin, cahilliğin tam tersi, yani bilgi olması mümkün. Modern tıbbın iyi ölmeye yaptığı katkının felaketle sonuçlandığını söyleyebilirim. Ölmek üzere olan insanlara, en zayıf hallerindeyken, bir adamın kanındaki potasyum seviyesinin onun hayat ve ölüm hakkındaki düşünceleri ve duygularından daha önemli olduğu görüşüyle, bilgi körlüğü içinde saldırdığımız için utanmalıyız.

Özetlemek gerekirse, bilimsel tıp on dokuzuncu yüzyılda doğdu. Acıyı hafifletmekteki başarısı o kadar büyüktü ki, hepimiz buna biraz fazla hayran kaldık. Bununla birlikte, bütün fiziksel acılar tıp tarafından yok edilemez ve edilemeyecektir, oysa biz, tıp buna muktedirmiş veya çok yakında bunu başarabilecekmiş gibi davranmaktan vazgeçmiyoruz. Ne yazık ki, tam tersine, bu tavrımız acının artmasına, özellikle ölüm döşeğindeki hastaların daha çok acı çekmesine sebep oluyor. Çünkü, bedensel fonksiyonların bilimsel analizini yaparken, hayatı sona ermekte olan insanın üzüntüsüne önem vermiyoruz. Wittgenstein'ın dediği gibi, gerçek sorularımız bilimsel değildir. Ölümü çevreleyen seçeneklerden söz ederken, hayatın bu son sahnesindeki baş aktörlerden birinin anlaşılır, fakat anlaşılır olduğu için zararsız denemeyecek körlüğüne karşı tetikte olmamızda fayda vardır; bu sözlerle bilimsellik saplantılı hekimlerden söz ettiğimi, tabii ki hepiniz anlamışsınızdır.

"İyi Yaşamak, İyi Ölmek", *Medicine and Humanity*'den alınmıştır, 2001.

MARTIN WINCKLER

Küçük Bir Tıbbi Sözlük

Martin Winckler'in ikinci romanı La Maladie de Sachs *(Sachs'ın Hastalığı), 1998'de Fransa'da yayımlandığında büyük ilgiyle karşılandı. Kitabın en ilginç yönü, muayenehanenin dört duvarı arasında olan bitenleri beyaz giysili hekimin değil de hastaların ağzından anlatmasıydı. Winckler, misyonu olan bir adamdır ve Fransız tıp kurumundan pek hoşlanmadığını gizlemeye gerek duymaz; "Hekimler," der hiç çekinmeden, "korkaktır." Nitekim, aşağıdaki küçük tıp sözlüğü aracılığıyla da Fransız tıp çevrelerini acımasızca eleştirmektedir.*

Acı: Zamanın başlangıcından beri, hastaların –ki sayıları çok fazladır–, hekimlerin –ki sayıca hastalardan azdırlar– dikkatini üzerlerine çekmek için kullandığı görsel ve işitsel iletişim aracı.

Acının pek çok farklı hastalık sonucunda ortaya çıkan yaygın bir semptom olduğunun hekimler tarafından anlaşılması birkaç bin yıl sürmüştür. 1880 ve 1995 arasında en mantıklı tavır "acıya saygı duymak" olarak görülüyordu; yani acının "semptomları maskelemeden" kendini rahatça ifade etmesine izin vermek gerekiyordu. (Aksi takdirde, hastanın ıstırap içinde olduğu nasıl anlaşılacaktı ki?)

Günümüzde (1995'ten beri) acının, medeni bir toplumda asla yeri olmaması gereken bir semptom olduğuna inanılıyor. Sonuç itibariyle acıyı hor görmek gerektiği, herkes tarafından benimsenmişe benziyor.

AIDS: Batı dünyasında, veba, TB ve kanserin tarihi açıdan halefi sayılır, kutsal hastalıklar listesinde en başta yer alır.

Bu ayrıcalığın, hastalığa tutulan insan sayısıyla ilgisi olmadığını belirtmekte fayda var. Mesela Afrika'da sıtma, TB ve AIDS o kadar yaygındır ki bir tehlike olarak değil, medeniyetin getirisi olarak görülürler.

Aile: Evrensel patojenik birim; antibiyotiğe, acıya ve son altı bin yılda keşfedilmiş tüm terapötik yöntemlere dirençlidir (bkz. Aile doktoru)

Aile doktoru: Soyu tükenmekte olan bir türdür. Son elli senedir giderek azalan aile doktorları, artık ailelerin tüm ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından, onlara ihtimamla yaklaşılan günler ve duyulan talep sona ermeye yüz tutmuştur. Günümüzde, bir aile doktorunun pratisyen hekim, uzman hekim, psikolog ve homeopati hekimi olması gerekmekte, bir ailenin tıbbi ihtiyaçlarını, ancak tüm bu özelliklere sahip olduğu takdirde karşılayabilmektedir. Issız bölgelerde hâlâ otantik aile doktorlarına rastlandığı bilinmektedir fakat şehirleşme ve çanak antenlerin kullanımının artışının, bu hassas türün yok olmasına yol açacağı düşünülmektedir (bkz. Aile)

Alternatif tıp: Geleneksel tıbbın ilkelerine taban tabana zıt ilkeleri temel alan tedavi yöntemleri. Geleneksel tıp semptomlara göre hareket eder (bkz. Acı), korku ve cehalet temelleri üzerinde kurulmuştur, alternatif tıbbın temelleri ise semptomun çoğaltılması, endişe ve safdilliktir.

Antibiyotikler: Ateş düşürücü ilaçlardır. İnsana yorgunluk hissi verirler ve etkisini azalttığı için asla sütle birlikte alınmamaları gerekir. Pek çok kişide alerjiye sebep olurlar.

Apandisit: İstisnasız her zaman anneler tarafından teşhis edilen iyi huylu çocukluk hastalığı. Yetişkinlerde tehlikeli

olabilir; zaten o zaman bu hastalığa apandisit değil de, peritonun aniden irritasyonuna sebep olan batın hadisesi denir.

Avcı hikâyeleri:

1. (modası geçmiş) hekimlerin, en ilginç hastaların onları bulduğunu kanıtlamak için meslektaşlarına anlattığı müstehcen, sulu, inanılmaz hikâyeler,
2. (modern) hastaların, eski doktorlarının ne kadar beceriksiz olduğunu birbirlerine kanıtlamak için bekleme odasında anlattığı yanlış teşhis ve tedavi hikâyeleri.

Belirti: Hekimin, anlatılanları dinledikten ya da muayeneden sonra, o kimsenin hasta olup olmadığına karar vermesini sağlayan nesnel bulgu. Belirtinin illa patognomonik olması gerekmez fakat böyle bir bulgu, hekimin endişelenmesine ve daha ayrıntılı bir muayene yapmasına sebep olur. Hekimler için en belirgin, en kesin, güvenilir ve öğretici belirtiler, elbette otopsi esnasında gözlenenlerdir.

Beyaz önlük: Tıp mesleğinin bir sembolü olan beyaz giysiler de, en az ordu üniformaları kadar çeşitlidir. İlginçtir, beyaz önlük aynı olsa da, aradaki farkı yaratan onun altına giyilen giysilerdir. Şayet bu beyaz giysili adamlar ve kadınların içi kararacak olursa, bunun acısı da muhakkak hastadan çıkacaktır.

Danışmak: Bu faaliyeti, hem hasta hem de hekim gerçekleştirebilir. Şöyle ki:

1. hastanın hekimden alışılmadık bir rahatsızlığına çare bulmasını istemesi,
2. hekimin hastayı muayene etmesi (bkz. oskültasyon),
3. hekimin telefon defterini karıştırıp bir uzmanın –bu durumda ona danışman hekim denir– telefon numarasını araması hep danışma faaliyetleridir.

Direktifler: Kimi zaman öncesinden, kimi zaman arkasından geldikleri teşhisle birlikte, tıbbi müdahalenin en önemli bölümünü oluştururlar. Hekimin derin düşüncelerinin yazılarak ifade edilen, resmiyete dökülmüş halidirler, genelde hasta tarafından asla okunamazlar. Hekimin direktifleri, teşhise yönelik (daha fazla test yapılsın), terapotik (şu ve şu ilaçlar alınsın), yönetimsel (ehliyet alabilir, beş gün iş göremez) ya da baştan savma amaçlı (uzman hekime danışsın, müşahede altına alınsın, dört duvarı yastıkla kaplı bir odaya kapatılsın) olabilir. Bu direktifler, geleneksel olarak el yazısıyla yazılırlar ve yalnız eczacılar tarafından okunabilirler (tabii eczacı acemi değilse ve reçetedeki ilaç gerçekten varsa).

Doktor: Bir tıp fakültesi mezunudur ya da mezun olmak üzeredir. 1945 senesinden önce tek işlevi teşhis koymaktı. 1945'ten 1975'e dek, zamanının çoğunu antibiyotik reçeteleri yazmak ve tansiyon ölçmekle geçirdi. 1975'ten beri, kolesterole karşı verilen savaşın saflarında yer alıyor ve piyasada mali açıdan daha avantajlı boşluklar arıyor (bkz. alternatif tıp).

Doktorum: Modası geçmiş bir sözcük. Günümüzde, yerini başka terimler almıştır: "akupunkturcum-iridoloğum," "ergenlik dönemi psikoloğum," "estetik cerrahım," vs.

Eczacı: Tıbbi yardımcı. Uzun deneyimlerle kazandığı uzmanlık alanı, reçeteleri okumak ve tercüme etmektir. Asıl görevi şampuan, diş macunu ve inceltici krem satmaktır.

Ev ziyareti:

1. hekimin, yatalak bir hasta yüzünden (acele ziyaret), arabası tamirde olan bir hasta yüzünden (dostane ziyaret)

ya da hastası pek zengin olduğu için (nezaket ziyareti) muayenehanesini terk etmek zorunda kalması,

2. kimi zaman "jinekolojik muayene" anlamına gelen iki sözcük (örnek: "Doktor eve gelip uzun süre kaldı, ama Jules iş başındayken fibromumun niçin ağrıdığını bir türlü anlayamadı").

Fizyoterapist: Genelde, hastane içinde bir cani olarak bilinir. Hekimler tarafından meslektaş olarak görülmez, hastalarsa çoğu kez onu masör zanneder.

Hasta: Hekime başvuran kimse. İngilizcede "sabır küpü" anlamına da gelir. Hakikaten, hasta acı çekmeye katlanmaktan hoşlanmadığı için, bekleme odası denilen yerde kimi zaman saatler geçirerek sabrını ispat eder.

Hasta kişi: Bir hastalığı olan kişi (hekimler böyle der). Her hastanın bir hastalığı olması şart değildir, fakat nüfuzunu ve gelirini gözetmek zorunda olan hekim, böyle olmasını tercih edebilir. Daha soruları okumadan bulmacanın cevaplarını duymaktan nefret eder (bkz. Teşhis 1).

Hastalarım: Hekimlerin, pek çok hastanın onlar olmadan acı çekmeyi başaramayacağını ima etmek için kullandığı sözcükler.

Hastalığın tarihçesini öğrenmek: Hastayla hekimin, bazen başka katılımcılar eşliğinde, daldan dala atlayarak konuşmasıdır. Hekimin, konsültasyonu –en azından– anlaşılır bir bulgu elde ederek veya –en iyisi– sınıflandırılmış bir hastalığı teşhis ederek sonlandırmasına yarar. Hasta içinse, meslektaşlarının daha önce cevaplamadığı onlarca sorunun yanıtını hekimden öğrenme fırsatıdır.

Hastalık: Hastanın bedenine ve zihnine eziyet eden, sıkıntı ve acı veren hadise. Nedeni, gelişimi ve doğası, bütün iyi tıp ansiklopedilerinde alfabetik sırayla açıklanır. Hastalık genellikle çok başlı bir canavar gibidir. Bedeni (fiziksel hastalık) de etkilese, ruhu (psikolojik hastalık) da etkilese, hatta ikisini de etkilemese (psikosomatik hastalık) bile, nedeni harici (kızamık, dizanteri, sıtma, kimyasal zehirlenme, radyoaktivite, aile kavgaları) dahili (nefret, suçluluk duygusu, hayal kırıklığı, kanser) ya da ikisinin karışımıdır (buna da hayat diyoruz)...

Hemşire:

1. hekimin yapmasını söylediği (hastane içinde) ya da hastanın yapmasını istediği (hastane dışında) iğneleri, kan testlerini veya lavmanları yapan kimse,
2. (hastane içinde) muhasebecinin metresi, (hastane dışında) pratisyenin ayak işlerini yapan kimse,
3. (hastane içinde) sadist bir işkenceci, (hastane dışında) gücü olmadığı için her türlü sırrın anlatıldığı kimse,
4. değeri bilinmeyen profesyonel (medyada).

Homeopati: Doğası tam olarak açıklanmamış sayısız hastalığı, şekerlerin içine eser miktarda çeşitli madde karıştırarak tedavi etme yöntemidir, her yaştan pek çok çocuk bu şekerleri severek yutar. Homeopatik ilaç, semptomları nasıl etkilediğiyle değil, imal edilme yöntemiyle değerlendirilir. Bu tedavi yöntemine, yararı olmasa bile denemekten ne çıkar, düşüncesiyle başvurulur. Dahası, homeopatiyi alopatiden ayıran temel bir kavram vardır: Hastalık zıddıyla değil, "benzerin benzeri iyileştirdiği prensibiyle" tedavi edilir. Yani hastaya, rahatsızlığının semptomlarına benzer belirtilere sebep olacak düşük dozlu fakat etkili toksinler verilir. Böylece hasta, tedavinin hastalığın kendisinden bile beter olduğuna ikna edilir. Bu metoda da "semptom ar-

tırmak" denir (örnek: "Şu haplar yüzünden öyle feci ishal oldum ki, Tayland'dayken gönül rahatlığıyla her restoranı denememe rağmen hasta olmamama şaşmamak gerek!").

İlaç:
1. gelir kapısı,
2. güç kazanma aracı,
3. alerji sebebi (örnek: "Bütün ilaçlara gıcık oluyorum ama özellikle antibiyotiğe alerjim var").

Klinik muayene: Oskültasyonla karıştırılmaması gereken bu mistik ayin esnasında, hekim hastayı inceler. Klinik muayenenin en heyecanlı bölümü, tansiyonun ölçüldüğü andır.

Kolesterol: Antik çağlarda tanrılar neyse, bugün bizim için odur. Yükseldiği zaman kurbanlar verilmesi şarttır (tereyağı, et, şeker kesilir); düştüğü zamansa insan artık şımarabilir (ilaç alması gerekmez).

Konsültasyon: Hastanın hekime dostane bir ziyarette bulunması. Buna ilaveten; hekimin iki randevu arasında hiç tanımadığı birtakım insanları görmek zorunda kalması.

Morfin: Bağımlı keşler ve ölüm döşeğindeki hastalar tarafından kullanılan yasadışı ilaç. Morfin hekimin en büyük düşmanlarındandır, çünkü hastanın çok acı çekmesine engel olarak onu terapiste daha az bağımlı kılar.

Oskültasyon:
1. (modası geçmiş kullanımı) bedenin içindeki sesleri, kulak (dolaysız oksültasyon) ya da bir stetoskop (dolaylı oskültasyon) yardımıyla dinlemek suretiyle gerçekleştirilen muayene tekniği,

2. (modern kullanımı) hastanın, hekim tarafından muayene edilmesi. Örnek: "Testis kanseri olmaktan gerçekten çok korkuyordum, fakat doktor beni baştan aşağı oskülte etti ve tek sorunumun mahrem bölgemdeki mantar enfeksiyonu olduğunu söyledi" (bkz. konsültasyon).

Ölüm: Hekimle hasta arasındaki ilişkinin sürdürülemez hale gelmesi. Sanılanın aksine, ölüm, hekimin düşündüğü gibi nihai bir son anlamına gelmez. Sadece, hasta-hekim ilişkisinin –kimi zaman kaçınılmaz– bir aşamasıdır; hekimin emeklerinin maddi karşılığını eksiksiz fatura edebilmesi için, mümkün olduğunca geciktirilmesi gereken bir evredir.

Ötanazi:
1. hastanelerde tabu bir konu,
2. medyanın ağzını sulandıran bir konu,
3. bir ailenin, aile bireylerinden birini kanuna aykırı olmayan bir biçimde kaybetmesine yardımcı olan şey, üstelik, ailenin cenaze gününü ya da krematoryum randevusunu hasta ölmeden önce alabilmesi de cabası,
4. hastanede yatan bir hasta, hekimlerin –iyi ya da kötü– tüm çabalarına rağmen bir türlü iyileşmediğinde, hastane yatağını boşu boşuna doldurduğunda ve herkesin sinirini bozmaya başladığında başvurulabilecek son çare.

Reçete: Hekimin, son tıbbi mümessilin ziyaretinden beri aklında olan veya karşısındaki hastanın getirdiği tarihi geçmiş reçeteden okumayı başardığı ilaç adlarını –okunaksız el yazısıyla– çiziktirdiği antetli kâğıt. Aynı kâğıdı bazen de bir meslektaşına not yazmak için, dört çocuklu bir annenin paraşüt kursuna katılmasında bir sakınca olmadığını belirtmek için veya yetkililerden gelecek yılki vergi ödemelerini başka tarihe almalarını istemek için kullanabilir.

Semptom: Hasta tarafından algılanan ve bazen (her zaman değil) hekim tarafından da gözlemlenebilen nahoş his. Belirtiyle karıştırılmamasında fayda vardır. Hastaların en sık çektiği semptom, acıdır. Acının her hasta tarafından farklı biçimde tarif edilmesi, tanımlanması ve ifade edilmesine, pek çok farklı faktör (fizyolojik, psikolojik ve kültürel) yol açmaktadır. Bazıları ağlayıp haykırır, bazıları başlarını yastıklarının altına sokup inler. Karmaşık bir sorundur, çünkü diğer fizyolojik karakteristiklerin aksine acı ne ölçülebilir ne kıyaslanabilir. Doğal olarak, hastalar acılarını yüksek sesle dile getirince, hekimler onların biraz da olsa abarttığını düşünebilir. Yine de acı çeken birinin yanında sakin kalmak zordur çünkü hastane odalarının ses yalıtımı her zaman kötüdür.

Tansiyon (ölçmek): Hekim-hasta ilişkisinin en önemli öğelerinden (örnek: "Doktor tansiyonumu bile ölçmedi!") biridir, ama iki taraf da sonucu farklı değerlendirir:

1. Hekim için "normal" tansiyon 155'ten büyüktür; tansiyonu bundan daha yüksek hastaların sürekli kontrol altında tutulması gerekir; veya 80'den küçüktür ve tansiyonu bunun altına düşen hasta hastaneye yatırılır. Tansiyon bu iki değer arasında çıkarsa, Fransız hekimler hastanın "Tansiyonu yok," derler ve bununla kan basıncının normal olduğunu kastederler.
2. Hastanın tansiyonunun "normal" bulunması için, çıkan sayıların son ölçüm yapıldığında –aradan 3 yıl geçmiş olsa bile– çıkanlarla tıpatıp aynı olması şarttır. Örnek: "120 ve 80 mi, nasıl olur yahu? Geçen sene 130 ve 90 çıkmıştı. Bu hiç de normal değil!"

Teşhis:

1. Karmaşık bir zihinsel süreçtir. Bunun sonucunda:
a. Hekim hastalığın adını koyar.
b. Hasta, kimse sebebini anlayamadan ölüp gider.

Bu iki sav, asla birbiriyle bağdaşmaz değildir. Bu zihinsel süreç, bilgi, deneyim, önsezi ve kimi zaman hayret verici aydınlanma anlarının bir araya gelmesinin sonucudur. Aslen, semptomların soldan sağa, bulguların da yukarıdan aşağıya cevapları oluşturduğu bir kare bulmacayla karşılaştırılabilir. Hekim bulmacayı çözerken üç tane teşhis aracından yararlanabilir; kan testleri, uzman hekimlere danışma ve müşahede altına alma.
2. (İlaveten) bir hekimin, kare bulmaca çözme yeteneği, yani, açıklanamaz ölümler de dahil olmak üzere her şeyin sebebini bulma becerisi (örnek: "Teşhis etmeye gelince burnu çok iyi koku alıyor.")

Tıbbi malzeme satış mümessili: Hekimin bekleme odasından hiç çıkmayan, konsültasyona ışık tutmaya can atan, annesine, karısına ve çocuklarına versin diye hekime tonla ıvır zıvır hediye eden kişi. Bu mümessillerin hastalandığı ender görülür fakat duyulmamış değildir. İki türlü satış mümessili vardır; erkek mümessiller genelde takım elbise giyer, diplomat çantası taşır ve sürekli gülümserler. Kadın mümessiller etek ceket giyer, flörtöz olur ve bileklerine altın zincir takarlar. İkisinin ortak yönü, ikiyüzlülüklerini saklamaya gerek duymamaları ("Ne? Ürünümüzü hâlâ duymadınız mı? İnanamıyorum!") ve hekimlere geri zekâlı çocuklarmış gibi davranmalarıdır.

Tıbbi müdahale: Uzunluğu değişen, bir tanesi mutlaka hekim olmak üzere en az iki kişi tarafından sahnelenen güldürü piyesi.

Uzman hekim: Hastaları sadece kendi muayenehanesinde kabul eden, anatominin sadece bir bölümüyle ilgilenen hekim. (YA gözlerle YA memelerle YA DA iç kanamayla ilgilenecek, asla üçüne birden tedavi uygulamayacaktır.)

Vizite: Hekimi düzenli olarak ziyaret eden hastaların ödediği ücret: tetanoz aşısı için beş yılda bir, sağlık sertifikası için her yıl, alerji için altı ayda bir, hap için üç ayda bir, hipertansiyon için iki ayda bir (bu meretin ne zaman yükseleceği belli olmaz), çocuklar için her ay, "normal" gebelik için iki haftada bir (diğerleri hastanede müşahede altında tutulur), alkol bağımlılığından kurtulma terapisi için on günde bir, ülser için sekiz günde bir, morfin için haftada bir, düşmeyen ateş için üç günde bir, boyun ağrısı için iki günde bir, ölmek için günde iki kez.

Yüksek ateş: Aşağıdakilerin yapılmasını haklı kılan bir semptomdur:

1. Bebekleri iki battaniyeye sarmak, üzerlerine kat kat yorgan örtmek (üşümesinler diye),
2. Gece yarısı doktoru aramak (evinden ulaşılabileceğine emin olmak için),
3. Reçeteye antibiyotik yazmak (komplikasyonların önüne geçmek için),
4. Anne işe gitmek zorunda kalmasın diye ona rapor yazmak (bebeğin antibiyotiğe alerjisi olmadığından emin olmak için).

"Un petit afflictionaire médical,"
En soignant, en écrivant, 2000.

JONATHAN KAPLAN

Yeraltında Çalışmak

Jonathan Kaplan, Acil Yardım Merkezi *adlı kitabında, zamanın bile paraya dönüştürüldüğü bir yeraltı borsa şirketinde sonlanan, gemilerde ve savaş alanlarında geçen gezgin doktorluk deneyimlerini anlatır. Kaplan bu şirkette savaşın ya da en azından bizim seferberlik adını verdiğimiz sonu gelmez savaş hazırlığının, Eritre'deki savaş alanından beri peşini bırakmadığının farkına varır. Dış dünyayla ilişiğini kesmiş görünen bir yeraltı barınağında çalışmaktadır artık. Kendi kendilerini küresel patron ilan etmiş şirket yöneticileri (ki karakterleri kölelerinkine tıpatıp benzer), fiziksel olarak sömürülen işçi sınıfının kökenlerini tamamen unutmuşlardır: tuhaf bir tersine bakışla, gönüllü köleliğin adı eyleme dökülmüş özgürlük olmuştur bu dünyada. Kaplanın çalıştığı şirkette yürek hoplatıcı bir oyun dönmektedir, ta ki yürekler gerçekten hoplayıncaya kadar.*

Şu sıralar yeraltında çalışıyorum. İçini bok götüren, kokuşmuş bir yeraltı sığınağında değil, Londra'nın finans merkezinde, klimalı, sakin bir ortamda çalışıyorum. Muayene odaları sokağın birkaç kat altında. Üstümüzdeki katlar ve kalın yeşil halılar dışarıdan gelen bütün sesi boğuyor. Bazen benim ofisimle bitişiktekini ayıran ince duvardan bir insan sesi sızıyor: hastasını muayene ya da teselli etmeye çalışan başka bir doktorun sesi. Buraya hiç gün ışığı girmiyor, içerideki tek ışık, neon lambasından yayılan donuk beyaz aydınlık. Yukarıda top atışlarının gümbürdediği zamanlarda böyle bir sığınak ideal bir tedavi merkezi olurdu. Ama şimdi içeride bir tecrit hücresinin sessizliği hâkim.

Meslek hekimliği alanında uzmanlık kazanmak için klinik deneyim edinmek üzere çalışıyorum burada. Meslek hekimliğine duyduğum ilgi, endüstriyel cıva zehirlemesi vakalarını gördüğüm zaman başladı. Ders kitaplarım masanın üzerine dağılmış, sıradaki hastamın içeri girmesini bekliyorum. Bu yeraltı odasından, binayı çevreleyen toprakta yankılanan inşaat gürültülerini hissedebiliyorum, yakınlarda bir başka bankanın genel merkezinin temelleri atılıyor. Ara sıra havalandırma sistemi çalışınca, hava basıncında uzaklardaki bir yağmurun barometrik şok dalgalarını andıran ani değişimi hissediyorum.

Asla kaçamayacakları güçler tarafından köşeye sıkıştırılmış veya kendi çaresizlikleri altında ezilmiş savaş ve kriz kurbanlarıyla uğraşmaya alıştım artık. Fakat belki de bugüne dek gördüklerimin en tuhafı olan bu yeni savaşta, hastalarım çok daha sinsi bir saldırıyla karşı karşıyalar: bizzat inşa ettikleri hayatların unsurlarının saldırısıyla. Çalışkan borsa simsarlarının, banker ve tüccarların, acımasız bir dünyada ayakta kalmaya çalışan üretken bireylerin savaşı bu. Başarılı olma baskısı tarafından amansızca yönetiliyor ve başarıya özgü hastalıklar yüzünden yatağa düşüyorlar; kalp krizleri, ülserler, panik ataklar, bağımlılık. Ekonomik gelgitler onların lehine işlemediğinde başarısızlık dehşetine kapılıyorlar; uyku bozuklukları, depresyon, iktidarsızlık ve alkolizm birbirini kovalıyor. İster ilerlesinler ister gerilesinler, tehditler sonsuz. Bazıları eninde bu yükün altında çökecek.

Son birkaç aydır gelecek piyasaları katında gösterdiği yüksek performans nedeniyle büyük ikramiyeler ve daha fazla sorumlulukla ödüllendirilen bir adamı muayene etmem istendi. Herkesten saygı gören adamın bazı eksantrik davranışları dehasının açık kanıtı olarak sineye çekilmekteydi. Bazen iş çıkışında gittiği borsacılar barlarında çılgınca şeyler yapıyor, fakat bunlar tanrısal karizmasının hanesine eklenen birer artı puan oluyordu. Fakat son zamanlarda

müşteriler bu kusursuzluk abidesinin iş konusunda verdiği tuhaf kararlardan şikâyet etmeye başlayınca üst yönetimde bir huzursuzluk hasıl olmuştu. Sorgulandığı zaman, piyasadaki dalgalanmaları önceden tahmin etmekte kullandığı karmaşık ve kişisel metodu anlatmaya başlamıştı adam. Meşrubat kutularının üstünde yazan son kullanma tarihlerinden sezgisel sinyaller aldığını söyleyince onu hemen bana yollamışlardı.

"Bu tarihlerin hepsi şifreli, doktor," dedi muayene sırasında, paltosu omuzlarından sıyrılmış, heyecanlı adımlarla odanın içinde dolanırken. "İpuçlarını dinlemek gerek. Bir ay önce Paris'teyken, oradaki insanların aslında Fransızca konuşmadıklarını fark ettim. Ben anlamayayım diye şifreli, uydurma bir dilde konuşuyorlardı. Başka durumun farkına varmamış gibi yaptım ama bu şifreli dili konuşanlardan biri fazla ileri gitti. Sokakta yanımdan geçerken ticari işlem sicilim hakkında bir şey söyledi. Bu gizli bir bilgidir; tamamen gizli. Bu bilgiyi nereden öğrendiğini ısrarla sordum. Bir bağrış çağrış koptu ve polis gelip beni tutuklamaya kalktı. Dönen dalavereyi anlarsan seni bu şekilde susturuyorlar işte."

Teşhis koymak pek zor olmadı –adam akut şizofreniden mustaripti– fakat çalıştığı yerde kimsenin bu paranoid kuruntuları yadırgamamış olmasına şaşırdım doğrusu. Onu psikiyatrik tedaviye başlattım ve sonra da durumu müdürüne izah etmeye çalıştım.

"Psikiyatr da nereden çıktı?" diye direndi kadın müdür. "Adam deli değil ki. Elimizdeki en iyi simsarlardan biri."

"Fakat şu anda klinik olarak hasta," diye açıklamaya çalıştım. "Tedaviye ihtiyacı var ve tedavi edilirse büyük bir olasılıkla eski haline dönecek. Sırtına taşıyabileceğinden fazla yük bindirilene kadar oldukça iyi idare etmiş görünüyor. Böyle şeyler savaştaki askerlerin de başına gelir bazen; bazıları psikotik belirtiler sergiler fakat cepheden geri çekildiklerinde hızla iyileşirler."

"Cephe saçmalığı da nereden çıktı?" diye itiraz etti kadın bu kez. "Adam sadece bir gelecek hisseleri simsarı. İşinde ne kadar iyi olursa olsun, baskı altında çalışamayacaksa bir daha onu birimimize alamayız."

1930'larda, tıbbi çalışmaların en önemli dalı yeni hormon araştırmalarıydı. İnsülini bulan kişiye Nobel ödülü verildi, tiroidin nasıl çalıştığını keşfeden bilim adamına da. Dünyanın her yerinde, bilim insanları vücuttaki salgıları tetiklemek ve yeni hormonlar "bulmak" üzere tasarlanmış nahoş uyarıcılar vererek laboratuvar fareleri üzerinde çalışıyorlardı. Kanada'da çalışan Profesör Hans Selye, laboratuvarındaki fareler üzerinde sürekli aynı sonucu veren deneysel bir bulgu keşfetmişti. Rahatsızlık veren etken ne olursa olsun –gürültü, acı, soğuk veya sabitleme– denekler üzerinde hep aynı patolojik sonuç görülüyordu. Vücudun enfeksiyonlarla mücadele etmesi için gerek duyulan limfatik sistem küçülüyordu. Böbreküstü bezleri genişliyor, kana adrenalin pompalıyor, midenin koruyucu mukozası işlevsizleşiyor ve mide erozyona uğruyordu. Organizma bir müddet karşı karşıya kaldığı yeni taleplere uyum sağlamaya çalışarak dayanıyor, fakat baskı devam ettiğinde çöküyordu.

"Stres hastalığı" İkinci Dünya Savaşı sırasında stratejik öneme sahip bir konu haline dönüştü. 1942 kışında, Stalingrad'da köşeye sıkıştırılan Alman kuvvetleri arasındaki doktorlar, herhangi bir yara almaksızın ya da teşhis edilebilir herhangi bir hastalıktan şikâyetçi olmaksızın durup dururken ölen askerleri rapor ediyorlardı. Girgensohn adlı üst düzey bir ordu patoloji uzmanı, olayı araştırmak üzere kuşatılan bölgeye özel olarak gönderildi. Büyük bir özveriyle çalışan Girgensohn, aralıksız top ateşi altında, ölüm nedeni bilinmeyen elli askerin cesedi üzerinde otopsi yapmayı başardı. Kıymetli yakıt, otopsiden önce kadavraların buzunu çözmek için kullanıldı. Askerlerin yarısında ileri

derecede açlık belirtileri tespit etti patoloji uzmanı. Geri kalanların ölüm nedenini aşırı fiziksel ve psikolojik baskı kaynaklı metabolik çöküntüye bağladı ve sonradan yedi yıl kaldığı Rus esir kampında bu teorisini geliştirdi.

Günümüzde, stresten kaynaklanan hastalıkların varlığı –savaş veya benzeri durumlarda görülenden daha az baskıya maruz kalındığında bile– kesin olarak kabul ediliyor, fakat eskisinden daha iyi anlaşıldığı söylenemez. Görevim nedeniyle, şirketlerin personel departmanları tarafından gönderilen stres mağdurlarıyla karşılaşıyorum. Yanlarında, şirket yetkilileri tarafından yazılmış, dolambaçlı bir dille artık kurumun ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını anlatan mektuplar getiriyorlar. Bu insanlar muhtemelen sık sık hastalık izni alıyorlar. Kimisi hiperaktif, görevlerine konsantre olmakta epeyce zorlanıyorlar. Bazılarının mide ülseri var. Bazen bu mektuplarda bir ispiyon havası seziliyor; işte bu eleman, diye yakınıyor şirket yetkilileri, bizi düş kırıklığına uğrattı; belki siz onu kovmamız için gereken bahaneleri yaratabilirsiniz. Böyle durumlarda doktorun sorumluluğu tuhaf bir biçimde çarpıtılıyor. Muayeneler tüzel müşteri, yani Şirket için gerçekleştiriliyor. Fakat doktorla hastası arasında bir insani yaklaşım ve tedavi taahhüdü var. Mesele bazen "İnsan Kaynakları" departmanının algıladığından çok daha karmaşık olabiliyor.

Bir keresinde, fazla rahat davrandığı için bir adamı göndermişlerdi bana. Öğleden sonraları, tam da piyasaların çılgınca bir kapanış koşturmacası içine girdiği sıralarda, hayal alemine dalıp gitmiş gibi masasında sakince oturuyormuş bu adam. Onunla konuşurken yüzüme sanki uyuşturucu almış gibi dalgın bakıyor. Bir dizi küçük ve önemsiz semptomdan bahsediyor; sırt ağrısı, boyun tutulması, baş ağrıları. Yorgun olduğunu kabul ediyor fakat yorgunluğunu ofise gidiş geliş esnasında yolda fazla zaman harcamasına bağlıyor. İşteki veriminin düştüğünü ya da kendini adadığı

kurumun onu gözden çıkarmaya hazırlandığını kabullenecek durumda değil. Sonunda çok fazla içtiğini inkâr ediyor fakat alkol nedeniyle karaciğerinde oluşan hasarı belirlemek üzere laboratuvar testine tabi tutulacağını öğrenince yalanı ortaya çıkıyor.

Peki, başarıya giden bütün basamakları kolayca tırmanan bu adam nasıl böyle sefil duruma düşebilmişti? İktisatçılara özgü güçlü bir seziyle, kendisi gibi gözü yükseklerde olan bir meslektaşıyla evlenmişti. İkisinin kazançları birleşince muhteşem bir ev almayı ve örnek bir aile yaşantısı kurmayı başarmışlardı. Yine de bunlar onu mutlu etmeye yetmemişti. Yorgunluktan ölmek üzere olduğu zamanlar dışında küçük çocuklarını çok az görebiliyor. Spor yapamayacak kadar bitkin. Artık açlık çekmiyor, çünkü öğle yemeklerinde iş için meslektaşlarıyla buluşup damar tıkamaktan başka işe yaramayan bol miktarda yağlı yiyecek tüketiyor. Kilo almış, kolesterolü istikrarlı bir biçimde tehlikeli seviyeye doğru tırmanıyor. Ona yalnızca üç yıl önce yapılan sağlık kontrolündeki halini hatırlatıyorum; futbol oynadığı, koştuğu, yüzdüğü, formda, sağlıklı ve hırslı olduğu günleri. Bu duruma nasıl düştüğünü anlatmaya başlıyor isteksizce.

"Başarı suçluluk duygusunu da beraberinde getiriyor," diye açıklıyor. "Böyle bir şeyin olabileceğini hayal bile etmezdim ama köpekbalığı havuzundan çıkartılıp yöneticilik mertebesine yükseltildiğimde, para kazanmak çok kolaylaştı. Denizde kum, bende para. Kazanmak için hiç çaba sarf etmiyordum, adeta gökten yağıyordu. Bulunduğum konumu şirketime borçluyum ama artık şirketim için elimden gelenin en iyisini yapmadığımdan endişeleniyorum. Bunu telafi etmeye çalışıyorum. Birinin müşterileri yedirip içirmesi, ağırlaması gerekiyor ve bu işi ben üzerime aldım. Kurumun birinci sınıf kurumsal ağırlayıcısı olmaya çalıştım."

Yeni elemanların işe alınma öncesi sağlık kontrollerini ben yapıyorum. İşe yeni alınanları savaşa girmek için yanıp tutuşan acemi erlere, kendimi de ordunun sağlık biriminde çalışan bir doktora benzetiyorum. Onları muayene ederken –göz muayenesi, idrar ve kan tahlilleri, fiziksel testler yaparken–, körpe bedenlerinin yaşın ve stresin etkisiyle zaman içinde nasıl yıpranıp bozulacağını görebiliyorum. Alım satım katlarına yükselebilenler daimi bir belirsizlik içinde yaşayacaklar. Bir masanın arkasına tecrit edilecek, bilgisayar ekranlarıyla kuşatılacak, boyunlarına kıstırdıkları telefonlarla şifreli konuşmalar yapacak, gün ışığını nadiren görecekler. Öğünleri atıştırmalık sandviçlerle, tepkileri piyasadaki dalgalanmaları gösteren haber ekranlarıyla sınırlı olacak. Satıcılar komisyon üzerinden çalışır: performansları ne kadar iyiyse, o kadar çok para, prestij ve güç kazanırlar. Ama her kazananın arkasında peşinden gelen, zorlu rakibini alaşağı etmek için yanıp tutuşan daha sert, daha aç ve daha acımasız bir başka rakip vardır. Dahası, her kurumsal yapı şirketlerin birleşmesinin tehdidi altındadır; sözleşmelerde yapılacak ani bir değişiklikle şirketi feshedip işgücünü eritebilecek güce sahip üst düzey yöneticiler, en tepede cellat gibi beklemektedir.

Hastalarımdan biri, kardiyak stres testini de içeren detaylı bir sağlık taramasından geçiyor, verimli kadroya işverenler tarafından tanınan bir ayrıcalık bu. Laboratuvarda, ölçüm cihazının hemen yanındaki duvara bakan özel egzersiz bisikletinin pedallarını hırsla çeviriyor. Elektrokardiyograf kablolarından oluşan ağ, göğsüne yapıştırılmış elektrotlardan çıkan sonuçları kaydediyor, ağzına da içine çekip bıraktığı havadaki karbondioksit ve oksijen yoğunluğunu ölçen başka bir cihaz takılı. Kalp monitöründeki göstergeleri takip ederken, gözüne giren ter damlaları yüzünden sürekli gözlerini kırpıştırıyor; monitöre

olan ilgisi kendi sağlığını düşündüğü için değil, iş arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında nasıl bir sonuç alacağını merak ettiğinden.

Bisikletten inince, "Ticari işlem salonundan Max Guano gelmiş benden önce buraya," diyor soluk soluğa.

"Guano bisiklete ne kadar süre bindi? Onun nabzı maksimum düzeye ne kadar zamanda ulaştı?"

Adama makul bir yoldan biraz farkındalık kazandırmayı umarak ve mahremiyete saygısızlık etmemeye çalışarak, bu sorusunun bana obur bir çitayla karşılaşan iki yürüyüşçüyle ilgili fıkrayı hatırlattığını söylüyorum. Çitayla karşılaşan yürüyüşçülerden biri kendini kaderine teslim ederken, öteki aceleyle koşu ayakkabılarını giyer.

Birinci adam diğerine, "Sen delirdin mi?" diye bağırır. "Bir çitadan daha hızlı koşamazsın."

İkinci adam, "Çitadan hızlı koşmama gerek yok," der, "senden hızlı koşsam yeter."

Hastam bir yandan soluklanmaya çalışıyor, bir yandan kahkahayı basıyor. Beni kırmamak için güldüğünü görebiliyorum. Ona göre, para kazanmak yerine insanları iyileştirmeyi amaçlayan eski moda bir mesleğe gönül vermiş biriyim. Kendisini ve meslektaşlarını değerlendirdiği ölçütlere göre –piyasa performansı, zenginlik, tüketim gücü ve tarz– kaybedenlerden biriyim ben. Onların dahil olduğu sistemde kazanma mecburiyetinin baskısı çok yüksek. Benzer bir testten sonra bir kalp uzmanına görünmesini tavsiye ettiğim bir adamın verdiği cevabı hatırlıyorum; kalp elektrosu adamın kalp krizi geçirme riski altında olduğunu gösteriyordu.

"Şirkete söylemek zorunda değilsiniz doktor, değil mi?" diye sormuştu hemen. "Öğrenirlerse beni ticari işlem salonundan alırlar."

O zaman hiç komik bulmamıştım durumu: başarısızlığı ölümden daha korkutucu bulan birine kim gülebilirdi ki?

Fakat işlerinde en üst mevkiye gelmiş ve başarıyla ödüllendirilmiş olanların bile yerlerini koruyacaklarının garantisi yok. Hastalarım arasında şirket müdürleri de var, başkalarını terleten kararlar veren adamlar bunlar. Verdikleri kararlar binlerce insanı, milyonlarca poundu etkiliyor. Nüfuzları dünyanın her yerine uzanır; onlar bu durum için "küresel" terimini kullanmayı tercih ederler. Bazıları devlet politikasını etkileyecek kadar nüfuzludur. Bu adamların bir bölümünün yıllık kazancı, şirket hisseleri ve ikramiyeleri de hesaba katarsak, bir zamanlar çalıştığım bazı fakir ülkelerin yıllık toplam sağlık bütçelerinden fazladır. Para bu adamları görünür kılmış, onlara şekil vermiştir. Kurumsal imparatorlukları, değeri onlara kaynaklık eden şirketlerin –fabrika, ürün ve sipariş defterleri gibi– somut mal varlığına bağlı olmayan hisse senetlerinin alım satımı üzerine kuruludur. Peki soyut malvarlıklarını alıp satan bu adamlar kendilerini nasıl tanımlıyorlar? Para güç kazandırıyorsa, hayali servet ne kazandırabilir? Kolayca elde edilen savurgan hayat tarzı bir huzursuzluk kaynağına dönüşebilir. Yazlık ev, özel okullara giden çocuklar, midilliler ve dört çekerli, ful aksesuarlı araçlar zamanla gerçekdışı gelmeye başlar. Tüm bunlar bir felaketin habercisidir; Büyük Depresyon'un.

Karşımda güçlü bir adam oturuyor. Uluslararası bir yatırım bankacılığı grubunun müdürü ve her haliyle –çalıştığı şirketten, sinekkaydı tıraşından, klasik kesim şık takım elbisesine kadar– bir başarı timsali. Milyonlarla oynayan kararlar alıyor, kuşkusuz maaşını ve limuzinini hak ediyor. Fakat özgüveni birden yıkılmış.

"Bir hayalet mi dediniz?" diye soruyorum.

Başını sallıyor, aklı fena halde karışmış.

"Kız arkadaşımın dairesinde uyuyordum. Bir şey beni uyandırdı. Gözlerimi açtığımda, etraf karanlık olmasına rağmen her şeyi net bir biçimde görebiliyordum. Yatağın

ayakucunda biri dikilmiş bana bakıyordu." Görüntüyü zihninden silmek istercesine başını hızla sağa sola sallıyor. "Kız arkadaşımı uyandırmak istedim, ama bir ağırlık beni yatağa bastırıyordu, o kadar güçlüydü ki parmağımı bile kımıldatamadım. Yorgan kurşun gibi ağırlaşmıştı."

Ellerini ince çizgili pantolonunun dizlerinde dolaştırıyor. "Işıklar söndüğünde o odanın zifiri karanlık olduğunu biliyorum. Normalde hiçbir şey göremiyor olmam gerekirdi, ama onun gözlerini gördüm. Hareket edemedim, orada öleceğimi sandım. Bana bakan kendi ölümümdü."

"Oldukça korkutucu bir tecrübe yaşamışsınız," dedim, "fakat mantıklı bir açıklaması var. Anlattığınız her şey uyku felcinin klasik tarifine uyuyor, özellikle de korku ve hareket edememe hali."

Söylediklerimi kulak arkası ediyor. "Bir psikiyatr da böyle söylemişti ama orada ne gördüğümü bilmiyordu. Siz de bilmiyorsunuz. Ölümümü gördüm ben."

Sonra metresiyle arasındaki ilişkinin bittiğini, evliliğinin yıkıldığını anlatıyor. Danışmanlara, medyumlara, alternatif terapistlere, hatta bir Katolik rahibe bile başvurmuş. Ona göre hepsi bu olayı kendi gerçekliklerine uygun biçimde yeniden şekillendirmeye çalışmış.

Görünüşte şehrin finans merkezinin hızlı elemanlarından birine benziyor, kolesterolünü makul seviyede tutmak ve karnını sıkılaştırmak için kişisel antrenörüyle düzenli aralıklarla çalışan türde biri. Fakat yaşadığı deneyim iç dünyasını oluşturan inanç aleminde büyük bir çatlak açmış. Artık ölümünün kaçınılmazlığıyla yüzleştiğinden, başka hiçbir şeyin gerçeklik değeri kalmamış. Bir zamanlar ona yaşama gücü veren büyük hırslar –mal varlığı, övgüler, iktidar– silinip gitmiş. Yapabileceği tek şey, en iyi yaptığı işi yapmak: global pazarda oyunlar oynamak. Öyle de yapıyor, artık ona anlamsız gelen milyonlarla ilgili önemli kararlar alırken kendini ruhsuz bir ilgiyle dışarıdan seyre-

diyor. Bu adama büyük bir şefkat duyuyorum. Daha ne kadar dayanabileceğini merak ediyorum.

Hayattan, umuttan ve motivasyondan bahsediyorum ona, ama işe yaramıyor. Umutsuzluğu, bir kara mayınına basan ve kopan bacaklarını seyreden bir askerin halini andırıyor. Bank of England'ın yan sokaklarından birinde, gerçek savaş alanlarında karşılaştığım patolojinin, altüst oluşun aynısını gördüğümü fark ediyorum. Kan tahlili sonuçları, kardiyografi veya hayatın keyifleri onun için bir şey ifade etmiyor. Masamın önünde oturuyor, yetişmesi gereken diğer randevusunu düşünen biri gibi dalgın dinliyor beni.

"Aceleye gerek yok," diyorum ona. "Bazıları ölümden kaçar, bazıları ölümü kovalar. Ama hepsi aynı anda ulaşır ölüme."

"Sen ne bileceksin ki?" diyor, muhtemelen ne işle uğraştığımı unutmuş. "Sen ölüm hakkında ne bileceksin?"

"Epilog", *Acil Yardım Merkezi, Bir Cerrahın Yolculuğu*, 2001.

KAYNAKÇA

CHARLES DICKENS The Black Veil, Sketches by Boz: First Series 1836, Londra, 1839.

GEORG BÜCHNER Beim Doktor, Woyzeck (1836/7), Nachgelassenen Schriften, Frankfurt am Main, 1850. Çeviri derleyene aittir.

FANNY BURNEY Letter of 1812, The Diary and Letters of Madame d'Arblay, ed. Austin Dobson, London, 1904–5.

RENÉ THÉOPHILE HYACINTHE LAËNNEC On Mediate Auscultation'dan alıntı, 1819, çev. John Forbes of Traité de l'Auscultation médiate, Londra, 1834.

JOHANN PETER HEBEL Der geheilte Patient, Der Rheinländische Hausfreund oder Neuer Kalender, Karlsruhe, 1807–11. Çeviri derleyene aittir.

GEORGE ELIOT Chapter 45, Middlemarch, Londra, 1871–2.

NIKOLAI GOGOL The Nose'dan alıntı, Moskova, 1836. Çev. Marjorie Farquharson.

GUSTAVE FLAUBERT XI, II, Madame Bovary: Moeurs de Province, Paris, 1857. Çeviri derleyene aittir.

SØREN KIERKEGAARD Angest for det Gode (Det Dæmoniske), Caput IV, §2, Begrabet Angest, Copenhagen, 1844. Çeviri derleyene aittir.

EMILY DICKINSON Poem 443, Poem 47, Poem 19, Complete Poems of Emily Dickinson, ed. Thomas Johnson, 1890.

SAMUEL BUTLER Some Erewhonian Trials'tan alıntı, Erewhon, Londra, 1872.

FRIEDRICH NIETZSCHE V, 243, Menschlich, all-zu-menschlich, Leipzig, 1878. Çeviri derleyene aittir.

LYTTON STRACHEY Part II, Florence Nightingale, Eminent Victorians, Londra, 1918.

LÉON DAUDET Souvenirs des Milieux Littéraires, Politiques, Artistiques et Médicaux'dan alıntı, Paris, 1913–22. Çeviri derleyene aittir.

ANTON CHEKHOV Letter to Maria Chekhova, 14–17 May, 1890, Correspondence, Moskova, 1973–83, çev. Sidonie Lederer. The Ecco Press tarafından yayımlanmıştır, Lillian Hellman'ın editörlüğü ve sunuşuyla. Copyright © 1955, 1984 by Lillian Hellman.

WILLIAM OSLER Chauvinism in Medicine'den alıntı. (1902 address to the Canadian Medical Association), Aequanimitas, Londra, 1904.

ARTHUR CONAN DOYLE The Curse of Eve, Round the Red Lamp, Londra, 1897.

HJALMAR SÖDERBERG July 17, Doctor Glas'tan alıntı, Stockholm, 1905, çev. Paul Britten Austin. The Harvill Press tarafından yayımlanmıştır. The Random House Group Limited izniyle kullanılmıştır.

JEROME K. JEROME Chapter I,Three Men in a Boat, London, 1889.

MARCEL PROUST A l'Ombre des Jeunes Filles en Fleur, volume II, A la Recherche du Temps Perdu'dan alıntı, Paris, 1919.

G.K. CHESTERTON The Medical Mistake, What's Wrong with the World?, Londra, 1910.

MIKHAIL BULGAKOV The Killer, Meditsinsky Rabotnik, 1925. Marjorie Farquharson ve derleyen tarafından çevrilmiştir.

GOTTFRIED BENN Schöne Jugend-Kreislauf-Nachtcafé, Gedichte in der Fassung der Erstdrucke, herausgegeben von Bruno Hillebrand, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1982. Gottfried Benn: Sämtliche Werke, Stuttgarter Ausgabe. Band I: Gedichte 1, Stuttgart 1986, Seiten 11,12,19. Çeviri derleyene aittir. Verlagsgemeinschaft Klett-Cotta Stuttgart'ın izniyle kullanılmıştır.

ALAIN Médecine, Propos sur le Bonheur. Copyright © Editions Gallimard, Paris, 1928. Çeviri derleyene aittir. Editions Gallimard'ın izniyle kullanılmıştır.

FRANZ KAFKA Ein Landarzt, Ein Landarzt: Kleine Erzählungen, Leipzig, 1919. Çeviri derleyene aittir.

GEORGES DUHAMEL Excerpt from L'Humaniste et l'Automate. Çeviri derleyene aittir. Copyright © Paul Hartmann, Paris. 1933.

BERTOLT BRECHT Rede eines Arbeiters an einen Arzt, Svendborger Gedichte, copyright 1939 by Malik Verlag, London. Copyright © Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1960. Çeviri derleyene aittir. Suhrkamp Verlag'ın izniyle kullanılmıştır.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS Jean Beicke, from The Doctor Stories. Copyright © 1938 by William Carlos Williams. New Directions Publishing Corp.'un izniyle kullanılmıştır.

ALFRED DÖBLIN Döblin über Döblin, Autobiographische Schriften und letzte Aufzeichnungen. Copyright © Walter-Verlag AG, Olten, 1980. Çeviri derleyene aittir.

JULES ROMAINS Acte III, scène VI, Knock ou La Triomphe de la Médecine, Paris, 1924. Çeviri derleyene aittir.

ROBERT MUSIL Der Bedrohte Oedipus, Nachlass zu Lebzeiten, Zürih, 1936. Copyright © Rowohlt Verlag GmbH, Hamburg. Çeviri derleyene aittir.

VIRGINIA WOOLF Illness—An Unexploited Mine, Forum, 1926. The Society of Authors as the Literary Representatives of the Estate of Virginia Woolf izniyle yayımlanmıştır.

GOTTFRIED BENN Irrationalismus und moderne Medizin, Essays und Reden in der Fassung der Erstdrucke, herausgegeben von Bruno Hillebrand, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1989. Gottfried Benn: Sämtliche Werke, Stuttgarter Ausgabe. Band III: Prosa 1, Stuttgart 1978, Seiten 340-349. Çeviri derleyene aittir. Verlagsgemeinschaft Klett-Cotta Stuttgart izniyle yayımlannuştır.

KURT TUCHOLSKY (Kaspar Hauser) Befürchtung, 1929. Copyright © Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg. Çeviri derleyene aittir.

GEORGE ORWELL How the Poor Die. Copyright © George Orwell, 1946, Bill Hamilton as the Literary Executor of the Estate of the late Sonia Brownell Orwell izniyle yayımlanmıştır.

KARL KRAUS Aphorisms from Half-Truths and One-and-a-Half Truths, çev. Harry Zohn. Carcanet Press Ltd. izniyle yayımlanmıştır, Manchester, 1985.

LOUIS-FERDINAND CÉLINE Voyage au Bout de la Nuit'den alıntı, 1933. Copyright © Editions Gallimard. Çeviri derleyene aittir. Calder Publications'ın izniyle yayımlanmıştır.

DEZSÖ KOSZTOLÁNYI Az idegen, Hét Köver Esztendo (Seven Fat Years), Budapeşte, 1930. Çeviri derleyene aittir. Copyright © Dezso Kosztolányi.

PAUL VALÉRY Socrate et son Médecin, Mélanges, OEuvres complètes. Copyright © Editions Gallimard, 1941. Çeviri derleyene aittir. Editions Gallimard'ın izniyle yayımlanmıştır.

ERNST WEISS Die Herznaht, Gesammelte Werke: die Erzählungen, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1982. Çeviri derleyene aittir.

MICHEL LEIRIS Manhood: A Journey from Childhood into the Fierce Order of Virility'den alıntı, Paris. Copyright © Editions Gallimard, 1939. Fransızcadan çeviren: Richard Howard, © 1963, 1984. Chicago University Press'in izniyle yayımlanmıştır.

MIGUEL TORGA Diário I–XII, Poesia e Prosa, Coimbra, 1941, 1943, 1946, 1949, 1951, 1953, 1956, 1959, 1964, 1968, 1973, 1977'den alıntılar. Çeviri derleyene aittir.

ALBERT CAMUS Bölüm IV'ten alıntı, La Peste, Editions Gallimard, Paris, 1947. Çeviri derleyene aittir.

PETER BAMM Therapie als moralisches Problem, Ex Ovo: Essays über die Medizin, Hamburg, 1948. Çeviri derleyene aittir. Copyright © Peter Bamm, Dr. phil. Walter Stehli izniyle, Zürich.

GUIDO CERONETTI The Silence of the Body: Materials for the Study of Medicine, İtalyancadan çeviren: Michael Moore. Çeviri copyright © 1993 by Michael Moore. Farrar, Straus and Giroux, LLC. izniyle yayımlanmıştır.

SAMUEL BECKETT Watt'tan alıntı, Londra, 1959. Copyright © Samuel Beckett. Calder Publications'ın izniyle yayımlanmıştır.

KARL VALENTIN Beim Arzt, Alles von Karl Valentin, Munich, 1978. Çeviri derleyene aittir. Piper Verlag'ın izniyle. Copyright © Piper Verlag GmbH, München, 1985.

JEAN STAFFORD The Interior Castle'dan alıntı, The Collected Stories by Jean Stafford. Copyright © 1969 by Jean Stafford. Farrar, Straus and Giroux, LLC. izniyle yayımlanmıştır.

RICHARD HUELSENBECK Reise bis ans Ende der Freiheit: Autobiographische Fragmente'den alıntı, Heidelberg, 1984. Çeviri derleyene aittir. Copyright © Richard Huelsenbeck 1984.

RAYMOND QUENEAU Du bon emploi des tranquillisants, Contes et Propos. Copyright © Editions Gallimard, Paris, 1981. Çeviri derleyene aittir.

JEAN REVERZY Le Médecin et l'Argent, OEuvres, Flammarion, Paris, 1977. Copyright © Jean Reverzy. Çeviri derleyene aittir.

WELDON KEES The Clinic, The Collected Poems of Weldon Kees, ed. Donald Justice, University of Nebraska Press izniyle yayımlanmıştır. Copyright © 1962, 1975, University of Nebraska Press.

W.H. AUDEN The Art of Healing, Collected Poems, Faber and Faber, Londra, 1976. Copyright © 1976 by Edward Mendelson, William Meredith and Monroe K. Spears, executors of the Estate of W.H. Auden.

R.D. LAING The Birds of Paradise, in The Politics of Experience'tan alıntı, Londra,

1967. Copyright © R.D. Laing, 1967. The Penguin Group (UK) izniyle yayımlanmıştır.

JOHN BERGER A Fortunate Man'den alıntı (with photographs by Jean Mohr), The Penguin Press, London, 1967. Copyright © 1967 John Berger & Jean Mohr.

PHILIP LARKIN The Building, Collected Poems, ed. Anthony Thwaite, Faber and Faber Limited and The Marvell Press, Londra, 1988. Copyright © the Estate of Philip Larkin.

ANTHONY DANIELS Ivan Illich: 1926–2002, The New Criterion 2003. Yazar ve The New Criterion izniyle.

GAEL TURNBULL May, A Year and A Day, Mariscat Press, Glasgow, 1985. Yazar ve Mariscat Press izniyle.

DANNIE ABSE Lunch with a Pathologist, White Coat, Purple Coat: Collected Poems 1948–1988, Londra, 1989. Copyright © 1977, 1989, 1991 by Dannie Abse.

OLIVER SACKS The Naturalist: An Interview with Sandee Brawarsky, The Lancet 1997,Vol. 350, 9084: 1092. Elsevier izniyle yayımlanmıştır.

ROBERT PINSKY Doctor Frolic, Sadness and Happiness, Princeton University Press. Copyright © 1975. Princeton University Press izniyle yayımlanmıştır.

ROBERTSON DAVIES The Cunning Man'den bölümler. Copyright © 1994. McClelland and Stewart Ltd, the Canadian Publisher izniyle.

MIROSLAV HOLUB Suffering, çev. George Theiner, Selected Poems, 1967. Copyright © Miroslav Holub, 1967. Çeviri copyright © Penguin Books, 1967.

SUSAN SONTAG Illness as Metaphor'dan alıntı, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1978. Copyright © Susan Sontag, 1977, 1978.

PETER GOLDSWORTHY A Statistician to his Love, This Goes with That: Selected Poems 1970–1990, Sydney, 1991. Yazarın izniyle.

THOM GUNN Save the Word, Boss Cupid, Faber and Faber Limited, London. Copyright © Thom Gunn, 2000.

BERT KEIZER Living well, dying well, Medicine and Humanity, ed. Marshall Marinker, King's Fund Publishing, London. Copyright © King's Fund 2001.

MARTIN WINCKLER Petit Afflictionnaire Médical, En soignant, en écrivant, Montpellier, 2000. Çeviri derleyene aittir. Yazar ve Indigène éditions izniyle.

JONATHAN KAPLANThe Dressing Station: A Surgeon's Odyssey'den epilog, 2001. Copyright © Jonathan Kaplan, 2001. Yazar ve A.M. Heath & Co. Ltd. izniyle.